

การศึกษาเปรียบเทียบกถุภัณฑ์ประกรณในคัมภีร์ลขุสฤษธานตเกามุทีและกฤษพฤษานกัณขีในคัมภีร์ปทรูป

สฤษธี

โดย

พระมหากฤษตตี มลคล้า

วฤษยนฤษนฤษนี่เป็นส่วนหนึ่ของการฤษขฤษตามหลัคสุทรคฤษปศาสตรมหานัณขิต

สาขาวฤษานันสฤษฤษตคฤษษา แพน ก แบบ ก 2 ระดับปฤษฤษฤษฤษมหานัณขิต

ภากฤษฤษภาษาตวันออก

มหาวฤษฤษลัษคฤษปากร

ปฤษการฤษคฤษษา 2565

ลฤษลฤษฤษฤษฤษของมหาวฤษฤษลัษคฤษปากร

การศึกษาเปรียบเทียบกณฑ์ประภรณ์ในคัมภีร์ลขุสิทธานตเกมุทีและกัพพิธานกัณฑ์ใน
คัมภีร์ปทรูปสิทธิ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสันสกฤตศึกษา แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญามหาบัณฑิต
ภาควิชาภาษาตะวันออก
มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2565
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศิลปากร

A COMPARATIVE STUDY OF KRĀNTA, IN THE LAGHUSIDDHĀNTAKAUMUDĪ
AND KIBBITHĀN IN THE PADARUPASIDDHI.

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for Master of Arts (SANSKRIT STUDIES)
Department of Oriental Languages
Silpakorn University
Academic Year 2022
Copyright of Silpakorn University

หัวข้อ	การศึกษาเปรียบเทียบกฏพันตประกรณในคัมภีร์ลขุสิทธานตเกามูทีและ กัพพิธานกณทีในคัมภีร์ปทรูปสิทธิ
โดย	พระมหากิตติ มลคล้า
สาขาวิชา	สันสกฤตศึกษา แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญามหาบัณฑิต
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชัยณรงค์ กลิ่นน้อย
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา

คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้รับพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตาม
หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

.....	คณบดีคณะโบราณคดี
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาธิต นิริติศัย)	
พิจารณาเห็นชอบโดย	
.....	ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมบัติ มิ่งมีสุขศิริ)	
.....	อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชัยณรงค์ กลิ่นน้อย)	
.....	อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา)	
.....	ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก
(รองศาสตราจารย์ ดร. พระเทพวัชรอาจารย์ (เทียบ) มาลัย)	

61116201 : สันสกฤตศึกษา แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญาโทบัณฑิต

คำสำคัญ : กฤตยัตนะ, ลขุสัทธานตเกมุที, กิพพิธาน, ปทรูปสัทธา, สูตร

พระมหา กิตติ มลคล้า: การศึกษาเปรียบเทียบกฤตยัตนะประภังคในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุทีและ กิพพิธานกัมภีร์ในคัมภีร์ปทรูปสัทธา อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชัยณรงค์ กลิ่นน้อย

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ของการศึกษา 3 ประการ คือ 1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของ คัมภีร์ลขุ-สัทธานตเกมุที และปทรูปสัทธา 2. เพื่อแปลกฤตยัตนะประภังคในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที และ กิพพิธานในคัมภีร์ปทรูปสัทธา และ 3. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์ทั้ง 2

ผลการวิจัยพบว่า คัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุทีแต่งโดยพรหมราชในราวพุทธศตวรรษที่ 11 (คริสต์ศตวรรษที่ 17) ส่วนคัมภีร์ปทรูปสัทธาแต่งโดยพระพุทธรูปปิยะ ในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 15 ถึงต้น พุทธศตวรรษที่ 16 ลขุสัทธานตเกมุทีเป็นคัมภีร์ที่ได้นำสูตรจากคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุทีอันเป็นคัมภีร์ ที่ปรับปรุงลำดับสูตรในคัมภีร์อัชฎาจารย์ของปาณินิมาเรียบเรียงใหม่ตามลำดับ ทำให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น คัมภีร์ ปทรูปสัทธาเป็นคัมภีร์ที่ได้นำเอาสูตรมาจากคัมภีร์กัจจายนะมาเรียงลำดับใหม่ แต่งอธิบายเพิ่มเติม และได้ นำ อุทาหรณ์มาจากคัมภีร์ต่าง ๆ ส่วนใหญ่มาจากพระไตรปิฎก ความหมายของคำว่ากฤต และกิตก์ เหมือนกัน คือ การนำปัจจัยมาประกอบกับธาตุ คัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุทีได้จัดหมวดหมู่ของ กฤต ตามปัจจัย เป็น 2 คือ 1. กฤตยปัจจัย 2. กฤตปัจจัย คัมภีร์ปทรูปสัทธาได้จัดหมวดหมู่ของ กิตก์ ตามกาลและปัจจัย เป็น 6 คือ 1. กิจจ ปัจจัย 2. กิตกปัจจัยรวม 2 หมวดนี้ จัดเป็น เดกกาลิกปัจจัยที่เป็นได้ทั้ง 3 กาล คือ อดีต ปัจจุบัน และอนาคต 2. อดีตปัจจัย 3. เวตุนาทีปัจจัย 4. วัตตมานกาลิกมานันตปัจจัย 5. อนาคตกาลิกปัจจัย 6. อุณาที ปัจจัย ในคัมภีร์ ลขุสัทธานตเกมุทีใช้สูตรทั้งหมด 129 สูตร ในการอธิบายกฤตยัตนะ ส่วนในคัมภีร์ปทรูปสัทธาใช้สูตรทั้งหมด 140 สูตร ในการอธิบายกิพพิธาน การวางโครงสร้างการแต่งเหมือนกันทั้งสองคัมภีร์ คือ สูตร วฤติ, วฤติ อุทาหรณ์ การเขียนสูตร ใช้หลักการเดียวกัน คือ กะทัดรัด คลอบคลุมความหมายได้มาก เนื้อหาโดยรวม สูตรในลขุสัทธานตเกมุทีที่เปรียบเทียบได้ มี 67 สูตร เปรียบไม่ได้ 62 สูตร

61116201 : Major (SANSKRIT STUDIES)

Keyword : Krdanta, Laghusiddhantakaumudī, Kibbithān, Padarūpasiddhi, Sūtra

Phramaha Kitti MONKHAM : A Comparative Study of Krdanta, in the Laghusiddhāntakaumudī and Kibbithān in the Padarupāsiddhi. Thesis advisor : Assistant Professor Chainarong Klinoi, Ph.D.

This thesis has 3 objectives of study: 1.To study the history of Laghusiddhāntakaumudī and Padarupāsiddhi scriptures. 2.To translate Krdanta in the Laghusidhanta- Kaamuthi and Kipphidhan in the Pratrupsiddhi scriptures. 3.To study and compare the two scriptures.

The results showed that The Laghusidthanagaamudi scriptures were composed by Vadaraj in the 11th century AD (17th century AD), while the Pratapasiddhi scriptures were composed by Buddhaappiya. Around the end of the 15th century to the beginning of the 16th century.Laghusidthan Kaamuthi is a scripture that has taken the formula from the scripture Siddhant Kaamuthi which is a scripture. which revised the order of formulas in the scriptures of Paninima's Ashadaayayi, rearranging them sequentially make it easier to understand.The Prathup Siddhi scripture is a scripture that has taken the formula from the Kaccayana scriptures, and put them in a new order. explain more and has taken examples from various scriptures, mostly from the Tripitaka.The meaning of the words Krit and Kitk are the same, which is the combination of factors with elements.Laghusidthanagaamudi has classified Krit according to factors into 2, namely 1. Krit factors 2. Krit factors.The Prathupasithi scriptures have categorized the kitks according to time and conditions into 6, namely: 1. Activities, activities, activities These 2 categories are combined into Tekalic factors that can be in all 3 tenses: past, present, and future. 2. Past factors 3. Factors 4. Watman Kalikmanantaphathara 5. Future Kalik factor 6. Unati factor.A total of 129 sutras are used in the Laghusidthantha Kaamudi scriptures to explain Krishnatha. In the scriptures of Prathupsit All 140 formulas are used to explain Gippithana.The structure of the composing is the same in both scriptures, namely Sutra Vriti, Wutti, an illustration.Writing formulas uses the same principle, which is compact and covers a lot of meaning.overall content There are 67 comparable Laghu formulas, 62 incomparable formulas.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลงได้ด้วยความอนุเคราะห์จากบุคคลหลายฝ่าย ซึ่งผู้วิจัยขอระบุนามไว้เพื่อแสดงความขอบคุณดังต่อไปนี้

ขออนุโมทนาขอบคุณ ผศ.ดร.สมบัติ มั่งมีสุขศิริ ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์, ผศ.ดร. ชัยณรงค์ กลิ่นน้อย อาจารย์ที่ปรึกษา, ผศ.ดร.จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม และ พระเดชพระคุณ พระเทพวัชรอาจารย์ (เทียบ มาลัย) กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก สำหรับคำแนะนำที่มีประโยชน์ต่อวิทยานิพนธ์เล่มนี้

ขอขอบคุณอาจารย์ประจำสาขาวิชาสันสกฤตศึกษา ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ผู้มอบความรู้ด้านภาษาสันสกฤตในแขนงต่าง ๆ ประกอบด้วย ผศ.ดร.จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา ผู้มอบความรู้ด้านไวยากรณ์ภาษาสันสกฤต และเป็นผู้แปลคัมภีร์ลขุสิทธานตเกามุทีให้ รศ.ดร.สำเนียง เลื่อมใส ผู้มอบความรู้ด้านวรรณคดีสันสกฤตในพระพุทธศาสนา ผศ.ดร.สมบัติ มั่งมีสุขศิริ ผู้มอบความรู้ด้านปรัชญา ผศ.ดร.ชัยณรงค์ กลิ่นน้อย ผู้มอบความรู้ด้านวรรณคดีสันสกฤต และ รศ.ดร.ปรมัตถ์ คำเอก ผู้มอบความรู้ด้านภาษาฮินดี

ขอขอบคุณกัลยาณมิตรผู้คอยช่วยเหลือและเป็นกำลังใจในทุกด้าน ได้แก่ พระมหาอภิชาติ อภิชาติโต นายพิสิษฐ อัยปะโค พระมหาพรภวิทย์ จิรวิโช นายสหพัฒน์ จันทรัตน์ (เปรียญธรรม 4 ประโยค, รัฐศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,พุทธศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) นายนิคม วงษ์สุวรรณ (เปรียญธรรม 5 ประโยค, อักษรศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล,อาจารย์กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม รร. บรรหารแจ่มใสวิทยา 1) และ ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ตลอดจนผู้มีพระคุณทุก ๆ ด้าน

พระมหา กิตติ มลคล้า

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
คำชี้แจงในการใช้อักษรย่อ และหมายเลข.....	1
บทที่ 1 บทนำ	3
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	3
1.2 ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	8
1.3 ขอบเขตของการศึกษา	8
1.4 ขั้นตอน และวิธี ของการศึกษา.....	8
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	8
1.6 ข้อตกลงเบื้องต้น.....	9
1.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	9
บทที่ 2 ประวัติคัมภีร์ลขุสิทธานตเกมุที และคัมภีร์ปทรูปสิทธิ	11
2.1 ประวัติคัมภีร์ลขุสิทธานตเกมุที.....	11
2.1.1 ประวัติภาษาและไวยากรณ์สันสกฤต	11
2.1.2 ประวัติคัมภีร์ลขุสิทธานตเกมุที	13
2.1.3 ความสำคัญของคัมภีร์ลขุสิทธานตเกมุที	13
2.1.4 ประวัติผู้แต่งคัมภีร์ลขุสิทธานตเกมุที.....	14
2.1.5 จุดประสงค์ของการแต่งคัมภีร์ลขุสิทธานตเกมุที.....	14

2.1.6	เนื้อหาในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที.....	15
2.1.7	กถัตนตประกรณในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที.....	15
2.1.7.1	ความหมายของกถัตนต.....	16
2.1.7.2	การจัดประเภทของกถต.....	16
2.2.	ประวัติคัมภีร์ปทรูปสิทธิ.....	16
2.2.1	ประวัติภาษาและไวยากรณ์บาลี.....	16
2.2.2	ประวัติคัมภีร์ปทรูปสิทธิ.....	19
2.2.3	ความสำคัญของคัมภีร์ปทรูปสิทธิ.....	20
2.2.4	ประวัติผู้แต่งคัมภีร์ปทรูปสิทธิ.....	20
2.2.5	จุดประสงค์ของการแต่งคัมภีร์ปทรูปสิทธิ.....	21
2.2.6	เนื้อหาในคัมภีร์ปทรูปสิทธิ.....	21
2.2.7	กัพพิธานกัณฑ์ในคัมภีร์ปทรูปสิทธิ.....	22
2.2.7.1	ความหมายของกัพพิธาน.....	22
2.2.7.2	การจัดประเภทของกิตก์.....	23
บทที่ 3	แปลกถัตนตในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที และ กัพพิธานในคัมภีร์ปทรูปสิทธิ.....	23
3.1	ปริวรรตและแปลกถัตนตในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุทีเป็นภาษาไทย.....	23
3.2	การแปลกัพพิธานในคัมภีร์ปทรูปสิทธิเป็นภาษาไทย.....	50
บทที่ 4	การเปรียบเทียบกถตในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที และกิตก์ในคัมภีร์ปทรูปสิทธิ.....	218
4.1	เปรียบเทียบโครงสร้างกถต และกิตก์ ในคัมภีร์ทั้งสอง.....	218
4.2	เปรียบเทียบวิธีการเขียนสูตรกถต และกิตก์ ในคัมภีร์ทั้งสอง.....	219
4.3	เปรียบเทียบเนื้อหาโดยรวมของกถต และกิตก์ ในคัมภีร์ทั้งสอง.....	220
4.3.1	เปรียบเทียบจำนวนปัจจัยกถต และกิตก์.....	294
4.3.2	สูตรของกถต ที่สามารถนำสูตรของกิตก์มาเปรียบเทียบได้.....	294
4.3.3	สูตรของกถต ที่ไม่สามารถนำสูตรของกิตก์มาเปรียบเทียบได้.....	297

4.3.4 สูตรของกิตก์ ที่ไม่สามารถนำไปเปรียบกับสูตรของกฤตได้ 297

บทที่ 5 สรุปลการวิจัยและข้อเสนอแนะ 1

5.1 สรุปลการวิจัย 1

5.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป 4

5.2.1 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย 4

5.2.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป 4

รายการอ้างอิง 5

ประวัติผู้เขียน 7

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 แสดงการปริวรรตและแปล กถ์ทันตประกรณ์.....	23
ตารางที่ 2 แสดงการแปลกถ์พิธานกัณฑ์	50
ตารางที่ 3 แสดงการเปรียบเทียบกถ์ และกิตก์.....	220
ตารางที่ 4 แสดงการเปรียบเทียบจำนวนปัจจัยกถ์ และกิตก์	294
ตารางที่ 5 เนื้อหากถ์ในลขุสัทธานตเกมุที ที่สามารถนำเนื้อหากิตก์ในปทฐุปสัทธมาเปรียบเทียบได้	295

คำชี้แจงในการใช้อักษรย่อ และหมายเลข

การใช้อักษรย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้อ้างอิงจากสูตรของคัมภีร์ไวยากรณ์ภาษาสันสกฤตและภาษาบาลี มีรายละเอียดดังนี้

ภาษาสันสกฤต

อักษรย่อ ย่อมาจาก

ลข. ลขุสัทธานตเกมุทีสูตร ในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที ใช้อักษรย่อลขุเกมุที (Laghukaumudī of Varadarāja) ของ James R. Ballantyne จัดพิมพ์ครั้งที่ 4 ที่วาระณีสี เมื่อ ค.ศ. 1891¹

ภาษาบาลี

อักษรย่อ ย่อมาจาก

ปท. สูตรในคัมภีร์ปทรูปสัทธาธิ ใช้อักษรย่อ พระมหาสมปอง มุทีโต ประธาน ชมรมนิรุกติศึกษา วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ คณะ 25 แขวง พระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10200 ซึ่งได้รับการตรวจชำระโดย พระคณิศรสารภิงค์ และคณะ นักศึกษาบาลีใหญ่ ชมรมนิรุกติศึกษา จัดพิมพ์เดือน มีนาคม 2547²

การใช้หมายเลข

1. การใช้หมายเลขในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที ระบุถึง เลขที่ลำดับสูตร ในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที เช่น 816. (ที่ปรากฏในตาราง คอลัมน์ที่ 1 ในตารางการ แปล) หมายถึง ลำดับสูตรในลขุสัทธานตเกมุที ที่ 816

816.	ธาโตะ 3 1 91	-----
------	-----------------------	-------

¹ ในตอนว่าด้วยเรื่อง กฤทนต์

² ในตอนว่าด้วยเรื่อง กิพพิธานกัณฑ์

2. การใช้หมายเลขในคัมภีร์อชฎาธยายี หรือปาณินิ ระบุถึง อัธยายะ. ปาทะ. เลขที่ลำดับสูตร ในอชฎาธยายี เช่น 3 | 1 | 91 | (ที่ปรากฏในตาราง คอลัมน์ ที่ 2 ในตารางการแปล) หมายถึง คัมภีร์ปาณินิ อัธยายะที่ 3 ปาทะที่ 1 สูตรที่ 91

816.	ธาโตะ 3 1 91	-----
------	-----------------------	-------

3. การใช้หมายเลขในคัมภีร์ปทรูปสัทธิ ระบุถึง เลขที่ลำดับสูตรในคัมภีร์ปทรูปสัทธิ เช่น 545. (ที่ปรากฏในตาราง คอลัมน์ที่ 1 ในตารางการแปล) หมายถึง สูตรในปทรูปสัทธิลำดับที่ 545

545.	ภาวกมเมสุ ตพพานิยา.	-----
------	---------------------	-------

การใช้อักษรย่อ ตามด้วยหมายเลข (ตารางเปรียบเทียบ)

ฝ่ายสันสกฤต เช่น ลข.816 หมายถึง ลำดับ วฤติ ในคัมภีร์ลขฯ ที่อธิบายสูตรปาณินิ
ข้อที่ 816

ฝ่ายบาลี เช่น ปท.545 หมายถึง ลำดับสูตรในปทรูปสัทธิ ที่ 545

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต เป็นภาษาที่คนไทยนำมาใช้กันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งใช้เป็นราชาศัพท์และใช้ในทางพระพุทธศาสนา ภาษาทั้งสองนี้เป็นภาษาที่มีต้นกำเนิดมาจากประเทศอินเดีย จัดอยู่ตระกูลภาษาอินเดีย-ยุโรป สายตะวันออก เรียกว่าภาษาอินเดียอารยัน³ ภาษาทั้งสองนี้ ภาษาสันสกฤตนั้น เกิดขึ้นในยุคแรกแห่งภาษาอินเดียอารยัน เป็นภาษาพระเวทมีปรากฏในคัมภีร์ฤคเวทอันเป็นคัมภีร์เก่าแก่ของศาสนาพราหมณ์ มีบทสวดสาธยายแตกต่างกัน พราหมณ์ปาณินิจึงได้เรียบเรียง ตกแต่งใหม่เป็นภาษาสันสกฤต แปรตามพยัญชนะว่า ภาษาที่ได้ปรุงแต่งขึ้นแล้ว⁴ ภาษาสันสกฤตมีบทบาทสำคัญในความเป็นอยู่ ความคิด วัฒนธรรม ของประเทศทั้งยังใช้พูดกันอยู่ในกลุ่มชนผู้คงแก่เรียนและ ยังเป็นสื่อกลางของการแต่งวรรณกรรมดั้งเดิมด้วย เป็นหนึ่งในยี่สิบสองภาษาที่มีระบุไว้ในรัฐธรรมนูญอินเดีย⁵ ปาณินินั้น เป็นคนวรรณะพราหมณ์ ชาวเมืองศาลาตุระ ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ แคว้นคันธาระ พราหมณ์ปาณินิ มีชีวิตอยู่ราวศตวรรษที่ 4 ก่อน ค.ศ. ในรัชสมัยของพระเจ้านันทะแห่งแคว้นมคธ หนังสือที่ท่านแต่งขึ้นเป็นตำราไวยากรณ์สันสกฤตที่เก่าแก่และมีชื่อเสียงที่สุด มีชื่อว่า อชันภรตยาถีย์ หนังสือเล่มนี้ประกอบด้วยสูตรสั้นๆ ถึง 4,000 สูตร จุดมุ่งหมายของสูตรสั้นๆ คือให้ผู้เรียนได้จำได้อย่างแม่นยำ เพราะว่าการเรียนการสอนหนังสือในสมัยนั้น นิยมสอนกันด้วยปากเปล่า(มุขปาฐะ) ไม่ได้สอนด้วยตำราเรียน หรือเรียนทางวิทยุโทรทัศน์เหมือนอย่างทุกวันนี้ ผู้เรียนในสมัยนั้นต้องท่องจำ ค่านิยมของสังคมในยุคนั้น อยู่ที่ความจำ ถือว่าความจำ เป็นความสามารถทางมันสมองของมนุษย์ ถ้าใครท่องจำได้มาก ถือว่าคนนั้นเก่งที่สุด ความนิยมในการสอนด้วยปากเปล่าเพื่อความจำ มิใช่มีเฉพาะแต่ในอินเดียเท่านั้น ยังมีในประเทศกรีกสมัยเพลโตด้วย ซึ่งเพลโต เคยกล่าวไว้ว่า “การคิดอักษรขึ้นใช้แทนความการท่องจำ ทำให้มนุษย์ขาดอานุภาพแห่งความทรงจำ คือแทนที่จะจดจำจากอินทรีย์ภายใน ต้องอาศัยสัญลักษณ์ภายนอกเข้าช่วย”⁶

คัมภีร์อชันภรตยาถีย์ ที่ท่านได้รจนาไว้นั้น มีจำนวนสูตรมาก และยากแก่การที่จะเข้าใจได้ ฉะนั้นจึงมีนักไวยากรณ์ที่เรียบเรียงลำดับเนื้อหาใหม่อีกมากมาย หนึ่งในนั้นคือ “ภักภูโฆชิ ทิกษิตะ”

³ พัทธน์ เพ็งผลา, บาลีสันสกฤตในภาษาไทย, พิมพ์ครั้งที่ 12 พ.ศ. 2555, (เขตบางกะปิ กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง), 4.

⁴ สวามีสัตยามีนั้นทปฐี, นิตยสารไทย-ภารต(มกราคม-มิถุนายน 2523): 1.

⁵ Dr. V. Raghavan, sanskrit Literature, (Delhi : Government of India Press, 1961), 1.

⁶ พระมหาเสฐียรพงษ์ ปุณณวณโณ, วรรณ ไวยากรณ์, ภาษาศาสตร์, โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์,(พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2514), 12.

(Bhattoji Diksita) ผู้เรียบเรียงคัมภีร์ไวยากรณ์สันสกฤตใหม่เพื่อให้สะดวกต่อการศึกษาเรียกว่า “ลิตธานตเกมุที” เป็นคัมภีร์ที่เปรียบเสมือนแสงจันทร์ส่องมติดิความเห็นของนักไวยากรณ์ ที่ถ่ายทอดการศึกษา ต่อมา “วรทราช”(Varataraja) ได้ย่อเนื้อหาในคัมภีร์ลิตธานตเกมุทีให้สั้นลงอีก โดยตั้งชื่อว่า “ลขุลิตธานตเกมุที” คัมภีร์นี้ อาจเรียกได้ว่าเป็นตำราไวยากรณ์สันสกฤตเบื้องต้น แบ่งเนื้อหาออกเป็น 11 อย่าง คือ

1. สัญญาปรकरण (Sajña)
2. สนธิปรकरण (Sandhi)
3. สุปันตปรकरण (Subanta)
4. อวยยะ (Avyaya)
5. ดิงันตปรकरण (Tinanta)
6. ปกรรียา (Prakriyā)
7. กฤทันตปรकरण (Kridanta)
8. การกปรकरण (Kāraka)
9. समासปรकरण (Samasa)
10. ตัทธิตปรकरण (Tadthita)
11. สตรีปรตยยะ⁷ (Strīprattaya)

ส่วนภาษาบาลีนั้น เกิดขึ้นในภาษาอินเดีย อารยณยุคกลาง ในยุคนี้มีการแบ่งออกไปเป็น 3 ระยะเวลาคือ ระยะเวลาโบราณ ได้แก่ศิลาจารึกปรากฏภาษาบาลี ระยะเวลาที่ 2 ได้แก่ ภาษาปรากฏถิ่นต่างๆ ระยะเวลาที่ 3 ได้แก่ภาษาอุปกรัมคะ

คำว่า “บาลี” มีความหมาย 3 อย่างคือ

1. หมายถึงพุทธวจนะ คือคำสอนของพระพุทธเจ้า
2. หมายถึงภาษาในคัมภีร์พระไตรปิฎก
3. หมายถึงแนวหรือแถวของพระไตรปิฎก⁸

⁷ พระมหาโกมล แก้วดิ่ง, “การศึกษาเปรียบเทียบค่านามในคัมภีร์ปทรูปลิทธิและลขุลิตธานตเกมุที”, (วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาสันสกฤต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548). 2

⁸ พัฒน์ เพ็งผลา, บาลีสันสกฤตในภาษาไทย, พิมพ์ครั้งที่ 12 พ.ศ. 2555, (เขตบางกะปิ กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง), 27

การที่จะศึกษาภาษาบาลีให้แตกฉานลึกซึ้งยิ่งๆ ขึ้นไปนั้น จำเป็นจะต้องศึกษาคัมภีร์ทางด้าน ไวยากรณ์ที่สำคัญ 3 สาย คือ กัจจายนะ โมคคัลลานะ และสัททนีติ บรรดาคัมภีร์ไวยากรณ์ทั้ง 3 สาย นั้น สายคัมภีร์กัจจายนะ ที่พระกัจจายนะเถระผู้เชี่ยวชาญพระพุทธรพจน์รจนาวุฒิ เป็นคัมภีร์ที่ได้รับการสรรเสริญอย่างยิ่ง และนิยมใช้มากกว่าคัมภีร์อื่นๆ เนื่องจากเป็นคัมภีร์ที่ท่านรจนาโดยอาศัย พระไตรปิฎกพร้อมทั้งอรรถกถา มีเนื้อหาไม่ย่อและไม่พิสดารเกินไป ประดับด้วยสูตรที่ทรงจำและ สาสายได้ง่ายสำหรับสาธุชนทั่วไป

แม้จะเป็นคัมภีร์ที่เป็นหลักในการศึกษาไวยากรณ์ภาษาบาลีเป็นหลักก็ตาม ก็ยังถือว่าเป็น คัมภีร์ที่เข้าใจยากสำหรับนักศึกษาในปัจจุบัน เพราะเหตุนี้ พระพุทธปิยะเถระ เห็นว่าคัมภีร์กัจจายน ไวยากรณ์มีคุณประโยชน์มากแต่ไม่ง่ายแก่การเรียนรู้ ประสงค์จะทำคัมภีร์กัจจายนไวยากรณ์นั้น ให้ เป็นคัมภีร์ที่เรียนเข้าใจง่าย จึงได้รจนาคัมภีร์ไวยากรณ์ขึ้นใหม่ โดยนำเนื้อหาของคัมภีร์กัจจายน ไวยากรณ์มารวมไว้ด้วย ให้ชื่อว่า “**ปทรูปสัทธา**”⁹

คัมภีร์ปทรูปสัทธา นี้ ท่านแบ่งข้อความออกเป็นกัณฑ์ ตามลำดับกัณฑ์ นับได้ 7 กัณฑ์ ดังนี้

1. สนธิกัณฑ์ ว่าด้วยสัญญาวิชานการตั้งชื่ออักษรต่างๆ และสนธิว่าด้วยวิธีการต่อศัพท์ ให้เนื่องกัน มี 59 สูตร
2. นามกัณฑ์ ว่าด้วยนามศัพท์และอพยยศัพท์ มี 223 สูตร
3. การกัณฑ์ ว่าด้วยการแสดงการแต่งประโยคภาษาบาลี และการใช้สำนวนภาษา บาลีอย่างถูกต้อง มี 32 สูตร
4. สมาสกัณฑ์ ว่าด้วยสมาสการย่อศัพท์ในรูปต่างๆ มี 30 สูตร
5. ตัทธิธกัณฑ์ ว่าด้วยตัทธิธแสดงปัจจัยอันเป็นอุปการะแก่การใช้แทนศัพท์ต่างๆ มี 62 สูตร
6. อาชยตกัณฑ์ ว่าด้วยกิริยาอาชยต คือ บทกิริยาคุมพากย์ในประโยคภาษาบาลี มี 121 สูตร
7. กิพพิชานกัณฑ์ ว่าด้วยเรื่องกิตก์ที่เป็นนามและกิริยากิตก์ภายในประโยค และ อุณาที คือปัจจัยที่ประกอบรูปศัพท์เบ็ดเตล็ดต่างๆ มี 140 สูตร¹⁰

การศึกษาภาษาบาลี และภาษาสันสกฤต สิ่งสำคัญประการแรก ก็คือ ต้องเริ่มจากการศึกษา ไวยากรณ์ก่อนเป็นอันดับแรก ไวยากรณ์ก็คือเครื่องมือสำหรับทำให้รู้แจ้งซึ่งภาษา อุปมาเหมือนกัณฑ์ นายช่างผู้สร้างบ้าน จะสร้างให้สำเร็จได้นั้น จำเป็นต้องมีเครื่องมือ มี เลื่อย ขวาน ค้อน เป็นต้น

⁹ พระมหาสมปอง มุทิโต, ปทรูปสัทธา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธนาเพรส แอนด์ กราฟฟิค จำกัด)

¹⁰ พระมหาสมใจ ปลูกษาทีโป วัดธรรมสมาธิธรรม, กัจจายนสูตรตี และ ปทรูปสัทธา แปล, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิทักษ์การพิมพ์, 2528), ปวัตติกถา.

ถ้าหากว่าไม่มีเครื่องมือเหล่านั้น การสร้างบ้านก็คงจะสำเร็จได้ยาก ไวยากรณ์เหล่านั้นก็มีอยู่ด้วยกันหลายตอน ซึ่งแต่ละตอนถือว่ามีสำคัญด้วยกันทั้งนั้น

ในสมัยปัจจุบันนี้ การศึกษาไวยากรณ์ของทั้ง 2 ภาษา ส่วนมากนักศึกษาก็จะเริ่มศึกษาจากตำราอธิบายไวยากรณ์ ศึกษากันในระดับพออ่านออก เขียนได้ แปลได้ แต่ยังไม่มีความลึกซึ้งมากนัก ฉะนั้นเพื่อความแตกฉานยิ่งขึ้นไป จึงจำเป็นต้องศึกษาคัมภีร์ที่มาก่อนตำราอธิบายในยุคปัจจุบัน ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต ถือเป็นตระกูลภาษาเดียวกัน มีหน้าตาคล้ายกัน เช่นโครงสร้างของเสียง โครงสร้างคำศัพท์ ความสัมพันธ์ของคำในประโยค การสร้างคำศัพท์ เป็นต้น¹¹ ฉะนั้น นักภาษาศาสตร์ของอินเดียจึงเปรียบภาษาบาลีเสมือนหนึ่งกระแสดรที่ไหลมาตั้งแต่สมัยพระเวท จนถึงปัจจุบัน ส่วนภาษาสันสกฤตนั้นได้รับการอุปมาให้เป็นบึงใหญ่ซึ่งถึงแม้ว่า จะมีน้ำขังอยู่มากมาย แต่ก็ไม่มีการไหลถ่ายเทไปที่ไหน หรือมิฉะนั้นก็เปรียบภาษาสันสกฤตกับภาษาบาลีให้เป็นสองสาวลูก พ่อแม่เดียวกัน ภาษาบาลีนั้นพอเติบโตขึ้นก็มีเหย้ามีเรือนได้ลูกได้หลานสืบตระกูลกันไป ส่วน สันสกฤตพอใจที่จะดำรงตนเป็นสาวแก่ตลอดมา ด้วยเหตุที่เป็นพี่น้องท้องเดียวกันเช่นนี้ สันสกฤตกับ บาลีจึงมีรูปโฉมหน้าตาคล้ายคลึงกันถึงแม้ว่าเมื่อพูดถึงการตกแต่งร่างกายแล้ว ทั้งสองอาจจะมี วิธีการและรสนิยมแตกต่างกันอยู่บ้าง¹² ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า ภาษาทั้งสองนี้เป็นภาษาที่มีต้นกำเนิดมาจากตระกูลเดียวกัน ชื่อเรื่องในแต่ละตอน ก็มีชื่อเหมือนกันบ้าง ต่างกันบ้าง ผู้วิจัยได้สังเกตเห็นว่า กิพพิธานกัณฑ์ กับ กฤทนต์ปกรณ์ มีชื่อเรื่องคล้ายๆกัน จึงได้นำมาศึกษาเปรียบเทียบกัน ถึงการอธิบายวิธีการใช้ของแต่ละคัมภีร์ ซึ่งก็มีตัวอย่างของการอธิบายดังต่อไปนี้ เช่น

ในคัมภีร์ปทรุปลีธาธิ ตอนว่าด้วยเรื่องกิพพิธานกัณฑ์ ท่านเริ่มอธิบายว่า
ธาทูทียิว ภาววมกตตุกรณาทีสาธนะสตีถ์ กิพพิธานमारगियते.
แปลว่า ลำดับต่อแต่ขึ้นไป จะได้เริ่มพรรณนา ถึงวิธีแห่งปัจจัยกิตก์ ซึ่งต้องนำไปประกอบกับธาตุนั้นเอง มีประโยชน์ให้รู้สาธนะ มี ภาว กัมม กัตตุ และกรณะสาธนะ เป็นต้น

ในคัมภีร์ลฺขุสฺยทีชานตเกามุที ตอนว่าด้วยเรื่องของ กฤทนต์ะ ท่านเริ่มอธิบายว่า
ธาทोते | 3 | 1 | 91 | **อாதฤตียานต์ เย ปฺรตฺยยาสเท ธาทोเต ปเร สยฺเย | กฤทิตฺยิจิ
กฤตฺลฺชฺญา |**
แปลว่า ที่ชื่อว่า กฤต คือ การนำปฺรตฺยยะมาประกอบกับธาต

¹¹Ghosh Batakrishna, Introduction to Linguistic Sanskrit, (Calcutta: Arunima Printing Works, 1937) 1-5.

¹² จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา , “อิทธิพลของภาษาบาลีและสันสกฤตที่มีต่อภาษาไทย” มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.(คณະมนุषยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 24-27 ตุลาคม 2522) 7.

สรุปโดยภาพรวม ทั้งบาลีและสันสกฤต ในเรื่องของกิตก์และกฤต นิยามความหมาย ก็คือ ปรตยยะ หรือปัจจัยหมู่หนึ่งที่น่ามาประกอบกับธาตุ แต่ว่าเมื่อศึกษาเข้าไปให้ลึกถึงปรตยยะ หรือ ปัจจัยแต่ละตัว ก็จะเห็นถึง ชื่อ ที่คล้ายกันบ้าง ที่แตกต่างกันบ้าง การอธิบาย ก็คล้ายกันบ้าง แตกต่าง กันบ้าง เช่น

ณฺวฺลตฺตฺยจฺจา | 3 | 2 | 233 |

ชาโตเรเตา สตะ | กรฺตฺริ กฤทฺติ กรฺตฺรเร |

แปลว่า ณฺวฺล และ ตตฺย ปรตยยะสองตัวนี้ ใช้ประกอบกับธาตุ มีความหมายว่า เป็นผู้ทำ

568. สพฺพโตณฺวฺตฺวาวิ.

สพฺพโต ชาตฺโต กมฺมาทิมฺหิ वा อกฺมฺมาทิมฺหิ वा สติ อ ณฺวฺ ตฺ อ วโรจฺเจเต จตฺตาโร ปจฺจยา โหนฺติ.

แปลว่า จะมีบทหน้าเป็นกรรมมารองรับหรือไม่ก็ตาม อ ณฺวฺ ตฺ

อาวิ ปัจจัย 4 ตัวเหล่านี้ ใช้ประกอบกับธาตุได้ทุกตัว ฯลฯ

ตฺตฺยปจฺจเย อกาสิ กรฺโต กริสฺสตีติ वा อตฺเถ “สพฺพโตณฺวฺตฺวาวิ” ติตฺตฺยปจฺจโย.

โส จ กิตฺสณฺณตฺตา ณฺวฺปจฺจโย วิย สพฺพตฺถ กตฺตฺริเยว ภวฺติ.

ในส่วนของ ตฺ ปัจจัย, ตฺ ปัจจัย โดยสูตรว่า “สพฺพโตณฺวฺตฺวาวิ” ใช้ในความหมายว่า ได้กระทำแล้ว กำลังกระทำอยู่ หรือจักกระทำในอนาคต อนึ่ง ตฺ ปัจจัย นั้น เป็นกัตตุ (ผู้ทำ) อย่างเดียวเท่านั้น ในทุกๆบท เหมือนกับ ณฺวฺ ปัจจัย เพราะรู้ (ตามสูตรที่กล่าวมาข้างต้น) ว่า เป็นกิตฺปัจจัย

การเปรียบเทียบชื่อ ณฺวฺล กับ ณฺวฺ , ตตฺย กับ ตฺ มีความแตกต่างกันเพียงเล็กน้อย ในส่วนของการนำไปใช้ ก็เป็นไปในทำนองเดียวกัน แต่ว่าในส่วนของกรอธิบาย ในสันสกฤตท่านมิได้อธิบายถึงว่าเป็นกาลอะไร แต่ในบาลีท่านกล่าวว่าเป็นครบทั้ง 3 กาล

ด้วยความสำคัญดังกล่าวมาทั้งหมดนี้ ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะศึกษาเปรียบเทียบ กฤทนต์ประกรณ์ในคัมภีร์ลชฺฐีสิทธานตเกามุที และ กิพพิธานกัณฺฑในคัมภีร์ปทรูปสีทธี เพื่อความเข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้นไป สำหรับตัวผู้ศึกษาวิจัยเอง และเป็นอุปการะแก่ผู้อื่นที่สนใจจะศึกษาวิจัยต่อยอดสืบไป

1.2 ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อปริวรรตและแปลคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที ตอนที่ด้วย กฤทนต์
2. เพื่อปริวรรตและแปลคัมภีร์ปทรูปลิติตอนว่าด้วย กิพพิธานกัณฑ์
3. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์ทั้ง 2

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

งานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยใช้หนังสือไวยากรณ์สันสกฤต **ลขุสัทธานตเกมุที** LAGHU KAUMUDI, A SANSKRIT GRAMMAR, BY VARADARAJA. WITH AN ENGLISH VERSION, COMMENTARY, AND REFERENCES. BY JAMES R. BALLANTYNE LL.D. PRINCIPAL OF THE SANSKRIT COLLEGE, BENARES. SECOND EDITION.

ในตอนว่าด้วยเรื่อง **กฤทนต์** ในส่วนของไวยากรณ์บาลี จะใช้หนังสือ **ปทรูปลิติต** ฉบับ ของพระมหาสมปอง มุทีโต ประธานชมรมนิรุกติศึกษา วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ คณะ 25 แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10200 ตรวจทาน โดยพระคันธสาราภิวังศ์ และคณะนักศึกษบาลีใหญ่ ชมรมนิรุกติศึกษา ในตอนว่าด้วยเรื่อง **กิพพิธานกัณฑ์** มาทำการแปลและวิจัยแล้วจึงเปรียบเทียบกัน แล้วจึงสรุปผลการวิจัยและเปรียบเทียบ

1.4 ขั้นตอน และวิธี ของการศึกษา

การศึกษาเปรียบเทียบนี้ เป็นการศึกษาค้นคว้าทางตำราและเอกสาร (Documentary Research) มีลำดับดังต่อไปนี้

1. สืบค้น รวบรวม ตำราและเอกสารที่มีความเกี่ยวข้องกับคัมภีร์ไวยากรณ์บาลีและสันสกฤต
2. แปลคัมภีร์ปทรูปลิติตในตอนที่ “กิพพิธานกัณฑ์” และลขุสัทธานตเกมุที ในตอนที่ “กฤทนต์” เป็นภาษาไทย
3. ศึกษาเปรียบเทียบความเหมือนกันหรือคล้ายกันของกิตกัในไวยากรณ์บาลีและกฤทนต์ ในไวยากรณ์สันสกฤต แล้วจึงสรุปประเด็นสาระสำคัญ แล้วจึงนำเสนอผลการเปรียบเทียบ

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ได้บทปริวรรตและแปลคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที ตอนที่ด้วย กฤทนต์ เป็นฉบับภาษาไทยอีกสำนวนหนึ่ง
2. ทำให้ได้บทปริวรรตและแปลคัมภีร์ปทรูปลิติต ตอนที่ด้วย กิพพิธาน เป็นฉบับภาษาไทยอีกสำนวนหนึ่ง

3. ทำให้ได้ทราบถึงความเหมือนและความแตกต่างกันระหว่างคัมภีร์ไวยากรณ์สันสกฤต และบาลี

1.6 ข้อตกลงเบื้องต้น

ในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมูที ซึ่งต้นฉบับเป็นอักษรเทวนาครี ก็ทำการปริวรรตเป็นอักษรไทย เพื่อความสะดวกในการอ่านและการจัดพิมพ์

1.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาโกมล แก้วดิ่ง¹³ (2548) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบคำนามในคัมภีร์ปทรูปสิทธิและลขุสัทธานตเกมูที” ผลการวิจัยพบว่า คัมภีร์ปทรูปสิทธิแต่งโดยพระพุทธรูปปิยะเถระ ชาวอินเดียตอนใต้ ราวพุทธศตวรรษที่ 15-16 ส่วนคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมูทีแต่งโดยวราหะศิษย์ของท่านภักโฏชิ ที่กษิต ราวพุทธ ศตวรรษที่ 11 แม้ว่า คัมภีร์ปทรูปสิทธิ จะดำเนินตามวิธีของสูตรไวยากรณ์ ตามที่ปรากฏในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมูที เท่าที่ได้ศึกษาในการสร้างคำนาม ดูเหมือนว่า คัมภีร์ปทรูปสิทธิ ไม่ได้รับอิทธิพลจากคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมูที มีการใช้ชื่อเรียกเฉพาะทางไวยากรณ์ที่ต่างกันหลายแห่ง วิภัติ สำหรับแจกคำนามในคัมภีร์ปทรูปสิทธิก็ลดน้อยลงกว่าที่มีอยู่เดิม เนื่องจากทวิวจนะในภาษาบาลีไม่มี คำนามที่ลงท้ายด้วยพยัญชนะในภาษาสันสกฤตทั้งหมดถูกเปลี่ยนเป็นคำนามที่ลงท้ายด้วยสระใน ภาษาบาลี ข้อนข้างจะแน่นอนว่า คัมภีร์ปทรูปสิทธิ ไม่ได้ดำเนินตามประเพณีทางไวยากรณ์ที่ปาณินีนักไวยากรณ์ผู้ยิ่งใหญ่ได้วางไว้อย่างเคร่งครัด แต่จะดำเนินตามคัมภีร์ทางไวยากรณ์สันสกฤตเล่มอื่น ซึ่งจำเป็นต้องมีการศึกษาค้นคว้าต่อไป

พระมหาวาสนา กลยาโณ เกื่อนแก้ว¹⁴ (2560) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเรื่อง การกในคัมภีร์โมคคัลลานะไวยากรณ์” ผลการวิจัยพบว่า คัมภีร์โมคคัลลานะไวยากรณ์แต่งโดยพระโมคคัลลานเถระ พระภิกษุชาวลังกา สังกัดนิกายอุตตรมूल ไม่ใช่พระอัครสาวกเบื้องซ้าย เป็นพระภิกษุในยุคหลัง โมคคัลลานะไวยากรณ์แบ่งเนื้อหาเป็น 6 กัณฑ์ คือ สัญญาทิกัณฑ์ สยาทิกัณฑ์ สมาสกัณฑ์ ณาทิกัณฑ์ ขาทิกัณฑ์ ตยาทิกัณฑ์ ไม่มีการกัณฑ์ แต่มีเนื้อหาของกรกฎอยู่ในตอนต้นของสยาทิกัณฑ์ แนวทางการเขียนตำราไวยากรณ์ พระโมคคัลลานเถระได้อาศัยแนวทางที่นักปราชญ์ ทั้งหลายกระทำ

¹³ พระมหาโกมล แก้วดิ่ง, การศึกษาเปรียบเทียบคำนามในคัมภีร์ปทรูปสิทธิและลขุสัทธานตเกมูที (วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาสันสกฤต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548).

¹⁴ พระมหาวาสนา กลยาโณ (เกื่อนแก้ว), การศึกษาเรื่องการกในคัมภีร์โมคคัลลานะไวยากรณ์ (วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบาลี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550).

กันมา ในด้านการใช้ภาษาและการใช้ศัพท์สำนวนต่าง ๆ ได้รับอิทธิพลจากคัมภีร์ไวยากรณ์สันสกฤตพอสมควร เพราะแต่งในยุคที่การศึกษาสันสกฤตรุ่งเรือง คัมภีร์ไวยากรณ์สันสกฤต ที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดของท่านมากที่สุดคือจันทรไวยากรณ์ ซึ่งแต่งโดยอุบาสกชื่อจันทรโคมิน

พระมหาชิต ฐานชิต, ดร.¹⁵ (2560) ได้ทำรายงานการวิจัย เรื่อง คัมภีร์ลชฺษุเกามูที : ปวิวรรต แปลความ และการศึกษาวิเคราะห์ *LAGHU KAUMUDI : TRANSLITERATION, TRANSLATION AND ANALYTICAL STUDY* ผลการวิจัยพบว่า คัมภีร์ลชฺษุเกามูทีเป็นหลักสูตรแบบย่อความของหลักไวยากรณ์สันสกฤต เพื่อให้ผู้ศึกษาภาษาสันสกฤตเบื้องต้นมีความเข้าใจง่ายขึ้น โดยได้นำสูตรของปาณินีคือ อัษฎายายี มาเป็นหลักประกอบกับคัมภีร์ด้านไวยากรณ์อื่น ๆ มาช่วยในการอธิบายกฎเกณฑ์ทางภาษาสันสกฤต เพื่อให้ผู้เริ่มเรียนเข้าใจง่ายขึ้น คัมภีร์นี้แต่งโดย วรทราชะ ราวพุทธศตวรรษที่ 17 โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้เข้าใจหลักไวยากรณ์สันสกฤตได้ง่ายขึ้น เนื้อหาหลัก 11 ส่วนคือ 1) สำญา 2) สติ 3) สุนท 4) อวยย 5) ดิงนต 6) ปกรรียา 7) กถนต 8) สมาส 9) ตทิต 10) สดรีปรตตย 11) การก ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับโครงสร้างของหลักไวยากรณ์ภาษาบาลีแต่มีการทำคำซับซ้อนการทำสนธิมากกว่า โดยรูปสูตรเป็นหลักประกอบด้วย 1) สูตร แสดงชื่อ หลักการ วิธีการเป็นบทตั้ง 2) วฤติ เป็นคำอธิบายของสูตร 3) อุทาหรณ์การยกตัวอย่างนามาอ้างอิง

พระมหาประดิษฐ์ บ่อชน¹⁶ (2562) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบคำสมาสในคัมภีร์ปทรูปสธิและลชฺษุสธิธานตเกามูที” ปี พ.ศ. ผลการวิจัยพบว่า คัมภีร์ปทรูปสธิแต่งโดยพระพุทธิปิยะ ในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 15 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 16 คัมภีร์ลชฺษุสธิธานตเกามูทีแต่งโดยวรทราชในราวพุทธศตวรรษที่ 11 (คริสต์ศตวรรษที่ 17) ในคัมภีร์ปทรูปสธิใช้สูตรทั้งหมด 28 สูตร ส่วนในการสร้างคำสมาสด้วยสูตร คัมภีร์ลชฺษุสธิธานตเกามูทีใช้สูตรทั้งหมด 79 สูตร คัมภีร์ปทรูปสธิเป็นคัมภีร์ที่ได้นำเอาสูตรมาจากคัมภีร์กัจจายนะมาเรียงลำดับใหม่ แต่งอธิบายเพิ่มเติม และได้นำอุทาหรณ์มาจากคัมภีร์ต่าง ๆ ส่วนใหญ่มาจากพระไตรปิฎก ลชฺษุสธิธานตเกามูทีเป็นคัมภีร์ที่ได้นำสูตรจากคัมภีร์ลชฺษุสธิธานตเกามูทีอันเป็นคัมภีร์ที่ ปรับปรุงลำดับสูตรในคัมภีร์อัษฎายายีของปาณินีมาเรียงใหม่ตามลำดับการสำเร็จรูปของคำด้วย วิธีการที่สั้นและกะทัดรัด คัมภีร์ปทรูปสธิแสดงสมาสโดยชื่อ มี 6 คือ 1. อัพยยิภาวสมาส 2. กัมมธายสมาส 3. ทิคุสมาส 4. ตัปปุริสมาส 5. พหุพพิหิสมาส 6. ทวันทสมาส, คัมภีร์ลชฺษุสธิธานตเกามูทีแสดงสมาส โดยลักษณะตามตัวประธานว่ามีอยู่ 5 สมาส คือ 1. เกวลสมาส 2. อัวยยิภาวสมาส 3. ตัปปุรุษ สมาส 4. พหุพพิหิสมาส 5. ทวันทสมาส

¹⁵ พระมหาชิต ฐานชิต, ดร., คัมภีร์ลชฺษุเกามูที : ปวิวรรต แปลความและการศึกษาวิเคราะห์ (รายงานการวิจัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม, 2560).

¹⁶ พระมหาประดิษฐ์ บ่อชน, การศึกษาเปรียบเทียบคำสมาสในคัมภีร์ปทรูปสธิและลชฺษุสธิธานตเกามูที (วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาสันสกฤต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2562).

ปฐมพงศ์ โพธิ์ประสิทธิพันธ์¹⁷ (2534) ได้ทำงานวิจัยคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์เรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความเป็นมาของภาษาบาลี และที่สัมพันธ์กับภาษาปรากฤตและสันสกฤต” ผลการวิจัยพบว่า ความเป็นมาของภาษาศาสตร์ต่อภาษาบาลีค่อนข้างซับซ้อน แม้ว่าผู้เชี่ยวชาญทางภาษาหลายท่านจะชี้ให้เห็นถึงการเกิดขึ้นของภาษาที่แตกต่างกัน ในพระไตรปิฎกภาษาบาลี ได้บรรจุภาษาภาษาถิ่นหลายส่วน และไม่มีใครเข้าใจความเป็นมาของภาษาถิ่นนั้น ๆ อย่างแจ่มแจ้ง แม้ว่าภาษาบาลีจะเป็นมูลภาษา (ภาษาดั้งเดิม) ในแง่ของประวัติศาสตร์ ทำให้เข้าใจถึงพัฒนาการของภาษาเวนิคสันสกฤตที่ใช้พูดกันในอินเดียประมาณปี 1,300-1,600 ก่อนคริสต์ศักราช ในแง่ของระบบเสียง ระบบคำ ภาษาบาลีจะคล้ายกับภาษาสันสกฤต มีความคาดหวังว่า ในการเปรียบเทียบนี้จะทำให้ง่ายต่อการศึกษาพยัญชนะควบกล้ำ

จากข้อมูลที่ได้ศึกษาในวิทยานิพนธ์ต่างๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ มีกล่าวถึงประวัติ และไวยากรณ์ทั้งด้านภาษาบาลีและสันสกฤตจากคัมภีร์ต่างๆ แต่ยังไม่มีการวิจัยที่กล่าวถึงการเปรียบเทียบ กถันตปกรณในคัมภีร์ลชวลิตธานตเกมุที และกพิธานกัมทีในคัมภีร์ปทรูปสิทธิ ฉะนั้นผู้วิจัยจึงมีความคิดเห็นว่าการเปรียบเทียบเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง

¹⁷ ปฐมพงศ์ โพธิ์ประสิทธิพันธ์, การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความเป็นมาของภาษาบาลี และที่สัมพันธ์กับภาษาปรากฤตและสันสกฤต (งานวิจัย คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2534).

บทที่ 2

ประวัติคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที และคัมภีร์ปทรูปลิตี

ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้ศึกษาประวัติความเป็นมาภาษาและไวยากรณ์สันสกฤต และประวัติภาษาและไวยากรณ์บาลี โดยมุ่งศึกษาคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุทีและคัมภีร์ปทรูปลิตี เพื่อให้ทราบประวัติความเป็นมาเป็นต้นของคัมภีร์ทั้งสองนั้น และเป็นข้อมูลในการศึกษาเปรียบเทียบในบทต่อไปดังนี้

2.1 ประวัติคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที

2.1.1 ประวัติภาษาและไวยากรณ์สันสกฤต

ภาษาสันสกฤตมีวิวัฒนาการมาจากภาษาชนเผ่าอารยัน หรืออินโดยูโรเปียน (Indo-European) บรรพบุรุษของพวกอินโด-อารยัน ตั้งรกรากอยู่เหนือเอเชียตะวันออก (ตอนกลางของทวีปเอเชีย - Central Asia) โดยไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง กลุ่มอารยันต้องเร่รอนทำมาหากินเหมือนกับชนเผ่าอื่น ๆ¹⁸ ในจุดนี้เองที่ทำให้เกิดการแยกย้ายถิ่นฐาน การเกิดประเพณี และภาษาที่แตกต่างกันออกไป ชนเผ่าอารยันได้แยกตัวกันออกไปเป็น 3 กลุ่มใหญ่

กลุ่มที่ 1 แยกไปทางตะวันตกเข้าสู่ทวีปยุโรป

กลุ่มที่ 2 ลงมาทางตะวันออกเฉียงใต้ อนุমানได้ว่าน่าจะเป็นชนชาติอิหร่านในเปอร์เซีย

กลุ่มที่ 3 เป็นกลุ่มที่สำคัญที่สุด กลุ่มนี้แยกลงมาทางใต้ตามลุ่มแม่น้ำสินธุ (Indus) ชาวอารยันกลุ่มนี้ เมื่อรุกเข้าไปในแถบลุ่มแม่น้ำสินธุแล้ว ก็ได้ไปพบกับชนพื้นเมืองที่เรียกว่า ดรวิเดียน (Dravidian) และเกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมและภาษา โดยชนเผ่าอารยันได้นำภาษาพระเวทยุคโบราณเข้าสู่อินเดียพร้อม กับความเชื่อทางศาสนา ซึ่งในยุคต่อมาได้เกิดตำราไวยากรณ์ภาษาสันสกฤตคือ อัษฎายายี ("ไวยากรณ์ 8 บท") ซึ่ง ปาณินิ ได้รจนารขึ้น นักวิชาการตะวันตกมิได้ความเห็นสมยที่ เกิดของปาณินิ ไม่ตรงกัน แต่ว่า นักวิชาการส่วนมากยอมรับว่าในช่วงระหว่างพุทธศตวรรษที่ 2¹⁹ ด้วยความเห็นของปาณินิที่ว่า ภาษาสันสกฤตแบบพระเวทนั้นมีภาษาก่อนปนเข้ามามากพอสมควรแล้ว หากไม่เขียนไวยากรณ์ที่เป็นระเบียบแบบแผนไว้ ภาษาสันสกฤตแบบพระเวทที่เคยใช้มาตั้งแต่ยุคพระเวทจะคละกับภาษาท้องถิ่นต่างๆ ทำให้การประกอบพิธีกรรมไม่มีความศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้น ท่านจึงแต่งอัษฎายายีขึ้น

¹⁸ E. Horowitz, A Short History of Indian Literature, (London: T. Fisher unwin adelphi terrace, 1907), 2-3.

¹⁹ พระอัครคังสะ, สัททนีติปกรณ์ สุตตมาลา, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ, 2522),11ง

ในยุคต่อมา นักปราชญ์ด้านไวยากรณ์หลายท่าน ได้มีความเห็นว่า ไวยากรณ์ของปาณินินั้นยังขาดความสมบูรณ์ เพราะมีแต่ตัวสูตรอย่างเดียว จึงได้มีการแต่งเติม วฤติ คำอธิบายสูตร และอุทาหรณ์ เป็นตัวอย่างไว้ด้วย เพื่อให้เข้าใจแก่การเข้าใจเพิ่มขึ้น

ย้อนไปในประวัติศาสตร์ ชาวอินเดียโบราณ เชื่อว่า คัมภีร์พระเวทเป็นของศักดิ์สิทธิ์ที่มีมาตั้งแต่ก่อนสร้างโลก การสอนหรือการถ่ายทอดคัมภีร์พระเวทในสมัยโบราณนั้น นิยมใช้วิธีท่องจำปากเปล่า(มุขปาฐะ ปากต่อปากคือจากปากอาจารย์สู่ปากศิษย์) เพื่อเป็นการรักษาความศักดิ์สิทธิ์ของคัมภีร์ไว้ พราหมณ์ผู้เป็นครู จึงได้วางกฎเกณฑ์การท่องจำ, การออกเสียง และการประกอบพิธีกรรม รวมถึงหลักเกณฑ์อื่นๆที่เกี่ยวข้อง ซึ่งต่อมาได้มีการรวบรวมขึ้นเป็นกลุ่มวิชาคู่มือประกอบการเรียนพระเวท โดยให้ชื่อว่า เวทวงศ์ แปลว่า "ส่วนประกอบของพระเวท" มี 6 อย่าง คือ

1. ศึกษาวิธีออกเสียงคำในพระเวทให้ถูกต้อง
2. ไวยากรณ์
3. ฉันท
4. โชยติส คือ ดาราศาสตร์
5. นิรุกติ คือ กำเนิดของคำ
6. กัลปะ คือ วิธีจัดทำพิธี²⁰

ในบรรดาเวทวงศ์ทั้ง 6 สาขานั้น คัมภีร์ไวยากรณ์ก็เป็นหนึ่งในจำนวนนั้น และถือว่าเป็นคัมภีร์ที่สำคัญที่สุดก่อนการ ศึกษาศาสตร์อื่น ๆ²¹

เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่า ชาวอินเดียเป็นชนชาติแรกในโลกที่มีการศึกษาเรื่องไวยากรณ์อย่างละเอียด จนทำให้เกิดเป็นวิชาภาษาศาสตร์ปัจจุบัน ไวยากรณ์ที่เก่าแก่ที่สุดและได้รับความนับถือมากที่สุดที่ตกทอดมาถึงยุคปัจจุบัน ได้แก่คัมภีร์ไวยากรณ์ปาณินิ หรืออักษฎายายี²² บางครั้ง เรียกว่าปาณินียะ คัมภีร์ไวยากรณ์สันสกฤตคือ ปาณินิสูตฺรประกอบด้วย สุตฺร จำนวน 4,000 สุตฺร²³ คัมภีร์ปาณินินั้นแม้ถึงจะได้รับการยกย่องอย่างมาก แต่ก็ยังมีความยากอยู่มาก อยากแก่การที่คนทั่วไปจะเข้าใจได้ทั้งหมด จึงได้มีนักปราชญ์ผู้เชี่ยวชาญทางด้านไวยากรณ์ได้แต่งคัมภีร์อธิบายไว้มากมาย แต่ก็ยังไม่รัดกุมเสียทีเดียว คือท่านมิได้นำสูตรของอักษฎายายีมาทั้งหมด จนมาถึงในยุคของท่านภฏโฏชิ จึงได้รวบรวมสูตรทั้งหมดของอักษฎายายีแล้วเรียบเรียงใหม่ แบ่งออกเป็น 14 ข้อ ดังนี้

1. สัมชญาปรกรณ
2. ปริภาษาปรกรณ
3. สติ
4. สัพพต
5. อวยย

²⁰ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554, กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์, 2546, 1085.

²¹ M. Winternitz, History of Indian Literature Vol.3, (Delhi: Motilal Banarasisdass, 1985), 458.

²² A.A.Macdonell, A History of Sanskrit Literature, (Delhi: Munshiram, 1972), 435.

²³ วิสุทท์ บุชยกุล, อักษรวิสุทท์,(กรุงเทพฯมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, 2542), 11.

6. สตรีปรตย	7. การก	8. สมาส	9. ตฤติ	10. ดิงนต
11. ปกรรียา	12. กฤพนต	13. ไวทิก	14. สุวรปรกรณ	

2.1.2 ประวัติคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที

คัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที หรือบางทีก็ใช้ชื่อว่า “ลขุเกมุที” เป็นคัมภีร์ไวยากรณ์สันสกฤต ที่ท่าน **วทรราช** ได้แต่งขึ้นเพื่ออธิบายคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที ซึ่งคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุทีนี้ ท่าน **ภฏโฏชิ** ได้แต่งขึ้นเพื่ออธิบายคัมภีร์อักษฎายายี ซึ่งคัมภีร์อักษฎายายีนี้ **ปานินิ** ได้แต่งขึ้น ท่านภฏโฏชิ ทักษิต นั้นเป็นวรรณะพราหมณ์ชาวมหาราษฎร์ เกิดในช่วงประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 16 มีบิดาชื่อว่า ลักษณะิธระ มีน้องชายชื่อว่า รังโคชิ ภฏโฏชะ เมื่อเจริญวัยแล้ว ท่านได้เข้าเรียนไวยากรณ์กับท่านเศษกฤษณะ และท่าน อปัยะ ทิกษิตะ จนเชี่ยวชาญชำนาญแล้ว จึงได้แต่งคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที ชื่อของคัมภีร์นี้มีความหมายว่า “คัมภีร์ที่มีอุปมาเหมือน พระจันทร์ที่ส่องแสงให้เห็นวัตถุต่าง โดยความเย็นตา” คือ คัมภีร์นี้ช่วยให้นักไวยากรณ์ทั้งหลาย ได้รู้สิ่งที่ไม่รู้ ได้เห็นสิ่งที่ยังไม่เคยเห็น ได้ความกระจ่างมากขึ้นกว่าแต่เดิม

ในยุคต่อมา ท่าน**วทรราช** ผู้เป็นศิษย์ของท่าน ภฏโฏชิ ได้เล็งเห็นว่า คัมภีร์ของท่านอาจารย์ถึงจะง่ายกว่าอักษฎายายี แต่ก็ยังยากอยู่ จึงได้แต่งคัมภีร์อธิบายสูตรใหม่ เพื่อเป็นการง่ายสำหรับผู้แรกศึกษา โดยใช้ชื่อว่า คัมภีร์ “**ลขุสัทธานตเกมุที**” ซึ่งก็มีชื่อคล้ายๆกับของท่านอาจารย์เป็นแต่เพียงว่าเติม คำว่า ลขุ เข้ามา ซึ่งแปลว่า เบาล ง่าย กว่าเดิม รวมกับลขุสัทธานตเกมุที ที่มีอยู่เดิมจึงแปลว่า “**คัมภีร์ที่มีอุปมาเหมือนพระจันทร์ส่องสว่างให้เห็นแบบง่าย**”

2.1.3 ความสำคัญของคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที

เมื่อกล่าวถึงภาษาสันสกฤต ไวยากรณ์จัดเป็นศาสตร์แขนงหนึ่งที่พวกรพราหมณ์จะต้องศึกษา เพราะจะทำให้ท่านอ่านและเข้าใจคัมภีร์พระเวทซึ่งถูกบันทึกไว้ด้วยภาษาสันสกฤต ได้อย่างถูกต้อง หรือแม้แต่ผู้อื่นที่มีใจพราหมณ์ ที่มีความสนใจ ใคร่จะรู้ภาษาสันสกฤตอย่างแตกฉาน ก็จำเป็นที่จะต้องเรียนไวยากรณ์สันสกฤตเช่นเดียวกันไวยากรณ์สันสกฤตนั้นถือว่ามีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะเป็นหลักในการทำให้ อ่านออก เขียนได้ รู้ความหมาย ของภาษาสันสกฤต เพราะเปนศาสตร์ที่กล่าวถึงหลักภาษาและวิธีการใช้ภาษาอย่างถูกต้อง ดังนั้น ไวยากรณ์จึงจัดเขาในศิลปศาสตร์ 18 ประเภท²⁴ ที่ชาวอินเดียนิยมเรียน จะต้องศึกษาเล่าเรียน ทั้งยังเป็นส่วนหนึ่งของศาสตร์ที่เกี่ยวกับพระเวท (เวทาคะ) 6 ประเภท²⁵

²⁴ พระอัคควังสะ, สัททนีติปกรณ ธาตุมาลา (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ, 2523), 346.

²⁵ พระโมคคัลลานะ, อภิธานปทีปกยา (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาภูมิพลราชวิทยาลัย, 2535), 18.

เพราะฉะนั้น ไวยากรณ์จึงได้รับการยกย่องว่าเป็นศาสตร์อันทรงคุณค่า สมกับที่ท่านเปรียบไว้ว่า “ผู้ไม่มีความรู้ในหลัก ไวยากรณ์ถูกเปรียบดังคนเป็นใบไม้ที่ไม่สามารถชี้แจงความประสงค์ของตนเองได้ ด้วยว่าทุกศาสตร์ เปรียบดังปากซึ่งเป็นอวัยวะที่สำคัญยิ่ง”²⁶

ในบรรดาคัมภีร์ไวยากรณ์สันสกฤต คัมภีร์ของปาณินิ ได้รับการยอมรับว่าสรรณเสริญเป็นอย่างมาก แต่ก็ยังยากอยู่มาก จึงได้เกิดคัมภีร์สิทธิธานตเกามูทีอธิบายปาณินิขึ้นเพื่ออธิบายขยายความให้ง่ายขึ้น แต่ว่า ก็ยังจัดว่ายากอยู่ดี จึงได้เกิดมีคัมภีร์ลขุสิทธิธานตเกามูทีขึ้นเพื่ออธิบายอีก ซึ่งถือว่าเป็นอุปการะแก่ผู้แรกศึกษาภาษาสันสกฤตเป็นอย่างมาก

2.1.4 ประวัติผู้แต่งคัมภีร์ลขุสิทธิธานตเกามูที

ผู้แต่งคัมภีร์ลขุสิทธิธานตเกามูทีนี้ มีนามว่า วรทราช ซึ่งมีชีวิตอยู่ราว คริสต์ศตวรรษที่ 17 เป็นศิษย์ของ ภักุโฏชิ ทักชิต ผู้แต่งคัมภีร์ สิทธิธานตเกามูที มีประวัติไม่ปรากฏชัด ทราบแต่เพียงว่า มีบิดาชื่อว่า ทูรคานนยะ ท่านยังได้แต่งคัมภีร์ สารเกามูที และ คัมภีร์คิรวารปทมัญชรี ไว้อีกด้วย

2.1.5 จุดประสงค์ของการแต่งคัมภีร์ลขุสิทธิธานตเกามูที

จุดประสงค์ของการแต่งคัมภีร์ลขุสิทธิธานตเกามูทีนี้ เป็นไปตามที่ผู้ประพันธ์ คือ วรทราช ได้กล่าวไว้ในบทประณามพจน์ว่า

|| ลขุเกามูทีไวยากรณ์ม ||

ศรีคณศาย นม: | นตวา สรสวติม เทวีคฺุทาม คุณย กโรมยหม | ปาณินียปรเวศาย ลขุสิทธิธานตเกามูทิม ||

(คัมภีร์ไวยากรณ์ลขุเกามูที)

“ขอนอบน้อมพระศรีคณศ ข้าพเจ้าขอนอบน้อมบูชาเจ้าแม่สรวิศผู้ทรงเป็นเทพีผู้บริสุทธิ์และทรงพระคุณ ได้ทำการย่อความคัมภีร์ สิทธิธานตเกามูที เพื่อประสงค์ให้ผู้คนที่ทั่วไปได้เข้าถึงความรู้ในไวยากรณ์สันสกฤตของ ปาณินิ”

จากคถาที่ท่านได้กล่าววนอบน้อม ไว้ตอนต้น ก่อนจะทำการแต่งคัมภีร์ จึงทำให้ได้ทราบถึงจุดประสงค์ในการแต่ง สรุปได้ดังนี้

1. เพื่อเป็นการอธิบายคัมภีร์ อัชฎาธยายี ที่ท่านปาณินิแต่งไว้ และคัมภีร์สิทธิธานตเกามูทีที่ท่าน ภักุโฏชิ ทักชิต ผู้เป็นอาจารย์ของท่าน ให้เข้าใจง่ายขึ้น
2. เพื่อให้นักศึกษาได้นำไปศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมต่อไป

²⁶ Dvivedī Kapiladeva, AŚvaghosa and His Times, (New Delhi: Intellectual Publishing House, 1983), 11.

2.1.6 เนื้อหาในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที

ในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที ที่ท่าน วรทราช ได้แต่งไว้นี้ เป็นคัมภีร์แนวไวยากรณ์ จัดเรียงลำดับสูตรใหม่ อธิบายคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที ที่อาจารย์ของท่านแต่งไว้อีกที มีเนื้อหาแบ่งออกเป็น 11 ตอน ดังนี้-

1. สัญญาปรกณะ ว่าด้วยการตั้งชื่อเฉพาะต่างๆ ทางไวยากรณ์ มี 14 สูตร
2. สนธิปรกณะ ว่าด้วยการตัดต่อบท มี 101 สูตร
3. สุปันตปรกณะ ว่าด้วยการลงวิภักตินามและประกอบศัพท์นามให้เป็นบท ที่ 251 สูตร
4. อวยยะ ว่าด้วยอภัยศัพท์ มีอุปสรรค นิบาตเป็นต้น มี 5 สูตร
5. ดิงันตปรกณะ ว่าด้วยการลงวิภักติกิริยาทำยธาตุและสร้างคำกิริยา มี 326 สูตร
6. ปกริยา ว่าด้วยกิริยาศัพท์ มี 69 สูตร
7. กฤทันตปรกณะ ว่าด้วยการลงกฤตปริตยะทำยธาตุ และสร้างคำนามและกิริยาที่มีกฤตปริตยะอยู่ทำยมี 122 สูตร
8. สมาสปรกณะ ว่าด้วยการเชื่อมบทนาม ตั้งแต่สองบทขึ้นไป ย่อให้เข้าเป็นบทเดียวกัน มี 93 สูตร
9. ตัทธิตปรกณะ ว่าด้วยการลงตัทธิตปริตยะทำยนามศัพท์ และสร้างคำนามที่มีตัทธิตปริตยะอยู่ทำย มี 251 สูตร
10. สตรีปริตยยะ ว่าด้วยปริตยยะที่ใช้ประกอบกับคำนามเพื่อบ่งบอกความเป็นสตรีลิงค์ มี 29 สูตร
11. การก ว่าด้วยอรรถของวิภักตินามทั้งหมด มี 16 สูตร²⁷

2.1.7 กฤทันตปรกณะในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที

ในบรรดาไวยากรณ์ 11 ตอนในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที ตอนที่ 7 คือ กฤทันตปรกณะ ว่าด้วยเรื่องของการ นำปริตยยะ มาประกอบกับทำยธาตุ(ตัวความหมายที่แท้จริง) แล้วเกิดความหมายไปในรูปแบบต่างๆ หรือจะกล่าวง่าย ๆ ว่า ปริตยยะเป็นตัวปรุงแต่งธาตุ ให้มีความหมาย

²⁷ พระมหาโกมล แก้วดิ่ง, “การศึกษาเปรียบเทียบคำนามในคัมภีร์ปทฺฐปฺสฺธิและลขุสัทธานตเกมุที”, (วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาสันสกฤต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548), 2.

เป็นนาม กัมมี เป็นกิริยา กัมมีที่เป็นนามนั้น ก็ยังแยกออกเป็นผู้ทำ หรือเป็นสถานที่ที่ทำงาน เป็นต้น อีกด้วย

2.1.7.1 ความหมายของกถัตันตะ

กถัตันตะ นั้น มาจาก กถต+อนตะ คือสิ่งที่นำมาประกอบกับที่สุดธาตุหรือหลังธาตุ ฉะนั้น จึงได้ความหมายว่า ปรัตตยะของกถต นั่นเอง ดังที่ปรากฏในสูตรแรกของคัมภีร์ว่า

“ธาโตะ | 3 | 1 | 91 | อาตถตียานต์ เย ปรตยยาสเต ธาโตะ ปรเส สยยะ | กถตติจติ กถตส์ชญา | (ข้อ 816)ไปจนจบบทเรียนที่ 3 จากสูตรนี้ไป ปรัตตยะที่จะใช้ต้องวางไว้หลังธาตุ ปรัตตยะเหล่านี้มีชื่อว่า กถต”

ตัวธาตุนั้นเป็นความหมายดั้งเดิม ที่ถูกกำหนดมาแบบนั้น ส่วนตัวปรัตตยะนั้นเป็นตัวปรุงแต่งให้ธาตุนั้น ทำหน้าที่ต่างกันตามที่ท่านกำหนด เพื่อเป็นการสื่อความหมายให้คนนั้นเข้าใจตรงกัน

2.1.7.2 การจัดประเภทของกถต

ในกถัตันตะประภรณ์นี้ ท่านจัดประเภทของกถต ไว้ดังนี้

1. สูตรที่ 816-834 รวมได้ 19 สูตร จัดเป็น กถตยปรกิริยา กถตย ปรัตตยะ
2. สูตรที่ 835-900 รวมได้ 66 สูตร และ อุณาทย 901-944 รวมได้ 44 สูตร จัดเป็น กถตยปรกิริยา กถต ปรัตตยะ

2.2. ประวัติคัมภีร์ปทฺฐปฺลิตฺธิ

2.2.1 ประวัติภาษาและไวยากรณ์บาลี

ภาษาบาลี เป็นภาษาที่เก่าแก่แขนงหนึ่งในตระกูลอินเดีย-ยุโรป ในสาขาย่อย อินเดีย-อิหร่าน ซึ่งจัดเป็นภาษาปรากฤตภาษาหนึ่ง เป็นที่รู้จักกันดีในฐานะเป็นภาษาที่ใช้บันทึกคัมภีร์ในพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท มี พระไตรปิฎก เป็นต้น เมื่อประมาณ 1,500-3,000 ปีก่อนคริสตกาล ชนชาติอารยัน (Aryan) ผู้สืบเชื้อสายมาจากพวกอินโด-ยูโรเปียน (Indo-European) ซึ่งเคยอาศัยอยู่ทางตอนกลางของทวีปเอเชีย บริเวณทะเลสาบ แคสเปียนและทะเลดำ ได้อพยพเคลื่อนย้ายออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่คือ

กลุ่มที่ 1 ออกเดินทางเข้าสู่ทวีปยุโรป เป็นชนชาติกรีก

กลุ่มที่ 2 ออกเดินทางเข้าสู่ตะวันออกกลาง เป็นชนชาติเปอร์เซียหรืออิหร่านในปัจจุบัน

กลุ่มที่ 3 ออกเดินทางเข้าสู่ลุ่มแม่น้ำสินธุในอินเดีย และได้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม และภาษาระหว่างชาวอารยันกับชนพื้นเมืองคือพวกดราวิเดียน (Dravidian) การผสมผสานทางภาษานี้ทำให้เกิดภาษาใหม่ขึ้นมาชื่อว่า ภาษาปรากฤต ซึ่งเป็นการวิวัฒนาการร่วมกันของภาษาพระเวทของ

ชาวอารยันเดิมกับภาษาท้องถิ่นชาวอารยันเป็นผู้ที่ให้ความสำคัญกับปรากฏการณ์ต่างๆทางธรรมชาติ และได้สร้างเทพเจ้าสำหรับปรากฏการณ์ต่างๆ ขึ้นมาเพื่อบูชา มีการสร้างบทสวดขึ้นมาเพื่อบวงสรวง สรรเสริญเทพเจ้า ในเวลาต่อมา บทสวดสรรเสริญเทพเจ้าถูกจัดให้เป็นหมวดหมู่เรียกว่าไตรเพทหรือ ไตรเวท เรียกว่าคัมภีร์พระเวท ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีคัมภีร์พระเวท 4 เล่ม คือ ฤคเวท, ยชุรเวท, สามเวท, อถรรพเวท ภาษาที่ปรากฏในคัมภีร์พระเวททั้ง 4 เป็นภาษาพระเวท จารึกด้วยอักษรเทวนาครี ซึ่งเป็นอักษรที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในอินเดียโบราณ

ภาษาบาลีเป็นภาษาปรากฏภาษาหนึ่งที่มีวิวัฒนาการมาจากภาษาพระเวท ภาษาบาลีที่ชาวมคธใช้พูดกันในแคว้นมคธ เรียกว่า “ภาษามาคธี” และพระพุทธเจ้าทรงใช้ภาษานี้ประกาศพระศาสนาของพระองค์ ภาษาบาลีถูกนำมาใช้บันทึกพุทธวจนะเป็นลายลักษณ์อักษรครั้งแรกเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 3 ปรากฏเป็นหลักฐานครั้งแรกในจารึกพระเจ้าอโศกมหาราช และเป็นภาษาประจำพุทธศาสนานิกายหินยาน(เถรวาท) ในขณะที่ภาษาสันสกฤตถูกใช้เป็นภาษาประจำพุทธศาสนานิกายมหายาน และคำว่า บาลี หรือ ปาลี เพิ่งจะปรากฏเป็นชื่อของภาษาเมื่อประมาณ 500 – 600 ปีที่ผ่านมา

นักปราชญ์ทางภาษาได้แบ่งภาษาตระกูลอารยันในอินเดียออกเป็น 3 สมัย ดังนี้

ภาษาสมัยเก่า หมายถึงภาษาที่ใช้ในคัมภีร์พระเวท ได้แก่ คัมภีร์ฤคเวท ยชุรเวท สามเวท และอถรรพเวท รวมตลอดทั้งคัมภีร์อุปนิษัต ซึ่งคัมภีร์สุดท้ายของคัมภีร์พระเวท (เวทानต์) ภาษาที่ใช้ในคัมภีร์ต่างๆ เหล่านี้จะมีความเก่าแก่ลดหลั่นกันมาตามลำดับ ภาษาสันสกฤตก็จัดอยู่ในสมัยนี้ด้วย

ภาษาสมัยกลาง ได้แก่ ภาษาปรากฏซึ่งเป็นภาษาถิ่นของชาวอารยันที่ใช้กันท้องถิ่นต่างๆ ของประเทศอินเดีย เช่นภาษามาคธี มหาราษฏรี เคารเสนี เป็นต้น ภาษาในสมัยนี้มีลักษณะโครงสร้างทางเสียง และนอกจากจะเรียกว่าภาษาปรากฏแล้วยังมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "ภาษาการละคร" เพราะเหตุที่นำไปใช้เป็นภาษาพูดของตัวละครบางตัวในบทละครสันสกฤตด้วย

ภาษาสมัยใหม่ ได้แก่ ภาษาต่างๆในปัจจุบัน เช่น ภาษาฮินดี เบงกาลี ปัญจาบี มราฐี เนปาลี เป็นต้น ภาษาเหล่านี้แม้จะเข้าใจกันว่าสืบมาจากภาษาปรากฏ แต่มีลักษณะของภาษาผิดกันมาก เพราะมีภาษาตระกูลอื่นที่ไม่ได้สืบมาจากภาษาของชาวอารยันเข้าไปปะปนกันมากบ้างน้อยบ้างแล้วแต่เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์

ภาษาบาลีเกิดขึ้นในยุคกลางแห่งภาษาอินเดีย อารยัน ภาษาอินเดียอารยันในยุคกลาง ได้แก่ ภาษาปรากฏ ซึ่งมีวิวัฒนาการแบ่งเป็น 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 ได้แก่ ภาษาบาลี ระยะที่ 2 ได้แก่ ภาษาปรากฏท้องถิ่นต่าง ๆ ระยะที่ 3 ภาษาอปภริมตะ

ภาษามาคธี หรือ ภาษามคธ เป็นภาษาที่พระพุทธเจ้าทรงใช้สั่งสอนประชาชน ครั้นต่อมาพระพุทธศาสนาได้มาเจริญแพร่หลายที่ประเทศศรีลังกา ภาษามาคธีได้ถูกนักปราชญ์แก้ไขดัดแปลง

รูปแบบไวยากรณ์ให้กระต๊อด้ยั้งขึ้นจึงมีชื่อใหม่ว่า “ปาลี” หรือ ภาษาบาลี เป็นภาษาจารึกพระไตรปิฎกดังที่เรเห็นอยู่ในปัจจุบัน

คำว่า บาลี มาจากคำว่า ปาลี ซึ่งวิเคราะห์มาจาก ปาล ธาตุ แปลว่า รักษา โดยมีบทวิเคราะห์ว่า “อดีต ปาเลตีติ ปาลี” แปลว่า “ภาษาใดรักษาเนื้อความไว้ ภาษานั้น ชื่อว่า บาลี (ได้แก่ ภาษาที่รักษาเนื้อความไว้)”²⁸ซึ่งความหมายนี้ตรงกับนักไวยากรณ์ทั้งหลายได้วิเคราะห์ไว้ว่า “บาลี” ตามหลักนิรุกติศาสตร์ว่า “สทตฺตํ ปาเลตีติ ปาลี” แปลว่า “ภาษาใดรักษาความหมาย ของศัพท์ไว้ ภาษานั้น ชื่อว่า บาลี (ได้แก่ ภาษาที่รักษาความหมายของศัพท์ไว้)”²⁹ โดยใจความก็คือ ภาษาที่รักษาไว้ซึ่งพระพุทธรวณะ คือคำสอนของพระพุทธเจ้านั่นเอง

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี นับแต่โบราณมาบูรพาจารย์กำหนดคัมภีร์ ที่ใช้เป็นหลักสูตรการศึกษาว่า “วงศ์ปริยัติ” หมายถึงการศึกษาพระปริยัติไปตามลำดับวงศ์ของคัมภีร์ คัมภีร์ที่ทํานจัดเป็นหลักสูตรใช้ศึกษาแบบวงศ์ปริยัตินี้ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1

กลุ่มคัมภีร์หลักภาษาและหลักวรรณคดีบาลี กลุ่มนี้แบ่งออกเป็น 4 คัมภีร์หลัก คือ

1. วैयाกรณ หรือ ศัพท์ศาสตร์ คือ คัมภีร์ไวยากรณ์หลักภาษาบาลี เช่น กัจจายณะ โมคคัลลานะ สัททนิติ และบริวาร

2. อภิธาน หรือ นิชฌนุศาสตร์ คือ คัมภีร์พจนานุกรมศัพท์บาลี เช่น อภิธานปปีที่ปิกา

3. ฉนุท หรือ ฉนุทศาสตร์ คือ คัมภีร์ที่แสดงหลักการประพันธ์ฉนุทลักษณะภาษาบาลี เช่น วุตโตทัย

4. อลงการ หรือ เกฏฐศาสตร์ คือ คัมภีร์แสดงถึงอรรถรสความไพเราะเพราะพริ้งของภาษาบาลี ทั้งชนิดร้อยแก้วและร้อยกรอง เช่น สุโพธาลังการ

กลุ่มที่ 2

กลุ่มคัมภีร์บาลีพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และคัมภีร์บาลีอื่นๆ

- พระไตรปิฎก เป็นคัมภีร์ที่บันทึกคำสอนของพระพุทธเจ้า และพุทธสาวก
- อรรถกถา เป็นคัมภีร์อธิบายขยายความพระไตรปิฎก
- ฎีกา, อนุฎีกา เป็นคัมภีร์อธิบายขยายความพระไตรปิฎก อรรถกถา

²⁸ Anomadarsi Barua (Bhikkhu), Introduction to Pali (Varanasi: Pracya Bharati Prakasan, 1965), 1.

²⁹ S.C. Barnerji, An introduction to Pali Literature, (Calcutta : Punthi Pustak, 1964), 44.

คัมภีร์กลุ่มที่ 1 คือ คัมภีร์สัทททาวิเสส แสดงหลักภาษาเป็นเสมือนกุญแจดอกสำคัญที่จะไขความของคัมภีร์กลุ่มที่ 2 คือกลุ่มคัมภีร์บาลีพระไตรปิฎก กุลบุตรผู้มีฉันทะอย่างแรงกล้าปรารถนาจะศึกษาพระไตรปิฎกจะต้องศึกษาคัมภีร์กลุ่มที่ 1 นี้ให้มีความรู้แตกฉานเชี่ยวชาญทั้ง 4 คัมภีร์ จึงจะถือว่ามีความรู้ความสามารถเพียงพอที่จะไปศึกษากลุ่มบาลีพระไตรปิฎก หากมิได้ศึกษาคัมภีร์กลุ่มที่ 1 ให้เชี่ยวชาญแตกฉานแล้ว เมื่อไปศึกษาคัมภีร์กลุ่มที่ 2 จะเกิดความอึดอัดในการแปล ลังเลสงสัยในความหมาย ดังพระโมคคัลลานมหาเถระผู้ปรีชาเชี่ยวชาญหลักภาษาบาลี ได้แสดงไว้เป็นคาถาว่า

โย นิรุตตี น สิกขเขยย   สิกขนโต ปิฎกตตยั

ปเท ปเท วิกขเขยย   วเน อนธโคช ยถา.

ผู้ใด ไม่ศึกษาหลักภาษาให้แตกฉาน   ผู้นั้นเมื่อไปศึกษาพระไตรปิฎก

จะสงสัยทุกๆบท   ดังข้างตาบอดเที่ยวไปในป่าฉะนั้น³⁰

การศึกษาไวยากรณ์บาลีนั้น จัดอยู่ในกลุ่มคัมภีร์สัทททาวิเสส ซึ่งมีการจัดแบ่งในหัวข้อถัดไป

2.2.2 ประวัติคัมภีร์ปทรูปลิตี

วิลเลียม ไกเกอร์ (W.Geiger) ได้แบ่งคัมภีร์ไวยากรณ์บาลี 3 สาย คือ สายกัจจายนะ สายโมคคัลลานะ และสายสัททนีติ³¹ แต่ เอ็ม.เอช. โบด (M.H. Bode) พบว่า นักวิชาการชาวพม่าแบ่งคัมภีร์ไวยากรณ์ออกเป็น 4 สาย เพิ่มคัมภีร์สัททหลังคหะอีกสายหนึ่ง³² บรรดาคัมภีร์ไวยากรณ์บาลีใหญ่ทั้ง 3 สายนั้น สายคัมภีร์กัจจายนะ ที่พระกัจจายนะเถระผู้เชี่ยวชาญพระพุทธพจน์รจนาไว้ เป็นคัมภีร์ไวยากรณ์ที่เก่าแก่ที่สุด และเป็นพื้นฐานของไวยากรณ์บาลีอื่นๆ ทั้งหมด³³ เป็นคัมภีร์ที่ได้รับการสรรเสริญอย่างยิ่ง และนิยมใช้มากกว่าคัมภีร์อื่นๆ เนื่องจากเป็นคัมภีร์ที่ทำนรจนาโดยอาศัยพระไตรปิฎกพร้อมทั้งอรรถกถา มีเนื้อหาไม่ย่อและไม่พิสดารเกินไป ประดับด้วยสูตรที่ทรงจำและสาธยายได้ง่ายสำหรับสาธุชนทั่วไป

³⁰ โมคคัลลานเถระ, โมคคัลลานวุตติวิวรรณปญจิกา, (ลำปาง : วัดท่ามะโอ, 2521), ก.

³¹ W. Geiger, Pali Literature and Language, Trans. Ghosh Batakrishana, 2nd ed, (Delhi: Oriental Books Reprint Coporation, 1968), 49-50.

³² M.H. Bode, The Pali Literature of Burma, (Rangoong : Burma Reseach Sociey, 1965), 26.

³³ สุภาพรรณ ฌ บางช้าง, ประวัติวรรณคดีบาลีในอินเดียและลังกา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), 424.

2.2.3 ความสำคัญของคัมภีร์ปทรูปสิทธิ

ถึงแม้ว่า คัมภีร์กัจจายณะจะเป็นคัมภีร์ที่นำสรรเสริญ เป็นที่นิยมใช้มาก แต่ก็ยังถือว่าเป็นคัมภีร์ที่เข้าใจยาก สำหรับนักศึกษาในปัจจุบัน เพราะเหตุนี้ พระพุทธปิยะเถระ เห็นว่าคัมภีร์กัจจายณไวยากรณมีคุณประโยชน์มากแต่ไม่ง่ายแก่การเรียนรู้ ประสงค์จะทำคัมภีร์กัจจายณไวยากรณนั้นให้เป็นคัมภีร์ที่เรียนเข้าใจง่าย จึงได้รจนาคัมภีร์ไวยากรณขึ้นใหม่ โดยนำเนื้อหาของคัมภีร์กัจจายณไวยากรณมารวมไว้ด้วย ให้ชื่อว่า “ปทรูปสิทธิ”³⁴

2.2.4 ประวัติผู้แต่งคัมภีร์ปทรูปสิทธิ

คัมภีร์ปทรูปสิทธิ ได้ถูกแต่งขึ้นในราวปีพุทธศักราช 1800 โดยพระพุทธปิยะเถระ หรือมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า โจลียเมธังกรเถระ ท่านเป็นชาวอินเดียนได้ เกิดที่มณฑลโกลละ เมื่อเจริญวัยอันสมควร ได้บรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา ต่อจากนั้นท่านก็ได้เดินทางไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่เกาะลังกา (ประเทศศรีลังกา) ในสำนักของท่านอนันทเถระ ซึ่งเป็นสำนักที่มีชื่อเสียงในยุคนั้น ท่านได้ศึกษาภาษาบาลีและพระไตรปิฎกจนมีความรู้แตกฉาน ภายหลังท่านก็ได้เดินทางกลับมายังมาตุภูมิเดิม และจำพรรษาอยู่ที่วัดपालาที่จิวหาร มณฑลโกลละ ท่านได้เวลาของท่านแต่งคัมภีร์บาลีที่เป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนามากมาย โดยอย่างยิ่งที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับยกย่องเป็นอย่างมาก คือ คัมภีร์ปทรูปสิทธิ โดยได้ยึดเอาคัมภีร์กัจจายณะ และวรรณแห่งกัจจายณะ ชื่อ นยาสะ หรือที่เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า มุขมตตทีปนี เป็นหลักในการแต่งโดยได้นำเอาสูตรของกัจจายณะมาเรียบเรียงใหม่ให้มีข้อความสอดคล้องสัมพันธ์กัน เพื่อให้นักเรียนได้มีความสะดวกไม่สับสน ถ้าจะกล่าวอีกนัยหนึ่ง ปทรูปสิทธินี้เท่ากับเป็นคัมภีร์อธิบายขยายความของคัมภีร์กัจจายณะนั่นเอง ต่างแต่เพียงท่านได้นำสูตรของกัจจายณะที่มีวิธีทำตัวและความสัมพันธ์กันมาเรียงไว้ในลำดับเดียวกัน แล้วแต่งอธิบายไป ส่วนกัจจายณะนั้น วางสูตรไม่สัมพันธ์กัน จึงทำให้มีความยุ่งยากในการศึกษาของพระภิกษุสามเณรและผู้ใคร่ต่อการศึกษาโดยทั่วไป³⁵

คัมภีร์ที่ท่านพระพุทธปิยะเถระได้แต่งขึ้นนี้ มีชื่อว่า “ปทรูปสิทธิ” แยกออกเป็น ปท+รูป+สิทธิ ซึ่งมีความหมายว่า ให้รูปแห่งบทคือตัวกัจจายณะสูตร สำเร็จประโยชน์นำไปใช้ได้ เพราะเหตุที่ว่าท่านได้แต่งคัมภีร์นี้อธิบายกัจจายณะสูตร ช่วยให้ง่ายขึ้นแก่ผู้ที่จะนำไปศึกษา เฉพาะลำพังตัวกัจจายณะ

³⁴ พระมหาสมปอง มุทิโต แปล,ปทรูปสิทธิ,(กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธนาเพรส แอนด์ กราฟฟิค จำกัด), กทม.ช.

³⁵ พระราชปริยัติโมลี, ปทรูปสิทธิ แปลโดยพยัญชนะ, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, 2563), ประวัตติกา.

สูตรอย่างเดียว เหมาะสำหรับการท่องจำไว้เป็นแบบอ้างอิง แต่เป็นสิ่งที่ยากมากแก่การที่นักศึกษาจะทำ
ทำความเข้าใจได้

2.2.5 จุดประสงค์ของการแต่งคัมภีร์ปทรุปลิทธิ

จุดประสงค์ของการแต่งคัมภีร์ปทรุปลิทธินี้ ผู้ประพันธ์ได้ระบุงถึงวัตถุประสงค์ของการแต่งไว้
ในบทประณามพจน์ดังนี้

วิสุทฺธสทฺธมฺมสทฺสทีริตี

สุพฺุทฺธสมโพิธิยฺคนธโรทิตํ

ติพฺุทฺธเขตเตกทิวากรํ ชินํ

สธมฺสงฆํ สิริสา'ภิวทฺย

ข้าพเจ้า ขออภิวาทกราบไหว้ พระพุทฺธเจ้า ผู้ชนะมาร ผู้ทรงไว้ซึ่งพันธฺ์ศมิแห่งพระสัทธรรมอัน
บริสุทฺธิด้วยดี ทรงเสด็จขึ้นสู่ยอดเขายฺคนธรคือสัมิโพิธิญาณอันพระองค์ทรงตรัสรู้ดีแล้ว เหมือนพระ
อาทิตยฺดวงเดียวส่องสว่างพฺุทฺธเขตทั้งสาม พร้อมทั้งพระธรรม และพระสงฆฺ์ ด้วยเศียรเกล้าแล้ว

กจฺจายนญจจิริยํ นมิทวา

นิสฺสาย กจฺจายนวณฺณนาที

พาลปฺโปตฺถมฺมุขํ กริสฺสํ

พยตฺตํ สุกฺกนฺทํ ปทรุปลิทธิ.

ขอนมัสการพระอาจารย์นามว่า กจฺจายนะ อาศยคัมภีร์กจฺจายนะและ นยาสปกรณฺ์ ซึ่งเป็น
คัมภีร์อธิบายกจฺจายนะเป็นต้น แล้วจักแต่งคัมภีร์ปทรุปลิทธิ อันตรง มีเนื้อความแจ่มชัด จัดจำแนก
เป็นกัณฑ์อย่างดี

เพื่อความรุ้ชัดสำหรับผู้ยังอ่อนต่อคัมภีร์

จากคทาที่ท่านได้กล่าววอนบ่นอมไว้ นั้น สรุปลจุดประสงค์ของผู้แต่งคัมภีร์ปทรุปลิทธิได้ว่า

1. เพื่ออธิบายคัมภีร์กจฺจายนะ และนยาสปกรณฺ์เป็นต้น ที่มีมาก่อน
2. เพื่อความรุ้ชัดสำหรับผู้ยังอ่อนต่อคัมภีร์

2.2.6 เนื้อหาในคัมภีร์ปทรุปลิทธิ

ในส่วนขอเนื้อหาคัมภีร์ปทรุปลิทธิ แบ่งออกเป็นสูตรได้ 684 สูตร จัดเป็นกัณฑ์ได้ 7
กัณฑ์ ดังต่อไปนี้

1. สนธิกัณท์ ว่าด้วยเรื่องสัญญาวิธาน การตั้งชื่ออักษรต่างๆ และสนธิ ว่าด้วยการต่อศัพท์ให้เนื่องเป็นอันเดียวกัน มี 59 สูตร
2. นามกัณท์ ว่าด้วยการแจกศัพท์นามด้วยวิภัติ และอัพยาศัพท์ มี 223 สูตร
3. การกกัณท์ ว่าด้วยหลักสัมพันธ์การแต่งประโยคบาลี และการใช้สำนวนที่ถูกต้อง มี 47 สูตร
4. สมาสกัณท์ ว่าด้วยการย่อคำในรูปศัพท์ต่างๆ เข้าด้วยกัน มี 31 สูตร
5. ตัทธิศกัณท์ ว่าด้วยปัจจัยอันเป็นอุปการะในการใช้แทนศัพท์ มี 63 สูตร
6. อาชยาด ว่าด้วยบทกิริยาคุมพากย์ในประโยคภาษาบาลี มี 121 สูตร
7. กิพพิธานกัณท์ ว่าด้วยปัจจัยที่ปรุงแต่งนามและธาตุให้เป็นกิริยานาม และกิริยาในประโยคภาษาบาลี มี 140 สูตร

2.2.7 กิพพิธานกัณท์ในคัมภีร์ปทรูปสิทธิ

ในคัมภีร์ปทรูปสิทธินี้ มีเนื้อหาสาระที่ท่านแต่งอธิบายไว้ แบ่งออกเป็น 7 กัณท์ ในบรรดา 7 กัณท์นี้ กิพพิธานกัณท์ เป็นกัณท์ที่ 7 ว่าด้วยปัจจัยที่ปรุงแต่งนามและธาตุให้เป็นกิริยานาม และกิริยาในประโยคภาษาบาลี มี 140 สูตร

2.2.7.1 ความหมายของกิพพิธาน

คำว่า “กิพพิธาน” นี้ แยกออกเป็น กิต+วิธาน ลบ ต และแปลง ว เป็น พ จึงได้รูปเป็น กิพพิธาน ซึ่งมีความหมายว่า วิธีสำหรับปัจจัยกิต มีรูปวิเคราะห์ว่า “สิสสานํ กงขํ กิริติ อปนเตตีติ กิโต ณาทีปจจโย ชื่อว่า กิต เพราะนำความสงสัยของศิษย์ออก ได้แก่ปัจจัยมี ณ เป็นต้น มาจาก กิร ธาตุ ในความนำออก + ต ปัจจัย(ลบ รุ พยัญชนะที่สุดธาตุ) กิตานํ วิธานํ กิพพิธาน วิธีแห่งปัจจัยกิตทั้งหลาย ชื่อว่า กิพพิธาน

ในคัมภีร์เกทจินตาทฎีกา กล่าวว่า “ปจจยานํ หิ ทิสวา สาธเน นிரาสงโก โทติ” จริงอยู่ ลูกศิษย์เห็นปัจจัยแล้ว ย่อมเป็นผู้หมดความสงสัยในสาธนะ ฉะนั้น ที่ชื่อว่า กิต จึงได้แก่กลุ่มของปัจจัยที่ลงหลังธาตุ นักศึกษาจะหมดความสงสัยในเรื่องของสาธนะ เมื่อเห็นรูปศัพท์แล้วรู้ว่ามาจากปัจจัยอะไร ก็จะบอกได้ทันทีว่า เป็นสาธนะอะไร ซึ่งจะช่วยให้แปลถูกต้องตาม วัตถุประสงค์ที่แท้จริงได้

เหตุที่ได้ชื่อว่า กิพพิธานกัณท์ เพราะการนำเอาชื่อของกลุ่มกิตปัจจัย ซึ่งมีปัจจัยมากกว่ากลุ่มกิจปัจจัยมาตั้งเป็นชื่อของกัณท์นี้³⁶

³⁶ พระมหาธิติพงศ์ อุตตมปณฺโณ, รูปสิทธิที่ปณี เล่ม 7 แสดงขั้นตอนและวิธีการทำตัวในคัมภีร์ปทรูปสิทธิ, (นนทบุรี : สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, 2558),1.

2.2.7.2 การจัดประเภทของกิตก์

การจัดประเภทของกิตก์ ท่านแบ่งไว้ 6 ประเภท คือ

1. **เตกาลิกปัจจย**   เตกาลิกปัจจยนี้ลงในกาลทั้งสาม มีปัจจยทั้งหมด 28 ตัว
เตกาลิกปัจจยนี้แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มอีก คือ
เตกาลิก กิจจปัจจย เป็นได้ทั้งสามกาล มีปัจจย 5 ตัว คือ ตพพ อนีย ฌย เตยย และ रिज्ज
เตกาลิก กิตกปัจจย เป็นได้ทั้งสามกาล มีปัจจย 23 ตัว คือ ฌ อ ฌวุ ตุ อาวี ยุ รตฤ ริตุ ราตุ กวี
รมม ณี รุ ฌก ร อิ ติ रिริย อิน ข ต ตุก และ
อีก
2. **อดีตปัจจย**   มีปัจจย 4 ตัว คือ ต ตวนตุ ตาวิ และ กต
3. **ตเวตุนาทีปัจจย**   มีปัจจย 5 ตัว คือ ตเว ตุ ตุน ตวาน และ ตวา
4. **วัตตมานกาลิกปัจจย**   ปัจจยที่ลงปัจจุบันกาล มี 2 คือ อนต และ
มาน
5. **อนาคตกาลิกปัจจย**   ปัจจยที่ลงในอนาคตกาล มี 9 คือ ณี ฌิน ฌวุ ตุ
ฌ สลั นตุ มาน และ อาน
6. **อุณาทีปัจจย**   ปัจจย 44 ตัว คือ ฌุ ยุ กต มิ มน ฌ ม ล ย ยาน
ลาณ ณี ฌ ตย ตย ฤ ตติม ฌิม อานี ต ตรณ
ณิตต ตติ ติ ฌ รุ ฌ ธ ท อิหท ก อิร อล อม ตุ ทุ
อีวร อิ อูร ฌุ อุสส ฌุส อีส และ การ ซึ่งสำเร็จรูป
เป็นนามกิตก์³⁷

สรุปท้ายบท

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของทั้งสองคัมภีร์นี้ ทำให้ทราบว่าคัมภีร์ลขุสัทธานต-
เกามุที วรทราชเป็นผู้แต่งเพื่ออธิบายคัมภีร์ปาณินิและสัทธานตเกามุทีให้เข้าใจง่ายขึ้น ประมาณ
คริสต์ศตวรรษที่ 17 มีเนื้อหาทั้งหมด 11 ตอน กฤทนต์ตะ เป็นตอนที่ 7 มี 122 สูตร จัดประเภทเป็น
2 คือ กฤตยปรกฤษยา **กฤตย** ปรัตยยะ และ กฤทนต์ปรกฤษยา **กฤต** ปรัตยยะ ส่วนคัมภีร์ปทรุปลิทธิ
พุทธิปิยเถระเป็นผู้แต่ง เพื่ออธิบายคัมภีร์กัจจายนะและ นยาสปรกณ เพื่อให้อ่านเข้าใจง่ายขึ้น ประมาณ
พุทธศักราช 1800 มีเนื้อหาทั้งหมด 7 ตอน กิพพิธาน เป็นตอนที่ 7 มี 140 สูตร จัดประเภทเป็น 6

³⁷ เรื่องเดียวกัน, 3.

คือ เทศกาลปักจ้งย อตีตปักจ้งย ตเวตุนาทีปักจ้งย วัตตมานกาลิกปักจ้งย อนาคตกาลิกปักจ้งย และ อุณาทีปักจ้งย

บทที่ 3

แปลกถัตตะในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที และ กิพพิธานในคัมภีร์ปทรูปลิทธิ

ก็การแปลนั้น มีทั้งแปลโดยพยัญชนะและการแปลโดยอรรถ โดยพยัญชนะเป็นการแปลตามหลักการของไวยากรณ์อย่างเคร่งครัด ส่วนโดยอรรถเป็นการแปลแบบถือเอาใจความสำคัญเป็นหลัก ในบทนี้ผู้วิจัยจะทำการปริวรรตและแปลทั้งตัวสูตร และวฤติ ของกถัตตะในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที เป็นภาษาไทย โดยใช้วิธีการแปลโดยอรรถ นำเสนอในรูปแบบของตาราง คือ คอลัมน์แรกจะเป็นลำดับสูตรของคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที คอลัมน์ที่ 2 จะเป็นตัวสูตรของคัมภีร์ปาณินิ ซึ่งท่านยกมาเป็นตัวตั้งไว้ คอลัมน์ที่ 3 จะเป็นวฤติ คือคำที่ท่านอธิบายสูตรปาณินิ บางสูตรก็มีอุทาหรณ์ บางสูตรก็ไม่มี ส่วนการแปลกิพพิธานในคัมภีร์ปทรูปลิทธิ นั้น ก็แปลโดยอรรถ และนำเสนอในรูปแบบตาราง เช่นเดียวกัน อนึ่งในการแปลคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุทีนี้ ในส่วนของวฤติ ผู้วิจัยได้ศึกษาคุณค่าแปลจากรายงานการวิจัย เรื่อง คัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที : ปริวรรต แปลความและการศึกษาวิเคราะห์ LAGHU KAUMUDĪ: TRANSLITERATION, TRANSLATION AND ANALYTICAL STUDY โดย พระมหาจิตจานชิต, ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม พ.ศ. 2560 ในส่วนตัวสูตรนั้นผู้วิจัยเป็นผู้แปลเอง และในการแปลกิพพิธานในคัมภีร์ปทรูปลิทธิ นั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาคำแปลจากคัมภีร์ปทรูปลิทธิแปลและอธิบาย (ไวยากรณ์บาลี) เล่ม 2 สมาสกันท์-กิพพิธานกันท์ โดยกลุ่มศึกษานิรุกติศาสตร์ พุทธศักราช 2540 และขัดเกลาสำนวนบ้างตามความเหมาะสม

3.1 ปริวรรตและแปลกถัตตะในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุทีเป็นภาษาไทย

คัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุทีนี้ต้นฉบับเป็นอักษรเทวนาครี ผู้วิจัยจะปริวรรตเป็นอักษรไทย และแปลโดยอรรถเป็นการแปลเอาใจความ บางที่จำเป็นต้องมีการใส่วงเล็บประกอบการแปลเพื่อความสมบูรณ์ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงการปริวรรตและแปล กถัตตะประภรณ์

กถัตตะ

ปรตยยะที่ประกอบเข้ากับที่สุตธาตุเรียกว่า กถัตตะ

ลำดับสูตร	สูตรปาณินิ	วฤติ (คำอธิบายสูตร)
816.	ธาทะ 3 1 91	อาตฤตียานต์ เย ปรตยยาสุเต ธาทะ ปรเส สยฺเย กถัตติจติ

ลำดับสูตร	สูตรปาณินิ	วฤติ (คำอธิบายสูตร)
	(ปรัตยยะนำมาประกอบ) กับธาตุ (จึงชื่อว่า กฤต)	กฤตส์ชญา ไปจนจบบทเรียนที่ 3 จากสูตรนี้ไป ปรัตยยะที่จะใช้ต้องวางไว้หลังธาตุ ปรัตยยะเหล่านี้มีชื่อว่า กฤต
817.	วาสรูปุ'สฺตริยาม 3 1 94 (ปรัตยยะ)ที่มีรูปต่างๆ ลง หลังธาตุนั้น	อสมินิ ธาตวธิกาเร'สฺรูปุ'ปวาทปรตยย อุตสรคฺสย พารโก วา สยาค สฺตริยธิกาโรกฺตํ วินา ในการแบ่งหลักไวยากรณ์ ที่ “มหาลังกรียาธาตุ” ๓ รู้ ในทุกกรณี ให้ปรัตยยะซึ่งถูกตัดสิทธิ์คำทั่วไปไม่ใช่เป็นรูปเช่นเดียวกัน บางตัวอาจไม่ เข้ากฎ แต่ไม่ใช่ใน กรณีที่อยู่ภายใต้อิทธิพลของกฎข้อ 918
818.	กฤตยยะ 3 1 95 (ปรัตยยะเหล่านี้ เรียกว่า) กฤตย	ณฺวุตฺตฤจาวิตยตะ ปฺราก กฤตยสฺชญาะ สฺยะ ให้ปรัตยยะ(เหล่านี้)ที่ปรากฏ (ไปจนจบถึงข้อที่ 835) คือ ณฺวุตฺตฤจาว เรียกว่า “กฤตย”
819.	กรฺตริ กฤต 3 4 67 กฤต ปรัตยยะ ลงในอรรถ ว่า ผู้ทำ	อิติ ปฺราปเต กฤต ปรัตยยะ ลงในความหมายว่า กัตตุ หมายถึงผู้ทำ
820.	ตโยเรว กฤตยกฺตขลฺรถา 3 4 70 ปรัตยยะ 3 ตัวนี้ คือ กฤตย กตฺ และ ขล (เป็นปรัตยยะ หมวดเดียวกัน)	เอเต ภาวกรฺมโณเรว สฺยะ ปรัตยยะที่มีชื่อว่า กฤตย (ข้อ 818) และปรัตยยะ กต (ข้อ 866) และ ปรัตยยะทั้งหลายซึ่งมีความหมายเดียวกับปรัตยยะ ขล (ข้อ 933) จะมี ความหมายเพียงสองประการเท่านั้นคือ ทำ (ภาววาจก) และวัตถุที่ใช้ กริยานั้นทำ (กัมมวาจก)
821.	ตฺวยตฺตฺวยานียระ 3 1 96 ตฺวยตฺ ตฺวย อนีย ปรัตยยะ (จัดอยู่ในหมวด กฤตย คือเป็น ภาว และ เป็น กัมม)	ธาโตเรเต สฺยะ เอธิตฺวยมฺ เอธนียํ ตฺวยา ภาเว โอตฺสฺรคฺก เมกวจฺน กฺลิพฺตฺวํ จ เจตฺวยศฺยนิโย วา ฐรมสฺตฺวยา ปรัตยยะเหล่านี้คือ ตฺวยตฺ ตฺวย และ อนีย ใช้ประกอบหลังธาตุบางธาตุ เช่น เอธิตฺวยม (ข้อ 436 และ 433) เอธนียํ ตฺวยา “ท่านจะต้องเพิ่มพูล ขึ้น” ในที่นี้ความหมายบ่งบอกถึงการกระทำ (เป็นเอกพจน์ และเป็น เป็น กฺลิพฺตฺว คือไม่มีเพศ=ภาววาจก=impersonal passive) มีกรณี อย่างอื่นด้วย เช่น เจตฺวยะ หรือ จยนิโย ฐรมสฺ ตฺวยา “ท่านจะต้อง สะสมบุญ” (=กรรมวาจก=passive)

ลำดับสูตร	สูตรปาณินิ	วฤติ (คำอธิบายสูตร)
822.	-	<p>เกลิมร ออุปฺขยานม ปเจลิมา มาษาะ ปกตฺวยา อิตฺยรฺธะ ภเทลิมาะ สรลาะ เกตตฺวยาะ กรมณิ ปฺรตฺยยะ </p> <p>“เกลิมรฺ ปฺรตฺยยะ คฺวรฺภูณํนำมาแจกโดยการเพิ่มเติม” ดังนั้นจึงเป็น “ปเจลิมา มาษาะ” คือว่า “เมล็ดถั่วถูกปรุง” ภิเทลิมาะ สรลาะ “ต้นสน เป็นสิ่งถูกผ่า” ปฺรตฺยยะนี้บ่งความถึงตัวกรรม</p>
823.	<p>กฤตฺยลฺยฺภู พหฺลุม 3 3 113 กฤตฺย และ ลฺยฺภู ปฺรตฺยยะ มีใช้เป็นส่วนมาก</p>	<p>กฺวจิตฺ ปฺรวฤตฺติะ กฺวจิตฺปฺรวฤตฺติะ กฺวจิตฺวิภาษา กฺวจิตฺนฺยเวท วิเธรวานํ พหฺรธา สมิภฺษย จาทฺรวิธํ พหฺลุกํ วทฺนติ 1 สฺนาคฺยเนเนติ สฺนานิยํ จูรฺณม ทิยเต’สฺไม ทานิโย วิปฺระ </p> <p>ปฺรตฺยยะ เรียกว่า กฤตฺย และ ลฺยฺภู เป็นปฺรตฺยยะ ที่ นำมาใช้แยกจากกัน บางครั้งปฺรตฺยยะ ถูกนำมาใช้ บางครั้งก็ไม่ต้อง บางครั้งปฺรตฺยยะ เหล่านี้ ที่นำมาใช้หรือไม่ นำมาใช้และบางครั้งมีผลอย่างอื่นบางอย่าง “การเห็น ว่า การนำกฎแน่นอนอนมาประยุกต์ใช้มีความแตกต่างกัน มีความ หลากหลายเฉพาะ 4 อย่างยกตัวอย่าง สฺนานิยํจูรฺณม “แบ่งแก้การ อาบ” ทายิโย วิปฺระ “พราหมณ์ที่มีการให้ถูกทำให้ แล้ว” (อย่างแรก แบ่งเป็นเครื่องมือ และอย่างที่สอง พราหมณ์คือผู้รับ ดังนั้นทั้งสอง กรณีปฺรตฺยยะ ถูก นำมาใช้โดยปราศจากการแสดงกฎใด ๆ คือ มีการใช้ กฎสำหรับการประยุกต์ใช้ ซึ่งมีการอ้างถึง “กระทำ” และ “กรรม” (ข้อ 820)</p>
824.	<p>อโจ ยตฺ 3 1 97 ยตฺ ปฺรตฺยยะ ใช้ลงหลัง ธาตุ ที่มีสระ(เป็นที่สุด)</p>	<p>เจยม ปฺรตฺยยะ ยตฺ มาหลัง สระ เช่น เจย (สิ่งที่ถูกนำมารวมกัน)</p>
825.	<p>อิหฺยติ 6 4 65 ลง ยตฺ ปฺรตฺยยะ หลัง ทา ธาตุ ที่ทำให้เป็น อี</p>	<p>ยติ ปฺเร อาต อิตฺ สฺยาคฺ เทยม คฺลยม ให้เอา อี เป็นตัวแทนที่สระ อา เมื่อปฺรตฺยยะ ยตฺ ตามมา เช่น เทย “สิ่ง ที่ถูกให้” คฺลย “ทำให้หมดสิ้น”</p>

ลำดับสูตร	สูตรปาณินิ	วฤติ (คำอธิบายสูตร)
826.	โปรพุปฐาต 3 1 98 (ลง ยต ปรัตยยะ) หลังธาตุ ที่มีที่สุดเกิดจากริมฝีปาก	ปวรคานตาทพุปฐาทยต ญยโต'ปวาทะ ศปยม ลภยม ให้ ยต ปรัตยยะ ลงหลังธาตุซึ่งลงท้ายด้วยอักษรที่เกิดจากริมฝีปาก ³⁸ ซึ่งมาตาม อ ซึ่งมีใช้ ญย ปรัตยยะ เช่น ศปย “ทำให้สาบาน” ลภย “ได้ รับมา”
827.	เอติสตุศาสวฤชุษะ กยป 3 1 109 ลง กยป ปรัตยยะ จัย หลัง อิ ษฏ ศาส วฤ และ ชุษ ธาตุ	เอภยะ กยป กยป ปรัตยยะ จัยอาจมาหลังธาตุเหล่านี้คือ อิ (ไป) ษฏ (ยกย่อง) ศาส (ปกครอง) วฤ “เลือก” ทฤ (เคารพ) และ ชุษ (พอใจ)
828.	หุรสวสย ปิติ กฤติ ตุก 6 1 71 ให้ ตุก มีเสียงเป็นสระเสียงสั้น สั้น เมื่อปรัตยยะ จัยกฤต ตามมา ด้วยตัวบ่งชี้ ป	อิตยะ สตุตยะ ศาส อนุศิษฏา ให้ ตุก มีเสียงเป็นสระเสียงสั้น เมื่อปรัตยยะ จัยกฤตตามมา ด้วยตัว บ่งชี้ ป . ดังเช่น อิตย ไป, สตุตย ยกย่อง. ศาส ปกครอง.
829.	ศาส อิทงโละ 6 4 34 ลง อนุ ปรัตยยะ หรือ ปรัตยยะ ที่เริ่มด้วย พยัญชนะ หลัง ศาส ธาตุ ให้ทำ อา (ที่ ศาส) ให้เป็น อิ	ศาส อุปรายา อิต สยาทจิ หลาทา กจิติ จ ศิษยะ วฤยะ อาทฤต ยะ ชุษยะ ให้ อิ ซึ่งเป็นสระเสียงสั้นแทนที่ตัวสุดท้ายของ ศาส ธาตุ สั่งสอน เมื่อ อนุ ปรัตยยะ ตามมา หรือ ปรัตยยะ บางอย่างที่ยกขึ้นด้วยพยัญชนะ และเป็นตัวบ่งชี้ ก หรือ ง ดังเช่น จากธาตุที่กล่าวในข้อ 827) ก็จะได้รูปเป็น ศิษย ที่ต้องสั่งสอน วฤทย ที่เลือกไว้ อาทฤตย ให้ได้รับ เกียรติ ฌษย ที่บริการ
830.	มฤเชฐวิภาษา 3 1 113 (กยพ ปรัตยยะ) เลือกใช้กับ มฤช ธาตุ (ทำให้เกลี้ยง)	มฤเชษะ กยพวา มฤชยะ ให้ใช้ กยพ ปรัตยยะ เป็นตัวเลือกมาลงหลังธาตุ มฤช ทำความสะอาด ดังเช่น มฤชย ถูกทำความสะอาดแล้ว

³⁸ EDWARD DELAVAN PERRY, A SANKRIT PRIMER, NEW YORK AND LONDON COLUMAIA
UNIVERSITY PRESS.1.

ลำดับสูตร	สูตรปาณินิ	วฤติ (คำอธิบายสูตร)
831.	ฤทโธณฺรยตฺ 3 1 124 ที่สุดธาตุ เป็น ฤ ฤ หรือ พยัญชนะ ให้ลง ญยต ปรตยยะ จัย	ฤวรรณานตาทฺธนฺตาจจ ญยต การยม หารยม ธารยม ให้ใช้ ญยต ปรตยยะ จัย ที่ที่สุดเป็น ฤ หรือ ฤ หรือ เป็นพยัญชนะ ดังเช่น การย ที่จะทำ, หารย ที่จะนำไป, ธารย ที่จะจัดขึ้น
832.	จโฆะ กุ ฆินฺณญโตะ 7 3 52 เมื่อลง ฆ และ ญย ปรตย ยะ (หลังธาตุ ที่มี จ และ ช (ให้แปลง จ และ ช) เป็น ก วรรณ (ใน แถวของตน)	จโฆะ กุควํ สฺยาทฺฆิตฺติ ญยติ จ ให้มีการแทนที่คำที่เกิดจากลำคอ (ก ข ค ฆ ง) ในแถวของ จ และ ช เมื่อปรตยยะ ที่มี ฆ ตามมาและมีปรตยยะ ญยต ตามมา
833.	มฤเชรฺวฤทฺธิ 7 2 114 (เมื่อลง ญยต ปรตยยะ แล้ว) ให้ทำวฤทฺธิ มฤช ธาตุ	มฤเชริโก วฤทฺธิระ สार्वธาตุकारुथातुकโยมะ मारुण्ये ให้ทำวฤทฺธิเป็นตัวแทนที่ของ อิก (ข้อ 1) แห่ง มฤช (ทำให้สะอาด) เมื่อ สार्वธาตุก หรือ อारुธาตุกปรตยยะ ตามมา (ข้อ 420) ดังนั้นจึงเป็น มารุคย (ข้อ 832) “ถูกทำให้สะอาด”
834.	โภชฺยํ ภกฺษเย 7 3 69 ภุช ธาตุ (ลง ญยต แล้ว) เป็น โภชฺย หรือ ภกฺษเย ก็ได้	โภคฺยมนฺยต กิริยา ภุช ทำเป็น โภชฺย, เมื่อมีความหมายว่า กิน, แต่ โภคฺย เป็นอีก อย่างหนึ่ง (มีความหมายว่า เพลิดเพลิน) มีเพียงเท่านี้ สำหรับการจัด ปรกิริยา ปรตยยะ อิติ กฤตฺยปรกิริยา ปรตยยะ กิริยากฤตฺยะเพียงเท่านี้

ลำดับสูตร	สูตรปาณินิ	วฤติ (คำอธิบายสูตร)
835.	ณฺวฺลฺตถเจจ 3 1 133 ณฺวฺลฺ และ ตถจ ปรัตยยะ ทั้งสองตัว (ลงใน กัตตุ ผู้ทำ)	ธาโตริเตา สตะ กรฺตริ กฤทิติ กรฺตฺรฺรเถ ปรัตยยะ สองตัวนี้ คือ ณฺวฺลฺ และ ตถจ, ถูกวางไว้หลังธาตุ ตามข้อ 819, ซึ่งมันมีความหมายว่า “ผู้ทำ”
836.	ยฺวโรนาเกา 7 1 1 อาเทศ ยฺ เป็น อน และ ณฺ เป็น ออก	ยฺ วฺ เวตโยรนาเกา สตะ การกะ กรฺตา ในตำแหน่งของ ยฺ และ วฺ, จะกลายเป็น อน และ ออก ดังเช่น (ณฺวฺลฺ ใส่ หลัง กฤ ธาตุ “ทำ” ตามข้อ 853 และ ณ และ ล จะไม่ใช่ ตามข้อ 148,5,และ7, และ ใช้ วฤติ ตามข้อ 163และ202, ก็จะได้ การก,(และ ตฤ ก็เช่นเดียวกัน ข้อ 835) กรฺตฤ “ผู้ทำ”
837.	นนทฺิครฺหิปจาทิภโย ลฺยฺณินฺยจะ 3 1 134 ลฺยฺณฺ ปรัตยยะ จัย ลง หลัง นทฺิ ธาตุ ณินิ ปรัตยยะ จัย ลงหลัง ครฺห ธาตุ อจ ปรัตยยะ ลงหลัง ปจ ธาตุ เป็นต้น	นนทฺยาเทรลฺยฺรฺครฺหยาเทรณินิ ปจาทเรจฺ นนทฺยตีติ นนทฺนะ ชนารทฺนะ ลวณะ ครฺหาถิ สฺถายิ มนฺตฺริ ปจาทิรากฤตติคณฺ’ยม หลัง นทฺ (นทฺ) “เฟลิดเฟลิน” เป็นต้น, ใช้ ลฺยฺ ปรัตยยะ ; หลัง ครฺห “ติ เตียน” เป็นต้น ใช้ ณินิ ปรัตยยะ จัย; และ หลัง ปจ ธาตุ “หุงต้ม” เป็น ต้น ใช้ อจ ปรัตยยะ ดังเช่น นนทฺ+ลฺยฺ (ข้อ 497,155, และ 836) นนทฺน “ผู้เฟลิดเฟลิน” ชนารทฺน (จาก ชน “มนุษย์” และ อรทฺน เชื้อสาย เหมือนกับ อรทฺ “เจ็บปวด”) “วิษณฺ ผู้พิชิตมนุษย์ชาติ,” ลวณ “เกลือ” (จาก ลฺ “ตัด” ที่ซึ่ง ณ เกิดที่ศรีษะ ผิดปกติ) ต่อมาอีก ครฺห+ณินิ (ข้อ 36)= ครฺหาถิน “ผู้ตำหนิ”, สฺถายิน (ข้อ 806) “ผู้อาศัย”, และ มนฺตฺดิน “ผู้ให้คำปรึกษา” ระดับของ ปจ ธาตุ เป็นต้น ไม่มีการกำหนดกฎ (เปรียบเทียบกับข้อ 53)
838.	อิกฺปฺชญาปฺริกิระ กะ 3 1 135 ก ปรัตยยะ (ลงหลัง) อิก หน้าอักษรตัวท้ายธาตุ, ชญา ธาตุ ปรี ธาตุ กฤ ธาตุ	เอภฺยะ กะ พุระ กฤศะ ชญะ ปฺริยะ กิระ มีปรัตยยะ กฺ หลังกริยาที่มี อิก หน้าอักษรตัวท้ายธาตุ และหลัง ชญา (รู้) ปรี(ซึ่งชอบ) และ กฤ (ขว้าง) ดังนั้นจึงเป็น พุระ (ข้อ 155) (ผู้รู้) กฤศ (ผู้ ผอม) ชญ (ผู้รู้) ปฺริย (สิ่งที่ทำให้ชื่นชม) กิระ (ข้อ 706) (ผู้ขว้าง)
839.	อาตคฺโจปสฺรเค 3 1 136	ปฺรชญะ สฺคฺลชะ และ (ก ข้อ838 จะติดมา) หลังกริยาตัวสุดท้าย ใน อา เสียงยาว, เมื่อมี

ลำดับสูตร	สูตรปาณินิ	วฤติ (คำอธิบายสูตร)
	เมื่อมีอุปสรรค(นำหน้า) ธาตุที่มีที่สุดเป็น อา (ลง ก ปรัตยยะ)	อุปสรรค (ข้อ 47) ดังเช่น ปรชยุ “ฉลาดมาก”, สุกฺล “เหนื่อยมาก” (อา ถูกแทนที่ด้วย ไอ เป็น ไคล โดยข้อ 528)
840.	เคเท กะ 3 1 144 ลง ก ปรัตยยะ หลัง คฤห ธาตุ	เคเต กรฺตริ ครฺหะ กะ สยฺยต คฤหฺม ใช้ ก ปรัตยยะ ตามหลังธาตุ ครฺห “ยึดถือ” เมื่อเป็นดั่งนั้น จึง หมายความว่าบ้าน ดังเช่น คฤห (ข้อ 675) “บ้าน”
841.	กรฺมณฺยณฺ 3 2 1 อนฺ ปรัตยยะ ลงหลัง ธาตฺ ที่มี กรฺม (อยู่ ข้างหน้า)	กรฺมณฺยณฺปเต ธาโตรณฺ กุมภํ กโรติ กุมภการะ ลง อนฺ ปรัตยยะ หลังธาตุ,เมื่อมีวัตถุ (กรรม)อยู่ร่วมด้วย(อยู่เป็นบท หน้า) ดังเช่น กุมภ-การ “ผู้กระทำความ” “ช่างหม้อ”
842.	อาโต’นฺอุปฺสฺรเค กะ 3 2 3 เมื่อไม่มีอุปสัคนำหน้า- ธาตุที่มี อา เป็นที่สุด ลง ก ปรัตยยะ (ก็ได้)	อโณ’ปฺวาทะ โคทะ ธนทะ กมฺพลทะ อนฺอุปฺสฺรเค กิม โคสฺป- รทายะ ปรัตยยะ ก ใช้ประกอบหลังธาตุลงท้ายด้วย อา เมื่อไม่มีอุปสรรคอยู่หน้า(ข้อ47) นี่เป็นการห้ามใช้ ปรัตยยะ อนฺ (ข้อ941) จึงได้ โคท “คนให้โค” ธนท “คนให้ทรัพย์” กมฺพลท “คนให้ผ้าห่ม” ทำไม่จึงกล่าวว่า “เมื่อไม่มีอุปสรรคอยู่หน้า” ขอให้ดู โคสมฺปทาย “ผู้ให้โคโดยประกอบพิธี”
843.		มฺลวิภูษาทิกฺยะ กะ มฺลานิ วิภูตฺชติ มฺลวิภูโซ รณะ อากฺฤตติคโณ’ยม มหิธระ กุธฺระ ปรัตยยะ ก ใช้ประกอบหลัง มฺลวิภูษ เป็นต้น เช่น มฺลวิภูษ “รถที่ตัดราก หญ้าเมื่อเคลื่อนตัวไป” นี้คือกลุ่มคำที่ไม่ถูกกล่าวไว้ตามกฎใดๆจะต้อง รู้จากรูปที่ปรากฏเท่านั้น(ดูข้อ53)เช่น มหิธร หรือ กุธฺร “ภูเขา” สิ่ง รองรับแผ่นดินไว้”
844.	จเรชฺญะ 3 2 16 ฐ ปรัตยยะ ใช้กับ จร ธาตฺ	อธิการณฺ อุปฺปเต กุธฺจระ ใช้ปรัตยยะ ฐ หลัง จร ธาตุ เมื่อคำอยู่ข้างหน้าเป็น สัปตมิวิภักติ เช่น กุธ จร “ผู้ไปในหมู่ชาวกรู”

ลำดับสูตร	สูตรปาณินิ	วฤติ (คำอธิบายสูตร)
845.	ภิกษาเสนาทาเยชฺ จ 3 2 17 และ ภิกษา เสนา อาทาย ก็ใช้กับ จรุ ธาตุ (ได้)	ภิกษาจระ เสนาจระ อาทาเยติ ลฺปนฺตม อาทายจระ และเมื่อคำที่อยู่ข้างหน้า คือ ภิกษา “ของที่ได้จากการขอ” เสนา “กองทัพ” และ อาทาย “เมื่อได้ถือเอาแล้ว” ก็ใช้ปรัตยยะ ฏ ด้วย เช่น ภิกษาจระ “ผู้ขอ ผู้ท่องเที่ยวไปเพื่อภิกษา” เสนาจระ “ผู้ไปกับกองทัพ” คำ อาทาย ลงท้ายด้วย ลฺยป ปรัตยยะ (ข้อ941) อาทายจระ “ผู้ไป หลังจากที่ได้ถือเอาแล้ว”
846.	กฤโณ เหตุตาจฉิลยา นฺโลกเยชฺ 3 2 20 ในเพราะเป็น เหตุ นิสัย ความยอมตาม ลง ฏ ปรัตยยะ หลัง กฤ ธาตุ	เอชฺ ทโยตเยชฺ กโรเตชฺญะ ปรัตยยะใช้ประกอบหลัง กฤ ธาตุ เพื่อแสดงถึง สาเหตุ ปรกติวิสัย และ การยอมตาม
847.	อ ตะ กฤ กมิ กัส กุมภ ปา ต ร กุ ศา กร ณี ษ ว น ว ย ย ส ย 8 3 46 (ในการต่อศัพท์)ที่มีใช้ อภัยศัพท์ (เข้ากับ) กฤ กมิ กัส กุมภ ปาต ร กุ ศา กร ณี (ให้เอาวิสรรคะ) คือ อะ (ที่สุดของศัพท์ หน้าเป็น ส)	อาทุตตรสยานววยสย วิสฺรคฺสย สมาส นิตยํ สาเทชะ กโรตยาทิชฺ ปเรชฺ ยศฺสกรีวิทยา ศฺราทฺธกระ วจนกระ ในคำสมาส (ข้อ961) ให้ใช้ ส แทนวิสรรคะเสมอเมื่อวิสรรคะนั้น ตามหลัง อ และไม่ใช้ส่วนหนึ่งของอภัยศัพท์(ข้อ399) เมื่อ กฤ ธาตุ “ทำ” ตามหลัง หรือมี กมิ ธาตุ “ต้องการอยากได้” ตามหลัง หรือ ตามหลังด้วย กัส “ถ้อยมีฐานสำหรับจับ” หรือ กุมภ “หม้อ” หรือ ปาต ร “ภาชนะ” หรือ กุศา “ไม้สำหรับนับมนตร์ในยัชญพิธี” หรือ กรณี “หู” เช่น (สำหรับข้อ 846) ยศฺสกรี วิทยา “วิทยาการที่น่าเคารพนับถือ” ศ ราทฺธกร “ผู้ประกอบพิธีส่งเครื่องสังเวไปให้บรรพบุรุษ” วจนกร “ผู้ทำ ตามที่บอก ผู้เชื่อฟังคำสั่ง”
848.	เอชะ ชคฺ 3 2 28 ชคฺ ปรัตยยะ (ลงหลัง) เอชฺ ธาตุ	ณฺยนฺตาเทชะ ชคฺ ใช้ปรัตยยะ ชคฺ ประกอบ หลังธาตุ เอช “สั้น” เมื่อธาตุนีลงท้าย ด้วย ณิ (ข้อ747)
849.	อรุสฺ ทฺวิษตฺ ชนตสย มุม 6 3 67 มุม (คือการรวมกัน) ของ อรุสฺ ทฺวิษตฺ และคำที่ลง	อรุสฺ ทฺวิษโต’ชนตสย จ มุมาคมะ ชินฺเต ปเร น ตววยสย คิตต ววจฺพาทิส ชนเมชยตฺติ ชนเมชยะ สิ่งที่ตามมาด้วยปรัตยยะ ที่มี ข เป็น อิต ขอให้ใช้ มุม เป็นอาคมของคำ ว่า อรุส “อวัยวะที่เป็นจุดอันตราย” ทฺวิษต “ศัตรู” และสิ่งซึ่งลงท้าย

ลำดับสูตร	สูตรปาณินิ	วฤติ (คำอธิบายสูตร)
	ท้ายด้วยสระ ย่อมมี(เมื่อ ลง ขศ ปรัตยยะ)	ด้วยสระ เว้นแต่ว่ามันเป็นคำไม่แจกรูป เนื่องจาก ขศ (ข้อ848)เป็นปรัตยยะที่มี ศ เป็น อิต (ข้อ418) ปรัตยยะ ศป(ข้อ419)จึงใช้ที่นี่ได้ ชนเมชย “ผู้ทำให้มนุษย์เคารพด้วยความหวั่นเกรง ชื่อพระราชองค์หนึ่ง”
850.	ปริยวเศ วหะ ขจ 3 2 38 เมื่อมี ปริย หรือ วศ (เป็นบพหน้า) วห ธาตุ ลง ขจ ปรัตยยะ	ปริยวหะ วคฺวหะ ใช้ปรัตยยะ ขศ หลังธาตุ วห “พูด” เมื่อคำว่า ปริย หรือ วศ ประกอบกับธาตุนั้น เช่น ปริยวห(ข้อ849) “พูดน่ารักน่าพอใจ” วคฺวห “พูดคำแสดงความยอมจำนน”
851.	อาตมมานะ ขศ จ 3 2 83 และ ลง ขศ ปรัตยยะ เมื่อมีการคิดถือตัว	สวกรมเก มนเน วรตมานานมฺนยเตสะ สฺปิ ขศ สฺยาค จําณณินิ ปณฺชิตมาตมานํ มนฺยเต ปณฺชิตปฺนฺนยะ ปณฺชิตมานิ และใช้ ขศ ปรัตยยะ หลัง ธาตุ มน “คิด” เมื่อคำที่ผสมกับธาตุตัวนั้นมีวิภक्तिประกอบอยู่ด้วยและหมายถึงการคิดว่าตัวเองเป็นเช่นนั้น การที่ใช้ คำว่า “และ” หมายความว่าใช้ ณีนิ ปรัตยยะก็ได้ ในความหมายเดียวกันเช่น ปณฺชิตมฺนย “คิดว่าตัวเองเป็นบัณฑิต” หรือปณฺชิตมานิ “คิดว่าตัวเองมีความรู้มาก”
852.	อนเยภโย’ปิ ทฤศยนฺเต 3 2 75 (ปรัตยยะ เหล่านี้ คือ มินินิ กฺวนิป วนิป และ วิจ ลงมาปรากฏหลังธาตุ อื่นได้บ้าง	มินินิ กฺวนิป วนิป วิจ เอเต ปรตยยา ธาโตะ สฺยะ ปรตยนะ ต่อไปนี้ คือ มินินิ กฺวนิป วนิป และ วิจ พบว่าใช้กับ ธาตุอื่นด้วย(นอกเหนือจากธาตุไม่ลงท้ายด้วย อา ดู ปาณินิ 3/2/74)
853.	เนทวติ กฤติ 7 2 8 การเติม อิกฺว ที่ วศ ธาตุ ไม่จัดเป็นปรัตยยะ กฤติ	วศาทะ กฤต อิกฺน ศฤ หิสายาม สฺศรมมา ปรตริตวา อาคม อิกฺว (ข้อ433) ไม่ใช่ อาคมของ ปรตยยะ กฤต เมื่อมันขึ้นต้นด้วย วศ ศฤ ธาตุ “ทำให้เกิดอันตราย” (เมื่อประกอบกับ ปรตยยะ มินินิ ข้อ 852 จะได้ สฺศรมน “ผู้ทำลายดี” ได้แก่ทำความชั่วหรืออวิชา “ความ ไม่รู้จริง” เมื่อใช้ปรตยยะ กฺวนิป ประกอบกับ อี ธาตุ จะได้ ปรตริตวน (ข้อ828) “ผู้ไปแต่เช้า”

ลำดับสูตร	สูตรปาณินิ	วฤติ (คำอธิบายสูตร)
854.	วิทวโนรณนาลิกสยาด 6 4 41 (พยัญชนะ)ที่เกิดที่จุมก ให้แปลงเป็น อา จาก การลง วิฎ् ปรตยยะ และ วน ปรตยยะ	อนุนาสิกสยาด สยาด วิชยาด อิติ วิชวา โอนฤ อปนายเน อวา วา วิจ รุช ริช หิสายาม โรฎ् เรฎ् สุกณ เมื่อปรตยยะ วิฎ् (3.2.67) และ วน (ข้อ852) ตามมาให้ใช้ อา แทนเสียงอนุนาสิก เช่น (จาก ชน ธาตุ “เกิด” วิชวาน “ผู้คลอด” และแบบเดียวกันนั้นจาก โอน (โอนฤ)ธาตุ “ส่งหนีไป” อวาวน “ผู้ขจัด” (คือขจัดความชั่ว) ปรตยยะ วิจ(ข้อ852) ใช้กับ รุช ธาตุ และ ริช ธาตุ “ทำอันตราย” (สระที่ธาตุให้เป็นชั้น “คุณ” (ข้อ485) และ ว ฤกลบออกตาม ข้อ330) จะได้ โรช และ เรช “ผู้ ทำอันตราย” ในทำนองเดียวกัน จาก คน ธาตุ “นับ” สุกณ “ผู้นับดี”
855.	กวิป จ 3 2 76 อนึ่ง ลง กวิป ปรตยยะ	อยมปี ทฤศยเต อุยาสรต ปรณธวต อาหกรฎ् ปรตยยะ กวิป ฤกพบ ประกอบหลังธาตุ(ดูข้อ816) เช่น (ปรตยยะ หายไปทั้งหมดตามข้อ 155, 36, และ 330 จะได้ อุชาสรต (ข้อ363และ 287) “ตกจากหม้อ” ปรณธวต “ ตกจากไปไม้” วาหนกรต “ ตกจาก รถ”
856.	สุบยชาเตา นิสนิตาจ ฉิลเย 3 2 78 เมื่อต้องแสดงนิสัย, ลง ฉินิ ปรตยยะ ตามหลัง ธาตุ ทำคำกับวิภक्तिป รตยยะ ที่ประกอบกับตัว มัน มิได้หมายความว่า ประเภท	อชาตยรฤ สุปี ธาโตรณินิสตัจฉิลเย ทโยตเย อุษณโกชि เมื่อต้องการจะแสดงถึงการทำเป็นปกตินิสัยให้ ใช้ปรตยยะ ฉินิ หลัง ธาตุ แต่มีข้อแม้ว่าคำที่มีวิภक्तिที่ประกอบกับธาตุต้องไม่หมายถึงชาติ พันธุ์ เช่น อุษณโกชิน “ผู้โดยปกติกินอาหารร้อน”
857.	มนะ 3 2 82 (ฉินิ ปรตยยะ)ลงหลัง มน ธาตุ	สุปี มนยเตรณินิ สยาด ทรศนียมานิ ใช้ปรตยยะ ฉินิ หลังธาตุ มน “คิด” เมื่อมีคำประกอบวิภक्तिประกอบ เข้ากับ ธาตุนั้น เช่น ทรศนียมานินิ “ผู้คิดว่าตัวเองรูปร่าง”
858.	ชิตยนวนยสย 6 3 66	ปุรวพทสย หสวะ กาลิมนยา เมื่อปรตยยะที่มี ข เป็น อิต ตามหลัง ให้ใช้สระเสียงสั้น(ตาม 5.3.61)

ลำดับสูตร	สูตรปาณินิ	วฤติ (คำอธิบายสูตร)
	เมื่อปรตยยะ กับตัวบ่งชี้ ขุ ตามมา	แทนคำที่ประกอบด้วยธาตุนั้น แต่มีข้อแม้ว่าคำนั้นไม่เป็นอัพยศัพท์ เช่น กาลิมนยา “ผู้หญิงที่คิดว่าตัวเองเป็นพระเทวีกาลิ”
859.	กรณเ ยชะ 3 2 85 ลง นิ นิ ปรตยยะ หลัง ยช ธาตุ ในเพราะศัพท์ หน้า เป็น วิภक्तिที่ 3	กรณเ อุปเพ ฎตารุยเชรณินิะ กรตริ โสเมเนษฏวาน โสเมยาชี อคนิษโณมยาชี ปรตยยะ นิ นิ ใช้ในความหมายว่า “ผู้ทำ” หลังธาตุ ยช “บูชาด้วยเครื่อง สังเวย” หมายถึงเวลาที่ผ่านไปแล้ว เมื่อคำที่ ประกอบด้วยธาตุนั้นเป็น ตฤติยวิภक्ति เช่น โสเมยาชิน “ ผู้บูชาด้วยน้ำโสม” อคนิษโณมยาชิน “ผู้ บูชาด้วยอัคนิษโณมะ”
860.	ทฤเศะ กวนิป 3 2 94 กวนิป ปรตยยะ ลงหลัง ทฤศ ธาตุ	กรณนิ ฎเต ปาริ ทฤษฏวาน ปารทฤศวา ปรตยยะ กวนิป ในความหมายเป็นกรรม(ของกริยา)ใช้ หลังธาตุ ทฤศ “เห็น” หมายถึงเวลาที่ผ่านไปแล้ว เช่น ปารทฤศวาน “ผู้ได้เห็นฝั่งโน้น แล้ว”
861.	ราชนิ ยุธิกฤณะ 3 2 95 (กวนิป ปรตยยะ) ลงหลัง ยช ธาตุ และ กฤ ธาตุ เมื่อ ประกอบ เข้ากับ ราชน ศัพท์	กวนิป ยุธิรณตฤภาวิตณยรณะ ราชาน โยธิตวาน ราชยชวา ราชกฤตวา ใช้ปรตยยะ กวนิป หลัง ยช ธาตุ “ต่อสู้” และ กฤ ธาตุ “ทำ” เมื่อคำที่ ประกอบด้วยธาตุคือ ราชน “พระราชา” เช่น ราชยชวาน (ข้อ200)“ ผู้ เป็นสาเหตุให้พระราชต่อสู้” ราชกฤตวาน (ข้อ828)“ผู้ได้ทำ(ผู้อื่น) ให้ เป็นพระราชา”
862.	สทเ จ 3 2 96 อนึ่ง ประกอบเข้ากับ สท ศัพท์ ด้วย	เมื่อมีคำว่า สท “กับ” ประกอบด้วยธาตุ (ใช้กฎข้อ 861) เช่น “สทยชวาน” “สทกฤตวาน” “ผู้ทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งร่วมกับคนอื่น”
863.	สปรตมย้า ชเนรชะ 3 2 97 ลง ช หลัง ชน ธาตุ เมื่อ ศัพท์หน้าเป็นวิภक्ति ที่ 7	เมื่อคำที่ประกอบด้วยธาตุ อยู่ในสปรตมย้าวิภक्ति ใช้ ช ปรตยยะหลัง ชน ธาตุ “เกิด” (ชน จะกลายเป็น ช (ตามข้อ267)
864.	ตตปุรุเช กฤติ พหุลม 6 3 14 ปรตยยะ กฤติ ที่ต่อกับ ศัพท์แล้วเป็น ตตปุรุช	เงรลुक สรลิม สโรชม เมื่อคำที่ประกอบด้วยปรตยยะ กฤติ เป็นตัวท้ายของ ตตปุรุชสมาส (ข้อ 982)จึงไม่จำเป็นที่จะลบสปรตมย้าวิภक्ति ในเอกวณะ (ข้อ 823)เช่น สรลิม (ข้อ863) หรือ สโรช (ข้อ126) “สิ่งที่เกิดในสระ (คือ ดอกบัว)

ลำดับสูตร	สูตรปาณินิ	วฤติ (คำอธิบายสูตร)
	สมาส มีมาก	
865.	อุปสค จ สัชฌายาม 3 2 99 อนึ่ง เมื่อข้างหน้าเป็น อุปสรรค ก็เข้าใจตรงกัน	ปรชา สยาค สัตเตา ชเน และ(ใช้กฎข้อ863 ด้วย)เมื่ออุปสรรคประกอบกับธาตุ ชน “เกิด” และ ใช้ในความหมายเป็นชื่อเรียกไม่ใช่เป็นคำอธิบาย เช่น ปรชา (ข้อ1341) มีความหมายว่า “ลูก” หรือ “ประชาชน”
866.	กตกตวตฺถุ นิษฐา 1 1 26 กต กตวตฺถุ จัดเป็น นิษฐา ปรัตยยะ	เอเตา นิษฐาสัชฌา สตะ ปรัตยยะ 2 ตัวนี้ คือ กต และ กตวตฺถุ เรียกว่า นิษฐา
867.	นิษฐา 3 2 102 นิษฐา ปรัตยยะ (มี อธิบายดังต่อไปนี้)	ภุตารภวตฺเตรธาโตรนิษฐา ตจ ตโยเรเวติ ภาวกรมโณะ กตะ กรตฺริ กฤทิติ กรตฺริ กตวตฺเต สฺนาคํ มยา สตุตฺสทวยา วิษฺณู วิศฺวํ กฤ ตฺวาน วิษฺณู ใช้นิษฐา(ข้อ866) หลังธาตุใน ความหมายเป็นอดีตกาล ในปรัตยยะ2 ตัว(นิษฐา)นั้น ตาม(ข้อ820) กต ปรัตยยะใช้หมายถึงการกระทำ(ภาว วาจก หรือ Impersanal passive)และเป็นกรรมวาจก (passive) ส่วน กตวตฺถุ ปรัตยยะ (ตามข้อ819) ใช้ในความหมาย เป็นผู้ทำ (กริยา) เช่น สฺนาคํ มยา “ฉันอาบน้ำแล้ว”ตามตัวอักษรแปลว่า “มันถูกอาบ แล้วโดยฉัน” สตุตฺส ทวยา วิษฺณู “พระวิษณุถูกสดุดีโดยท่าน” วิศฺวํ ก ฤตฺวาน วิษฺณู “พระวิษณุสร้างทุกสิ่งทุกอย่างแล้ว”
868.	รทาภยํ นิษฐาโต นะ ปฺรูวสย จ ทะ 8 2 42 เมื่อที่สุดธาตุเป็น ร , ท แปลง ต จากนิษฐาปรัตย ยะ ให้เป็น น และตัว ท เอง ก็แปลงเป็น น	รทาภยํ ปรสย นิษฐาตสย โน นิษฐาเปกษ ยา ปฺรูวสย ธาโตรทสย จ ศฤ หิสายาม ศิริณะ ภินนะ ฉินนะ ให้ น ไปแทนที่ ต ของนิษฐา(ข้อ866)เมื่อมาหลัง ร และ ท (ให้ น ไป แทน ท ของธาตุที่อยู่หน้านิษฐา ดังนั้น จาก ศฤ ธาตุ “ทำให้ บาดเจ็บ” (ตามข้อ706และ651)เปลี่ยนเป็น ศิริ จะได้ ศิริณ “ถูกทำให้บาด เจ็บ” และจาก ภิท ธาตุ และ ฉิท ธาตุ จะได้ภินน “ถูกแยกแล้ว” ฉินน “ถูก ตัดแล้ว”
869.	สโย คาเทธาโต ธา โตรยณฺวตฺเต 8 2 43 	นิษฐาตสย นะ สยาค ทฺรานะ คลานะ ให้ น ไปแทน ต ของนิษฐา(ข้อ866)ที่ตามหลังธาตุที่ลงท้ายด้วย อา มี พยัญชนะสังยุคที่เป็น ยน ขึ้นต้น เช่น จาก ไทร ธาตุ “นอนหลับ” ซึ่ง

ลำดับสูตร	สูตรปาณินิ	วฤติ (คำอธิบายสูตร)
	ให้ น เป็น ตัวแทนที่ของ ต ของ นิษฐา ซึ่งมาหลัง ธาตุ อา และเริ่มด้วย พยัญชนะสนธิ ซึ่งมี ยน	เปลี่ยนเป็น ทรา (ตามข้อ528) จะได้ ทราณ “นอนหลับแล้ว” และจาก โคล ธาตุ จะได้ คลาน “เศร้า”
870.	ลวาทิภยะ 8 2 44 หลัง ล ธาตุเป็นต้น (ก็แปลง ต เป็น น)	เอกวิศเตรฐญาทิภยะ ปฺรคฺวต ฐนะ ชยา ธาตุ ครทิตฺชเยติ สํปรสารณฺม หลังธาตุ 21 ธาตุ มี ฐ ธาตุเป็นต้น ให้ทำตามข้อ868ข้างต้น เช่น ฐน “ตัดแล้ว” ธาตุ ชยา “เนาเปื่อย” มีการแทนที่พยัญชนะกึ่งด้วยสระ(ข้อ 675) ซึ่งตามข้อ 283 มีการหดรเสียงจาก ชยา เป็น ชี
871.	หละ 6 4 2 หลัง พยัญชนะ (ก็แปลง ต เป็น น)	องคฺวยวาทฺหระ ปรี ยต สํปรสารณฺตทนต์สย ทิรฺหะ ชินะ ให้สระเสียงยาวไปแทนที่สระสุดท้ายของธาตุ ที่เป็นตัวแทนของ พยัญชนะถึงสระ(ข้อ281) ซึ่งตามหลังพยัญชนะอันเป็นส่วนหนึ่งของต้น คำที่เรียกว่า องค ดังนั้น จึงได้ ชิน “เนาเปื่อย แก่ชรา”
872.	โอทิตศจ 8 2 45 และ หลังธาตุที่มี โอ เป็น ที่สุด (ก็แปลง ต เป็น น)	ภุโข ภุคฺนะ ภูโศวิ อฺจฺฉฺนะ และหลังธาตุ ที่มี โอ เป็น อิต (ให้เอา น ไปแทน ต ของนิษฐา) เช่น จาก ธาตุ ภุโข “คดงอ” ได้ ภุคฺน “คดงอแล้ว” และจากธาตุ ภูโศวิ “เพิ่มขึ้น” (เมื่อมี “อฺจฺ” เป็นอุปสรรค) จะได้ อฺจฺฉฺน “เพิ่มขึ้นแล้ว”
873.	ศุษะ กะ 8 2 51 (แปลง ต) เป็น ก หลัง ศุช ธาตุ	นิษฐาตสย ศุษกะ ให้ ก เป็นตัวแทนของ ต ของนิษฐา หลังธาตุ ศุช “แห้ง” ได้ ศุษก “แห้งแล้ว”
874.	ปโจ วะ 8 2 52 (แปลง ต) เป็น ว หลัง ปจ ธาตุ	ปภฺวะ กฺษะ หฺรชฺกษเย ให้ วั เป็นตัวแทนของ ต ของนิษฐา หลัง ปจ ธาตุ ได้ ปภฺว “ทำให้สุก แล้ว”
875.	กศायो มะ 8 2 53 (แปลง ต) เป็น ม หลัง กศ ธาตุ	กษามะ ให้ ม เป็นตัวแทนของ ต ของนิษฐา หลังธาตุ โภษ “เสื่อมสลาย” เช่น กษาม “ผ่ายผอมแล้ว”
876.	นิษฐายำ เสฏฺฐิ 6 4 52 เมื่อ นิษฐาปรัตยยะ มี	ณฺรโลปะ ภาวิตะ ภาวิตวาน ทฤทฺท หีสายาม เมื่อนิษฐามี อิกฺ เป็นอาคมตามมาให้ลบ ฌิ(ข้อ747) เช่น ภาวิต “ เป็น สาเหตุให้มี” ภาวิตวาน “ผู้เป็นสาเหตุให้มี”

ลำดับสูตร	สูตรปาณินิ	วฤติ (คำอธิบายสูตร)
	อิฏ्	
877.	ทฤฒะ สฤลพฺลโยะ 7 2 20 ทฤหฺ ฐาตุ มื่อรรถว่า หนา แข็งแรง	สฤเล พลวติ จ นิปายเต ฐาตุ ทฤหฺ มีรูปนิษฐานผิดไปจากธรรมดา คือ ทฤฒ ในความหมาย หนา และแข็งแรง
878.	ทธาเตรหิះ 7 4 42 แปลง ฐา ฐาตุ เป็น หิ ลง ตฺ ปรัตยยะ (และ ก ตามมา)	ตาเทา กิติ หิตม ให้ หิ ไปแทนที่ ฐา ฐาตุ “ถือไว้” เมื่อปรัตยยะ ขึ้นต้นด้วย ตฺ และมี ก เป็นอดีต ตามมา เช่น หิต “ถือไว้แล้ว วางไว้แล้ว”
879.	โท ทท โฆะ 7 4 46 แปลง ทา เป็น ทถ เรียกว่า ฆุ	ฆุสฺสฺญกสฺย ทา อิตยสฺย ทถ ตาเทา กิติ จรฺตวม ทตฺตะ ให้ ทถ เป็นตัวแทนของ ทา ฐาตุซึ่งถูกเรียกว่า ฆุ (ข้อ622)เมื่อตาม ด้วยปรัตยยะ ขึ้นต้นด้วย ตฺ และมี ก เป็นอดีต จรฺ จะแทนที่ ถ (ข้อ90) จึงได้ ทตฺต “ถูกให้แล้ว”
880.	ลิกฺกะ กานฺขวา 3 2 106 กานจฺ ปรัตยยะ มาจาก ลิกฺ	ปรัตยยะ กนจฺ แทนที่ ลิกฺ (ข้อ423)แต่ไม่บังคับ
881.	กฺวสฺสฺจ 3 2 107 และ กฺวสฺ ด้วย	ลิกฺกะ กานจฺกฺวสฺ วา สฺตะ ตงฺกานาวาตฺมเนปทฺม จกฺรณะ ปรัตยยะ กนจฺ และ กฺวสฺ แทนที่ ลิกฺ(ดูข้อ372) ตามข้อ 409 ปรัตยยะ กนจฺ ใช้ใน อาตฺมเนปท (และดังนั้นจึงใช้ได้กับฐาตุที่แจกในอาตฺมเนปท เท่านั้นดูข้อ 410) เช่น จกฺรณ(ข้อ426)”ทำแล้ว”
882.	มโยศฺจ 8 2 65 และมีกรแทนที่ของ น ในวรคของฐาตุที่ลงท้าย ด้วย ม เมื่อ ม และ ว ตามมา	มานตฺสย ฐาโตรฺนตฺวํ มฺวาะ ปรตตะ ชคนฺวาน ให้เอา น ไปแทนที่ฐาตุที่ลงท้ายด้วย ม เมื่อมี ม และ ว ตามมา เช่น จาก คม ฐาตุ “ไป” ได้ ชคนฺวสฺ “ไปแล้ว”
883.	ลฺกฺกะ ศตฺถนฺจาวปรฺถมา สฺมานาธิกรณ	อปรฺถมานเตน สฺมานาธิกรณ ลฺกฺ เอ เตา วา สฺตะ ศพาหิះ ปจฺนตฺ ไจตฺรํ ปศฺย

ลำดับสูตร	สูตรปาณินิ	วฤติ (คำอธิบายสูตร)
	3 2 124 ศตฤ และ ศานจ ปรตย ยะ แทนที่ ลฎ เมื่อไม่ใช่ วิภक्तिที่ 1	ปรตยยะ 2 ตัวนี้คือ ศตฤ และ ศานจ แทนที่ ลฎ (ข้อ406) ได้แต่ไม่ บังคับ เมื่อมันมีรูปแจกตรงกับคำนามที่ไม่อยู่ในวิภक्तिที่ 1 (เพราะปรตย ยะ 2 ตัวนี้มี ศ เป็น อิต) ปรตยยะ ศป ฯ (ข้อ418และ419)จึงใช้ได้ เช่น ปจนต์ ใจตรี ปศย “จงดูใจตระผู้กำลังทำอาหาร(เพื่อคนอื่น)”
884.	อาเน มุก 7 2 82 ในเพราะ อาน ให้เพิ่ม มุก	อทนตางคสย ปจมานน์ ใจตรี ปศย ลทิตยนุวรตมานเน ปุนรล ทครหนดต ปรงมาสมานาธิกรณเย’ปี กวจิต สน ทวิชะ ให้ มุก เป็นอาคมของต้นคำ “องค” ที่ลงท้ายด้วย อ เมื่อ “อาน” (ข้อ 883 และ 409 ตามมา เช่น ปจมานน์ ใจตรี ปศย “จงดูใจตระผู้กำลัง ทำอาหาร(เพื่อตนเอง)”เนื่องจากคำว่า ลฎ (ในข้อ833)น่าจะนำมา(ตาม ข้อ 5) จากข้อ 406(ซึ่งเป็นสูตรถัดมาจากสูตรก่อนหน้าข้อ 883 ตามลำดับของอักษฎายายของปาณินิ จึงจัดเจนว่ามีความตั้งใจบางอย่าง ที่มีการกล่าวซ้ำ นี้ไม่มีอะไรนอกจากข้อ 883อาจใช้ได้บางครั้ง แม้คำจะ อยู่วิภक्तिที่ 1 ด้วยกัน เช่น สน ทวิชะ “ผู้ซึ่งเป็นทวิชะ(ผู้เกิด 2 ครั้ง)”
885.	วิทะ ศตฺรฺวสุชะ 7 1 36 ลง วสุ ปรตยยะ แทน ศตฤ ปรตยยะที่ วิท ธาตุ	เวเตชะ ปรงสย ศตฺรฺวสุธาเทโศ วา วิทน วิทวาน ปรตยยะ วสุ แทน ปรตยยะ ศตฤ (ข้อ883)ได้แต่ไม่บังคับ หลังธาตุ วิท “รู้” เช่น วิทต หรือ วิทวส “ผู้รู้”
886.	เตา สด 3 2 127 ศตฤ และ ศานจ ปรตย ยะ เหล่านั้น เรียกว่า สด	เตา ศตฤศานจา สดลฺขณฺญา สดชะ ปรตยยะ2 ตัวนี้ คือ ศตฤ และ ศานจ ถูกเรียกว่า สด
887.	ลฎชะ สทวา 3 3 14 สด แทนที่ ลฎ	กริชยณต์ กริชยมาณน์ ปศย ปรตยยะ สด (ข้อ886) ใช้แทน ลฎ(ข้อ440)ได้แต่ไม่บังคับ เช่น กริชยณต์ หรือ กริชยมาณน์ ปศย “จงดูเขาที่กำลังจะทำ”
888.	อา กเวสตฉิลตทธรรม- ตตสารุการิชุ 3 2 134 ตั้งแต่ต้น มาจนถึง กวิป ปรตยยะ นี้ ลงในการ กระทำซึ่งมีความหมาย	กวิปมกวิยาปย วกศยมาณาสดจฉิลาทิชุ กรตฤษุ โพธยาชะ ปรตยยะที่จะกล่าวจากตรงนี้ไปจนถึง กวิป (ข้อ893) รวมกวิป ด้วย โปรดทราบที่ใช้ในความหมายว่าเป็นผู้ทำ “มีปกติวิสัยเช่นนั้น” “มี ธรรมชาติเช่นนั้น” “ชำนาญในการกระทำเช่นนั้น”

ลำดับสูตร	สูตรปาณินิ	วฤติ (คำอธิบายสูตร)
	ว่า นิสัย ธรรมชาติ และ ความดี	
889.	ตถน 3 2 135 ตถน ปรตยยะ	กรตา กฏาน ปรตยยะ ตถน (ดูข้อ 888) เช่น กรตา กฏาน “ผู้ทำเมื่อ”
890.	ชลปภิกษทุทถลลลลล งะ ษากน 3 2 155 ษากน ปรตยยะ มาหลัง ชลป ภิกษ กฏลล ลลลล และ วฤง	ปรตยยะ ษากน ใช้หลังธาตุ ชลป “พูดไร้สาระ” ภิกษ “เที่ยว หาภิกษา” กฏลล “ตัด” ลลลล “ลัก” และ วฤง “รับใช้”
891.	ษะ ปรตยสย 1 3 6 ษ ตัวต้นที่ ษากน ปรตย ยะ เป็นตัวความหมาย ของปรตยยะ	ปรตยยสยาทิส ษ อิตลลชญะ สยัต ชลปากะ วรากะ ให้อักษร ษ ซึ่งขึ้นต้น ปรตยยะเป็น อิต เช่น ชลปาก (ข้อ890) “คนพูด จ้อ” วราก “นำสงสาร”
892.	สนาคลภิกษ อูะ 3 2 168 อู ปรตยยะ ลงหลัง สน อาคส และภิกษ	จิกฤษะ อาคสสะ ภิกษะ ปรตยยะ อู ใช้หลังธาตุที่ประกอบด้วย ปรตยยะ สน (ข้อ752) และ อาคสิ ธาตุ “ปรารธนา” และ ภิกษ ธาตุ “ขอ” เช่น จิกฤษะ “ผู้ต้องการทำ” อาคส “ผู้ต้องการ” ภิกษ “ผู้ขอ”
893.	ภราชภาสธูวิทฤชป ฤชคราวสทวะ กวิป 3 2 177 กวิป ปรตยยะ ภราช ภาส ธูรท อูรช (แข็งแรง) ปรี ช และ ษญ	วิภรฏ ภาะ ปรตยยะ กวิป (ข้อ888) ใช้หลังธาตุ ภราช “ส่องแสง” ภาส “ส่องแสง” ธูรท “ทำให้บาดเจ็บ” ทฤช “ส่องแสง” อูรช “แข็งแรง” ปฤช “ทำให้เต็ม” ช “ไปอย่างรวดเร็ว” และ ษญ “สุดดี” เมื่อมีคำว่า คราวน “หิน” นำหน้า เช่น วิภรช “ผู้รุ่งเรือง” ภาส “แสง”
894.	รลลปะ 6 4 21 ลลลลลลที่ตามหลัง ร มา	หลังอักษร ร ให้ลล อักษร ลล และ ว เมื่อ กวิ (คือ กวิป ข้อ 893)ตามมา หรือ ปรตยยะขึ้นต้นด้วย ลล และมี ก หรือ ง เป็นอิต เช่น จาก ธาตุ ธูรท จะได้ ธูร “ผู้ทำให้บาดเจ็บ” และเช่นเดียวกัน วิทฤช “ฟ้าผ่า ฟ้าแลบ” อูร “ความแข็งแรง” และ ปูร “สิ่งทำให้เต็ม”

ลำดับสูตร	สูตรปาณินิ	วฤติ (คำอธิบายสูตร)
		ส่วนธาตุ ชู “เร็ว” (ตามมหาภาษาษยะ) ให้สระเสียงยาวแทน ชู “ไปเร็ว” เนื่องจากผลของของ”การดิ่งดูด”ของข้อความ”ถูกเห็น”ในข้อ852(ซึ่งปตัณฺชลิ มีความเห็นกว้างขวางพอที่จะช่วยกฎเพิ่มเติมที่กาดยาบนะ ทำขึ้นที่ข้อ 895 พุดถึง (ในคำว่า) คราวสุดต “ผู้บูชาก่อนหิน” (ต มาจากข้อ 828)
895.	-	กวิพวจิปรจฉายตสตุกฏปุรุชฺศรีณำ ทิรุโฆ’สัปรสารณิ จ วฤติติ วาก เมื่อใช้ ปรัดยยะ กวิป หลังธาตุ ให้ใช้สระเสียงยาวที่ ธาตุ วจ “พุด” ปรจฉ “ถาม” आयตสตุ “สดุดินาน” กฏปุรุ “เคลื่อนที่ไปผ่านสื่อ” ชู “ไปเร็ว” และ ศรี “รับใช้” และไม่มีกรเอาสระไปแทนที่พยัญชนะ กิ่งสระ(ตามข้อ675) เช่น วาก “คำพุด”(อวัยวะซึ่งพุด)
896.	จฉวเระ ศุทनुนาสิเก จ 6 4 19 และของ ฉ กับ ตกและ แห่ง ว ตามลำดับ ศ กับ อจ เป็นตัวแทนที่ เมื่อ ก วิ ตามมาหรือพยัญชนะ นาสิก หรือ ที่เริ่มด้วย ฌล และ มี ก หรือ ง	สตุกกลย ฉลย วลย จ กรมาต ศ อจฺ เอตาวาเทเตสา สตะ กเวา อนุนา ลิกาเทา ภกลาเทา กิงติจ ปฤจฉติติ ปรากฺฏ आयत् सताति आयतसत्तु กฺฏि ปรวเต กฏปุระ ชुरुทตะ ศฺรยติ ทริศฺริ และ ให้เอา ศ และ อจ ไปแทนที่ ฉ พร้อมด้วย ตก(ข้อ120) และแทน ว ตามลำดับ เมื่อใช้ กวิ ตามหลังธาตุ หรือ อนุนาสิก หรือ สิ่งขึ้นต้นด้วย ฌล มี ก และ ง เป็น อิตฺ เช่น จาก ปฤจฉติ “เขาถาม” ได้ ปรากฺฏ (ข้อ165และ334)”ผู้ถาม” आयตสตุ “ผู้สดุดินาน” กฏปุรุ “หนอน” (ซึ่งผ่าน มาทางสื่อ) คำ ชู ได้กล่าวถึง (ข้อ 894) ศรี “พระลักษมี”(ผู้รับใช้พระหริ)
897.	ทามนีศสยฺยชฺศตฺตฺทลิสฺสิจมิหปตทศนหะ กรณ 3 2 182 ษตฺรณ ลงในความหมาย เครื่องมือ มาหลัง ทาป ฌนิ ศาส ยฺ ยช ษฺฏ ตฺท ษิ ษิจ มิห ปต ทศ และ ฌห	ทาพาเทะ ษฺฏรณฺ สยฺยตฺ กรณฺ’ รเถ ทาทฺยเนน ทาทฺตรม ใช้ปรัดยยะ ษฺฏรณฺ มีความหมายเป็นเครื่องมือหลังธาตุ ทาป “ตัด” ฌนิ “นำ” ศส “ทำให้เจ็บ” ยฺ “ประกอบ” ยฺช “รวมเข้ากับ” ษฺฏ “สดุดี” ตฺท “ทำให้เจ็บปวด” ษิ “ผูก” ษิจ “รด” มิห “ถ่ายปัสสาวะ” ปต “ตก” ทศ “กัด” และ ฌห “มัด” เช่น ทาตร “สิ่งที่เขาใช้ตัด” (คือเคียว)
898.	ติตุตรตถลิสฺสรกเสชฺ จ	เอชํ ทศานามิณฺน ศสฺตรม โยตรม โยกรม สฺโตตรม โตรม

ลำดับสูตร	สูตรปาณินิ	วฤติ (คำอธิบายสูตร)
	7 2 9 และ การเพิ่ม อิฏ् เข้ามา ไม่ใช่ปรตยยะ ทั้งสิบ เหล่านี้คือ ติ ตุน ษฺรณ ตฺน กฺถน กฺสิ สฺจ สฺรณ กน และ ส	เสตรม เสกตรม เมฌม ปกตรม ทํษฺฎฺรา นทฺธิ อาคม อิฏ् (ข้อ433) ไม่ใช่ของปรตยยะต่อไปนี้ คือ ติ (คือ กฺติน หรือ กฺติจ) ตุน ษฺฎฺรณ ตฺน กฺถน กฺสิ สฺจ สฺรณ กน และ ส เช่น ศสตร(ข้อ897) “อาวฺธ” โยตร “การผูกที่มัดแอกไว้” โยกตร “การมัดแอก” สโตตร “บทสฺคฺติ” โตตฺตร “ขอช้าง” เสตร “เส้นเอ็น” เสกตร “เครื่องรด หรือโปรยน้ำ” เมฌมกร “อวัยวะเพศชาย” ปตฺตร “พาหนะ” ทํษฺฎฺรา (ข้อ334) “เขี้ยว” นทฺธิ “ (ข้อ 389และ586) “ผ้าเตี่ยว”
899.	อรฺตฺลฺลฺฐฺฐฺชนสทฺจร อิต ระ 3 2 184 ให้ อิตฺร ปรตยยะ มา หลังกริยา ฤ ฤ ฐ ฐ ษฺ ษฺ และ จฺ	อรฺตฺร ลวฺตฺร ฐวฺตฺร สวฺตฺร ษฺนฺตฺร สทฺตฺร จรฺตฺร ใช้ ปรตยยะ อิตฺร หลังธาตฺ ฤ “ไป” ฤ “ตัด” ฐ “สั้น” ษฺ “คลอด” ษฺ “ขุด” ษฺท “ทน” และ จฺ “ไป” เช่น อรฺตฺร “ทางเสื่อเรือ” ลวฺตฺร “เคี้ยว” ฐวฺตฺร “พัด” สวฺตฺร “สาเหตุของการผลิตขึ้นมา” ษฺนฺตฺร “จอบ” สทฺตฺร “ความอดทน” จรฺตฺร “การปฏิบัติตามกฎที่บัญญัติไว้” หรือ เรื่องเล่า
900.	ปุวฺะ สํษฺญายาม 3 2 185 (อิตฺร ปรตยยะ) ลงหลัง ปุ ธาตฺ	ปวฺตฺร (ปรตยยะ อิตฺร ใช้หลังธาตฺ ปุ “ทำให้สะอาด” เมื่อมีความเป็นชื่อเรียก ไม่ใช่เป็นคำอธิบาย เช่น ปวฺตฺร “ด้ายเพื่อพิธี”

| อโณนทฺษะ |

ต่อไปนี้จะอธิบายปรตยยะ อฺณ เป็นต้น

ลำดับสูตร	สูตรปาณินิ	วฤติ (คำอธิบายสูตร)
901.	-	กฺถวาปาษฺมิสวทิสาทฺษฺศุภฺย อฺณ กโรตฺติ การฺษะ วาษฺะ ปายฺรฺคฺคฺทฺม ชาษฺเรอาษฺม มาษฺะ ปิตตฺม สวาทฺษะ สาทฺโนติ ปรการยฺมิติ สาทฺษะ อาศฺ คฺษฺม ให้ลง อฺณ ปรตยยะ หลังกริยา กฺถ (ทำ) วา (พัด) ปา (ตี) ษฺ (ชนะ) มิ (เกา) ษฺวท (รสชาติน่าพอใจ) สาทฺ (สำเร็จ) และ อศฺ (ขยาย) จึงเป็น การ (ช่างฝีมือ) วาษฺ (ลม) ปายฺ (อวัยวะขับถ่าย) ชาษฺ (ยา) มาษฺ (ความโกรธ หรือ น้ำดี) สวาทฺ (ขนมหวาน) สาทฺ (ผู้ทำให้ความปรารถนาของผู้อื่นให้

ลำดับสูตร	สูตรปาณินิ	วฤติ (คำอธิบายสูตร)
		สำเร็จ หรือ ผู้มี คุณธรรม) อาศุ (รีบเร่ง)
902.	อนาโท พหุลม 3 3 1 อุณาที ปรตยยะ มีที่ใช้ มาก	เอเต วรตมานे सञ्ज्यायां ज प्हुलं सुषु गेजिथिहिता अप्युहयाः सञ्ज्यासु षात्सुपाणि प्रतययासुज तते प्रे कार्यात्विध्यात्पुण्ड मेतज्जासुत्रमुनातिषु การใช้ปรตยยะ เหล่านี้คือ อุณ เป็นอาทิ กับการใช้ในปัจจุบัน (เช่น หมายถึง ไม่ใช่อดีต ไม่ใช่อนาคต) และกับตัวอย่างประโยคง่าย ๆ (จะไม่ พูดถึง) มีปรากฏอยู่มากมาย(ดูที่ข้อ 823) ปรตยยะ บางตัว แม้ว่าไม่มี กฎ ก็ให้จัดอยู่ในกลุ่มนี้ แนวทางของ อุณ ปรตยยะ เป็นต้นนั้น เมื่อมี ตัวอย่าง เราก็จะพบได้จากรากศัพท์ และปรตยยะ ที่ตามมา แล้วก็จะรู้ จากรูปสำเร็จ(ตามที่ปรากฏอยู่ในคำศัพท์) ซึ่งมีอักษรบ่งชี้ (ซึ่งเป็นปรตย ยะ ที่จะต้องลงเพื่อให้เกิดผลรูปสำเร็จ)
903.	ตุมนุณ्वุเลา กริยาयां क रियारुणायाम 3 3 10 ตุมนุ และ ญวุล ปรตยยะ ลงหลังกริยา ซึ่ง เป็น ตัว บ อ ก จุดประสงค์ของกริยา	กรियारुणायाम กรियायामुप्पते षविष्यत्यरुणे षातोरेतेता सुते मानतत्वात्वायद्यत्तुम् गृध्णं तृषण्णुयाति गृध्णं तृत्को याति ปรตยยะ สองตัวนี้คือ ตุมนุ และ ญวุล ลงหลังรากศัพท์ ด้วยอำนาจเป็น อนาคต,เมื่อสร้างคำขึ้นกับกริยาอื่น (หมายถึงการกระทำที่ทำ) สำหรับ วัตถุประสงค์ของการกระทำ ที่ลงท้ายด้วย ตุมนุ,เพราะมันลงท้ายด้วย ม, เปิดกลับไปดูข้อ 400 ดังนั้น กृध्णं तृषण्णु याति หรือ กृध्णं तृत्को याति, เขาไปดู(ไปเพื่อประโยชน์การเห็น)กृध्णณะ)
904.	กาลสมยเวลาसु तुมนु 3 3 167 ตุมนุ ปรตยยะ นำมาใช้ ในเรื่องของ กาล สมัย เวลา	กาลे समये वेला वा षोकतुम् ตุมนุ ปรตยยะ อาจถูกนำมาใช้ในเวลาที่คำในการสร้าง ประกอบด้วย กาล, สมย, หรือ เวลา (เวลา) ดังนั้นจึงเป็น กาลो षोकतुम् หรือ समये षोकतुम् หรือ เวลา षोकतुम् (เวลารับประทานอาหาร หรือ เวลาของการ รับประทานอาหาร)
905.	षावे 3 3 18 षณ ปรตยยะ ลงหลัง ธาตุ เมื่อมีภาวะบริบูรณ์	षित्थवास्तुषापने षात्वरुणे वाजये षातोश्च षापके षณ ปรตยยะ ลงหลังธาตุ, เมื่อความหมายของธาตุแสดงว่ามีความถึง ความบริบูรณ์ ดังที่ปรากฏ ว่า षाप (ข้อ 489 และ 832) สุกแล้ว
906.	อกรुत्ति ज कारगे सञ्ज्या याम 3 3 19 และ षณ ปรตยยะ ลง	กรुत्तुगिने कारगे षण และ षณ ปรตยยะ เมื่อหมายความว่า เป็นสามัญนาม คือคำที่สัมพันธ์ กันแต่ไม่ใช่ตัวการก

ลำดับสูตร	สูตรปาณินิ	วฤติ (คำอธิบายสูตร)
	หลังธาตุ ในกรณีที่ยขยาย การกระทำ(แต่ว่า) ไม่ใช่ ตัวกระทำหลัก	
907.	ฉณิ จ ภาวกรณโยะ 6 4 27 อนึ่ง ฉณ ปรัตยยะ ลงใน ภาวการณักรัทำ และ เหตุหรือเครื่องมือที่ให้ กระทำ	รณเชรณโลปะ สยาดุ กฤษณั ทฤษฏั ยาติ กฤษณั ทฤษฏโก ยาติ รากะ กฤษณั ทฤษฏั ยาติ กฤษณั ทฤษฏโก ยาติ อนโยะ กิม กฤษณั ทฤษฏั ยาติ กฤษณั ทฤษฏโก ยาติ รหยตยสมินนินิ รงคะ และเมื่อ ฉณ ตามมา ในความหมายของเครื่อง ให้มีการลบ น ที่ รณช ธาตุ (ทำให้มีสี) เช่น ราก (ความปรารถนา (เครื่องมือโดยสิ่งทีวัตถุต่าง ๆ ถูกทำให้มีสี) ทำไม่จึงกล่าวว่า ในสองความหมาย? หลักฐานคือ รงค (โรงละคร) คือสถานที่ในสิ่งทำให้เกิด ความพึงพอใจ (ในสี) (ถูกกล่าวถึง)
908.	นิवासจิตติศรีโรปสมารา เนษวาเทศจ กะ 3 3 41 ฉณ ปรัตยยะ ลงหลัง จิ ธาตุ ในความอยู่อาศัย กองพื้น รวบรวม แล้ว แปลง จ เป็น ก	เอษุ จิโนเตรฉณ อาเทศจ กะ อุป สมารานั ราศิกरणม นิภายะ กายะ โคมยนิภายะ ฉณ ปรัตยยะ มาหลังธาตุ จิ (รวมกัน) และ ก เป็นตัวแทนที่ของ คำต้น เดิม (จ) ในความหมายคือ การอยู่อาศัย กองไม้สำหรับเผา ร่างกาย และ การรวบรวม คำว่า “การรวบรวม” หมายถึงการทำให้เป็นกอง ดังนั้นจึง เป็น นิภาย (การอยู่ อาศัยร่วมกัน) กาย (กองสำหรับทำพิธีเผา หรือ ร่างกาย) โคมยนิภาย (กองอุจจาระของโค)
909.	เอรจ 3 3 56 อจ ปรัตยยะ ลงหลังธาตุ ที่มีที่สุดเป็น อิ หรือ อี	อิวรณานตาต จยะ ขยะ หลังกริยาที่ลงท้ายด้วย อิ หรือ อี ให้ลงปรัตยยะ อจ จึงเป็น จย (การ รวมกลุ่มกัน) ขย (ขัยชนะ)
910.	ฤโทรป 3 3 57 ลง อป ปรัตยยะ หลัง ธาตุที่มีที่สุดธาตุเป็น ฤ หรือ อุ หรือ อู	ฤวรณานตาทวรณานตาจจาป กระจ กระจ ยวะ สตวะ ลวะ ปวะ ที่สุดธาตุเป็น ฤ หรือ อุ หรือ อู ลง อป ปรัตยยะ ดังเช่น กฤรี “เรียราย” กร การเรียราย, คฤรี “กลืนกิน” คร วาญยาพิช, ยุ ติดเหนียว ยว ข้าว บาร์เลย์, ษฏ สดุติ สตว สดุติ , ลุ ตัด ลว เกี่ยวตัด, ปุ ชำระล้าง ปว ชำระล้าง (สีข้าว)
911.	-	ฉณรุเถ กวิชานม ปรสเถ วิชณะ ชื่อว่า “เมื่อความหมายที่เป็นของ ฉณ (ข้อ 905 เป็นต้น) ก ปรัตยยะ ถูกแนะนำให้มาใช้” จึงเป็น ปรสเถ (ข้อ 524) (การวัดที่แน่นอน) วิชณ (ความยุ่งยากหรืออุปสรรค)

ลำดับสูตร	สูตรปาณินิ	วฤติ (คำอธิบายสูตร)
912.	ทฺวิตะ กฺตริตะ 3 3 88 กฺตฤ ปรฺตยยะ ลงหลัง ฑ	ชื่อว่า กฺตฤ ปรฺตยยะ ยมาหลังกริยาที่มี ฑ บ่งความ
913.	กฺตฺเรรมฺม นิตฺยम् 4 4 20 กฺตฤ ปรฺตยยะ มีการเพิ่ม มฺป เข้ามาเสมอ	กฺตริปรฺตยยานตฺนมฺป นฺรฺวฤตเต'รเถ ปาเกน นฺรฺวฤตตฺ ปกฺต ริมฺม ฑฺวป อฺปฺตริมฺม กฺตฤ ปรฺตยยะ มีการเพิ่ม มฺป เข้ามาเสมอเมื่อมี ความหมายว่า สมบูรณ์ เช่น ปกฺตริม (สิ่งที่ถูกเก็บเกี่ยว) อฺปฺตริม (ข้อ 584) “หวานเมล็ดพืช”
914.	ทฺวิโต'ฤจฺ 3 3 89 ลง อฤจฺ ปรฺตยยะ หลัง ฎ	ฎฺเวปฺถ กมฺปเน เวปฺถะ หลังกริยาที่มี ฎ (อ -เพิ่มไม่ได้) ให้มี อฤจฺ มาด้วย ดังนั้นจึงเป็น ฎฺเวปฺริ (สั้นไหว) เวปฺถ (การสั้นไหว)
915.	ยชฺยาจยตฺวิจฺจปรฺจจรฺก โษ นงฺ 3 3 90 ลง นงฺ ปรฺตยยะ มาหลัง ยชฺ ยาชฺ ชตฺ วิจฺจ ปรฺจจ และ รกฺษ	ยชฺญะ ยาจฺญา ยตฺนะ วิศฺนะ ปรฺศนะ รกฺษณะ นงฺ ปรฺตยยะ มาหลังกริยา ยชฺ (บูชา) ยาชฺ (ถาม) ชตฺ (ตื่นรน) วิจฺจ (ส่อง แสงสว่าง) ปรฺจจ (ถาม) และ รกฺษ (รักษา ปกป้อง) จึงเป็น ยชฺญ (การ บูชายัญ) ยาจฺญา (การร้องขอ) ยตฺน (ความพยายาม) วิศฺน (แหววาว) ปร รศฺน (คำถาม) รกฺษณ (ปกป้อง)
916.	ศฺวโป นนฺ 3 3 91 ลง นนฺ ปรฺตยยะ หลัง ศฺวปฺ ธาตุ	ศฺวปฺนะ นน ปรฺตยยะ มาตามหลัง ธาตุ ศฺวปฺ หลับ เช่น ศฺวปฺน ฝัน
917.	อฺปฺสฺรศฺ ไชะ กิระ 3 3 92 ลง กิ ปรฺตยยะ มาหลัง ฑ เมื่อมีอฺปฺสฺรศฺ (นำหน้า)	ปรฺริชะ อฺปฺริชะ ให้ กิ ปรฺตยยะ มาหลัง ฑ (ข้อ 662) เมื่อมีอฺปฺสฺรศฺ (นำหน้า) เช่น ปรฺริ (เส้นรอบของวงล้อ) และ อฺปฺริ (หลอกหลวง)
918.	สฺตฺริยํ กฺตฺน 3 3 94 ใน สฺตฺริลฺิงค์ ลง กฺตฺน ปรฺตยยะ	สฺตฺริลฺิงเค ภาเว กฺตฺน ฆฺโณ'ปฺวาทะ กฺตฺติชะ สฺตฺติชะ เพื่อแสดงการกระทำโดยคำในสฺตฺริลฺิงค์ กฺตฺน ปรฺตยยะ ถูกเพิ่ม เข้ามา ข้อนี้เข้ามาแทนที่ ฆณ (ข้อ 905) ดังนั้นจึงเป็น กฺตฺติ (การกระทำ) สฺตฺติ (การสรรเสริญ)
919.	-	ฤทฺวาทิกฺษะ กฺตฺน นฺชฺฐาวทฺวาจฺยะ เตน นตฺวม กิณฺรณิชะ ลฺุณิชะ ธฺุณิชะ ปฺุณิชะ “หลังกริยาที่ลงท้ายด้วย ฤ และหลังกริยา ลฺุ (ตัด) เป็นต้น กฺตฺน ปรฺตย

ลำดับสูตร	สูตรปาณินิ	วฤติ (คำอธิบายสูตร)
		ยะ ควรถูกแจ้งว่าเป็น เหมือน ปรตยยะ นิษฐา (ข้อ 866) ดังนั้นจึงมีการแทนที่ของ นสำหรับ ต ในตัวอย่างคือ กิรณณิ(การ เกา) ลูนิ (การเก็บเกี่ยว) ฐนิ (การกระสับกระส่าย) ปุณี (การทำลาย)
920.	-	<p>สัปทาทีภยะ กวิป สัปต วิปต อาปต กตินนปีษยเต สัปตติ วิปตติ อาปตติ </p> <p>“กวิป ปรตยยะ มาหลัง สัปต เป็นต้น จึงเป็น สัปต (ความมั่งคั่ง) วิปต (ภัยพิบัติ) อาปต (ความหายนยะ) กวิน ปรตยยะ ถูกปรารธนาในกรณีนี้ โดยปตัญชลี ดังนั้นจึงเป็น สัปตติ วิปตติ อาปตติ</p>
921.	<p>อู ตี ยู ตี ชู ตี ส า ตี</p> <p>เหตุกิริตยศจ </p> <p>3 3 47 </p> <p>และคำเหล่านี้คือ อูติ ยูติ ชูติ สมิติ เหตุ และ กิริติ</p>	<p>เอเต นิปาตยนเต </p> <p>และคำเหล่านี้คือ อูติ (การรักษา การพักผ่อน) ยูติ (การรวมกัน) ชูติ (ความเร็ว) สมิติ (การทำลาย) เหตุ (อาวุธ) และ กิริติ (ชื่อเสียง) เป็นรูปแบบที่ต่างไปจากปกติ</p>
922.	<p>ขวรตวรสรวิยวิมวา</p> <p>มุปรายาศจ 6 4 </p> <p>20 </p> <p>อักษรที่เป็น พยางค์ก่อน พยางค์สุดท้าย และของ ว ของคำเหล่านี้คือ ขวรตวร สริว อว และ มว</p>	<p>เอษามุปรายการโยรุจ อนุนาสิก กเวา ภกลา เทา กจติ จ อูติ ก</p> <p>กิป ชุ ตู สรุ อู มู </p> <p>เมื่อปรตยยะ เริ่มด้วยพยัญชนะนาสิก หรือ กวิ หรือ คำที่เริ่มด้วย ฌล และมี ก หรือ ง บ่งความ จากนั้น อู ถูกแทนที่ในวรรคของ อักษรที่เป็น พยางค์ก่อนพยางค์สุดท้าย และของ ว ของคำเหล่านี้คือ ขวร (มีใช้) ตวร (รีบเร่ง) สริว (ไป) อว (ปกป้อง) และ มว (ทำให้มืด) ดังนั้นจึงเป็น อูติ(อนุรักษ) และ ด้วยปรตยยะ กวิป ชูร (คนผู้มีใช้) ตูร (คน ผู้รวดเร็ว) สรุ (ทัพพีที่ใช้สำหรับพิธีบูชา) อู(ผู้ปกป้อง) มู (คนผู้รัด)</p>
923.	<p>อิจฉา 3 3 101 </p> <p>อิจฉา (มีรูปต่างจากธาตุ เดิมคือ ริษ)</p>	<p>อิเชรนิปาโต'ยม </p> <p>รูป อิจฉา (ปรารธนา) จาก ริษ (ต้องการ) เป็นสิ่งที่ไม่ปกติ</p>
924.	<p>อ ปรตยยาต 3 3 </p> <p>102 </p> <p>อ ปรตยยะ (เป็นสตรี ลิงค์)</p>	<p>ปรตยยานเตภยะ สตรียามการะ ปรตยยะ สยาต จิกริษา ปุตรกาม ยา </p> <p>หลังกริยาซึ่งลงท้ายในปรตยยะ ให้มีปรตยยะ อ คำเป็นสตรีลิงค์ ดังนั้นจึงเป็น จิกริษา (ความปรารธนาทำ) ปุตรกามยา (ข้อ 722) “ปรารธนา</p>

ลำดับสูตร	สูตรปาณินิ	วฤติ (คำอธิบายสูตร)
		บุตร”
925.	คุโรตจ หละ 3 3 103 (ให้ อ ปรัตยยะ มาหลัง ธาตุ) ที่มีเสียงหนัก และ พยัญชนะ	คุรมโต หลนตาด สตรียามะ ปรัตยยะ อีหา และให้ปรัตยยะ อ มาหลังกริยาที่มีสระเสียงหนัก (ข้อ 484) และ ลงท้ายด้วยพยัญชนะ เมื่อคำเป็นสตรีลิงค์ ดังนั้นจึงเป็น อีหา (ความพยายาม)
926.	ณฺยาสฺครนฺโถ ยุจ 3 3 107 หลังธาตุที่ลงท้ายด้วย ณิ และ อาสฺ ฺครนฺถ ลง ยุจ ปรัตยยะ	อการสฺยาปวาทะ การณา หารณา หลังกริยาที่ลงท้ายด้วย ณิ (ข้อ 747) และหลัง อาสฺ (นั่ง) และ ฺครนฺถ (สูญเสีย) มีปรัตยยะ ยุจ เพื่อแยกออกจาก อ (ข้อ 924 และ 925) ดังนั้นจึงเป็น การณา (เป็นเหตุให้ทำ) หารณา (เป็นเหตุให้ถือเอา)
927.	นปฺสเก ภาเว กฺตะ 3 3 114 กฺต ปรัตยยะ ใช้ในภาวะที่เป็นนปฺสกลิงค์	ปรัตยยะ กฺต ถูกเพิ่มเข้ามา เมื่อการกระทำถูกแสดงออก คือ คำที่เป็นนปฺสกลิงค์
928.	ลฺยฺภู จ 3 3 115 อนึ่ง ลฺยฺภู ปรัตยยะ ด้วย	หฺลิตฺม หฺสนม และปรัตยยะ ลฺยฺภู ดังนั้นจึงเป็น หฺลิตฺม หรือ หฺสนม (หัวเราะ)
929.	ปฺลฺสิ สฺถฺนฺยา ยํ ฆะ ปฺราเยณ 3 3 118 เมื่อเป็นปฺงฺลฺิงค์ ลง ฆ ปรัตยยะ	ฆ ปรัตยยะ ถูกเพิ่มเข้ามา เมื่อคำเป็นสามานยนาม โดยทั่วไปเป็นปฺลฺลฺิงค์
930.	ฉาเทรฆะ หฺยฺปฺสฺรคฺสย 6 4 96 เมื่อไม่มีอุปสรรค ลง ฆ ปรัตยยะ หลัง ฉทฺ ธาตุ แล้วซ้อนพยัญชนะหน้า ฉทฺ	ทฺวิปฺรภฺตฺยฺปฺสฺรคฺหฺินฺสย ฉาเทรหฺรฺสฺโว ฆะ ทนฺตจฺฉทะ อากฺรฺวณฺตฺยฺสฺมินฺนิตฺยาคฺระ เมื่อ ฆ ปรัตยยะ ตามมา รัสสระจะถูกแทนที่ในวรรค ของ ฉท (คลุม) เมื่อมีการขาดแคลนของอุปสรรคสองหรือมากกว่า ดังนั้นจึงเป็น ทนฺตจฺฉท (ริมฝีปาก) คำว่า อากฺร (ของข้าพเจ้า) “ของข้าพเจ้า” มีชื่ออย่างนั้น เพราะว่าคนทั้งหลายยอมทำงานในนั้น”
931.	อเว ตฺฤสฺตฺโรรฺฆณ	อวตาระ อวสฺตารो ชวนิกา

ลำดับสูตร	สูตรปาณินิ	วฤติ (คำอธิบายสูตร)
	3 3 120 เมื่อมีอุปสรรค อว ปรัตยยะ ฆณ มาหลังกริยา ตฤ “ข้าม” และ สตฤ “ขยาย” เมื่อมีอุปสรรค อว ปรัตย ยะ ฆณ มาหลังกริยา ต ฤ “ข้าม” และ สตฤ “ขยาย”	เมื่อมีอุปสรรค อว ปรัตยยะ ฆณ มาหลังกริยา ตฤ “ข้าม” และ สตฤ “ขยาย” ดังนั้น อวตาร (การลงมาของเทพ” อวสตาร “กระโจมทรง กลม”
932.	หลศจ 3 3 121 และหลังธาตุที่เป็น พยัญชนะ กึ่งลง ฆณ ปรัตยยะ	หลศจ 3 3 121 และหลังกริยาที่ลงท้ายด้วยพยัญชนะ มี ฆณ เพื่อการแยกออก จาก ฆ (ข้อ 929) ดังนั้นจึงเป็น ราม (พระราม) คือ ผู้ซึ่งรักดีต่อความชื่นชม อปามารค (นั้นโดย โรคภัยหรือเช่นเดียวกันถูกย้ายออกไป”
933.	อีษท ทุสะสุษุ กฤจจ รากฤจจรรณฤษุ ชล 3 3 126 ลง ชล ปรัตยยะ หลัง ใน เพราะมี อีษท ทุสะ และ ส เป็นบทหน้า มีอรรถว่า พอใจและไม่พอใจ	เอษุ ทุสะสุษุรณฤษุปเปษุ ชล ตโย เรเวติ ภาเว กรมณิ จ กฤจจเร ทุษุกระ กโฏ ภาวตา อฤจจเร อีษตกระ สุกระ ชล ปรัตยยะ ถูกเพิ่มเข้ามาเกี่ยวกับกริยา เมื่อ อีษท และ ทุสะ และ สฤกรวม กับปรัตยยะ นี้ในความหมายของความไม่พอใจและพอใจ ตามกฎข้อ 820 ปรัตยยะ ตัวนี้ปรากฏเฉพาะเมื่อความหมายของการกระทำและ กรรม ดังนั้น ในความหมายไม่พอใจ ทุษุกระ กโฏ ภาวตา “เสียเป็น สิ่งยากสำหรับท่านผู้เจริญที่จะทำ” และในความหมายน่าพอใจ คือ อีษตกร “ที่ซึ่งถูกทำโดยเล็กน้อยที่เวลา” สุกร (สิ่งที่ถูกทำได้ง่าย)
934.	อาโต ยุจ 3 3 128 ลง ยุจ ปรัตยยะ หลัง ธาตุที่มีที่สุดเป็น อา	ชโล’ปวาทะ อีษตปานะ โสโม ภาวตา ทุษุปานะ สูปานะ ท้ายธาตุลงท้ายด้วย อา ให้ประกอบ ยุจ ปรัตยยะ โดยไม่ต้องใช้ ชล ปรัตยยะ (ข้อ 933) เช่น อีษตปานะ (ข้อ 836) โสโม ภาวตา “น้ำโสมจะถูกดื่มโดยท่านที่ละน้อยๆ ครบท่าน” Pan. / ทุษุปาน “ยากที่จะถูกดื่ม” สูปาน “ง่ายที่จะถูกดื่ม”
935.	อลฺชลโวะ ปฺรติเชธโยะ ปฺรจํ กตฺวา 3 4 18 กตฺวา ปฺรตยยะ ลงหลัง อลฺ ชล ในอรรถว่า ปฏิเสธ	ปฺรติเชธารุณโยลฺชลโวรฺอุปทโยะ กตฺวา โท ททโระ อลฺ ทตฺวา ฆ มาสเถตีตฺวม ปีตฺวา ชล อลฺชลโวะ กิม มา การษีต ปฺรติเชธโยะ กิม อลฺการะ ตามความเห็นของนักไวยากรณ์ชาวตะวันออก (ของอินเดีย) ปรัตยยะ กตฺวา จะใช้ประกอบหลังธาตุที่ใช้ร่วมกับคำว่า อลฺ ชล ที่ใช้ในการปฏิเสธ เช่น จาก ทา ธาตุ “ให้” ซึ่งจะท้าวติวเป็น ทล

ลำดับสูตร	สูตรปาณินิ	วฤติ (คำอธิบายสูตร)
		(ข้อ879) เราจะได้ อลัททวา “อย่าให้” และจาก ปา ธาตุ เปลี่ยนเป็น ปี (625) ปีตวา ขลฺ “อย่าตี้ม” ทำไมต้องพูดว่า “เมื่อใช้ร่วมกับ อลฺ และ ขลฺ ก็ขอให้ดูคำว่า มา กรษีตฺ (469;475) “อย่าปล่อยให้เขาทำ” ทำไมต้องพูดว่า “ที่ใช้ในการปฏิเสธ” ก็ขอให้ดู อลฺการ “การประดับ”
936.	สมานนกรตฤกโยชะ ปฺรฺวกาเล 3 4 21 ลง กตฺวา ปรตฺยยะ ที่ กิริยาตัวแรก เมื่อมีกิริยา สองตัวที่ทำด้วยกัน	สมานนกรตฤกโยชะธาตฺวรุโยชะ ปฺรฺวกาเล วิหฺยมา นาหฺธาโตชะ กตฺวา สนาตฺวา วฺรชติ ทฺริตฺวมนตฺนตฺรม มุกฺตา ปีตฺวา วฺรชติ เมื่อการกระทำหมายถึงกริยาสองตัว ผู้ทำกริยาเป็นคนคนเดียวกัน ใช้ปรตฺยยะ กตฺวา ประกอบหลังธาตุที่เกี่ยวข้องกับเวลาที่มาก่อน กริยาอีกตัวหนึ่ง เช่น สนาตฺวา วฺรชติ “เมื่ออาบน้ำเสร็จแล้วเขาจึงไป” กฎนี้ไม่กำหนดใช้เฉพาะกริยาสองตัว คือมากกว่า ๒ ตัวก็ได้ เช่น ภุกฺตฺวา ปีตฺวา วฺรชติ “เมื่อกินเสร็จเมื่อตี้มเสร็จเขาก็ไป”
937.	น กตฺวา เสฏฺฐ 1 2 18 เมื่อลง อี อาคม กตฺวา ปรตฺยยะ ไม่มี ก	เสฏฺฐกตฺวา กิณฺน สฺยต ศยิตฺวา เสฏฺฐ กิณฺ กตฺวา เมื่อมี อีฏฺฐ (อี) อาคมอยู่ด้วย ขอให้ถือเสมือนว่า กตฺวา ไม่มี ก เป็น อิต (คือจะต้องมีการเปลี่ยนสระที่ธาตุให้เป็นคุณแม้จะมีกฎข้อ476บังคับอยู่) เช่น (จาก คี ธาตุ “นอนหลับ”) เป็น ศยิตฺวา “นอนแล้ว” ทำไมต้องพูดว่า เมื่อมี อีฏฺฐ อาคมอยู่ด้วย ก็ขอให้ดู กตฺวา “เมื่อทำเสร็จแล้ว” ซึ่งไม่มี อีฏฺฐ อาคม ดูข้อ510 ปรากฏอยู่ และไม่มีการทำสระที่ธาตุให้เป็นคุณ)
938.	รโโล วฺยฺปฺชาตฺรลาเทชะ ศฺคฺจ 1 2 26 กตฺวา ปรตฺตยยะ และ สนฺ ปรตฺยยะ เมื่อมี อีฏฺฐ (อี) อาคมอยู่ด้วย ให้ถือ (ไม่บังคับ) ว่ามี ก เป็น อิต เมื่อประกอบท้าย ธาตุที่มี อี อี อู อู อยู่ หน้าพยัญชนะสุดธาตุ และมี ต้น ธาตุ เป็น พยัญชนะ และที่สุตธาตุ	อิวฺรโณวฺรโณปฺชาตฺรลาเท รลฺนตาตฺ ปฺรา กตฺวาสนา เสฏฺฐา วา กิเตา สตะ ทฺยฺติตฺวา ทโยติตฺวา ลิขิตฺวา เลขิตฺวา วฺยฺปฺชาตฺ กิณฺ วฺร ติตฺวา รละ กิณฺ เสวิตฺวา หลาเทชะ กิณฺ เอชิตฺวา เสฏฺฐ กิณฺ ภุกต วา กตฺวา ปรตฺตยยะ และ สนฺ ปรตฺยยะ เมื่อมี อีฏฺฐ (อี) อาคมอยู่ด้วย ให้ถือ (ไม่บังคับ) ว่ามี ก เป็น อิต เมื่อประกอบท้ายธาตุที่มี อี อี อู อู อยู่หน้าพยัญชนะสุดธาตุและมีต้นธาตุเป็นพยัญชนะ และที่สุตธาตุเป็น รล (กล่าวคือ พยัญชนะทุกตัวยกเว้น ย หรือ ว เช่น ทฺยฺติตฺวา หรือ ทโยติตฺวา “ส่องแสงแล้ว” ลิขิตฺวา หรือ เลขิตฺวา “เขียนแล้ว” ทำไมต้องกล่าวว่า “เมื่อประกอบท้ายธาตุที่มี อี อี อู อู อยู่หน้าพยัญชนะสุดธาตุ” ก็ขอให้ดู วฺรติตฺวา “เมื่อเป็นอยู่อย่างนั้นแล้ว”

ลำดับสูตร	สูตรปาณินิ	วฤติ (คำอธิบายสูตร)
	เป็น รล กล่าวว คือ พัญชนะทุกตัวยกเว้น ย หรือ ว	ซึ่งต้องบังคับให้ทำสระที่ธาตุให้เป็นคุณ (ข้อ 937) และทำไมต้องกล่าวว่า “และที่ธาตุเป็น รล” ก็ขอให้ดู เสวิตวา “รับใช้แล้ว” ซึ่งทำธาตุ ลงท้ายด้วย ว ซึ่งไม่ใช่ รล และทำไมต้องกล่าวว่า “มีต้นธาตุเป็น- พัญชนะ” ก็ขอให้ดู เอชิตวา “ไปแล้ว” ทำไมต้องกล่าวว่า “เมื่อมี อิกฺว (อิ) อากมอยู่ด้วย” ก็ขอให้ดู ฤกตวา “กินแล้ว” (ซึ่งเมื่อไม่มี อิกฺว อากม ก็ไม่อยู่ในการบังคับของ ข้อ 937)
939.	อุทิตัว ว 7 2 56 กตวา ปรัตยยะ ลงหลัง ธาตุที่มี อ ลง อี อากมได้	อุทิตะ ปรสย กตวา อิหฺวา สมิตวา ศานตวา เทวิตวา พยุตวา ทธาเตรหิ ทิตวา กตวา ปรัตยยะที่ใช้ประกอบท้ายธาตุที่มี อ เป็น อิต จะใช้ อิกฺว (อิ) อากมก็ได้ (ไม่บังคับ) เช่น สมฺ (สม) ธาตุ “สงบ” เป็น สมิตวา หรือ ศานตวา “สงบแล้ว” และจาก ทิว (ทิว) ธาตุ “เล่น” เป็น เทวิตวา (ข้อ 937) หรือ พยุตวา (6.4.19) “เล่นแล้ว” ธา ธาตุ ให้ใช้ ทิ แทน (ข้อ 878) ได้รูปเป็น ทิตวา “ถือไว้แล้ว”
940.	ขหาเตศจ กิตวา 7 4 43 กตวา ลงหลัง หา ธาตุ แปลง หา เป็น ทิ	ทิตวา หางสตุ หาดวา ให้ใช้ ทิ แทน หา ธาตุ “ทิ้ง, ละทิ้ง” (ดู 878) เช่น ทิตวา “ทิ้งแล้ว” แต่เมื่อ กตวา ประกอบท้าย หา ธาตุ “ไป” ได้รูปเป็น หาดวา “ไปแล้ว”
941.	สมาเส'นณปุรวเ กตโว ลยป 7 1 37 กตวา ปรัตยยะ ลงหลัง ธาตุที่มีบหน้าเป็นอพย ยยกเว้น น (ไม่) สมาสเข้ามา ให้แปลง เป็น ลยป	อวยยปุรวณเท'นณสมาเส กตโว ลยพาเทเศ ตุก ปฺรกฤตย อนณ กิม อกฤตวา อวยยปุรวปเท กิม ปรมกฤตวา ถ้าคำค่านั้นเป็นคำสมาส คำหน้าของคำสมาสเป็น อวยย (คำแจกรูปไม่ได้) แต่ไม่ใช่ นณ (น) ให้ใช้ ลยป (ย) ปรัตยยะแทน กตวา เช่น ปฺร+กฤ “ทำ” (48) เมื่อผ่านกระบวนการวิธีตามข้อ 163 และ ข้อ 828 ก็จะได้รูปเป็น ปฺรกฤตย “ได้เริ่มทำแล้ว” ทำไมต้องกล่าวว่า “แต่ไม่ใช่ นณ” ก็ขอให้ดู อกฤตวา “ไม่ได้ทำแล้ว” ทำไมต้องกล่าวว่า “คำหน้าของคำสมาสเป็น อวยย” ก็ขอให้ดู ปรมกฤตวา “ทำให้เป็นสิ่งถาวรแล้ว”
942.	อาภิกษณเย ณมฺล จ 3 4 22 และลง ณมฺล ปรัตยยะ	อาภิกษณเย ทโยตเย ปฺรวิษเย ณมฺล กตวา จ เมื่อต้องการแสดงการเน้นย้ำ ใช้ปรัตยยะ กตวา และ ณมฺล ได้ทั้งสองตัว ถ้าการกระทำนั้นเป็นการกระทำที่การกระทำอย่างหนึ่งมาก่อนการ

ลำดับสูตร	สูตรปาณินิ	วฤติ (คำอธิบายสูตร)
	เพื่อการเน้นย้ำ	กระทำอีกอย่างหนึ่ง(ดูข้อ 936)
943.	<p>นิตยวีปสโยะ 8 1 4 </p> <p>เมื่อต้องการแสดงที่ทำอยู่เป็นประจำ และทำตามลำดับ ให้ใช้กิริยาซ้ำกันได้</p>	<p>อาภิกษณฺเย วีปสยํ จ ทโยตฺเย ปทสฺย ทฺวิตฺวํ สฺยต อาภิกษณฺยํ ติงนฺเตชฺววฺยยสํชฺญเกชฺ ฤทฺทนฺเตชฺ จ สมารํ สมารํ นมตี คีวม สมฤตฺวา สมฤตฺวา ปายํ ปายม โภชํ โภชม ศฺรวํ ศฺรวม </p> <p>เมื่อต้องการแสดงถึงความต่อเนื่อง และการกระทำที่เป็นไปตามลำดับ ให้ใช้คำซ้ำ 2 ครั้ง อาจจะเป็นคำที่ลงท้ายด้วยวิภक्तिที่บอกเวลา (เช่น ปัจจุบัน อดีต อนาคต ซึ่งเรียกว่า ติงนต) หรือจะใช้ ปรัตยยะ ฤฤต ซึ่งถือว่าเป็น อวฺยย (ดูข้อ 400) เช่น สมรํ สมรํ (942) นมตี คีวม เมื่อได้นึกถึงพระศิวะซ้ำแล้วซ้ำอีกเขาไหว้ (พระองค์) อยู่” สมฤตฺวา สมฤตฺวา “เมื่อได้ดื่มซ้ำแล้วซ้ำอีก” โภชํ โภชม “เมื่อได้กินแล้วกินอีก” ศฺรวํ ศฺรวม “เมื่อได้ยืมซ้ำแล้วซ้ำอีก”</p>
944.	<p>อนฺยไถวํกถมิตถํสฺ ลีทฺธาปรโยคฺศเจต 3 4 27 </p> <p>อนฺยถา เอวม กถม อิตถม รวมกับ กฤ ชาตฺลง ฌมฺล ปรัตยยะ</p>	<p>เอชฺ ฤฤตฺ ฌมฺล สฺยตฺ ลีทฺธาปรโยคฺ ยสฺไมวํฤตฺศเจต ฤฤต วฺยรตฺวาตฺ ปรโยคานฺรท อิตฺยรตฺ อนฺยถาการม เอวํการม กถํการม อี ตถํการํ ฤงฺกเต ลีทฺธาปรโยคํ กิม ลีทฺธาปรโยคํ ฤฤตฺวา ฤงฺกเต </p> <p>เมื่อคำว่า อนฺยถา “เมื่อเป็นอย่างอื่น, มิฉะนั้น” เอวม “อย่างนี้” กถํ “อย่างไร” และ อิตถม “เช่นนั้น” รวมอยู่กับชาตฺ ขอให้ใช้ ฌมฺล(อม) ปรัตยยะ ประกอบท้าย ฤฤต (ฤฤ) ชาตฺ “ทำ” ถ้าหากว่าการงดใช้ปรัตยยะตัวนี้เป็นสิ่งไม่อาจจะยอมได้ กล่าวคือ เมื่อความสำคัญไม่อยู่ที่ ฤฤต ชาตฺ ก็ไม่สมควรที่จะใช้ ฌมฺล ปรัตยยะ เช่น ยถาการม เอวํการม หรือ กถํการม หรือ อิตถํการํ ฤงฺกเต “เขากินมิฉะนั้น เขากินอย่างนี้ เขากินอย่างไร เขากินเช่นนั้น” ทำไม่ต้องกล่าวว่า “ถ้าหากว่าการงดใช้ปรัตยยะตัวนี้เป็นสิ่งไม่อาจจะยอมได้ ” ก็ขอให้ ดู ลีทฺธาปรโยคํ ฤฤตฺวา ฤงฺกเต “เขากินเมื่อได้หันหัวไปทางด้านข้าง” (ซึ่งในประโยคนี้ จะขาด ฤฤต ชาตฺไม่ได้)</p> <p style="text-align: center;">อิตฺ ฤฤตฺทนฺตฺปรกรฺรียา </p> <p style="text-align: center;">การปฏิบัติเกี่ยวกับ คำที่ลงท้ายด้วย ฤฤต ปรัตยยะ มีเพียงเท่านั้น</p>

3.2 การแปลกพิธานในคัมภีร์ปทรุปลิทธิเป็นภาษาไทย

ในส่วนของการแปลกพิธานในคัมภีร์ปทรุปลิทธินี้ จะไม่มีการปริวรรต เพราะต้นฉบับเป็นภาษาไทยอยู่แล้ว และจะแปลโดยอรรถ คือถือเอาใจความเป็นหลัก ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2 แสดงการแปลกพิธานกัณฑ์

กพิธานกถา

เตกาลิกกิจจปจจยตนนย

กพิธานกัณฑ์ ว่าด้วยวิธีแห่ง กิจจ ปัจจย อันเป็นไปใน 3 กาล

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายณะ	วृตติ (คำอธิบายสูตร)
	-	<p>อถ ธาตุหิเยว ภาวกมมกตตุกรณาทิสานสทิต์ กพิพิธานมารภียเต. ลำดับต่อจากนี้ ข้าพเจ้าจะเริ่ม กพิพิธาน ซึ่งประกอบเข้ากับธาตุทั้งหลาย สำเร็จเป็น ภาวสาธนะ กัมมสาธนะ กัตตุสาธนะ และ กรณสาธนะเป็นต้น ตตถ กิจจกิตทวเสน ทูริธา ทิ ปจจยา. เตสุ กิจจสณถาย ปจจม วุตตตตต กิจจามปปกตตต จ กิจจปจจยา ตาว วุจจนเต. ก็ ในกพิพิธานกัณฑ์นั้น มีปัจจย มี 2 อย่าง คือ กิจจปัจจย และ กิตก ปัจจย บรรดาปัจจยทั้ง 2 อย่างเหล่านั้น ข้าพเจ้า จะกล่าวกิจจปัจจยก่อน เพราะความหมายรู้ว่ากิจจปัจจย ได้กล่าวขึ้นก่อน และเพราะกิจจปัจจยมี จำนวนน้อยกว่า</p> <p>ภุ สตตตย. “ภุยเต อภวิตถ ภวิสสเต วา เทวทตเตนา”ติ วิคคเห “ธาตุยา กมมาทิมหิ โณ”ติ อโธ “ธาตุยา”ติ สพพตถ ปจจยาทิวริทาน วตตเต, “ปรา, ปจจยา”ติ จ อธิกาโร.</p> <p>ภุ ธาตุ ใช้ในอรรถว่า ความมี ความเป็น, ในรูปวิเคราะห์ว่า ภุยเต อภวิตถ ภวิสสเต วา เทวทตเตนาติ อันเทวทต เป็นอยู่ ได้เป็นแล้ว หรือจักเป็น บทว่า ธาตุยา จากสูตรนี้ว่า ธาตุยา กมมาทิมหิ โณ ตามไปใน สูตรที่เป็นวิธี ลงปัจจยเป็นต้นทุกสูตร, บทว่า ปรา และ ปจจยา เป็นอธิการสูตร (ตามไป)</p>
545.	ภาวกมเมสุ ตพพานียา. ตพพ อนีย ปัจจย ลงใน ภาวะวากจและกัมม	<p>ภาวกมมอิจเจเตสวตถเสสุ สพพธาตุหิ ตพพ อนียอิจเจเต ปจจยา ปรา โหนติ. โยควิภาเคน อณนตถาปี. ปัจจยเหล่านี้ คือ ตพพ และ อนีย ลงหลังธาตุทั้งปวง ในความหมาย</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
	วาจก	<p>เหล่านี้คือ ภาว และ กัมม แม้ในความหมายอื่น ก็ลงได้บ้าง โดยการจำแนกสูตร</p> <p>ตตถ</p> <p>อกम्मเกหิ ธาตุหิ ภาเว กิจจา ภวนฺติ เต</p> <p>สกम्मเกหิ กम्मตถ อรหสกกตฺถทีปกา.</p> <p>บรรรดา กัมม และภาวะ เหล่านี้</p> <p>กิจจ ปัจจยฺย ลงหลัง อกัมมธาตุ ใช้ในความหมายว่า</p> <p>ภาว, ส่วนที่ลงหลัง สกัมมธาตุ ใช้ในความหมายว่า</p> <p>กัมม, ตพฺพ และ อนียฺย ปัจจยฺยเหล่านี้ แสดงความหมายว่า</p> <p>ควร และ อาจ</p> <p>เต จ</p> <p>ก็ ปัจจยฺยเหล่านี้ (ดังต่อไปนี้)</p>
546.	<p>ณาทโย เตกาลิกา.</p> <p>ณ ปัจจยฺยเป็นต้น เป็นไป</p> <p>ใน 3 กาล</p>	<p>ติกาเล นิยุตฺตา เตกาลิกา. เย อิชฺ ตติเย ธาตุวาธิกาเร วิหิตา อนินททิฏฺฐ-</p> <p>กาลา ณาทโย ปจฺจยา, เต เตกาลิกา โหนตฺติติ ปริภาสโต กาลตฺตเยปิ โหนตฺติ.</p> <p>สีหคตฺติยา “กวจิ”ติ วตฺตเต.</p> <p>ปจฺจยฺยทั้งหลาย ที่ประกอบในกาล 3 ชื่อว่า เตกาลิกะ ปัจจยฺยเหล่าใด มี</p> <p>ณ ปัจจยฺยเป็นต้น ที่ท่านยังมีได้แสดงกาลไว้ ซึ่งจัดไว้ในอธิการว่าด้วยเรื่อง</p> <p>ธาตุที่สาม ในคัมภีร์กัจจายนะนี้ ปัจจยฺยเหล่านี้ เป็นเตกาลิกะ, ดังนั้น ณ</p> <p>ปจฺจยฺยเป็นต้นจึงลงแม้ในกาลทั้ง 3 โดยปริภาสสูตร(การกำหนด)</p> <p>บทว่า กวจิ ย่อมเป็นไป โดยทำนองดังราชาสีห์เหยี่ยวหลัง</p>
547.	<p>ยถาคมฺมิกาโร.</p> <p>ลง อี อักษรอาคม ข้าง</p> <p>หลังธาตุทั้งหลายได้บ้าง</p> <p>ตามสมควร</p>	<p>ยถาคมฺมิ ยถาปิโยคฺ ชินวนฺนานุโปโรเรน ธาตุหิ ปโร อิการาคโม โหติ กวจิ</p> <p>พฺยณฺชนาติเกสุ กิจจ กิตฺกปฺปจฺจเยสุ. “อณฺเณสุ จา”ติ วุฑฺธิ. “โอ อว สเร”-</p> <p>ติ อวาเทโส. “นเย ปรี ยุตฺเต”ติ ปรี เนตพฺพ.</p> <p>ลง อี อักษรอาคม ข้างหลังธาตุทั้งหลายได้บ้าง ตามสมควรแก่อุทาหรณ์</p> <p>โดยไม่ผิดจากพระพุทฺธพจน์ ในเพราะกิจจปจฺจยฺยและกิตกปจฺจยฺยที่ขึ้นต้น</p> <p>ด้วยพยัญชนะ มีการพฺทฺธิ อุ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า อณฺเณสุ จ อาเทศ โอ</p> <p>เป็น อว ด้วยสูตรว่า โอ อว สเร นำพยัญชนะตัวหน้าไปประกอบกับสระ</p> <p>หลัง ด้วยสูตรว่า นเย ปรี ยุตฺเต</p>
548.	เต กิจจา.	<p>เย อิชฺ วุตฺตา ตพฺพนีย ญฺย เตยฺย ริจฺจปฺปจฺจยา, เต กิจจสญฺญา โหนตฺติติ</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
	<p>ปัจจัยตามที่กล่าวมาแล้วนั้น ชื่อว่า กิจจปัจจัย</p>	<p>เวทิตพฺพา. ตโต “อณฺเณ กิตฺ”ติ วจนฺโต กิจฺจปฺปัจจัยานมกิตฺกตฺตานามพฺยปเทเส อสมปตฺเต “ตฺทริตฺตสมาสกิตฺกา นามํวาทเวตฺตนาทิสฺ จา”ติ เอตถ จคฺคหณฺน นามพฺยปเทโส. ตโต สฺยาทฺยุปฺปตฺติ. ภาเว ภาวสฺเสกตฺตา เอกวจนฺเมว. “สี”นฺติ อมาเทโส. ภวิตพฺพํ ภวตา ปณฺเณน, ภวนีโย.</p> <p>ตพฺพ อนีโย ญฺย เตยฺย และ ริจฺจ ปัจจัยเหล่าใด ที่กล่าวไว้แล้ว -</p> <p>ในคัมภีร์กัจจายนะนี้, ปัจจัยเหล่านั้น พึงทราบว่่า ชื่อกิจจปัจจัย จากนั้น เมื่อยังไม่ถึงการตั้งชื่อว่่านาม ตามสูตรว่่า อณฺเณ กิตฺ ปัจจัยเหล่าอื่น ชื่อว่่ากิต เพราะกิจจปัจจัยไม่ใช่กิตปัจจัย จึงตั้งชื่อว่่านาม ด้วย จ ศัพท์ ในสูตรนี้ว่่า ตฺทริตฺตสมาสกิตฺกา นามํวาทเวตฺตนาทิสฺ จ จากนั้น ลง สี วิภตฺติเป็นต้น, ในอรรถภาวะ ลงวิภตฺติฝ่ายเอกพจน์เท่านั้น เพราะอรรถภาวะ เป็นเอกพจน์, อาเทศ สี เป็น อํ ด้วยสูตรว่่า สี (อุทาหรณ์ว่่า)อันท่านผู้เจริญ ผู้มีปัญญา พึงเป็น พึงเป็น</p> <p>อิธ พยฺยชฺนาทิตฺตาภาวา อณฺวตฺติตฺตวฺจคฺคหณฺน อิการาคมาภาโว. ภาเว กิจฺจปฺปัจจัยนฺตา นปฺฐกา. กมฺเม ทิลิงฺคา.</p> <p>ในบทว่่า ภวนีโย นี้ ไม่ลง อิ อักษรอาคม ด้วยศัพท์ในสูตรว่่า กฺวจิ ทึ-ตามมา เพราะไม่มีพยัญชนะขึ้นต้น, บทที่มีกิจจปัจจัยอยู่ท้าย ในอรรถภาวะ เป็นนปฺฐกลิงค์ ในอรรถกัมมะ เป็นได้ทั้ง 3 ลิงค์</p> <p>กมฺมณี อภิพฺพโพ. อภิภฺยูเต, อภิภฺยูตฺถ, อภิภฺยูสฺเสตฺติ อภิภฺวิตพฺโพ โกโร ปณฺชิตฺเตน, อภิภฺวิตพฺพา ตณฺหา, อภิภฺวิตพฺพํ ทุกฺขํ, เหวํ อภิภฺวานีโย, อภิภฺวานียา, อภิภฺวานีโย. ปุริสกลณฺณาจิตฺตสทฺทนฺเยน เนตพฺพํ. เหวํ สพฺพตฺถ.</p> <p>ภฺว ธาตุมี อภิ อุปสํคฺข้างหน้า ใช้ในกรรม (เช่น) อภิภฺยูเต อภิภฺยูตฺถ อภิภฺยูสฺเสตฺติ ดั่งนั้น(จึงได้อุทาหรณ์ว่่า) อภิภฺวิตพฺโพ โกโร ปณฺชิตฺเตน ความโกรธที่บัณฑิตควรข่ม, อภิภฺวิตพฺพา ตณฺหา ตณฺหาที่บัณฑิตควรข่ม, อภิภฺวิตพฺพํ ทุกฺขํ ความทุกข์ที่บัณฑิตควรข่ม อภิภฺวานีโย, อภิภฺวานียา, อภิภฺวานีโย (ก็ใช้)เหมือนกัน พึงนำศัพท์ ปุริส กลณฺณา และ จิตฺต มาประกอบ ใช้ตามนัย ในอุทาหรณ์ทั้งปวง ก็อย่างนั้น</p> <p>เอตถ ทิ</p> <p>ตพฺพาทีเหว กมฺมสฺส วृตฺตตฺตาव ปฺนตฺตนา วตฺตพฺพสฺส อภาวา น ทฺติยา ปจฺมา ตโต. จริงอยู่ในข้อนี้</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>จะไม่ใช้พหุติยวิภัติ เพราะไม่มีกรรมที่ตนจะพึงกล่าวอีก เพราะว่ กรรม ถูกกล่าว(ยก)ขึ้นแล้วโดย ตพพ ปัจจัยเป็นต้น (ตัวอย่าง)</p> <p>อาส อุปเวสเน. อาสียิตถ อาสียเต อาสียิสสเตติ อาสิตพพฺ ตยา, อาสนียํ. กมเม อุปาสิตพโพ ครุ, อุปาสนียโย.</p> <p>อาส ธาตุ เป็นไปในความเข้าไปใกล้ เขา เข้าไปใกล้แล้ว ย่อมเข้าไปใกล้ จักเข้าไปใกล้ เหตุนั้น อันท่านพึงเข้าไปใกล้ (ส่วน) ที่ใช้ในกรรม (เช่น) ครู อันศิษย์ พึงเข้าหา</p> <p>สี สเย. อสียิตถ สียเต สียิสสเตติ สยิตพพฺ ภาตา, สยนิยํ, “เอ อยา”ติ อยาเทโส. อติสยิตพโพ ปโร. อติสยนิยโย.</p> <p>สี ธาตุ เป็นไปในความนอน ท่าน ได้นอนแล้ว ย่อมนอน จักนอน เหตุนั้น อันท่านผู้เจริญ พึงนอน, อาเทศเป็น อย ได้โดยสูตรว่า เอ อยา บุคคลอื่น อันบุคคลพึงอิงอาศัย</p> <p>ปท คติมฺหิ. อุปปชชิตถ อุปปชชเต อุปปชชิสสเตติ อุปปชชิตพพฺ เตเน, อุปปชชนิยํ. เอตถ จ “กตตริ”ติ อธิการํ วินา “ทิวาทิโต โย”ติ วินาธิการ- โยควิภาเคน ยปฺปจโย. “ตสฺส จวคฺคยการ”อิจฺจาทีนา จวคฺโค. “ปรทเว- ภาโว จาเน”ติ ทิวาโว. ปฏิปชชิตพโพ มคฺโค, ปฏิปชชนิยโย.</p> <p>ปท ธาตุ เป็นไปในความดำเนินไป เขา เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเกิดขึ้น จักเกิดขึ้น เหตุนั้น อันเขา พึงเกิดขึ้น. ในอุททาหรณนี้ ลง ย ปัจจัย ด้วยวินา- ธิการโยควิภาคะว่ ทิวาทิโต โย โดยเว้นสูตรที่ตามมาคือ กตตริ อาเทศเป็น จ วรรค ด้วยสูตรเป็นต้นว่า ตสฺส จวคฺคยการ. ทำเทวภาวะ ด้วยสูตรว่า ปร เทวภาโว จาเน.(เช่น) หนทาง อันบุคคลพึงดำเนินไป</p> <p>พฐ อวคฺมเน. อพฺฐมิตถ พฺฐมเต พฺฐมิสสเตติ พฺฐมิตพพฺ ฐมโม, พฺฐมนิยโย.</p> <p>พฐ ธาตุ เป็นไปในความตรัสรู้ ท่าน ได้รู้แล้ว ย่อมรู้ จักรู้ เหตุนั้น ธรรม อันท่านพึงรู้</p> <p>สุ สวณเ. อสุยิตถ สฺยเต สฺยิสสเตติ โสตพพฺ ฐมโม. อธิ ยถาคฺมคฺคฺหณเณ อิการาคมาภาโว. สฺยนิยโย. “สฺวาทิโต ณฺ ณา อุณา จา”ติ วินาธิการโยควิ- ภาเคน ณาปจโย. สวณฺนิยโย.</p> <p>สุ ธาตุ เป็นไปในความฟัง ธรรม อันท่าน ได้ฟังแล้ว ย่อมฟัง จักฟัง</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายณะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>เหตุนี้ ธรรม อันท่านพึงฟัง ในที่นี้ ไม่มีการลง อี อักษรอาคม ด้วยการถือเอาตามสูตรว่า ยถาคม ธรรม อันบุคคลพึงฟัง. ลง ณา ปัจจัย โดยโยค-วิภาคอันเว้นสูตรที่ตามมาว่า สุวาทีโต ญ ณา อุณา ธรรม อันท่านพึงฟัง</p> <p>กร กรณ. กรียิตถ กรียติ กรียิสสตีติ อตเถ ตพพานียา.</p> <p>“อนตสส, กรสส, จ, ตตต”นติ จ วตตเต.</p> <p>กร ธาตุ เป็นไปในความทำ ตพพ และ อนีย ปัจจัย ใช้ในความหมายว่า อันเขา ได้ทำแล้ว ย่อมทำ จักทำ บทว่า อนตสส กรสส จ และ ตตต ย่อมตามมา</p>
549.	<p>ตุตุนตพเพสุ วา. ในเพราะ ตุ ตุน ตพพ ปัจจัย</p>	<p>กรอิจเจตสส ธาตุสส อนตภูตสส รการสส ตการตต์ โหติ วา ตุ ตุน - ตพพอิจเจตสส ปจจเยสุ ปเรสุ. กตตพโพ ภวตา ธมโม, กตตพพา ปุชา, กตตพพิ กุสล. ตตตภาเว “กโรตีสสา”ติ วตตมาเน “ตเวตุนาทีสุ กา”ติ เอตถ อาทิสทเทเน ตพเพปิ กาเทโส. กาทพพิ หิต.</p> <p>ทำ ร อักษร อันเป็นที่สุดธาตุ มี กร ธาตุ เป็นต้น ให้เป็น ต ได้บ้าง ในเพราะ ตุ ตุน ตพพ ปัจจัยเป็นต้นเหล่านี้ ซึ่งอยู่ข้างหลัง (เช่น) ธรรม อันท่านผู้เจริญ พึงทำ, การบูชา อันท่านผู้เจริญ พึงทำ, กุศล อันท่านผู้เจริญ พึงทำ เมื่อไม่ทำ ร เป็น ต ก็อาเทศ กร เป็น กา แม้เพราะ ตพพ ปัจจัย ด้วย อาทิสัพท ในสูตรว่า ตเวตุนาทีสุ กา นี้ เมื่อ บทว่า กโรตีสส ตามมา</p>
550.	<p>รหاتیโต ญ. อาเทศ น เป็น ญ หลัง ธาตุที่มี ร และ ห เป็น ที่สุด</p>	<p>รการหการาทยนเตหิ ธาตุหิ ปรสส อนานียาทินการสส ญกาโร โหติ. อาทิสทเทเน รมุ อป ภา ตาทีโตปิ.</p> <p>ธาตุที่ลงท้ายด้วย ร และ ห อักษร อาเทศ น แห่ง อน และ อนีย เป็นต้น เป็น ญ ได้ ด้วยอาทิสัพท แม้ รมุ อป ภา ตา ธาตุ (ก็อาเทศได้)</p> <p>รหاتیโต ปรสเสตถ นการสส อสมภวา อนานียาทินสเสว สามตถยาญ ญการตา. ในที่นี้ เพราะ น อักษร ซึ่งอยู่หลังธาตุที่มี ร และ ห เป็นต้น ไม่มี จึงมีการอาเทศ น แห่ง อน และ อนีย เป็นต้นเท่านั้น นี้ได้ตาม ความสามารถ</p> <p>(อุทาหรณ์)</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายณะ	วุดติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>กรณีโย ธมโม, กรณารโหติ อตโถ. กรณียา, กรณียั.</p> <p>ธรรม อันบุคคลพึงกระทำ, อธิบายว่า ควรกระทำ เป็น กรณียา, กรณียั (ผันไปตามตัวประธาน)</p> <p>ภร ภรณ. ภริยตีติ ภริตพโพ, ภรณียโย.</p> <p>ภร ธาตุ เป็นไปในความเลี้ยงดู. อันเขาย่อมเลี้ยงดู เหตุนั้น จึงชื่อว่า ภริตพโพ , ภรณียโย อันเขาพึงเลี้ยงดู</p> <p>คห อุปาทาเน. อคยหิตถ คยหติ คยหิสสตีติ คเหตุตพโพ, “เตสุ วุทธิ”ติ-อาทินา อิการสเสกาโร. สงคณหิตพโพ. “คหาทิตโต ปปนฺหา”ติ วินาธการ-โยควิภาเคน ณหาปจฺจโย, ฬโลปสรโลปาติ. สงคณหณียโย, คหณียโย.</p> <p>คห ธาตุ ในความถือเอา อันท่าน ได้ถือเอาแล้ว ย่อมถือเอา จักถือเอา เหตุนั้นจึงชื่อว่า คเหตุตพโพ อันท่านพึงถือเอา, มีการพลุธิ อี เป็น เอ ด้วยสูตรว่า เตสุ วุทธิ ดังนี้เป็นต้น สงคณหิตพโพ อันท่านพึงรวบรวม ลง ณห ปัจจัย โดยการจำแนกสูตรที่เว้นบทที่ตามมา ว่า คหาทิตโต ปปนฺหา, ลป ห และ สระเป็นต้น จึงได้เป็น สงคณหณียโย พึงรวบรวม, คณหณียโย พึงถือเอา</p> <p>อาทิกคคณเณน รมุ กิฬายั. รมียิตถ รมียติ รมียิสสตีติ รมิตพโพ, รมณียโย วิหารโร.</p> <p>ด้วยอาทิกศัพท์ จึงมี รมุ ธาตุ เป็นไปในความรื่นรมย์. อันท่าน ได้รื่นรมย์แล้ว ย่อมรื่นรมย์ จักรื่นรมย์ เหตุนั้น จึงชื่อว่า รมิตพโพ รมณียโย วิหาร อันท่านพึงรื่นรมย์</p> <p>อป ปาปุณฺเน, อุณาปจฺจโย. ปาปียตีติ ปาปุณฺตพโพ, “คฺุปาทีนญจา”ติ ธาตวนตสส โลโป ทวิตตถจ, ปตตพโพ, ปตเตยโย, ปาปุณฺณียโย, ปาปณียโย.</p> <p>อป ธาตุ เป็นไปในความบรรลุล, ลง อุณา ปัจจัย อันท่านย่อมถึง เหตุนั้น จึงชื่อ ปาปุณฺตพโพ อันท่านพึงถึง, มีการลบที่สุตธาตุ ด้วยสูตรว่า คฺุปาทีนญจ และ ทำ ทเวภาวะ, จึงได้ว่า ปตตพโพ ปตเตยโย ปาปุณฺณียโย และ ปาปณียโย อันท่านพึงถึง</p> <p>“อนตสส, วา”ติ จ วตตเต.</p> <p>บทว่า อนตสส และ วา ย่อมตามมา</p>
551.	คมชนหนาทีนํ ตตพพา-ทีสุ น.	<p>คม ขน หนอิจฺเจวมาทีนํ มการณการณตานิ ธาตุนมนตสส นกาโร โหติ</p> <p>วา ตุํ ตพพ ตเว ตุน ตวาน ตวาอิจฺเจวมาทีสุ ตการาทิปจฺจเยสุ ปเรสุ.</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
	<p>ที่สุดแห่ง คม ขน หน ธาตุเป็นต้น แปลงที่สุด ธาตุ เป็น น ได้บ้าง ใน เพราะปัจจัยที่ขึ้นต้นด้วย ต เช่น ตุ ตพพ ตเว ตุน ตวาน ตวา เป็นต้น</p>	<p>อคจฉียิตถ คจฉียิติ คจฉียิสสตีติ คนตพโพ มคโค, คมิตพพ, คมนียิ. ที่สุดธาตุเป็น ม และ น เป็นต้นว่า คม ขน หน ธาตุ แปลงที่สุดธาตุ เป็น น ได้บ้าง ในเพราะปัจจัยที่ขึ้นต้นด้วย ต เช่น ตุ ตพพ ตเว ตุน ตวาน ตวา เป็นต้น อยู่หลัง ขนุ อวทารณ. อขณตถ ขณตติ ขณตสสตีติ ขนตพพ อวาภา, ขนิตพพ. “กวจิ ธาตุ”ติอาทินา ขนนตสส ฌตตถจ, ขนิตพพ, ขณฉียิ, ขนฉียิ วา. ขนุ ธาตุ เป็นไปในความขุด บ่อ อันท่าน ได้ขุดแล้ว ย่อมขุด จักขุด เหตุ นั้น จึงชื่อว่า ขนตพพ ขนิตพพ บ่ออันท่านพึงขุด อาเทศ น อันเป็นที่สุด แห่ง ขน ธาตุ เป็น ฌ จึงได้ว่า ขนิตพพ ขณฉียิ หรือ ขนฉียิ บ่อ อันท่านพึง ขุด หน หีสาคตีสสุ. อหณตถ หณตเต หณตสสตีติ หนตพพ, หนิตพพ, หนฉียิ. หน ธาตุ เป็นไปในความเบียดเบียน และการไป อันท่าน เบียดเบียนแล้ว ย่อมเบียดเบียน จักเบียดเบียน เหตุนี้ จึงชื่อว่า หนตพพ หนิตพพ หนฉียิ อันท่าน พึงเบียดเบียน มน ณาณ. อมณตถ มณตเต มณตสสตีติ มนตพโพ, มนิตพโพ. ยปปัจจเย จวคคาทิ. มณตพพ, มณฉียิ. มน ธาตุ เป็นไปในความรู้ หนทาง อันท่าน ได้รู้แล้ว ย่อมรู้ จักรู้ เหตุนี้ จึงชื่อว่า มนตพโพ มนิตพโพ หนทางอันท่านพึงรู้ ในเพราะการลง ย ปัจจัย จึงต้องทำ เป็น จ วรรค เป็นต้น จึงเป็น มณตพพ มณฉียิ อันท่านพึงรู้ ปุช ปุชายิ. อปุชียิตถ ปุชียติ ปุชียิสสตีติ อตเถ ตพพานียา. “จฺราทิโต ณณยา”ติ อกตตริปิ ณณยา, อิการาคมานิเยสุ “สรโลโป”ติอาทินา การิตสสรสส โลโป. ปุเชตพโพ, ปุชียิตพโพ, ปุชฉียิ ภาควา. ปุช ธาตุ เป็นไปในความบูชา ตพพ และ อนีย ปัจจัย ลงในอรรถ ว่า พระ ผู้มีพระภาคเจ้า อันสาวก ได้บูชาแล้ว ย่อมบูชา จักบูชา ฌ ฌย ปัจจัย ย่อมลงในอรรถที่มีใช้กัตตุได้บ้าง ด้วยสูตรว่า จฺราทิโต ฌณณยา, ในเพราะ อี อักษรอาคม และ อนีย ปัจจัย ย่อมลบสระของกาไรตปัจจัย ด้วยสูตรว่า สรโลโป จึงได้ว่า ปุเชตพโพ ปุชียิตพโพ ปุชฉียิ พระผู้มี- พระภาคเจ้า อันสาวก พึงบูชา</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>“ตพพานิยา”ติ โยควิภาเคน กตตุกรณสุปี. ยา ปาปุณเณ. นิยยาตีติ นิยยานิโก มคโค. คจจนตีติ คมนิยา โภคา. นห โสเจ, นหายติ เอเตนาติ นหานิย จุณณ.</p> <p>ด้วยการจำแนกสูตรว่า ตพพานิยา ดังนี้ ตพพ และ อนิย ปัจจัย ย่อมลงในอรรถแห่งกัตตุ และกรรมได้บ้าง ยา ธาตุ เป็นไปในความไป ธรรม ย่อมนำออกไป เพราะเหตุนั้น จึงชื่อว่า นิยยานิโก พึงนำออกไป โภคะ ย่อมไป เหตุนี้จึงชื่อว่า คมนิยา พึงไป นห ธาตุ เป็นไปในความอาบ บุคคลย่อมอาบด้วยจุณนั้น เหตุนี้ จุณนั้น จึงชื่อว่า นหานิย เป็นเครื่องอันบุคคลพึงอาบ</p> <p>“ภาวกมเมสุ”ติ อธิกาโร. บทว่า ภาวกมเมสุ เป็นอธิการสูตรตามไป</p>
552.	<p>ณโย จ. ณฺย ปัจจัยด้วย</p>	<p>ภาวกมเมสุ สพพธาตุนิ ญฺยปปัจจโย โหติ, จคคทณเณ “ญฺยาเตยฺย”นติ- อาทิสฺส เตยฺยปปัจจโย จ.</p> <p>ณฺย ปัจจัย ลงหลังธาตุได้ทุกตัว ใน ภาว และกัมม, ด้วย จ ศัพท์ ลงเตยฺย ปัจจัยด้วย ในอุทาหรณ์ ว่า เตยฺย ดังนี้เป็นต้น</p>
553.	<p>การิตํ วิย ฏฺณานุพนฺโธ. ปัจจัย ที่เนื่องด้วย ญ พึงเห็นว่าเหมือน การิต ปัจจัย</p>	<p>อนุพนฺโธ อปฺปโยคี. ญการานุพนฺโธ ปจฺจโย การิตํ วิย ฏฺณฺพโพติ การิตพฺยปะเทโส. “การิตานํ โณ โลบ”นติ ญโลโป. “อสิโยคนตสฺส วุทธิ การิตเต”ติ วุทธิ. อิการาคโม. กตตพฺพํ การิย.</p> <p>ที่ชื่อว่า อนุพันธ์ คือ การไม่ประกอบ(ตัวปัจจัย)เข้ามา. ปัจจัย ที่เนื่องด้วย ญ พึงเห็นว่าเหมือน การิต ปัจจัย ดังนั้น จึงใช้ชื่อว่า การิต ลบ ญ ปัจจัย ด้วยสูตรว่า การิตานํ โณ โลบ. มีการพฤทธิ ด้วยสูตรว่า อสิโยคนตสฺส วุทธิ การิตเต ดังนี้ ลง อี อักษรอาคม (เช่น) กตตพฺพํ การิย กรรมอันบุคคล พึงกระทำ</p> <p>หฺร หฺรณ. อหฺริยิตถ หฺริยติ หฺริยิสฺสตีติ วา หฺริตพฺพํ หฺริย.</p> <p>หฺร ธาตุ เป็นไปในความนำไป วัตถุ อันบุคคล ได้นำไปแล้ว ย่อมนำไป หรือว่า จักนำไป เหตุนี้จึงชื่อว่า หฺริตพฺพํ หฺริย วัตถุ อันบุคคล พึงนำไป</p> <p>ภฺร ภฺรณ. ภฺริตพฺพํ ภฺริย.</p> <p>ภฺร ธาตุ เป็นไปในความเลี้ยง อันเขา พึงเลี้ยง</p> <p>ลภฺ ลภ. ลภิตพฺพํ ลภ. “ยวตฺ ตลน”อิจจาทีสุตเต การคคทณเณ</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายณะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ยวโต ภการสส ภกาโร, ทวิตต์.</p> <p>ลภ ธาตุ เป็นไปในความได้ อันเขา ฟังได้ มีการอาเทศ ภ อักษร ที่มี ย อักษร อยู่หน้า เป็น ภ ด้วยการถือเอาซึ่ง การ ศัพท์ ในสูตรที่ขึ้นต้น ว่า ยวตฺ ตลน, ทำเทวภาวะ (เป็น พภ)</p> <p>สาส อนุสิฏฺจิมฺหิ. สาสิตพฺโพ สิสฺโส, “กฺวจิ ธาตุ”ติอาทินา</p> <p>อาการสสิกาโร.</p> <p>สาส ธาตุ ในความตามสอน ศิษย์ อันอาจารย์ ฟังสอน, มีการอาเทศ อา อักษร เป็น อิ ด้วยสูตรว่า กฺวจิ ธาตุ เป็นต้น</p> <p>วจ วิยตฺติยํ วาจาญํ. ญยฺปฺปจฺจยาทิมฺหิ กเต “อนฺตานํ, ฌานฺนุพฺนธะ”ติ จ วตฺเตเต</p> <p>วจ ธาตุ เป็นไปในความเปล่ง คือ วาจา เมื่อท่านลง ญย ปัจจัย เป็นต้น แล้ว บทว่า อนฺตานํ และ ฌานฺนุพฺนธะ ย่อมตามมา</p>
554.	<p>กคา จขานํ.</p> <p>อาเทศ จ เป็น ก</p> <p>ช เป็น ค</p>	<p>จข อิจฺเจเตสํ ธาตฺวนฺตานํ ภการ คการาเทศา โหนฺติ ฌการานฺนุพฺนธะ</p> <p>ปจฺจเย ปเรติ จสส กาเทโส. วจนียํ วากยํ.</p> <p>มีการอาเทศ จ และ ค เป็นต้น อันเป็นที่สุดธาตุ เป็น ก และ ค ในเพราะ มีปัจจัยที่เนื่องด้วย ฌ อยู่หลัง ดังนั้น จึงอาเทศ จ เป็น ก (จึงเป็น) วจนียํ วากยํ คำพูดอันเขาฟังกล่าว</p> <p>ภข เสวายํ. ภข นียํ ภาคฺยํ. ชสส คาเทโส.</p> <p>ภข ธาตุ เป็นไปในความคบหา อันเขาฟังคบหา อาเทศ ช เป็น ค</p> <p>จิ จเย. อจฺยิตถ จฺยติ จฺยิสฺสตีติ เจตพฺพํ เจยยํ, อการ สเสกาโร วุทธิ.</p> <p>ยการ สส ทวิตต์. วินิ ปฺพุทฺโธ “โท ธสฺส จา”ติ สุตฺเต จคค ทณฺน จการ สส ฌกาโร. วินิ จเฉยยํ, วินิ จฉิตพฺพํ, วินิ จฉนียํ. “กฺยาทิตฺโต นา”ติ วินา ธิการโยค-วิ ภาเคน ตพฺพานียตฺตุนาที่สุ จ นา ปจฺจโย. วินิ จฉนิตพฺพํ, วินิ จฉนียํ</p> <p>จิ ธาตุ เป็นไปในความก่อ อันเขา ได้ก่อแล้ว ย่อมก่อ จักก่อ เหตุอันนั้น อันเขาฟังก่อ, มีการพฤธี อิ เป็น เอ และซ้อน ย ที่มี วิ และ นิ อุปสรรคอยู่ หน้า อาเทศ จ เป็น ฉ ด้วย จ ศัพท์ ในสูตรว่า โท ธสฺส จ (เหตุอันนั้น) จึงได้ วินิ จเฉยยํ วินิ จฉิตพฺพํ วินิ จฉนียํ ฟังวินิจฉัย และ ลง นา ปัจจัยได้ ในเพราะ ตพฺพ อนีย ตฺตุน ปัจจัย เป็นต้น ด้วยการแบ่งสูตรโดยเว้นสูตรที่ตามมา ว่า กฺยาทิตฺโต นา (เหตุอันนั้น จึงได้) วินิ จฉนิตพฺพํ วินิ จฉนียํ อันท่าน ฟังวินิจฉัย</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>นี ปาปุณเน. อนียิตถ นียติ นียิสสตีติ เเนยโย, เเนยยา, เเนยยั. เเนตพพิ.</p> <p>นี ธาตุ เป็นไปในความนำไป อันเขา ได้นำไปแล้ว ย่อมนำไป จักนำไป เหตุนั้น อันเขา พึงนำไป</p> <p>ณยคคหณั ฉฐฐียนตวเสณานวตตเต, มณชุกคตติยา อนตคคหณณจ ตติยนตวเสน.</p> <p>ณย ศัพท์ติดตามมาในรูป ฉฐฐีวิภัติ, อนต ศัพท์ติดตามมาในรูป ตติยวิภัติ แบบกบกระโดด(เดินหน้าไปเรื่อยๆ)</p>
555.	<p>ภูโตพพ.</p> <p>อาเทศ ญย ที่ลงหลัง</p> <p>ภู ธาตุ เป็น อพพ</p>	<p>ภูอิจเจตสมา ปรสส ณยปปลจยสส สห ธาตวนตเตน อพพพาเทโส โหติ.</p> <p>ภวิทพโพ ภพโพ, ภพพา, ภพพิ.</p> <p>“ณยสส, อนเตนา”ติ จ วัตตเต.</p> <p>มีการอาเทศ ญย ปัจจัยที่ลงหลัง ภู ธาตุ เป็นต้น พร้อมทั้งสระที่สุทธธาตุ เป็น อพพ ได้ พิงมี</p>
556.	<p>วทมทคมุขุครหการา ทีหิ ชชมมคคยเหยยา คาโร วา.</p> <p>มีการอาเทศ ญย ปัจจัย กับที่สุทธธาตุ แห่ง วท ธาตุ เป็น ชช, แห่ง มท เป็น มม, แห่ง คมุ เป็น คค , แห่ง ยุช เป็น ยห, แห่ง ครห เป็น เอยย, และ ธาตุมี อา เป็นที่สุดได้บ้าง, และ อาเทศ ครห เป็น การ</p>	<p>วท มท คมุ ยุช ครห อิจเจตมาทีหิ ธาตุหิ อาการนเตหิ จ ปรสส ณยปปลจยสส ธาตวนตเตน สห ยถากกมัม ชช มม คค ยห เอยย-อิจเจเต อาเทศา โหนติ วา, ครสส จ การาเทโส. ครหสส ครสเสวายั คาโร. ววตติตวิภาสตโยยั วาสทโท.</p> <p>มีการอาเทศ ญย ปัจจัยกับที่สุทธธาตุ ซึ่งลงหลัง วท ธาตุ เป็น ชช, ลงหลัง มท เป็น มม, ลงหลัง คมุ เป็น คค ,ลงหลัง ยุช เป็น ยห, ลงหลัง ครห เป็น เอยย, และ ธาตุมี อา เป็นที่สุดได้บ้าง, และ อาเทศ คร เป็น การ การ อาเทศ คร เป็น การ นี้เฉพาะ ครห ธาตุ อย่างเดียว. วา ศัพท์นี้มีอรรถว่า กล่าวกำหนด</p> <p>วท วิยตติยั วาจารย์. อวชชิตถ วชชติ วชชิสสตีติ วา วชชั วทนียั. รสสศตติ. วชชั โทโส.</p> <p>วท ธาตุ เป็นไปในความเปล่ง คือ วาจา คำ อันท่าน ได้เปล่งแล้ว ย่อมเปล่ง จักเปล่ง เหตุนั้น จึงชื่อว่า วชช วทนีย อันท่านพึงเปล่ง รสสะ อา เป็น อ คำอันท่านกล่าวหา คือ โทษ</p> <p>มท อุมมาเท. อมชชิตถ มชชเต มชชิสสตีติ เอเตนาติ มชชั มทนียั.</p> <p>มทคคหณณ กรณณปี ณยปปลจโย.</p> <p>มท ธาตุ เป็นไปในความเมา น้ำเป็นเครื่อง เมาแล้ว ย่อมเมา จักเมา</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>เหตุนี้จึงชื่อว่า น้ำเป็นเครื่องอันบุคคลพึงมา ด้วย มท ศัพท์ ลง ญย ปัจจัยใน ภาวะได้บ้าง</p> <p>คมุ สปป คติมฺหิ. คนตพฺพํ คมฺมํ.</p> <p>คมุ และ สปป ธาตุ เป็นไปในความไป เหตุนี้จึงชื่อว่า พึงไป</p> <p>ยุช โยเค. อยุชชิตถ ยุชชเต ยุชชิสฺสตีติ โยคคํ, นิโยชฺโซ วา.</p> <p>ยุช ธาตุ เป็นไปในความประกอบ อันท่าน ได้ประกอบแล้ว ย่อมประกอบ จักประกอบ เหตุนี้จึงชื่อว่า อันท่านพึงประกอบ</p> <p>ครท นินทายํ. อกรยทิตถ ครทียติ ครทียิสฺสตีติ อตเถ ญยปฺปจฺจโย.</p> <p>ตสฺสึมิณา ธาตุวณฺเตน สท ยทาเทโส, ครสส คาราเทโส จ, คารยฺโท, คารยฺหา, คารยฺหํ, ครทณฺนียํ.</p> <p>ครท ธาตุ เป็นไปในความติเตียน ญย ปัจจัยลงในอรรถ ว่า อันท่าน ได้ถูกติเตียนแล้ว ย่อมติเตียน จักติเตียน อาเทศ ญย ปัจจัย กับที่สุดธาตุนี้ เป็น ยห, และ อาเทศ คร เป็น คาร, เหตุนี้จึงเป็น คารยฺโท บุรุษพึงถูกติเตียน คารยฺหา สตรี พึงถูกติเตียน คารยฺหํ ครทณฺนียํ วัตถุ พึงถูกติเตียน</p> <p>อาทิสท เทน อณฺเณปี ทมช หนฺตา คยฺหนเต.</p> <p>ด้วยอาทิสัพท์ เป็นอันท่าน กำหนดเอา ธาตุแม่เหล่าอื่น ที่มี ท ม ช และ ห เป็นที่สุด</p> <p>คท วียตฺตียํ วาจาญํ. คชชเต คทณฺนียํ วา คชชํ.</p> <p>คท ธาตุ เป็นไปในความเปล่ง คือวาจา อันเขา ย่อมเปล่ง หรือ พึงเปล่ง เหตุนี้จึงชื่อว่า คชช คำอันเขาพึงเปล่ง</p> <p>ปท คติมฺหิ. ปชชณฺนียํ ปชชํ คาถา.</p> <p>ปท ธาตุ เป็นไปในความไป อันบุคคลพึงปล่อยไป เหตุนี้จึงชื่อว่า ปชช อันบุคคล พึงปล่อยไป คือ คาถา</p> <p>ขาท ภกฺขณฺเณ. ขชชเตติ ขชชํ, ขาทณฺนียํ.</p> <p>ขาท ธาตุ เป็นไปในความเคี้ยวกิน อันเขาย่อมเคี้ยวกิน เหตุนี้จึงชื่อว่า ขชช, ขาทณฺนีย อันบุคคลพึงเคี้ยวกิน</p> <p>ทมุ ทมเน. อทมมิตถ ทมฺมเต ทมฺมียิสฺสตีติ ทมฺโม, ทมฺนินฺนโย.</p> <p>ทมุ ธาตุ เป็นไปในความฝึก บุคคล อันเขา ได้ฝึกแล้ว ย่อมฝึก จักฝึก เหตุนี้จึงชื่อว่า ทมม, ทมณฺนีย อันบุคคลพึงฝึก</p> <p>ภุช ปาลนพยวหฺรณฺเณสุ. อภุชชิตถ ภุชชติ ภุชชิสฺสตีติ โภคคํ, โภชชํ วา.</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>การคคหณณ ยสส ชกาโร. คเหตุพพิ คยหมิจจาติ.</p> <p>ภุช ธาตุ เป็นไปในความรักษา และกิน โภชณะ อันเขา ได้กินแล้ว ย่อมกิน จักกิน เหตุนั้นจึงชื่อว่า โภคค หรือ โภชช โภชณะ อันเขาพึงกิน ด้วยการ ศัพท์ จึงอาเทศ ย เป็น ช (เช่น) คเหตุพพิ คยหิ อันท่านพึงถือเอา ดังนี้เป็นต้น</p> <p>อาการนตโต ปน ทา ทาเน. อหียิตถ. หียติ. หียิสสตีติ อตถเณ</p> <p>ณยปฺปจฺจโย. ตสสิมินา ธาตวนฺเตน อากาเรน สห เอยฺยาเทโส. เทยฺยํ, ทาทพฺพํ. อนีเย “สรโลโป”ติอาทิณา ปุพฺพสฺสรสส โลเป สมฺปตฺเต</p> <p>ตตเถว ตุคฺคหณณ นิเสธฺเตวา “สรา สเร โลป”นฺติ อากาเร ลุตเต ปฺรสรสส ทีโฆ. ทานีโย.</p> <p>อนึ่ง ฌย ปัจจยฺลลงหลังธาตุมิ อา เป็นที่สุด (เช่น) ทา ธาตุ เป็นไปในความ ให้ ใช้ในอรรถว่า อันเขาให้แล้ว ย่อมให้ จักให้ มีการอาเทศ ฌย ปัจจย กับ อา ที่สุดธาตุนี้ เป็น เอยย จึงเป็น เทยยํ ทาทพพิ ทาน อันเขาพึงให้ ใน เพราะ อนีย ปัจจย เมื่อถึงการลบสรรหน้า ด้วยสูตรว่า สรโลโป เป็นต้น, เมื่อท่านห้าม ตุ ศัพท์ ในสูตรนั้นนั้นแหละ แล้วลบ อา ด้วยสูตรว่า สรา สเร โลป จึงที่ชะสรรหลัง จึงเป็น ทานีโย ทาน อันเขาพึงให้</p> <p>ปา ปาเน. อหียิตถ ปียติ ปียิสสตีติ เปยฺยํ, ปาทพฺพํ, ปานีโย.</p> <p>ปา ธาตุ เป็นไปในความดื่ม น้ำ อันท่านได้ดื่มแล้ว ย่อมดื่ม จักดื่ม เหตุนั้น จึงชื่อว่า เปยยํ น้ำอันท่านพึงดื่ม คือ ควรดื่ม</p> <p>ทา จาเค. อหียิตถ หียติ หียิสสตีติ เอยฺยํ, ทาทพฺพํ, ทานีโย.</p> <p>ทา ธาตุ เป็นไปในความละ มานะ อันท่าน ละได้แล้ว ย่อมละ จักละ เหตุ นั้นจึงชื่อว่า เอยยํ มานะอันท่านพึงละ คือ ควรละ</p> <p>มา มาเน. อหียิตถ มียติ มียิสสตีติ เมยฺยํ, มาตพฺพํ, มินิตพฺพํ, เมตพฺพํ วา.</p> <p>มา ธาตุ เป็นไปในความนับ อันเขาได้นับแล้ว ย่อมนับ จักนับ เหตุนั้นจึง ชื่อว่า เมยยํ อันเขาพึงนับ คือ ควรนับ</p> <p>ถา อวโพรเน. อถฺถายิตถ ถายติ ถายิสสตีติ เถยฺยํ, ถาทพฺพํ, ถาเตยฺยํ.</p> <p>“ถาสฺส ชา ชํ นา”ติ ชาเทเส “กียาทีโต นา”ติ วินาธิการโยคฺวิภาเคน</p> <p>นาปจฺจโย, อิการาคโม จ. ชานิตพฺพํ, วิชานนีโย.</p> <p>ถา ธาตุ เป็นไปในความรู้ ญาณอันท่านได้รู้แล้ว ย่อมรู้ จักรู้ เหตุนั้นจึง</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ชื่อว่า เถยย อันท่านพึงรู้ คือ ควรรู้ ในการอาเทศ ณา เป็น ชา ด้วยสูตรว่า ณาสส ชา ชี นา จึงลง นา ปัจจัย โดยการจำแนกสูตรที่ประกอบโดยเว้น สูตรที่ตามมา ว่า กิยาทีโต นา, และลง อี อักษรอาคม (จึงได้เป็น) ชานิตพพิ วิชานนีย อันท่านพึงรู้</p> <p>ขยา ปกถเน, สงขยาตพพิ, สงขเยยย อิจจาที.</p> <p>ขยา เป็นไปในความกล่าว, อันท่านพึงกล่าว ดังนี้เป็นต้น</p>
557.	<p>กรรมหา กิจจ. ริจจ ปัจจัย ลงหลัง กร ชาติ</p>	<p>กรชาติโต ริจจปปัจจโย โหติ ภาวกมเมสุ. ริจจ ปัจจัยลงหลัง กร ชาติ ใช้ใน ภาวะสาธนะ และ กัมมสาธนะ</p>
558.	<p>รมหิ รนโต ราหิ โน. เพ ราะ ปัจจัย ที่มี ร อนุพันธ์ พยัญชนะตัว สุตท้ายของชาติ มี ร เป็นต้น ย่อมไม่มี</p>	<p>รการานูปนธ ปจเจเย ปเร สพโพ ชาติวนโต ราหิ ปัจจยกรกรรมริยาโท โน โหติ, โลปมาปชชเตติ อตโธ. รนโตติ เอตถ รกาโร สนธิโซ. กตตพพิ กิจจ. “ริจจา”ติ โยควิภาเคน ภราหิโตปิ ริจจปปัจจโย. ยถา ภริยตีติ ภจโจ. สรโลโป. อี คติมติ. ปติ เอตพโพ ปฏิจโจ.</p> <p>ในเพราะปัจจัยที่มี ร อนุพันธ์(ลบ ร) อยู่หลัง พยัญชนะตัวสุดท้ายของ ชาติทั้งปวง มี ร เป็นต้น ไม่มี ร อักษรของปัจจัย, อธิบายว่า ร อักษรลบทั้ง ในคำว่า รนโต นี้ ร อักษร เกิดจากการสนธิ จึงได้ว่า กรรมอันท่านพึงทำ ชื่อว่า กิจจ. แม้หลัง ภร ชาติเป็นต้น ก็ลง ริจจ ปัจจัยได้ โดยการแบ่งสูตรว่า ริจจ เช่น บุรุษ อันท่านราชา ย่อมเลี้ยงดู เหตุนี้จึงชื่อว่า ภจโจ บุรุษอัน พระราชาพึงเลี้ยง.ลบสระ อี ชาติ เป็นไปในความไปถึง หนทางอันเขาไปถึง เฉพาะ เหตุนี้จึงชื่อว่า ปฏิจโจ หนทางอันเขาพึงถึงเฉพาะ</p>
559.	<p>เปสชาติสคคปตตกาเลสุ กิจจา. กิจจปัจจัยทั้งหลาย ย่อมลง ในอรรถเปสชาติสคค และปตตกาละทั้งหลาย</p>	<p>เปส อติสคค ปตตกาลอิจเจเตสวตถสุ กิจจปปัจจยา โหนติ. เปสนิ นาม “กตตพพิมัท ภาวตา”ติ อาณาปน อชฺฌเนสนนญจ. อติสคโค นาม “กิมิท มยา กตตพพิ”นติ ปุฏฺฐสส วา “ปาโณ น หนตพโพ”ติอาทีนา ปฏิปตติทสนนฺมุเขน วา กตตพพิสส อญฺญถา. ปตตกาโล นาม สมปตตสมโย. โย อตตโน กิจจกรณสมยมนุปรกขิตฺวา น กโรติ, ตสส สมยาโรจัน. น ตถถ อชฺฌเนสนนตถิติ. เต จ “ภาวกมเมสุ กิจจกตตกา”ติ วุตตตตา ภาวกมเมสเวว ภาวนติ.</p> <p>กิจจ ปัจจัย ย่อมใช้ในอรรถเป็นต้นว่า เปส อติสคค ปตตกาล ที่ชื่อว่า เปสน คือ การสั่งบังคับ และเชื่อเชิญ ว่า สิ่งนี้ อันท่านพึงทำ ดังนี้</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายณะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ที่ชื่อว่า อติสคค คือ การอนุญาต แก่ผู้ที่ถูกถามว่า “ข้าพเจ้าควรทำสิ่งนี้อย่างไร” หรือ สิ่งที่พึงทำ โดยมุ่งถึงการเห็นการปฏิบัติ โดยนัยเป็นต้นว่า “สิ่งมีชีวิต ไม่ควรฆ่า” ที่ชื่อว่า ปตตกาล คือ ถึงเวลาแล้ว ผู้ใด ไม่พิจารณาเวลาที่ต้องทำหน้าที่ของตน แล้วไม่กระทำ การบอกเวลาแก่บุคคลนั้น ชื่อว่า ปตตกาล ในการบอกเวลานั้น ไม่มีการเชื่อเชิญแล ก็</p> <p>กิจจ ปัจจัยเหล่านั้น ย่อมลงใน ภาววาก และกัมมวากเท่านั้น เพราะว่า ท่านกล่าวแล้ว ด้วยสูตรว่า “ภาวกมเมสุ กิจจกตชตถา</p> <p>เปสนเน ตาว กรียตุ ภวตา กมมนติ อตเถ อิมินา ตพพานิยา. เสสํ วุตตนยเมว. กตตพพํ กम्मํ ภวตา, กรณียํ กิจจํ ภวตา.</p> <p>อุทาหรณ์ใน เปสน นักศึกษาพึงทราบก่อน, ตพพ และ อนีย ปัจจัย ย่อมลงด้วยสูตรนี้ ในอรรถว่า กรรม อันท่านผู้เจริญ จงทำ ส่วนที่เหลือ มีนัยตามที่กล่าวแล้วนั่นเอง กรรม อันท่านผู้เจริญ พึงทำ กิจ อันท่านผู้เจริญพึงทำ</p> <p>อติสคเค ภูชชตุ ภวตาติ อตเถ ตพพาติ. “อณเณสุ จา”ติ วุทธิ. “ตสสา”ติ วุตตเต.</p> <p>ใน อติสคค ตพพ ปัจจัยเป็นต้น ย่อมลงในอรรถ ว่า โภชนะ อันท่านผู้เจริญจงบริโภค, การพฤทธิ ย่อมมีด้วยสูตรว่า อณเณสุ จ ดังนี้ บทว่า ตสส ย่อมตามมา</p>
560.	<p>ภุขาทินมนโต โน ทวี จ. ลบพยัญชนะตัวสุดท้ายของ ภุช ธาตุเป็นต้น และช้อน ต</p>	<p>ภุชอิจเจวมาทีนํ ชการาทิอนตานิ ธาตุณมนโต โน โหติ, ปรสส กิจจ-กิตกปปัจจยตการสส จ เทวภาโว โหติ. โภตตพพํ โภชนํ ภวตา, โภชนียํ โภชชํ ภวตา.</p> <p>ที่สุทธธาตุ มี ช อักษรเป็นต้น มี ภุช ธาตุ เป็นอาทิ ไม่มีที่สุทธธาตุ (คือลบ) และมีการทำเทวภาวะ ต อักษร แห่งกิจจ และกิตกปัจจัย. โภชนะ อันท่านผู้เจริญ พึงบริโภค</p> <p>อิการาคมยุตตกาเร ปน “นมกรานมนตานิ นียุตตตมฮี”ติ เอตถ “อนตานิ นียุตตตมฮี”ติ โยควิภาเคน ธาตวนตโลปาทีนเสโธ. “รุธาทิโต นิคคหิตปุพพ”นติ วินาธการโยควิภาเคน “นิคคหิตถญา”ติ วา นิคคหิตา-คโม. ภูยชิตพพํ ตยา, ภูยชิตพพํ.</p> <p>ส่วน ในเพราะ ต ปัจจัย ที่มี อี อากม ห้ามลบพยัญชนะที่สุทธธาตุเป็นต้น</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ด้วยการแบ่งสูตรว่า “อนตานิ นิยุตตมฺหิ” ในสูตรนี้ว่า “นมกรานมนตานิ นิยุตตมฺหิ”, ลงนิกหิตอาคม ด้วยการแบ่งสูตรโดยเว้นบพที่ตามมาว่า “รฺฐาโท นิคคหิตปุพฺพณฺจ” หรือด้วยสูตรว่า “นิคคหิตณฺจ</p> <p>สมยาโรจเน ปน อิ อชฺฌยเน. อธิปุพฺโพ. อธิยตฺ ภาตฺตาติ อตฺเถ ตพฺพา- นียาติ อิการาคมวฺฐิธยาเทสอชฺฌมาเทสา จ. ญยปฺปจฺจเย ตฺ วฺฐิ, ยการสส ทฺวิตตณฺจ. อชฺฌยิตพฺพํ อชฺฌยณฺยํ ภาตฺตา. อชฺฌยณฺยํ ภาตฺตา. อวสฺสํ กตตพฺพนฺติ วากฺเย ปน “กิจฺจา”ติ อธิกิจฺจ “อวสฺสกาธมฺเณสุ ณี จา”ติ อวสฺสกาธมฺเณตฺเถ จ ตพฺพาทโย. กตตพฺพํ เม ภาตฺตา เคหํ, กรณฺยํ การิยํ. เอวํ ทาทพฺพํ เม ภาตฺตา สตํ, ทานฺยํ, เทยํ.</p> <p>ส่วน ในการบอกเวลา อิ ธาตุที่มี อิ อุปสัคอยู่หน้า ใช้ในอรรถว่า การ สวด สาธยาย, ลง ตพพ และ อนีย ปัจจัยเป็นต้น ในอรรถว่า อันท่านจง สวด ลง อิ อักษรอาคม พฤทธิ อิ เป็น เอ อาเทศ เอ เป็น อย และอาเทศ อิ เป็น อชฺฌ. ส่วน ในเพราะ ญย ปัจจัย วฺฐิ อ เป็น อา, ซ้อน ย อันท่านพึงสวด ชื่อว่า อชฺฌยณฺยํ อชฺฌยณฺยํ. ส่วนในประโยคที่ว่า อันท่าน พึง ทำแน่แท้ ตพพ ปัจจัยเป็นต้น ลงในอรรถว่า แน่แท้ และเป็นหนี โดยสูตรว่า “อวสฺสกาธมฺเณสุ ณี จ” เพราะอาศัยบพว่า “กิจฺจ” ดังนี้</p> <p>ธฺร ธฺราธเน. จฺฐาติตฺตา เณ ญยา วฺฐิ อิการาคโม จ. ธฺราเรตพฺพํ, ธฺรายิตพฺพํ อิจฺจาติ.</p> <p>ธฺร ธาตุ เป็นไปในความทรงไว้ เณ ญย ปัจจัย ลงได้ เพราะว่าเป็นธาตุ หมวด จฺฐ เป็นต้น มีการพฤทธิ และลง อิ อาคม เป็นต้นว่า ธฺราเรตพฺพํ ธฺรายิตพฺพํ รม อันท่าน พึงกางกั้นไว้</p> <p>“นฺทาทฺทฺหิ ยฺญณฺนมนานนากานนกา สการิตฺเทหิ จา”ติ สการิตฺเทหิ ยฺญณฺนมาเทสฺวิธานโตเยว ธาตุปฺปจฺจยฺนตโตปิ กิจฺจกิตกปฺปจฺจยา ภาวนตฺติ ทฺฐาพฺพา. เตน ตติกาปิยตฺติ ตติกาเปตพฺโพ. เอวํ ตติกาเปตพฺโพ ตติกาปนีโย. อภาวียิตถ ภาวียติ ภาวียิสฺสตีติ ภาเวตพฺโพ มคฺโค. ภาวยิตพฺโพ, ภาวนีโย, ภาวนียํ, ภาวนียา. อการียิตถ, การียติ, การียิสฺสตีติ กาเรตพฺพํ การยิตพฺพํ การาเปตพฺพํ การापยิตพฺพํ การापนียมิจฺจาติ จ สิทฺธํ ภาวติ.</p> <p>พึงทราบว่าจะสามารถลงกิจจปัจจัยและกิตกปัจจัย แม้หลังจากบพที่มีธาตุ ปัจจัยอยู่ท้าย เพราะเป็นวิธีอาเทศของ ยฺ และ ญฺ ปัจจัย แม้หลังจากธาตุ</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ที่มีการิตปัจจัยด้วยสูตรว่า “นุทาทีหิ ญฺณวฺณมนานนากานนกา สการิตฺเตหิจ”, ดังนั้น จึงสำเร็จอุทาหรณ์เป็นต้นว่า ตติกาปิยตติ ตติกาเปตพโพ ศิษย์ อันอาจารย์ย่อมให้ออดทน เหตุนั้น ศิษย์ จึงชื่อว่า อันอาจารย์ พึงให้ออดทน เอวํ ตติกาเปตพโพ ตติกาปนีโย เหมือนกัน คือ คนป่วย อันหมอ พึงให้เยียวยา อภาวียิตถ ภาวียติ ภาวียิสฺสตีติ ภาเวตพโพ มคฺโค มรรค อันท่าน ได้เจริญแล้ว ย่อมเจริญ จักเจริญ เหตุนั้น มรรค จึงชื่อว่า อันท่าน พึงเจริญ ภาวียิตพโพ, ภาวนีโย, อันท่าน พึงเจริญ ภาวนีโย, กรรมภูฐาน อันท่าน พึงเจริญ ภาวนียา สติ อันท่านพึงเจริญ อการียิตถ, การียติ, การียิสฺสตีติ กาเรตพพํ การียิตพพํ การาราเปตพพํ การาราปิตพพํ การาราปนีโย เรือน อันท่าน ได้ให้ทำแล้ว ย่อมทำ จักทำ เหตุนั้น เรือน จึงชื่อว่า อันท่าน พึงให้ทำ</p> <p>กตตพพํ กรณียญจ การียํ กิจจมิจฺจปิ กาเรตพพํ ตถา การารา- เปตพพํ กิจจสงฺคโห. กตตพพํ กรณียํ การียํ กิจจ กาทเรตพพ การาราเปตพพ ประมวลลงในกิจปัจจัย</p> <p>กิจจบปัจจัยนุตนโย วิธีลงกิจปัจจัย จบแล้ว</p>

เตกาลิก กิตกปจจยมนตย
วิธีการลง กิตก ปัจจย อันเป็นไปใน 3 กาล

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>อิทานิ กิตกปจจยา วุจจนเต. กร กรณ. ปุเร วีย ธาตุสณฺหาทิ. กุมภ อิจฺจุปปทํ. ตโต ทุตฺติยา. “กุมภํ กโรติ อกาสิ กริสฺสตี”ติ วา วิคฺคเห ‘ปรา, ปจจยา”ติ จ วตฺตเต. บัดนี้ ข้าพเจ้า จะพรรณนา กิตกปัจจย กร ธาตุ เป็นไปในความทำ ชื่อของธาตุเป็นต้น ก็ เหมือนกับ(ที่อธิบายมาแล้ว)ตอนต้น มีอุปบท(บทหน้า) เป็นต้นว่า กุมภ (เพิ่มขึ้นมา) อุปบทนั้น เป็นทุตติยาวิภัติ (ตัวอย่างเช่น) ในวิเคราะห์ว่า บุคคล ย่อมกระทำ ได้ กระทำแล้ว หรือว่า จักกระทำ ซึ่งหม้อ บทว่า ปรา และ ปจจยา ย่อมตามมา</p>
561.	ธาตฺยา กมฺมาทิมฺหิ โณ. เมื่อมีกรรมข้างหน้า ลง ณ ปัจจย ข้าง หลังธาตุ	<p>กมฺมสฺมี อาทิมฺหิ สติ ธาตฺยา ปโร ฌปฺปจฺจโย โหติ. โส จ เมื่อมีกรรมเป็นเบื้องต้น ลง ณ ปัจจย หลังธาตุ ก็ ณ ปัจจยนั้น</p>
562.	อณฺเณ กิตฺ. ปัจจยเหล่านี้(จากกิจจปัจจย) ชื่อว่ากิต	<p>ตฺติเย ธาตฺวาธิกาเร วิหิตา กิจฺเจหิ อณฺเณ ปจฺจยา กิตฺติเจว สณฺเณ โหนตฺติติ กิตฺสณฺเณ กตา. ปัจจยเหล่านี้จาก กิจจ ปัจจย ซึ่งท่านจัดไว้ในอธิการ ว่าด้วยเรื่องธาตุ ที่ 3 มีชื่อว่า กิต นั้นแล เพราะเหตุนี้ ท่านจึงทำการตั้งชื่อว่า กิต ปัจจย</p>
563.	กตฺตริ กิตฺ. ลงกิตปัจจย ในกัตต	<p>กตฺตริ การเก กิตฺปจฺจโย โหติติ นิยมโต กตฺตริ ภาวติ. โส จ “ณาทโย เตกาลิกา”ติ วุตฺตตฺตา กาลตฺตये จ โหติ. ปุเร วีย การิตพฺยปเทสณฺโลปวฺพุทฺธิโย. (ปจฺจยมนตฺส- สาสิงคตฺตา สฺยาทิมฺหิ อสมฺปตฺเต “ตฺทฺธิตฺตสมาสกิตกา</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>นาม้วาตเวตุนาทีสุ จา”ติ กิตกนตตตนา นาม้ว กเต สยาทยุปปตติ). ตโต กุมภ กโรตีติ อตเต “อมาทโย ปร- ปเทภี”ติ พุติยาตปปุริสสมาโส.“นามาน”นติอาทินา สมาสสณณา.“เตสั วิภตติโย โลปาจา”ติ วิภตติโลโป. “ปกติ จสส สรณตสสา”ติ ปกติภาโว. ปุน สมาสตตนา นามมิว กเต สยาทยุปปตติ.</p> <p>กิตปัจจย ลงในกัตตการก เหตุนั้น โดยกำหนด จึงลง- กิตปัจจย ในกัตต และลงในกาลทั้ง 3 ด้วย เพราะว่า ท่านกล่าวไว้ด้วยสูตรว่า “ณาทโย เตกาลิกา” มีการตั้ง ชื่อว่าการิตะ การลบ ณ และการพหุติ เหมือนในก่อน, (บทที่มีปัจจยอยู่ท้ายไม่ใช่ลิงค์ จึงยังไม่ลง สิ วิภตติเป็น ต้น, เพราะมีกิตกปัจจยอยู่ท้าย เมื่อตั้งชื่อดังนาม ด้วย สูตรว่า “ตพิตสมาสกิตกา นาม้วาตเวตุนาทีสุ จ” แล้ว จึงลง สิ วิภตติเป็นต้น), เพราะเหตุนั้น ในอรรถ วิเคราะห์ ว่า บุคคล ย่อมกระทำซึ่งหม้อ จึงเป็นพุติยา- ตปปุริสสมาส ด้วยสูตรว่า “อมาทโย ปรปเทภี”, ตั้งชื่อ ว่าสมาส ด้วยสูตรที่ขึ้นต้นว่า “นามาน” ลบวิภตติ ด้วย- สูตรว่า “เตสั วิภตติโย โลปา จ” เป็นปกติ ด้วยสูตรว่า “ปกติ จสส สรณตสส” เพราะยังเป็นสมาส ให้ตั้งชื่อเป็น ดังนามอีกแล้ว จึงลง สิ วิภตติเป็นต้น</p> <p>โส กุมภกาโร, เต กุมภการา อิจจาติ. อิตถียิ กุมภการี, กุมภการियो อิจจาติ, ตถา กम्म กโรตีติ กम्मกาโร. เอว มาลาการโร, กฏจการโร, รธการโร, สุวณณการโร, สุตตการโร, วุตติการโร, ฐีกการโร.</p> <p>ดังเช่น ช่างหม้อนั้น ช่างหม้อเหล่านั้น ใน อิตถीलิงค์ ก็เป็น กุมภการี กุมภการियो ช่างหม้อหญิง เหล่าช่างหม้อ หญิง เป็นต้น, ทำนองเดียวกัน บุคคลใด ย่อมกระทำซึ่ง กรรม เหตุนั้น บุคคลนั้น จึงชื่อว่า กम्मการ ผู้กระทำ- กรรม มาลาการ กฏจการ รธการ สุวณณการ สุตตการ วุตติการ ฐีกการ ก็เป็นไปในทำนองเดียวกัน</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>คห อุปาทาเน. ปตตํ อคณฺหิ คณฺหาติ คณฺหิสฺสตีติ วา ปตตคฺคาโห. เอวํ รสฺมิกฺคาโห, รชฺชुकฺคาโห.</p> <p>คห ธาตุ ในความถือเอา บุคคลใด ได้ถือเอาแล้ว ย่อม ถือเอา จักถือเอา ซึ่งบาตร เหตุนั้น บุคคลนั้น จึงชื่อว่า ปตตคคาห ผู้ถือเอาซึ่งบาตร รสมิกคาห, รชชुकคาห ผู้ถือเอาซึ่งเชือก ก็ทำนองเดียวกัน</p> <p>เว ตนตสนฺตนาเน. ตนตํ อวายิ วายติ วายิสฺสตีติ วา ตฺนตฺวาวโย. “เต อวาวยา การิเต”ติ อายาเทโส. วากฺเย ปนตฺถ “เต อวาวยา”ติ โยควิภาเคน อายาเทโส. เอวํ ตฺนตฺนาวโย.</p> <p>เว ธาตุ เป็นไปในความปั่นด้าย บุคคลใด ได้ปั่นแล้ว ย่อมปั่น หรือว่า จักปั่น ซึ่งด้าย เหตุนั้น บุคคลนั้น จึงชื่อ ว่า ตนตววย ผู้ปั่นด้าย อาเทศ เอ เป็น อาย โดยสูตรว่า “เต อวาวยา การิเต ส่วนในประโยคที่เป็นวิเคราะห์ อาเทศ เอ เป็น อาย โดยการแบ่งสูตรว่า “เต อวาวยา” ในสูตรนี้ ตฺนตฺนาวย ช่างชุน ก็ทำนองเดียวกัน</p> <p>มา ปริมาเณ. ฌณฺณ อมิํนิ มิํนาติ มิํนีสฺสตีติ วา อตฺถเ ณฺปปจฺจเย กเต</p> <p>มา ธาตุ เป็นไปในความนับ เมื่อท่านลง ณ ปัจจัย ใน อรรถว่า ได้นับแล้ว ย่อมนับ หรือ จักนับ ซึ่งข้าวเปลือก “ณฺมฺหิ”ติ วัตตเต.</p> <p>บทว่า ณฺมฺหิ ย่อมตามมา</p>
564.	<p>อาการนทานมาโย. เพราะ ณ ปัจจัย อาเทศ อา อักษรที่อยู่ ท้ายธาตุ เป็น อาย</p>	<p>อาการนทาน ธาตุนี้ อนุตฺสฺส อายาเทโส โหติ ณการานุนฺพฺนฺธ ปจฺจเย ปเร. สรโลปาที. ณณฺณมาโย. เอวํ ทานํ ททาตีติ ทานทาโย.</p> <p>อาเทศ ที่สุดธาตุ ที่เป็น อา เป็น อาย ในเพราะปัจจัย ที่เนื่องด้วย ณ มีการลบสระเป็นต้น อุทาหรณ์เช่น ฌณฺณมาโย ผู้ดวงข้าวเปลือก เหมือนกัน</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ทานทาโย ชื่อว่า ผู้ให้ทาน เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมให้ทาน</p> <p>กมุ กนติมหิ. ฌมม อกามยิ กามยติ กามยิสสตีติ วา ฌมมกาโม ปุริโส, ฌมมกามา กณณา, ฌมมกามิ จิตต์. เอว อตถกาโม, หิตกาโม, สุขกาโม, ฌมม ปาเลตีติ ฌมมปาโล อิจจาหิ.</p> <p>กมุ ธาตุ เป็นไปในความรักใคร่. บุรุษใด ได้ใครแล้ว ย่อมใคร่ หรือ จักใคร่ ซึ่งธรรม เหตุฉะนั้นบุรุษนั้น ชื่อว่า ผู้ใคร่ธรรม,(แบบเดียวกัน) หญิงผู้ใคร่ธรรม จิตอันใคร่ธรรม</p> <p>ทมุ ทมเน. “อริ อหมิ ทเมติ ทมิสสตี”ติ วิคคเห “ธาตุยา”ติ อธิกาโร, “กมมาทิมหิ”ติ จ วตตเต.</p> <p>ทมุ ธาตุ เป็นไปในความ ผิก ช่ม ในวิเคราะห์ว่า ได้ช่มแล้ว ย่อมช่ม จักช่ม ดังนี้ มีอธิการสูตร(สูตรตามมาไกล) ว่า ธาตุยา, และ บทว่า กมมาทิมหิ ย่อมตามมา</p>
565.	<p>สณณายมนุ.</p> <p>ในที่กล่าวชื่อ เมื่อธาตุมีกรรมอยู่ข้างหน้า ลง อ ปัจจัยข้างหลังธาตุ และลง นุ อากมหลังกรรม</p>	<p>กมมุปปเท อาทิมหิ สติ, สณณายํ คมยมานายํ, ธาตุยา อปปจจโย โหติ อุปปทนต์ นุการาคโม จ. เอตถ จ “นุ นิคคหิตํ ปทนต์”ติ สุตเต “ปทนต์”ติ วจนโต อุปปทนต์เยว นุการาคโม โหตีติ ทฎฐพฺพ. “เตสุ วุฑฺธิ”ติ อาทินา อุการโลโป. อยํ ปน นวาคโม สมาสํ กตวา อุปปทวิภตติโลเป กเตเยว โหตีติ เวทิตพฺพ.</p> <p>เมื่อมีกรรมเป็นบพหน้า, เมื่อรู้ว่าเป็นชื่อ, ลง อ ปัจจัยข้างหลังธาตุ และลง นุ อักษรอากมข้างหลังบพหน้า, สำหรับในสูตรนี้ พึงทราบว่าจะลงนุอักษรอากมเฉพาะในที่สุดของบพหน้าเท่านั้น เพราะมีคำ ว่าในที่สุดของบพหน้าในสูตรว่า “นุ นิคคหิตํ ปทนต์”, ลบ อ อักษร ด้วยสูตรที่ขึ้นต้นว่า “เตสุ วุฑฺธิ”, ควรทราบไว้เสมอว่า เมื่อทำเป็นสมาสแล้วลบลวิภตติของบพทกลับหน้าแล้วเท่านั้น จึงลง นุ อากมนี้ได้</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายณะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
566.	<p>นุ นิคคหิตํ ปทนฺเต. อาเทศ นุ ในที่สุดบทใกล้ธาตุ เป็น นิคคหิต</p>	<p>อุปบทภูตนามปทนฺเต วัตตมาโน นุกการาคโม นิคคหิต- มาปชชเต, นิคคหิตสส วคคณตตตํ, เสสํ สมิ, วุทธาภาโว วิเสโส, อรินทโม ราชา.</p> <p>ตถา ตร ตระณ. เวสสํ ตระตีติ เวสสนนโร, ตณฺหํ กโรติ หีสตีติ ตณฺหงฺกโร ภควา. เอวํ เมชงฺกโร, สรณงฺกโร, ทีปงฺกโร.</p> <p>นุ อาคม ที่อยู่ที่ท้ายบทนามอันเป็นบทหน้า ย่อม กลายเป็น นิคคหิต,(แล้ว) นิคคหิต กลายเป็นพยัญชนะ ที่สุดวรรค ของพยัญชนะ(ตัวหน้าธาตุ),วิธีที่เหลือ ก็เหมือนกัน, มีความแปลกที่ตรงพหุทธิเท่านั้น (ตัวอย่างเช่น) อรินทโม ราชา พระราชาผู้ข่มศัตรู เหมือนกัน ตร ธาตุ เป็นไปในความข้าม ผู้ใดยอมข้าม ซึ่งตรอก เหตุนั้นผู้นั้น ชื่อว่า ผู้ข้ามซึ่งตรอก, พระผู้มีพระ ภาคเจ้า ย่อมทำ คือกำจัด ซึ่งต้นหา เหตุนั้นพระผู้มีพระ ภาคเจ้าพระองค์ จึงทรงพระนามว่า ผู้กำจัดต้นหา, ทำนองเดียวกัน เมชงฺกโร สรณงฺกโร ทีปงฺกโร “อาทิมหิ, อ”อิติ จ วัตตเต. บทว่า อาทิมหิ และ อ ย่อมตามมา</p>
567.	<p>ปุเร ททา จ อี. เมื่อมี ปุร ศัพท์ข้างหน้าธาตุ ลง อ ปัจจัย ข้างหลัง ทท ธาตุ และอาเทศ อ ของ ปุร เป็น อี</p>	<p>ปุรสทเท อาทิมหิ สติ “ทท ทาเน” อิจเจตยา ธาตุ ยา อปฺปจฺจโย โหติ, ปุรสทเท อการสส อิจฺจ โหติ. เอตถ จ “ตทนุปรโรธนา”ติ ปริภาสโต ปุรสททตสเสว อี โหตีติ ทฎฺฐพฺพ. ณาทีนํ เตกาลิกตเตปิ อุปฺปทตถวิเสเสน อตีเตเววามปฺปจฺจโย โหตีติ ทฎฺฐพฺพ. ปุเร ทานํ อททีติ ปุรินทโท สกโก. อีธาปี วิภตฺติโลเป กเตเยว อีอาเทโส.</p> <p>เมื่อมี ปุร ศัพท์ เป็นบทหน้า ลง อ ปัจจัย หลังธาตุนี้ว่า ทท ธาตุ เป็นไปในความให้, ในเพราะ ปุร ศัพท์ อาเทศ อ เป็น อี สำหรับสูตรนี้ ฟังเห็นว่า โดย ปริภาสสูตรว่า “ไม่ผิดต่อพระพุทธรพจน์” อาเทศสระที่สุดแห่ง ปุร</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วุดติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ศัพทฺ เทานั้น เป็น อี พิงเห็นว่า แม่เมื่อ ณ ปัจจัยเป็นต้น ก็เป็นไปในกาลสาม อ ปัจจัย นี้จึงลงในอดีตกาลเท่านั้น เพราะความหมายพิเศษของบทหน้า ท้าวสักกะ ได้ให้ แล้ว ซึ่งทาน ในกาลก่อน เหตุนั้น ท้าวสักกะจึงชื่อว่า ปุรินทท ผู้ให้ทานในกาลก่อน แม่ในที่นี้ เมื่อท่านลบ วิภตติแล้วนั้นเทียว จึงอาเทศ เป็น อี</p> <p>“กมมาทิมหิ, อ”อติ จ วุตตเต.</p> <p>บทว่า กมมาทิมหิ และ อ ดังนี้ ย่อมตามมา</p>
568.	<p>สพฺพโตณฺวตฺตวารี วา.</p> <p>เมื่อมีกรรมข้างหน้าหรือไม่มีก็ตาม ลง อ ณฺว ตฺ และ อาวี ปัจจัย หลังธาตุทั้งปวง</p>	<p>สพฺพโต ธาตุโต กมมาทิมหิ วา อกมมาทิมหิ วา สติ อ ณฺว ตฺ อาวีอิจเจเต จตฺตวโร ปจฺจยา โหนติ. วาคคหฺม “อกมมาทิมหิ วา”ติ วิกฺปฺนตฺถ.</p> <p>เมื่อมีกรรมเป็นต้น หรือไม่มีก็ตาม ลงปัจจัย 4 ตัวนี้คือ อ ณฺว ตฺ อาวี ได้หลังธาตุทุกตัว</p> <p>อุปจฺจเย ตาว ธร ธารณ. รมฺม อธิ ธรติ ธริสฺสตีติ วา รมฺมธโร. เอวฺ วินยธโร. ตถา ตํ กรฺโรตีติ – ตกฺกโร. ทฺวิตตฺ. เอวฺ ทิตกโร, ทิวสฺกโร, ทินกโร, ทิวากโร, นิสากโร, ธนฺ คณฺหาตีติ ธนฺคฺโค. เอวฺ กฺภูคฺโค.</p> <p>สพฺพกามํ ททาตีติ สพฺพกามทโท, สพฺพทโท.</p> <p>ใน อ ปัจจัยก่อน ธร ธาตุ เป็นไปในความทรงไว้ ผู้ใด ได้ทรงไว้แล้ว ย่อมทรงไว้ จักทรงไว้ ซึ่งธรรม เหตุนั้น ผู้นั้นชื่อว่า ผู้ทรงธรรม ผู้ทรงวินัยก็เช่นเดียวกัน อนึ่ง ผู้ใด ย่อมทำ ซึ่งสิ่งนั้น เหตุนั้นผู้นั้นชื่อว่า ผู้ทำสิ่งนั้น ซ้อนพยัญชนะ ผู้ทำซึ่งประโยชน์,ผู้ทำซึ่งวัน,ผู้ทำซึ่งวันที่, ผู้ทำแสงสว่าง, ผู้ทำความมืด, ก็เช่นเดียวกัน, ผู้ใดย่อม ถือ ซึ่งธนู เหตุนั้น ผู้นั้นจึงชื่อว่า ผู้ถือซึ่งธนู. ผู้ถือซึ่งเสื่อ ก็เช่นเดียวกัน ผู้ใด ย่อมให้ สิ่งที่น่าปรารถนาทุกอย่างได้ เหตุนั้น ผู้นั้นจึงชื่อว่า ผู้ให้สิ่งที่น่าปรารถนาได้ทุกอย่าง, คือให้อะไรได้ทุกอย่าง</p> <p>อาโต ปน อนฺนํ อทาสี ททาติ ททิสฺสตีติ อนฺนโท. เอว</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายณะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ธนโท, สจจ สนทหตตี สจจสนุโธ. ปา ปาเน. มชช ปิวตตี มชชโป. ตา ปาลเน. คว สททำ ตายตตี โคตต. เอว กตตริ.</p> <p>ก็ อ ปัจจัยลงหลังธาตุมีอาเป็นที่สุดได้ เช่น ผู้ใด ได้ให้ แล้ว ย่อมให้ จักให้ ซึ่งข้าว เหตุนั้น ผู้นั้นจึงชื่อว่า ผู้ให้ข้าว ผู้ให้ทรัพย์ ก็เช่นเดียวกัน, ผู้ใด ย่อมสัมผัส ซึ่ง สัจจะ เหตุนั้น ผู้นั้นจึงชื่อว่า ผู้สัมผัสสัจจะ ปา ธาตุ เป็นไปในความดื่ม ผู้ใดย่อมดื่ม ซึ่งน้ำเมา เหตุนั้นจึงชื่อว่า ผู้ดื่มน้ำเมา ตา ธาตุ เป็นไปในความรักษา ตระกูลใด ย่อมรักษาชื่อเสียง เหตุนั้น ตระกูลนั้น จึงชื่อว่า โคตร</p> <p>อกมมาทิมหิ ปน “ยสมาทเปตี”ติ สุตเต ภยคคหณน เสสสารเนปิ อปปจจโย.</p> <p>ส่วนในธาตุที่ไม่มีกรรมข้างหน้า ลง อ ปัจจัย แม้ใน สาระณะที่เหลือ ด้วย ภย ศัพท์ ในสูตรว่า ยสมาทเปตี</p> <p>นี ปาปฺณเน วิบุพฺโพ. วินสิ วิเนติ วินเสสตี เอเตน เอตถาติ वा विनो. “อณฺเณสุ จา”ติ วุทธิ อया- เทโส จ. नयन् नो. ति सेवयन् विबुधो. निस्सियत्त निस्सियत्ति निस्सियत्तตี वा निस्सो. ति सये. अनुस्यि अनुसेตี अनुसेत्तตี वा अनुसो.</p> <p>นี ธาตุ เป็นไปในความนำไปให้ถึง มี วิ เป็นบทหน้า. ชน ได้แนะนำแล้ว ย่อมแนะนำ จักแนะนำ ด้วยอุบาย นั้น หรือ ที่อุบายนั้น เหตุนั้น อุบายนั้นจึงชื่อว่า เป็นเครื่อง หรือ เป็นที่ แนะนำ พฤทธิ อี เป็น เอ และ อาเทศ เอ เป็น อาย โดยสูตรว่า อณฺเณสุ จ. สิ ธาตุ เป็นไปในความเสพ มี นิ เป็นบทหน้า อาจารย์ใด อันศิษย์ ได้อาศัยแล้ว ย่อมอาศัย หรือว่า จักอาศัย เหตุนั้น อาจารย์นั้นชื่อว่า เป็นที่ศิษย์อาศัย</p> <p>อิ คติมฺหิ, ปติบุพฺโพ. ปฏฺิจจ เอตสฺมา ผลเมตตี ปจจโย , สมฺทโย. จิ จये. วินิจฺฉียเต อนเนน</p> <p>วินิจฺฉยนํ वा विनिच्छो. उज्जयन् उज्जो, सल्लो, षम्मं विजिनात्ति षम्मवो. चि खये. खयन् खो. चि खये. विखयन् वि</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ชโย ชโย. กี ทพพวินิมเย. วิกกยณํ วิกโกโย, กโย. ลี ลีเสสเน. อลลียติ เอตถาติ อาลโย, ลโย. เอวํ อิวณณนโตโต.</p> <p>อิ ธาตุ เป็นไปในความไป มี ปติ เป็นบทหน้า ผลอาศัยแล้ว ย่อมออกไป จากธรรมนั้น เหตุนั้น ธรรมนั้น ชื่อว่า เป็นแดนอาศัยออกไป คือ สมุทัย จิ ธาตุ เป็นไปในความก่อ ผู้ใด อันท่าน ย่อมตัดสิน ด้วยธรรมนั้น เหตุนั้น ธรรมนั้น ชื่อว่า เป็นเครื่องตัดสิน แห่งผู้หนึ่ง หรือ การตัดสิน ชื่อว่า การการตัดสิน ชี ธาตุ เป็นไปในความสิ้นไป ความสิ้นไป ชื่อว่า ขยะ ชิ ธาตุ เป็นไปในความชนะ ความชนะพิเศษ ชื่อว่า ชัยชนะ ก็ ธาตุ เป็นไปในความซื้อสิ่งของ การขาย ชื่อว่า การขาย การซื้อ, ลี ธาตุ เป็นไปในความติดเนื่อง ผู้ใดติดอยู่ในที่นี้ เหตุนั้นในที่นี้ จึงชื่อว่า อาลัย คือความติดอยู่</p> <p>อาสุณนตีติ อสสวา. อวาเทโส. ปฐิสสวานํ ปฐิสสโว. สุกคิมหิ. อาภวคคา สวานตีติ อาสวา. รุสสเท. รวตีติ รโว. ภวตีติ ภโว. ปภวติ เอตสมมาติ ปภโว. ลู เจทเน. ลานํ ลโว. เอวํ อิวณณนโตโต.</p> <p>ชนเหล่าใด ย่อมฟังโดยเอื้อเฟื้อ เหตุนั้น ชนเหล่านั้น จึงชื่อว่า ผู้เชื่อฟัง อาเทศ อุ เป็น อว การฟังตอบ ชื่อว่า ปฐิสสว การตอบ สุ ธาตุ เป็นไปในความไหลไป กามเหล่าใด ย่อมไหลไปถึง ภวัคคพรหม เหตุนั้น กามเหล่านั้น จึงชื่อว่า อาสวะ รุ ธาตุ เป็นไปในความส่งเสียงร้อง เสียงใด ย่อมร้อง เหตุนั้น เสียงนั้น จึงชื่อว่า เสียงร้อง สภาวะใด ย่อมเกิดมี เหตุนั้นสภาวะนั้น ชื่อว่า เกิดมี รัคมี ย่อมสร้านออกจากที่นั้น เหตุนั้นที่นั่น จึงชื่อว่า แดนสร้านออกแห่งรัคมี ลู ธาตุในความตัด การตัด ชื่อว่า การตัด ลง อ ปัจจัย หลังธาตุที่เป็น อุ วรรณะ อย่างนี้</p> <p>นิคคณหาติ นิคคณํ वा นิคคโห, ปคคโห. สงคณหาติ เตन สงคณํ वा สงคโห. วร วรณ. สัวรรณํ สัวโร.</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ทร อาทเร. อาทธรณิ อาทโร. อาคจฺจติ อาคมฺนฺนติ วา อาคโม, อาคมียนฺติ เอตถ เอเตน วา อตถาติ อาคโม ปริยตฺติ. สบฺปตฺติติ สบฺโป. ทิพฺพตฺติติ เทโว. กมฺ ปทวิกฺเขเป. ปกฺกมฺนํ ปกฺกมตฺติติ วา ปกฺกโม. เอวํ วิกฺกโม.</p> <p>สภาวะใด ย่อมข่ม หรือว่า การข่ม ชื่อว่า การข่ม, ผู้ใด ย่อมสงเคราะห์ ด้วยวัตถุหนึ่ง เหตุหนึ่งวัตถุหนึ่ง จึงชื่อว่า เป็นเครื่องสงเคราะห์ หรือว่าการสงเคราะห์ ชื่อว่า การ สงเคราะห์ วร ธาตุ เป็นไปในความปิด ความสำรวม ชื่อ ว่า สังวร ทร ธาตุ เป็นไปในความ เอื้อเฟื้อ ความเอื้อเฟื้อ ชื่อว่า ความเอื้อเฟื้อ ธรรม ย่อมมา เหตุหนึ่งจึงชื่อว่า อัน มา หรือว่า การมา ชื่อว่า การมา ประโยชน์ อันบัณฑิต ย่อมรู้ ในธรรมนี้ หรือด้วยธรรมนี้ เหตุหนึ่งธรรมนี้จึงชื่อว่า เป็นที่ หรือเป็นเครื่องมา แห่งประโยชน์ คือ ปริยัติ สัตว์ ใดย่อมเสือกไล่ไป เหตุหนึ่งสัตว์นี้จึงชื่อว่า ผู้เสือกไล่ ผู้ใดย่อมรุ่งเรือง เหตุหนึ่งผู้ชื่อว่าผู้รุ่งเรือง กมฺ ธาตุ เป็นไปในความก้าวเท้าไป การเดินไป ชื่อว่า การเดินไป หรือผู้ใด ย่อมเดินไป เหตุหนึ่งผู้หนึ่งจึงชื่อว่า ผู้ เดินไป การก้าวไปวิเศษก็อย่างนั้น</p> <p>จร จรณเ. วเน จรตฺติติ วนฺจโร, กาโม อวจรติ เอตถาติ กามาวจโร โลโก, กามาวจรา สณฺหา, กามาวจโร จิตฺตํ. คาโว จรณฺติ เอตถาติ โคจโร, ฉฏฺฐิตปฺปุริโส.</p> <p>จร ธาตุ เป็นไปในความเที่ยวไป ผู้ใดย่อมเที่ยวไปใน ป่า เหตุหนึ่งผู้หนึ่งชื่อว่า ผู้เที่ยวไปในป่า กาม ย่อมเที่ยวไป ในโลกนี้ เหตุหนึ่ง โลกนี้ชื่อว่า เป็นที่ท่องเที่ยวแห่งกาม สันญญา เป็นที่เที่ยวไปแห่งกาม จิตเป็นที่เที่ยวไปแห่งกาม โคทั้งหลายย่อมเที่ยวไป ในที่นี้ เหตุหนึ่งที่นี่ชื่อว่า เป็นที่ เที่ยวไปแห่งโค บทนี้เป็นฉฏฐิตปฺปุริสสมาส</p> <p>ปาเทน ปิวตฺติติ ปาทโป. เอวํ กจฺจโป. ตติยาตปฺปุริโส. ต้นไม้ใดย่อมตีมทางเท้า เหตุหนึ่งต้นไม้นั้น ตีมทางเท้า (ราก) สัตว์ที่ตีมทางรักแร้ ก็เหมือนกัน บทนี้เป็นตติ</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายณะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ยาตปฺปฺริสสมาส</p> <p>รฺหฺ ชนเน. สิริสฺมี รฺหฺตีติ สิริโรโรโห, คฺหฺายํ สยตีติ คฺหฺาสยํ จิตฺตํ, เหวํ กุจฺฉิสยา วาตา. จฺา คฺตินิวตฺติมิหิ ปพฺพเต อฏฺฐาสิ, ติฏฺฐติ, จสฺสตีติ วา ปพฺพตฺตฺวโจ ปฺริโส, ปพฺพตฺตฺวา นที, ปพฺพตฺตฺว จ โอสธํ. เหวํ ถลฺลจฺ, ชลฺลจฺ. สตตฺมีตปฺปฺริโส.</p> <p>รฺหฺ ธาตุ เป็นไปในความงอกขึ้น อวัยวะงอกขึ้นที่ศีรษะ เหตุการณ์อวัยวะนั้น ชื่อว่างอกที่ศีรษะ, จิต ย่อมอาศัยในอวัยวะ เหตุการณ์ชื่อว่า อยู่ในอวัยวะ ลมที่อาศัยอยู่ในท้องก็เหมือนกัน จา ธาตุ เป็นไปในความห้ามการไป บุรุษได้ ยืนแล้ว ย่อมยืน จักยืน บนภูเขา เหตุการณ์บุรุษนั้น ชื่อว่า ผู้ยืนบนภูเขา แม่น้ำอยู่บนภูเขา, ยาอันตั้งอยู่บนภูเขา ที่ตั้งอยู่บนบก ที่ตั้งอยู่ในน้ำ ก็เหมือนกัน บทนี้ เป็นสัทตมีตปฺปฺริสสมาส</p> <p>อ ญฺ ฏฺ อวํ ลงฺหลังธาตฺได้ทุกธาตฺ</p>
569.	<p>คหสฺสุปฺธสเส วา.</p> <p>อาเทศ อุปฺธะ ของ คห ธาตุ เป็น เอ บ้าง</p>	<p>คหอิจฺเจตฺสส ธาตุสส อุปฺธสส เอตฺตํ โหติ วา.อุปฺธาติ อนตฺกขรโต ปุพฺพกขรสส ปฺรสมณฺญา. คยฺหตีติ เคหํ คหฺ วา.</p> <p>อาเทศ อุปฺธะ (สระที่อยู่หน้าของอักษรสุดท้าย) ของ คห ธาตุนี้ เป็น เอ บ้าง, ในคัมภีร์ไวยากรณ์สันสกฤต เรียกอักษรที่อยู่หน้าอักษรตัวสุดท้ายของธาตฺว่า อุปฺธา ญฺอุปฺจฺเย รถํ กโรตีติ อตฺเถ ญฺอุปฺจฺโย. โส จ “อณฺเณ กิตฺ”ติ กิตฺสณฺตฺตา “กตฺตฺริ กิตฺ”ติ กตฺตฺริเยว ภาวตี. ตโต การิตฺพยฺปเทสณฺโลปฺวฺทฺธิโย.</p> <p>อุทาหรณ์ใน ญฺ ปัจจยฺ, ลง ญฺ ปัจจยฺ ในอรรถว่า ผู้กระทำซึ่งรถ, อนึ่ง ญฺ ปัจจยฺนั้น จะลงในกัตตุการกะเท่านั้น ด้วยสูตรว่า กตฺตฺริ กิตฺ เพราะ ญฺ ปัจจยฺมีชื่อว่า กิตฺ ด้วยสูตรว่า อณฺเณ กิตฺ, จากนั้น จึงตั้งชื่อว่า การิตะ ลบ ญฺ อักษร และทำการพหุทธิ</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
570.	<p>อนกา ษุณฺณํ. อาเทศ ษุ เป็น อน และ ษุ เป็น ออก</p>	<p>ษุณฺณ ษุ อธิบายเจตส์ ปจฺจยำนํ อน ออก อธิบายเจต อาเทศา โหนตตีติ อกา เทโส. เสสํ กุมภการสททสมํ. รถการโก. ตถา อนนํ ททาตีติ อนนทายโก. “อาการนตนามาโย”ติ อายาเทโส. “อิตถิมโต อาปจจโย”ติ อา ปจจโย. “เตสุ วุฑฺธิ”ติอาทินา อการสส อิกาโร. อนนทายิกา กณฺณา, อนนทายกํ กุลํ. โลกํ เนตตีติ โลกนายนโก, วินตตีติ สตเตตตี วินายโก. “เต อาวาया การิตเต”ติ อายาเทโส.</p> <p>อาเทศ ษุ เป็น อน และอาเทศ ษุ เป็น ออก ดังนั้น จึง อาเทศ ษุ เป็น ออก วิธีที่เหลือ เหมือน กุมภการ ศัพท์ รถการโก ช่างรถ อนึ่ง ผู้ใดยอมให้ข้าว เหตุนั้น ผู้นั้นจึง ชื่อว่า ผู้ให้ข้าว อาเทศ อา เป็น อา ย ด้วยสูตรว่าอาการนตนามาโย ลง อา ปจจโย ด้วยสูตรว่า อิตถิมโต อาปจจโย อาเทศ อ เป็น อ ด้วยสูตรที่ขึ้นต้นว่า เตสุ วุฑฺธิ สวาน้อย ผู้ให้ข้าว, ตระกูล ผู้ให้ข้าว ผู้ใด ย่อมแนะนำสัตว์โลก เหตุนั้น ผู้นั้นจึงชื่อว่า ผู้นำสัตว์โลก, ผู้ใด ย่อมแนะนำ สัตว์ เหตุนั้น ผู้นั้นจึงชื่อว่า ผู้แนะนำ สัตว์โลก อาเทศเป็น อา ย ด้วยสูตรว่า เต อาวาया การิตเต</p> <p>อกมฺมุ ปปเท กโรตตีติ การโก, การิกา, การกํ. ททาตีติ ทายโก, ทายิกา, ทายกํ. เนตตีติ นายนโก, นายิกา, นายนกํ. ภควโต โอวาทานุสาสนี อสุณิ, สุณาติ สุนิสสตีติ วา สวาโก, สวาวิกา, อาวาเทโส. ลุณาตีติ ลาวโก. ปุ ปวเน. ปุณาตีติ ปาวโก, ภาวตีติ ภาวโก, อุปาสตีติ อุปาสโก, อุปาสิกา. คนหาตีติ คาทโก.</p> <p>ในอุทาหรณ์ของธาตุที่ไม่มีกรรมใกล้ธาตุ (เช่น) บุรุษใดยอมทำ เหตุนั้น บุรุษนั้น จึงชื่อว่า ผู้ทำ, สตรี ผู้ทำ, ตระกูล ผู้ทำ บุรุษใด ย่อมให้ เหตุนั้น บุรุษนั้น จึงชื่อว่า ผู้ให้, สตรีผู้ให้, ตระกูลผู้ให้ บุรุษใด ย่อมนำ เหตุนั้น บุรุษนั้น จึงชื่อว่า ผู้นำ, หญิงผู้นำ, ตระกูลผู้นำ ผู้ใด</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายณะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ได้ฟังแล้ว ย่อมฟัง จักฟัง เหตุนั้น ผู้นั้นจึงชื่อว่า ผู้ฟัง, สตรีผู้ฟัง, อาเทศ เป็น อาว ผู้ใด ย่อมเกี่ยว เหตุนั้น ผู้นั้นจึงชื่อว่า ผู้เกี่ยว ปุ ธาตุ เป็นไปในความชำระ สภาพใด ย่อมชำระ เหตุนั้น สภาพนั้น จึงชื่อว่า ผู้ชำระ ผู้ใด ย่อมเจริญ เหตุนั้น ผู้นั้น จึงชื่อว่า ผู้เจริญ บุรุษใด ย่อม เข้าไปนั่งใกล้ เหตุนั้น ผู้นั้น จึงชื่อว่า ผู้เข้าไปนั่งใกล้ , สตรีผู้เข้าไปนั่งใกล้ ผู้ใด ย่อมถือเอา เหตุนั้น ผู้นั้น จึงชื่อว่า ผู้ถือเอา</p> <p>ปจตติติ ปาจโก. อยชิ ยชติ ยชิสสตีติ วา ยาชโก.</p> <p>เอตถ นี “กคา จชาน”นติ จชาน กคตเต สมปตเต</p> <p>ผู้ใด ย่อมหุงต้ม เหตุนั้น ผู้นั้น จึงชื่อว่า ผู้หุงต้ม ผู้ใด ได้บูชาแล้ว ย่อมบูชา หรือว่า จักบูชา เหตุนั้น ผู้นั้น จึงชื่อว่า ผู้บูชา ก็ ในอุททาหรณ์นี้ เมื่ออาเทศ จ เป็น ก อาเทศ ช เป็น ค มาถึงแล้ว ด้วยสูตรว่า กคา จชาน</p>
571.	<p>น กคตต์ จชา ญวมหิ.</p> <p>เพราะ ญว ปัจจัย ห้ามอาเทศ จ เป็น ก และ ช เป็น ค</p>	<p>ชาตวตถภูตา จการชการา กการคการตต์ นวาปชชนเต ญวปปัจจเย ปเรติ ปฏิสสิทตตนา น ภวติ.</p> <p>ในเพราะลง ญว ปัจจัยข้างหลัง ห้ามอาเทศ จ เป็น ก และ ช เป็น ค เพราะถูกปฏิเสธแล้ว จึงไม่มีการอาเทศ</p> <p>ชน ชนเน. ชเนตติ ชนโก, ชนิกา, “ขฎาทีน วา”ติ</p> <p>เอตถ วาคคคณน วุทธิ น โหติ.</p> <p>เอว ชนตติ ชนโก, สเมตติ สมโก, คเมตติ คมโก, ทเมตติ ทมโก, อหนิ หนติ, หนิสสตีติ วา วธโก. “วธ วา สพพตถา”ติ หนสส วธาเทโส, หนตติ ฆาตโก, “หนสส ฆาโต”ติ ญวมหิ ฆาตาเทโส, คาโว หนตติ โคฆาตโก, รุณตติ รุณธโก. นิคคหิตาคโม. สโยคนตตตนา น วุทธิ โหติ. เอว ภูณชตติ ภูณชโก, กิณตติ กายโก, ปาเลตติ ปาลโก, ปุเชตติ ปุชโก.</p> <p>ชน ธาตุ เป็นไปในความเกิด บุรุษใดให้เกิด เหตุนั้น บุรุษนั้น จึงชื่อว่า ผู้ให้เกิด, สตรีผู้ให้เกิด ด้วย วา ศัพท์</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายณะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ในสูตรนี้ว่า ฆฎาทีนํ วา ไม่มีการพหุทธิ เหมือนกัน ผู้ใด ย่อมชูด เหตุุนั้นผู้้นั้น จึงชื่อว่า ผู้ชูด, ผู้ใด ย่อมสงบ เหตุุนั้น ผู้้นั้น จึงชื่อว่า ผู้สงบ, ผู้ใด ย่อมไป เหตุุนั้น ผู้้นั้น จึงชื่อว่า ผู้ไป, ผู้ใด ย่อมฝึก เหตุุนั้น ผู้้นั้น จึงชื่อว่า ผู้ฝึก, ผู้ใด ได้ฆ่าแล้ว ย่อมฆ่า หรือว่า จักฆ่า เหตุุนั้น ผู้้นั้น จึงชื่อว่า ผู้ฆ่า, มีการอาเทศ หน ธาตุ เป็น วธ ด้วยสูตรว่า วโร วา สพพตถ, ผู้ใด ย่อมฆ่า เหตุุนั้น ผู้้นั้น จึงชื่อว่า ผู้ฆ่า, ในเพราะ ญว ปัจจย ย่อมอาเทศ หน เป็น ฆาต ได้ ด้วยสูตรว่า หนสส ฆาโต, ผู้ใด ย่อมฆ่าโค เหตุุนั้น ผู้้นั้น จึงชื่อว่า ผู้ฆ่าโค, ผู้ใด ย่อมปิดกัน เหตุุนั้น ผู้้นั้น จึงชื่อว่า ผู้ปิดกัน. ลงนิกหิตอาคม. ไม่มีการพหุทธิ เพราะซ้อน-พยัญชนะ เหมือนกัน ผู้ใด ย่อมกิน เหตุุนั้น ผู้้นั้น จึงชื่อว่า ผู้กิน, ผู้ใด ย่อมซื้อ เหตุุนั้น ผู้้นั้น จึงชื่อว่า ผู้ซื้อ, ผู้ใด ย่อมรักษา เหตุุนั้น ผู้้นั้น จึงชื่อว่า ผู้รักษา, ผู้ใด ย่อมบูชา เหตุุนั้น ผู้้นั้น จึงชื่อว่า ผู้บูชา</p>
572.	<p>นุทาทีหิ ญญวณมนานานากานนกา สกา ริเตหิ จ. หลังจาก นุท ธาตุเป็นต้น และหลังจาก ธาตุที่มีการิตปัจจย อาเทศ ญ เป็น อน อานน และอาเทศ ญว เป็น ออก อานนก</p>	<p>นุทาทีหิ ธาตุหิ สกาไรเตหิ จ ธาตุหิ ปรเส ญญวูปัจจยानํ ยถากกมํ อน อานน ออก อานน- กัจเจเต อาเทศา โหนติ. อาเทศ ญ และ ญว ปัจจย ซึ่งลงหลัง นุท ธาตุ เป็นต้น และธาตุที่เป็นการิต(ใช้ให้ทำ) เป็น อน อานน ออก อานนก ไปตามลำดับ</p> <p>เอตถ หิ สกาไรเตหิ ญญวณํ กายิสส วิชานโต กัจจกิตสมภโว ธาตุ- ปัจจเยหิปี เวทโย. ก็ ในข้อนี้ มีดังต่อไปนี้</p> <p>พึงทราบว่ามี การลงกิจจปัจจยและกิตกปัจจย แม้หลังจากธาตุปัจจย เพราะเป็นวิธีอาเทศ ญ และ ญว ปัจจยที่อยู่ข้างหลังจากธาตุที่มีการิตปัจจย</p> <p>นุท เขเป, ปปุพโพ. ปนุทิ ปนุทติ ปนุทิสสตีติ วา อต</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>เถ ญฺรูปจโย. ตสฺสึมิณา อกาเทโส. “กฺวจิ ธาตุ”ติอาทิ นา นฺทิสฺส ทีโฆ. ปนฺทโก.</p> <p>นฺท ธาตุ เป็นไปในความ บรรเทาออก, มี ป เป็นบท หน้า ลง ญฺ ัจจย ในอรรถว่า ได้บรรเทาแล้ว ย่อม บรรเทา หรือว่า จักบรรเทา. มีการอาเทศ ญฺ ัจจยนั้น เป็น ออก ด้วยสูตรนี้ ทีฆะ อุ ที่ นฺท เป็น อุ ด้วยสูตรที่ ขึ้นต้นว่า กฺวจิ ธาตุ</p> <p>สุท ปคฺขรณ. สุทตฺติ สุทโก. เภา อวโพน. อญฺญาสิ ชานาติ ชานิสฺสตฺติ วา อตเถ ญฺรูปจโย. ตสฺसानน อานนกาเทโส. “เภาสฺส ชาชฺ-นา”ติ ชาเทโส. สรโลปาทิ. ชานนโก.</p> <p>สุท ธาตุ เป็นไปในความไหลออก ผู้ใด ย่อมไหลออก เหตุนี้ ผู้นี้ จึงชื่อว่า ผู้ไหลออก ญฺ ัจจย ลงในอรรถ ว่า ได้รู้แล้ว ย่อมรู้ หรือว่า จักรู้ เภา ธาตุ เป็นไปใน ความรู้ มีกาอาเทศ ญฺ ัจจยนั้น เป็น อานนค ด้วยสูตร นี้ อาเทศ อา เป็น ชา ด้วยสูตรว่า เภาสฺส ชาชฺนา, ลบ สระเป็นต้น ผู้รู้</p> <p>สการิตฺเทหิ ปน อาณ เปสเน. อาณาเปสิ อาณาเปติ อาณาเปสฺสตฺติ วา อตเถ “สพฺพโต ญฺตฺวาวิ วา” ติ ญฺรูปจโย. ตสฺสึมิณา อกาเทโส. สรโลปาทิ. อาณาป โก, สญฺญาเปตฺติ สญฺญาปโก, สญฺชานนโก. เอตถ อานน กาเทโส. “กฺวจิ ธาตุ”ติอาทิ การิตโลโป. ตถา ทาเปตฺติ ทาปโก, “อนกา ยฺญฺวน”นฺติ อกาเทโส. ปตฺติฐาเปตฺติ ปตฺติฐาปโก, นิพฺพานํ สมฺปาเปตฺติ นิพฺพานสมฺปาปโก. การาเปตฺติ การาปโก, การापिका- อิจจาทิ.</p> <p>อนึ่ง ญฺ ัจจย ย่อมลงหลังธาตุที่มีการิตัจจย, อาณ ธาตุ เป็นไปในความ สั่งบังคับ ญฺ ัจจย ย่อมลงใน อรรถว่า บังคับแล้ว ย่อมบังคับ หรือว่า จักบังคับ ด้วย สูตรว่า สพฺพโต ญฺตฺวาวิ วา มีการอาเทศ ญฺ ัจจยนั้น</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>เป็น ออก ด้วยสูตรนี้ ลบสระเป็นต้น เป็น อาณาปก ผู้สั่งบังคับ, ผู้โดย้อมให้รู้ เหตุนั้น ผู้นั้น จึงชื่อว่า ผู้ให้รู้ ก็ในอุทาหรณ์นี้ มีการอาเทศ ญุ เป็น อานนท มีการลบ การิตปัจจัย ด้วยสูตรว่า กวจิ ธาตุ เหมือนกัน ผู้ใดให้ให้ เหตุนั้น ผู้นั้น จึงชื่อว่า ผู้ให้ให้ มีการอาเทศ ญุ เป็น ออก ด้วยสูตรว่า อนกา ญุณฺณ ผู้ใด ย่อมให้ตั้งอยู่ เหตุนั้น ผู้ นั้น จึงชื่อว่า ผู้ให้ตั้งอยู่, สภาพโต ให้ถึงพระนิพพาน เหตุนั้น สภาพฺนํ จึงชื่อว่า ให้ถึงพระนิพพาน ผู้ใดให้กระทำ เหตุนั้นผู้หนึ่ง จึงชื่อว่า ผู้ให้ทำ เป็นต้น ตูปัจจเย อกาสิ กโรติ กริสสตีติ วา อตเถ “สพฺพโต ญฺตุวาวี วา”ติ ตูปัจจโย. โส จ กิตฺตณฺณตฺตา ญฺวูปัจจโย วีย สพฺพตถ กตฺตริเยว ภวติ. ลง ตู ปัจจัย ในอรรถว่า ได้ทำแล้ว ย่อมทำ หรือว่า จักทำ ด้วยสูตรว่า สพฺพโต ญฺตุวาวี วา. อนึ่ง ตู ปัจจัย นั้น จะลงเฉพาะในกัตตฺตฺสาณะทุกที่ เหมือนกับ ญุ ปัจจัย เพราะชื่อว่ากิต “อนตฺตฺสา”ติ วัตตเต. บทว่า อนตฺตฺส ย่อมตามไป</p>
573.	<p>กรสฺส จ ตตฺตํ ตฺสฺมี. เพราะ ตู ปัจจัย อาเทศพยัญชนะตัว สุดท้าย ของ กร ธาตุ เป็น ต</p>	<p>กรอิจฺเจตสฺส ธาตุสฺส อนตฺสส รการสฺส ตการตฺตํ โหติ ตูปัจจเย ปเร. จสทฺเทน ภราทินญจ. ตโต นามมิว กเต สฺยาทฺยฺยฺยฺย. “สตฺตฺตฺปิตาทินมา สิสฺมี ลีโลโป จา”ติ อาตฺตํ ลีโลโป. ตสฺส กตฺตา ตกฺกตฺตา. ฉฺฉฺฉฺฉฺฉฺฉฺฉ. ตถา ภรตีติ ภตฺตา. ในเพราะ ตู ปัจจัย มีการทำ ร ที่สุดธาตุมี กร ธาตุ เป็นต้น ให้เป็น ต ด้วย จ ศัพท์ มี ภร ธาตุ เป็นต้นด้วย ต่อจากนั้น เมื่อทำ ให้เป็นเหมือนนามแล้ว ลง ลี วิภตติ เป็นต้น มีการอาเทศ อุ เป็น อา และลบ ลี วิภตติ ด้วย สูตรว่า สตฺตฺตฺปิตาทินมา สิสฺมี ลีโลโป จ ผู้ทำสิ่งนั้น ชื่อว่า ผู้ทำสิ่งนั้น เป็น ฉฺฉฺฉฺฉฺฉฺฉฺฉ ผู้โดย้อมเลี้ยงดู เหตุนั้น ผู้นั้น</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายณะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>จึงชื่อว่า ผู้เลี้ยงดู ก็เหมือนกัน</p> <p>หร หรณ. หรตติ หตตา, ภินทตติ เภตตา ภทิตา วา, ฉินทตติ เภตตา, ททตติ ทาตา, โภชนสส ทาตา โภชนทาตา, สนนทตติ สนนทาตา, อวจ วจติ วจขตติ ติ วา วตตา. “ภุชาทินมนโต โน ทฺวิ จา”ติ ธาตวนตโลโป ทฺวิตตลจ. ภุชตติ โภชตา, อพฺชมิ พฺชมติ พฺชมิสสตติ วา พฺชมิตา. ยการการาคมา. ชานาตติ ภาตา, ชินาตติ เซตา, สฺณาตติ โสตา, คณหาตติ คเหตา, ภวตติ ภวิตา, สรตติ สรिता, คจจตติ คนตา. “คม ขน หนาทีนํ ตฺ- ตพพาทีสุ น”อติ ธาตวนตสส นตต. เอวํ ขนตติ ขนตา, หนตติ หนตา, มณฺยตติ มนตา, ปาเลตติ ปาเลตา, पालยิตา.</p> <p>หร ธาตุ เป็นไปในความนำไป ผู้ใดย่อมนำไป เหตุนั้นผู้ นั้น จึงชื่อว่า ผู้นำไป, ผู้ใด ย่อมทำลาย เหตุนั้น ผู้นั้น จึง ชื่อว่า ผู้ทำลาย, ผู้ใด ย่อมตัด เหตุนั้น ผู้นั้น จึงชื่อว่า ผู้ ตัด ผู้ใด ย่อมให้ เหตุนั้น ผู้นั้น จึงชื่อว่า ผู้ให้, ผู้ให้ ซึ่งโภชนะ เหตุนั้น จึงชื่อว่า ผู้ให้โภชนะ, ผู้ใด ย่อมสืบทอด เหตุนี้ ผู้นั้น จึงชื่อว่า ผู้สืบทอด, ผู้ใด ได้พูดแล้ว ย่อมพูด หรือว่า จักพูด เหตุนี้ ผู้นั้น จึงชื่อว่า ผู้พูด, ฅที่พูดธาตุ และซ้อน ๓ ด้วยสูตรว่า ภุชาทินมนโต โน ทฺวิ จ ผู้ใด ย่อมกิน เหตุนี้ผู้นั้น จึงชื่อว่า ผู้กิน, ผู้ใด ได้รู้แล้ว ย่อมรู้ หรือว่า จักรู้ เหตุนี้ ผู้นั้น จึงชื่อว่า ผู้รู้ ลง ย และ อิ อาคม ผู้ใด ย่อมรู้ เหตุนี้ ผู้นั้น จึงชื่อว่า ผู้รู้, ผู้ใด ย่อมชนะ เหตุนี้ ผู้นั้น จึงชื่อว่า ผู้ชนะ, ผู้ใด ย่อมฟัง เหตุนี้ ผู้นั้นจึงชื่อว่า ผู้ฟัง, ผู้ใด ย่อมถือเอา เหตุนี้ ผู้ นั้น จึงชื่อว่า ผู้ถือเอา, ผู้ใด ย่อมมี เหตุนี้ ผู้นั้น จึงชื่อว่า ผู้มี, ผู้ใด ย่อมระลึกได้ เหตุนี้ ผู้นั้น จึงชื่อว่า ผู้ระลึกได้, ผู้ใด ย่อมไป เหตุนี้ ผู้นั้น จึงชื่อว่า ผู้ไป อาเทศ พยัญชนะที่สุดของธาตุ เป็น น ด้วยสูตรว่า คฺมขนหนาทีนํ ตฺตพพาทีสุ น เหมือนกัน ผู้ใด ย่อมขุด</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>เหตุนี้ ผู้หนึ่ง จึงชื่อว่า ผู้ชู้, ผู้ใด ย่อมฆ่า เหตุนี้ ผู้หนึ่ง จึงชื่อว่า ผู้ฆ่า, ผู้ใด ย่อมรู้ เหตุนี้ ผู้หนึ่ง จึงชื่อว่า ผู้รู้, ผู้ใด ย่อมให้รักษา เหตุนี้ ผู้หนึ่ง จึงชื่อว่า ผู้รักษา</p> <p>การิต ภาเวตตี ภาเวตา ภาวยิตา. เอว สาเรตา สารยิตา, ทาเปตา ทาปยิตา, หาเปตา หापยิตา, นิโรเธตา นิโรธยิตา, โพรเธตา โพรธยิตา, ญาเปตา, ญาปยิตา, สาเวตา สาวยิตา, คาเหตา คาหยิตา, กारेตา การยิตา, การาเปตา, การापยิตา อิจจาติ.</p> <p>(ตุ ปัจจัย) ที่ลงในการิตะ (เช่น) ผู้ใด ย่อมให้มี เหตุนี้ ผู้หนึ่ง จึงชื่อว่า ผู้ให้มี เหมือนกัน ผู้ให้ระลึก, ผู้ให้ให้, ผู้ให้สละลง, ผู้ให้ดับ, ผู้ให้รู้, ผู้ให้รู้, ผู้ให้ฟัง, ผู้ให้ถือเอา, ผู้ให้ทำ, เป็นตัวอย่าง</p> <p>อาวีปัจจเย ทิส เปกฺขเน. ภยํ อปสฺสึ ปสฺสตี ปสฺสิสฺสตีติ วา อตเถ อาวีปัจจโย. “กวจิ ชาติ” ตีอาทินา ทิสสฺส ทสฺสาเทโส. ภยทสฺสาวี, ภยทสฺสาวีโน อิจจาติ ทณฺฑีว เนยฺยํ. อิตถิยํ ภยทสฺสาวีนิ. นปฺสเก ภยทสฺสาวี จิตตํ.</p> <p>พึงทราบอธิบายใน อาวี ปัจจัย ทิส ชาติ เป็นไปในความเห็น อาวี ปัจจัย ลงในอรรถว่า ได้เห็นแล้ว ย่อมเห็น หรือว่า จักเห็น ซึ่งภย อาเทศ ทิส เป็น ทสส ด้วยสูตรว่า กวจ ชาติ อุทฺทรมฺว่า ภยทสฺสาวี ภยทสฺสาวีโน นักศึกษาพึงนำมาแจก เหมือน ทณฺฑี ศัพท์ ในอิตถิลิงค์ เป็น ภยทสฺสาวีนิ ในนปฺสกลิงค์ เป็น ภยทสฺสาวี จิตตํปกฺติเห็นภย</p> <p>สาส อนฺนุสิฏฺฐมฺหิ. สเทวกํ โลกํ ทิฏฺฐมฺมิกาทิวเสน สาสตีติ อตเถ.</p> <p>สาส ชาติ เป็นไปในความพร่ำสอน ในอรรถว่า ย่อมสอน สัตว์โลก พร้อมทั้งเทวโลก ด้วยอำนาจประโยชน์ ปัจจุบัน</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
574.	สชาติหิ รตถุ. หลังจาก สาส ธาตุเป็นต้น ลง รตถุ ปัจจัย	สาส อิจฺเจวมาทีหิ ธาตุหิ รตถุ ปฺปจฺจโย โหติ. “รมหิ รนฺโต ราหิ โน”ติ ราหิโลโป, สรโลปาหิ, นามพยป เทโส. สยา หฺยุปฺปตฺติ. อา ตฺตํ. สิ โลโป. ส ตถา ส ตถาโร. หลังจากธาตุนี้คือ สาส เป็นต้น ลง รตถุ ปัจจัย, ล บ ร อ นุพันธ์ และพยัญชนะที่สุดธาตุ ด้วยสูตรว่า รมหิ ร นฺโต ราหิ โน , ล บสระเป็นต้น, ตั้งชื่อว่านาม, ล ง สิ วิ ภัตติ เป็นต้น, อา เทศ อ เป็น อา และ ล บ สิ วิ ภัตติ ปา รกฺขณ. ป ุตฺตํ ปา ตีติ อ ตฺถ. ปา ธาตุ เป็นไปในความ รักษา . ในอรรถว่า รักษา บุตร
575.	ปาหิโต ริตุ. หลังจาก ปา ธาตุเป็นต้น ลง ริตุ ปัจจัย	ปา อิจฺเจวมาทีโต ธาตุคฺคหณโต ริตุ ปฺปจฺจโย โหติ, ราหิ โลปาหิ. ปี ตา. ธ ร ธารณ. มา ตา ปี ตฺหิ ธ ริยตีติ อี ธา. “กฺวจิ ธาตุ”ติอาทีนา อี การสส ที โฆ. ริตุ ปัจจัย ลงหลังคณะธาตุ เป็นต้นว่า ปา ธาตุ, ล บ ร ตัว ต้นเสีย เป็น ปี ตา ธ ร ธาตุ เป็นไปในความ ทรง ไว้. ห ญิง อัน มารดา ย่อม ทรงไว้ เหตุนั้น จึงชื่อว่า อี ธา ที โฆ อี เป็น อี ด้วยสูตรเป็นต้นว่า ก ิวจิ ธาตุ มา น ป ุชายํ. ธ มเมน ป ุตฺตํ มา เนตีติ อ ตฺถ. มา น ธาตุ เป็นไปในความ บูชา ในอรรถว่า บูชา บุตร โดย ธรรม
576.	มานาทีหิ ราตุ. หลังจาก มาน ธาตุเป็นต้น ลง ราตุ ปัจจัย	มาน - ภาส อิจฺเจวมาทีหิ ธาตุหิ ราตุ ปฺปจฺจโย โหติ, ราหิ โลโป, มา ตา. ภาส ว ียตฺติยํ ว าจารย์, ป ุพฺเพ ภาส ตีติ ภา ตา อี จฺจาหิ. ราตุ ปัจจัย ลงหลังธาตุ เป็นต้นว่า มาน ภาส , ล บ ร ตัว ต้นเสีย, เป็น มา ตา ภาส ธาตุ เป็นไปในความ กล่าว คือ ว าจา, ผู้ ใด ย่อม พูดก่อน เหตุนั้นผู้ นั้น จึงชื่อว่า ผู้ พูด ก่อน เป็นต้น วิ ส ป เวสเน ป ุพฺพโ, ปา วิสิ, ป วิสติ, ป วิสสิสตีติ ว อ ตฺถ

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายณะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>วิส ธาตุ เป็นไปในความเข้าไป มี ป เป็นบพหน้า, ในอรรถว่า เข้าไปแล้ว ย่อมเข้าไป หรือว่า จักเข้าไป</p>
577.	<p>วิสรูปทาทิโต ฌ. หลังจาก วิส รุช และ ปท ธาตุเป็นต้น ลง ฌ ปัจจย</p>	<p>วิสรูปทาทิจเจวมาทิหิ ธาตุหิ ปโร ฌปปัจจโย โหตีติ ฌปปัจจโย. โส จ กิตสณฺณตฺตา กตฺตริ ภาวติ. การิตพฺยปเทศณฺโลปวุฑฺธิโย. ปเวโส.</p> <p>หลังจากธาตุว่า วิส รุช และ ปท อย่างนี้เป็นต้น ลง ฌ ปัจจย, ฉะนั้น จึงลง ฌ ปัจจย และ ฌ ปัจจยนั้นก็ลงในกัตตุสาธนะ เพราะมีชื่อว่ากิต, มีการตั้งชื่อว่ากัริตะ การลบ ฌ อักษร และวุฑฺธิ อี เป็น เอ (เช่น) ปเวโส ผู้เข้าไป</p> <p>ตถา รุช โรเค. อรุชि रुचति रुचिस्तति वा रोको. “กคาจชาน” นติ ชการสส คกาโร. อุปฺปชชตีติ อุปฺปาโท.</p> <p>มุส มุสเน. อมุสิ มุสติ มุสิสฺสตีติ มุสนตี वा टेन सम्पยุตฺตตีติ ผลฺโส. “กวจิ ธาตุ” ตีอาทินา มุสสส ผลฺโส. สยิคนตตฺตา น วุฑฺธิ. ภาวตีติ ภาโว. อุจ สมวาเย. อุจตีติ โโอโก. จการสส กกาโร. อย คติมติ. อยิ อยตี อยิสฺสตี อยตี वा อีโตติ आयो. พฺธ อวคฺมเน. สมมา พุชฺฌตีติ สมนฺโपोโธ, ออาหารตีติ ออาหารो, อุปฺหนตีติ อุปฺฆาโต. “หนสฺสฆาโต” ตี ฆาตาเทโส.</p> <p>อย่างนั้น รุช ธาตุ เป็นไปในความเสียดแทง สภาพใด ได้เสียดแทงแล้ว ย่อมเสียดแทง หรือว่า จักเสียดแทง เหตุนั้น สภาพนั้น จึงชื่อว่า ผู้เสียดแทง ทำอาเทศ ช เป็น ค ด้วยสูตรว่า กคาจชานํ สภาพใด ย่อมเกิดขึ้น เหตุนั้น สภาพนั้น จึงชื่อว่า ผู้เกิดขึ้น มุส ธาตุ เป็นไปในความถูกต้อง สภาพใด ได้ถูกต้องแล้ว ย่อมถูกต้อง หรือว่า จักถูกต้อง เหตุนั้น สภาพนั้น จึงชื่อว่า ผู้ถูกต้อง หรือว่า สัมปยุตตธรรม ย่อมถูกต้องด้วย สภาพนั้น เหตุนั้น สภาพนั้น จึงชื่อว่า ผัสสะ อาเทศ มุส เป็น ผลส ด้วยสูตร เป็นต้นว่า กวจิ ธาตุ ไม่มีการพหุทธิ เพราะเป็นการซ้อน</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>พยัญชนะ สภาพไต ย่อมมี เหตุนั้น สภาพนั้น จึงชื่อว่า ผู้มี อจ ธาตุเป็นไปในความรวบรวม สภาพไต ย่อมรวบรวม เหตุนั้น สภาพนั้น จึงชื่อว่า ผู้รวบรวม อาเทศจ เป็น ก อิ ธาตุเป็นไปในความไป สภาพไต ได้ไปแล้ว ย่อมไป หรือว่า จักไป หรือว่า ไปจาก ที่นี้ เหตุนั้น จึงชื่อว่า ผู้ไป หรือ แตนไป พุช ธาตุ เป็นไปในความรู้ ผู้ใด ย่อมรู้พร้อม เหตุนั้น ผู้นั้น จึงชื่อว่า ผู้รู้พร้อม สภาพไต ย่อมนำมา เหตุนั้น สภาพนั้น จึงชื่อว่า ผู้นำมา สภาพไต ย่อมเข้าไปเบียดเบียน เหตุนั้น สภาพนั้น จึงชื่อว่า ผู้เข้าไปเบียดเบียน อาเทศ หน เป็น ฆาต ด้วยสูตรว่า หนสส ฆาโต</p> <p>รณช ราเค. รณชตีติ อตเถ ฌบปจโย. รณช ธาตุ เป็นไปในความกำหนด ฌ ปัจจยลงใน-อรรถว่า ย่อมกำหนด</p>
578.	<p>นิคคหิตํ สโยคาคิ โน. อาเทศ นุ ที่เป็นอักษรตัวหน้าใน พยัญชนะสังโยค เป็นนิกคหิต</p>	<p>สโยคสมิ อาทิภูโต นกาโร นิคคหิตมาปชชเต. นิคคหิตสส วคคณตตตํ. ขการสส คตตํ. รงโค. ในเพราะการซ้อนพยัญชนะ อาเทศ นุ ที่เป็นอักษรตัวหน้าของพยัญชนะสังโยค เป็นนิกคหิต, อาเทศนิกคหิตเป็น พยัญชนะที่สุตวรโรค, แล้วอาเทศ ช เป็น ค (จึงเป็น) รงโค</p>
579.	<p>ณมติ รณชสส โช ภาวกรณสุ. เพราะปัจจัยที่มี ฌ ในภาวะและภระณะ อาเทศ นช ของ รณช ธาตุ เป็น ช</p>	<p>รณชอิจเจตสส ธาตุสส อนตภูตสส นชสส ขการาเทโส โหติ ภาวกรณอิจเจตสวตเถสุ วิหิต ณการวติปจโย ปเร. เพราะปัจจัยที่มี ฌ อักษร อยู่หลัง อันเป็นไปในอรรถ เหล่านี้คือภาวะและภระณะ มีการอาเทศ นช อันอยู่สุดท้ายของธาตุนี้คือ รณช เป็น ช อักษร</p> <p>เอตถ หิ ณมติ รณชสส กรณ ษาเทสส วิชานโต อกตตริปิ วิญญเยโย การเก ฌสส สมภโวติ.</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>สำหรับในสูตรนี้ ฟังทราบว่าเป็นวิธีอาเทศ นช เป็น ช เพราะปัจจัยที่มี ณ ในกรณีการกะ จึงสามารถลงปัจจัยที่มี ณ ได้ แม้ในการกะที่ไม่ใช่กัตตุ</p> <p>รณชนติ อเนนาติ ราโค, รณชียติ อเนนาติ วา ราโค. สย รณชตีติปิ ราโค. “ณมติ รณชสส โช”ติ โยควิภาเคน</p> <p>ชกาโร. ปชชเต อเนนาติ ปาโท. ปตฺชชเต อเนนาติ ปโตโท, ชรียติ อเนนาติ ชาโร. เอวฺ ทาโร. ตถา กมมาทิสฺสุ, ฤชชตีติ โภโค. เอวฺ ภาโค, ภาโร, ลพฺภตีติ ลาภ, โวหฺรียตีติ โวหาโร, ทียตีติ ทาโย, วิหฺลณฺตีติ เอตฺสมาติ วิฆาโต, วิหฺรณฺตีติ เอตฺถาติ วิหาโร, อารมณฺตีติ เอตฺสมินฺตีติ อาราโม. เอวฺ ปปาโต อิจจาติ.</p> <p>ชนทั้งหลาย ย่อมกำหนดด้วย สภาพนั้น เหตุนั้น สภาพนั้น จึงชื่อว่า เป็นเครื่องกำหนด, หรือว่า อันชน ย่อมกำหนด ด้วยสภาพนั้น เหตุนั้น สภาพนั้น จึงชื่อว่า เป็นเครื่องอันกำหนด แม้สภาพย่อมกำหนดเอง เหตุ นั้น สภาพนั้น จึงชื่อว่า ผู้กำหนด อาเทศ นช เป็น ช โดยการจำแนกการประกอบด้วยสูตรว่า ณมติ รณชสส โช ชน ย่อมดำเนินไป ด้วยอวัยวะนั้น เหตุนั้น อวัยวะนั้น จึงชื่อว่า เป็นเครื่องดำเนิน ชน ย่อมทิมแทง ด้วยวัตถุนั้น เหตุนั้น วัตถุนั้น จึงชื่อว่า เป็นเครื่องทิมแทง หฺนฺยฺ ย่อมเสื่อมวัย ด้วยบุรุษนั้น เหตุนั้น บุรุษนั้น จึงชื่อว่า เป็นเครื่องเสื่อมวัย ทาร ก็ทำนองเดียวกัน</p> <p>ในกัมมการกะเป็นต้น ก็เหมือนอย่างนั้น, สภาพใด ย่อม บริโภค เหตุนั้น สภาพนั้น จึงชื่อว่า ผู้บริโภค การแบ่ง การะ ก็เหมือนกัน, อันบุคคล ย่อมได้ เหตุนั้น จึงชื่อว่า การได้, อันบุคคล ย่อมร้องเรียก เหตุนั้น จึงชื่อว่า การร้องเรียก, อันเขา ย่อมให้ เหตุนั้น จึงชื่อว่า การให้, บุคคล ย่อมเดือดร้อน จากสภาพนั้น เหตุนั้น สภาพนั้น จึงชื่อว่า เป็นแดนเดือดร้อน, ชนทั้งหลาย ย่อมอาศัยอยู่ ที่นี้ เหตุนั้น ที่นี้ จึงชื่อว่า ที่เป็นที่อาศัยอยู่</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>, ชนทั้งหลาย ย่อมรื่นรมย์ ในที่นั้น เหตุที่นั่น ที่นั่น จึงชื่อว่า ที่เป็นที่รื่นรมย์ เหว ก็เหมือนกัน อย่างนี้เป็นต้น</p> <p>“ณ”อิติ วัตตเต.</p> <p>บทว่า ณ ย่อมตามมา</p>
580.	<p>ภาเว จ.</p> <p>ลง ณ ปัจจัย ในอรรถภาวการกะ</p>	<p>ภาวตเถ ภาวาภิเธยเย ธาตุหิ ณปฺปัจจโย โทหิ.</p> <p>ภฺยเต ภวนิ วา ภาโว, ปฺจเจเต ปจฺนิ วา ปาโก. “กคา จชาน”นฺติ กาเทโส.</p> <p>ณ ปัจจัย ลงหลังธาตุทั้งหลาย ในอรรถแห่งภาวะ คือ มีชื่อว่า ภาวะ (เช่น) อันเขาย่อมเป็น หรือว่า ความเป็น ชื่อว่า ภาวะ, อันพ่อครัว ย่อมหุง หรือว่า ความหุง ชื่อว่า ปากะ อาเทศ จ เป็น ก ด้วยสูตรว่า กคา จชาน</p> <p>ลิจ ปคฺขรณ. เสงฺนํ เสโก. สุจ โสเก. โสจฺนํ โสโก.</p> <p>จช หานิมฺหิ. อจฺชชิตถ จชฺชเต จชฺชิสฺสเต จชฺนํ วา จาโค. ยช เทวปฺชสาสคตฺติกรณทาเนสุ. อิชฺชิตถ, อิชฺชเต, อิชฺชิสฺสเต ยชฺนํ วา ยาโค, ยฺญชฺนํ โยโค. ภช เสวายํ, อภชฺชิตถ ภชฺชเต ภชฺชิสฺสเต ภชฺนํ วา ภาโค, อรชฺชิตถ, รชชเต รชชิสฺสเต รชฺนํ วา ราโค. ชสส คกาโร.</p> <p>ลิจ ธาตุ เป็นไปในความไหล ความไหล ชื่อว่า เสกะ</p> <p>สุจ ธาตุ เป็นไปในความแห้ง ความแห้ง ชื่อว่า โสกะ</p> <p>จช ธาตุ เป็นไปในความสละ อันชน ได้สละแล้ว ย่อมสละ จักสละ หรือว่า ความสละ ชื่อว่า จาคะ ยช ธาตุ เป็นไปในความ บูชาเทวดา รวบรวม และการให้ อันชน ได้บูชาแล้ว ย่อมบูชา จักบูชา หรือว่า ความบูชา ชื่อว่า ยาคะ, ความประกอบ ชื่อว่า โยคะ ภช ธาตุ เป็นไปในความแบ่ง, อันชน ได้แบ่งแล้ว ย่อมแบ่ง จักแบ่ง หรือว่า ความแบ่ง เหตุที่นั่น จึงชื่อว่า ภาคะ, อันชน ได้กำหนดแล้ว ย่อมกำหนด จักกำหนด หรือว่า ความกำหนด เหตุที่นั่น จึงชื่อว่า รากะ อาเทศ ช เป็น ค</p> <p>ทท ภสมิกรณ. ปริทฺยหิตถ ปริทฺยหติ ปริทฺยหิสฺสติ</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ปริตยหน วาติ อตเถ ฌปฺปจฺจโย.</p> <p>ทท ธาตุ เป็นไปในความทำให้ใหม่เป็นเก่า ฌ ปัจจย ลงในอรรถว่า อันไฟได้ไหม้แล้ว ย่อมไหม้ จักไหม้ หรือว่า ความไหม้ เหตุุนั้น จึงชื่อว่า ความไหม้</p> <p>“ฌมฺหิ, วา”ติ จ วตฺตเต.</p> <p>บทว่า ฌมฺหิ วา ย่อมเป็นไป</p>
581.	<p>ททสส โท หิ.</p> <p>เพราะ ฌ ปัจจย อาเทศ ท ของ ทท เป็น ห บ้าง</p>	<p>ททอิจฺเจตสส ธาตุสส ทกาโร พตฺตมาปชฺชเต ฌป- ปฺจฺจเย ปเร วา. ปริฬาโห ปริทาโห. ภนฺช อวมทฺทเน. ภณฺชนํ ภางฺโก. สนฺช สงฺเค. สณฺชนํ สงฺโก. นสฺส นิคฺคหิตฺ.</p> <p>เพราะ ฌ ปัจจยข้างหลัง อาเทศ ท ของ ทท ธาตุ เป็น ห บ้าง (เช่น) ปริฬาโห เป็น ปริทาโห ภนฺช ธาตุ เป็นไปในความหัก ความหัก ชื่อว่า ภางฺกะ สนฺช ธาตุ เป็นไปในความข้อง ความข้อง ชื่อว่า สงฺกะ อาเทศ น เป็นนิคฺคหิต</p> <p>ปฺจฺจเยหิ สงฺคมฺม กรียติ สงฺขริยติ เตน วาติ อตเถ วิสฺรุชฺชปทาทีนา, สงฺขรณฺนติ อตเถ “ภาเว จา”ติ วา ฌปฺปจฺจโย.</p> <p>ลง ฌ ปัจจย ในอรรถว่า ถูกปัจจยปรุงแต่ง หรือเครื่องปรุงแต่ง ด้วยสูตรที่ขึ้นต้นว่า วิสฺรุชฺชปท, หรือ ลง ฌ ปัจจย ในอรรถว่า การปรุงแต่ง ด้วยสูตรว่า ภาเว จ “ฌมฺหิ”ติ วตฺตเต.</p> <p>บทว่า ฌมฺหิ ย่อมเป็นไป</p>
582.	<p>ปุรฺสฺมฺปปริที กโรติสฺส ขขรา วา ตปฺปจฺจเยสุ จ.</p> <p>เพราะ ต (ของ ต ตฺ ตฺวา เป็นต้น) และ ฌ ปัจจย อาเทศ กร ธาตุที่อยู่หลังจาก ปุรฺ สํ อูป และ ปริ เป็น ข และ ขร บ้าง</p>	<p>ปุรฺ สํ อูป ปริอิจฺเจเตหิ ปรสฺส กโรติสฺส ธาตุสส ข ขรอิจ เจเต อาเทศา โหนติ วา ตปฺปจฺจเย ฌปฺปจฺจเย จ ปเร. “ตปฺปจฺจเยสุ”ติ พหฺวจนฺนิทฺเทเสน ตฺ ตฺวาทีสุปี.</p> <p>ธาตฺวาเทสฺสสาปี จาโนปจาเรน ธาตุโวหารโต</p> <p>“อสิโยคนฺตสฺส วุฑฺธิ การิเต”ติ วุฑฺธิ. สงฺขาโร. เอวํ ปริกฺขารो, ปุเรกฺขารो.</p> <p>เพราะ ต และ ฌ ปัจจยอยู่ข้างหลัง จึงอาเทศ กร ธาตุ</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ที่อยู่หลัง ปุร สั อูป และ ปริ เป็น ข และ ขร ได้บ้าง แม้ เพราะ ตุ้ และ ตวา ปัจจัยเป็นต้น ก็เป็นเหตุให้อาเทศได้ เพราะแสดงไว้ด้วยรูปพหูพจน์ว่า ตปปัจจเยสุ, พฤทธิ อ เป็น อา ด้วยสูตรว่า อสโยคนตสส วृทธิ การิเต เพราะรูป อาเทศของธาตุก็เรียกว่าธาตุได้ โดยฐานูปการะ(จึงเป็น) สงขาโร ปริกขาโร ปุเรกขาโร</p> <p>วาติ ก็. อูปกาโร.</p> <p>(ถามว่า) บทว่า วา มีประโยชน์อย่างไร.(ตอบว่า บางที ไม่เป็นเช่นนั้น เช่น) อูปกาโร</p> <p>ลฺภ คิพธิมฺหิ. ลฺภณฺนติ เตน สยํ วา ลฺภณฺติ ลฺภณฺมตฺต- เมว วา ตนฺติ โลโภ. ทฺส อปฺปติมฺหิ. ทฺสสนฺติ เตน สยํ วา ทฺสสฺติ ทฺสสนฺมตฺตเมว วา ตนฺติ โทโส. มฺห เวจิตฺเต. มฺยหนฺติ เตน สยํ วา มฺยหฺติ มฺยหนฺมตฺตเมว วา ตนฺติ โมโห อิจฺจาที กตฺตุกรณฺภาเวสุ ยถารหํ โยเชตพฺพํ.</p> <p>ลฺภ เป็นไปในความอยากได้ ขนทั้งหลาย ย่อมอยากได้ ด้วยเหตุนี้ เหตุนี้ จึงชื่อว่า เป็นเหตุอยากได้ หรือว่า ตนเอง ย่อมอยากได้ เหตุนี้ จึงชื่อว่า ผู้อยากได้ หรือว่า เพียงตัวความอยากได้ ก็ชื่อว่า ความอยากได้ ทฺส ธาตุ เป็นไปในความ ไม่ชอบใจ ขนทั้งหลาย ย่อมประทุษร้าย ด้วยเหตุนี้ เหตุนี้ เหตุนี้ จึงชื่อว่า เป็นเหตุ ประทุษร้าย หรือว่า ตัวเอง ย่อมประทุษร้าย เหตุนี้ จึงชื่อว่า ผู้ประทุษร้าย หรือว่า เพียงตัวความประทุษร้าย ก็ชื่อว่า ความประทุษร้าย มฺห ธาตุ เป็นไปในความหลง ขนทั้งหลาย ย่อมหลง ด้วยเหตุนี้ เหตุนี้ เหตุนี้ จึง ชื่อว่า เป็นเหตุหลง หรือว่า ตัวเอง ย่อมหลง เหตุนี้ จึง ชื่อว่า ผู้หลง หรือว่า เพียงความหลง ก็ชื่อว่า ความหลง เท่านั้นเป็นตัวอย่าง (ส่วน ใน) กัตตุ กรณะ และ ภาวะ นักศึกษา พึงประกอบตามสมควร</p> <p>คห อูปาทาเน. คยหตีติ อตเถ วิสฺรุชฺชปาทีนา กम्मณี ญปปัจจโย.</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายณะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>คห ธาตุ เป็นไปในความยึดถือ ณ ปัจจัยลงในกัมมด้วยสูตรว่า วิส รุช ปท เป็นต้น ในอรรถว่า ย่อมถือเอา</p>
583.	<p>คหสฺส ฆร เณ วา. เพราะ ณ ปัจจัย อาเทศ คห ธาตุ เป็น ฆร บ้าง</p>	<p>คหอิจฺเจตสฺส ธาตุสฺส ฆราเทโส โหติ วา ณปฺปจฺจเย ปเร. สรโลปาที. ฆรฺ, ฆรานี. ในเพราะลง ณ ปัจจัย จึงอาเทศ คห ธาตุ เป็น ฆร ได้ บ้าง มีการลบสระเป็นต้น (จึงเป็น) ฆร วาทิ กิ. คณฺหาติ คหณฺ วา คาโห. สมภวตฺติติ อตเถ (ถามว่า) วา ศัพท์ มีประโยชน์อย่างไร (ตอบว่า บางที) ก็เป็น คาห เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมถือเอา หรือว่า การ ถือเอา ในอรรถว่า เกิดมี</p>
584.	<p>กฺวิ จ. ลง กฺวิ ปัจจัย</p>	<p>สพฺพธาตฺวํ กฺวิปฺจฺจโย โหติ, โส จ กิตฺตณฺณตฺตทา กตฺตริ ภวติ. กฺวิ ปัจจัย ลงหลังธาตุได้ทุกตัว และมีความหมายว่า เป็น ผู้ทำ เพราะจัดลงใน กิต ปัจจัย</p>
585.	<p>กฺวิโลโป จ. ลบ ปัจจัย กฺวิ</p>	<p>กฺวิโน สพฺพสฺส โลโป โหติ. กิตฺตณฺณตฺตทา นามมิว กตฺวา สฺยาทฺยุปฺปตฺติ. สฺโลโป. สมฺภู. เอวฺ วิภวตฺติติ วิญฺ, อภฺญ, สยมฺภู. ลบ กฺวิ ทุกตัว เพราะเป็นปัจจัยกิต จึงทำให้เป็น เหมือนนาม ลง สฺ (แล้ว) ลบ สฺ (เช่น) สมฺภู ผู้เป็นเอง เหมือนกัน วิญฺ ผู้เป็นวิเศษ เพราะวิเคราะห์ว่า เป็นวิเศษ, อภฺญ ผู้เป็นยิ่ง, สยมฺภู ผู้เป็นเอง ตถา ฐฺ กมฺปน. สนฺธฺนาตฺติติ สนฺธฺ. ภา ทิตฺติมิหิ. วิภวตฺติติ วิภา, ปภาตฺติติ ปภา, สห สงฺคมม วา ภนฺติ ภาสนฺติ วา เอตฺถาติ สภา. สทฺสฺส สาทฺโส นิคฺคหิตฺตโลโป จ. เหมือนกัน ฐ ธาตุ เป็นไปในความห้วนไหว ธรรมชาติ ใด ย่อมห้วนไหว เหตุนั้น สภาพนั้น จึงชื่อว่า ผู้ห้วนไหว ภา ธาตุ เป็นไปในความ ส่องสว่าง ธรรมชาติใด สว่าง วิเศษ เหตุนั้น ธรรมชาตินั้น จึงชื่อว่า ผู้สว่างวิเศษ,</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ธรรมชาติโต ย่อมสว่างทั่ว เหตุนั้น ธรรมชาตินั้น จึงชื่อว่า ผู้สว่างทั่ว, คนทั้งหลาย ย่อมรุ่งเรือง หรือว่า กล่าวพร้อม หรือว่าพร้อมเพียงกัน ในที่นี้ เหตุนั้น ที่นี้ จึงชื่อว่า เป็นที่รุ่งเรือง หรือกล่าว พร้อมเพียงกัน</p> <p>ภุเชน คจฉตีติ อตเถ กวิปปัจจโย.</p> <p>กวิ ปัจจัย ลงในอรรถว่า ย่อมไป ด้วยชนด</p>
586.	<p>ธาตวนตสส โลโป กวิมहि.</p> <p>เพราะ กวิ ปัจจัย ลบพยัญชนะตัวสุดท้ายของธาตุ</p>	<p>ธาตวนตสส พยัญชนสส โลโป โหติ กวิปปัจจเย ปเร.</p> <p>กวิ โลโป. ภุชโค. เอว อูรสา คจฉตีติ อูรโค, ตฺริ สีมฺ ตฺริต- ตฺริโต คจฉตีติ ตฺรโค, เข คจฉตีติ ขโค, วิหายเส คจฉตีติ วิหโค. วิหา เทโส, น คจฉตีติ อโค, นโค.</p> <p>เพราะ กวิ ปัจจัยข้างหลัง ลบพยัญชนะตัวสุดท้ายของธาตุ (และ) ลบ กวิ ปัจจัย (ด้วย) (เช่น) ภุชโค ผู้ไปด้วยชนด เหมือนกัน สัตว์ใด ย่อมไป ด้วยอก เหตุนั้น สัตว์นั้น จึงชื่อว่า ผู้ไปด้วยอก, สัตว์ใด ย่อมไป เร็วๆ คือตัวนั้น เหตุนั้น สัตว์นั้น สัตว์นั้น จึงชื่อว่า ผู้ไปเร็วตัวน, สัตว์ใด ย่อมไป ในอากาศ เหตุนั้น สัตว์นั้น จึงชื่อว่า ผู้ไปใน-อากาศ, สัตว์ใด ย่อมไป ในท้องฟ้า เหตุนั้น สัตว์นั้น จึงชื่อว่า ผู้ไปในท้องฟ้า. มีการอาเทศ วิหายส เป็น วิห, สิ่งใด ไม่เคลื่อนที่ไป เหตุนั้น สิ่งนั้น จึงชื่อว่า สิ่งที่ไม่เคลื่อนที่ไป</p> <p>ขนุ อวทารณ, สंपุโพ. สงฺขนิ สงฺขนติ สงฺขนิสฺสตีติ วา สงฺโฆ. รมุ กีฬายํ. กุณฺเช รมตีติ กุณฺชโร. ชน ชนเน. กम्मโต ชาโตติ อตเถ กวิปปัจจโย. ธาตวนตสส โลปาติ ปุริมสมํ. ปถจมีตปุริโสว วิเสโส. กम्मโซ วิปาโก, กम्मชา ปถิสฺสนธิ, กम्मชํ รูป. เอวํ จิตฺตชํ, อุตฺตชํ, อาหารชํ, อตฺตชํ ปุตฺโต. วาริมฺหิ ชาโต วาริโช. เอวํ ถลชํ, ปงกชํ, ชลชํ, อดฺนชํ, สิริชํ. สตตมีสมาสो. ทฺวิกชตฺตํ ชาโต ทฺวิโช, ปจฉา ชาโต อนุชอิจจาติ.</p> <p>ขนุ ธาตุ เป็นไปในความชุด, มี ส เป็นบพหน้า สัตว์ใด</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายณะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ได้ขุดดีแล้ว ย่อมขุดดี หรือว่า จักขุดดี เหตุุนั้น สัตว์นั้น จึงชื่อว่า ผู้ขุดด้วยดี รมุ ธาตุ เป็นไปในความรื่นรมย์ สัตว์ใด ย่อมรื่นรมย์ ในหุบเขา เหตุุนั้น สัตว์นั้น จึงชื่อว่า ผู้รื่นรมย์ในหุบเขา ชน ธาตุ เป็นไปในความเกิด กวี ปัจจัย ลงในอรรถ ว่า เกิดแต่กรรม ลบพยัญชนะตัว สุดท้ายของธาตุเป็นต้นเหมือนเดิม, แตกต่างเฉพาะเป็น ปัญจมีตปปริสสมาสเท่านั้น วิบาก อันเกิดจากกรรม, ปฏิสสนธิ อันเกิดจากกรรม, รูป อันเกิดจากกรรม. เหมือนกัน อันเกิดจากจิต, อันเกิดจากกตฺตฺ, อันเกิดจาก อาหาร, บุตร อันเกิดจากตน อันเกิดในน้ำ เหมือนกัน อันเกิดบนบก, อันเกิดในเปลือกตม, อันเกิดในน้ำ, อันเกิดในไข่, อันเกิดบนศีรษะ นี่เป็นสัตตมีตปปริสสมาส ผู้เกิดสองครั้ง ชื่อว่า ทวีชาติ, ผู้เกิดภายหลัง ชื่อว่า อนุชะ เป็นต้น</p> <p>วิท ญาณ. โลกั อเวทิตี อตเถ กวีปฺปจฺจโย.</p> <p>วิท ธาตุ เป็นไปในความรู้ กวี ปัจจัย ลงในอรรถว่า ได้รู้แจ้งแล้ว ซึ่งโลก</p> <p>“กวิมฺหิ”ติ วตฺตเต.</p> <p>บทว่า กวิมฺหิ ย่อมไปตาม</p>
587.	<p>วิทฺนเต อู.</p> <p>เพราะ กวี ปัจจัย ลง อู อากม ในที่สุด</p> <p>วิท ธาตุ</p>	<p>วิทธาตฺโน อนเต อูการาคโม โหติ กวิมฺหิ. กวีโลโป. โลกวิฑู.</p> <p>ในเพราะ กวี ปัจจัย มีการลง อู อากม ในที่สุด วิท ธาตุ แล้วลบ กวี เสีย จึงเป็น โลกวิฑู</p> <p>ทิส เปกฺขณ. อิมิมิ ว นํ อปฺสสิ ปฺสสตี ปฺสสิสฺสตีติ อย- มิว ทิสสตีติ วา อตเถ กวีปฺปจฺจโย.</p> <p>ทิส ธาตุ เป็นไปในความเห็น กวี ปัจจัย ลงในอรรถว่า ได้เห็นแล้ว ย่อมเห็น หรือว่า จักเห็น บุคคลนั้น เหมือน บุคคลนี้ หรือว่า บุคคลนี้ถูกเห็นเหมือนบุคคลนั้น</p> <p>“ธาตฺวนตฺสส โลโป กวิมฺหิ”ติ ธาตฺวนตฺโลเป สมฺปตฺเต.</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ครั้งเมื่อการลบที่สุทธาตุ ด้วยสูตรว่า ธาตวนตสส โลโป กุวิมติ ถึงพร้อมแล้ว</p>
588.	<p>อียตมกิเอสานมนตสสโร ทีฆิ กุวจิ ทิสสส คุณ โท รํ สกชี จ. (เพราะ กุวิ ปัจจัย) ทำสระตัวสุดท้ายของ อิ (อิม) ย ต ม (อมฺห) กิ (กิ) เอ (เอต) และ ส (สมาน) ศัพท์ อันเป็นคำขยายของ ทิส ธาตุ ให้เป็นที่ขะบ้าง, อาเทศ ท ของ ทิส ธาตุ เป็น ร, และ อาเทศพยัญชนะตัวสุดท้ายของ ทิส ธาตุ เป็น ส กฺข และ อี</p>	<p>อิม ย ต อมฺห กิ เอต สมาน อิจฺเจเตสํ สพพนามานํ อุปมานูปปทภาเวน ทิสสส ธาตุสส คุณภูตานิ อนฺโต สโร กุวจิ ทีฆมาปชเขต, ทิส อิจฺเจเตสส ธาตุสส อนตสส ส กฺข อี อิจฺเจเต อาเทศา จ โหนติ, ทิสสส ทกาโร รการมาปชเขตติ กุวิมติ ธาตวนตสส สสททาเทสํ กตฺวา กุวิ โลปาติมฺหิ จ กเต, อิตฺติ นิปาดเนน อิม สททสฺสิกาเรตฺตฺสึมินา ทีฆเ จ กเต, สยา ทฺยฺอุปฺตติ.</p> <p>สระตัวสุดท้าย ของศัพท์นามเหล่านี้คือ อิ (อิม) ย ต ม (อมฺห) กิ (กิ) เอ (เอต) และ ส (สมาน) ศัพท์ อันเป็นคำขยายของ ทิส ธาตุ โดยเป็นบทอุปมาใกล้ธาตุ กลายเป็นที่ขะบ้าง, อาเทศพยัญชนะตัวสุดท้ายของ ทิส ธาตุ เป็น ส กฺข และ อี, และอาเทศ ท อักษร ของ ทิส ธาตุ เป็น ร อักษรบ้าง, ฉะนั้น ในเพราะ กุวิ ปัจจัย เมื่ออาเทศพยัญชนะตัวสุดท้ายของธาตุ เป็น ส แล้ว, ลบ กุวิ ปัจจัย เป็นต้น, เมื่ออาเทศ อิม ศัพท์ เป็น อิ อักษร ด้วยการให้ตกลงเป็น อิ แล้ว, ที่ขะ อิ อักษรนั้นให้เป็น อี ด้วยสูตรนี้, ลง สิ วิภตติ เป็นต้น</p> <p>อิตฺติโส บุริโส, อิตฺติสา กณฺหา, อิตฺติสํ วา, อิตฺติสํ จิตฺตํ. เช่น บุรุษเช่นนี้, หญิงสาวเช่นนี้, จิตเช่นนี้</p> <p>ตถา ยมิว นํ ปสฺสตี โย วีย ทิสฺสตีตี วา ยาตีโส, ยาตีสา ยาตีสี, ยาตีสํ.</p> <p>เหมือนกัน บุคคลเห็น ผู้นั้น เหมือนบุรุษใด หรือว่า บุรุษถูกเห็นเหมือนผู้ใด เหตุนั้น จึงชื่อว่า บุรุษเช่นใด, หญิงสาวเช่นใด, จิตเช่นใด</p> <p>ตมิมว นํ ปสฺสตี โส วีย ทิสฺสตีตี วา ตาตีโส, ตาตีสา ตาตีสี, ตาตีสํ</p> <p>บุคคลเห็น ผู้นั้น เหมือนบุรุษนั้น หรือว่า บุรุษ</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ถูกเห็นเหมือนผู้หนึ่ง เหตุหนึ่ง จึงชื่อว่า บุรุษเช่นนั้น, หญิงสาวเช่นนั้น, จิตเช่นนั้น</p> <p>มมิว นํ ปสฺสตี อหํ วีย โส ทิสฺสตีติ วา มาทิสฺ, มาทิสา มาทิสี, มาทิสํ มอติ นิปาตเนน อมหสททสส มสททาเทโส.</p> <p>บุคคลเห็น ผู้หนึ่งว่าเหมือนเรา หรือว่า ผู้หนึ่งถูกเห็น ว่าเหมือนเรา เหตุหนึ่ง จึงชื่อว่า บุรุษผู้เช่นเรา, หญิงสาวผู้เช่นเรา, จิตเช่นเรา อาเทศ อมห ศัพท์ เป็น ม ศัพท์ ด้วยการรวมลงเป็น ม</p> <p>กิมิว นํ ปสฺสตี โก วีย ทิสฺสตีติ วา กิทิสฺ, กิทิสา กิทิสี, กิทิสํ.</p> <p>บุคคลเห็นบุรุษนั้น ว่าเป็นเหมือนอะไร หรือว่า บุรุษถูกเห็น ว่าเหมือนอะไร เหตุหนึ่ง บุรุษนั้น จึงชื่อว่า ผู้เช่นไร, หญิงสาว ผู้เช่นไร, จิตอันเช่นไร(ก็เหมือนกัน)</p> <p>เอตมิมิว นํ ปสฺสตี เอโส วีย ทิสฺสตีติ วา เอทิสฺ เอตาทิสฺ วา, เอทิสา, เอทิสี, เอทิสํ. เออติ นิปาตเนน เอตสททสส เอกาโร.</p> <p>บุคคลเห็นบุรุษนั้น ว่าเป็นเหมือนบุรุษนั้น หรือว่า บุรุษถูกเห็น ว่าเหมือนบุรุษนั้น เหตุหนึ่ง บุรุษนั้น จึงชื่อว่า ผู้เช่นนั้น, หญิงสาว ผู้เช่นนั้น, จิตอันเช่นนั้น(ก็เหมือนกัน)</p> <p>อาเทศ เอต ศัพท์ เป็น เอ ด้วยการรวมลงเป็น เอ</p> <p>สมานํ กตฺวา นํ ปสฺสตี สมานโน วีย ทิสฺสตีติ สาทิสฺ สาทิสฺ. สอติ นิปาตเนน สมานสฺส สาเทโส. ตทนตสฺส วา ทิโฆ, สาทิสา, สาทิสี สทิสา สทิสี, สาทิสํ, สทิสํ.</p> <p>บุคคลเห็นบุรุษนั้นกระทำเช่นเดียวกัน (หรือว่า) บุรุษนั้นถูกเห็นเหมือนกัน เหตุหนึ่ง บุรุษนั้น จึงชื่อว่า ผู้เช่นเดียวกัน อาเทศ สมาน ศัพท์ เป็น ส ด้วยการรวมลงเป็น ส หรือว่า ทำที่ขะที่สุด แห่ง ส นั้น, จึงเป็น</p> <p>สาทิสา, สาทิสี สทิสา สทิสี, สาทิทํ, สทิสํ</p> <p>ทการสฺส รการาเทเส ปน อิริโส, ยาริโส, ตาริโส,</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายณะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>มารีโส, กิริโส, เอรีโส, สารีโส, สรีโส. กุขาเทเส อีติกุโข, ยาติกุโข, ตาทีกุโข, มาติกุโข, กิติกุโข, เอติกุโข, สาติกุโข, สติกุโข.</p> <p>แต่เมื่ออาเทศ ท เป็น ร จึงเป็น อีริโส, ยาริโส, ดาริโส มารีโส, กิริโส, เอรีโส, สารีโส, สรีโส ในเพราะอาเทศ ส เป็น กุข จึงเป็น อีติกุโข, ยาติกุโข, ตาทีกุโข, มาติกุโข, กิติกุโข, เอติกุโข, สาติกุโข, สติกุโข.</p> <p>รการาเทเส สาริกุโข, สริกุโข. อีการาเทเส อีที, ยาที, ตาที, มาที, กิติ, เอที, สาที</p> <p>ในเพราะอาเทศ ท เป็น ร จึงเป็น สาริกุโข, สริกุโข ในเพราะอาเทศ ส เป็น อี จึงเป็น อีที, ยาที, ตาที, มาที, กิติ, เอที, สาที</p> <p>จสทเทเน ตุมหาทีอุปปเทปี. ตุมเห วีย ทิสสตีติ ตุมหาทีโส, ตุมหาทีสี. ขนธา วีย ทิสสนตีติ ขนธาทีสา อัจจาที.</p> <p>ด้วย จ ศัพท์ แม้ในเพราะศัพท์ใกล้เคียงเป็น ตุมห ศัพท์ เป็นต้น ก็มี (เช่น) บุคคลถูกเห็นเหมือนกับท่าน เหตุนั้น จึงชื่อว่า ผู้เช่นกับท่าน, หญิงสาวผู้เช่นกับท่าน สิ่งทั้งหลายถูกเห็นเหมือนกับฉันท์ เหตุนั้น จึงชื่อว่า อันเช่นเดียวกับฉันท์ เป็นต้น</p> <p>ธธ ธาเรณ. อปาเยสวปตมานเ อธิคตมคคาทีเก สดเต ธาเรติ, ธรนติ เตนาติ วา, สลกขณฺ์ ธาเรติ วา, ปจฺจเยหิ ธริยติ วาติ อตุเถ</p> <p>ธธ ธาตุ เป็นไปในความทรงไว้ ใช้ในอรรถว่า ทรงสัตว์ ผู้บรรพบุรุษเป็นต้นไว้ ไม่ให้ตกไปในอบายทั้งหลาย, หรือว่า เป็นเหตุ ทรงไว้ของเหล่าสัตว์, หรือว่า ทรงลักษณะของตนไว้, หรือว่า อันปัจจัยทั้งหลายทรงไว้</p>
589.	<p>ธราทีหิ รมฺโม.</p> <p>หลังจาก ธธ ธาตุเป็นต้น ลง รมม ปัจจัย</p>	<p>ธธ อัจเจวมาทีหิ ธาตุหิ รมมปจฺจโย โหติ.</p> <p>รมม ปัจจัย ลงหลัง ธธ ธาตุเป็นต้น</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>โส จ</p> <p>กम्मคคหณโต ภาว- กมเมสุเตตถ เวทีโย อกตตริปิ โหตีติ การเก รมมปปัจจโย.</p> <p>อนึ่ง รมม ปัจจยัณัน</p> <p>พึงทราบว่าเป็นต้น) เพราะมี กम्म ศัพท์อยู่ในคำ ว่า ภาวกมเมสุ</p> <p>ราทีโลโป. รมโม. เอวํ กรียตีติ กम्मํ. วร วรณ. วมมํ.</p> <p>ลบ ร ตัวต้นเสีย จึงเป็น รมโม เหมือนกัน วัตถุ อัน บุคคลพึงกระทำ เหตุนั้น จึงชื่อว่า กรรม วร ธาตุ เป็นไป ในความป้องกัน จึงเป็น วมม</p> <p>สัส ปัสสเน, ปปุพโพ. ปยอิจจุปปทํ. ปยํ ปสฺสิตุํ สีสํ ยสสาติ วา ปยปฺปสฺสนสฺสิโล, ปยปฺปสฺสนรมโม, ปยป- ปฺสฺสเน สาธุการีติ วา อตเถ</p> <p>สัส ธาตุ เป็นไปในความสรรเสริญ มี ป เป็นบทหน้า มี ปย ศัพท์ เป็นบททวิภาค ใช้ในอรรถว่า ผู้มีการสรรเสริญ คนรักเป็นปกติ, ผู้มีการสรรเสริญคนรักเป็นธรรมดา, หรือว่า ผู้มีปกติในการสรรเสริญคนรักด้วยดี</p>
590.	<p>ตสฺสึลาทิสฺสึ ณีตฺวาวิ จ.</p> <p>ลง ณี ตุ และ อาวี ปัจจย ในอรรถว่า ตสฺสึละ (เป็นปกติของเขา) เป็นต้น</p>	<p>สึลํ ปกฺติ. ตสฺสึล ตทธมฺม ตสฺสาธุการีสฺสวตฺเตสุ คมย- มาเนสุ สทพธาตุหิ ณี ตุ อาวีอิจเจเต ปัจจยา โหนตีติ กตตริ ณีปฺจโย. สโยคนตตฺตา น วุทฺธิ. เสสํ เนยฺยํ.</p> <p>การทำเป็นปกติ ชื่อว่าสึละ, เมื่ออรรถว่า ตสฺสึละ (เป็นปกติของเขา) ตทธมฺมะ (เป็นธรรมดาของเขา) และตสฺสาธุการิ (เป็นการทำ ดีของเขา) ถูกรู้อยู่ ลง ปัจจยเหล่านี้คือ ณี ตุ และ อาวี หลังจากธาตุทั้งปวง, ฉะนั้น จึงลง ณี ปัจจย ในกัตตุการกะ เพราะเป็นสระที่มี สังโยคอยู่หลัง จึงไม่พฤทธิ, วิธีที่เหลือนักศึกษาพึง นำมาใช้ได้</p> <p>ปยปสฺสึ ราชา. อถ วา ปยํ ปสฺสึ ปสฺสติ ปสฺสึสสฺติ วา</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>สีเลน วา ฌมเมณ วา สาธุ วาติ ปิยปสฺสึ, ปิยปสฺสึนิ, ปิยปสฺสึ กุลฺ.</p> <p>เช่น พระราชา ผู้สรรเสริญความรักเป็นปกติ อนึ่ง พระราชา สรรเสริญแล้ว ย่อมสรรเสริญ หรือว่า จัก สรรเสริญ ความรัก โดยปกติ โดยธรรม หรือว่า โดยดี เหตุนั้น พระราชา จึงทรงพระนามว่า ผู้สรรเสริญความ รัก เป็นปกติ เป็นธรรมดา หรือว่า ด้วยดี, พระราชินี(ก็ เช่นเดียวกัน), ตระกูล อันสรรเสริญความรัก เป็นปกติ เป็นธรรมดา หรือว่า ด้วยดี</p> <p>พรหม จริตุ สึลฺ ยสสาติ วา พรหม จริติ</p> <p>สีเลน ฌมเมณ สาธุ วาติ พรหมจารี, พรหมจารินี, พรหม- จารี.</p> <p>การประพฤติประเสริฐ ของบุรุษใด เป็นปกติ หรือว่า บุรุษใด ย่อมประพฤติประเสริฐ โดยปกติ โดยธรรม หรือ ว่า ด้วยดี เหตุนั้น บุรุษนั้น จึงชื่อว่า ผู้มีปกติประพฤติ- ประเสริฐ, ผู้ประพฤติประเสริฐโดยปกติ โดยธรรม หรือด้วยดี, สตรี, ตระกูล, (ก็เช่นเดียวกัน)</p> <p>เอวํ สจฺจวาที. ฌมวาที, สีฆยาयी, ปาปการี, มาลาการี อิจฺจาที.</p> <p>ผู้มีปกติกล่าวคำสัตย์ ก็เช่นเดียวกัน ผู้มีปกติกล่าวธรรม, ผู้มีปกติไปเร็ว, ผู้มีปกติทำบาป, ผู้มีปกติทำดอกไม้ เป็นต้น</p> <p>จสทฺเทน อตตมานะปี ณี. ปณฺฑิตํ อตตานํ มณฺเฑตีติ ปณฺฑิตมานี พาลो, พหุสฺสุตมานี อิจฺจาที.</p> <p>ด้วย จ ศัพท์ ณี ปัจจัย ลงในอรรถว่า สำคัญตน- ได้บ้าง คนพาลโดยย่อมสำคัญตนว่าเป็นบัณฑิต เหตุนั้น คนพาลนั้น จึงชื่อว่า เป็นผู้สำคัญตนว่าเป็นบัณฑิต, ผู้สำคัญตนว่าเป็นพหูสูต เป็นต้น</p> <p>วตฺ วตฺตเน, ปปุพฺโพ. ปสฺยห ปวตฺติตฺตํ สึลฺ ยสสาติ อตเถ อิมินา ตฺปฺปจฺจโย. ปสฺยหปวตฺตา.</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>วตุ ธาตุ เป็นไปในความเป็นไป, มี ป เป็นบพหน้า ด้วย สูตรนี้ ตุ ปัจจัย ใช้ในอรรถ มีปกติข่มขี้เป็นไป จึงเป็น ปสยหพวดตา.</p> <p>อถวา วจ วียตติย วาจารย์. ปสยห พวตติตุ สีสมสชาติ ปสยหพวดตา ปสยหพวดตาโร.</p> <p>อนึ่ง วจ ธาตุ เป็นไปในความกล่าวชัด การกล่าวข่มขี้ เป็นปกติ ของผู้นั้น เหตุุนั้น จึงชื่อว่า ผู้มีปกติกล่าวข่มขี้ ภูเขาทิตตา ธาตุนตโลปทิตตานิ. เสส กตตุสม.</p> <p>เพราะเป็นหมวด ภูเขา ธาตุ เป็นต้น จึงลบที่สุดธาตุและ ทำเทวภาวะ วิธีที่เหลือ เหมือนกับกัตตุ</p> <p>ภยฺ ปสสิตุ สีสฺ ยสชาติ วา, ภยทสสนสีโล ภยทสสนธมโม ภยทสสน สาธุการิตี วา ภยทสสาวิ, ภยทสสาวิณี, ภยทสสาวิ จิตฺ. เอวฺ อาทินทสสาวิ.</p> <p>“ตสสีลาทิสฺ”ติ อธิกาโร.</p> <p>การเห็นภัย เป็นปกติ มีอยู่แก่ผู้ใด เหตุุนั้น ผู้นั้น จึงชื่อว่า ผู้มีการเห็นภัยเป็นปกติ ผู้มีการเห็นภัยเป็นธรรมดา หรือว่า ผู้ใดทำด้วยดี ในการเห็นภัย เหตุุนั้น ผู้นั้น จึงชื่อว่า ผู้ทำการเห็นภัยด้วยดี, สตรี จิต (ก็เหมือนกัน) เหมือนกัน ผู้มีปกติเห็นว่าเป็นโทษ</p> <p>บทว่า ตสสีลาทิสฺ ตามไปไกล</p>
591.	<p>สทททจลมนทตถจาทิธิ ยู.</p> <p>หลังจากธาตุที่มีอรรถว่า ส่งเสียง โกรธ ห้วนไหว ประดับ และ รุจ ธาตุเป็นต้น ลง ยู ปัจจัย ในอรรถว่า ตัสสีละ (เป็นปกติของเขา) เป็นต้น</p>	<p>สทททจลมนทตถเลทิ ธาตุทิ รุจาทิธิ จ ยูปฺปจโย</p> <p>โหติ ตสสีลาทิสฺวตฺเตสุ.</p> <p>หลังจากธาตุที่มีอรรถว่า ส่งเสียง โกรธ ห้วนไหว ประดับ และ รุจ ธาตุเป็นต้น ลง ยู ปัจจัย ในอรรถว่า ตัสสีละ (เป็นปกติของเขา) เป็นต้น</p> <p>ขุส สทฺเท. โฆสิตุ สีสฺ อสชาติ วา โฆสนสีโลติ วา อโฆสยิ โฆสยติ โฆสยิสสติ สีเลน ธมเมน สาธฺ วาติ อตฺเต อิมินา ยูปฺปจโย. ตสส “อนกา ยูณฺวณ”นติ อนาเทโส. “อณฺเวสุ จา”ติ วุทฺธิ. โส โฆสโน, สา โฆสนา.</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ขุส ธาตุ เป็นไปความมีเสียง ลง ยุ ปัจจัย ด้วยสูตรนี้ ในอรรถว่า ผู้มีปกติส่งเสียง,ผู้ส่งเสียงเป็นปกติ, ผู้ส่งเสียงโดยปกติ โดยธรรมดา หรือด้วยดี, อาเทศ ยุ เป็น อน ด้วยสูตรว่า อนกา ยุณฺวณฺ, วุทธิ อุ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า อณฺเณสุ จ บุรุษผู้มีปกติส่งเสียง, หญิงผู้มีปกติส่งเสียง</p> <p>ภาส วิยตติยํ วาจาญํ. ภาสิตุํ สิลมสสาติ วา ภาสนสึโล, ภาสนธมโม ภาสเน สาธุการิตี วา ภาสโน.</p> <p>ภาส ธาตุ เป็นไปในความกล่าว ผู้มีการกล่าวเป็นปกติ, หรือว่า ผู้กล่าวเป็นธรรมดา ผู้ทำการกล่าวด้วยดี</p> <p>กุธ โภเป. กุชฌิตุํ สิลมสสาติ วา กุชฌนสึโลติ วา โกรโน, โกรนา, โกรนํ.</p> <p>กุธ ธาตุ เป็นไปในความโกรธ บุรุษผู้มีการโกรธเป็นปกติ, หญิงผู้มีการโกรธเป็นปกติ, ตระกูลที่มีการโกรธเป็นปกติ</p> <p>รุส โรเส. โรสิตุํ สิลมสสาติ วา โรสนสึโลติ วา โรสโน.</p> <p>รุส ธาตุ เป็นไปในความขุ่นเคียว บุรุษผู้มีความขุ่นเคียวเป็นปกติ, หรือมีปกติขุ่นเคียว</p> <p>จล กมฺปน. จลิตุํ สิลมสสาติ วา จลติ สึเลนาติ วา จลโน.</p> <p>จล ธาตุ เป็นไปในความห้วนไหว บุรุษผู้มีความห้วนไหวเป็นปกติ, หรือว่า ผู้ห้วนไหวโดยปกติ</p> <p>กปิ จลเน. กมฺปิตุํ สิลมสสาติ วา อกมฺปิ กมฺปติ กมฺปิสสติ สึเลนาติ วา กมฺปโน. อิการานุพฺนธิธาตฺสโรติ “กฺวจิ ธาตุ”ติอาทินา, “นิคฺคหิตฺถจา”ติ วา นิคฺคหิตาคโม.</p> <p>กปิ ธาตุ เป็นไปในความห้วนไหว ผู้ใดมีความห้วนไหวเป็นปกติ หรือว่า ผู้ใดได้ห้วนไหวแล้ว ย่อมห้วนไหว จักห้วนไหว โดยปกติ เหตุนั้น ผู้นั้นจึงชื่อว่า ผู้มีความห้วนไหวเป็นปกติ หรือว่า ผู้ห้วนไหวโดยปกติ ลงนิกหิต-อาคม ก่อนสระหลังธาตุที่เนื่องด้วย อิ อักษร ด้วยสูตร</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายณะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>เป็นต้นว่า กวจิ ธาตุ หรือ นิคคหิตถญ</p> <p>ผทิ กิณจิจจน. ผนทิตุํ สีสํ ยสสาติ วา ผนทติ สีสเลนาติ วา ผนทโน.</p> <p>ผทิ ธาตุ เป็นไปในความห้วนไหวเล็กน้อย ผู้ใดมีการห้วนไหวเป็นปกติ หรือว่าห้วนไหวโดยปกติ เหตุนั้น ผู้นั้น จึงชื่อว่า ผู้มีการห้วนไหวเป็นปกติ หรือว่า ผู้ห้วนไหวโดยปกติ</p> <p>มทิ ภูสายํ. มณฺฑยิตุํ สีสํ ยสสาติ วา มณฺฑยติ สีสเลนาติ วา มณฺฑโน. ภูส อลงกาเร. ภูสนสิโลติ วา อภูสยิ ภูสยติ ภูสยิสสติ สีสเลนาติ วา ภูสโน, ภูสนา, ภูสนํ.</p> <p>มทิ ธาตุ เป็นไปในความประดับ ผู้ใดมีการประดับเป็นปกติ หรือว่า ย่อมประดับโดยปกติ เหตุนั้น ผู้นั้น จึงชื่อว่า ผู้มีการประดับเป็นปกติ หรือว่า ผู้ประดับโดยปกติ</p> <p>ภูส ธาตุ เป็นไปในความตกแต่ง ผู้มีการตกแต่งเป็นปกติ หรือว่า ผู้ใด ได้ตกแต่งแล้ว ย่อมตกแต่ง จักตกแต่ง เหตุนั้นผู้นั้น จึงชื่อว่า ผู้ตกแต่งเป็นปกติ, หญิง, ตระกูล ที่ตกแต่งเป็นปกติ</p> <p>รุจ ทิตติมทิ. อรุจจิ, รุจจติ รุจจิสสติ สีสเลนาติ วา โรจโน. ชุต ทิตติมทิ. อโชติ โชตติ โชตติสสติ สีสเลนาติ วา โชตโน. วฑฒ วฑฒเน. วฑฒิตุํ สีสมสสาติ วฑฒโน อิจจาที.</p> <p>รุจ ธาตุ เป็นไปในความรุ่งเรือง ผู้ใด ได้รุ่งเรืองแล้ว ย่อมรุ่งเรือง จักรุ่งเรือง โดยปกติ เหตุนั้น ผู้นั้น จึงชื่อว่า ผู้รุ่งเรืองโดยปกติ ชุต ธาตุ เป็นไปในความรุ่งเรือง ผู้ใด ได้รุ่งเรืองแล้ว ย่อมรุ่งเรือง จักรุ่งเรือง โดยปกติ เหตุนั้น ผู้นั้น จึงชื่อว่า ผู้รุ่งเรืองโดยปกติ วฑฒ ธาตุ เป็นไปในความเจริญ ความเจริญ มีเป็นปกติ ของเขา เหตุนั้น เขา จึงชื่อว่า ผู้มีอันเจริญเป็นปกติ เป็นต้น</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายณะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
592.	<p>ปาราทิคมิมหา รุ.</p> <p>หลังจาก คมฺ ชาติที่มี ปาร ศัพท์เป็นต้น อยู่หน้า ลง รุ ปัจจัย ในอรรถว่า ตัสสีละ (เป็นปกติของเขา) เป็นต้น</p>	<p>ปาราทิอุปเพติ ปรสฺมา คมิอิจเจตสฺมา ชาติุมหา ปโร รุปจโย โหติ ตสฺสึลาที่สฺวตเถสุ กตฺตริเยว. ปาโร อาทิ เยสํ เต ปาราทโย, ปาราทิหิ คมิ ปาราทิคมิ. ราทิ- โลโป.</p> <p>หลังจากชาตุนีคือ คมฺ ที่อยู่หลังจากบทใกล้เคียงชาติุมหา ปาร ศัพท์เป็นต้น ลง รุ ปัจจัย ในกัตตุสาธนะ ในอรรถว่า ตัส สีละ (เป็นปกติของเขา) เป็นต้น</p> <p>ศัพท์เหล่านี้คือ ปาร ศัพท์ขึ้นต้น ศัพท์เหล่านั้น ชื่อว่าปา- ราทิ, คมฺชาติที่อยู่หลังจาก ปาร ศัพท์เป็นต้น ชื่อว่า ปาราทิคมิ, ลบ ร เป็นต้น</p> <p>ภวปาริ คนตุ สึลํ ยสฺสาติ वा ภวปารคมนสีโล ภวปารคมนธมโม ภวปารคมเน สาธุการิตี वा ภวปารคฺ, ภวปารคฺโน. อนตฺ คมนสีโล อนตคฺ. เอว เวทคฺ, อทคฺ. ผู้ใดมีการไปสู่ฝั่งแห่งภพเป็นปกติ เหตุนั้น ผู้นั้น จึงชื่อว่า ผู้มีการไปสู่ฝั่งแห่งภพเป็นปกติ ผู้มีการไปสู่ฝั่งแห่งภพ เป็นธรรมดา ผู้มีการทำด้วยดีไปสู่ฝั่งแห่งภพ เหตุนั้น ผู้ นั้น จึงชื่อว่า ผู้มีการไปสู่ฝั่งแห่งภพ, ผู้มีการไปสู่ฝั่งแห่ง ภพทั้งหลาย ผู้ใดมีปกติไปถึงที่สุด เหตุนั้น ผู้นั้น จึงชื่อว่า ผู้มีปกติไปถึงที่สุด เหมือนกัน ผู้มีปกติถึงเวทย์, ผู้มีปกติ เดินทางไกล</p> <p>“รุ”ติ วตฺเตเต.</p> <p>บทว่า รุ ย่อมเป็นไป</p>
593.	<p>ภิกฺขาทิตฺ จ.</p> <p>หลังจาก ภิกฺข ชาติเป็นต้น ลง รุ ปัจจัย ในอรรถว่า ตัสสีละ (เป็นปกติของเขา) เป็นต้น</p>	<p>ภิกฺขอิจเจวมาทิตฺ ชาติุหิ รุปจโย โหติ ตสฺสึลาที่สฺวต เถสุ. ภิกฺข ยาจเน. ภิกฺขิตุํ สึลํ ยสฺสาติ वा อภิกฺขิ ภิกฺขติ ภิกฺขิสฺสตี สึเลนาติ वा ภิกฺขนธมโมติ वा ภิกฺขเน สาธุการิตี वा ภิกฺขุ “กฺวจิ ชาติุ”ติอาทินา รสฺสตี.</p> <p>หลังจากชาตุนีคือ ภิกฺข อย่างนี้เป็นต้น ลง รุ ปัจจัย ใน อรรถว่า ตัสสีละ (เป็นปกติของเขา) เป็นต้น ภิกฺข ชาติ เป็นไปในความขอ การขอเป็นปกติ ของผู้ใด หรือว่า ผู้ใด</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ได้ขอแล้ว ย่อมขอ จักขอ หรือว่า ผู้มีการขอเป็นธรรมดา หรือว่า ผู้ทำการขอด้วยดี เหตุนั้น ผู้นั้น จึงชื่อว่า ภิกษุ รัสสะ อุ เป็น อุ ด้วยสูตรเป็นต้นว่า กวจิ ชาติ อิกข ทสสนงเกสุ. สัสาเร ภย อิกขตีติปิ ภิกขุ, วิชาณิตุ สีสล ยสส วิชาณนสีโลติ วา วิญญู, สพพ ฆานาตีติ สพพญญ. เอว มตตณญ ฆมมณญ, อตถณญ, กาลณญ, กตณญ อิจจาโทโย.</p> <p>อิกข ชาติ เป็นไปในความขอและการทำเครื่องหมาย ผู้ใด ย่อมเห็นภัย ในสงสาร เหตุนั้น ผู้นั้น จึงชื่อว่า ภิกษุ, การรู้แจ้งเป็นปกติ ของผู้ใด หรือว่า ผู้มีการรู้แจ้งเป็นปกติ เหตุนั้น ผู้นั้น จึงชื่อว่า วิญญู ผู้รู้แจ้ง, ผู้ใด ย่อมรู้ทุกสิ่ง เหตุนั้น ผู้นั้น จึงชื่อว่า สัพพัญญู ผู้รู้ทุกสิ่ง เหมือนกัน ผู้รู้จักประมาณ ผู้รู้ธรรม ผู้รู้orro ผู้รู้กาล ผู้รู้อุปการะที่คนอื่นทำให้ ดังนี้เป็นต้น</p>
594.	<p>หนตยาทีนั ญโก. หลัง หน ชาติเป็นต้น ลง ญก ปัจจย ใน อรรถว่า ตัสสีละ (เป็นปกติของเขา) เป็นต้น</p>	<p>หนตยาทีนั ชาติุนมนเต ญกปปัจจโย โหติ ตสสีลา- ทิสวตเถสุ กตตริ. อนตาเปกขาโย ฉญจึ. ฌกาโร วุทธธโธ. อาหนนสีโล อาฆาตุโก. ฆาตาเทโส สรโลปาติ. กรณสีโล การุโก สิปปี. ภิ ภเย. ภาณนสีโล ภีรุโก. รกา รากโม. อว รกขณ. อาวุโก ปิตา. ลง ญก ปัจจย ท้าย หน ชาติเป็นต้น ในกัตตุสาธนะ ในอรรถว่า ตัสสีละ (เป็นปกติของเขา) ฉัญฐีวิภัตตินี้ เฟง ถึงที่สุด ญ อักษร มีประโยชน์เพื่อการพฤทธิ ผู้มีการ เบียดเบียนเป็นปกติ ชื่อว่า อาฆาตุกะ อาเทศ หน เป็น ฆาต ลบสระเป็นต้น ผู้ทำเป็นปกติ ชื่อว่า การุกะ คือ ผู้มีศิลปะ ภิ ชาติ เป็นไปในความกลัว ผู้กลัวเป็นปกติ ชื่อ ว่า ภีรุกะ ลง ร อาคม อว ชาติ เป็นไปในความรักษา ผู้ดูแลเป็นปกติ คือ ปิตา</p>
595.	<p>สัณหณยาย วา โร โฆ. หลัง หน ชาติที่มี สั อุปสัคอยู่หน้า และ</p>	<p>สัปปุพพาย หนอิจเจตตาย ชาติยา อณยาย จ ชาติยา ปโร รูปปัจจโย โหติ, หนสส โฆ จ. วาคคหณั</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
	<p>หลังธาตุอื่น ลง ร ปัจจัย และอาเทศ หน ธาตุ เป็น ข บ้าง</p>	<p>สมปิณฑทนตถ์ วิกปปนตถ์ วา. เตน สงฆาโตติปิ สิทธิ โหติ.</p> <p>หลังจากธาตุนี้คือ หน ที่มี ส์ อุปสัคอยู่หน้า และหลังจากธาตุอื่น ลง ร ปัจจัย, และอาเทศ หน ธาตุ เป็น ข บ้าง, วาศัพท์มีอรรถรวมวิธี 2 อย่างไว้ในสูตรเดียวกัน หรือมีอรรถกล่าววิธีไม่แน่นอน, เพราะฉะนั้น บทว่า สงฆาโต จึงสำเร็จได้</p> <p>หนสเสวราย โฆ โหติ อภิธานานรูปโต อสัพพพา จ โร เตน ปฏฺโฆติปิ สิขมติ. มีการอาเทศ หน ธาตุเท่านั้น เป็น ข ตาม- สมควรแก่ศัพท์, ลง ร ปัจจัย หลังจาก หน ธาตุที่ไม่มี ส์ อุปสัคอยู่หน้าก็ได้, ฉะนั้น แม้บทว่า ปฏฺโฆ จึงสำเร็จได้</p> <p>หน หีสาคตีสฺ, สัพพโพ. สंहนติ สมคคํ กมมํ สมุป- คจจติ, สมมเทว กิลสทรเถ หนตติ วา สงโฆ. ราทิลोโป. สมนตโต นครสส พาหิเร ขณตติติ ปริชา. อิตถิย อาปจจโย. อนตํ กโรตติติ อนตโก มจจ.</p> <p>หน ธาตุ เป็นไปในความเบียดเบียนและไป, มี ส์ เป็น บทหน้า ผู้ที่เบียดเบียน คือเข้าถึงกรรมพร้อม, หรือว่า ฆ่าความเร่าร้อนคือกิเลส ด้วยดี เหตุนั้น จึงชื่อว่า สงฆ์ ลบ ร เป็นต้น คลองที่ถูกขุด ภายนอก รอบๆพระนคร เหตุนั้น จึงชื่อว่า คู ในอิติลึงค์ ลง อา ปัจจัย ผู้ใด กระทำที่สุด เหตุนั้น ผู้นั้น จึงชื่อว่า ผู้กระทำซึ่งที่สุด คือ มัจจุ</p> <p>“ภาวกมเมสุ”ติ วตตเต. บทว่า ภาวกมเมสุ ย่อมเป็นไป</p>
596.	<p>นนทาทิหิ ญ.</p> <p>หลังจาก นนท ธาตุเป็นต้น ลง ญ ปัจจัย ในภาวสาธนะและกัมมสาธนะ</p>	<p>นนทอิจเจวมาทิหิ ธาตุหิ ปโร ญุปจจโย โหติ ภาว- กมเมสุ. “อนกา ญณฺวณ”นฺติ ญุปจจยสฺส อนาทะโส. ญ ปัจจัย ลงหลังธาตุเป็นต้นว่า นนท ในภาวะ และ</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>กัมมะ อาเทศะ ยุ ปัจจัย เป็น อน ด้วยสูตรว่า อนกา ยุณฺณ</p> <p>นนท สมิตฺธิมฺหิ, นนท นนทเน วา. ภาเว นนทียเต นนทนํ. กมฺเม อนนทียิตถ นนทียติ นนทียิสฺสตี นนทิตพฺพนฺติ วา นนทนํ วนํ, นนท ธาตุ เป็นไปในความสมบูรณ์, หรือว่า ความ- เพลิดเพลิน. ในภาวสาธนะ อันบุคคลร่าเริง เหตุนั้น จึง ชื่อว่า ความเพลิดเพลิน ในกัมมสาธนะ สวณ อันเทวดา ได้เพลิดเพลินแล้ว ย่อมเพลิดเพลิน จักเพลิดเพลิน หรือ ว่าพึงเพลิดเพลิน เหตุนั้น สวณจึงชื่อว่า เป็นที่อันเทวดา เพลิดเพลิน,</p> <p>คยฺหติ คณฺณียํ วา คณฺณํ คณฺหนํ วา, จริตพฺพํ จรณํ, ญฺย เต ภวณํ, หุยเต หวนํ. รุณฺธิตพฺพํ รุณฺธนํ โรธนํ วา, ญฺย ชิตพฺพํ ญฺยชนํ โภชนํ วา. พุชฺฌิตพฺพํ พุชฺฌนํ โพรชนํ วา. สฺยตี สฺตี วา สวณํ, ปาปฺยตีติ ปาปฺยณํ ปาปนํ วา, ปาลียตีติ ปาลนํ อิจจาที.</p> <p>อันบุคคลถือเอา หรือพึงถือเอา เหตุนั้น จึงชื่อว่า การ ถือเอา, อันบุคคลพึงประพฤติ เหตุนั้น จึงชื่อว่า การ ประพฤติ, อันบุคคลย่อมเป็นอยู่ เหตุนั้น จึงชื่อว่า ความ เป็นอยู่, อันบุคคลย่อมบูชา เหตุนั้น จึงชื่อว่า การบูชา อันบุคคลพึงปิดกั้น เหตุนั้น จึงชื่อว่า การปิดกั้น, อัน บุคคลพึงกิน เหตุนั้น จึงชื่อว่า การกิน อันบุคคลพึงรู้ เหตุนั้น จึงชื่อว่า ความรู้ อันบุคคลย่อมฟัง หรือว่า การ ฟัง เหตุนั้น จึงชื่อว่า การฟัง, อันบุคคลย่อมบรรลु เหตุ นั้น จึงชื่อว่า การบรรลุ, อันบุคคลย่อมรักษา เหตุนั้น จึง ชื่อว่า การรักษา ดังนี้เป็นต้น</p> <p>“ยู”ติ วตเตเต. บทว่า यु ย่อมตามไป</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
597.	<p>กตตุกรรมปะเทเสสุ จ. ลง ยุ ปัจจัย ในกัตตุสาธนะ กรรมสาธนะ และอธิกรรมสาธนะ</p>	<p>กตตุกรรมปะเทเสอิจเจเตสวตเถสุ จ สัพพธาตุนิ ยุปปัจจโย โหติ. เอตถ จ ปเทโสติ อธิกรรมการกั วุจจติ. ลง ยุ ปัจจัย ในอรรถเหล่านี้คือ กัตตุสาธนะ กรรมสาธ นะ และอธิกรรมสาธนะ, ในสูตรนี้ ท่านเรียกอธิกรรมการ กะ ว่าปะเทสะ กตตุริ ตาว รชั หรตีติ โรหโรณิ โตยั. อารมณิ วิชานาตีติ วิณณานิ วิชานนั วา. อานนชาเตสา. ฆา คนโปะปาทาเน. ฆายตีติ ฆานิ. เณ จินตายั. ฌายตีติ ฌานิ. “กวจิ ธาตุ”ติอาทินา อาตต. ในกัตตุสาธนะก่อน น้ำ ย่อมนำธุลีออก เหตุนั้น น้ำนั้น จึงชื่อว่า ตัวนำธุลีออก ธรรมชาติ ย่อมรู้แจ้งอารมณ์ เหตุ นั้น ธรรมชาตินั้น จึงชื่อว่า วิณญาณ หรือว่า ความรู้แจ้ง อารมณ์ มีการอาเทศ ยุ เป็น อานน และอาเทศ ฌา เป็น ชา ฆา ธาตุ เป็นไปในความถือเอากลิ่น ธรรม ย่อม ถือเอากลิ่น เหตุนั้น ธรรมชาตินั้น จึงชื่อว่า ตัวถือเอา กลิ่น เณ ธาตุ เป็นไปในความเพ่งพินิจ ธรรมชาติ ย่อม เพ่งพินิจ เหตุนั้น ธรรมชาตินั้น จึงชื่อว่า ตัวเพ่งพินิจ (อารมณ์) อาเทศ เอ เป็น อา ด้วยสูตรเป็นต้นว่า กวจิ ธาตุ กรณ กร กรณ. กโรติ เตนาติ กรณิ, ยถาสรูป สัพพา พยากรียนติ เอเตนาติ พยากรณิ. ในกรรมสาธนะ กร ธาตุ เป็นไปในความทำ ที่ชื่อว่า กรณะ เพราะวิเคราะห์ว่า เป็นเครื่องทำ, ที่ชื่อว่า พยากรณิ เพราะวิเคราะห์ว่า เป็นเครื่องอันท่าน พยากรณ์ศัพท์ ตามรูปของตน ปุร ปุรณ. ปุรยติ เตนาติ ปุรณิ. ปุร ธาตุ เป็นไปในความเต็ม ที่ชื่อว่า ปุรณะ เพราะวิ เคราะห์ว่า เป็นเครื่องเต็ม ทียติ อเนนาติ ทานิ, ที่ชื่อว่า ทาน เพราะวิเคราะห์ว่า เป็นเครื่องอันท่านให้,</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ปมียติ อเนนาติ ปมาณิ, ที่ชื่อว่า ประมาณ เพราะวิเคราะห์ว่า เป็นเครื่องนับ, วุจติ อเนนาติ วจนิ, ที่ชื่อว่า วจนะ เพราะวิเคราะห์ว่า เป็นเครื่องอันท่าน กล่าว, ปนุทติ ปนุชชเต อเนนาติ วา ปนุทโน. ที่ชื่อว่า ปนุทนะ เพราะวิเคราะห์ว่า เป็นเครื่องบรรเทา หรือว่า เป็นเครื่องอันท่านบรรเทา สุท ปคฆรณ. สุทติ สุขชเต อเนนาติ วา สุทโน, สุท ธาตุ เป็นไปในความหลังไหล ที่ชื่อว่า สุทนะ เพราะ วิเคราะห์ว่า เป็นเครื่องหลังไหล หรือว่า เป็นเครื่องอัน ท่านหลังไหล, สุนาติ สุตติ เอเตนาติ วา สวณิ. ที่ชื่อว่า สวณะ เพราะวิเคราะห์ว่า เป็นเครื่องฟัง หรือว่า เป็นเครื่องอันท่านฟัง ล เณ. ลุณาติ ลูยติ อเนนาติ วา ลวงิ, ลวงิ, โลงนิ วา. ล ธาตุ เป็นไปในความตัด ที่ชื่อว่า ลวงะ ลวงะ หรือว่า โลงณะ เพราะวิเคราะห์ว่า เป็นเครื่องตัด นยติ, นียติ เอเตนาติ วา นยนิ ที่ชื่อว่า นยนะ เพราะวิเคราะห์ว่า เป็นเครื่องนำไป หรือ ว่า เป็นเครื่องอันท่านนำไป ปุ ปวเน. ปุณาติ ปุยเต อเนนาติ วา ปวโน, ปุ ธาตุ เป็นไปในความชำระ ที่ชื่อว่า ปวณะ เพราะ วิเคราะห์ว่า เป็นเครื่องชำระ หรือว่า เป็นเครื่องอันท่าน ชำระ, สมติ สมียติ วา ปาปี อเนนาติ สมโณ สมณิ วา. ที่ชื่อว่า สมณะ เพราะวิเคราะห์ว่า เป็นเครื่องสงบ หรือ ว่าเป็นเครื่องสงบบาป ตถา ภาเวติ ภาวียติ เอตายาติ วา ภาวนา.</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>เหมือนกัน ที่ชื่อว่า ภาวนา เพราะวิเคราะห์ว่า เป็นเครื่องเจริญ หรือเป็นเครื่องอันท่านเจริญ เอว์ ปาจนํ, ปาจาปนํ อิจจาติ.</p> <p>เหมือนกัน ที่ชื่อว่า ปาจนะ เพราะวิเคราะห์ว่า เป็นเครื่องหุง, ที่ชื่อว่า ปาจาปนะ เพราะวิเคราะห์ว่า เป็นเครื่องอันท่านให้หุง ดังนี้เป็นอาทิ</p> <p>อธิกรณ ฐา คตินิวตติมฺหิ. ติฏฐติ ตสฺมินฺติ ฐานํ.</p> <p>ในอธิกรณสาธนะ ฐา ฐาตุ เป็นไปในความห้ามการไป ที่ชื่อว่า ฐานะ เพราะวิเคราะห์ว่า เป็นที่ยืน เอว์ สยนํ เสนํ วา, อาสนํ, เหมือนกัน สยนะ หรือว่า เสนะ ที่เป็นที่นั่ง, อาสนะ ที่เป็นที่นั่ง, อธิกรียติ เอตถาติ อธิกรณํ ที่ชื่อว่า อธิกรณะ เพราะวิเคราะห์ว่า เป็นที่กระทำ จสทเทน สมปทานาปาทานะสุปิ. สมมา ปกาเรน ททาติ อสฺสาติ สมปทานํ, อเปจฺจ เอตสฺมา อาททาตีติ อปาทานํ. ด้วย จ ศัพท์ แม้ในสัมปทานสาธนะ และอปาทานสาธนะ ก็ลงยุปัจจัยได้ด้วย ที่ชื่อว่า สัมปทานะ เพราะวิเคราะห์ว่า เป็นเครื่องให้โดยชอบตามประการ, ที่ชื่อว่า อปทานะ เพราะวิเคราะห์ว่า เป็นแดนปราศจากการให้</p>
598.	<p>สณฺณายํ ทธาโต อี. หลั่ง ทา และ ฐา ฐาตุ ลง อี ปัจจัย ในอรรถที่เป็นชื่อ</p>	<p>สณฺณายํ คมฺยมานายํ ทธาอิจฺเจเตหิ ฐาตุหิ อีปัจจโย โหติ. ภาวกมฺมาทอธิกาเรวಾಯํ. สรโลปาติ.</p> <p>เมื่อรู้ชื่อ ลง อี ปัจจัย หลั่ง ทา ฐา ฐาตุ อี ปัจจัยนี้ ลงหลังภาวสาธนะและกัมมสาธนะเป็นต้นเท่านั้น มีการลบสระเป็นต้น</p> <p>ทา ทาเน อปาพุโพ. อาทียตีติ อาติ. เอว์ อฺปาติ.</p> <p>ทา ฐาตุ เป็นไปในความให้ มี อา เป็นบทหน้า ที่ชื่อว่า อาติ เพราะวิเคราะห์ว่า อันท่านถือเอาก่อน อฺปาติ</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ก็เหมือนกัน เพราะวิเคราะห์ว่า อันกิเลสเข้าไปถือเอา ธา ธารณ. อุทกั ทธาตีติ อุทธิ. ธา ธาตุ เป็นไปในความทรงไว้ ที่ชื่อว่า อุทธิ เพราะ วิเคราะห์ว่า ทรงน้ำไว้ เตสุ วุทธิโลปาทีนา สณณายั อุทกสส อุทาเทโส. ในอรรถที่เป็นชื่อ อาเทศ อุทก เป็น อุท ด้วยสูตรว่า เตสุ วุทธิโลป ชลั ธียเต อสมินติ ชลธิ, ที่ชื่อว่า ชลธิ เพราะวิเคราะห์ว่า เป็นที่ธารน้ำไว้, วาลานิ ทธาติ ตสมินติ วาลธิ, ที่ชื่อว่า วาลธิ เพราะวิเคราะห์ว่า เป็นที่ทรงขนไว้, สนธิยติ สนทธาตีติ วา สนธิ, นิธิยตีติ นิธิ ที่ชื่อว่า สนธิ เพราะวิเคราะห์ว่า อันท่านเชื่อม หรือว่า ต่อ, ที่ชื่อว่า นิธิ เพราะวิเคราะห์ว่า อันท่านฝังไว้ เอวั วิธิยติ วิทธาติ วิธานั วา วิธิ, เหมือนกัน ที่ชื่อว่า วิธิ เพราะวิเคราะห์ว่า อันท่าน จัดแจง ย่อมจัดแจง หรือว่า การจัดแจง สมมา สมั วา จิตตัม อาทธาตีติ สมาธิ. ที่ชื่อว่า สมาธิ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมตั้งจิตไว้ด้วยดี หรือว่า สม่าเสมอ</p>
599.	อิติถิมตยโว วา. ลง อ ตี และ ยุ ปัจจัย ในอิติถิลิงค์ บ้าง	<p>อิติถียั อภิธะยยายั สัพพธาตุนิ อการตियุ อัจเจเต ปัจจยา โหนติ วา ภาวกมมาทีสุ. เมื่อควรกล่าวให้เป็นอิติถิลิงค์ ลง อ ตี และ ยุ ปัจจัย หลังจากธาตุทั้งปวง ในภาวสาธนะและกัมมสาธนะ เป็นต้น บ้าง อุปปัจจเย ตาว ชร วโยหานิมหิ. ชีรติ ชีรณนติ วา ชรา. “อิติถิมโต อาปัจจโย”ติ อาปัจจโย. ใน อ ปัจจัยก่อน ชร ธาตุ เป็นไปในความเสื่อมวัย ที่</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ชื่อว่า ชรา เพราะวิเคราะห์ว่า ผู้แก่ หรือว่า ความแก่ ลง อา ปัจจัย โดยสูตรว่า อิตถิมโต อาปัจจโย ปฏิสมภิชชตีติ ปฏิสมภिता, ปฏิปชชติ เอตายาติ ปฏิปทา.</p> <p>ที่ชื่อว่า ปฏิสมภिता เพราะวิเคราะห์ว่า แดกฉานตีเฉพาะ , ที่ชื่อว่า ปฏิปทา เพราะวิเคราะห์ว่า เป็นเครื่องดำเนิน ไป</p> <p>เอว สมปทา, อาปทา, เหมือนกัน สมปทา อาปทา</p> <p>อุปาทียตีติ อุปาทา, สณขานาตีติ สณขา, ปชานาตีติ ปณณา.</p> <p>ที่ชื่อว่า อุปาทา เพราะวิเคราะห์ว่า อันกิเลสเข้าไป ถือเอา, ที่ชื่อว่า สัญญา เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมรู้ทั่ว, ที่ชื่อว่า ปัญญา เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมรู้ทั่ว</p> <p>อุปกชตีติ อุปกชา, จินตณ จินตา. ปติภูจัน ปติภูจา , สิกข วิชโชปาทาเน. สิกขณ สิกขียตีติ วา สิกขา.</p> <p>เอว ภิกขา.</p> <p>ที่ชื่อว่า อุเบกขา เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมเข้าไปเพ่ง, ความคิด ชื่อว่า จินตา ความพึง ชื่อว่า ปติภูจา, สิกข ชาติ เป็นไปในความเข้าไปถือเอาวิชา ความศึกษา หรือว่า ธรรมชาติ อันท่านย่อมศึกษา เหตุนั้น จึงชื่อว่า สิกขา ภิกขา ก็เหมือนกัน</p> <p>ณ จินตาย, ปรสมปตตี อภิมุข ฌายตีติ อภิชฌา, ทิเต สตีติ อุปกชเปตวา ฌายตีติ อุปชฌา, อุปชฌาโย, สมมา ฌายตีติ เอตถาติ สชฌา.</p> <p>ณ ชาติ เป็นไปในความคิด, ที่ชื่อว่า อภิชฌา เพราะ วิเคราะห์ว่า ย่อมคิดเพ่งเฉพาะหน้าถึงสมบัติของผู้อื่น, ที่ชื่อว่า อุปชฌา, อุปชฌาย์ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมเข้าไป ไปเพ่งหวังประโยชน์(แก่ศิษย์), ที่ชื่อว่า สชฌา เพราะ วิเคราะห์ว่า เป็นที่คิด</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วุตติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>อิสฺ อิจฉายํ, เอสนนติ อตเถ อปฺปจโย, “อิสฺ ยมฺนมน โตะ จฺโฉ วา”ติ จฉาเทโส, อิจฉา.</p> <p>อิสฺ ธาตุ เป็นไปในความปรารถนา, อ ปัจจย ลงใน อรรถว่า แสวงหา, อาเทศ อิสฺ เป็น จฉ โดยสูตรว่า อิสฺ ยมฺนมนโตะ จฺโฉ, อิจฉา ความปรารถนา</p> <p>ปุจฉ ปุจฉเน, ปุจฉนํ ปุจฉา,</p> <p>ปุจฉ ธาตุ เป็นไปในความถาม, ความถาม ชื่อว่า ปุจฉา, ติกิจฉนํ ติกิจฉา, ฆสฺตุมิจฉา ชิฆจฉา, ติติกฺขา, พุฏฺกฺขา, ปาตุมิจฉา ปิปาสา, มณฺชุกคตฺติยา วาธิการโตะ วาเทสกา โว. พยาปิตุมิจฉา วิจฉา อิจจาติ</p> <p>ความเยียวยา ชื่อว่า ติกิจฉา, ความปรารถนาเพื่อจะกิน ชื่อว่า ชิฆจฉา, ติติกฺขา ความอดกลั้น, พุฏฺกฺขา ความอยากกิน, ความปรารถนา เพื่อจะดื่ม ชื่อว่า ปิปาสา, ไม่มีการอาเทศเป็น ว เพราะ ว ศัพท์ตามมาอย่างกบ กระโดด(ตามลำดับ) ความปรารถนาเพื่อแผ่ไป ชื่อว่า วิจฉา ดังนี้ เป็นต้น</p> <p>ติปฺปจฺเจ สมภวนํ สมภูติ.</p> <p>ใน ติ ปัจจย การเกิดด้วยดี ชื่อว่า สมภูติ</p> <p>วาธิการโตะ ติปฺปจฺเจมฺหิ น วุทฺธิ, สวณฺ สฺติ, นยณฺ, นียติ เอตยาติ วา นีติ. มน ภาณ, มณฺญตฺติ มติ.</p> <p>เพราะ ว ศัพท์ตามมา ในเพราะ ติ ปัจจย จึงไม่พฤทธิ, การฟัง ชื่อว่า สฺติ, ที่ชื่อว่า นีติ เพราะวิเคราะห์ว่า การนำไป หรือว่า เป็นเครื่องอันท่านนำไป มน ธาตุ เป็นไป ความรู้, ที่ชื่อว่า มติ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมรู้</p> <p>“เต, โน, ติมฺหิ”ติ จ วุตเต.</p> <p>บทว่า เต โน และ ติมฺหิ ย่อมตามไป</p>
600.	<p>คฺมขนฺนรมาทฺนมนฺโต.</p> <p>เพราะ ต และ ติ ปัจจย ลบพยัญชนะตัวสุดท้ายของ คม ขน หน และ รม ธาตุ</p>	<p>คฺม ขน หน รมอิจเจวมาทฺนํ มการณการณตํ ธาตุณฺ โอนฺโต พยญฺชน โน โหติ ตปฺปจฺเจ ติมฺหิ จาติ ธาตุวต-โลโป.</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
	เป็นต้น	<p>ในเพราะ ต และ ตี ปัจจัย พยัญชนะตัวสุดท้ายของ ชาติที่มี ม และ น เป็นที่สุด มี คม ขน หน และ รม ชาติ เป็นต้น ย่อมไม่มี, ฉะนั้น จึงลบบพยัญชนะตัวสุดท้ายของ ชาติ</p> <p>คมนํ คนตพพาติ วา คติ, อุปหนนํ อุปหติ, รมนติ ตาย รมณํ วา รติ.</p> <p>ที่ชื่อว่า คติ เพราะวิเคราะห์ว่า การไป หรือว่า ธรรมชาติ อันบุคคลพึงไป, การเข้าไปกระทบ ชื่อว่า อุปหติ, ที่ชื่อ ว่า รติ เพราะวิเคราะห์ว่า เป็นเครื่องยินดี หรือว่า ความ ยินดี</p> <p>ตณฺ วิตถาเร. ตนนํ ตติ. ตณฺ ชาติ เป็นไปในความแผ่ไป ความแผ่ไป ชื่อว่า ตติ ยมฺ อุปฺรเม. นียมนํ นียติ. ยมฺ ชาติ เป็นไปในความเข้าไปยินดี ความนิยม ชื่อว่า นียติ “รมโต รมติ”ติอาทิสฺ ปน อการพฺยวทิตตตฺตา น ชาติวन्द โลโป. ส่วนในอุททาทรณํ รมโต รมติ ไม่มีการลบที่สุดชาติ เพราะมี อ ปัจจัย คั่นอยู่ ฤถฺชนํ ฤตฺติ, ฤถฺชนํ ฤตฺติ. การกิน ชื่อว่า ฤตฺติ, การประกอบ ชื่อว่า ฤตฺติ “ฤชาทินมนโต โน ทฺวิ จา”ติ ชาติวन्दโลโป ทฺวิตตตฺตจ. มีการลบที่สุดชาติ และซ้อน ต ด้วยสูตรว่า ฤชาทินมนโต โน ทฺวิ จ สฺมาปชฺชนํ สฺมาปชฺชเตติ วา สฺมาปตฺติ, สฺมาปตฺติ. ที่ชื่อว่า สฺมาปตฺติ เพราะวิเคราะห์ว่า การเข้าถึงพร้อม หรือว่า อันบุคคลย่อมเข้าถึงพร้อม, สฺมาปตฺติ ความถึง- พร้อม</p> <p>“คฺupaทินญจา”ติ ชาติวन्दโลปทฺวิตตฺตานิ. มีการลบที่สุดชาติและซ้อน ต ด้วยสูตรว่า คฺupaทินญจ</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>“กวจิ ชาติ” ตีอาทินา หาทิโต ติสส นิ โหติ. หานิ, ขานิ อิจจาที.</p> <p>หลัง หา ชาติเป็นต้น อาเทศ ตี เป็น นิ ด้วยสูตรเป็นต้น ว่า กวจิ ชาติ</p> <p>ยุปจเจย จิต สยเจตเน. เจตยตีติ อตเถ ยุปจเจโย, อนาเทสวุธี, อาปจเจโย, เจตนา.</p> <p>ใน ยุ ปัจจย จิต ชาติ เป็นไปในความจงใจ ยุ ปัจจย ย่อมลงในอรรถว่า ย่อมจงใจ, มีการอาเทศ ยุ เป็น อน และพหูพจน์ อี เป็น เอ ลง อา ปัจจย (จึงเป็น) เจตนา วิท อนุภเว. เวทยตีติ เวทนา. ทิสี อุจจารณ. เทสียตีติ เทสนา, ภาวียตีติ ภาวนา อิจจาที.</p> <p>วิท ชาติ เป็นไปในความสวय ที่ชื่อว่า เวทนา เพราะ วิเคราะห์ว่า อันบุคคลย่อมสวय ทิสี ชาติ เป็นไปใน แสดง ที่ชื่อว่า เทสนา เพราะวิเคราะห์ว่า อันท่านย่อม แสดง, ที่ชื่อว่า ภาวนา เพราะวิเคราะห์ว่า อันท่านย่อม ให้เป็นไป ดังนี้เป็นต้น</p> <p>“อิตถียิ, วา” ตี จ วัตตเต.</p> <p>บทว่า อิตถียิ และ วา ย่อมไปตาม</p>
601.	<p>กรโต ริริย.</p> <p>หลังจาก กร ชาติ ลง ริริย ปัจจย ในอิตถี ลิงค์ บ้าง</p>	<p>กรชาติโต อิตถียมนิตถียิ วา อภิเชยยายิ ริริยปจเจโย โหติ. ราทิลोไป. กตตพพา กิริยา. กรณียิ กิริยิ.</p> <p>เมื่อว่า เป็นอิตถीलิงค์หรือไม่ก็ตาม ลง ริริย ปัจจย หลัง กร ชาติ ลบ ร ตัวต้น. ธรรมชาติ อันท่านพึงกระทำ ชื่อ ว่า กิริยา, ธรรมชาติ อันท่านพึงกระทำ ชื่อว่า กิริยิ</p> <p>“กตตริ” ตี วัตตเต.</p> <p>บทว่า กตตริ ย่อมตามไป</p>
602.	<p>ชีโต อิน สพพตถ.</p> <p>หลังจาก ชี ชาติ ลง อิน ปัจจย ในกัตตุ สาธนะ ในกาลทั้งปวง</p>	<p>ชีอิจเจตาย ชาติยา ปโร อินปจเจโย โหติ สพพกาเล กตตริ.</p> <p>ลง อิน ปัจจยข้างหลัง ชี ชาตินี้ ในกัตตุสาธนะ ทุก เวลา</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายณะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ชิ ชเย. ปापเก อกฺสเล ฌมเม อชินิ ชินาติ ชินิสฺสตีติ วา ชิโน.</p> <p>ชิ ธาตุ เป็นไปในความ ชนะ ที่ชื่อว่า ชิน เพราะวิเคราะห์ว่า ได้ชนะแล้ว ย่อมชนะ หรือว่า จักชนะ บาบอกุศลธรรม</p> <p>“อิณา”ติ วตตเต.</p> <p>บทว่า อิน ย่อมตามไป</p>
603.	<p>สุปโต จ.</p> <p>และหลังจาก สุป ธาตุ ลง อิน ปัจจย</p>	<p>สุปอิจเจตยา ธาตุยา จ ปโร อินบปจจโย โหติ.</p> <p>อนึ่ง อิน ปัจจย ย่อมลงหลัง สุป ธาตุ นี้</p> <p>สุป สเย. สุปติ สุปนฺนติ วา สุปิโน, สุปิน.</p> <p>สุป ธาตุ เป็นไปในความหลับ ที่ชื่อว่า สุปิโน เพราะวิเคราะห์ว่า ผู้หลับ หรือว่า สุปิน เพราะวิเคราะห์ว่า ความหลับ</p> <p>สี สเย. “อิส”อิติ อุปฺปทํ. อิสํ สียติ ภาวตาติ อตฺถเ.</p> <p>สี ธาตุ เป็นไปในความนอน บทว่า อิส เป็นบทใกล้เคียง ธาตุ ในอรรถว่า อันท่านย่อมนอนเล็กน้อย</p>
604.	<p>อิสํทฺสุหิ ข.</p> <p>เพราะ ต และ ตี ปัจจยทั้งปวง อาเทศเค ธาตุ เป็น คี</p>	<p>อิสํทฺสุอิจเจเตหิ อุปฺปะเทหิ ปฺเรหิ ธาตุหิ ขปฺปจจโย โหติ.</p> <p>โส จ</p> <p>ลง ข ปัจจยหลังธาตุที่อยู่หลัง อิสํ ทฺ สุ ซึ่งเป็นบทใกล้เคียง และ ข ปัจจย นั้น</p>
605.	<p>ภาวกมฺเมสุ กิจฺจกตฺตตฺตา.</p> <p>ลงปัจจยที่มีอรรถ กิจจ (คือ เปสะ อติ สักคะ ปัตตกาละ) อรรถ กต (คือ ภยะ มติ พุธิ ปุชา) และ อรรถ ข (คือ อิสํ ทฺ สุ) ในภาวะและกัมมะ</p>	<p>ภาวกมฺมอิจเจเตสฺวตฺเตสุ กิจฺจ-กต-ขตฺถอิจเจเต</p> <p>ปจฺจยา โหนฺตีติ นิยมโต ภาวกมฺเมสฺวเว โหติ.</p> <p>ลงปัจจยปัจจยเหล่านี้คือ ปัจจยที่มีอรรถ กิจจ อรรถ กต และ อรรถ ข ในอรรถเหล่านี้คือภาวะและกัมมะ, ฉะนั้นโดยกำหนด ข ปัจจย จึงลงในอรรถภาวะและกัมมะเท่านั้น</p> <p>“กฺวจิ ธาตุ”ติ ขการานุพนฺธสฺส โลโป, วุทธิ, อฺยาเทส-ทฺวิตตานิ. อิสฺสสโย ภาวตา, ทฺกฺเขน สียติ ทฺสฺสโย, สฺเขน สียติ สฺสฺสโย.</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ลป ข อักษรอนุพันธ์ พฤทธิ อี เป็น เอ อาเทศ เอ เป็น อย และซ็อน ส ท่าน นอนนิตหน้อย, ท่านนอนลำบาก เหตุนี้จึงชื่อว่า นอนลำบาก, ท่านนอนสบาย เหตุนี้ จึงชื่อว่า นอนสบาย</p> <p>กมเม อีสั กรียตติ อีสกกรั กมมึ ภาวตา. ในกัมมะ กรรมชื่อว่า อันท่านทำได้ง่าย เพราะวิเคราะห์ ว่า อันท่านทำได้ง่าย</p> <p>เอวึ ทุกเขน กรียตติ ทุกกรั ทิตั ภาวตา, สุกกรั ปาปี พาเลน เหมือนกัน ประโยชน์เกื้อกูล ชื่อว่า อันท่านทำได้ยาก เพราะวิเคราะห์ว่า อันท่านทำได้ยาก, บาป อันคนพาล ทำได้ง่าย, ทุกเขน กรียตติ ทุกกรั มหิจโธ. สุขเขน กรียตติ สุขโร อปปัจโธ.</p> <p>ผู้มักมาก ชื่อว่า อันท่านเลี้ยงได้ยาก เพราะวิเคราะห์ว่า อันท่านเลี้ยงได้ยาก ผู้มักน้อย ชื่อว่า อันท่านเลี้ยงได้ง่าย เพราะวิเคราะห์ว่า อันท่านเลี้ยงได้ง่าย</p> <p>ทุกเขน รุกขิตพพนติ ทุกขั จิตตึ. จิต ชื่อว่า อันท่านรักษาได้ยาก เพราะวิเคราะห์ว่า อัน ท่านรักษาได้ยาก</p> <p>ทุกเขน ปสสิตพโพติ ทุกทโส รมโม. ธรรม ชื่อว่า อันท่านเห็นได้ยาก เพราะวิเคราะห์ว่า อัน ท่านเห็นได้ยาก</p> <p>สุขเขน ปสสิตพพนติ สุขสสิ ปรวชขึ. โทษของผู้อื่น ชื่อว่า อันท่านเห็นได้ง่าย เพราะวิเคราะห์ ว่า อันท่านเห็นได้ง่าย</p> <p>ทุกเขน อนุพุชฌิตพโพติ ทุกรนุโพโส รมโม. ธรรม ชื่อว่า อันท่านรู้ตามได้ยาก เพราะวิเคราะห์ว่า อัน ท่านตามรู้ได้ยาก</p> <p>สุขเขน พุชฌิตพพนติ สุขโพธมิจจาที. ญาณ ชื่อว่า อันท่านรู้ได้ง่าย เพราะวิเคราะห์ว่า อันท่าน</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>รู้ได้ง่าย ดังนี้เป็นต้น</p> <p>พุธ อวคฺมเน. สพเพ สงฺขตาสงฺขตสมฺมุติเกเท ฌมฺเม อพฺขณฺนิ พฺขณฺมติ พฺขณฺนิสฺสตีติ วา อตฺเถ</p> <p>พุธ ชาติ เป็นไปในความตรัสรู้. ในอรรถว่า ได้รู้แล้ว ย่อมรู้ หรือว่าจากรู้ ธรรม มีประเภทเป็น สังขตะ อสังขตะ และสมมุติ</p> <p>“ต”อิติ วัตตเต.</p> <p>บทว่า ต ย่อมเป็นไปตาม</p>
606.	<p>พุธคฺมาทิตฺเต กตฺตริ.</p> <p>ลง ต ปัจจัย ในอรรถว่าตรัสรู้และไป(ถึง) ในกัตตุสาธนะ</p>	<p>พุธคฺมฺอิจฺเจวมาทิตฺติ ชาติฺหิ ตทตฺเต คมฺยมาเน กตฺตริ</p> <p>ตปปัจจโย โหติ สพฺพกาเล.</p> <p>เมื่อรู้ว่าเป็นอรรถ ตรัสรู้และไป ลง ต ปัจจัย หลัง พุธ และ คมฺ ชาติเป็นต้น ในกัตตุสาธนะ ในกาลทั้งปวง</p> <p>“ตสฺสา”ติ วัตตเต.</p> <p>บทว่า ตสส ย่อมตามไป</p>
607.	<p>ธมฺภเหหิ ธมฺมา จ.</p> <p>หลังจากชาติที่มี ธ ฌ ม ภา และ ห เป็นอักษรสุดท้าย อาเทศ ต เป็น ธ และ ฌ</p>	<p>ธมฺ นตฺภหนฺเตหิ ชาติฺหิ ปรสฺส ปจฺจยตฺการสฺส</p> <p>ยถากฺกมฺ ฐการมฺการาเทสา โหนตีติ ธภาโต ตการสฺส</p> <p>ธกาโร.</p> <p>หลังชาติที่มี ธ ฌ ม ภา ห เป็นที่สุด อาเทศ ต เป็น ธ และ ฌ ตามลำดับ ฉะนั้น หลังจาก ธ และ ภา จึงอาเทศ ต เป็น ธ</p> <p>“หจตฺตถาน”นฺติ เอตถ หการคฺคหนโต</p> <p>หการโตปิ กฺวจิ ธตฺตํ. อพฺยวธาเน จายํ. เตน “รฺนฺธติ</p> <p>อาราธิตฺ, วพฺตฺมิโต, ลภิตฺวา, คหิตฺโต”ติอาทิสฺส ปจฺจยา คม- พฺยวหิตตฺตา น ภวติ.</p> <p>แม้หลังจาก ห ก็อาเทศ ต เป็น ธ ได้บ้าง เพราะการใส่ ห ไว้ในคำ ว่า หจตฺตถานํ, การอาเทศ ต เป็น ธ และ ฌ นี้ จะมี เฉพาะในสถานที่ที่ไม่มีอักษรอื่นคั่น, ฉะนั้น ในอุทาหรณ์ว่า รฺนฺธติ, อาราธิตฺ, วพฺตฺมิโต, ลภิตฺวา, คหิตฺโต</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		เป็นต้น ไม่อาเทศ ต เป็น ธ และ ฒ เพราะมีปัจจัยและ อาคมคั่นอยู่
608.	<p>หจตุตถานมนตานํ โท ธ.</p> <p>เพราะ ธ อาเทศ ห อักษร และอักษรตัว ที่ 4 ของวรรค อันเป็นพยัญชนะตัวสุด- ท้ายของธาตุ เป็น ท</p>	<p>หการวคจตุตถานํ ธาตวนตญานํ ทการาเทโส โหติ ธกาเร ปเร.</p> <p>ในเพราะ ธ ข้างหลัง อาเทศ ห อักษร และอักษรตัวที่ 4 ของวรรค อันเป็นพยัญชนะตัวสุดท้ายของธาตุ เป็น ท พทุโร ภควา. สรณํ อคจฉิ คจฉติ คจฉิสสตีติ วา สรณง- คโต อุปาสโก.</p> <p>พระผู้มีพระภาค ผู้รู้. อุบาสก ชื่อว่า ผู้ถึงพระรัตนตรัยว่า เป็นสรณะ เพราะวิเคราะห์ว่า ได้ถึงแล้ว ย่อมถึง หรือว่า จักถึง พระรัตนตรัย ว่าเป็นสรณะ</p> <p>“คฺมขณนฺนรมาทินมนฺโต”ติ ธาตวนตโลโป. เอวํ ชานาตี ติ ฉาโต.</p> <p>มีการลบที่สดุธาตุ ด้วยสูตรว่า คมขณนรมาทินมนโต. เหมือนกัน ผู้รู้ ชื่อว่า ผู้รู้ อิ คติมฺหิ. อุเปตีติ อุเปโต.</p> <p>อิ ธาตุ เป็นไปในความไปถึง ผู้เข้าถึง ชื่อว่า ผู้เข้าถึง จินต จินตํ. จินเตตีติ จิตตํ, จินต ธาตุ เป็นไปในความคิด. ที่ชื่อว่า จิต เพราะ วิเคราะห์ว่า ย่อมคิด, “คฺปาทินญจา”ติ ธาตวนตโลปทฺวิตตานิ.</p> <p>ลบที่สดุธาตุ และซ้อน ต ด้วยสูตรว่า คฺปาทินญจ สนฺช สงเค. รุปาทิสฺส อสชชฺชิตฺติ สชชชฺชิตฺติ วา สตโต, สนช ธาตุ เป็นไปในความข้อง ที่ชื่อว่า สัตว์ เพราะ วิเคราะห์ว่า ได้ข้องแล้ว ย่อมข้อง หรือว่า จักข้อง ใน อารมณ์มีรูปเป็นต้น</p> <p>“ภฺชาทินมนฺโต โน ทฺวิ จา”ติ ธาตวนตโลโป ทฺวิตตญจ. ลบที่สดุธาตุ และซ้อน ต ด้วยสูตรว่า ภฺชาทินมนฺโต โน ทฺวิ จ</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>“สญญา”มีติ วตตเต. บทว่า สญญา ย่อมเป็นไปตาม</p>
609.	<p>ติ กิจจาสิฏฺเฐ. เมื่อควรกล่าวเป็นชื่อ ลง ติ ปัจจัย และ กิต ปัจจัย ในอรรถปรารณา</p>	<p>สญญามภิเษยายํ อาสิฏฺเฐ คมยมาเน ธาตุหิ ติปฺปจฺจโย โหติ, กิตปฺจฺจโย จ. เมื่อควรกล่าวเป็นชื่อ เมื่อรู้ว่าเป็นความปรารณา ลง ติ ปัจจัย และ กิต ปัจจัย หลังจากธาตุทั้งหลาย ชิโน เอนํ พุชมตฺตติ ชินพุทธิ ผู้ที่ชื่อว่า ชินพุทธิ เพราะวิเคราะห์ว่า ขอพระพุทเจ้าจง รู้จัก ธการทการาทเสธา. ธนฺมสฺส ภวตฺตติ ธนภฺตติ. มีการอาเทศ ต (ของ ติ) เป็น ธ และอาเทศ ธ (ของ พุช) เป็น ท. ผู้ที่ชื่อว่า ธนภฺตติ เพราะวิเคราะห์ว่า ของทรัพย์ จงมี กิตปฺจฺจโย ภวตฺตติ ภฺต, ธมฺโม เอนํ ททาตฺตติ ธมฺมทินโน ใน กิต ปัจจัย ผู้ที่ชื่อว่า ภฺต เพราะวิเคราะห์ว่า ของจะมี, ผู้ที่ชื่อว่า ธรรมทินน เพราะวิเคราะห์ว่า ขอธรรมจงให้ “ภิทาทิตฺ อินฺนอนฺนอึณา วา”ติ ตปฺปจฺจยสฺส อินฺนา- เทโส. มีการอาเทศ ต ปัจจัย เป็น อินฺน ด้วยสูตรว่า ภิทาทิตฺ อินฺนอนฺนอึณา วา วทตฺตติ วทตฺตมาโน, ผู้ที่ชื่อว่า วทตฺตมาน เพราะวิเคราะห์ว่า ของจงเจริญ, “ภฺวาทิตฺ อ”อิติ มานนฺเตสฺส อปฺปจฺจโย. ในเพราะ มาน และ อนฺต ปัจจัย ย่อมลง อ ปัจจัย ด้วย สูตรว่า ภฺวาทิตฺ อ นนฺตตฺตติ นนฺทโก, ชิวตฺตติ ชิวโก อิจฺจาทิ. ผู้ที่ชื่อว่า นนฺทก เพราะวิเคราะห์ว่า ของจงเปล็ดเปล็น, ผู้ที่ชื่อว่า ชิวก เพราะวิเคราะห์ว่า ของจงเป็นอยู่ ดังนี้ เป็นต้น</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายณะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
610.	<p>อาคมา ตุโก. หลังจาก คมุ ธาตุ ที่มี อา อยู่หน้า ลง ตุก ปัจจย</p>	<p>อาปุพพา คมิโต ตุกปฺปจฺจโย โหติ. กิตกตฺตา กตฺตริ. อาคจฺจตฺติ อาคนตุโก. หลังจาก คมุ ธาตุ ที่มี อา อยู่หน้า ลง ตุก ปัจจย เพราะเป็นกิต จึงลง ตุก ปัจจยในกัตตุ. ที่ชื่อว่า อาคนตุก เพราะวิเคราะห์ว่า ผู้มาเยือน “คมา”ติ วตฺตเต. บทว่า คมา ย่อมเป็นไปตาม</p>
611.	<p>ภพเพ อิก. หลังจาก คมุ ธาตุ ลง อิก ปัจจย ในอรรถ ว่า สมควร</p>	<p>คมิโต อิกปฺปจฺจโย โหติ ภพฺพตฺถ. คนฺตุ ภพฺโพติ คมิโก ภิกฺขุ. ลง อิก ปัจจยหลัง คมุ ธาตุ ในอรรถว่าควร. ภิกฺขุ ชื่อ ว่า คมิก เพราะวิเคราะห์ว่า ผู้ควรเดินทางไป เตกาลิกปฺปจฺจยนฺตนโย จบ วิธีของของบทอันมีกิตกปัจจยในกาลทั้ง 3 อยู่ท้าย</p>

อดีตปจฺจยนฺตนโย
วิธีการลงปจฺจย อันเป็นไปในอดีตกาล

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายณะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
612.	<p>อดีต ตตฺวานตุตฺตาวี. ลง ต ตฺวานตุ และ ตาวี ปัจจย ในอดีตกาล</p>	<p>อดีต กาลे सप्तपेहि षाट्ठि त त्वान्तु त्वाविज्जेते ปจฺจยา โหนติ. หลังธาตุทั้งปวง ลง ต ตฺวานตุ และ ตาวี ปัจจย ในอดีต กาล, เอเต เอว ปรสมณฺญา ย นิฏฺฐสณฺณกาปิ. ปจฺจยเหล่านั้นเรียกว่า นิฏฺฐ ก็ได้ ตามชื่อในคัมภีร์- สันสกฤต, เต ज कित्सल्लतता कत्तरी गान्ति. อนึ่ง ปัจจยเหล่านั้น ก็ลงในกัตตุสาธนะ เพราะมีชื่อว่า กิต</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายณะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>อภวีติ ภูโต, ภูตา, ภูตัม. ที่ชื่อว่า ภูต เพราะวิเคราะห์หว่า ได้เป็นแล้ว “อณฺเณสุ จา”ติ เอตถานฺนฺวตฺติตฺวา คคฺคหณฺน ตตฺวณฺตฺตาวีสุ วุฑฺธิ น โหติ. ในเพราะ ต ตวณฺตฺ และ ตาวี ปัจจัย จึงไม่พฤทธิ เพราะ วา ศัพท์ที่ติดตามมาในสูตรว่า อณฺเณสุ จ หุ ทานา ทน หพย ปฺปทาเนสุ. อหฺวีติ หุโต อคฺคิ. หุ ธาตุ เป็นไปในความให้ กิน บูชา. ที่ชื่อว่าผู้บูชาไฟ เพราะวิเคราะห์หว่า ได้บูชาแล้ว ตวณฺตฺ ปจฺจเย “อา สิมฺหิ”ติ อากาโร. อคฺคิ หุตฺวา หุตฺวณฺโต อิจฺจาติ คุณวณฺตฺสมิ. ใน ตวณฺตฺ ปัจจัย มีการอาเทศ นฺตฺ เป็น อา ด้วยสูตรว่า อา สิมฺหิ อุทาหรณฺ์เช่นว่า ผู้บูชาแล้วซึ่งไฟ แจกเหมือน คุณวณฺตฺ ศัพท์ ตาวีมฺหิ อคฺคิ หุตฺวา, อคฺคิ หุตฺวาโน อิจฺจาติ ทณฺทิสฺสมิ. อิตฺถิยํ อีนีปจฺจโย หุตฺวาโน, นปฺสเก รสสฺตตํ หุตฺวา. ในตาวี ปัจจัย อุทาหรณฺ์เช่น ผู้บูชาซึ่งไฟ แจกเหมือน ทณฺทิสฺ ศัพท์ ในอิตฺถิยํ ลง อีนี ปัจจัย เป็น หุตฺวาโน, ในนปฺสกลิงค์ รสสฺ อี เป็น อี เป็น หุตฺวา วสฺ นิวาเส. วสฺสํ อวสฺสิติ อตฺเถ ตปฺจฺจโย. สการณฺตต- ตา “สาทิสฺนต” อิจฺจาติ นา ภูจาทฺเส สมนฺตเต วส ธาตุ เป็นไปในความอยู่ ต ปัจจัย ลงในอรรทฺว่า อยู่ แล้วตลอดพรรษา เพราะธาตุมี ส เป็นที่สุด เมื่อถึงการ อาเทศ สต เป็น ภูจ ด้วยสูตรว่า สาทิสฺนต “ตสฺสา”ติ อธิกาโร, “สาทิ”ติ จ. บทว่า ตสฺสา ตามมาไกล และบทว่า สาทิ ย่อม- ตามมา</p>
613.	<p>วสโต อุตถ. หลังจาก วส ธาตุ อาเทศ ต อักษร กับ</p>	<p>วส อิจฺเจตฺสมา ธาตุมา ปรสฺส ตการสฺส สหาทิพยณฺ- ชเนน อุตถาทฺโส โหติ. สรโลปาติ. วสฺสํ วุตฺถ, วุตถา</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
	พยัญชนะข้างหน้า เป็น อุดถ	<p>สา.</p> <p>หลัง วส ธาตุ อาเทศ ต อักษร กับพยัญชนะข้างหน้า เป็น อุดถ. มีการลบสระเป็นต้น ภิกษุ อยู่แล้ว ตลอด พรรษา, ภิกษุณี อยู่แล้ว</p> <p>“สรโลโป” ตีอาทิสุตเต ตุคคหณโต ปุพฺพโลปาภาเว “อิริวตถา เทวตา, วตถพพ” นตีอาทิสู ปรโลโป.</p> <p>เมื่อไม่ลบสระหน้า เพราะ ตุ ศัพท์ ในสูตรที่ขึ้นต้นว่า สรโลโป, จึงลบสระหลังในอุทาหรณ์เป็นต้นว่า เทวตา สิ่งอยู่แล้ว, ควรอยู่</p> <p>“วสสสา” ตี วิปริณาเมน วตเตเต.</p> <p>บทว่า วสสา ย่อมตามไป โดยการเปลี่ยนวิภัติ</p>
614.	<p>วสส วา วุ.</p> <p>อาเทศ ว ของ วส ธาตุ เป็น อุ และลง ว อาคม บ้าง</p>	<p>วสอิจเจตสส ธาตุสส วการสส ตกาเร ปเร อุกาโร โหติ, ตตถ วการาคโม จ วา โหติ. นิฏฺฐตกาเร เอวಾಯิ. อถ วา “วุ” ตี เอตถ วกาโร สนธิโซ. ตนตฺนยน พุติยญ-เจตถ วคคหณมิจฉิตพพ. เตน อการสสปี อุกาโร สิทธิโธ ภวติ.</p> <p>เพราะ ต อักษรอยู่ข้างหลัง อาเทศ ว ของ วส ธาตุ เป็น อุ และลง ว อาคม ในที่อาเทศนั้น บ้าง, ในเพราะ ต อักษรของนิฏฐปัจจยเท่านั้น จึงอาเทศ ว เป็น อุ ได้, อีกอย่างหนึ่ง ว อักษร ในคำ ว่า วุ นี้เป็นอักษรอาคมใน สนธิ, สำหรับ ในสูตรนี้ ท่านประสงค์เอา ว อักษรตัวที่ 2 โดยนัยเหมือนเส้นด้าย, ฉะนั้น การอาเทศ อ ของ ว อักษร เป็น อุ จึงสำเร็จได้</p> <p>อุสิโต พรหมจริยํ, วุสิโต. ตถา วุสิตวา, วุสิตาวี.</p> <p>อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว, อยู่แล้ว. เหมือนกัน วุสิตวา, วุสิตาวี</p> <p>อิการาคเมน พยวहितตตา อุดถาเทโส น ภวติ.</p> <p>อาเทศ สต เป็น อุดถ ไม่ได้ เพราะมี อิ อักษรอาคม-คั่นอยู่</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ภุช ปาลนพยวหระณสุ. โอทหนิ อภุชชิตติ อตเถ ตตวนนตุ ตาวี. “ภุชาทินมนโต โน ทวิ จา”ติ ธาตวนตโลโป ตการสส ทวิตตยจ. ภุตโต, ภุตตวา, ภุตตาวี.</p> <p>ภุช ธาตุ เป็นไปในความรักษาและกลั่นกิน ต ตวนนตุ ตาวี ใช้ในอรรถว่า ได้กินข้าวแล้ว มีการลบที่สุดธาตุ และ ทำเทวภาวะ ต เป็น ตต ด้วยสูตรว่า ภุชาทินมนโต โน ทวิ จ จึงเป็น ภุตโต,ภุตตวา,ภุตตาวี</p> <p>ตถา รณช ราเค. อรณชิตติ รตโต, รตตวา, รตตตี.</p> <p>เหมือนกัน รณช ธาตุ เป็นไปในความกำหนด บุรุษ สตรี ตระกูล ชื่อว่า กำหนดแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า ได้กำหนดแล้ว</p> <p>ยุช โยเค. อยุชชิตติ ยุตโต, ยุตตวา, ยุตตตี.</p> <p>ยุช ธาตุ เป็นไปในความประกอบ บุรุษ สตรี ตระกูล ชื่อว่า ประกอบแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า ได้ประกอบแล้ว</p> <p>วิจ วิเวจเน วิปุโพ. วิวจจิติ วิวิตโต, วิวิตตวา, วิวิตตี.</p> <p>วิจ ธาตุ เป็นไปในความสังัด วิ เป็นบทหน้า บุรุษ สตรี ตระกูล ชื่อว่า สังัดแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า สังัดแล้ว</p> <p>มุจ โมจเน. อมุจจิติ พนธนา มุตโต. ตถา ตปปัจจยปี อิมินา ธาตวนตโลปทวิตตานิ. อาสชชนิ อาสตติ, วิมุจจนิ วิมุจจติ เอตยาติ วา วิมุตติ.</p> <p>มุจ ธาตุ เป็นไปในความพ้น บุรุษชื่อว่าพ้นแล้วจาก เครื่องผูก เพราะวิเคราะห์ว่า ได้พ้นแล้ว อนึ่ง ด้วยสูตรนี้ แม้นิ ตี ปัจจัย ก็มีการลบที่สุดธาตุ และทำเทวภาวะ ความข้อง ชื่อว่า อาสตติ, ความพ้น หรือว่า เหตุพ้น ชื่อว่า วิมุตติ</p> <p>ภุช โภเป. อภุชฉิตติ อตเถ ตปปัจจโย. ตสส “ธมฺภเหหิ ธมฺมา จา”ติ ธตตี. “หจตุตถานมนตานิ โท ธะ”ติ ธการสส ทกาโร. กุฑโร.</p> <p>ภุช ธาตุ เป็นไปในความกำเริบ ต ปัจจัย ใช้ในอรรถว่า ได้โกรธแล้ว อาเทศ ต เป็น ธ ด้วยสูตรว่า ธมฺภเหหิ</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ธฉา จ, อาเทศ ฐ เป็น ท อักษร ด้วยสูตรว่า หจตุตถานมนตานํ โท ฐ</p> <p>ยฺฐ สมปหาเร. อยฺชฺฉิมิตี ยฺฐโธ, ยฺฐธฺ.</p> <p>ยฺฐ ฐาตุ เป็นไปในการรบ บุรุษ ตระกูล ชื่อว่า ผู้รบ เพราะวิเคราะห์ว่า ได้รับแล้ว</p> <p>สิธ สฺสิทฺธิมิตี. อสิชฺฉิมิตี สิทฺโธ.</p> <p>สิธ ฐาตุ เป็นไปในความสำเร็จ บุรุษ ชื่อว่า สำเร็จแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า ได้สำเร็จแล้ว</p> <p>อาปุพฺโพ รก รากสเส. อารมิตี อารทฺโธ คนตุ.</p> <p>รก ฐาตุ มี อาเป็นบทหน้า เป็นไปในความปรารถนา บุรุษ ชื่อว่า ปรารถนาแล้วเพื่อเดินทางไป เพราะวิเคราะห์ว่า ได้ ปรารถนาแล้ว</p> <p>นท พนฺธเน, สฺปฺพฺโพ. สนนยฺหิตี สนนทฺโธ. “ธมฺภเหท ธฉา จา”ติ นหาทิตฺ ตการสฺส ธกาโร.</p> <p>นท ฐาตุ เป็นไปในความผูก, มี สฺ เป็นบทหน้า บุรุษชื่อ ว่าผูกแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า ผูกแล้ว อาเทศ ต เป็น ฐ แต่ นท ฐาตุ เป็นต้น ด้วยสูตรว่า ธมฺภเหท ธฉา จ วทฺฒ วทฺฒเน. อวทฺฒิตี อตเถ ตปฺปจฺโย. ตสฺส ฒตฺตฺ. “กวจิ ฐาตุ”ติอาทินา ฐาตุวการสฺสตฺตฺ, ทฺโลโป จ.</p> <p>วทฺฒ ฐาตุ เป็นไปในความเจริญ ต ปัจจัย ใช้ในอรรถ ว่า ได้เจริญแล้ว อาเทศ ต เป็น ฒ. มีการอาเทศ อ อักษร แห่งฐาตุ เป็น อฺ และลภ ท เสย. ด้วยสูตรว่า กวจิ ฐาตุ เป็นต้น</p> <p>“หจตุตถานมนตาน”นติ วัตตเต.</p> <p>บทว่า หจตุตถานมนตานํ ย่อมไปตาม</p>
615.	<p>โฑ ฒกาเร. เพราะ ฒ อักษร อาเทศ ห อักษร และ อักษรตัวที่ 4 ของวรรค ซึ่งเป็นอักษร สุดท้ายของฐาตุ เป็น ท</p>	<p>หจตุตถานํ ฐาตุวนตานํ ทการาเทโส โหติ ฒกาเร ปเร. วุทฺฒ, วุทฺฒา.</p> <p>เพราะ ฒ อักษร อาเทศ ห อักษร และอักษรตัวที่ 4 ของวรรค ซึ่งเป็นอักษรสุดท้ายของฐาตุ เป็น ท ผู้เจริญแล้ว</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายณะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>“โพ วสสา”ติ พตเต พุฑโฒ.</p> <p>ในเพราะอาเทศ ว เป็น พ ด้วยสูตรว่า โพ วสส จึงเป็น พุฑโฒ ผู้เจริญแล้ว</p> <p>ติบุปจเจเย พุชฌนํ พุชฌติ วา เอตยาติ พุทธิ. เอวํ สิทธิ, วฑฒิ. ตพพบุปจเจเย โปทพพมิจจาติ.</p> <p>ใน ติ ปัจจัย ความรู้ หรือว่า ปัญญา เป็นเครื่องรู้ ชื่อว่า พุทธิ สิทธิ และ วฑฒิ ก็เหมือนกัน ในเพราะ ตพพ ปัจจัย จึงเป็น โปทพพํ เป็นต้น</p> <p>“อนโต, โน”ติ จ อธิกาโร.</p> <p>บทว่า อนโต และ โน ย่อมตามไปไกล</p>
616.	<p>ตราทีหิ อินฺโณ.</p> <p>หลัง ตร ธาตุ เป็นต้น อาเทศ ต ปัจจัย เป็น อินฺณ และลบบพยัญชนะที่สุดธาตุ</p>	<p>ตรอิจเจวมาทีหิ ธาตุหิ ปรสส ตปจเจยสส อินฺณา-</p> <p>เทโส โหติ, ธาตวนโต จ โน โหติ. สรโลปาติ.</p> <p>หลังจาก ตร ธาตุ เป็นต้น อาเทศ ต ปัจจัย เป็น อินฺณ และลบบพยัญชนะที่สุดธาตุ, ลบสระหน้า เป็นต้น</p> <p>ตร ตรณ. สํสารณณวํ อตริติ ตินฺโณ ตาเรยยํ.</p> <p>ตร ธาตุ เป็นไปในความข้าม ผู้ข้ามได้แล้ว เพราะวิเคราะห์ ว่า ได้ข้ามแล้วซึ่งสมุทรรคือสงสาร คือพึงยังสัตว์ให้ข้าม</p> <p>เอวํ อุตฺตินฺโณ, ตินฺณํ วา</p> <p>เหมือนกัน ผู้ข้ามขึ้นแล้ว, หรือว่า ตระกูลที่ข้ามแล้ว</p> <p>ปุร ปุรณ. สंपูริติ สंपุณฺโณ. “สรโลโป”ติอาทิสฺส</p> <p>เต ตุคฺคหนโต ปุพฺพลปาภาเว อวณฺณโต ปรสส “วา</p> <p>ปโร อสรูปา”ติ โลโป. สํโยเค รสฺสตตํ.</p> <p>ปุร ธาตุ เป็นไปในความเต็ม ชื่อว่าผู้สมบูรณ์ เพราะวิเคราะห์ว่า เต็มพร้อมแล้ว เมื่อไม่มีการลบสระหน้า</p> <p>เพราะ ตุ คัพท ในสูตรเป็นต้นว่า สรโลโป จึงมีการลบ สระหลังแต่ อู วัณณะ ด้วยสูตรว่า วา ปโร อสรูปา มีการ ทำเป็นรัสสะ เมื่อมีพยัญชนะสังโยค</p> <p>ตฺร เวเค. อตฺริติ ตฺรณํ ตฺริตํ วา. ขร วโยหานิมฺหิ. ปริชีริติ</p> <p>ปริชีณฺโณ. กิร วิกรณ. อากิริติ อากินฺโณ อิจจาติ.</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ตฺร ธาตุ เป็นไปในความเร็ว ชื่อว่า ตฺณณํ หรือว่า ตฺริตํ เพราะวิเคราะห์หว่า ได้เร็วแล้ว ชร ธาตุ เป็นไปในความสิ้นและความเสื่อม ชื่อว่า เสื่อมรอบแล้ว เพราะวิเคราะห์หว่า เสื่อมรอบแล้ว กิร ธาตุ เป็นไปในความเรี่ยราย ชื่อว่า เกรียแล้ว เพราะวิเคราะห์หว่า เกรียแล้ว เป็นต้น</p>
617.	<p>สุสปจสกกโต กฺขกฺกา จ. หลัง สุส ปจ และ สก ธาตุ อาเทศ ต ปัจจย เป็น กฺข กฺก และลบบพยัญชนะที่สุดธาตุ</p>	<p>สุส ปจ สก อิจเจเตหิ ธาตุหิ ปรสส ตปฺปจฺยสฺส กฺขกฺกาเทศา โหนติ, อนฺโต จ พยฺยชโน โน โหติ. จสทฺเทน มฺจาทิโต กฺกาเทโส.</p> <p>หลังจาก สุส ปจ และ สก ธาตุ อาเทศ ต ปัจจย เป็น กฺข กฺก และลบบพยัญชนะที่สุดธาตุ ด้วย จ ศัพท์ จึงมีการอาเทศ ต ปัจจย เป็น กฺก หลัง มฺจ ธาตุ เป็นต้น</p> <p>สุส โสสเน. อสุสสีติ สุกฺโข รุกฺโข.</p> <p>สุส ธาตุ เป็นไปในความแห้ง ต้นไม้ ชื่อว่า แห้งแล้ว เพราะวิเคราะห์หว่า ได้แห้งแล้ว</p> <p>อปจฺจิติ ปกํ ผลํ.</p> <p>ผลไม้ สุกแล้ว เพราะวิเคราะห์หว่า สุกแล้ว</p> <p>สก สามตฺเถ. อสกฺขีติ สกฺโก อสฺส,</p> <p>สก ธาตุ เป็นไปในความสามารถ ผู้อาจแล้ว เพราะวิเคราะห์หว่า ได้อาจแล้ว</p> <p>โอมฺจฺจิติ โอมฺกฺกา อฺปาหนา.</p> <p>รองเท้า ถอดออกแล้ว เพราะวิเคราะห์หว่า ถอดออกแล้ว</p> <p>“ปจฺจิตฺ, ปจฺจิตฺพฺพ” นฺตฺอาทิสฺส ปน น ภาวติ. อิกฺกาเรน พฺยวทิตฺตตา.</p> <p>ส่วนในอุทาหรณ์ว่า เพื่อดัม ฟิงดัม ไม่มีการอาเทศเป็น กฺก เพราะมี อ อักษรคั่นอยู่</p> <p>เอวํ สพฺพตฺถ พฺยวธาเน น ภาวติ.</p> <p>เหมือนกัน ในที่มีอักษรคั่นทุกแห่ง ไม่มีการอาเทศ</p> <p>สีหคฺคตฺยา ตฺคฺคทฺถนฺนฺวตฺตเต.</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
618.	<p>ปกกมาทิตี นุโต จ.</p> <p>หลัง ป ปุพพ กมุ ธาตุเป็นต้น อาเทศ ต ปัจจัจย เป็น นต และลบบพยัญชนะที่สุด ธาตุ</p>	<p>ติ ศัพท์ ย่อมตามไปดูจการไปแห่งราชศัพท์</p> <p>ปก ก ม อิจ เจวมาที่ ทิ ม การน เตหิ ธาตุ ทิ ปรสส ตปจจยสส นตาทโส โหติ, ธาตวนโต จ โน โหติ.</p> <p>มีการอาเทศ ต ปัจจัจย หลังธาตุที่มี ม เป็นที่สุด เช่น กมุ ธาตุ ที่มี ป เป็นบพหน้าเป็นต้น เป็น นต, และลบบ ที่สุดธาตุ</p> <p>จสทเทเน ติปจจยสส นติ จ โหติ.</p> <p>ด้วย จ ศัพท์ จึงมีการอาเทศ ต เป็น นติ ได้ด้วย</p> <p>กมุ ปทวิกเขเป. ปกกมิตี ปกกนโต.</p> <p>กมุ ธาตุ เป็นไปในความก้าวเท้าไป ชื่อว่า หลีกไปแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า หลีกไปแล้ว</p> <p>เอวํ สงกนโต, นิกขนโต.</p> <p>เหมือนกัน ย้ายแล้ว ออกไปแล้ว</p> <p>“โท ธสส จา”ติ สุตเต จคคทเถเน กสส ขตตี.</p> <p>ด้วย จ ศัพท์ ในสูตรว่า โท ธสส จ จึงมีการอาเทศ ก เป็น ข</p> <p>กมุ อนนฺวฏฺฐาเน. วิพกมิตี วิพกนโต, ภาณโต. ขมุ สทเน. อกขมิตี ขนโต.</p> <p>กมุ ธาตุ เป็นไปในความหมุนไป ชื่อว่า ผู้สีกแล้ว เพราะ วิเคราะห์ว่า สีกไปแล้ว, ผู้หวนไหวแล้ว ขมุ ธาตุ เป็นไป ในความอดทน ชื่อว่า ผู้อดทนแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า ได้อดทนแล้ว</p> <p>สมุ อุปสเม. อสมิตี สมนโต. ทมุ ทมเน, อทมิตี ทนโต.</p> <p>สมุ ธาตุ เป็นไปในความสงบ ชื่อว่า ผู้สงบแล้ว เพราะ วิเคราะห์ว่า ได้สงบแล้ว ทมุ ธาตุ เป็นไปในความฝึก, ชื่อว่า ผู้ฝึกแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า ฝึกแล้ว</p> <p>ติมฺหิ สงกมนํ สงกนติ. เอวํ โอกกนติ, วิพกนติ, ขนติ, สนติ ทนติ อิจจาหิ.</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายณะ	วุตติ (คำอธิบายสูตร)
		(ส่วน) ใน ตี ปัจจัย (เช่น) การย้าย ชื่อว่า การย้ายเหมือนกัน การหยั่งลง การสีก, การอดทน. ความสงบ การฝึก เป็นต้น
619.	<p>ชนาทินมา ติมหิ จ.</p> <p>เพราะ ต และ ตี ปัจจัย อาเทศพยัญชนะตัวสุดท้ายของ ชน ธาตุเป็นต้น เป็น อา</p>	<p>ชนอิจเวจมาทินิ ธาตุณมนตสส พยัญชนสส อาตติ โหนติ ตปปัจจเย, ติมหิ จ.</p> <p>ในเพราะ ต และ ตี ปัจจัย อาเทศพยัญชนะที่สุดธาตุมี ชน ธาตุเป็นต้น เป็น อา โยควิภาเคน อณตถาปี.</p> <p>แม้ในปัจจัยตัวอื่น ก็มีการอาเทศได้ โดยการแบ่งสูตร ชน ชนเน. อชนิตี ชาโต, วิชายิตี ปุตติ วิชาตา, ชนนิชาติ.</p> <p>ชน ธาตุ เป็นไปในความเกิด ชื่อว่า เกิดแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า ได้เกิดแล้ว, ชื่อว่า ผู้คลอดบุตร เพราะวิเคราะห์ว่า คลอดแล้ว การเกิด ชื่อว่า ชาติ ตปปัจจเย สติปี ตกาเร ปุน ติคคหณกรณิ ปจจยบุตรต-กาเร อาตตนิวัตตตถ. ยถา ชนตุ. “ชนิตวา, ชนิตุ” นติ อาทิสฺ ปน อิกาเรน พยวหิตตตนา น ภวติ.</p> <p>แม้ ต ปัจจัย จะมี ต อักษรอยู่ การทำให้มี ตี อีก เป็นประโยชน์ต่อการห้ามอาเทศเป็น อา เพราะ ต อักษรของปัจจัยอื่น เช่น ชนตุ ผู้เกิด ส่วน ในอุทาหรณ์ว่า ชนิตวา เกิดแล้ว ชนิตุ เพื่อเกิด เป็นต้น ไม่อาเทศพยัญชนะตัวสุดท้ายของธาตุเป็น อา เพราะมี อี อักษรคั่น</p> <p>“อา, ติมหิ, จา” ตี จ วัตตเต.</p> <p>บทว่า อา ติมหิ จ และ จ ย่อมเป็นไปตาม</p>
620.	<p>จาปานมิอิ จ.</p> <p>เพราะ ต และ ตี ปัจจัย อาเทศ อา ของ ธาตุ เป็น อี และ อา ของ ปา ธาตุ เป็น อี</p>	<p>จา ปาอิจเจเตสฺ ธาตุณิ อนตสส อาการสส ยถากกมฺ อิการอิการาเทสา โหนติ ตปปัจจเย ติมหิ จ.</p> <p>ในเพราะ ต และ ตี ปัจจัย มีการอาเทศ อา อันเป็นที่สุดของ จา ธาตุ เป็น อี และ อา ของ ปา ธาตุ เป็น อี</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายณะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ตามลำดับ</p> <p>จสทเทน อณตตราปิ กวจิ.</p> <p>ด้วย จ ศัพท์ แม้ด้วยปัจจัยตัวอื่น ก็มีการอาเทศเป็น อี อี ได้บ้าง</p> <p>จา คตินิวตติมहि. อฏฐาสีติ จิโต,</p> <p>อุฏฐจิติโต ครุ, จิตวา, อธิฏฐจิตวา, จานํ จิติ.</p> <p>จา ธาตุ เป็นไปในการห้ามการไป ชื่อว่า ยืนแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า ได้ยืนแล้ว, ผู้อุปัฏฐากครูแล้ว, ผู้ยืนแล้ว, ผู้อธิษฐานแล้ว, ความยืน ชื่อว่า จิติ</p> <p>ปา ปาเน. อปายิติ ปิตา, ยาคุ ปิตวา, ปานํ ปิติ, ปิตวา.</p> <p>ปา ธาตุ เป็นไปในความดื่ม ชื่อว่า ผู้ดื่มแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า ได้ดื่มแล้ว, ผู้ดื่มยาคุแล้ว, ผู้ดื่มปานะแล้ว, ผู้ดื่มแล้ว</p> <p>อาเทศ อา อันเป็นที่สุด มี ฐา และ ปา ธาตุ เป็นต้น อี และ อี</p>
621.	<p>หนเตหิ โห หสส โล วา อทหนานํ.</p> <p>หลังธาตุที่มี ห เป็นอักษรสุดท้าย อาเทศ ต ของ ต และ ตี ปัจจัย เป็น ห, อาเทศ ห ของธาตุทั้งหลายอันไม่ใช่ ทห และ นห เป็น ล บ้าง</p>	<p>หการนเตหิ ธาตุหิ ปรสส ตปจจยสส, ติสส จ</p> <p>หการาเทโส โหติ, หสส จ ธาตวนตสส ลกาโร โหติ วา ทหนเห วชเซตวา. ตตตปาว่าโทยํ.</p> <p>หลังธาตุที่มี ห เป็นอักษรสุดท้าย อาเทศ ต ของ ต และ ตี ปัจจัย เป็น ห, และอาเทศ ห ของธาตุทั้งหลาย เว้น ทห และ นห เป็น ล บ้าง, สูตรนี้ ห้ามการอาเทศ เป็น ต</p> <p>รห ขนเน. อรุหิติ อารุหโ หรุขํ. ลพานมวิเสโส, อารุลโห วา, รุหนํ รุหหิ.</p> <p>รุห ธาตุ เป็นไปในความขึ้น ชื่อว่า ผู้ขึ้นสู่ต้นไม้แล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า ได้ขึ้นแล้ว ล และ ห ไม่แปลกกัน, จึงเป็น อารุลโห ได้บ้าง, การงอกขึ้น ชื่อว่า การงอกขึ้น</p> <p>คาหุ วิโลพเน. อคาหิติ คาหโ, อขโณคาหโ มหนณนํ.</p> <p>คาหุ ธาตุ เป็นไปในความกวน ที่ชื่อว่าผู้กวนแล้ว เพราะ</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>วิเคราะห์ว่า ได้กวนแล้ว ผู้จมลงสูมหาสมุทร</p> <p>พห วุทธิมิหิ. อพหิตี พหไฟโ, “กวจิ ธาตุ” ตีอาทินา ทีโฆ. พห ธาตุ เป็นไปในความหนัก ที่ชื่อว่า ผู้หนักแล้ว เพราะ วิเคราะห์ว่า ได้หนักแล้ว, มีการที่ขะ ด้วยสูตรเป็นต้นว่า กวจิ ธาตุ</p> <p>มุห เวจิตเต. อมุยหิตี มุฬโ. คห สัวรรณ. อคหิตี คหฬโ. มุห ธาตุ เป็นไปในความหลง ที่ชื่อว่าผู้หลงแล้ว เพราะ วิเคราะห์ว่า ได้หลงแล้ว คห ธาตุ เป็นไปในความระวัง ที่ชื่อว่า ผู้ระวังแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า ได้ระวังแล้ว</p> <p>วห ปาปุณเน. อุพวหิตี อุพวฬโ. “วจวสวหาทินมุกาโร วสสา” ตี โยควิภาเคน อุตตโ. วห ธาตุ เป็นไปในความให้ถึง ที่ชื่อว่า ผู้เข้าถึงแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า ได้เข้าถึงแล้ว มีการอาเทศ อ เป็น อุ ด้วยการแบ่งสูตรว่า วจวสวหาทินมุกาโร วสส</p> <p>อททหนานนติ กิมตถโ. ททโฒ, สนนทโธ. วาทิ กิ. ททโธ, สนนทโธ.</p> <p>บทว่า อททหนานน มีประโยชน์อย่างไร มีประโยชน์ เพื่อการห้าม อาเทศ ทท และ นท เช่น ททโฒ, สนนทโธ บทว่า วา มีประโยชน์อย่างไร. มีประโยชน์เพื่อการห้าม อาเทศ ต เป็น ท เช่น ททโธ, สนนทโธ</p> <p>“คหิตฺ, มหิต” นติอาทิสู ปน อิการาคเมน พยวหิตตตนา น ภวติ.</p> <p>ส่วน ในอุทาหรณ์ว่า คหิตฺ ภูถือเอาแล้ว, มหิตฺ ภูบูชา แล้ว เป็นต้น ไม่มีการอาเทศ เพราะมี อ อักษรคั่นอยู่</p> <p>ธาตุปจจยนตโตปี “อติเต ต ตวณตฺตาวี” ตี ตปจจโย. อพุกุขิตติ พุกุขิตโต. เอว ชิมจจितโต, ปิปาสิต อิจจาที.</p> <p>แม้หลังจากศัพท์ที่มีธาตุปัจจัยอยู่สุดท้าย ก็ลง ต ปัจจัย ด้วยสูตรว่า อติเต ตตวณตฺตาวี ที่ชื่อว่า ผู้ปรารธนาจะกิน เพราะวิเคราะห์ว่า ได้</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายณะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ปรารธนาจะกินแล้ว เหมือนกัน ผู้ปรารธนาจะกินแล้ว, ผู้ปรารธนาจะดื่มแล้ว ดังนี้ เป็นต้น</p> <p style="text-align: center;">เอวํ กตฺตริ นิฏฺจนโย</p> <p style="text-align: center;">วิธีแห่ง นิฏฺจ ปัจจย ในกัตตฺตฺสฺสฺสฺส จบแล้ว</p> <p>“อตีเต”ติ วตฺตเต.</p> <p>บทว่า อตีเต ย่อมตามมา</p>
622.	<p>ภาวกมฺเมสุ ต.</p> <p>ลง ต ปัจจย ในอดีตกาล ในอรรถ- ภาวสาธนะและกัมมสาธนะ</p>	<p>อตีเต กาลे คมฺยมาเน สพฺพธาตฺวํ ตปฺปจฺจโย โหติ</p> <p>ภาวกมฺมอิจฺเจเตสฺวตฺถเสสุ. ภาวे ตาว เค สทฺเท. คายนํ, อคายิตฺถาติ वा อตฺเถ ตปฺปจฺจโย.</p> <p>เมื่อรู้ว่าเป็นอดีตกาล ลง ต ปัจจย ในอรรถเหล่านี้คือ ภาวสาธนะและกัมมสาธนะ หลังธาตุทั้งปวง ในภาวสาธนะก่อน เค ธาตุ เป็นไปในความส่งเสียงร้อง อนึ่ง ต ปัจจยใช้ในอรรถว่า ได้ส่งเสียงร้อง</p>
623.	<p>สพฺพตฺถ เค คี.</p> <p>เพราะ ต และ ตี ปัจจยทั้งปวง อาเทศ เค ธาตุ เป็น คี</p>	<p>เคอิจฺเจเตสฺส ธาตฺสสฺส คีอาเทโส โหติ สพฺพตฺถ.</p> <p>ตปฺปจฺจยตีปฺปจฺเจสฺสเววายํ. ตสฺส คีตํ, คายนํ คายิตฺถาติ वा คีติ.</p> <p>เพราะ ต และ ตี ปัจจยทั้งปวง อาเทศธาตุนี้คือ เค เป็น คี, การอาเทศ เค เป็น คี นี้ จะมีเฉพาะมี ต ปัจจย และ ตี ปัจจยอยู่หลังเท่านั้น. การขับร้องของเขา, การขับร้อง หรือว่า การขับร้อง เพราะวิเคราะห์ว่า ฟังขับร้อง</p> <p>ภาวे ตปฺปจฺจยฺนตา นปฺุสกา. กมฺมฺนิ ติลิงฺคา.</p> <p>ศัพท์ที่มี ต ปัจจยอยู่ท้าย ในภาวสาธนะเป็น นปฺุสกลิงค์, ในกัมมสาธนะเป็นได้ทั้ง 3 ลิงค์</p> <p>นต คตฺตฺวินาเม. นจฺจนํ อนจฺจิตฺถาติ वा อตฺเถ ตปฺปจฺจโย.</p> <p>นต ธาตุ เป็นไปในการตัดตัวไปมา ต ปัจจยลงในอรรถว่า การพ้อนรำ</p>
624.	<p>ปจฺจยาทนิฏฺฐา นิปาตนา สิขณฺนติ.</p>	<p>เย อธิ สปฺปจฺจยา สทฺทา ปจฺจเยหิ น นิฏฺฐ คตา, เต</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายณะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
	<p>ศัพทที่ยังไม่สำเร็จด้วยปัจจัย จะสำเร็จได้ด้วยนิปาทนสูตร</p>	<p>นิปาทนโต ลีขณนตีติ ธาตวนเตน สห ตบปัจจัยสส จจ - ฏเทสา. ศัพทที่เป็นไปพร้อมด้วยปัจจัยเหล่านี้ ยังไม่ถึงการสำเร็จได้เพราะปัจจัย, ศัพทเหล่านั้น จะสำเร็จได้เพราะนิปาทนสูตร, ฉะนั้น จึงอาเทศ ต ปัจจัย พร้อมกับพยัญชนะสุดท้ายของธาตุ เป็น จจ และ ฏฏ นจจ, นฏฏ. จึงเป็น นจจ นฏฏ หส หสเน. หสนํ หสตี, อิการาคโม. หส ธาตุ เป็นไปในความร่าเริง ความร่าเริง ชื่อว่า หสตี, ลง อี อากม คมนํ คตี. การไป ชื่อว่า คตะ เอวํ ฐิตํ, สยิตํ. เหมือนกัน การตั้งอยู่, การนอน วาธการสส ววตถิตวิภาสตตา วุทธิ. มีการพฤทธิ เพราะการกล่าวกำหนด ว่า ศัพทที่ตามมา รุท อสสุวิโมจน. อรุชฌิตถาติ โรหิตํ, รุณณํ วา อิจจาติ. รุท ธาตุ เป็นไปในความมีน้ำตาออก ที่ชื่อว่า ร้องไห้ เพราะวิเคราะห์ว่า ได้ร้องไห้แล้ว, หรือว่า รุณณํ การ ร้องไห้ ดังนี้ เป็นต้น กมมนิ อภิภูยิตถาติ อภิภูโต โภโธ ภวตา, อภิภูตา, อภิภูตี. ในกัมมสาธนะ ชื่อว่า ความโกรธ อันท่านชมได้แล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า อันท่านชมได้แล้ว, สตรี อันท่านชม ได้แล้ว, จิต อันท่านชมได้แล้ว ภาส พยตติยํ วาจาญํ. อภาสิตถ เตนาคี ภาสิตโต รมโม, ภาสิตตา คาคา, ภาสิตํ สุตตี. ภาส ธาตุ เป็นไปในการเปล่ง วาจา พระธรรม อันท่าน กล่าวแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า อันท่านได้กล่าวแล้ว</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>คาถา อันท่านกล่าวแล้ว , สูตร อันท่านกล่าวแล้ว</p> <p>ทิสี อุจจารณ, จุราทิตตา เณ. อเทสียิตถาติ เทสโต</p> <p>ธมโม ภควตา, อการากเม การิตสรโลโป.</p> <p>ทิสี ธาตุ เป็นไปในการแสดง, ลง เณ ปัจจัย เพราะว่าลงในหมวด จุร ธาตุ เป็นต้น พระธรรม ชื่อว่า พระผู้พระภาคเจ้าทรงแสดงแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า อันพระองค์ได้ทรงแสดงแล้ว, ในเพราะ อี อาคม จึงมีการลบสรรที่เป็นการิตปัจจัย</p> <p>ซี ชเย. อชียิตถาติ ซีโต มารโ.</p> <p>ซี ธาตุ เป็นไปในความชนะ มาร ชื่อว่า อันท่านชนะแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า อันท่านได้ชนะแล้ว</p> <p>นี ปาปณ, อนียีสูติ นีตา คามมชา, สุโต ตยา ธมโม, ธาโต.</p> <p>นี ธาตุ เป็นไปในความถึง, แพะ ชื่อว่าอันท่านนำไปแล้ว สู่หมู่บ้าน เพราะวิเคราะห์ว่า อันท่านได้นำไปแล้ว, พระธรรม อันท่าน ฟังแล้ว, รู้แล้ว</p> <p>สาส อนุสิฏฺฐิมหิ. อนุสาสียิตถาติ อตเถ ตปปัจจัย.</p> <p>สาส ธาตุ เป็นไปในความตามสอน ต ปัจจัย ใช้ในอรรถว่า อันท่านได้ตามสอนแล้ว</p>
625.	<p>สาสทิสโต ตสส ริฏฺฐโ จ.</p> <p>หลังจาก สาส และ ทิส ธาตุ อาเทศ ต</p> <p>ปัจจัย เป็น ริฏฺฐ</p>	<p>สาสทิสอิจเจเตหิ ธาตุหิ ปรสส ตปปัจจัยสส ริฏฺฐา- เทโส โหติ.</p> <p>มีการอาเทศ ต ปัจจัย ที่ลงหลัง สาส ธาตุ เป็นต้น เป็น ริฏฺฐ</p> <p>จสทเทน ติสส ริฏฺฐิ จ, ทิสโต กิจจตการตุตวาทีนญจ</p> <p>รฏฺฐ รฏฺฐํ รฏฺฐา เทสา จ โหนติ.</p> <p>ด้วย จ ศัพท์ จึงอาเทศ ตี เป็น ริฏฺฐิ ด้วย, และ อาเทศ ต ที่เป็น กิจจ ปัจจัย หลัง ทิส ธาตุ เป็น ริฏฺฐ, ตํ เป็น ริฏฺฐํ, ตวา เป็น ริฏฺฐา</p> <p>ราทิลโป, อนุสิฏฺฐโ โส มยา, อนุสิฏฺฐา สา, อนุสิฏฺฐ.</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายณะ	วุดติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>มีการลบ ร ปัจจัยเป็นต้น, บุรุษนั้น อันเรา ตามสอนแล้ว , สตรีนั้น อันเราตามสอนแล้ว, ตระกูล อันเราตามสอนแล้ว</p> <p>ทิส เพกษณ. อทิสสิตถาติ ทิฏฐ เม รูปี.</p> <p>ทิส ธาตุ เป็นไปในความเห็น รูป ชื่อว่า อันเราเห็นแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า อันเราได้เห็นแล้ว</p> <p>ติมทิ อนุสาสนํ อนุสิฏฺฐิ, ทสสนํ ทิฏฺฐิ.</p> <p>ใน ทิ ปัจจัย การตามสอน ชื่อว่า การตามสอน, การเห็น ชื่อว่า ทิฐิ</p> <p>กิจจาทิสฺ ทสสนินิํ ทฏฺฐพฺพํ, ทฏฺฐเจยฺยํ, ปสฺสิตฺตุนฺติ ทฏฺฐจฺจฺฉฺฉติ, ปสฺสิตฺตวาติ เนกขมมํ ทฏฺฐจฺจฺ, ทฏฺฐา, อิการาคเมน อนุตริตสฺส น ภวติ, ยถา อนุสาสิตฺ, อนุสาสิตพฺพํ, อนุสาสิตฺ, อนุสาสิตวา, ทสฺสิตฺ อิจจาติ.</p> <p>ใน กิจจ ปัจจัยเป็นต้น เป็น ทสสนินิํ ทฏฺฐพฺพ ทฏฺฐเจยฺย, เพื่ออันเห็น เพราะเหตุนี้ จึงไป เพื่ออันเห็น, เห็นแล้ว เพราะเหตุนี้ จึงเห็นแล้ว เพื่อการออกบวช, ไม่มีการอาเทศปัจจัยที่มี อี อากมคั่นอยู่ในระหว่าง ตัวอย่างเช่น อนุสาสิตฺ, อนุสาสิตพฺพํ, อนุสาสิตฺ, อนุสาสิตวา, ทสฺสิตฺ ดังนี้เป็นต้น</p> <p>ตฺส ปติมทิ. อตฺสสิติ อตเถ กตฺตริ ตปฺปจฺจโย.</p> <p>ตฺส ธาตุ เป็นไปในความยินดี ต ปัจจัย ลงในกัตตุ ใน อรรถว่า ได้ยินดีแล้ว</p> <p>“ตฺสสา”ติ อธิกาโร.</p> <p>บทว่า ตฺสส เป็นอธิการสูตรตามไปไกล</p>
626.	<p>สาทิสนตฺปุจฺฉณฺขหฺสาทิทิ ฏฺโฐ.</p> <p>หลังจากธาตุที่มี ส เป็นอักษรสุดท้าย ปุจฺฉ ณฺข และ หฺส ธาตุเป็นต้น อาเทศ ต ปัจจัย พร้อมกับพยัญชนะข้างหน้า เป็น ฏ</p>	<p>อาทินา สห วตตตีติ สาทิ. สการนฺเตติ ปุจฺฉ ณฺข หฺสอิจฺเจวมาทิทิ จ ธาตุทิ ปสฺสส อนุตริตสฺส ตการสฺส สหาทิพยณฺขเนน ธาตฺวนฺเตน ฏฺฐาเทโส โหติ.</p> <p>ต ปัจจัย ย่อมเป็นไปกับด้วยพยัญชนะตัวหน้า เหตุนี้จึงชื่อว่า สาทิ หลังจากธาตุที่มี ส เป็นอักษรสุดท้าย ปุจฺฉ</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ภนช และ หัส ชาติเป็นต้น อาเทศ ต ปัจจัย พร้อมกับพยัญชนะข้างหน้า เป็น ฐจ</p> <p>หัสส สติปิ สนตตเต ปุนคคหณ ก्वจิ ฐธาเทสส อนิจจตาที่ปนตถ์.</p> <p>แม้เมื่อ หัส ชาติ ก็มีอยู่ การกำหนดธาตุที่มี ส เป็นที่สุดอีก ก็เพื่อแสดงความไม่แน่นอนแห่งการอาเทศ เป็น ฐจ ในบางธาตุ</p> <p>เตน “วิทฺสโต อุตฺรสโต”ติอาทิสฺ น โหติ.</p> <p>เพราะเหตุนั้น ในอุทาหรณ์เป็นต้นว่า วิทฺสโต อุตฺรสโต จึงไม่มีการอาเทศเป็น ฐจ</p> <p>ตฺฐุโ จ สนตฺสโต.</p> <p>ยินดีแล้ว สันโดษแล้ว</p> <p>ภส ภสสเน. อภสฺสตี ภูโ จ, ภสฺสโต.</p> <p>ภส ชาติ เป็นไปในความพลัดตก บุคคล ชื่อว่า พลัดตกแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า ได้พลัดตกแล้ว</p> <p>นส อทสฺสเน, นสฺสตี นฺนุโ จ.</p> <p>นส ชาติ เป็นไปในความฉิบหาย, ที่ชื่อว่า ฉิบหายแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า ฉิบหายแล้ว</p> <p>ทฺส ทฺสเน, อทฺสียิตถาติ ทฺฐุโ สปเปเน ทฺสโต วา. “กฺวจิ ชาติ”ติอาทินา ทสฺส ชาติตถ์.</p> <p>ทฺส ชาติ เป็นไปในความขบกัด, บุรุษ ชื่อว่า อันงกัดแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า อันงได้ขบกัดแล้ว ด้วยสูตรเป็นต้นว่า กฺวจิ ชาติ อาเทศ ท เป็น ท ได้</p> <p>ฝุส ฝุสสเน. อฝุสียิตถาติ ฝุฐุโ โรเคน, ฝุสฺสโต วา.</p> <p>ฝุส ชาติ เป็นไปในความถูกต้อง บุรุษ ชื่อว่า อันโรคถูกต้องแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า อันโรคถูกต้องแล้ว</p> <p>อิสฺ อิจฉายํ. เอสียิตถาติ อิฐุโ, อิจฺฉิต, เอสโต.</p> <p>อิสฺ ชาติ เป็นไปในความปรารธนา บุรุษ ชื่อว่า ปรารธนาแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า ได้ปรารธนาแล้ว</p> <p>มส อามสเน. อามสียิตถาติ อามฐุโ.</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายณะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>มส ธาตุ เป็นไปในความลุ่มคล้ำ บุรุษ ชื่อว่า ลุ่มคล้ำแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า ได้ลุ่มคล้ำแล้ว</p> <p>วส เสจเน. อวสสตี วุฏฺโฐ เทโว, ปวีสียิตถาติ ปวีฏฺโฐ,</p> <p>วส ธาตุ เป็นไปในความตรครด ผน ชื่อว่า ตกแล้ว เพราะ วิเคราะห์ว่าได้ตกแล้ว บุรุษ ชื่อว่า เข้าไปแล้ว เพราะ วิเคราะห์ว่า เขาไปแล้ว,</p> <p>อุทฺทิสียิตถาติ อุทฺทิสฺโฐ.</p> <p>ปาฏฺโฐโมกข์ ชื่อว่า อันภิกษุยกขึ้นแสดงแล้ว เพราะ วิเคราะห์ว่า ได้ยกขึ้นแสดงแล้ว</p> <p>ปุจฺจน ปุจฺจนเน. อปุจฺจนียิตถาติ ปุจฺจนฺโฐ ปญฺหํ, ปุจฺจโธ.</p> <p>ปุจฺจน ธาตุ เป็นไปในความถาม บุรุษ ชื่อว่า ถูกถามปัญหา แล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า ได้ถูกถามแล้ว</p> <p>ภนฺช อวมทฺทเน. อภนฺชียิตถาติ ภนฺชฺโฐ ฐณฺณ.</p> <p>ภนฺช ธาตุ เป็นไปในความขยำแล้ว ข้าวเปลือก ชื่อว่า อัน ทานตำแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า อันทาน ตำแล้ว</p> <p>หฺส ปิตฺมฺหิ. อหฺสตี หฺสฺโฐ, ปหฺสฺโฐ, ปหฺสฺโธ.</p> <p>หฺส ธาตุ เป็นไปในความร่าเริง บุคคล ร่าเริงแล้ว ร่าเริง ทัวแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า ได้ร่าเริงแล้ว</p> <p>อาทิสฺทเทเน ยช เทวปฺุชาสงฺคตฺติกรณทานเนสุ.</p> <p>อิชฺชิตถาติ อตฺเต ตปฺุจฺจโย. ตสฺส ฐฺฐาเทโส.</p> <p>ด้วยอาทิสฺทเทเน ยช ธาตุ เป็นไปในความบูชาเทพ รวบรวม และการให้ ต ปัจจัยใช้ในอรรถว่า อันเขาได้ บูชาแล้ว มีการอาเทศ ต เป็น ฐฺฐ</p>
627.	<p>ยชสฺส สรฺสสฺส ฐฺฐ.</p> <p>เพราะ ฐฺฐ อาเทศสระของ ยช ธาตุ เป็น อี</p>	<p>ยช อิจฺเจตสฺส ธาตุสฺส สรฺสสฺส อิการาทฺโส โหติ ฐฺฐ ปเร.</p> <p>เมื่อข้างหลังอาเทศ ต เป็น ฐฺฐ แล้ว จึงมีการอาเทศ สระที่ ยช ธาตุ เป็น อี</p> <p>ยิฏฺโฐ มยา ชิโน.</p> <p>(เช่น) พระชินเจ้า อันเรา บูชาแล้ว</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายณะ	วุตติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>สข วิสสคเค, สัมพุโพ. สัมชชิตถาติ สัมภูโจ เตน, วิสสภูโจ. มช สุตถิมหิ. อมชชิติ มภูโจ อิจจาติ.</p> <p>สข ธาตุ เป็นไปในความสละ, มี สัม เป็นบทหน้า บุคคลชื่อว่า อันท่านสละแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า อันท่านได้สละแล้ว สละวิเศษแล้ว มช ธาตุ เป็นไปในความเกลี้ยกลา ทารก ชื่อว่า เกลี้ยกลาแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า ได้เกลี้ยกลาแล้ว ดังนี้เป็นต้น</p> <p>กัจจตการาทิสู ตุสสิตัพพ โตฏฐัพพ, ฝุสิตัพพ โฝฏฐัพพ, ปุจฉิตฺ ปุฏฐุ, ยชิตฺ ยิฏฐุ, อภิหริตฺ อภิหฏฐุ, โตสนํ ตุฏฐิ, เอสนํ เอฏฐิ, วสสนํ วุฏฐิ, วิสสชชนํ วิสสภูจิจ อิจจาติ.</p> <p>ในอุทาหรณ์ใน ต ปัจจัย ที่เป็นกิจจปัจจัยเป็นต้น จึงมีว่า อันท่านพึงยินดี, อันท่านพึงถูกต้อง, เพื่อถาม, เพื่อบูชา, เพื่อนำไปเฉพาะ, ความยินดี, การแสวงหา, การตก, การสละ ดังนี้เป็นต้น</p> <p>“ตสส, สาที”ติ จ วุตเต.</p> <p>บทว่า ตสส และ สาที ย่อมตามไป</p>
628.	<p>ภนุชโต คโค จ.</p> <p>หลังจาก ภนุช ธาตุ อาเทศ ต ปัจจัย กับพยัญชนะข้างหน้า เป็น คค</p>	<p>ภนุชโต ธาตุมหา ตปปัจจยสส สหาทิพยณชนน คโค- อาเทศ โหติ. ภคโค ราโค อนน.</p> <p>หลังจาก ภนุช ธาตุ อาเทศ ต ปัจจัย กับพยัญชนะข้างหน้า เป็น คค รากะอันเขาทำลายแล้ว</p> <p>วส นิวาเส. ปริวสียิตถาติ ปริวภูโจ ปริวาโส, วุสิตํ พรหมจริยํ, อุฏฐอุอาเทศา.</p> <p>วส ธาตุ เป็นไปในความอยู่ ปริวาส อันภิกษุเข้าอยู่แล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า อันภิกษุเข้าอยู่แล้ว, พรหมจรรย์ อันภิกษุอยู่จบแล้ว, อาเทศ ต เป็น อุฏฐ, อาเทศ อ ของ ว เป็น อุ</p> <p>วส อจฉาทเน. นิวสียิตถาติ นิวัตถํ วตถํ, “กวจิ ธาตุ”ติอาทีนา สตการสโยคสส ตถตตํ.</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>วส ธาตุ เป็นไปในความปกปิด ผ้ำ อันเขาnungหม่มแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า อันเขาnungหม่มแล้ว เอว นิวตถพพ.</p> <p>พียงnung ก็เหมือนกัน</p> <p>สัส ปัสสเน. ปัสสียิตถาติ ปสตุโถ. ปัสสีโต, ปัสสน ปสตุถิ.</p> <p>สัส ธาตุ เป็นไปในความสรรเสริญ บุรุษ อันเขาสรรเสริญ แล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า อันเขาสรรเสริญแล้ว อันท่านสรรเสริญแล้ว, การสรรเสริญ การสรรเสริญ</p> <p>พธ พนุธเน. อพชฌิตถาติ พทุโธ รณญา, อลภียิตถาติ ลทุธ เม ธน. ธตตทตตานิ.</p> <p>พธ ธาตุ เป็นไปในความผูก บุรุษ อันพระราชา ผูกแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า อันพระราชาผูกแล้ว, ทรัพย์ อันเรา ได้แล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า อันเราได้ได้แล้ว อาเทศ ต เป็น ธ และ ท</p> <p>รก รากสเส. อารภียิตถาติ อารทุธ วีริย.</p> <p>ทท ภสมิกรณ. อทยहितถาติ ททพม วน, อภุชชิตถาติ ฤตุโต โอทโน, ฤชาทิตตา ธาตวนตโลโป, ทวิทตถจ.</p> <p>รก ธาตุ เป็นไปในความทำให้เป็นเถ่า ป่า อันไปหม่มแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า อันไฟได้หม่มแล้ว, ข้าวสุก อันบุรุษ กินแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า อันบุรุษกินแล้ว, เพราะเป็นหมวด ฤช ธาตุ เป็นต้น จึงลบที่สุดธาตุนั้น และ ซ้อณ ต</p> <p>จช หานิมหิ. ปริจจชียิตถาติ ปริจจตต ธน, อมุจจิตถาติ มุตุโต สโร.</p> <p>จช ธาตุ เป็นไปในความสละ ทรัพย์ อันเขาสละรอบแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า อันเขาสละรอบแล้ว, ศร อันเขา ปล่อยแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า อันเขาได้ปล่อยแล้ว</p> <p>วจ วียตติย วาจารย์. อวจียิตถาติ อตเถ ตปปัจจโย.</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>วจ ธาตุ เป็นไปในความเปล่งวาจา ต ปัจจัย ลงใน อรรถว่า ได้เปล่งวาจาแล้ว “อนโต, โน, ทวิ, จา”ติ จ อธิกาโร. บทว่า อนโต, โน , และ ทวิ ย่อมตามไปไกล</p>
629.	<p>วจ วา วุ. อาเทศ ว ของ วจ ธาตุเท่านั้น เป็น อุ, ลพพยัญชนะสุดท้ายของธาตุ และซ้อน ต</p>	<p>จตุปฺปทมิทํ. วจอิจฺเจตสฺส ธาตุสฺส วการสฺส อุกการา- เทโส โหติ วา, ธาตฺวนโต จ จกาโร โน โหติ, ตปฺปจฺยสฺส จ ทวิภาโว โหติ. วาคฺคหณมวธารณตฺถํ. ธาตฺวาติมฺหิ วการากโม. วृตฺตมิทํ ภควตา, อุตฺตํ วา. บทนี้มี 4 บท อาเทศ ว ของ วจ ธาตุเท่านั้น เป็น อุ, ลพ จ พยัญชนะสุดท้ายของธาตุ และซ้อน ต, วศัพท์ มี อรรถอวธารณะ ห้ามธาตุอื่น, ลง ว อากมข้างหน้าธาตุ พระดำรัสนี้ พระผู้มีพระภาค ตรัสไว้แล้ว, หรือเปล่งแล้ว</p>
630.	<p>คุปาทินญจ. ลพพยัญชนะสุดท้ายของ คุป ธาตุเป็น ต้น และซ้อน ต</p>	<p>คุปอิจฺเจวมาทีนํ ธาตฺนมนโต จ พฺยญฺชโน โน โหติ, ปรสฺส ตการสฺส จ ทวิภาโว โหติ. คุป โคปนเน. สฺคุปฺปิยิต- ถาติ สฺคุตฺโต สฺคุคฺปิโต. อิการเน พยวทิตตฺตา น ธาตฺวนต- โลโป. “อณฺเณสุ จา”ติ สฺคุตเต วาธการสฺส ววตฺถิตฺติภาส- ตา นิฏฺฐตฺกาเรปิ กวจิ วุทฺธิ. โคปนํ คุตฺติ. ลพพยัญชนะสุดท้ายของธาตุคือ คุป อย่างนี้เป็นต้น และซ้อน ต คุป ธาตุ เป็นไปในความคุ้มครอง บุรุษ อันเขาคุ้มครองดีแล้ว ไม่ลพพยัญชนะสุดท้ายของ ธาตุ เพราะถูกอักษรคั่น, แม้เพราะ ต อักษรของนิฏฐ ปัจจัย ก็ทำ วุทธิได้บ้าง เพราะ ว่า ศัพท์ที่ตามมาในสูตร ว่า อณฺเณสุ จ กล่าวกำหนดไว้ การคุ้มครอง ชื่อว่า คุตติ ลิป ลิมฺปนเน. อลิมฺปิยิตฺถาติ ลิตฺโต สฺคุนฺเนน. ลิป ธาตุ เป็นไปในความฉาบทา ผิวพรรณ อันท่านฉาบ ทาแล้วด้วยของหอม เพราะวิเคราะห์ว่า อันท่านได้ฉาบ ทาแล้ว ตป สนฺตาเป. สนฺตฺปิยิตฺถาติ สนฺตฺตฺโต เตเชน. ตป ธาตุ เป็นไปในความร้อน ผิวพรรณ อันไฟ ไหม้แล้ว</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>เพราะวิเคราะห์ว่า อันไฟ ไหม้แล้ว</p> <p>ทีป ทิตติมहि. อาทียิตถาติ อาทิตโต อคคินา. รสสตัดฺ. ทีปนํ ทิตติ.</p> <p>ทีป ธาตุ เป็นไปในความร้อน ผิวพรรณ อันไฟ ไหม้แล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า อันไฟ ไหม้แล้ว รสสะ อี เป็น อี ไฟ สว่างแล้ว ชื่อว่า ทิตติ</p> <p>อป ปาปุณเณ. ปาปียิตถาติ ปตโต คาโม, ปาปุณฺตี ปตโต สุขํ, ปาปุณฺนํ ปตติ, ปตตพพํ.</p> <p>อป ธาตุ เป็นไปในความถึง บ้าน อันท่าน ถึงแล้ว เพราะ วิเคราะห์ว่า อันท่านถึงแล้ว, บุคคล ถึงแล้ว ซึ่งสุข เพราะวิเคราะห์ว่า ถึงแล้ว, การถึง ชื่อว่า ปตติ, อันท่าน พึงถึง</p> <p>มท อุมมาเท. ปมชชิตติ ปมตโต. สุป สยเน. อสุปิตติ สุตโต อิจจาเท.</p> <p>มท ธาตุ เป็นไปในความมัวเมา บุรุษ ประมาทแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า มัวเมาแล้ว สุป ธาตุ เป็นไปในความ หลับ บุรุษ หลับแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า หลับแล้ว ดังนี้ เป็นต้น</p> <p>จร จรเณ. อจรียิตถาติ จินฺโนณ ฌมโม. อิณฺณาเทโส. จรีโต วา. เอวํ ปุณฺณเณ, ปุริโต.</p> <p>จร ธาตุ เป็นไปในความประพฤติ ธรรม อันท่าน ประพฤติแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า อันท่านประพฤติแล้ว อาเทศ ต เป็น อิณฺณ หรือว่า เป็น จริต ก็ได้ เหมือนกัน จึงเป็น ปุณฺณ , ปุริต เต็มแล้ว</p> <p>นุท เขเป. ปนุชชิตถาติ ปนุณฺณเณ, ปนุทิตโต.</p> <p>นุท ธาตุ เป็นไปในความซัดไป บุรุษบรรเทาแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า บรรเทาแล้ว</p> <p>ทา ทาเน, อาทียิตถาติ อาทินฺณเณ, อตโต วา, “กวจิ ธาตุ”ติอาทินา ทาสทสฺส ตกาโร. รสสตัดฺ.</p> <p>ทา ธาตุ เป็นไปในความให้, เป็น อาทินฺณ หรือ อตต อัน</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายณะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ท่าน ถือเอาแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า อันท่าน ถือเอาแล้ว, อาเทศ ทา ศัพท์ เป็น ต ด้วยสูตรที่ขึ้นต้นว่า กวจิ ธาตุ, รัสสะ อา เป็น อ</p>
631.	<p>ภิกาทิโต อินฺนอนฺนอินฺณา วา. หลังจาก ภิกิ ธาตุเป็นต้น อาเทศ ต ปัจจัย เป็น อินฺน อนฺน อินฺ บ้าง และลบบัญชนะสุดท้ายของธาตุ</p>	<p>ภิกอิจฺเจวมาทีหิ ธาตุหิ ปรสฺส ตปฺปจฺยสฺส อินฺน อนฺน อินฺอิจฺเจเต อาเทศา โหนฺติ วา, อนฺโต จ โน โหติ. ววตฺถิตฺวิภาสฺตโยภี วาสทโท. สรโลปาทิ. มีการอาเทศ ต หลัง ภิกิ ธาตุ เป็นต้น เป็น อินฺน อนฺน อินฺได้บ้าง, และลบบที่สุดธาตุ วา ศัพท์นี้ มีความหมายว่า กล่าวกำหนด วิธีมีการลบบสระเป็นต้น ภิกิ วิหารณ. อภิชฺชิตฺถาติ ภินฺโน ฆฺโฏ ภาวตา, ภิชฺชิตฺติ วา ภินฺโน เทวทตฺโต. ภิกิ ธาตุ เป็นไปในความทำลาย หม้อ อันท่านทำลายแล้ว, เทวทตฺต ทำลายแล้ว ฉิทฺติ ทวิธารณ. อฉิชฺชิตฺถาติ ฉินฺโน รุกฺโข, อจฺฉินฺนํ จีวรํ, อจฺฉิชฺชิตฺติ อจฺฉินฺโน, อทียิตฺถาติ ทินฺโน สฺวกโ. ฉิทฺติ ธาตุ เป็นไปในความทำให้เป็น 2 ต้นไม้ อันท่านตัดแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า อันท่านได้ตัดแล้ว, จีวร อันโจรชิงเอาไปแล้ว, ต้นไม้ ขาดสูญแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า ขาดสูญแล้ว, ส่วย อันท่าน ให้แล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า อันท่านได้ให้แล้ว สท วิสรณคตฺยาวสาเนสุ. นิสิตฺติ นิสินฺโน. สท ธาตุ เป็นไปในความแผ่ไปและสิ้นสุดการไป บุรุษ นั่งแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า นั่งแล้ว ชิท อุตตาสเน, ชิท ทินภาเว วา, อชิชฺชิตฺติ ชินฺโน. ชิท ธาตุ เป็นไปในความสะดุ้ง, หรือ ในความเหนื่อย, บุรุษ เหนื่อยแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า ได้เหนื่อยแล้ว อนฺนาเทเส ฉท อปวารณ. อจฺฉาทียิตฺถาติ ฉินฺโน, ปฏฺวิจฺฉนฺนํ เคหํ, ปสฺสิตฺติ ปสนฺโน. ปท คติมฺหิ, อฺปฺปชฺชิตฺติ อฺปฺปนฺโน, ฌานํ สฺมาปฺนฺโน. รฺท อสฺสุวิมฺเจเน. รฺณฺโณ.</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ปรโลโป.</p> <p>ในการอาเทศเป็น อนน (คือ) ฉท ธาตุ เป็นไปในความไม่เปิด ผิวพรรณ อันท่านปกปิดแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่าได้ปกปิดแล้ว, เรือน อันท่านปกปิดแล้ว, บุรุษเลื่อมใสแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า เลื่อมใสแล้ว ปท ธาตุ เป็นไปในความไป, พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่าได้อุบัติขึ้นแล้ว, เข้ามานแล้ว รุท ธาตุ เป็นไปในความปล่อยน้ำตา ร้องไห้แล้ว ลบพยัญชนะตัวหลัง</p> <p>ซี ขเย. อิณาเทโส. อชียิตี ชิโน โทโส, ชีมา ซาติ, ชีณิ ธนั.</p> <p>ซี ธาตุ เป็นไปในความสิ้นไป มีการอาเทศ ต เป็น อิณ โทษ สิ้นแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า ได้สิ้นแล้ว, ซาติ สิ้นแล้ว, ทรัพย์สิ้นแล้ว</p> <p>หา จาเค. “กวจิ ธาตุ”ติอาทินา หาทีโต อิณาเทเสณการสส นตต. ปหียิตถาติ ปหิโน กิเลส, ปรีหายิตี ปรีหิโน.</p> <p>หา ธาตุ เป็นไปในความสละ ในการอาเทศ ต เป็น อิณ จาก หา ธาตุ เป็นต้น อาเทศ ณ เป็น น โดยสูตรว่า กวจิ ธาตุ เป็นต้น กิเลส อันท่าน ละได้แล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า ละแล้ว, ละได้รอบแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า ละได้รอบแล้ว</p> <p>อาส อุปเวสเน. อจฉิตี อาสีโน.</p> <p>อาส ธาตุ เป็นไปในความเข้าใกล้ บุรุษ เข้าใกล้แล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า ได้เข้าอยู่ใกล้แล้ว</p> <p>ลี ลีเสเน. ลียิตี ลีโน, นิลีโน. ซี ขเย, ชียิตี ชิโน วิตุตมนุโสจติ, ชิโต วา. ที ขเย. ทีโน. ปี ตบปเน. ปีโน. ลู เณทเน. ลูยิตถาติ ลูโน อิจจาที.</p> <p>ลี ธาตุ เป็นไปในความแอบแฝง นก แอบแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า แอบแล้ว นั่งแล้ว ซี ธาตุ เป็นไปในความชนะ ความแพ้, บุรุษชนะแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า ชนะ</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>แล้ว, หรือว่า ผู้แพ้แล้ว ย่อมตามศาตราจารย์ถึงทรัพย์ ที่ ชาติ เป็นไปในความสิ้น ทิน สิ้นแล้ว ปี ชาติ เป็นไปใน ความอิม ปิน อิมแล้ว ภู ชาติ ในความตัด ต้นไม้ อันท่าน ตัดแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า ตัดแล้ว ดังนี้เป็นต้น</p> <p>วมุ อุกุคิรณ. วมียิตถาติ วนตฺ, วมิตฺ, “ปกกมาทิตฺ นโต จา”ติ นตา เทโส. อคจฉียิตถาติ คโต คาโม ตยา, คามํ คโต วา.</p> <p>วม ชาติ เป็นไปในความ คายออก วัตถุ อันท่านคาย ออกแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า อันท่านคายออกแล้ว, อาเทศ ต เป็น นต ด้วยสูตรว่า ปกกมาทิตฺ นโต จ บ้าน อันท่าน ถึงแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า ได้ถึงแล้ว, หรือ ว่า ไปแล้ว สูบ้าน</p> <p>“คมชนนรรมาทินมนโต”ติ ชาติวนตโลโป. อขณณิตถาติ ชโต ภูโป, อุปพณณิตถาติ อุปพตฺ จิตตฺ, อรมิตฺ รัต, อภีรัต.</p> <p>มีการลบที่สูตรชาติ ด้วยสูตรว่า คมชนนรรมาทินมนโต หลุม อันท่านชุดแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า อันท่านได้ชุด แล้ว, จิต อันท่านเปียดเปียนแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า อัน ท่านเปียดเปียนแล้ว, บุรุษยินดีแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า ได้ยินดีแล้ว, ยินดียิ่งแล้ว</p> <p>มน ณาณ. อมณณิตถาติ มโต, สมมโต.</p> <p>มน ชาติ เป็นไปในความรู้ บุรุษ อันท่านรู้แล้ว เพราะ วิเคราะห์ว่า อันท่านได้รู้แล้ว, อันท่านได้รู้พร้อมแล้ว</p> <p>ตनु วิตถาเร. อตนิตถาติ ตตฺ, วิตตฺ. ยมุ อุปฺรเม. นียจฉิตฺ นียโต.</p> <p>ตनु ชาติ เป็นไปในความแผ่ไป ทรัพย์แผ่ออกแล้ว เพราะ วิเคราะห์ว่า แผ่ออกแล้ว, แผ่ออกกว้างแล้ว ยมุ ชาติ เป็นไปในความงดเว้น บุรุษ งดเว้นแล้ว เพราะวิเคราะห์ ว่า งดเว้นแล้ว</p> <p>“โน, ตมทิตฺ, ติมทิตฺ”ติ จ วัตตเต.</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		บทว่า โน ตมฺหิ และ ติมฺหิ ย่อมเป็นไปตาม
632.	<p>รกาโร จ. เพราะ ต และ ติ ปัจจัย ลบ ร อักษร</p>	<p>รกาโร จ ธาตุมนตฺภูโต โน โหติ ตปฺจฺเจ, ติปฺจฺเจ เย จ ปเร. ปกรียิตถาติ ปกโต กโฏ ภาวตา, กตา เม รกฺขา, กตฺ เม ปุณฺณ. ในเพราะ ต และ ติ ปัจจัย ลบ ร อักษร อันเป็น พยัญชนะสุดท้ายของธาตุด้วย เสือ อันท่าน ทำไว้แล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า อันท่านทำไว้แล้ว, การรักษา อันเรา กระทำแล้ว, บุญ อันเรา กระทำแล้ว “โท ฐสฺส จา”ติ เอตถ จสทฺเทน โฏ ตสฺส. ด้วย จ ศัพท์ ในสูตรว่า โท ฐสฺส จ นี้ อาเทศ ต เป็น ฎ ยถา สุกฺกํ, ทุกฺกํ, ปุเร อกรียิตถาติ ปุรกฺขโต. เหมือนอย่าง สุกฺกํ ทำดีแล้ว, ทุกฺกํ ทำชั่วแล้ว, ต้นไม้ อันท่าน ทำไว้เบื้องหน้าแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า ได้ทำไว้ แล้ว ในเบื้องหน้า “ปุรสมฺปปริหิ กโรติสฺส ขชรา วา ตปฺจฺเจสุ จา”ติ ชกาโร. อาเทศ ก เป็น ข ด้วยสูตรว่า ปุรสมฺปปริหิ กโรติสฺส ขชรา วา ตปฺจฺเจสุ จ ปฺจฺเจยฺหิ สงคมฺม กรียิตถาติ สงฺขโต, อภิสงฺขโต, อุป กรียิตถาติ อุปกฺขโต, อุปกฺขโฏ, ปริกกรียิตถาติ ปริกฺขโต. ธรรม อันปัจจัย ปฺรฺงแต่งแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า อัน ปัจจัยทั้งหลาย กระทำพร้อมแล้ว, อันปัจจัยปฺรฺงแต่งยัง แล้ว, ต้นไม้ อันท่านสอดเข้าแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า อัน ท่านสอดเข้าแล้ว, อันท่านล้อมรอบแล้ว เพราะวิเคราะห์ ว่า อันท่านล้อมรอบแล้ว ตีปฺจฺเจยฺ ปกรณํ ปกติ. สร คติจินฺตยา. อสรฺริติ สโต, วิสฺริติ วิสโฏ, สรณํ สรติ เอตายาติ วา สติ, นีหฺริยิตถาติ นีหโฏ.</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>(อุทาหรณ์) ใน ตี ปัจจัย การกระทำทั่ว ชื่อว่า ปกติ สร ธาตุ เป็นไปในความแล่นไปและคิดถึง บุรุษ ระลึกได้ แล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า ได้ระลึกแล้ว, แผ่ชานออกแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า ชานออกแล้ว, การระลึกได้ ชื่อว่า สติ หรือ วิเคราะห์ว่า เป็นเครื่องระลึก, บุรุษ อันท่าน นำ ออกแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า อันท่านนำออกแล้ว</p> <p>ธ ธาเรน, อุทธรียิตถาติ อุทธรโฏ, อภรียิตถาติ ภโต, ภรณ, ภรติ เอตยาติ วา ภติ</p> <p>ธ ธาตุ เป็นไปในความทรงไว้, หนาม อันท่าน ถอนขึ้น แล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า อันท่าน ถอนขึ้นแล้ว, บุตร อัน ท่านเลี้ยงดูแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า ได้เลี้ยงดูแล้ว, การ เลี้ยงดู ชื่อว่า ภติ หรือ วิเคราะห์ว่า เป็นเครื่องเลี้ยงดู</p> <p>อิการาคมยุตเตสุ “คมิโต” ตีอาทิสู ธาตวนตโลเป สมปตเต</p> <p>เมื่อลบที่สุดธาตุ ในสูตรเป็นต้นว่า คมิตต อัน ประกอบด้วย อี อากม ถึงพร้อมแล้ว</p> <p>“โลโป” ตี วัตตเต.</p> <p>บทว่า โลโป ย่อมเป็นไป</p>
633.	<p>นมการานมนตานิ นียุตตมทิ. เพราะ ต ปัจจัยอันประกอบด้วย อี อากม ไม่ลบ น ม ก และ ร อันเป็น พยัญชนะสุดท้ายของธาตุ</p>	<p>นการ มการ กการ รการ น ธาตวนตานิ โลโป น โหติ อิการาคมยุตเต ตกาเร ปเรติ โลปาภาโว.</p> <p>ในเพราะ ต ปัจจัยอันประกอบด้วย อี อากม ไม่ลบ น ม ก และ ร อันเป็นพยัญชนะสุดท้ายของธาตุ ฉะนั้น จึง ไม่ลบพยัญชนะสุดท้ายของธาตุ</p> <p>อคจฉี คมียิตถาติ วา คมิโต, รमितถาติ รมิโต. เอว วมิโต, นมิโต,</p> <p>บุรุษ ไปแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า ได้ไปแล้ว, ยินดีแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า ยินดีแล้ว เหมือนกัน คายแล้ว น้อม ไปแล้ว,</p> <p>สกี สงกาย. สงกิตโต, สริโต, ภริโต. ตถา ชนิดพัพ,</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>หนิตพฺพํ, คมิตพฺพํ, รमितพฺพํ อิจจาติ.</p> <p>สกี ชาติ เป็นไปในความสงสัย สงสัยแล้ว ระลึกแล้ว เลี้ยวแล้ว เหมือนกัน ฟังชุด, ฟังกำจัด, ฟังไป, ฟังยินดี ดังนี้เป็นต้น</p> <p>นิริยิตถาติ นิหิโต. “กวจิ ชาติ”ติอาทินา ธิสฺส ธิ ตปฺปจฺเจ. เอวํ วิหิโต.</p> <p>ทรัพย์ อันท่านฝังไว้แล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า ฝังไว้แล้ว อาเทศ ธิ เป็น ธิ ด้วยสูตรว่า กวจิ ชาติ เป็นต้น ใน เพราะ ต ปัจจย วิหิโต ก็เหมือนกัน</p> <p>การิตเต อภาวียิตถาติ อตเถ “ภาวกมเมสุ ต”อิติ ตปฺปจฺเจ. “ยถาคมมิกาโร”ติ อิการาคโม, สรโลปาติ.</p> <p>ในการิตปัจจย ลง ต ปัจจยในอรรถว่า ถูกทำให้มีแล้ว ถูกเจริญแล้ว ด้วยสูตรว่า ภาวกมเมสุ ต, ลง อี อักษร อาคม ด้วยสูตรว่า ยถาคมมิกาโร, ลบสระเป็นต้น ภาวโต มคฺโค เตน, ภาวยโต, อปาจียิตถาติ ปาจโต โอทนํ ยญฺยทตโต เทวทตเตน, ปาจยโต, ปาจายโต, ปาจายปยโต, กมฺมํ การียิตถาติ การิตโต, การยิตโต, การายโต, การายปยโต อิจจาติ.</p> <p>มรรค อันเขา เจริญแล้ว ให้เจริญแล้ว, ยัญญทัตต์ อัน เทวทัตต์ ให้หุงแล้ว ซึ่งข้าวสุก เพราะวิเคราะห์ว่า ได้ให้ หุงแล้ว, เป็น ปาจายโต ปาจายปโต ปาจายปยโต ให้หุงแล้ว , บุรุษ อันเขา ให้กระทำแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า ให้ กระทำแล้ว ซึ่งกรรม เป็น การยิตโต การายโต การายปยโต ให้กระทำแล้ว ดังนี้เป็นต้น</p> <p>“ภาวกมเมสุ ต”อิติ เอตถ “ต”อิติ โยควิภาเคน อจฺจนคฺติโกชนตถาติหิ อธิกรณปิ ตปฺปจฺเจ. ลง ต ปัจจย หลังจากธาตุที่มีอรรถว่า ไม่เคลื่อนไหว การไป และการกิน เป็นต้น แม้ในอธิกรณสาธนะ ด้วยการแบ่งสูตรว่า ต ในสูตรนี้ว่า ภาวกมเมสุ ต ยถา อาส อุปเวสเน. อธิกรณ อจฺฉิสฺสุ เอตถ เตติ อิหํ เตสฺ</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>อาสิตฺ ฐานํ. เหมือนอย่าง อาส ธาตุ เป็นไปในความเข้าไปใกล้ ในอภิสารณะ ชนทั้งหลายเหล่านั้น เข้าอยู่แล้ว ในที่นี้ เพราะเหตุนี้ ที่นี้ จึงชื่อว่า เป็นที่เข้าอยู่แห่งชนทั้งหลายเหล่านั้น</p> <p>ภเว อิศ เตหิ อาสิตฺ. กมฺมนิ อยฺ เตหิ อชฺฌาสีโต คาโม. ในภวาสารณะ อันชนเหล่านั้น เข้าอยู่แล้วในที่นี้ ในกัมมสารณะ บ้านนี้ อันชนเหล่านั้น เข้าอยู่แล้ว</p> <p>กตฺตริ อิศ เต อาสิตา. ตถา อฏฺฐสุ เอตฺถาติ อิทฺ เตสฺ จิตฺ จานฺ, อิศ เตหิ จิตฺ, อยฺ เตหิ อธิฏฺฐิตฺ โอกาโส, อิศ เต จิตา. นิสิตฺสุ เอตฺถาติ อิทฺ เตสฺ นิสินฺ จานฺ, อยฺ เตสฺ นิสินฺกาโล, เต อิศ นิสินฺนา. นิปชฺชิสฺสุ เอตฺถาติ อิทฺ เตสฺ นิปฺนฺ จานฺ, อิศ เต นิปฺนนา. ในกัตตฺวารณะ ชนเหล่านั้น เข้าอยู่แล้ว ในที่นี้ เหมือนกัน ชนเหล่านั้น ยืนแล้ว ในที่นี้ เพราะเหตุนี้ ที่นี้ จึงชื่อว่า เป็นที่ยืนแล้ว ของชนเหล่านั้น, อันชนเหล่านั้น ยืนแล้ว ในที่นี้, โอกาสนี้ อันชนเหล่านั้น ตั้งมั่นแล้ว, ชนเหล่านั้น ยืนแล้ว ในที่นี้ ชนทั้งหลาย นั่งแล้ว ในที่นี้ เพราะเหตุนี้ ที่นี้ จึงชื่อว่า เป็นที่นั่ง แห่งชนเหล่านั้น, กาลเป็นที่ชนเหล่านั้นนั่งแล้วนี้, ชนเหล่านั้น นั่งแล้ว ในที่นี้ ชนเหล่านั้น นอนแล้ว ในที่นี้ เพราะเหตุนี้ ที่นี้ จึงเป็นที่นอน ของชนเหล่านั้น, ชนเหล่านั้น นอนแล้ว ในที่นี้</p> <p>ยา คติปาปฺณเน. อยาสุํ เต เอตฺถาติ อยฺ เตสฺ ยาโต มคฺโค, อิศ เตหิ ยาตํ, อยฺ เตหิ ยาโต มคฺโค, อิศ เต ยาตา. ตถา อิทฺ เตสฺ คตฺตฺวานฺ, อยฺ เตสฺ คตฺกาโล, อิศ เตหิ คตฺ, อยฺ เตหิ คโต คาโม, อิศ เต คตา.</p> <p>ยา ธาตุ เป็นไปในความไปถึง ชนเหล่านั้น ได้ไปถึงแล้ว ในมรรคนี้ เพราะเหตุนี้ มรรคนี้ จึงชื่อว่า เป็นที่ไปถึง แห่งชนเหล่านั้น, ชนเหล่านั้น ไปถึงแล้ว ในที่นี้, มรรคนี้ อันชนเหล่านั้น ไปถึงแล้ว, ชนเหล่านั้น ไปถึง</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>แล้ว ในที่นี้. เหมือนกัน ที่นี้ เป็นที่ไปถึง ของชนเหล่านั้น, กาลเป็นที่ไปถึงแล้วของชนเหล่านั้น, ชนเหล่านั้น ไปถึงแล้ว ในที่นี้, บ้านนี้ อันชนเหล่านั้น ไปถึงแล้ว, ชนเหล่านั้น ไปถึงแล้ว ในที่นี้</p> <p>ภุชชีสุ เอตสมินติ อิหิ เตสํ ภุชตภูจฺจํ, อยํ เตสํ ภุชต-กาโล, อิธ เตหิ ภุชโต โอทโน, อิธ เต ภุชตา.</p> <p>ชนทั้งหลาย กินแล้ว ในที่นี้ เพราะเหตุนี้ ที่นี้ จึงชื่อว่า เป็นที่ชนเหล่านั้นกินแล้ว, กาลเป็นที่ชนเหล่านั้นกินแล้วนี้. ชนเหล่านั้น กินแล้ว ในที่นี้, ชนเหล่านั้น กินแล้ว ในที่นี้</p> <p>ปิวิสุ เต เอตถาติ อิหิ เตสํ ปิตํ จานํ, อิธ เตหิ ปิตา ยาคู, อิธ เต ปิตา. ทิสฺสนติ เอตถาติ อิหิ เตสํ ทิฏฺฐภูจฺจํ อิจจาติ.</p> <p>ชนเหล่านั้น ดื่มแล้ว ในที่นี้ เพราะเหตุนี้ ที่นี้ จึงชื่อว่า เป็นที่ดื่ม ของชนเหล่านั้น, ยาคู อันชนเหล่านั้น ดื่มแล้ว ในที่นี้, ชนเหล่านั้น ดื่มแล้ว ในที่นี้ ชนเหล่านั้น ปรากฏแล้ว ในที่นี้ เพราะเหตุนี้ ที่นี้ จึงชื่อว่า เป็นที่ปรากฏ ของชนเหล่านั้น ดังนี้ เป็นต้น</p> <p>“กตตริ กิต”ติ อีโต มณฺฑชุกคตฺติยา “กตตริ”ติ วตเตเต. บทว่า กตตริ จากสูตรว่า กตตริ กิต นี้ ย่อมตามไป โดยวิธีอย่างกบกระโดด</p>
634.	<p>กมฺมนิ ทฺติยาโย กุโธ.</p> <p>เมื่อธาดุมิฑุติยาวิภัตติอรรถกรรณอยู่ ลง กุต ปัจจย ในอรรถกัตฺตฺสาธนะ</p>	<p>กมฺมตเถ ทฺติยาโย วิภตฺติโย วิชฺชมนานายํ ธาตุหิ กตตริ กตฺตฺปจฺจโย โหติ. อิหเมว วจันํ ญาปกํ อภิหิตเถ</p> <p>กมฺมาทิมหิ ทฺติยาทิมภಾವสฺส. ทานํ อทาสีติ อตเถ</p> <p>กตฺตฺปจฺจโย, “กวจิ ธาตุ”ติอาทินา ปจฺจยการสฺส โลโป. ตสฺส อธินาเทโส.</p> <p>เมื่อธาดุมิฑุติยาวิภัตติอรรถกรรณอยู่ ลง กุต ปัจจย หลังจากธาตุทั้งหลาย ในอรรถกัตฺตฺสาธนะ, คำว่า กมฺมนิ ทฺติยาโย นี้ บอกให้รู้ว่า ไม่มีทฺติยาวิภัตติเป็นต้น ในอรรถ</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>กรรมเป็นต้นที่ถูกกัมมวาทกในอาชยาตและกิตกล่าวแล้ว , ลง กต ปัจจัย ในอรรถว่า ได้ให้แล้วซึ่งทาน, ลบ ก อักษรของปัจจัย ด้วยสูตรที่ขึ้นต้นว่า กวจิ ธาตุ, อาเทศ ต ปัจจัย เป็น อินน</p> <p>ทานํ ทินโน เทวทตโต. รกข ปาลเน. สีสํ อรกษิตี สีสํ รกษิตโต, ฆตตํ อภุชิตี ฆตตํ ฆตโต,</p> <p>ครุํ อุปาสิตี ครุมุปาสิโต อิจจาหิ.</p> <p>เทวทตต์ ให้แล้ว ซึ่งทาน รกข ธาตุ เป็นไปในความรักษาชน รักษาแล้ว ซึ่งศีล เพราะวิเคราะห์ว่า ได้รักษาศีลแล้ว , ชน กินแล้ว ซึ่งข้าว เพราะวิเคราะห์ว่า ได้กินข้าวแล้ว ศิษย์นั่งใกล้แล้ว ซึ่งครู เพราะวิเคราะห์ว่า ได้เข้านั่งใกล้ครูแล้ว ดังนี้เป็นต้น</p>
635.	<p>ภยาทีหิ มติพุธิปุชาทีหิ จ กโต.</p> <p>ลง กต ปัจจัย หลังจาก ภิ ธาตุเป็นต้น และหลังจาก มน พุธ และ ปุช ธาตุเป็นต้น</p>	<p>ภีอิจเจวมาทีหิ ธาตุหิ, มติ พุธิ ปุชาทีหิ จ กตปปัจจโย โหติ. โส จ “ภาวกมเมสุ กิจจกตชตถา”ติ วุตตตถา ภาวกมเมสุเวว ภาวตี.</p> <p>ลง กต ปัจจัย หลัง ภิ ธาตุอย่างนี้เป็นต้น และหลังจาก มติ พุธิ และ ปุช เป็นต้น, อนึ่ง กต ปัจจัยนั้นจะลงเฉพาะในอรรถภาวสาธนะและกัมมสาธนะเท่านั้น เพราะท่านกล่าวไว้แล้วด้วยสูตรว่า ภาวกมเมสุ-กิจจกตชตถา</p> <p>ภี ภเย. อภายิตถาติ ภิถํ ภาวตา. สุป สเย. อสุปียิตถาติ สุตตํ ภาวตา. เอวํ สยิตํ ภาวตา. อส โภชเน. อสิตํ ภาวตา, ปจิตโต โอทโน ภาวตา.</p> <p>ภิ ธาตุ เป็นไปในความกลัว อันท่านกลัวแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า อันท่านได้กลัวแล้ว สุป ธาตุ เป็นไปในความนอน อันท่าน นอนแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า ได้นอนแล้ว เหมือนกัน สยิตํ อันท่านนอนแล้ว อส ธาตุ เป็นไปในความกิน อันท่าน กินแล้ว, ข้าวสุก อันท่าน หุงแล้ว</p> <p>อิธ มตยาทโย อิจฉตถา, พุธิอาทโย ภาณตถา.</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ในที่นี้ มติ ธาตุเป็นต้น มีอรรถว่า ปรารธนา, พุธิ ธาตุเป็นต้น มีอรรถว่า รู้</p> <p>มน ญาณ, สัมพุโพ. “พุธมาทิตเถ กตตริ”ติ ตปฺปจฺเจ สมปเต อิมินา กมฺมิ กตปฺปจฺโย, “คม ขนา”ติอาทินา ธาตฺวนตฺโลโป, รณฺญา สมฺมโต.</p> <p>มน ธาตุ เป็นไปในความรู้, มี ส อุกฺกข้างหน้า เมื่อใกล้จะลง ต ปจฺจย ด้วยสูตรว่า พุธมาทิตเถ กตตริ, ให้ลง กต ปจฺจย ในอรรถกัมมสาธนะ ด้วยสูตรนี้, ฌปยฺยชฺนะสุดท้ยของธาตุ ด้วยสูตรที่ขึ้นต้นว่า คม ขน, ขน ผู้อันพระราชา รู้พร้อมแล้ว</p> <p>กปฺป ตกฺกเน, สงกปฺปิโต. ธ ธารณ, จุราทิตตา เณ, วุทธิ, อิการาคโม, สรโลปาติ, อวธาริโต.</p> <p>กปฺป ธาตุ เป็นไปในความดำริ, ขน อันพระราชาดำริแล้ว</p> <p>ธ ธาตุ เป็นไปในความทรง, ลง เณ ปจฺจย เพราะเป็น ธาตุหมวด จุร เป็นต้น, มีการพฤทธิ อ เป็น อา, ลง อี อาคม, ฌสฺระเป็นต้น, เป็น อวธาริโต ขน อันพระราชา กำหนดแล้ว</p> <p>พุธ อวคฺมเน. อวพุชฺฉิตฺถาติ พุทฺโธ ภควา มหฺเสสกฺเขหิ เทวมฺนุสฺเสหิ. อิ อชฺฌยเน, อธิยิตฺถาติ อธิโต.</p> <p>พุธ ธาตุ เป็นไปในความรู้จัก พระผู้มีพระภาคเจ้า อันเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย รู้จักแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า อันท่านทั้งหลาย รู้จักแล้ว อี ธาตุ เป็นไปในความรู้, ขน อันท่านกำหนดแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า อันท่าน กำหนดแล้ว</p> <p>อิ คตฺติมฺหิ. อภิสฺมิโต. วิท ญาณ. อเวทียิตฺถาติ วิทิตโต.</p> <p>ธ อวโพธเน. อณฺณายิตฺถาติ ณาโต.</p> <p>อิ ธาตุ เป็นไปในความไป พระธรรม อันสาวก ถึงพร้อมเฉพาะแล้ว วิท ธาตุ เป็นไปในความรู้ พระธรรม อันสาวก รู้แล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า ได้รู้แล้ว ณา ธาตุ เป็นไปในความตรัสรู้ พระธรรม อันสาวก รู้แล้ว เพราะ</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>วิเคราะห์ว่า ได้รู้แล้ว</p> <p>วิธ เวธเน. ปฏิวิฆิตถาติ ปฏิวิทโธ ธมโม.</p> <p>วิธ ธาตุ เป็นไปในความแทงตลอด พระธรรม อันสวาก แทงตลอดแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า แทงตลอดแล้ว</p> <p>ตกก วิตกเก, ตกกีโต.</p> <p>ตกก ธาตุ เป็นไปในความตริก, พระธรรม อันสวาก ตริก แล้ว</p> <p>ปุชนตเถสุ ปุช ปุชาย. อปุชียิตถาติ ปุชิตอ ภควา.</p> <p>ในอรรถว่าบุชา ปุช ธาตุ เป็นไปในความบุชา พระผู้มี พระภาคเจ้า อันสวาก บุชาแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า ได้ บุชาแล้ว</p> <p>จาย สนตานุชเนสุ อปบุพโพ. อปจายิตอ.</p> <p>จาย ธาตุ เป็นไปในความสืบทอดและบุชา มี อป เป็นบท หน้า พระธรรม อันพระพุทเจ้าบุชาแล้ว</p> <p>มาน ปุชาย. มานิตอ. จิ จเย. อปจิตอ. วนท อภิวนทเน. วนทิตอ. กร กรณ. สกุกโต. สกการ ปุชาย. สกการิตอ อิจจาที.</p> <p>มาน ธาตุ เป็นไปในความบุชา ครู อันศิษย์บุชาแล้ว จิ ธาตุ เป็นไปในความก้อ พระธรรม อันท่านย่าเกรงแล้ว</p> <p>วนท ธาตุ เป็นไปในความกราบไหว้ ครู อันศิษย์ กราบ ไหว้แล้ว กร ธาตุ เป็นไปในความกระทำ ครู อันศิษย์ เคารพแล้ว สกการ เป็นไปในความบุชา ครู อันศิษย์บุชา แล้ว ดังนี้เป็นต้น</p> <p>หุโต หุตาวี หุตวา วุตโต วุสิตชินณโก ปกกั ปกุกนตโก ชาโต จิตอ รุพโห พุกุกุชิตอ. คีตัง นจจัม ชิตอ ทิฏฐโธ ตุกุโธ ยิกุโธ จ ภคควา วุตตถจ คุตโต อจฉินโน ปหิโน คมิโต คโต. กโตภิสงขโต ภุตตัง จานัง ครุมุปาสีโต ภิตถจ สมมโต พุทโธ ปุชิตตีกาลิกา. ศัพททั้งหลายอันเป็นไปในอดีตกาล คือ หุโต</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายณะ	วุตติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>หุตาวี หุตวา บุษาลแล้ว บวงสรวงแล้ว, วุตโถ อยู่แล้ว, วุสิต อยู่จบแล้ว, ชินณโก แก่แล้ว, ปกข์ สุขแล้ว, ปกกนตโก หลีกไปแล้ว, ชาโต เกิดแล้ว, จิโต ตั้งอยู่แล้ว, รุฬโห งอกขึ้นแล้ว, พุกุกชีโต ปรารณากินแล้ว, คีตัม การสวด, นจจัม การพ้อนรำ, ชิโต ถูกชนะแล้ว, ทิฏฐโธ ถูกเห็นแล้ว, ตุฏฐโธ ยินดีแล้ว, ยิฏฐโธ ถูกบูชาแล้ว, ภคควา ถูกทำลายแล้ว, วุตตัม ถูกกล่าวแล้ว, คุตโต ถูกคุ้มครองแล้ว, อจฉินโน ถูกชิงเอาแล้ว, ปหิโน ถูกละแล้ว, คมิโต ไปแล้ว, คโต ไปแล้ว, กโต ถูกทำแล้ว, อภิสงชโต ถูกปรุงแต่งแล้ว, ภูตตัม ฐานิ สถานที่กิน, ครมฺปาสิโต อยู่ใกล้ชิดครุแล้ว, ภูตติ ความกลัว ถูกกลัวแล้ว, สมมโต ถูกสมมุติแล้ว, พุทโธ ถูกรู้จักแล้ว, ปุชิตो จ และ ถูกบูชาแล้ว</p> <p>อดีตปัจฉยนตนโย วิธีของบทอันมีปัจจัยในอดีตกาลอยู่ท้าย จบแล้ว</p>

ตเวตฺวานาติปัจฉยนตนโย

วิธีของบทอันมี ตเว และ ตุ ปัจจัยเป็นต้นอยู่ท้าย

“ปุณฺณานิ กาคตุมิจฉิ อิจฉติ อิจฉิสสตี วา”ติ วิคคเห

(อุทาหรณ์) ในรูปวิเคราะห์ว่า ปรารณนาแล้ว ย่อมปรารณนา หรือว่า จักปรารณนา เพื่อทำบุญ

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายณะ	วุตติ (คำอธิบายสูตร)
636.	<p>อิจฉตฺเถสุ สมานกตฺตฺเถสุ ตเวตฺ วา. เมื่อธาตุที่มีอรรถปรารณนา มีกัตตา เดียวกัน ลง ตเว และ ตุ ปัจจัย บ้าง</p>	<p>อิจฉา อตโถ เยสํ เต อิจฉตฺเถ. ความปรารณนา เป็นอรรถ ของธาตุเหล่าใด ธาตุ เหล่านั้น ชื่อว่า มีความปรารณนาเป็นอรรถ เตสุ อิจฉตฺเถสุ ธาตุสุ สมานกตฺตฺเถสุ สนเตสุ สพพธาตฺตฺหิ ตเว ตุอิจเจเต ปจฺจยา โหนติ วา “ตเวตฺ วา”ติ โยควิภาเคน ตทตฺถกฺกริยาณญจ. เต จ กิตกตฺตา กตฺตริ</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>โหนติ.</p> <p>เมื่อธาตุทั้งหลาย เหล่านั้น อันมีความปรารถนาเป็น อรรถ มีกัตตาเสมอกัน มีอยู่ ลง ตเว ตฺ หลังธาตุทั้งปวง ได้บ้าง และลงในอรรถของกิริยาซึ่งมีอรรถนั้น โดยการ จำแนกการประกอบด้วยสูตรว่า ตเวตฺ วา อนึ่ง ปัจจัย เหล่านั้น ลงในกัตตสาธนะ เพราะเป็น กิต “กโรตีสฺส, วา”ติ จ วตตเต. บทว่า กโรตีสฺส และ วา ย่อมตามไป</p>
637.	<p>ตเวตฺนาทิสฺส กา. เพราะ ตเว และ ตฺน ปัจจัยเป็นต้น อาเทศ กร ธาตุเป็น กา บ้าง</p>	<p>ตเวตฺน อิจฺเจวมาทิสฺส ปจฺจเยสฺส ปเรสฺส กโรตีสฺส ธาตฺสสฺส กาเทโส โหติ วา. อาทิสฺสทฺเทน ตฺตฺวาน ตฺวา ตพฺเพสฺส จ.</p> <p>เพราะ ตเว และ ตฺน ปัจจัยเป็นต้น มีการอาเทศ กร ธาตุเป็น กา บ้าง ด้วย อาทิ ศัพท์ ใน ตฺตฺวาน ตฺวา และ ตพฺพ ปัจจัย ก็ อาเทศ กร เป็น กา ได้ “ตฺทฺริตฺสมาสกิตกา นามวาทเวตฺนาทิสฺส จา”ติ เอตถ “อตเวตฺนาทิสฺส”ติ นามพฺยปเทสฺส นิสฺสนโต ตทฺนตฺนํ นิปาทตฺตํ สิทฺธํ ภาติ. บททั้งหลายที่มีปัจจัยนั้นอยู่ท้าย สำเร็จเป็นเพียงนิบาต เพราะห้ามการตั้งชื่อว่า นาม ด้วยคำว่า เว้น ตเว ตฺ ใน สูตรนี้ว่า ตฺทฺริตฺสมาสกิตกา นามวาทเวตฺนาทิสฺส จ ตโต นิปาทตฺตา ตเวตฺนมนตโต “สพฺพาสมาวุโส”ติ- อาทินา วิภตฺติโลโป. หลังจากศัพท์ที่มี ตเว แล ตฺ ปัจจัยอยู่ท้ายนั้น มีการลบ วิภตฺติ ด้วยสูตรเป็นต้นว่า สพฺพาสมาวุโส เพราะเป็น เพียงนิบาต โส ปุณฺณานิ กาทเว อิจฺฉติ, กาทฺมุจฺฉติ. ชนนั้น ย่อมปรารถนา เพื่อทำบุญ กาเทศภาเว “ตฺตฺนตพฺเพสฺส วา”ติ รการสฺส ตตฺตํ. ในที่ที่ไม่อาเทศเป็น กา ให้อาเทศ ร เป็น ต ด้วยสูตรว่า</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p> ตุ่มตพเพสุ วา กตตุ กามาตีติ กตตุกาโม, อภิสงขริตุมากงขติ. ขน พรารธนา เพื่อทำ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมใคร่เพื่อ ทำ ย่อมปรารธนา เพื่อปรุงแต่ง ตถา สหุทธมม โสตเว, โสตุ, สุนิตุ วา ปตเถติ. เอว อนุก วิตุ, ปจิตตุ, คนตุ, คมิตตุ, ขนตุ, ขนิตตุ, หนตุ, หนิตตุ, มนตุ, มนิตตุ, หริตุ, อนุสสริตุมิจจติ. เอตถ อิการยุตตมฺหิ “นม กราน”มิจจาทีนา ปฏิสัทธตตนา ธาตวนตโลโป. เหมือนกันนั้น ย่อมปรารธนา เพื่อฟัง เพื่อฟัง หรือ เพื่อฟัง ซึ่งพระสัทธรรม เหมือนกัน พรารธนา เพื่อเสวย เพื่อหุงต้ม เพื่อไป เพื่อไป เพื่อชุต เพื่อชุต เพื่อฆ่า เพื่อ ฆ่า เพื่อรู้ เพื่อรู้ เพื่อนำไป เพื่อตามระลึก ในอุทาหรณ์ เหล่านี้ ในเพราะการประกอบด้วย อิ อาคม จึงไม่ลบ ที่สุดธาตุ เพราะถูกห้ามแล้ว ด้วยสูตรเป็นต้นว่า นมกราน ตถา ตฺท พยถเน. ตฺทิตตุ, ปวิสิตตุ, อุททิสิตตุ, โหตุ, สยิตตุ, เนตุ, ชุโหตุ, ปชทิตตุ ปหาตุ, ทาตุ, โรหตุ, รุณฺธิตุ. ตฺตฺนาที- สฺปิ โยควิภาเคน กตตริ วิกฺรณปฺจจยา, สรโลปาที จ. เหมือนกันนั้น ตฺท ธาตุ เป็นไปในความที่มแทง เพื่อที่ม แทง เพื่อเข้าไป เพื่อยกแสดง เพื่อเป็น เพื่อนอน เพื่อ นำไป เพื่อบวงสรวง เพื่อเว้น เพื่อละ เพื่อให้ เพื่อปิด เพื่อกัน แม้ในเพราะ ตฺ และ ตฺนาที ปัจจัยเป็นต้น ก็ลง ปัจจัยประจำหมวดธาตุ ในกัตตุ โดยการจำแนกสูตร, และมีวิธีการลบสระเป็นต้น โภตตุ ภูถฺชิตตุ, ฉตตุ, ฉินฺทิตตุ, สิทฺพิตตุ, โภทฺธฺ, พุชฺฉิตตุ, ชายิตตุ, ขนิตตุ, ปตตุ, ปาปฺณิตตุ, เซตฺ ชินิตตุ, เกตฺ กิณิตตุ, วินิจฺเจตตุ, วินิจฺฉินิตตุ, ฌาตุ, ชานิตตุ, คเหตฺ คณฺทิตตุ, โจเรตฺ โจรยิตตุ, ปาเลตฺ ปาลยิตตุ. เพื่อกิน เพื่อตัด เพื่อเย็บ เพื่อรู้ เพื่อตรัสรู้ เพื่อเกิด เพื่อ บรรลุ เพื่อชนะ เพื่อซื้อ เพื่อวินิจฉัย เพื่อรู้ เพื่อรับ เพื่อ </p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ลัก เพื่อรักษา</p> <p>การิตะ ภาเวตุ, ภาวยิตุ, การะตุ, การยิตุ, การาเปตุ, การาปิตุ, มิจจติ อิจจาทิ.</p> <p>ในการิตปัจจย ย่อมปรารถนา เพื่อให้เกิดมี เพื่อให้ทำ ดังนี้เป็นต้น</p> <p>“ตเวตุ วา”ติ โยควิภาเคน กุริยตถกุริยายญจ คมมมานาย ตุปัจจโย. ยถา สุพุทฺธํ วุทฺขามิ, โภตตุ วุชติ. โภชนาย วุชติติ อตถโถ. เอวํ ทนฺนํ จจฺจติ, คนฺตุมารภติ. คนฺตํ ปโยชยติ, ทสเสตฺตุมาท อิจจาทิ.</p> <p>และเมื่อรู้การกระทำความหมายของกิริยา โดยการ จำแนกสูตรว่า ตเวตุ วา ลง ตุ ปัจจย เช่น เราจักกล่าว เพื่อความรู้ง่าย, ย่อมไปเพื่อกิน อธิบายว่า ไปกิน เหมือนกัน ไปเพื่อกิน ปรารถนาเพื่อไป เตรียมตัวเพื่อไป, กล่าวเพื่อแสดง ดังนี้เป็นต้น</p> <p>“ตุ”มิตี วตตเต. บทว่า ตุ ย่อมตามไป</p>
638.	<p>อรหสกกาทิสฺส จ. ลง ตุ ปัจจย ในอรรถ อรหะ (สมควร) และ สักกะ (อาจ สามารถ) เป็นต้นด้วย</p>	<p>อรหสกกภาพพานุจฺจวิภาณูรูปิจฺเจวมาทีสวตฺเตสุ ปยุชฺชมานิสฺส สพฺพธาตฺตฺติ ตุปัจจโย โหติ. จสทฺเทน กาล- สมยเวลายาทิสฺสปี.</p> <p>เมื่อประกอบอรรถว่า อรหะ (สมควร) สักกะ (อาจ สามารถ) ภัพพะ (สมควร) อนุจฺจวิกะ (สมควร) และ อนุรูปะ (สมควร) อย่างนี้เป็นต้น ลง ตุ ปัจจยหลังธาตฺ- ทังปวงด้วย, ลง ตุ ปัจจย แม้ในอรรถว่า กาละ สมยะ และ เวลา เป็นต้น ด้วย จ ศัพท์</p> <p>นินท ครหาย. โภ ตํ นินทิตฺตุมรหติ, ราชา อรหสิ ภาวิตุ, อรโห ภาว วตฺตตุ. สกกา เซตุ ฐเนน วา, สกกา ลทฺตฺติ, กาคฺตุ สกฺขิสฺสตี.</p> <p>นินท ธาตุ เป็นไปในความติเตียน ใคร ย่อมควร เพื่ออัน ติเตียนท่านได้, ท่านควรเพื่ออันเป็นพระราช, ท่านควร</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>เพื่ออันกล่าว. หรือใครอาจเพื่อชนะด้วยทรัพย์ได้, อาจเพื่ออันได้, จักอาจเพื่ออันทำ.</p> <p>ภพโพ นิยาม โอกกมิตุ, อภพโพ กาคู. อนุจฉวิโก ภวทานัน ปฏิกคเหตุ. อิทธิ กาคู อนุรูป.</p> <p>ควรเพื่อหยั่งลงสู่มรรค, ไม่ควรเพื่ออันทำ ท่านควรเพื่อรับทาน เหตุนี้ควรเพื่อทำ</p> <p>ทานัน ทาคู ยุตต์, ทาคู วัตตญจ ลพภติ, เอว วมุณฺธิ ภาสิตุ, ฉินทิตุ น จ กปปติ อิจจาติ.</p> <p>ควรเพื่อให้ทาน, ย่อมได้เพื่ออันให้และการกล่าว, ย่อมควรเพื่อการกล่าวอย่างนี้, และย่อมไม่ควรเพื่ออันตัด ดังนี้ เป็นต้น</p> <p>ตถา กาลิ ภูณฺชิตุ, สมโย ภูณฺชิตุ, เวลา ภูณฺชิตุ. เหมือนกันนั้น เป็นเวลาเพื่อกิน, เป็นสมัยเพื่อกิน, เป็นเวลาเพื่อกิน</p> <p>“ตุ”มีติ วัตตเต.</p> <p>บทว่า ตุ ย่อมตามไป</p>
639.	<p>ปัตตวจน อลमतฺเตสุ จ.</p> <p>ลง ตู ปัจจย ในอรรถปัตตตะ (สมควร) ในบรรดาอรรถของ อล คัพพ ด้วย</p>	<p>อลमतฺเตสุ ปัตตวจน สติ สพพธาตฺหิ ตูปจฺจโย โหติ. อลสพพสส อตถา อลมตฺตา ภูสนปริยตฺตินิวารณา.</p> <p>เมื่อจะกล่าวอรรถปัตตตะ (สมควร) ในบรรดาอรรถของ อล คัพพ ลง ตู ปัจจย หลังจากธาตุทั้งปวง, อรรถของ อล คัพพ ชื่อว่าอลมตฺเต ได้แก่ ภูสนะ (ประดับ) ปริยตฺติ (อาจ สามารถ สมควร) และนิวารณะ (ห้าม)</p> <p>เตสุ อลमतฺเตสุ. ปตฺตสส วจนัน ปัตตวจนัน.</p> <p>ในอรรถของ อล คัพพ เหล่านี้, การกล่าวอรรถสมควร ชื่อว่าปัตตวจนะ</p> <p>อลเมว ทานานิ ทาคู, อลเมว ปุณฺณานิ กาคู. สมปตฺตเมว ปริยตฺตเมวาติ อตฺโถ.</p> <p>ควรทีเดียว เพื่อให้ทาน, ควรทีเดียว เพื่อทำบุญ อธิบายถึงพร้อม สมควรจริงๆ</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายณะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>กตวา กมมํ อคจฉิ คจฉติ, คจฉิสสตีติ วา อตเถ ในอรรถว่า ทำกรรมแล้วจึงไป ย่อมไป จักไป</p>
640.	<p>ปุพฺพกาเลกตตูกานํ ตุนตฺวานตฺวา วา. ลง ตุน ตฺวาน และ ตฺวา ปัจจัย ในกิริยา ที่ทำก่อน ของธาตุที่มีกัตตาเดียวกัน บ้าง</p>	<p>ปุพฺพกาโลติ ปุพฺพกิริยา. เอโก กตฺตา เยสํ เต เอกกตตูกา. เตสํ เอกกตตูกานํ สมนกตตูกานํ ธาตุ- นมนฺตเร ปุพฺพกาเล วตฺตมานธฺาตุมหา ตุน ตฺวาน ตฺวา- อิจฺเจเต ปจฺจยา โหนฺติ วา. คำ ว่า ปุพฺพกาโล ได้แก่ กิริยาที่ทำก่อน, เหล่าธาตุที่ มีกัตตาเดียวกัน ชื่อว่า เอกกตตูกะ, ลงปัจจัยเหล่านี้คือ ตุน ตฺวาน และ ตฺวา บ้าง หลังธาตุที่เป็นไปในกิริยา ที่ทำก่อน ระหว่างธาตุที่มีกัตตาเหมือนกันเหล่านั้น วาสทฺสส ววตฺถิตฺวิภาสตฺตา ตุนปฺปจฺจโย กตฺถจฺยเ ภวติ. ลง ตุน ปัจจัย ในบางอุทาหรณ์เท่านั้น เพราะ ว่า ศัพท์ กล่าวกำหนดไว้ เต จ กิตฺสณฺณตฺตา “เอกกตตูกาน” นฺติ วุตตตฺตา จ กตฺตริเยว ภวฺนฺติ. ลงปัจจัยเหล่านั้นในกัตตฺสาธนะเท่านั้น เพราะเป็นกิต และเพราะท่านกล่าวไว้ว่า มีกัตตาเดียวกัน ตฺเน “ตเวตฺตฺนาทิสฺสกา” ตี กาเทโส. นิปาทตฺตา สิโลโป. ในเพราะ ตุน ปัจจัย อาเทศ กรฺ เป็น กา ด้วยสูตรว่า ตเว ตฺนาทิสฺส กา, เพราะเป็นนิบาต จึงลบ สิ วิภตฺติ โส กาทฺน กมมํ คจฉติ, อกาตฺน ปุณฺณ กิลฺมฺิสฺสนฺติ สตฺตา. ชนฺนํ ทำกรรมแล้ว จึงไป, สัตว์ทั้งหลาย ไม่ได้ทำบุญ แล้วจักลำบาก ตฺวานตฺวาสุ “รกาโร จา” ตี ธาตฺวนฺตฺโลโป. เพราะ ตฺวาน และ ตฺวา ปัจจัย ลบพยัญชนะสุดท้ายของ ธาตุ ด้วยสูตรว่า รกาโร จ กมมํ กตฺวาน ภทฺรํ, ทานาทีนิ ปุณฺณานิ กตฺวา สคฺคํ</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>คจฉติ, อภิสงขริตวา, กริตวา.</p> <p>กระทำกรรมอันเจริญ, ทำบุญมีทานเป็นต้นแล้วย่อมไปสวรรค์, ประดับแต่งแล้ว,กระทำแล้ว</p> <p>ตถา สัพพิตวา, ซายิตวา, ซนิตวา, ฌมมํ สุตวา, สุตวาน ฌมมํ โมหติ, สุนิตวา, ปตวา, ปาปุณิตวา, กิณิตวา, เซตวา, ซินิตวา, ซิตวา.</p> <p>เหมือนกัน เย็บแล้ว เกิดแล้ว ฟังธรรม ฟังธรรมแล้วย่อมบันเทิง ฟังแล้ว บรรลุแล้ว ซื่อแล้ว ชนแล้ว</p> <p>โจเรตวา, โจรยิตวา, ปุเชตวา, ปุชยิตวา.</p> <p>ลักแล้ว บูชาแล้ว</p> <p>ตถา เมตตํ ภาเวตวา, ภาวยิตวา, วิหารํ กारेตวา, การยิตวา, การาเปตวา การापยิตวา สคคํ คมิสสนติ อิจจาที.</p> <p>เหมือนกัน เจริญเมตตาแล้ว ให้สร้างวิหารแล้ว จักไปสวรรค์ ดังนี้ เป็นต้น</p> <p>บุพพกาเลติ กิमतถ. ปจติ ปจติ. เอกกตตุกานนติ กิ. ภูตเต เทวตเต ยถยทตโต วชติ.</p> <p>บทว่า บุพพกาเล มีไว้เพื่อประโยชน์อะไร ย่อมสวด ย่อมหุง บทว่า เอกกตตุกานน มีไว้เพื่อประโยชน์อะไร เมื่อเทวทัตต์กีนิมแล้ว ยัญญทัตต์จิงไป</p> <p>“อุปตวาน นที ปพพโต, อติกมม ปพพตํ นที”ติ-อาทีสุ ปน สพพตถ “ภาวตี”ติ สมพนธโต เอกกตตุกตา, ปุพพกาลตา จ คมยเต.</p> <p>ส่วน ความมีกัตตาเป็นอันเดียวกัน และความเป็นบุพพกาล ภูรู้อยู่ เพราะสัมพันธ์เข้ากับบทว่า ภาวติ ในวากยะทั้งหลายทั้งปวง มีวากยะว่า มีภูเขาไม่ถึงแม่น้ำ , มีแม่น้ำเลยภูเขา เป็นต้น</p> <p>“วา”ติ วตเต.</p> <p>บทว่า วา ย่อมตามไป</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
641.	<p>สพเพหิ ตุนาทีนํ โย. หลังจากธาตุทั้งปวง อาเทศ ตุน ปัจจย เป็นต้น เป็น ย บ้าง</p>	<p>สพเพหิ โสปสคคานุปสคเคหิ ธาตุหิ ปเรสํ ตุนาทีนํ ปจจยานํ ยสพทาเทโส โหติ วา. อาเทศ ตุนาที ปัจจย ซึ่งลงหลังธาตุ ที่มีอุปสัคหรือไม่ มีอุปสัค ได้ทุกตัว เป็น ย ได้บ้าง</p> <p>วณท อภิวนทเน อภิปุพโพ. ตวาปจจยสส โย, อิการาคโม จ. วณท ธาตุ เป็นไปในความอภิวาท มี อภิ เป็นบทรหน้า อาเทศ ตวา ปัจจย เป็น ย, และลง อิ อาคม อภิวนทีย ภาสิสสํ, อภิวนทิตวา, วณทีย, วณทิตวา. ข้าพเจ้า อภิวาทแล้ว จักกล่าว, อภิวาทแล้ว, วันทาแล้ว, ไหว้แล้ว ตถา อภิภุย, ทวิตตรสสตตานิ, อภิภวิตวา, อภิภิตวา. เหมือนกัน ครอบงำแล้ว, มีการช้อน ย และร้สสะ อุ เป็น อุ , ครอบงำแล้ว, ครอบครองแล้ว สิ เสวयी. “กวจิ ธาตุ”ติอาทีนา อิการสส อาตต์, นิสสาย, นิสสิตวา. สิ ธาตุ เป็นไปในความเสพ อาเทศ อิ อาคม เป็น อา ด้วยสูตรที่ขึ้นต้นว่า กวจิ ธาตุ, จึงเป็น นิสสาย, นิสสิตวา อาศัยแล้ว ภช เสวयी, “ตถา กตตริ จา”ติ ปุพพรูปตต์, วิภชช, วิภชีย, วิภชิตวา. ภช ธาตุ เป็นไปในความคบ, อาเทศ ตุนาทีปัจจย เป็นเหมือนพยัญชนะข้างหน้า ด้วยสูตรว่า ตถา กตตริ จ วิภชช, วิภชีย, วิภชิตวา แจกแจงแล้ว ทิส อติสชชเน. อุททิสส, อุททิสีย, อุททิสิตวา. ปวิสส, ปวิสีย, ปวิสิตวา. ทิส ธาตุ เป็นไปในความแสดง อุททิสส, อุททิสีย, อุททิสิตวา ยกขึ้นแสดงแล้ว ปวิสส, ปวิสีย, ปวิสิตวา. เข้าไปแล้ว นี ปาปุณเ, อุปนีย, อุปเนตวา. อติเสยย, อติเสยิตวา.</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายณะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>นี ธาตุ เป็นไปในความนำเข้าไป, นำเข้าไปแล้ว นอนแนบแล้ว โอหાય, โอหิตวา, ขหิตวา, หิตวา. อาทาย, อาทียิตวา. ละแล้ว, สละแล้ว, ถือเอาแล้ว. “ทิวาทิโต โย”ติ ยปฺปจฺจโย, “กฺวจิ ธาตุ”ติอาทินา ธาตฺวนตฺสสิกาโร จ. ลง ย ปัจจย ด้วยสูตรว่า ทิวาทิโต โย, และการอาเทศ สระสุดท้ายของธาตุ เป็น อิ ด้วยสูตรที่ขึ้นต้นว่า กฺวจิ ธาตฺ ทตฺวา, ทตฺวาน. ปิธาย, ปิททิตฺวา, ภูณฺชีย, ภูณฺชิตฺวา, โภตฺวา. ให้แล้ว, ปิดแล้ว, กินแล้ว วิเจยฺย, วิจินิตฺวา. วิณฺณาย, วิชานิตฺวา, ฌตฺวา. วิจัยแล้ว. รู้วิเศษแล้ว, รู้แล้ว, ทราบแล้ว “ยถาคมฺ, ตฺนนาทิสฺ”ติ จ วตฺตเต. บทฺว่า ยถาคมฺ และ ตฺนนาทิสฺ ย่อมตามไป</p>
642.	<p>ทณฺตโต โย กฺวจิ. เพราะตฺนนาทิสฺ ปัจจย ลง ย อากมฺ หลังจาก ธาตุที่มี ทฺ และ ฐ อยู่สุดท้ายบ้าง ตาม สมควร</p>	<p>ทการธการณฺเตหิ ธาตฺวหิ ยถาคมฺ ยการากโม โหติ กฺวจิ ตฺนนาทิสฺ ปจฺจเยสฺ. ยวโต ทการสฺส ชกาโร. เพราะตฺนนาทิสฺ ปัจจย ลง ย อักษรอากมฺ หลังจากธาตุที่มี ท และ ฐ อักษรอยู่สุดท้ายบ้าง ตามสมควร, อาเทศ ทฺย เป็น ช, (ซ้อน ช) สมาปชฺชิตฺวา, อุปปชฺชิตฺวา, ภิชฺชิตฺวา, นิชฺชิตฺวา คโต. เข้าแล้ว, เกิดขึ้นแล้ว, แยกแล้ว, ขาดไปแล้ว พฺฐ อวคฺมเน. “ตถา กตฺตริ จา”ติ สธาตฺวนตฺสส ยการสฺส จวคฺโค. พฺชฺณีย, พฺชฺณิตฺวา. วิรชฺณีย, วิรชฺณิตฺวา. รุณฺณีย, รุณฺณิตฺวา. พฺฐ ธาตุ เป็นไปในความตรัสรู้ อาเทศ ย กับพยัญชนะ สุดท้ายของธาตุ เป็น จวรรค ด้วยสูตรว่า ตถา กตฺตริ จ ตรัสรู้แล้ว ผิดแล้ว, ปิดแล้ว</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>“ตุนาทีน”นฺติ อธิกาโร, “วา”ติ จ. บทว่า ตุนาทีน และ วา ย่อมตามไปไกล</p>
643.	<p>จนนฺเตหิ รจจํ. หลังจากธาตุที่มี จ และ น อยู่ท้าย อาเทศตุนาทีปัจจย เป็น รจจ บ้าง</p>	<p>จการณการนฺเตหิ ธาตุหิ ปเรสฺส ตุนาทีนํ ปจฺจยानํ รจจาเทโส โหติ วา, “รจจ”นฺติ โยควิภาเคน อณฺณสฺมาปี. หลังจากธาตุที่มี จ และ น อักษรอยู่ท้าย อาเทศตุนาที ปัจจย เป็น รจจ บ้าง, หลังจากธาตุอื่น อาเทศด้วย รจจ โยควิภาคะ วตฺถิตฺติวิภาสโตโย วาสทโท. ราทีโลโป. วสฺสทฺทฺในสูตรนี้ มีอรรถกล่าวกำหนด ลบ ร เป็นต้น วิจ วิเวจเน, วิบุพฺโพ. วิวิจจ, วิวิจจิตฺวา, “โย กฺวจิ”ติ โยควิภาเคน ยการาคโม. วิจ ธาตุ เป็นไปในความสังัด, มี วิ เป็นบทหน้า สังัดแล้ว ลง ย อาคม ด้วยการแบ่งสูตรว่า โย กฺวจิ ปจ ปาเก. ปจจ, ปจฺจย, ปจฺจิตฺวา. วิมุจจ, วิมุจฺจิตฺวา. ปจ ธาตุ เป็นไปในความหุง หุงต้มแล้ว พันแล้ว หน หีสาคตฺสฺ. อาหจจ, อุปฺหจจ, อาหนฺตฺวา, อุปฺหนฺตฺวา. หน ธาตุ เป็นไปในความเบียดเบียน กระทบแล้ว, เข้า กระทบแล้ว, อาฆาตแล้ว, เข้าถึงแล้ว วาติ กิ. อวมณฺณ, อวมณฺณิตฺวา, มนฺตฺวา. นฺยสส ลกาโร. กิ ศัพท์ มีประโยชน์อะไร ดูหมิ่นแล้ว, ปรีक्षाแล้ว มีการอาเทศ นฺย เป็น ณ อิ คติมติ. โยควิภาเคน รจจาเทโส. ปฏฺิจจ, อเวจจ, อุปฺเจจจ อุปฺเตฺวา. กร กรณ, สกฺกจจ, อธิกฺิจจ, อิการาคโม. กรีย. อิ ธาตุ เป็นไปในความไป โดยการจำแนกสูตร อาเทศ เป็น รจจ อาศัยแล้ว, พิจารณาแล้ว, เข้าถึงแล้ว กร ธาตุ เป็นไปในความทำ, เคารพแล้ว, อาศัยแล้ว, ลง อิ อาคม</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายณะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ทำแล้ว</p> <p>ทิส เปกฺขณ</p> <p>ทิส ธาตุ เป็นไปในความเพ่ง</p>
644.	<p>ทิสา สุวานสุวานตโลโป จ.</p> <p>หลัง ทิส ธาตุ อาเทศ ตุนาทีปัจจย เป็น สุวาน สุวา บ้าง และลบบพยัญชนะสุดท้ายของธาตุ</p>	<p>ทิสอิจเจตยา ธาตุยา ปรเสถิ ตุนาทีนํ ปจฺจยानํ สุวาน สุวาอิจจาเทสา โหนติ วา ธาตฺวนตฺสส โลโป จ.</p> <p>มีการอาเทศ ตุนาที ปัจจย หลัง ทิส ธาตุ นั้น เป็น สุวาน สุวา ได้บ้าง และลบที่สุดธาตุ</p> <p>ทิสวานสส เอตทโหสิ, จกฺขุณา รูปิ ทิสฺวา.</p> <p>เขาเห็นแล้วจึงได้มีความคิด, เห็นรูปด้วยจักขุ</p> <p>วาติ กิ. เนกขมมํ ทฏฺฐํ, ทฏฺฐา. ปสฺสีย, ปสฺสิตฺตฺน, ปสฺสิตฺวา.</p> <p>วา ศัพท์ มีประโยชน์อะไร เห็นการออกบวช, เห็นแล้วเห็นแล้ว</p> <p>อนตคฺคหณํ อนตโลปคฺคหณญฺจानฺวตฺตเต.</p> <p>อนต ศัพท์ และ อนตโลป ศัพท์ ย่อมตามไป</p>
645.	<p>มททเกหิ มม-ยท-ชช-พภ-ทธา- จ.</p> <p>หลังธาตุที่มี ม ท ท และ ภ อยู่ท้าย อาเทศตุนาทีปัจจย เป็น มม ยท ชช พภ และ ทธา บ้าง และลบบพยัญชนะสุดท้ายของธาตุ</p>	<p>ม-ท-ท-ภอิจเจวมนฺเตหิ ธาตุหิ ปรเสถิ ตุนาทีนํ ปจฺจยानํ ยถากุณฺม มม-ยท-ชช-พภ-ทธาอิจเจเต อาเทสา โหนติ วา ธาตฺวนตฺสส โลโป จ.</p> <p>หลังจากธาตุที่มี ม ท ท และ ภ อยู่ท้าย อาเทศตุนาที ปัจจย เป็นรูปเหล่านี้คือ มม ยท ชช พภ และ ทธา บ้าง ตามลำดับ และลบบพยัญชนะสุดท้ายของธาตุ</p> <p>มการนฺเตหิ ตาว อาคมฺม, อาคนฺตฺวา.</p> <p>ธาตุ มี ม เป็นที่สุดก่อน เช่น อาคมม มีค่าเท่ากับ อาคนตฺวา มาแล้ว</p> <p>กมฺ ปทวิกฺเขเป, โอกกมฺ, โอกกมิตฺวา,</p> <p>กมฺ ธาตุ เป็นไปในความก้าวเท้าไป, โอกกมม มีค่าเท่ากับ โอกกมิตฺวา ก้าวลงแล้ว,</p> <p>นิกฺขมฺ, นิกฺขมิตฺวา, อภิรฺมม, อภิรฺมิตฺวา.</p> <p>นิกฺขมม เท่ากับ นิกฺขมิตฺวา ออกแล้ว, อภิรฺมม เท่ากับ</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>อภิรมิตวา อภิรมย์แล้ว</p> <p>ทการนเตหิ ปคคยห, ปคคณหิตวา, ปคคเหตุวา. มฺห เวจิตเต, สมมุยห, สมมุยหิตวา, ยการาคโม. อารุยห, อารุหิตวา, โอคยห, โอคเหตุวา.</p> <p>ชาตุมี ห เป็นที่สุด เช่น ปคคยห มีค่าเท่ากับ ปคคณ หิตวา, ปคคเหตุวา ประคองแล้ว</p> <p>ทการนเตหิ อุปปชช, อุปปชชิตวา, ปมชช, ปมชชิตวา , อุปสมปชช, อุปสมปชชิตวา. ฉิหิ ทวิธากรณ. อจฉิชช, ฉิชช, ฉิชชิตวา, ฉินทีย, ฉินทิตวา, ฉेतวา.</p> <p>ชาตุมี ท เป็นที่สุด เช่น อุปปชช มีค่าเท่ากับ อุปปชชิตวา เกิดขึ้นแล้ว, ปมชช มีค่าเท่ากับ ปมชชิตวา ประมาทแล้ว, อุปสมปชช มีค่าเท่ากับ อุปสมปชชิตวา เข้าถึงแล้ว ฉิหิ ชาตุ เป็นไปในความทำให้เป็นสอง อจฉิชช, ฉิชช มีค่าเท่ากับ ฉิชชิตวา ฉินทีย ฉินทิตวา, ฉेतวา ตัดแล้ว</p> <p>ภการนเตหิ รภ รภสเส. อารพภ กเถสิ, อารทธา, อารภิตวา. ลภ ลาภ. อุปลพภ, อุปลทธา, สทธี ปฏิลภิตวา ปุณณานิ กโรนติ อิจจาหิ.</p> <p>ชาตุมี ภ เป็นที่สุด รภ ชาตุ เป็นไปในความเริ่ม อารพภ กเถสิ, ปรารภกล่าวแล้ว, อารทธา, อารภิตวา เริ่มแล้ว ลภ ชาตุ เป็นไปในความได้ อุปลพภ, อุปลทธา ได้แล้ว, ได้แล้วซึ่งศรัทธา ย่อมกระทำบุญ ดังนี้เป็นต้น</p> <p style="text-align: center;">ตเวตุนาหิปปจจนนตโนโย วิธีแห่ง ตเวตุนาหิปปจจัย จบแล้ว</p>

วตตมานากาลิกมานนตปจจยนตนย

วิธีของบทอันมี มาน และ อนต ปัจจยในปัจจุบัณกาลอยู่ท้าย

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายณะ	วุตติ (คำอธิบายสูตร)
646.	<p>วตตมานเณ มานนตนา. ลง มาน และ อนต ปัจจย ในปัจจุบัณกาล</p>	<p>อารทโธ อปริสมตโต อตเถ วตตมานโน. ตสมี วตต- มานเณ กาลเณ คมมมานเณ สพพธาตุนิ มาน อนตอิจเจเต ปจจยา โหนติ. เต จ กิตสณนตตา “กตตริ กิต”ติ กตตริ ภาวนติ. เนื้อความที่เริ่มขึ้นแล้วแต่ยังไม่สำเร็จ ชื่อว่าปัจจุบัณ. เมื่อรู้ว่าเป็นปัจจุบัณกาล ลงปัจจยเหล่านี้คือ มาน และ อนต หลังจากธาตุนั้นก็เพราะมีชื่อว่ากิต มาน และ อนต ปัจจยเหล่านี้ จึงลงในกัจจายณะ ด้วยสูตรว่า กตตริ กิต อนตมานปจจยยานนตเจตถ “ปรสมณณยาปโยเค”ติ ปรสมณณวาเสณ ปรสสพทตตโนปทสณนตตา ตยาทีสุ วีย อนตมานเณสุ จ วิกรมปจจยา ภาวนติ. สำหรับในสูตรนี้ เพราะมี อนต และ มาน ปัจจยอยู่ หลัง ลงวิกรมปัจจย เหมือนใน ติ วิภตติเป็นต้น เพราะมี ชื่อว่าปรสสพทและอตตโนปท ตามชื่อเรียกในคัมภีร์ สันสกฤตด้วยสูตรว่า ปรสมณณยา ปโยเค เตเนว มานปจจโย “อตตโนปทานิ ภาเว จ กมมนิ” ติ ภาวกมเมสุปี โหติ. ตสสุ จ “อตตโนปทานิ ปรสสพทตต”นติ กวจิ อนตปจจยาเทโส จ. เพราะฉะนั้น จึงลง มาน ปัจจย แม้ในภาวสาธนะ และกัมมสาธนะ ด้วยสูตรว่า อตตโนปทานิ ภาเว จ กมมนิ, และอาเทศ มาน ปัจจย เป็น อนต ปัจจย บ้าง ด้วยสูตรว่า อตตโนปทานิ ปรสสพทตต คมุ, สปป คติมहि. คจจตีติ อตเถ อนตปจจโย, “ภู วาทีโต อ”อิติ อปจจโย. “คมิสสนโต จโณ วา สพพาสู” ติ ธาตวนตสส จฉาเทโส. คมุ, สปป ธาตุ เป็นไปในความไป อนตปัจจยใช้ใน อรรถว่า ย่อมไป, ลง อ ปัจจย ด้วยสูตรว่า ภูวาทีโต อ</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>มีการอาเทศ ม ที่สุดธาตุ เป็น จฉ ด้วยสูตรว่า คมิสสนโต จโฉ วา สพพาสู</p> <p>สรโรปาที, นามพยปะเทเส สยาทยุปปตติ.</p> <p>มีการลบสระเป็นต้น, เมื่อตั้งชื่อว่า นาม จึงลง สี วิภัตติ เป็นต้น</p> <p>คจฉนต สี อิตีธ “วา”ติ วัตตมาเน “สิมิที คจฉนตาทินี นตสทโท อ” อิติ นตสส อมาเทโส.</p> <p>ในสูตรว่า คจฉนต สี อ นี้ เมื่อบทว่า วา ตามไปอยู่ จึงมีการอาเทศ นต เป็น อ ด้วยสูตรว่า สิมิที คจฉนตาทินี นตสทโท อ</p> <p>วาสททสส ววตถิตวิภาสตตมา เอกาโรการปรสส น ภวติ, สรโรปาที, โส ปุริโส คจฉ, คจฉนโต คณหาติ. เสส คจฉนตสมี.</p> <p>ไม่มีการอาเทศ นต ซึ่งมี เอ และ โอ อยู่หลัง เป็น อ เพราะ วา ศัพท์ เป็นตัวกำหนด, วิธีมีการลบสระเป็นต้น, บุรุษนั้น กำลังไป ย่อมถือเอา วิภัตติที่เหลือ ก็แจกเหมือนกับ คจฉนต ศัพท์</p> <p>อิตถิย “นทาทีโต วา อี”ติ อีปัจจโย “เสเสสุ นตฺวา”ติ นตฺพยปะเทเส “วา”ติ อธิกิจจ “นตฺสส ตมีกาเร”ติ ตกาเร สรโรปสิโลปา. สา ภณฺวา คจฉตี, คจฉนตี อิจจาที อิตถิสมี.</p> <p>ในอิตถิลิงค์ ลง อี ปัจจัย ด้วยสูตรว่า นทาทีโต วา อี, เมื่อการตั้งชื่อว่า นตฺ ด้วยสูตรว่า เสเสสุ นตฺวา แล้ว อาเทศ นตฺ เป็น ต ด้วยสูตรว่า นตฺสส ตมีกาเร, เพราะ อาศัยบทว่า วา จึงลบสระและ สี วิภัตติบ้าง</p> <p>นางสาวน้อยนั้น ไปอยู่, ดังนี้เป็นต้น แจกเหมือน อิตถิ</p> <p>นปุสเก ปุเร วีย นตสส อมาเทโส. ต จิตต คจฉ, คจฉนต, คจฉนตานี อิจจาที ปุลลิ่งคสมมี.</p> <p>ใน นปุสกลิงค์ มีการอาเทศ นต เป็น อ เหมือนข้างต้น จิตนั้น ไปอยู่ ดังนี้เป็นต้น แจกเหมือนในปุลงลิ่งค</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ตถา คจฉตีติ อตเถ มานปปัจจโย, จฉาเทสาที จ. โส คจฉมาโน คณหาติ, เต คจฉมานา อิจจาที ปุริสสททสมิ. เหมือนกัน มาน ปัจจโยใช้ในอรรถว่า ย่อมไป, และมี การอาเทศ จฉ ด้วย บุรุษนั้น กำลังไป ย่อมถือเอา, บุรุษเหล่านั้น กำลังไป ดังนี้เป็นต้น แจกเหมือน ปุริส สา คจฉมานา, ตา คจฉมานาโย อิจจาที กณฺณสททสมิ. นางสาวน้อยนั้น กำลังไป, เธอเหล่านั้น กำลังไป ดังนี้ เป็นต้น แจกเหมือน กณฺณ</p> <p>ตี คจฉมานิ, ตานิ คจฉมานานิ อิจจาที จิตตสททสมิ. จิตตนั้น กำลังไป, เหล่านั้น กำลังไป ดังนี้เป็นต้น แจก เหมือน จิตต เป็นต้น</p> <p>คจฉียตีติ อตเถ “อตตโนปทานิ ภาเว จ กम्मณี”ติ กम्मณี มานปปัจจโย.</p> <p>ในอรรถว่า คจฉียติ (อันเขา)ไปอยู่ ลง มาน ปัจจโย ในกัมมสาธนะ ด้วยสูตรว่า อตตโนปทานิ ภาเว จ - กम्मณี</p> <p>“ภาวกมฺเมสุ โย”ติ ยปปัจจโย. “อิฉณณาคโม วา”ติ อ การาคโม, จฉาเทโส, โส เตน คจฉียมาโน, สา คจฉียมานา, ตี คจฉียมานิ.</p> <p>ลง ย ปัจจโย ด้วยสูตรว่า ภาวกมฺเมสุ โย ลง อี อาคม ด้วยสูตรว่า อิฉณณาคโม วา, อาเทศ ม เป็น จฉ, มรรคนั้น อันเขา ไปอยู่, วิถีนัน อันเขา ไปอยู่, นครนั้น อันเขา ไปอยู่</p> <p>จฉาเทสาภาเว “ปุพฺพรูปฺยจา”ติ ยการสส มกาโร. ธมฺโม อธิคมฺมาโน หิตาย ภาติ, อธิคมฺมานา, อธิคมฺมานิ.</p> <p>ในอุทาหรณ์ที่ไม่อาเทศเป็น จฉ ก็ให้อาเทศ ย เป็น ม ด้วยสูตรว่า ปุพฺพรูปฺยจ พระธรรม อันเขาบรรลุลอยู่ ย่อม เป็นไป เพื่อประโยชน์แก่อกุล, วิถี อันเขา บรรลุลอยู่, นคร อันเขา บรรลุลอยู่</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ตถา มห ปุชಾಯ, มหตีติ มหฺ มหนโต, มหตี มหนตี, มหฺ, มหนตฺ, มหมานโน, มหมานา, มหมานํ.</p> <p>เหมือนกันนั้น มห ธาตุ เป็นไปในความบูชา, ผู้บูชาอยู่ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมบูชา</p> <p>กมฺมนิ “ยมฺหิ ทาธามาจาหาปา มห มลาทีนมี” อิติ ธาตวนตสส อการสส อิกาโร, มหียมานโน, มหียมานา, มหียมานํ.</p> <p>ในกัมมสาธนะ มีการอาเทศ อ ที่สุดธาตุ เป็น อี ด้วยสูตรว่า ยมฺหิ ทาธามาจาหาปา มห มลาทีนมี, ผู้อันเขาบูชาอยู่</p> <p>เอวํ จรตีติ จรฺ, จรตี, จรนตี, จรนตฺ, จรมาโน, จรียมาโน, ปจตีติ ปจํ, ปจตี, ปจนตี, ปจนตฺ, ปจมาโน, ปจจมาโน.</p> <p>เหมือนกัน ผู้บูชาอยู่ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมบูชา, ผู้อันเขาบูชาอยู่, ผู้หุงอยู่ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมหุง, ผู้อันเขาหุงอยู่</p> <p>“ตสฺส จวคฺค” อิจจาทีนา จวคฺคตตฺ, ทวิตตณฺจ. อาเทศเป็นจวรรค และซ้อน จ ด้วยสูตรที่ขึ้นต้นว่า ตสฺส จวคฺค</p> <p>ภู สตตาย, ภาตีติ อตเถ อนตปฺจจโย.</p> <p>อปฺจจยวृทธิอวาเทสาที. โส ภาว, ภาวนโต.</p> <p>ภู ธาตุ เป็นไปในความเป็น, ลง อนต ปัจจย ในอรรถว่า มีอยู่ ลง อ ปัจจย วृทธิ อุ เป็น โอ และอาเทศ โอ เป็น อว เป็นต้น ทำนั้น เป็นผู้เจริญ</p> <p>อิตถียํ อีปฺจจโย, “ภาโต โภโต”ติ โภตาเทโส, โภตี, โภตี, โภதிய.</p> <p>ในอิตถิลิงค์ ลง อี ปัจจย, อาเทศ ภาวนต เป็น โภต ด้วยสูตรว่า ภาโต โภโต, หญิง ผู้เจริญ, หญิงทั้งหลาย ผู้เจริญ</p> <p>นบุสเก ภาว, ภาวนตฺ, ภาวนตานิ, อภิภวมาโน.</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ในนปฺสกลิงค์ เป็น ภวฺ ภวนฺตฺ ภวนฺตานิ, ผู้ครอบงำอยู่ ภาเว ภูยมานิ. กมฺมนิ อภิภูยมาโน.</p> <p>ในภาวสาธนะ อันท่านเป็นอยู่. ในกัมมสาธนะ เขา อัน กิเลส ครอบงำอยู่</p> <p>ชฺร วโยหานิมฺหิ, “ชฺร มฺราน” นฺตืออาทินา ชฺริ ชฺริยฺยา- เทสา.</p> <p>ชฺร ชาติฺ เป็นไปในความเสื่อวัย, มีการอาเทศ ชฺร เป็น ชฺริ ชฺริยฺย ด้วยสูตรเป็นต้นว่า ชฺร มฺรานํ</p> <p>ชฺริตฺติ ชฺริ, ชฺรินฺตี, ชฺรินฺตํ, ชฺริมาโน, ผู้เสื่อมอยู่ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมเสื่อม, ชฺริยฺมาโน, ผู้อันความแก่บีบคั้นอยู่, ชฺริ, ชฺรินฺตี, ชฺรินฺตํ, ชฺริมาโน, ชฺริยฺมาโน.</p> <p>ผู้แก่อยู่</p> <p>มฺร ปาณจาเค. “กฺวจิ ชาติฺ” ตืออาทินา เอกสฺส ยการสฺส โลโป.</p> <p>มฺร ชาติฺ เป็นไปในสละมหายใจ ลบ ย หนึ่งตัว ด้วย สูตรว่า กฺวจิ ชาติฺ เป็นต้น</p> <p>มฺรตฺติ มิยํ, มิยฺนฺตี, มิยฺนฺตํ, มิยฺมาโน, มิยฺยมาโน, มฺร, มฺรนฺตี, มฺรนฺตํ, มฺรมาโน, ผู้ตายอยู่ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมตาย, มฺริยฺมาโน.</p> <p>ผู้อันความตายครอบงำ</p> <p>ลภํ, ลภนฺตี, ลภนฺตํ, ลภมาโน, ผู้ได้อยู่</p> <p>ลพฺภมาโน, ผู้ถูกได้อยู่</p> <p>วหํ, วหนฺตี, วหนฺตํ, วหมาโน, ผู้นำไปอยู่</p> <p>วฺยหฺมาโน.</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ผู้ถูกนำไปอยู่</p> <p>“อิสฺยมนฺมนโต จโณ วา”ติ จฉาทโส, มีการอาเทศเป็น จฉ ด้วยสูตรว่า อิสฺยมนฺมนโต จโณ วา, อิฉตตีติ อิฉฉ, อิฉฉนตี, อิฉฉนตํ, อิฉฉมาโน, ผู้ปรารธนาอยู่ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมปรารธนา, อิฉฉียมาโน, อิสฺสมาโน.</p> <p>ผู้ถูกปรารธนาอยู่</p> <p>“ทิสฺสส ปสฺสทิสฺสทกฺขา วา”ติ ปสฺสทิสฺสทกฺขาเทสา. อาเทศ ทิส ธาตุ เป็น ปสฺส ทิสฺส และ ทกฺข ด้วยสูตรว่า ทิสฺสส ปสฺสทิสฺสทกฺขา วา. ปสฺสตีติ ปสฺสํ, ปสฺสนตี, ปสฺสนตํ, ปสฺสมาโน, ผู้เห็นอยู่ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมเห็น วิปสฺสียมาโน, ทิสฺสมาโน, ทิสฺสนโต, มานสฺส อนฺตาเทโส. ผู้ถูกเห็นอยู่, ทิสฺสํ, ทิสฺสนตี, ทิสฺสนตํ, ทกฺขํ, ทกฺขนตี, ทกฺขนตํ, ทกฺขมาโน, ผู้เห็นอยู่ ทกฺขียมาโน อิฉฉาทิ. ผู้ถูกเห็นอยู่ ดังนี้เป็นต้น</p> <p>ตฺท พยถเน. ตฺทตีติ ตฺทํ, ตฺทนตี, ตฺทนตํ, ตฺทมาโน, ตฺท ธาตุ เป็นไปในความทิ่มแทง ผู้ทิ่มแทงอยู่ เพราะ วิเคราะห์ว่า ย่อมทิ่มแทง, ตฺทชฺชมาโน. ผู้ถูกทิ่มแทง</p> <p>ปวิสตีติ ปวิสํ, ปวิสฺนตี, ปวิสฺนตํ, ปวิสฺมาโน, ผู้เข้าไปอยู่ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมเข้าไป, ปวิสฺยมาโน อิฉฉาทิ. ผู้เข้าไปอยู่ ดังนี้เป็นต้น</p> <p>หฺ, ภู สดตายํ. อปฺปจฺจยโลโป, หฺ, ภู ธาตุ เป็นไปในความมี ลบ อ ปัจจย,</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p> ปโหตีติ ปโหนโต, ปโหนตี, ปโหนตฺ, ผู้เพียงพอ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมเพียงพอ, ปหุยมานํ เตน. ทรัพย์ อันท่านพอเพียง เสตีติ เสนโต, เสนตี, เสนตฺ, เสมานโน, สยํ, สยนตี, สยนตฺ, สยมานโน, สยานโน วา. ผู้นอนอยู่ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมนอน มาณสส อานาเทโส, อตีสยามโน. อาเทศ มาณ เป็น อาน, นอนทับอยู่ อส สภาเว. “สพพตถาสสชาติโลโป จา”ติ อการสส โลโป. อส ชาติ เป็นไปในความมีตามสภาพ มีการลบ อ ต้นชาติ ด้วยสูตรว่า สพพตถาสสชาติโลโป จ อตถิติ สํ, สนโต, สตี, สนตี, สนตฺ, สมานโน, สมานา, สมานํ. ผู้มีอยู่ เพราะวิเคราะห์ว่า มีอยู่ จา คตินิวตติมहि. “วา”ติ วัตตมาเน “จา ติฏฺโฐ”ติ ติฏฺฐาเทโส. จา ชาติ เป็นไปในความห้ามการไป เมื่อบทว่า วา ตาม ไปอยู่ มีการอาเทศ จา เป็น ติฏฺฐ ด้วยสูตรว่า จา ติฏฺโฐ ติฏฺฐ, ติฏฺฐนตี, ติฏฺฐนตฺ, ติฏฺฐมานโน. ผู้ยืนอยู่ ติฏฺฐาภาเว “กวจิ ชาติ”ติอาทินา จาโต หการาคโม, รสสตตถจ, ในรูปที่ไม่อาเทศเป็น ติฏฺฐ ให้ลง ห อักษรอาคม หลัง จา ชาติ และรัสสะ อา เป็น อ ด้วยสูตรที่ขึ้นต้นว่า กวจิ ชาติ ,อุปฺภูจหํ, อุปฺภูจหนตี, อุปฺภูจหนตฺ, อุปฺภูจหมานโน. อุปฺภูจหากอยู่ จียมานํ เตน, </p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>อันเขายืนอยู่ อุปกฐีชัยมาโน, อุปกฐหิยมาโน. ถูกอุปกฐฐากอยู่ ปา ปาเน. “ปา ปิโพ”ติ ปิพาเทโส. ปา ธาตุ เป็นไปในความเต็ม อาเทศ ปา เป็น ปิพ ด้วย สูตรว่า ปา ปิโพ ปิพตีติ ปิพ, ปิพนตี, ปิพนตี, ปิพมานโน, เต็มอยู่, “กวจิ ธาตุ”ติอาทินา พการสส วตต์, อาเทศ พ เป็น ว ด้วยสูตรที่ขึ้นต้นว่า กวจิ ธาตุ, ปิวั, ปิวนตี, ปิวนตี, ปิวมาโน, เต็มอยู่. ปียมาโน, ปียมานา, ปียมานัง อิจจาติ. ถูกเต็มอยู่ ดังนี้เป็นต้น หุ ทานาทนหพยปทาเนสุ. หุ ธาตุเป็นไปในทำให้และบรวงสรวง อปปัจจเย ปุเร วีย ทวิภาวาติ. ในเพราะ อ ปัจจัย ช้อน หุ เป็นต้น เหมือนกาลก่อน ชุโหตีติ ชุห, ชุหนตี, ชุหนตี, ชุหมานโน, ผู้บูชาอยู่ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมบูชา, หุยมานโน. ผู้อันท่านบูชาอยู่ เอวั ชห, ชหนตี, ชหนตี, ชหมานโน, เหมือนกัน ละอยู่, ชหิยมาโน. ผู้อันท่านละอยู่ ททาตีติ ทท, ททนตี, ททนตี, ททมานโน, ผู้ให้อยู่ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมให้, ทวิตตาภาเว ทานัง เทนโต, เทนตี, เทนตี, ทิยมาโน. เมื่อไม่มีการช้อน ท จึงเป็น ให้อยู่, ผู้อันท่านให้อยู่</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายณะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>รุธิ อวารณ. “รุธาทีโต นิคคหิตปุพฺพญจา”ติ อปปจฺจยนิคคหิตาคมา. รุธ ฐาตุ เป็นไปในความปักัน ลง อ ปัจจัย และนิคหิต อาคม ด้วยสูตรว่า รุธาทีโต นิคคหิตปุพฺพญ รุณธิตติ รุณธํ, รุณธนตี, รุณธนตํ, รุณธมาโน, ผู้ปิดกันอยู่ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมปิดกัน รุชฌมาโน, ผู้อันท่านปิดกันอยู่, ภุชชิตติ ภุชชํ, ภุชชนตี, ภุชชนตํ, ภุชชมาโน, ผู้กินอยู่ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมกิน, ภุชชมาโน อิจจาติ. ผู้ถูกกินอยู่ ดังนี้เป็นต้น</p> <p>ทิว กิฬาย. “ทิวาทีโต โย”ติ ยปปจฺจโย. ทิว ฐาตุ เป็นไปในความเล่น ลง ย ปัจจัย ด้วยสูตรว่า ทิวาทีโต โย “ตถา กตตริ จา”ติ ปุพฺพรูปตตํ พตตถจ. อาเทศ ย เป็นรูปเหมือนอักษรตัวหน้า ด้วยสูตรว่า ตถา กตตริ จ, และอาเทศ พย เป็น พ ทิพพตีติ ทิพพํ, ทิพพนตี, ทิพพนตํ, ทิพพมาโน. ผู้เล่นอยู่ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมเล่น เอวํ พุชฌตีติ พุชฌํ, พุชฌนโต, พุชฌมาโน, จวคคาเทโส. เหมือนกัน ผู้รู้อยู่ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมรู้, มีการ อาเทศเป็น จ วรรค (ธย เป็น ชฌ) ชนิ ปาตุภาเว, “ชนาทินมา”ติ โยควิภาเคน อาตตํ. ชนิ ฐาตุ เป็นไปความมีปรากฏ, อาเทศ อ เป็น อา โดย การจำแนกสูตรว่า ชนาทินม ชายตีติ ชายํ, ชายมาโน, ผู้เกิดอยู่ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมเกิด, ชฌณมาโน. ผู้ถูกตลอดอยู่</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p> สุ สวณ. “สวาทีโต” ตืออาทินา ณ ณา อุณา จ. สุ ธาตุ เป็นไปในความฟัง ลง ณ ณา และ อุณา ปัจจัย ด้วยสูตรว่า สวาทีโต เป็นต้น สุนาตีติ สุนิ, สุนนโต, สุนมาโน, ผู้ฟังอยู่ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมฟัง, สุนมาโน, สุนยมาโน. ผู้ถูกฟังอยู่ ปาปุนาตีติ ปาปุนิ, ปาปุนมาโน, ผู้บรรลุลอยู่ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมบรรลุ, ปาปิยมาโน. ผู้ถูกบรรลุลอยู่ “กียาทีโต นา” ตี นา. รสสตัด. ลง นา ปัจจัย ด้วยสูตรว่า กียาทีโต นา รสสะ อี เป็น อิ กิณนาตีติ กิณิ, กิณมาโน, ผู้ซื้ออยู่ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมซื้อ, กิยมาโน. ผู้ถูกซื้ออยู่ วินิจฉินาตีติ วินิจฉินิ, วินิจฉินมาโน, ผู้วินิจฉัยอยู่ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมวินิจฉัย, วินิจฉียมาโน, ถูกวินิจฉัยอยู่, จินิ, สะสมอยู่, จิยมาโน, ถูกสะสมอยู่, ชานาตีติ ชานิ, ชานมาโน. ผู้รู้อยู่ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมรู้ ชา เทโส. ฌายมาโน. มีการอาเทศ ฌา เป็น ชา ผู้ถูกรู้ คนหาตีติ คนหิ, คนหมาโน, </p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายณะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ผู้ถือเอาอยู่ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมถือเอา, คยหมาโน.</p> <p>ผู้ถูกถือเอาอยู่</p> <p>กร กรณ. กโรตีติ อตเถ “วตตมาเน มานนตา”</p> <p>ติ อนตปปัจจโย. “ตนาทิตโต โอยิรา”ติ โอ. “ตสฺส วา”ติ อธิกิจจ “อุตตโมกาโร”ติ อูตต. “กรสฺสากาโร จา”ติ อการสฺสกาโร. “ยวการา จา”ติ สเร อการสฺส วตต, ทวิทต, “โพ วสฺสา”ติ พการทวยณจ. “กวจิ ฐาตุ”ติ- อาทินา รโลโป.</p> <p>กร ฐาตุ เป็นไปในความทำ ลง อนต ปัจจัย ด้วยสูตรว่า วตตมาเน มานนตา ในอรรถว่า ย่อมทำ ลง โอ ปัจจัย ด้วยสูตรว่า ตนาทิตโต โอยิรา เพราะอาศัยสูตรว่า ตสฺส วา จึงอาเทศ โอ เป็น อ ด้วยสูตรว่า อุตตโมกาโร อาเทศ อ เป็น อ ด้วยสูตร กรสฺสากาโร จ เพราะสระหลัง อาเทศ อ เป็น ว ด้วยสูตรว่า ยวการา จ, ซ้อน ว, อาเทศ วว เป็น พพ ด้วยสูตรว่า โพ วสฺส, ลบ ร</p> <p>ด้วยสูตรที่ขึ้นต้นว่า กวจิ ฐาตุ เป็นต้น โส กุพฺพ, กุพฺพนโต, กุพฺพตี, กุพฺพนตี, กุพฺพนตี.</p> <p>เขา กระทำอยู่</p> <p>อูตตภาเว กम्म กโรนโต, กโรนตี, กโรนตี.</p> <p>ในการไม่อาเทศ อ เป็น อ จึงเป็น กโรนโต, กโรนตี, กโรนตี กระทำอยู่ ซึ่งกรรม</p> <p>มานะ อุตตทวย. กุรฺมาโน, กุรฺมานา, กุรฺมานัน, กุพฺพาโน วา.</p> <p>ใน มาน ปัจจัย มีการอาเทศเป็น อ สองตัว จึงเป็น กุรฺมาโน กุรฺมานา กุรฺมานัน หรือ กุพฺพาโน กระทำอยู่</p> <p>กम्मนิ กยิรฺมาโน, กยิรฺมาโน วา อิจจาที.</p> <p>ในกัมมสาธนะ กยิรฺมาโน หรือ กยิรฺมาโน ถูกกระทำอยู่ ดังนี้ เป็นต้น</p> <p>จร เถยเย. “จฺราทีโต”ติอาทินา ณ ณยา.</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>จूर ธาตุ เป็นไปในความลัก ลง เณ ฌย ปัจจัย ด้วย สูตรว่า จุราทีโต เป็นต้น โจเรตีติ โจเรนโต, โจเรนตี, โจเรนตี, โจรย, โจรยตี, โจรยนต์, โจรยมาโน, ผู้ลักอยู่ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมลัก, โจรียมาโน, ถูกลักอยู่, ปาเลตีติ ปาเลนโต, ปาเลนตี, ปาเลนตี, ปาลย, पालยตี, ปาลยนต์, ปาลยมาโน, ผู้รักษาอยู่ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมรักษา, पालียมาโน อิจจาติ. ถูกรักษาอยู่ ดังนี้ เป็นต้น การิต ภาเวตีติ ภาเวนโต, ภาเวนตี, ภาเวนตี, ภาวย, ภಾಯตี, ภಾಯนต์, ภายมาโน, ใน การิตปัจจัย เช่น ผู้ให้มีอยู่ เพราะวิเคราะห์ว่า ให้มี อยู่, ภาวียมาโน. ถูกให้มีอยู่ กาเรตีติ กาโรนโต, กาเรนตี, กาเรนตี, การย, การยตี, การยนต์, การยมาโน, ผู้ให้กระทำอยู่ เพราะวิเคราะห์ว่า ให้กระทำอยู่, การียมาโน, ผู้ถูกให้กระทำอยู่, การาเพนโต, การาเพนตี, การาเพนตี, การापย, การापยตี, การापยนต์, การापยมาโน, ผู้ให้กระทำอยู่, การापียมาโน อิจจาติ. ผู้ถูกให้กระทำอยู่ ดังนี้ เป็นต้น วตตมานกาลิกมานนตปปัจจนนตโย.</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		วิธีของบทอันมี มาน และ อนต ปัจจัยในปัจจุบันกาลอยู่- ท้าย จบ

อนาคตกาลิปปัจจยุนตนย

วิธีของบทอันมีปัจจัยในอนาคตกาลอยู่ท้าย

“กาลเอ”ติ อธิกาโร.

บทว่า กาลเอ ย่อมตามไปไกล

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृตติ (คำอธิบายสูตร)
647.	<p>ภวิสฺสติ คมาทีหิ ณีฉิณฺ.</p> <p>หลังจาก คมฺ ฐาตุเป็นต้น ลง ณี และ ฉิณฺ ปัจจัย ในอนาคตกาล</p>	<p>ภวิสฺสติ กาลเอ คมฺมาเน คมาทีหิ ฐาตุหิ ณี ฉิณฺ- อิจฺเจเต ปจฺจยา โหนติ.</p> <p>เมื่อรู้ว่าเป็นอนาคตกาล หลังจาก คมฺ ฐาตุเป็นต้น ให้ ลง ณี และ ฉิณฺ ปัจจัย</p> <p>ณ การาร วุฑฺตธา. आयति कमन् सीलमससाति अदधे णि. वृथिणलोपा.</p> <p>ณ อักษร มีประโยชน์ต่อการวृทธิ ลง ณี ปัจจัย ในอรรถ ว่า आयति कमन् सीलमसस เขาจะไปในอนาคตเป็นปกติ, วृทธิ อ เป็น อา และ ลบ ณ</p> <p>คามิ, คามิโน, อาคามิ กาลโ. ฉิณฺปจฺจเย “กวจิ ฐาตุ”ติ อาทีนา ฆโลโป.</p> <p>ผู้มีปกติจะไป, กาลมีปกติจะมา ใน ฉิณฺ ปัจจัย ลบ ฆ อนุพันธ์ ด้วยสูตรที่ขึ้นต้นว่า กวจิ ฐาตุ</p> <p>คามิ คามิ, คามิ, คามโย.</p> <p>ผู้มีปกติจะไปสู่บ้าน, ผู้มีปกติจะไปสู่บ้านทั้งหลาย</p> <p>ภข เสวายิ. आयति भखिदुं सीलमससाति भाषी, भाषि, “न कदत्तं जचा”ति योक्विभाकेन निसेरन्तो “सज्जानं कदा णानुपने”ति कदत्तं न भावति.</p> <p>ภข ฐาตุ เป็นไปในความเสพ บุรุษชื่อว่า ผู้จะเสพเป็น ปกติ เพราะวิเคราะห์ว่า จะมีการเสพเป็นปกติ, ไม่ อาเทศ ฆ เป็น कु ด้วยสูตรว่า สจฺจานํ กदा ณาณฺพเน เพราะมีการแบ่งสูตรว่า น กคตต์ จชา ห้ามไว้</p> <p>สุ คติมิหิ. การิตे वृथिआवातेसा ज. आयति पससविदुं सीलमससाति पससावि, पससावि.</p> <p>สุ ฐาตุ เป็นไปในความไป ในกริตปัจจัย มีการพพทธี อุ เป็น โอ และ อาเทศ โอ เป็น आव ชื่อว่าผู้ไหล</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ออกเป็นปกติ เพราะวิเคราะห์ว่า มีการไหลออกเป็นปกติ</p> <p>อายติ ปฏฐานํ สีมสสาติ ปฏฐายี, ปฏฐายี. “อาการนุ ตานมาโย”ติ อายาเทโส.</p> <p>ชื่อว่า ผู้จะตั้งอยู่เป็นปกติ เพราะวิเคราะห์ว่า จะมีการตั้งอยู่เป็นปกติ มีการอาเทศ อา เป็น อาย ด้วยสูตรว่า อาการนุ ตานมาโย</p> <p>“ภวิสสตี”ติ อธิกาโร.</p> <p>บทว่า ภวิสสตี ย่อมตามไปไกล</p>
648.	<p>กิริยายํ ญวตโว.</p> <p>เมื่อรู้ว่าเป็นกิริยา ลง ญว และ ตุ ปัจจัย ในอนาคตกาล</p>	<p>กิริยายํ กิริยตถายํ คมมมานายํ ธาตุหิ ญวตฺตฺติจเจเต ปจฺจยา โหนติ ภวิสสตี กาเล. ญวมฺหิ ญลปฺวทุธิกา- เทสา. กริสฺสํ วชฺตีติ การโก วชฺติ.</p> <p>เมื่อรู้ว่าเป็นการกระทำ ที่เป็นประโยชน์ต่อกิริยา ลง ญว และ ตุ ปัจจัยเหล่านี้ หลังธาตุ ในอนาคตกาล, ใน ญว ปัจจัย มีการลบ ญ การวุทธิ อ เป็น อา และการอาเทศ ญว เป็น ออก ชื่อว่า ผู้จะไปทำ เพราะวิเคราะห์ว่า จะไปทำ</p> <p>ตุมฺหิ “กรสส จ ตตฺตํ ตฺสฺมิ”นฺติ ตกาโร. เสสํ กตฺตฺสฺมํ, ใน ตุ ปัจจัย อาเทศ ร เป็น ต ด้วยสูตรว่า กรสส จ ตตฺตํ ตฺสฺมิ, วิธีที่เหลือ เหมือน กตฺตฺ คัพฺพํ, กตฺตา วชฺติ. กตฺตํ วชฺตีติ อตฺถโ. เอวํ ปจฺจิสฺสํ วชฺตีติ ปาจโก วชฺติ, ปจฺจิตา วชฺติ. ภูณฺชิสฺสํ วชฺตีติ ภูณฺชโก วชฺติ, โภตฺตา วชฺติ อิจฺจาหิ.</p> <p>ผู้จะไปทำ อธิบายว่า ผู้ไปเพื่ออันทำ เหมือนกัน ชื่อว่า ผู้จะไปหุง เพราะวิเคราะห์ว่า จะไปหุง, ชื่อว่า ผู้จะไปกิน เพราะวิเคราะห์ว่า จะไปกิน, ดังนี้เป็นต้น</p>
649.	<p>กมฺมฺนิ โณ.</p> <p>เมื่อมีกรรม ลง ณ ปัจจัย ในอนาคตกาล</p>	<p>กมฺมฺสฺมิ อุปฺปะ เท ธาตุหิ ญปฺปจฺจโย โหติ ภวิสสตี กาเล ญลปฺวทุธิ.</p> <p>เมื่อมีกรรมใกล้ธาตุ ลง ณ ปัจจัย ในอนาคตกาล, ลบ ณ</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>และวृทธิ อ เป็น อา นคร์ กริสสตีติ นครกาโร วชติ. ชื่อว่า จะไปสร้างพระนคร เพราะวิเคราะห์ว่า จะไป สร้างพระนคร ฐ เกทเน, สาถี ลวิสสตีติ สาถีลาโว วชติ. ฐ ธาตุ เป็นไปในความตักทัก, ชื่อว่าผู้จะไปเกี่ยวข้าว สาถี เพราะวิเคราะห์ว่า จะไปเกี่ยวข้าวสาถี วป พิซสนตาเน. ธณณวปิสสตีติ ธณณวาโป วชติ. วป ธาตุ เป็นไปในความหว่านพืช ชื่อว่าผู้จะไปหว่าน ข้าวเปลือก เพราะวิเคราะห์ว่า จะไปหว่านข้าวเปลือก โภค ททิสสตีติ โภคทาโย วชติ, ชื่อว่า ผู้จะให้โภค เพราะวิเคราะห์ว่า จะไปให้โภค สินธุ ปวิสสตีติ สินธุปาโย วชติ อิจจาติ. ชื่อว่า ผู้จะไปดื่มน้ำสินธุ เพราะวิเคราะห์ว่า จะไปดื่มน้ำ สินธุ ตั้งนี้เป็นต้น “กมมนิ”ติ วตตเต. บทว่า กมมนิ ย่อมตามไป</p>
650.	<p>เสเส สลันตุมานานา. เมื่อมีกรรม ลง สลันตุ มาน และ อาน ปัจจัย ในอรรถที่เหลือ (ในอนาคตกาล)</p>	<p>กมมสมิ อูปปะเท เสเส อปริสมตตตเถ ธาตุหิ สลันตุ มาน อานอิจเจเต ปจจยา โทหนติ ภวิสสตี กาเล คมมมาน. เต จ กิตกตตา กตตริ ภวนติ. กมม กริสสตีติ อตเถ สลปจจโย, อิการาคโม. สิลโลโป. เมื่อมีกรรมใกล้ธาตุ ลง สลันตุ มาน และ อาน ปัจจัย เหล่านี้ ในอรรถที่ยังไม่สำเร็จ ในอนาคตกาล, อนึ่ง เพราะปัจจัยเหล่านั้นเป็นกิต จึงลงในกัตตุสาธนะ, ลง สส ปัจจัย ในอรรถว่า จะทำซึ่งงาน, ลง อ อักษรอาคม และลบ ส วิภัตติ กมม กริสส วชติ. สาเปกขตตา น สมาส. ผู้จะไปทำงาน ไม่จัดเป็นสมาส เพราะมีการมองหาภิรียา นตุปจจเย “ตนาทิต โอยรา”ติ โอ. “สมิหิ วา”ติ นตุว’</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>นตสส อตต์.</p> <p>ใน นตฺ ปัจจยฺ ลง โอ ปัจจยฺ ด้วยสูตรว่า ตนาทิตฺ โออิธา , อาเทศ อุ อักษรสุดท้ายของ นตฺ ปัจจยฺเป็น อ ด้วยสูตรว่า สิมหิ วา</p> <p>กมมํ กริสสตีติ กมมํ กโรนโต วชติ อิจจาติ คุณวณตฺสมิ. ผู้จะไปทำงาน เพราะวิเคราะห์ว่า จะไปทำงาน ดังนี้เป็นต้น เป็นเช่นกับ คุณวณตฺ ศัพท์</p> <p>อถ วา “ภวิสสตี คมาทิตฺ ณี ชิณ”ติ เอตถ “ภวิสสตี”ติ วจนโต “สสนตฺ”อติ เอโกว ปจจโย ทฎฐพโพ. อีกอย่างหนึ่ง พึงทราบว่าเป็นปัจจัยตัวเดียวกันนั้นแหละ ด้วยสูตรว่า สสนตฺ เพราะคำว่า ภวิสตี ในสูตรนี้ว่า ภวิสสตี คมาทิตฺ ณี ชิณ</p> <p>ตโต “سیمหิ วา”ติ อตต์. “นตสทโท อ”มิติ โยควิภาเคน อมาเทโส. สิโลโป.</p> <p>ต่อแต่นั้น มีการอาเทศ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สิมหิ วา มีการอาเทศเป็น อ ด้วยการจำแนกสูตรว่า นิตสทโท อ มีการลบ ลี วิภัตติ</p> <p>กริสส์ กริสสนโต, กริสสนตา, กริสสนตํ, กริสสนเต, กริสสตา กริสสนเตน, กริสสนเตหิ, กริสสโต กริสสนตสส , กริสสตํ กริสสนตานํ, กริสสตา, กริสสนเตหิ, กริสสโต กริสสนตสส, กริสสตํ กริสสนตานํ, กริสสตี กริสสนเต, กริสสนเตสุตฺวาหิ คุณวณตฺสทิสํ เนยฺย.</p> <p>อุทาหรณ์ ว่า กริสส์ ...กริสสนเตสุ ดังนี้เป็นต้น</p> <p>พึงแจกเหมือน คุณวณตฺ ศัพท์</p> <p>มานมทฺ โอการาการานํ อุตต์.</p> <p>ใน มาน ปัจจยฺ อาเทศ โอ อักษร เป็น อุ และอาเทศ อ อักษร เป็น อุ</p> <p>กมมํ กริสสตีติ กมมํ กุรุมาโน, กมมํ กราโน วชติ. ผู้จะไปทำงาน เพราะวิเคราะห์ว่า จะไปทำงาน</p> <p>เอว โภชนํ ภุชิสสํ วชติ, โภชนํ ภุชนโต, ภุชมาโน,</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายณะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ภุชชาโน วชติ. เหมือนกัน ผู้จะไปกิน เพราะวิเคราะห์ว่า จะไปกิน สัพพตถ กตตริ นตุมานะสุ สกสกวิกิรณปปัจจโย กาดพโพ. ในเพราะ นตุ และ มาน ปัจจัยในกัตตสาธนะ ควรลง ปัจจัยประจำหมวดธาตุของตนๆ ในอุททาหรณ์ทั้งปวง ขาหนํ ขาทิสสตีติ ขาหนํ ขาทิสส์ วชติ, ขาหนํ ขาหนโต, ขาหนํ ขาทมาโน, ขาหนํ ขาทาโน วชติ. ผู้จะไปกินของกิน เพราะวิเคราะห์ว่า จะไปกินของกิน มคคํ จริสสตีติ มคคํ จริสส์, มคคํ จรณโต, มคคํ จรมาโน, มคคํ จราโน วชติ. ผู้จะเดินทาง เพราะวิเคราะห์ว่า จะเดินทาง ภิกข อายาจเน. ภิกขํ ภิกขิสสตีติ ภิกขํภิกขิสส์ จรติ, ภิกขํ ภิกขนโต, ภิกขํ ภิกขมาโน, ภิกขํ ภิกขาโน จรติ อิจจาทิ. ภิกข ธาตุ เป็นไปในความขอ ผู้จะเที่ยวไปขอ เพราะ วิเคราะห์ว่า จะเที่ยวไปขอ ดังนี้เป็นต้น อนาคตกาลิปปัจจยนตนโย. วิธีของบทอันมีปัจจัยในอนาคตอยู่ท้าย จบ</p>

อุณาทิปปัจจยนตนย

วิธีของบทอันมี อุณ ปัจจัยเป็นต้นอยู่ท้าย

อถ อุณาทโย วุจจนเต.

ต่อไป ข้าพเจ้าจะกล่าว อุณ ปัจจัยเป็นต้น

“ธาตฺยา”ติ อธิกาโร.

บทว่า ธาตฺยา ย่อมตามไปไกล

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายณะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
651.	<p>กาเล วตตมานาตีเต ญวาทโย ลง ญ ปัจจัยเป็นต้น ในอดีตกาลและ</p>	<p>อดีตเต กาเล วตตมานา จ คมมมานา ธาตุหิ ญฺอุปปัจจโย โหติ. อาทิสทฺเทน ญฺ กุต มิอิจจาทโย จ โหนติ.</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
	ปัจจุบันกาล	<p>เมื่อรู้ว่าเป็นอดีตกาลและปัจจุบันกาล ลง ญุ ปัจจัย หลังธาตุทั้งหลาย และลง ยุ กุต และ มิ ปัจจัยเป็นต้น ด้วยอาทิศัพท์</p> <p>กร กรณ. อกาสิ กโรตีติ วา อตเถ ญุปปจจโย, ณโลโป, วุทธิ. การุ สิปปิ, การุ การโว.</p> <p>กร ธาตุ เป็นไปในความทำ ญุ ปัจจัยลงในอรรถว่า ได้กระทำแล้ว หรือ ย่อมกระทำ, ลบ ณ , พฤทธิ อ เป็น อา. จึงเป็น การุ นายช่าง ได้แก่ ผู้มีศิลปะ,(พหูพจน์ เป็น) การุ การโว</p> <p>วา คติคนธเนสสุ. อวayi วายตีติ วา วายุ. อายาเทโส. วา ธาตุ เป็นไปในความไปและมัด ที่ชื่อว่า วายุ เพราะ วิเคราะห์ว่า ได้ไปแล้ว หรือ ย่อมไป มีการอาเทศ อา เป็น อาย</p> <p>สท อสสาทเน. อสสาทียตีติ สาทุ.</p> <p>สท ธาตุ เป็นไปในความยินดี ที่ชื่อว่า สาทุ เพราะ วิเคราะห์ว่า อันเขาย่อมยินดี</p> <p>ราธ, สาธ สัสสิทธิมิหิ. สาธียติ อนเนน หิตนติ สาธุ.</p> <p>ราธ, สาธ ธาตุ เป็นไปในความสำเร็จ ที่ชื่อว่า สาธุ เพราะวิเคราะห์ว่า ผู้ยังประโยชน์ให้สำเร็จ</p> <p>พนธ พนธเน. อตตนิ ปรี พนธตีติ พนธุ.</p> <p>พนธ ธาตุ เป็นไปในความผูก ที่ชื่อว่า พนธพ้อง เพราะ วิเคราะห์ว่า ผูกคนอื่นไว้ในตน</p> <p>จกข วียตติยวากาย, จกขตีติ จกขุ.</p> <p>จกข ธาตุ เป็นไปในความบอกชัดเจน, ที่ชื่อว่า จักขุ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมบอกชัดเจน</p> <p>อิ คติมิหิ. เอนติ คจจณติ ปวตตณติ สตตนา เอเตนาติ อายุ.</p> <p>อิ ธาตุ เป็นไปในความไป ที่ชื่อว่า อายุ เพราะวิเคราะห์ ว่า เป็นเครื่องไป เป็นไป ดำเนินไป ของสัตว์</p> <p>ทร วิทธารณ. ทริยตีติ ทารุ กภูจ.</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ทร ธาตุ เป็นไปในความผ่า ที่ชื่อว่า ทารุ เพราะวิเคราะห์ว่า อันเขาย่อมผ่า ได้แก่ ฟิน</p> <p>สนุ ทาเน. สโนตตีติ สานุ ปพพเตกเทโส. ชนียตตีติ ชานุ ชงฆาสนนติ. จรียตตีติ จารุ ทสสนนีย.</p> <p>สนุ ธาตุ เป็นไปในความให้ต่อ ที่ชื่อว่า สานุ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมต่อ ได้แก่ส่วนหนึ่งแห่งภูเขา ที่ชื่อว่า ชานุ เพราะวิเคราะห์ว่า ให้เกิด ได้แก่ ที่ต่อแข็ง ที่ชื่อว่า จารุ เพราะวิเคราะห์ว่า อันท่านยินดี ได้แก่ นำขม</p> <p>รห จาเค, รหียตตีติ ราหุ อสุรินโท.</p> <p>รห ธาตุ เป็นไปในความสละ, ที่ชื่อว่า ราหุ เพราะวิเคราะห์ว่า อันท่านย่อมคลาย ได้แก่ อสุรินทร์</p> <p>ตร ตรณ. ตาลุ, โล รสส.</p> <p>ตร ธาตุ เป็นไปในความข้าม ตาลุ สิ่งที่ถูกข้าม คือเพดาน, อาเทศ ล เป็น ร</p> <p>มราทินํ ปเนตถ ญุมหิ “ขฎาทินํ วา”ติ เอตถ วาสทเพทน น วุทธิ. มรุ,ตรุ, ตนุ, ธนุ, หนุ, มนุ, อสุ, วสุ, วฏุ, ครุ อิจจาหิ.</p> <p>ส่วนในเพราะ ญ ปัจจยั ไม่วุทธิ มร ธาตุเป็นต้น เพราะวา ศัพท์ในสูตรว่า ขฎาทินํ วา ห้ามไว้ เช่น มรุ เทวดาตรุ ต้นไม้ ตนุ ร่างกาย ธนุ ธนู หนุ คาง มนุ พระมनु อสุชีวิต วสุ ร่างกาย วฏุ ผู้ฉลาด ครุ ครุ ดังนี้เป็นต้น</p> <p>จหิ หิลาทเน. ยุปปจจโย. “นุทาทิหิ ยุณฺณมนานนากานนกา สการิตะหิ จา”ติ อนาเทโส นิคคหิตาคโม จ. จนุหนํ.</p> <p>จหิ ธาตุ ในความยินดี ลง ยุ ปัจจยั ไม่มีการอาเทศ ยุ เป็น อน ด้วยสูตรว่า นุทาทิหิ ยุณฺณมนานนากานนกา สการิตะหิ จ และลงนิกคหิตาคมด้วย จึงเป็น จนุหนํ ดอกไม้จันท์</p> <p>ภวติ เอตถาติ ภูวนํ. “ฉลลันมิยุวา สเรวา”ติ อุวาเทโส.</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ที่ชื่อว่า ภูวนะ โลก เพราะวิเคราะห์ว่า เป็นที่เกิดมี มีการอาเทศ อุ เป็น อุว ด้วยสูตรว่า ฌถานมียุวา สเรวา กิร วิกเขเป กิรโณ, วิจกขโณ, กมฺปนํ กโรตตีติ กรุณา, อการสสุตต์.</p> <p>กิร ธาตุ เป็นไปในความเรียราย เรียรายไป, มีปัญญา ประจักษ์, ที่ชื่อว่า กรุณา เพราะกระทำความหวั่นไหว, อาเทศ อ เป็น อุ</p> <p>กตปฺปจฺจเย กโลโป. อภวิ ภาตตีติ วา ภูตฺติ ยกฺขาติ, ภูตานิ. วายตตีติ วาโต, ตายตตีติ ตาโต. มิมีหิ ภาวนติ</p> <p>เอตถาติ ภูมิ, เนตตีติ เนมิ อิจฺจาติ.</p> <p>ในเพราะ กต ปัจจย ลบ ก ที่ชื่อว่า ภูต เพราะ วิเคราะห์ว่า ได้มีแล้ว หรือ ย่อมมี มียักษเป็นต้น, ภูตทั้งหลาย ที่ชื่อว่า วาตะ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมฟุ้งไป, ที่ชื่อว่า ตาต เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมรักษา(บุตร) ใน เพราะ มิ ปัจจย เช่น ที่ชื่อว่า ภูมิ เพราะเป็นสถานที่เกิด, ที่ชื่อว่า กำ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมนำรถไป</p>
652.	<p>ขยาทีหิ มนฺ ม จ โตะ วา. หลังจาก ซี ธาตุเป็นต้น ลง มนฺ ปัจจย และอาเทศ ม เป็น ต บ้าง</p>	<p>ซี ภี สุ รุ หุ วา ฐู หิ ลู ปี อทอิจฺเจวมมาทีหิ ธาตุหิ มนฺปจฺจโย โหติ, มสฺส จ โตะ โหติ วา.</p> <p>หลังจาก ซี ภี สุ รุ หุ วา ฐู หิ ลู ปี และ อท ธาตุเป็น ต้น ลง มนฺ ปัจจย และอาเทศ ม เป็น ต บ้าง</p> <p>อทธาตฺปฺรเสว มการสฺส ตการตา ตทณฺณโต น โหตายํ ววตฺถิตวิภาสโต.</p> <p>หลังจาก อท ธาตุเท่านั้น จึงจะอาเทศ ม เป็น ต หลังจากธาตุอื่นไม่อาเทศ เพราะ วา ศัพท์ กำหนดไว้</p> <p>ซี ขเย. ชียนติ เอตถ อุปททวฺสคคาทโยติ อตฺถ มนฺปจฺจโย. “กฺวจิ ธาตุ” ตีอาทีนา นโลโป. “อณฺเณสุ จา”ติ วุทธิ. เขโม.</p> <p>ซี ธาตุ เป็นไปในความสิ้นไป ลง มนฺ ปัจจย ในอรรถ</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>อท ภกขณ. อทตติ อตเถ มน, มสส จ วา ตกาโร. “โตทสสา”ติ ตกาโร. อตตา, อาตุมา. “กวจิ ชาติ”ติอาทินา อทสส ทีโฆ, อุการาคโม จ.</p> <p>อท ชาติ เป็นไปในความกิน มน ปัจจัยลงในอรรถว่าย่อมกิน, และอาเทศ ม เป็น ต ได้บ้าง มีการอาเทศ ท เป็น ต ด้วยสูตรว่า โต ทสส จึงเป็น อตตา, อาตุมา ผู้กิน มีการทชะ อท เป็น อา และลง อุ อาคม ด้วยสูตรว่า กวจิ ชาติ เป็นต้น</p> <p>ยา ปาปณ. ยาโม.</p> <p>ยา ชาติ เป็นไปในความถึง ยาม เวลที่ถึง</p> <p>“วา”ติ วตตมานเ—</p> <p>บทว่า วา ย่อมตามไป</p>
653.	<p>สมาทีหิ ฌมา.</p> <p>หลังจาก สม ชาติเป็นต้น ลง ถ และ ม ปัจจัย บ้าง</p>	<p>สม ทม ทร รห สป วส ยุ ทู หิ ลี ทา सा जा णस प्प</p> <p>อุสูอิจเจวมาทีหิ ชาติหิ ถ มอิจเจเต ปจจยา โหนติ วา.</p> <p>หลังจาก สม ทม ทร รห สป วส ยุ ทู หิ ลี ทา सा जा णस प्प และ อุสู ชาติเป็นต้น ลง ถ และ ม ปัจจัย บ้าง</p> <p>สม อุปสเม. กวจิคคหณาธิการา น ชาติวนตโลโป. กิลเส สมตติ สมโธ สมาธิ.</p> <p>สม ชาติ เป็นไปในความสงบ ไม่มีการลบที่สุตชาติ เพราะ กวจิ ศัพท์ ที่ตามมาไกล ธรรมที่ชื่อว่า สมถ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมสงบกิลเส คือ สมาธิ</p> <p>เอวํ ทมน์ ทมโธ. ทร ทาहे. ทรณํ ทโรโธ ปริทาโ.</p> <p>รห อุปาทาเน. รหียตติ รโธ. “กวจิ ชาติ”ติอาทินา หโลโป.</p> <p>เหมือนกัน การฝึก ชื่อว่า ทมถ ทร ชาติ เป็นไปในความร้อน ความร้อนใจ ชื่อว่า ทรถ ปริทาห รห ชาติ เป็นไปในความยึดถือ ที่ชื่อว่า รถ เพราะวิเคราะห์ว่า อันท่านยึดถือ มีการลบ ห ด้วยสูตรว่า กวจิ ชาติ</p> <p>สป ออกโกเส. สปนํ สปโธ.</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>สพ ธาตุ เป็นไปในความดำ การดำ ชื่อว่า สบถ วส นิวาเส. อวสนนติ เอตสมินติ อวสโถ. วส ธาตุ เป็นไปอาศัยอยู่ ที่ชื่อว่า อวสถ เพราะ วิเคราะห์ว่า เป็นที่อาศัยอยู่ ยุ มิสฺสเน. ยูโถ. ทีโฆ. ยุ ในความรวมกัน ความรวมกัน ทีฆะ อุ เป็น อุ ทุ คติวุทธิมิหิ. ทวติ วพตตีติ ทุโฆ. ทุ ธาตุ เป็นไปในความไปและความเจริญ ที่ชื่อว่า ทุม เพราะวิเคราะห์ ย่อมเจริญ ทีโนตีติ ทีโฆ อุสสาโว. สิ พนฺธเน, สียตีติ สิม่า. ทีโฆ. หิมะที่เป็นไป ได้แก่เกลื่อนน้ำค้าง สิ ธาตุ เป็นไปในความ ผูก, ที่ชื่อว่า สิม่า เพราะวิเคราะห์ว่า อันเขาย่อมผูก ทีฆะ อี เป็น อี ทา อวชนฺชเน. ทาโฆ. ทา ธาตุ เป็นไปในความตัด ซอดอกไม้ที่ถูกตัด สา สามตเถ. สาโฆ. สา ธาตุ เป็นไปในความองอาจ สาม สีด้า จา คตินิวตติมิหิ. ถาโฆ, จสฺส ถตต์. ภส ภสมีกรณ. ภสฺมา. จา เป็นไปในความห้ามการไป กำลังที่ยืนยัด, อาเทศ จ เป็น ถ ภส ธาตุ เป็นไปในความทำให้เป็นเกล้า ซี้เกล้า พฺรหฺมาทิตฺตา “สฺยา จา”ติ อาตต์. พห วุทธิมิหิ. พฺรหฺมา. นิปาตฺนโต พโร พสฺส. อุสุ ทาเห, อุสฺมา อิจฺจาทิ. มีการอาเทศ อ เป็น อา ด้วยสูตรว่า สฺยา จ เพราะเป็น ศัพท์ในคณะ พฺรหฺม เป็นต้น พห ธาตุ เป็นไปในความ เจริญ พระพฺรหฺม มีการอาเทศ พ เป็น พฺร โดยการตก ลง. อุสุ ธาตุ เป็นไปในความ ร้อน, ไออุ่น ดังนี้ เป็นต้น</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
654.	<p>มสุตฺต สฺตฺต จฉรจฉรธา.</p> <p>อาเทศ สฺ ของ มสุ ธาตุ เป็น จฉร และ จฉร</p>	<p>มสุอิจเจตสฺส ธาตุสฺส สฺตฺต จฉรจฉรอิจเจเต อาเทศา โหนติ.</p> <p>มีการอาเทศ สฺ แห่ง มสุ ธาตุ เป็น จฉร จฉร มสุ มจฉเร. กวีปจจโย. จฉรจฉรธาเสธา. มจฉโร, มจฉโร.</p> <p>มสุ ธาตุ เป็นไปในความตระหนี่ ลง กวี ปจจโย มีการอาเทศ สฺ เป็น จฉร จฉร จึงเป็น มจฉร มจฉร ผู้ตระหนี่</p> <p>“จฉรจฉรธา”ติ วตเตเต.</p> <p>บทว่า จฉรจฉร ย่อมเป็นไป</p>
655.	<p>อาปุพฺพจรตฺส จ.</p> <p>อาเทศ จร ธาตุที่มี อา อุปสัคอยู่หน้า เป็น จฉร และ จฉร ด้วย</p>	<p>อาปุพฺพสฺส จรอิจเจตสฺส ธาตุสฺส จฉรจฉรธาเสธา โหนติ.</p> <p>มีการอาเทศ จร ธาตุ อันมี อา เป็นบทหน้า เป็น จฉร จฉร</p> <p>จสทฺเทน จฉริยาเทโส จ.</p> <p>ด้วย จ ศัพท์ จึงอาเทศเป็น จฉริย ด้วย</p> <p>ภุโส จรณฺนติ อตฺเถ กวีปจจโย, จฉริยาธาอาเทโส, รสสฺตตฺถจ. อจฉริยํ, อจฉริ, อจฉเร. อจฉริ ปหริตุํ ยุตฺตนติปิ อจฉริยํ.</p> <p>กวี ปจจโย ใช้ในอรรถว่า ความเป็นไปอย่างยวดยิ่ง, มีการอาเทศเป็น จฉริย เป็นต้น, และรัสสะ อา เป็น อ</p> <p>ความน่าอัศจรรย์ แม้ควรปรบมือให้ ก็เรียกว่า น่าอัศจรรย์</p>
656.	<p>อลกลสฺสเลหิ ลยา.</p> <p>หลังจาก อล กล และ สล ธาตุ ลง ล และ ย ปจจโย</p>	<p>อล กล สล อิจเจเตหิ ธาตุหิ ล ยอิจเจเต ปจจยา โหนติ.</p> <p>หลังธาตุเหล่านี้คือ อล กล และ สล ลงปจจโยเหล่านี้คือ ล และ ย</p> <p>อล ปริสมตฺถมฺหิ. อลลํ, อลยํ.</p> <p>อล ธาตุ เป็นไปในความสามารถ ของสด</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>กล สงขยาเน. กลลฺ, กลยฺ.</p> <p>กล ธาตุ เป็นไปในความนับ, ไกล่รุ่ง</p> <p>สล, หุล, ปท คติมहि. สลลฺ, สลยฺ.</p> <p>สล หุล ปท เป็นไปในความไป หลาว</p> <p>“กลสเลหิ”ติ วตตเต.</p> <p>บทว่า กลสเลหิ ย่อมตามไป</p>
657.	<p>ยานลาณา.</p> <p>หลังจาก กล และ สล ธาตุ ลง ยาน และ ลาณ ปัจจัย</p>	<p>เตหิ กล สลอิจเจเตหิ ธาตุหิ ยาน ลาณปปัจจยา โหนติ.</p> <p>ยาน ลาณ ปัจจัย ย่อมลงหลัง กล สล ธาตุ เหล่านั้น</p> <p>กลยานิ, ปฏิสลยานิ, กลลาโณ. ปฏิสลลาโณ.</p> <p>ความงาม, การหลีกเร้น</p> <p>ยथा ปน ลี สिलेसनेति ธातु, तथा “पुण्ड्रल्लयनि, पुण्ड्रल्लानि” न्ति युपपज्जयेन लिट्, उपसकन्तस्स निकहितस्स लट्, रथातिप्रतदा नस्स णत्तं,</p> <p>เอการสส “กวจิ ธาตุ”ติอาทินา อตตถจ.</p> <p>ส่วน ในกาลใด มีธาตุคือ ลี สิลเสเน ในการติด ในกาลนั้น จะได้รูปด้วย ยู ปัจจัยว่า ปฏิสลลยนิ, ปฏิสลลลานิ การหลีกเร้น, อาเทศนิกहितอันเป็นอักษรสุดท้ายของ สํ อุปสัค เป็น ล, เพราะมี รหาติธาตุ อยู่ข้างหลัง จึงอาเทศน เป็น ฌ, อาเทศ เอ เป็น อ ด้วยสูตรที่ขึ้นต้นว่า กวจิ ธาตุ</p>
658.	<p>มถิสฺส ฌสฺส โล จ.</p> <p>อาเทศ ฌ ของ มถ ธาตุ เป็น ล</p>	<p>มถอิจเจตสฺส ธาตุสฺส ฌสฺส ลาเทโส โหติ. จสทฺเทน ลปปัจจโย. มถ วิโลพเน. มลฺโล, โส เอว มลฺลโก, ยถา หีนโก.</p> <p>อาเทศ ฌ ของ มถ ธาตุนี้เป็น ล, และลง ล ปัจจัยด้วย จ ศัพท์ มถ ธาตุ เป็นไปในความระคน นักมวยปล้ำ, มลล นั้นนั่นแหละ เป็น มลลก เหมือนศัพท์ว่า หีนก</p> <p>“กัจจา”ติ วตตเต.</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		บทว่า กิจจ ย่อมตามไป
659.	<p>อวสสการมิณเสสุ ณี จ.</p> <p>ลง ณี ปัจจัย และกิจจปัจจัย ในอรรถ อวสสกะ (แน่แท้) และ อธมิณะ (ลูกหนี้)</p>	<p>อวสสก อธมิณอิจเจเตสวตฺเตสุ ณีปจฺจโย โหติ, กิจจา จาติ ณีปจฺจโย. ฌโลปวุทธิสิโลปา.</p> <p>ลง ณี ปัจจัย และกิจจปัจจัย ในอรรถเหล่านี้คือ อวสสก (แน่แท้) และ อธมิณ (ลูกหนี้), ฉะนั้น จึงลง ณี ปัจจัย, มีการลบ ฌ อนุพันธ์ การวุทธิ อ เป็น อา และ การลบ สิ วิภัตติ</p> <p>อวสสํ เม กมมํ กาคุ ยุตโตสฺสิติ การิสิ เม กมมํ อวสสํ, การิ โน เม กมมํ อวสสํ, ท่านเป็นผู้ควรทำกรรมของเราแน่แท้, หาริสิ เม ภารํ อวสสํ.</p> <p>ท่านเป็นผู้ควรนำภาระของเราไปแน่แท้</p> <p>อธมิณเ สตํ เม อธิณํ ทาคุ ยุตโตสฺสิติ ทายิสิ เม สตํ อธิณํ, ในความเป็นหนี้ ท่านควรใช้หนี้เรา 100, ธาริสิ เม สหสฺสํ อธิณํ อิจฺจาติ, ท่านควรใช้หนี้เรา 100, กิจจปฺปจฺจยา ปน เหฏฺฐาเยว ทสฺสิตา.</p> <p>ส่วน กิจจปัจจัย เราได้แสดงแล้วแต่หนหลังนั้นและ</p>
660.	<p>วชาทิตฺติ ปพฺพชชาทโย นิปจฺจนเต.</p> <p>ปพพชชา ศัพท์เป็นต้น ท่านทำให้สำเร็จ ด้วย วช ธาตุเป็นต้น</p>	<p>อากคฺคิณเณยํ. วชอิจฺเจวมาทิตฺติ ธาตุทิตฺติ ปจฺจยาเทส- โลปาคมนิสเรลลิ่งคาคาทิวริณา ยถาภิธานํ ปพพชชาทโย สทฺททา นิปจฺจนเต.</p> <p>หมู่ศัพท์มี ปพพชชา เป็นต้นนี้ เป็นอากคิณเณยที่มีการ สำเร็จรูปเหมือนกัน, ปพพชชา ศัพท์เป็นต้น ท่านทำให้ สำเร็จด้วย วช ธาตุเป็นต้น ด้วยการลงปัจจัย การอาเทศ การลบ การลงอาคม การปฏิเสธ และการเปลี่ยนลิงค์ เป็นต้น ตามสมควรแก่อุทาหรณ์</p> <p>วช คติมิหิ, ปพฺพุโพ. ปจฺมเมว วชิตพฺพนติ อตฺเต “ภาวกมเมสุ”ติ อธิกิจจ “ณโย จา”ติ ฌยปฺปจฺจโย, ฌโลปาติ. “ปววชย”นฺตฺริรูเป สมนฺตเต อิมินา ชยสฺส</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ชชาเทโส, วการทวยสส พการทวย, วุทธินิเสโธ, อิตถิลิงคตตถจ นิปจจนเต. ปพพชชา.</p> <p>วช ธาตุ เป็นไปในความไป,ลง ฌย ปัจจัย ด้วยสูตรว่า ฌโย จ โดยอาศัยคำ ว่า ในภาวะและกัมมะ ในอรรถว่า ควรถึงหรือควรประพฤติในเบื้องต้นนั้นเทียว, ลบ ฌ เป็นต้น, เมื่อจะไดรูปร่างว่า ปววชยฺ ทานทำให้สำเร็จด้วยการอาเทศ ชย เป็น ชช, อาเทศ วว เป็น พพ, ไม่วุทธิ, และอาเทศเป็นอิตถิลิงค์ ด้วยสูตรนี้. จึงเป็น ปพพชชา</p> <p>ตถา อิลช กมปเน. อิลชนํ อิลชชา. ยช เทวปุชชา. ยชนํ อิลชชา, “ยชสสาทิสสี”ติ อิตถํ. อิลช พยตติคตีสฺ สปุพโพ. สมณชนํ สมชชชา, ฌณยสส ชชชาเทโส. สท วิสรณคตยวสาเนสุ, นิสีนํ นิสชชชา.</p> <p>เหมือนกัน อิลช ธาตุ เป็นไปในความห้วนไหว ความห้วนไหว ชื่อว่า อิลชชา. ยช ธาตุ เป็นไปในความบูชาเทพ การบูชา ชื่อว่า อิลชชา, อาเทศ เป็น อิล ด้วยสูตรว่า ยชสสาทิสสี อิลช ธาตุ เป็นไปในความปรากฏและไป มี ส เป็นบทหน้า ความปรากฏพร้อม ชื่อว่า สมชชชา, มีการอาเทศ ฌณย เป็น ชช. สท ธาตุ เป็นไปในความหยุดการแผ่ไปและเดินไป การนั่ง ชื่อว่า นิสชชชา</p> <p>วิท ฌาณ. วิชานนํ, วิทิตติ วา วิชชชา. สช วิสสคเค. วิสสชชนํ วิสสชชชา. ปท คติมทิติ. นิปชชนํ นิปชชชา.</p> <p>วิท ธาตุ เป็นไปในความรู้ ความรู้แจ้ง หรือ ย่อมรู้แจ้ง ชื่อว่า วิชชชา, สช ธาตุ เป็นไปในความสละ ความสละชื่อว่า วิสสชชชา, ปท ธาตุ เป็นไปในความไป ความนอน ชื่อว่า นิปชชชา</p> <p>हन हीसाकत्तिसु, हनत्पुण्णत्ति अत्ते ฌณมทิตि กเต “วโธ वा सपुत्तथा”ติ हनसस वचातेसो, उयससिमिना चमातेसो ज. सो वचुलो, सा वचमा.</p> <p>हन ธาตุ เป็นไปในความฆ่า,เมื่อลง ฌย ปัจจัย ในอรรถว่า ฟิงถูกฆ่า แล้ว, อาเทศ หน เป็น วธ ด้วยสูตรว่า</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>วโร วา สพพตถ, และอาเทศ ธย เป็น ชณ ด้วยสูตรนี้ บุรุษันน พิงถูกฆ่า, สตรีนันพิงถูกฆ่า สี สย, สยน, สยนติ เอตถาติ วา เสยยา. วุทธิ, ยการสส ทวิตตถจ.</p> <p>สี ธาตุ เป็นไปในความนอน, การนอน หรือที่นอน ชื่อว่า เสยยา มีการพทธี อี เป็น เอ และ ช้อน ย ธา ธาณ, สंपุโพ, สมมา จิตตํ นิเรติ เอตถาย, สยํ วา สทททตีติ อตเถ “อิติถิมตยโว วา”ติ อปปจจโย.</p> <p>“สนธา”ติ รูปะ สมปะตเต อิมินา นการสส ทกาโร. สทธา. ธา ธาตุ เป็นไปในความทรงไว้, มี ส เป็นบทหน้าในอรรถ ว่า ธรรมเครื่องตั้งจิตไว้ด้วยดี หรือสภาวะที่ตัวเอง ลง อ ปัจจย ด้วยสูตรว่า อิติถิมตยโว วา, เมื่อใกล้จะ สำเร็จรูปว่า สนธา อาเทศ น เป็น ท ด้วยสูตรนี้ จึง สำเร็จรูปเป็น สทธา</p> <p>จธ จธณ. จธณติ อตเถ ญยปปจจเย, อิการาคเม จ กเต อิมินา วุทธินิเสโส. จริยา.</p> <p>จธ ธาตุ เป็นไปในความประพฤติ ในอรรถว่า การ ประพฤติ เมื่อลง ญย ปัจจย และ อี อาคมแล้ว ห้ามวุทธิ เป็น อา ด้วยสูตรนี้ จึงสำเร็จรูปเป็น จริยา</p> <p>รุช โรเค. รุชนนติ อตเถ อิมินา ฌปปจจโย.</p> <p>“พยณชนนตสส โจ ฌปปจจเยสุ จา”ติ ธาตวนตสส จกาโร. รุจฉา. รุชาติ อปปจจเยน สิทธิ.</p> <p>รุช ธาตุ เป็นไปในความเสียดแทง ลง ฌ ปัจจย ในอรรถว่า ความเจ็บป่วย ด้วยสูตรนี้ , อาเทศพยัญชนะ สุดท้ายของธาตุนั้น จ อักษร ด้วยสูตรว่า พยณชนนตสส โจ ฌปปจจเยสุ จ จึงสำเร็จรูปเป็น รุจฉา ด้วย อ ปัจจย จึงสำเร็จเป็น รุชา</p> <p>ตถา กุจ สจโกจเน. ฌปปจจโย. โกจณํ กุจฉา.</p> <p>เหมือนกัน กุจ ธาตุ เป็นไปในความหดเข้า ลง ฌ ปัจจย จึงเป็น โกจณํ กุจฉา การหด การคู้เข้า</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ลก ลาเภ. ฉมฺหิ จาเทโส. ลจฉนา.</p> <p>ลก ธาตุ เป็นไปในความได้. ในเพราะ ฉ ปัจจัย อาเทศ เป็น จ จึงเป็น ลจฉนา การได้</p> <p>รท วิเลขน. รจฉนา.</p> <p>รท ธาตุ เป็นไปในความแผ้วถาง รจฉนา ถน</p> <p>มุห เวจิตเต. มุยหนํ มุจฉนา. มุจฉนํ वा มุจฉนา.</p> <p>มุห ธาตุ เป็นไปในความหลง จึงเป็น มุยหนํ มุจฉนา ความหลง. หรือ มุจฉนํ มุจฉนา ความหลง</p> <p>วส นิวาเส. วจฉนา.</p> <p>วส ธาตุ เป็นไปในความอยู่ วจฉนา ความอยู่</p> <p>กจ ทิตฺติมฺหิ, กจฉนา.</p> <p>กจ ธาตุ เป็นไปในความรุ่งเรือง, กจฉนา ความรุ่งเรือง</p> <p>กถ กถเน, สํปุพฺโพ. สทฺธิ กถนฺนติ อตฺเถ ญฺยปฺปจฺจโย.</p> <p>อิมินา ญฺยสฺส จฉนาเทโส, สํสทฺทสฺส สาทฺเทโส จ. สากจฉนา.</p> <p>กถ ธาตุ เป็นไปในความกล่าว, มี สํ เป็นบทหน้า ลง ญฺย ปัจจัย ในอรรถว่า สทฺธิ กถนํ กล่าวด้วยกัน, อาเทศ ญฺย เป็น จฉ และอาเทศ สํ เป็น ส ด้วยสูตรนี้, จึงเป็น สากจฉนา การสนทนา</p> <p>ตฺตฺท พยถเน. ตฺจฉนา.</p> <p>ตฺตฺท ธาตุ เป็นไปในความแทง ตฺจฉนา การแทง</p> <p>ปท คติมฺหิ. พยาปชชนฺนติ อตฺเถ ญฺยมฺหิ กเต “พฺยาปาทย”ติ รุเป สมฺปตฺเต อิมินา นิปาตเนน ทฺยสฺส ชฺชาเทโส, รสฺสตฺตถจ, พยาปชชา.</p> <p>ปท ธาตุ เป็นไปในความไป เมื่อลง ญฺย ปัจจัย ในอรรถว่า พยาปชชนํ ความพยาบาท แล้ว เมื่อใกล้จะสำเร็จรูปว่า พยาปาทยา แต่ก็อาเทศ ทฺย เป็น ชฺช และรัสสะ อา เป็น อ ด้วยนิปาตสูตรนี้ จึงสำเร็จเป็น พยาปชชา ความพยาบาท</p> <p>มร ปาณจาเค. มรติ มรณฺนติ จ อตฺเถ อิมินา ตฺยตฺยปฺปจฺจยา, ธาตฺวนตฺโลโป จ. ตโต “ยวต”-</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>มิจจาทีนา จกาโร. มจโจ, มจจุ.</p> <p>มร ธาตุ เป็นไปในความสละชีวิต ในอรรถว่า มรติ ผู้ตาย และ มรณํ ความตาย ลง ตย และ ตยุ ปัจจย ด้วยสูตรนี้, ลบพยัญชนะสุดท้ายของธาตุ, จากนั้น อาเทศ ตย เป็น จ อักษร ด้วยสูตรที่ขึ้นต้นว่า ยวตํ จึงสำเร็จเป็น มจโจ มจจุ ความตาย</p> <p>สท สาทจเจ. อิมินา ยปฺปจฺจโย. ตยสฺส จกาโร, สจจํ.</p> <p>สท ธาตุ เป็นไปในความจริง ด้วยสูตรนี้ ลง ย ปัจจย อาเทศ ตย เป็น จ, จึงสำเร็จเป็น สจจํ ความจริง</p> <p>ตถา นต คตตวินาเม. นจจํ.</p> <p>เหมือนกัน นต ธาตุ เป็นไปในความพ้อนรำ จึงเป็น นจจํ การพ้อนรำ</p> <p>นิตี นิจเจ. นิจจํ.</p> <p>นิตี ธาตุ เป็นไปในความเที่ยง จึงเป็น นิจจํ เที่ยง</p> <p>มา มาเน. มายา.</p> <p>มา ธาตุ เป็นไปในความนับ จึงสำเร็จเป็น มายา หลอกหลวง</p> <p>ชน ชนเน. ชายา.</p> <p>ชน ธาตุ เป็นไปในความเกิด ชายา หญิงผู้ให้เกิด</p> <p>กน ทิตติกนตฺสฺ. นยสฺส ลตตํ, ทวิตตลจ. กณฺวา.</p> <p>กน ธาตุ เป็นไปในความรุ่งเรือง งาม อาเทศ นย เป็น ล และช้อน ล จึงเป็น กณฺวา นางสาวน้อย</p> <p>ธน ธณฺเณ, ธณฺล.</p> <p>ธน ธาตุ เป็นไปในความอุดม, ธณฺล ข้าวเปลือก</p> <p>ปุณาตฺตี ปุณฺล.</p> <p>ที่ชื่อว่า บุญ เพราะวิเคราะห์ว่า ชำระจิตให้สะอาด</p> <p>นการาคโม อิจจาที.</p> <p>มีการลง น อากม ตั้งนี้เป็นต้น</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
661.	<p>เวปฺสึทววมฺกุทากฺทวาทิหิ ฤตฺติมณฺเฑ นิพฺพตฺเต.</p> <p>หลังจากธาตุทั้งหลายมี เวปฺ สึ ทว วมฺ กุ ทา ฤ และ หุ เป็นต้น ลง ฤ ตฺติม และ ณฺเฑ ปัจจัย ในอรรถว่าเกิด</p>	<p>เวปฺ สึ ทว วมฺ อิจฺเจวมาทิจฺ ฐาตุหิ, กุ ทา ฐาตุทฺโต, ทวาทิโต จ ยถากมฺ ฤ ตฺติม ณฺเฑอิจฺเจเต ปจฺจยา โหนติ นิพฺพตฺตเถ.</p> <p>หลังจาก เวปฺ สึ ทว และ วมฺ ธาตุเป็นต้น ลง ฤ ปัจจัย ในอรรถว่าเกิด หลังจาก กุ ทา และ ฐาตุเป็นต้น ลง ตฺติม ปัจจัย ในอรรถว่าเกิด หลังจาก หุ ธาตุเป็นต้น ลง ณฺเฑ ปัจจัย ในอรรถว่าเกิด</p> <p>เวปฺ กมฺปน. ฤปฺปจฺจโย. “กฺวจิ ฐาตุ”ติอาทินา อการาค โม. อถ วา “อฤ”ติ วตตพฺเพ สรโลปํ กตฺวา “ฤ”ติ วุตฺตนฺติ ทฺฆฺรพฺพิ, เวปนฺ นิพฺพตฺโต เวปฺฤ. เวปฺ ฐาตุ เป็นไปในความห้วนไหว ลง ฤ ปัจจัย ลง อ อักษรอาคม ด้วยสูตรที่ขึ้นต้นว่า กฺวจิ ฐาตุ อีกอย่างหนึ่ง พึงทราบว่าจะกล่าววว่า อฤ แต่ท่าน ลบลสระ อ แล้วจึงกล่าววว่า ฤ, โรคที่บังเกิดด้วยความสั้น ชื่อว่า เวปฺฤ ไข้จับสั้น สึ สย. สยเนนฺ นิพฺพตฺโต สยฤ. สึ ฐาตุ เป็นไปในความนอน โรคที่เกิดจากการนอน ชื่อ ว่า สยฤ โรคนวม ทว ทวเน. ทเวนฺ นิพฺพตฺโต ทวฤ. ทว ฐาตุ เป็นไปในความร้อน โรคที่เกิดขึ้นด้วยความร้อน ชื่อว่า ทวฤ โรคร้อนใน วมฺ อุกฺคิเรณ. วเมนฺ นิพฺพตฺโต วมฺฤ. วมฺ ฐาตุ เป็นไปในความอาเจียน โรคที่บังเกิดขึ้นโดยการ อาเจียน ชื่อว่า วมฺฤ โรคอวก กฺตฺติ กรณฺ, เตนฺ นิพฺพตฺตํ กฺตฺติมฺ, “กฺ”อิติ นิปาตฺนโต กรสฺส กฺตฺตํ. กฺตฺติ คือ การกระทำ, สิ่งที่เกิดจากการกระทำนั้น ชื่อว่า กฺตฺติม ของปลอม, อาเทศ กร ฐาตุ เป็น กฺ โดยการตกลง ว่าเป็น กฺ ทา ทาเน. ทาติ ทานฺ, เตนฺ นิพฺพตฺตํ ทตฺติมฺ, รสฺสตฺตํ.</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ทา ธาตุ เป็นไปในความให้ ทาติ คือ การให้, สิ่งที่เกิดจากการให้ นั้น ชื่อว่า ทตติม ผลทาน, รัสสะ อา เป็น อ ฤติ ภาวน, เตน นิพพตต์ โภตติม.</p> <p>ฤติ คือ ความเป็น, สิ่งที่เกิดจากความเป็นนั้น ชื่อว่า โภตติม ทรัพย์</p> <p>อวหุติ อวหน, เตน นิพพตต์ โอหาวิม, ฌโลปวุทธิอาวา เทสา.</p> <p>อวหุติ คือ การบูชา, สิ่งที่เกิดจากการบูชานั้น ชื่อว่า โอหาวิม ผลแห่งการบูชา, มีการลบ ฌ การวุทธิ อู เป็น โอ และการอาเทศ โอ เป็น อว</p> <p>ฤ ตติม ฌิม ปัจจัย ลงในอรรถว่า เกิด หลัง เวปุ สี ทว มุ ธาตุเป็นต้น หมวด กุ ทา ฤ หุ ธาตุ เป็นต้น</p>
662.	<p>อกโกเส นมหานิ. เมื่อมี น นิบาตอยู่ใกล้ธาตุ ลง อานิ ปัจจัย ในอรรถการดำ</p>	<p>อกโกเส คมมาเน นมหิ นิปาเต อุปปเท สติ ธาตุโต อานิปปจจโย โหติ.</p> <p>เมื่อรู้ว่าเป็นคำดำ และมี น นิบาตอยู่ใกล้ธาตุ ลง อานิ ปัจจัยหลังธาตุทั้งหลาย</p> <p>น คมิตัพโพ เต ชมม เทโสติ อตเถ อานิปปจจโย. อานิ ปัจจัย ใช้ในอรรถว่า คนเลว เจ้าไม่ควรไปที่นั่น กิตกตตา นามมิว กตวาสิมฺหิ กเต น คมานิติ อตเถ กम्म ธารยสมาโส.</p> <p>ครั้งทำให้เป็นเหมือนนาม เพราะความเป็นกิตก์ เมื่อลง สิ แล้ว เป็นกัมมาธารยสมาส ใช้ในอรรถว่า ไม่ควรไป นสฺส อตต์. ปุน สมาสตตา นามมิว กเต สยาทยุปปตฺติ. อาเทศ น เป็น อ, เพราะเป็นสมาส เมื่อตั้งชื่อว่านามอีก แล้ว ลง สิ วิภัตติเป็นต้น</p> <p>อคมานิ เต ชมม เทโส. น กตตัพพํ เต ชมม กम्मุนฺติ อกรานิ เต ชมม กम्म.</p> <p>เจ้าคนเลว ที่นั่นเจ้าไม่ควรไป เจ้าคนเลว การงานเจ้าไม่ควรทำ</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายณะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>นมหีติ ก็. วิปตติ เต. อุกโกเสติ ก็. อคติ เต.</p> <p>บทว่า นมหิ มีประโยชน์อะไร, มีประโยชน์ต่อการห้ามลง อานิ ปัจจัยในที่ไม่มี น นิบาต เช่น วิปตติ เต ความวิบัติจึงมีแก่เจ้า, บทว่า อุกโกเส มีประโยชน์อะไร, มีประโยชน์ต่อการห้ามลง อานิ ปัจจัยในที่ไม่ใช่การต่ำ เช่น อคติ เต การไม่ไปจึงมีแก่เจ้า</p>
663.	<p>สุนฺสฺสุนฺสฺโสณฺวานฺวณฺณุนฺนุณฺณานา. อาเทศ อุน ของ สุน เป็น โอน วาน อุน วาน อุน อุนช อุน อา และ อาน</p>	<p>สุนฺจฺเจตสฺส ปาฎิปทิกสฺส สมพนฺธิโน อุนสทฺทสฺสโณณฺ วาน อฺวาน อุน อุนช อุน อา อานอิจฺเจเต อาเทศา โหนฺติ.</p> <p>มีการอาเทศ อุน ที่เนื่องเฉพาะบท สุน เป็น โอน วาน อฺวาน อุน อุนช อุน อา อาน สุนฺสฺสุนฺสฺส โอนฺนาทฺอาเทศ, ปรนยเน จ กเต สฺยาท ยฺยุปตฺติ.</p> <p>เมื่ออาเทศ อุน แห่ง สุน ศัพท์ เป็น โอน เป็นต้น และ เมื่อทำการนำไปสู่อักษรเบื้องหลังแล้ว จึงเกิดการลง ส วิภตติ เป็นต้น</p> <p>โสณฺ โสณา, สวานฺ สุวานา, สุวานฺสุวานา, สฺโน สฺนา, สฺนฺช สฺนฺชา, สฺโน สฺนา สา, สานฺ สานา อิจฺจาติ. จึงได้รูปเป็น โสณฺ โสณา, สวานฺ สุวานา, สุวานฺ สุวานา, สฺโน สฺนา, สฺนฺช สฺนฺชา, สฺโน สฺนา สา, สานฺ สานา</p> <p>สุนฺช และ สุนฺชทั้งหลาย ดังนี้ เป็นต้น</p>
664.	<p>ตฺรฺณสฺส สฺสุ จ. มีการอาเทศ ตฺรฺณ ศัพท์ เป็น สฺสุ</p>	<p>ตฺรฺณอิจฺเจตสฺส สทฺทสฺส สฺสุอิจฺจาเทโส โหติ. จสทฺโท อนิยมตฺโถ. สฺสุ, ตฺรฺโน วา.</p> <p>มีการอาเทศ ตฺรฺณ ศัพท์ เป็น สฺสุ จ ศัพท์ มีอรรถว่า ไม่แน่นอน จึงเป็น สฺสุ หรือ ตฺรฺโน ชายหนุ่ม</p>
665.	<p>ยฺวสฺสฺวสฺสุวานฺนุณา. มีการอาเทศ อฺว ศัพท์เฉพาะบท ยฺว เป็น อฺว อฺวาน อุน อุน</p>	<p>ยฺวอิจฺเจตสฺส ปาฎิปทิกสฺส อฺวสทฺทสฺส อฺวอฺวานอุน อุนอิจฺเจเต อาเทศา โหนฺติ.</p> <p>มีการอาเทศ อฺว ศัพท์เฉพาะบท ยฺว เป็น อฺว อฺวาน</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>อุณ อุณ ยูวา ติฏฐติ, ยูวาโน ติฏฐติ, ยูโน ติฏฐติ, ยูโน ติฏฐติ. มีอุทาหรณ์ เช่น ชายหนุ่ม ยืนอยู่</p>
666.	<p>ฉทาทิหิ ตตรณ. มีการลง ต ตรณ ปัจจัย หลัง ฉท ธาตุ เป็นต้น</p>	<p>ฉทอิจฺเจวมาทิจิ ธาตุหิ ตตรณอิจฺเจเต ปจฺจยา โหนติ. มีการลง ต ตรณ ปัจจัย หลัง ฉท ธาตุ เป็นต้น ฉท อปวารณ. “กวจิ ธาตุ”ติอาทีนา ธาตวณตสส ตกาโร. ฉท ธาตุ เป็นไปในความปิด ทำที่สุตธาตุ เป็น ต ด้วย สูตรเป็นต้นว่า กวจิ ธาตุ อาตปฺ ณาเทตีติ ฉตฺตํ, ฉตฺรํ. วัตถุ ที่ปกปิดแตก ชื่อว่า ฉตต ฉตฺร พยณชนตตเย สรฺูปานเมกสส โลโป. เมื่อมีพยัญชนะ 3 ตัว ลบพยัญชนะที่มีรูปเหมือนกัน 1 ตัว จินต จินตายํ. จินเตตีติ จิตฺตํ. นการสฺส สโยคาทิตตา นิคคหิตํ. ตสฺส “พยณชเน จา”ติ โลโป. จิตฺรํ. “ฆฺฐาทินํ วา”ติ น วุทธิ. จินต ธาตุ เป็นไปในความคิด ธรรมชาติที่ชื่อว่า จิต เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมคิด ทำ น อักษร เป็น นิคคหิต เพราะเบื้องต้นเป็นสังโยค ลบ นิคคหิตนั้น ด้วยสูตรว่า พยณชเน จ จิงเป็น จิตฺรํ ไม่มีกาพฤทธิ เพราะสูตรว่า ฆฺฐาทินํ วา. สฺ อภิสเว. “ปรทเวภาโว จาเน”ติ ตสฺส ทวิตฺตํ. อตเถ อภิสเวตีติ สฺตตํ, สฺตฺรํ. สฺ ธาตุ เป็นไปในความไหล ซ้อน ต ด้วยสูตรว่า ปรท เวภาโว จาเน ที่ชื่อว่า สฺตต สฺตฺร เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อม หลังความหมายออก สฺท ปคฺขรณ. อตเถ สฺฐเทตีติ สฺตตํ. รสสฺตตํ. ภูขาทิตตา ทโลโป, ทวิตตณจ.</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>สุท ธาตุ เป็นไปในความบ่ง ที่ชื่อว่า สุตต เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมบ่งความหมาย มีการรัสสะ อุ เป็น อุ ลบ ท เพราะเป็นหมวด ฤษ ธาตุ เป็นต้น และซ้อน ต สุ สวเน. สุนาตติ โสดี, โสตร. วृทธิ.</p> <p>สุ ธาตุ เป็นไปในความฟัง ที่ชื่อว่า โสดี โสตร เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมฟัง, พฤษ อ เป็น โอ นี ปาปณ. เนตติ เนตต์, เนตร.</p> <p>นี ธาตุ เป็นไปในความนำไปให้ถึง ที่ชื่อว่า เนตต เนตร เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมนำไป วิท มงฺคฺลล. โต ทสส. ปวิตต์, ปวิตร์.</p> <p>วิท ธาตุ เป็นไปในความความเจริญ มีการอาเทศ ท เป็น ต จึงเป็น ปวิตต ปวิตร ความเจริญ</p> <p>ปู ปวเน. ปุณาตติ ปวิตต์, ปวิตร์. อิการาคโม, วृทธิอวาเทสา จ.</p> <p>ปู ธาตุ เป็นไปในความชำระ ที่ชื่อว่า ปวิตต ปวิตร เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมชำระ ลง อี อาคม, มีการพฤษ อ เป็น โอ และอาเทศ โอ เป็น อว</p> <p>ปต คติมหิ. ปตตติ ปตต์, ปตร, ปตโต ตายตติ ปตโต, ปตโร. ปต ธาตุ เป็นไปในความตกไป ที่ชื่อว่า ปตต ปตร เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมตกไป คือ ใบไม้, ที่ชื่อว่า ปตต ปตร เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมต้านทานแต่การตกไป คือ บาตร</p> <p>ตनु วิตถาเร, ตณฺณตติ ตนต, ตนตร.</p> <p>ตनु ธาตุ เป็นไปในความแผ่ไป, ที่ชื่อว่า ตนต ตนตร เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมแผ่ไป คือ เส้นด้าย</p> <p>ยต ยตเน. ยตต์, ยตร.</p> <p>ยต ธาตุ เป็นไปในความพยายาม ยตต ยตร ความพยายาม</p> <p>ยา ปาปณ. ยาปนา ยตรา.</p> <p>ยา ธาตุ เป็นไปในความให้ไปถึง ยาปนา ยตรา การให้</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>เป็นไป</p> <p>ยมุ อูปรเม. ยนต์, ยนตรี.</p> <p>ยมุ ธาตุ เป็นไปในความงตเว้น ยนต์ ยนตร ยนต์</p> <p>อท ภกขณ. อทตตีติ อตต์, อตรี.</p> <p>อท ธาตุ เป็นไปในความกิน ที่ชื่อว่า อตต อตร เพราะ</p> <p>วิเคราะห์ว่า ย่อมกิน</p> <p>ยุช โยเค. ยุชชตีติ โยตต์, โยตรี, ภูเขาทิตตา ธาตวนต-</p> <p>โลปทวิตตานี.</p> <p>ยุช ธาตุ เป็นไปในความประกอบ ที่ชื่อว่า โยตต โยตร</p> <p>เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมประกอบเข้า คือ มัด ได้แก่</p> <p>เชือก, มีการลบที่สุดธาตุ และซ้อน ต เพราะเป็นหมวด</p> <p>ภุช ธาตุเป็นต้น</p> <p>วตุ วตตเน. วตต์, วตรี.</p> <p>วตุ ธาตุ เป็นไปในความประพฤติ วตต วตร ความ</p> <p>ประพฤติ</p> <p>มิต สีนهن. มิชชตีติ มิตต์, มิตรี.</p> <p>มิต ธาตุ เป็นไปในความสึเนหา ที่ชื่อว่า มิตต มิตร</p> <p>เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมสึเนหา</p> <p>มา ปริมาณ. มตต ปริมาณ, ทวิตตรสสตตานี.</p> <p>มา ธาตุ เป็นไปในความนับ การนับ คือ ปริมาณ, มีการ</p> <p>ซ้อน ต และ รัสสะ อา เป็น อ</p> <p>เอว ปุณาตีติ ปุตโต, ปุโตร.</p> <p>เหมือนกัน ที่ชื่อว่า ปุตต ปุตร เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อม</p> <p>ชำระ</p> <p>กล สงขยาเน. กลตต์, กลตรี ภริยา.</p> <p>กล ธาตุ เป็นไปในความนับ กลตต กลตร การนับ คือ</p> <p>ภริยา</p> <p>วร สัวรรณ. วรตต์, วตรี จมมมยโยตต์.</p> <p>วร ธาตุ เป็นไปในควาป้องกัน วรตต วรตร เชือก คือ</p> <p>เชือกที่ทำมาจากหนัง</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>เวปฺ กมฺปน. เวปตีติ เวตตํ, เวตฺรํ.</p> <p>เวปฺ ธาตุ เป็นไปในความห้วนไหว ที่ชื่อว่า เวตต เวตฺร หวาย เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมห้วนไหว</p> <p>คฺพ สํวเรณ. โคตตํ, โคตฺรํ.</p> <p>คฺพ ธาตุ เป็นไปในความป้องกัน โคตต โคตฺร วงศ์สกุล</p> <p>“คฺพาทีนญจา”ติ ธาตฺวนตฺโลโป, ทวิตตณฺจ.</p> <p>มีการลบที่สุตธาตฺ และซ้อน ต ด้วยสูตรว่า คฺพาทีนญจ คตตํ วา, “กฺวจิ ธาตุ”ติอาทีนา อุการสฺส อกาโร หรือว่า เป็น คตต ก็ได้, มีการอาเทศ อฺ เป็น อ ด้วยสูตร ว่า กฺวจิ ธาตุ</p> <p>ทา อวฺชนฺชานเ, ทาตตํ, ทาตฺรํ.</p> <p>ทา ธาตุ เป็นไปในความตัด, ทาตต ทาตฺร เคี้ยว</p> <p>หฺ หวเน. อคฺคิหฺตฺตํ.</p> <p>หฺ ธาตุ เป็นไปในความบูชา อคฺคิหฺตฺตํ บูชาไฟ</p> <p>วห ปาปเณ. วหิตตํ, วหิตฺรํ.</p> <p>วห ธาตุ เป็นไปในความให้ถึง วหิตต วหิตฺร การนำไป</p> <p>จร จรเณ. จริตตํ, จริตฺรํ.</p> <p>จร ธาตุ เป็นไปในความประพฤติ จริตต จริตฺร ความประพฤติ</p> <p>มฺจ โมจเน. มฺจตตํ, ปสฺสาโว.</p> <p>มฺจ ธาตุ เป็นไปในความพ่น มฺจตต เยี้ยว คือน้ำปัสสาวะ</p> <p>ภาส ทิตฺติมฺหิ, ภสฺตฺรา อิจฺจาหิ.</p> <p>ภาส ธาตุ เป็นไปในความสว่าง ภสฺตฺร ถูฯหน่ง ดังนี้เป็น ต้น</p>
667.	<p>วทาทีหิ ฌิตฺโต คณเ.</p> <p>เมื่อรู้ความหมายว่า หมู่ ลง ฌิตต ปัจจย หลังธาตฺ วท จร วร เป็นต้น</p>	<p>วท จร วร อิจฺเจวมาทีหิ ธาตุหิ ฌิตตปฺปจฺจโย โหติ คณเ คมฺมาเน.</p> <p>เมื่อรู้ความหมายว่า หมู่ ลง ฌิตต ปัจจย หลังธาตฺ วท จร วร เป็นต้น</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>วท วียตติย วาจารย์. วทิตานํ คโณ วาทิตตํ.</p> <p>วท ธาตุ เป็นไปในความเผยวาทา หมู่แห่งผู้ร้องเพลง ชื่อว่า วาทิตต</p> <p>จร จรณ. จริตานํ คโณ จาริตตํ.</p> <p>จร ธาตุ เป็นไปในความประพฤติ</p> <p>วร วรณ. วริตานํ คโณ วาริตตํ.</p> <p>วร ธาตุ เป็นไปในความห้าม หมู่แห่งศีลเป็นเครื่องห้าม ชื่อว่า วาริตต</p> <p>อถ วา จรณติ ตสมิ ปรีปุรการิตายาติ จาริตตํ.</p> <p>อีกอย่างหนึ่ง ที่ชื่อว่า จาริตต เพราะวิเคราะห์ว่า เป็นที่ประพฤติศีล โดยการทำให้เป็นผู้บริบูรณ์ แห่งภิกษุ</p> <p>วาริตตํ ตายนติ เอตถ, เอเตนาติ วา วาริตตํ.</p> <p>ที่ชื่อว่า วาริตต เพราะวิเคราะห์ว่า เป็นที่ หรือเป็นเครื่องต้านทานสิ่งที่ท่านห้าม แห่งภิกษุ</p>
668.	<p>มีทาที่หิ ตติติโย.</p> <p>ลง ตติ ตี ปัจจย หลัง มีท เป็นต้นไป</p> <p>ตามลำดับ</p>	<p>มีท ปท รนช ตนุ ธาอิจเจวมาทิหิ ธาตุหิ ยถาภิธานํ</p> <p>ตติ ตีอิจเจเต ปัจจยา โหนติ.</p> <p>ลง ตติ ตี ปัจจย หลัง มีท ปท รนช ตนุ และ ธา เป็นต้นไปตามลำดับ</p> <p>มิชชติ สินียหตีติ เมตติ. ธาตวนตโลโป.</p> <p>ที่ชื่อว่า เมตติ ไมตรี เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมเยอโย คือ สีนหา มีการลบที่สุดธาตุ</p> <p>ปชชตีติ ปตติ.</p> <p>ที่ชื่อว่า ปตติ พลราบ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมเดินเท้าไป</p> <p>รนช ราเค. รนชติ เอตถาติ รตติ.</p> <p>รนช ธาตุ เป็นไปในความกำหนด ที่ชื่อว่า รตติ เพราะวิเคราะห์ว่า เป็นที่กำหนดยินดี</p> <p>วิตถารียตีติ ตนติ.</p> <p>ที่ชื่อว่า ตนติ แบบแผน เพราะวิเคราะห์ว่า อันท่านยอมขยายไป</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ธาเรตีติ ธาติ.</p> <p>ที่ชื่อว่า ธาติ พี่เลี้ยง เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมทรงไว้</p> <p>ปา รกฺขณ. ปาติ.</p> <p>ปา ธาตุ เป็นไปในความรักษา ปาติ การรักษา</p> <p>วส นิวาเส. วสติ.</p> <p>วส ธาตุ เป็นไปในความอาศัยอยู่ วสติ การอาศัยอยู่</p>
669.	<p>อุสุรณขทํสํ ทํสสท ททโฒ ฒจจ จ.</p> <p>บรรดาธาตุ คือ อุสุ รณข ทํส มีการ</p> <p>อาเทศ ทํส เป็น ททฒ, ส่วน ธาตุที่เหลือ</p> <p>ลง ฒ จ ปัจจย</p>	<p>อุสุ รณข ทํส อิจเจเตสํ ธาตุณํ อนตเร ทํสสท ททฒ</p> <p>เทโส โหติ, เสเสหิ ธาตุหิ ฒ จอิจเจเต ปจจยา โหนติ.</p> <p>บรรดาธาตุ คือ อุสุ รณข ทํส มีการอาเทศ ทํส เป็น</p> <p>ททฒ, ส่วน ธาตุที่เหลือ ลง ฒ จ ปัจจย</p> <p>อุสุ ทาเห, รณข ราเค, ฒ จปจจยา</p> <p>อุสุ ธาตุ เป็นไปในความร้อน, รณข ธาตุ เป็นไปในความ</p> <p>กำหนด, ลง ฒ จ ปัจจย</p> <p>“กวจิ ธาตุ” คือ อาทินา ธาตุนตโลโป. ทวิตตํ. อุทโฒ,</p> <p>รฏฺฐ.</p> <p>ลบที่สุดธาตุ ช้อนพยัญชนะ ด้วยสูตรว่า กวจิ ธาตุ จึง</p> <p>เป็น อุทฒ อฐฺ รฏฺฐ แ้วนแคว้น</p> <p>ทํส ทํสเน. กวิปจจโย, กวิโลโป, ทํสสท ททฒาเทโส จ,</p> <p>ททฒ.</p> <p>ทํส ธาตุ เป็นไปในความขบกัด ลง กวิ ปัจจย, ลบ กวิ</p> <p>ปัจจย, และ อาเทศ ทํส เป็น ททฒ จึงเป็น ททฒ เหล็ก</p> <p>อันสนิมกัด</p>
670.	<p>สุวฺสานมฺวฺสานมโต โถ จ.</p> <p>มีการอาเทศ อุ อุ อส แห่ง สุ วฺ อส ธาตุ</p> <p>เป็น อต, และลง ถ ปัจจยที่ท้าย</p>	<p>สุ วฺ อส อิจเจเตสํ ธาตุณํ อุ อุ สํ อต อิจจาเทโส</p> <p>โหติ, อนเต ถปจจโย จ.</p> <p>มีการอาเทศ อุ อุ อส แห่ง สุ วฺ อส ธาตุ เป็น อต,</p> <p>และลง ถ ปัจจยที่ท้าย</p> <p>สุ หีสายํ. สตถ.</p> <p>สุ ธาตุ เป็นไปในความเบียดเบียน สตถ สิ่งทีเบียดเบียน</p> <p>อาวุธ</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>วृ สวรรณ. วตถ์.</p> <p>วृ ธาตุ เป็นไปในความปกปิด วตถ วัตถุที่ปกปิด คือผ้า อส ภฺวี. อตถ์.</p> <p>อส ธาตุ เป็นไปในความมี เป็น อตถ ทำให้มีให้เป็น ยทา ปน สสุ หีสาย, วส อจฺฉาพเน, อร คตฺติมหิตี จ ธาตุ, ตทา “สมาทิตฺติ ฌมา”ติ ถปฺปจฺจโย.</p> <p>กั เมื่อใด สสุ ธาตุ เป็นไปในความเปียกเปียก, วส ธาตุ เป็นไปในความนุ่น, และ อร ธาตุ เป็นไปในความไป, เมื่อนั้น ลง ถ ปัจจย ด้วยสูตรว่า สมาทิตฺติ ฌมา “กฺวจฺจิ ธาตุ”ติอาทินา ธาตฺวนตฺโลโป. “วคฺเค ฆโสภา”ติ อาทินา ทฺวิตตฺ.</p> <p>มีการลบที่สฺสุดธาตฺ ด้วยสูตรว่า กฺวจฺจิ ธาตุ เป็นต้น. มีการช้อนพยัญชนะ ด้วยสูตรว่า วคฺเค ฆโสภา เป็นต้น สสตีติ สตถ์, วสียตีติ วตถ์, อรียตีติ อตถ์.</p> <p>ที่ชื่อว่า สตถ อาวฺธ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมเปียกเปียก, ที่ชื่อว่า วตถ ผ้า เพราะวิเคราะห์ว่า วัตถุที่ทํานุ่น, ที่ชื่อว่า อตถ ประโยชน์ เพราะวิเคราะห์ว่า สภาพที่ทํานขยายออก</p>
671.	<p>รณฺชฺฐาทิตฺติ ธตฺททฺทิกฺรา กฺวจฺจิ ชทฺโลโป จ. บางแห่ง ลง ธ ท อิทท ก อิริ ปัจจย หลัง รณฺช อุทฺติ ธาตุ เป็นต้น, และมีการลบ ช และ ท ที่สฺสุดธาตฺด้วย</p>	<p>รณฺช อุทฺติอิจฺเจวมาทิตฺติ ธาตุทฺติ ธ ท อิทท ก อิริอิจฺเจเต ปฺลจฺยา โหนฺติ กฺวจฺจิ, ธาตฺวนตฺตานํ ชทฺทานํ โลโป จ โหติ.</p> <p>บางแห่ง ลง ธ ท อิทท ก อิริ ปัจจย หลัง รณฺช อุทฺติ ธาตุ เป็นต้น, และมีการลบ ช และ ท ที่สฺสุดธาตฺด้วย</p> <p>รณฺช ราชเค. ธปฺปจฺจโย ชโลโป จ, รณฺธ.</p> <p>รณฺช ธาตุ เป็นไปในความกำหนด ลง ธ ปัจจย และลบ ช จึงเป็น รณฺธ ชอง</p> <p>อุทฺติ ปสฺวนกฺเลทฺเนนฺสุ, สํปฺพุโพ. ทปฺปจฺจโย. สมฺมุทฺโท, อุทฺโท.</p> <p>อุทฺติ ธาตุ เป็นไปในความไหลเปียก, มี สํ เป็นบทหน้า ลง ท ปัจจย จึงเป็น สมฺมุทฺท ทฺเล อุทฺท นาก</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ขุท ปิปาสายํ. ขุทโท.</p> <p>ขุท ธาตุ เป็นไปในความกระหาย ขุทท ผู้ยากไร้ ฉิทธิ ทวีธากรณ. ฉิทธิโท.</p> <p>ฉิทธิ ธาตุ เป็นไปในความตัด ฉิทธิท ช่องโหว่ รุทธิ หีสายํ. รุทธิโท, ลุทธิโท. โล รสส.</p> <p>รุทธิ ธาตุ เป็นไปในความเปื่อยดเปียน รุทธิท ลุทธิท นายพราน อาเทศ ร เป็น ล</p> <p>ภทธิ กลยาณ. ภทธิโท.</p> <p>ภทธิ ธาตุ เป็นไปในความงาม ภทธิท ผู้งาม นิทธิ กุจฉายํ. นิทธิทา.</p> <p>นิทธิ ธาตุ เป็นไปในความเกลียด นิทธิทา ความหลับ มุท ทาเส, มุททา.</p> <p>มุท ธาตุ เป็นไปในความร่าเริง, มุททา ร่าเริง ทล ทุคติมหิ. อิทธิทปจจโย, ทลิตุโท.</p> <p>ทล ธาตุ เป็นไปในความตกยาก ลง อิทธิท ปัจจัย, คน ยากไร้</p> <p>สุส สไสเน, สจ สไสเก วา. กปปจจโย. ธาตวนตสุส กกาโร. สุกกั.</p> <p>สุส ธาตุ เป็นไปในความแห้ง, หรือว่า สจ ธาตุ เป็นไป ในความโศก ลง ก ปัจจัย อาเทศที่สุดธาตุ เป็น ก จึงเป็น สุกก น้ำสุกกะ ความแห้ง</p> <p>วจ วิยตติยํ วาจารย์, วก อาทาเน วา, วกกั.</p> <p>วจ ธาตุ เป็นไปในความเปล่ง วาจา, หรือว่า วก ธาตุ เป็นไปในความถือเอา, วกก ม้าม</p> <p>สก สตติมหิ, สกโก.</p> <p>สก ธาตุ เป็นไปในความสามารถ, สกุก พระอินทร์ อุสุ ทาเห, อุกกา.</p> <p>อุสุ ในความร้อน, อุกกา คบเพลิง</p> <p>วช คติมหิ. อิทธิทปจจโย. อปปฏิทิตํ วชตติ วชริ.</p> <p>วช ธาตุ เป็นไปในความไป ลง อิทธิท ปัจจัย ที่ชื่อว่า วชริ</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมไปไม่ติดขัด มท อุมมาเท, มทิตรา. มท ธาตุ เป็นไปในความเมา, มทิตรา เหล้า เอว มนทิตร์, รุฉิร, รุหิร, รุจิริ. เหมือนกัน มนทิตร์ วัง, รุฉิร รุหิร เลือด, รุจิริ งาม, พธ พนธเน. พธิโร, พธิรา, พธิร, ติมิโร, ติมิร, สิโร. พธ ธาตุ เป็นไปในความผูก พธิร ผู้หนวก, ติมิร มีด, สิร หัว สร หีสาย. สรริ. “กลิล, สลิล” นตืออาทิสู โล รสส. กุฎิล, โกกิล อัจจาทโย. สร ธาตุ เป็นไปในความเปียกเปียก. สรริ ร่างกาย. มีการ อาเทศ ร เป็น ล ในอุทาทรรณเป็นต้นว่า กลิล สลิล. กุฎิล โกง, กอกิล นกดูเหว่า ดังนี้เป็นต้น.</p>
672.	<p>ปฏิต หิสส เทรณหิรณ. มีการอาเทศ หิ ธาตุ อันมี ปฏี เป็นบท หน้า เป็น เทรณ หิรณ</p>	<p>ปฏิต ประสส หิอิจเจตสส ธาตุสส เทรณ หิรณอิจเจเต อาเทศา โหนติ. มีการอาเทศ หิ ธาตุ อันมี ปฏี เป็นบทหน้า เป็น เทรณ หิรณ หิ คติมหิ, ปฏิปุโพ, ปฏิปกเข มทิตตวา คจจตีติ อตเถ “กวิ จา”ติ กวิปจจโย. กวิโลโป. หิ ธาตุ เป็นไปในความไป, มี ปฏี เป็นบทหน้า, ลง กวิ ปัจจย ด้วยสูตรว่า กวิ จ ในอรรถว่า ย่ำยี่เข้าสี่ไป ลบ กวิ อิมินา เทรณ หิรณาเทศา. ณโลโป. มีการอาเทศ เป็น เทรณ หิรณ ด้วยสูตรนี้ ลบ ณ “เตสุ วุทธิ”ติ อาทินา ปฏิสททาทิสส วุทธิ, ปาฏิหเร, ปาฏิหิร, ยทา ปน หร หรณติ ธาตุ, ตทา ปฏิปกเข หรตี ติ “ปาฏิหาริย”มิตติ ณเณปิ สิหิ. ด้วยสูตรเป็นต้นว่า เตสุ วุทธิ มีการพทธีตัวต้น ปฏี ศัพท เป็น ปาฏิ, จึงเป็น ปาฏิหเร ปาฏิหิร, ปาฏิหาริย,</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		ส่วนกาลใดเป็น หร ธาตุ ในความนำไป, ในกาลนั้น รูป ศัพท์ว่า ปาฏิหาริย์ ในอรรถว่า กำจกปฏิบัติปักษ์ สำเร็จด้วย ฌย ปัจจย
673.	กทยาทีติ โภ. มีการลง ก ปัจจย หลัง กติ ธาตุ เป็นต้น	<p>กทิจเจวมาทีติ ธาตุติ กปฺปจฺจโย โหติ. มีการลง ก ปัจจย หลัง กติ ธาตุ เป็นต้น</p> <p>กติ เชนเน. กปฺปจฺจเย กเต “กวจิ ธาตุ” ตีอาทีนา “นิกคหิตถฺยจา” ตี วา อิการานุพนธสฺส ธาตุสฺส นิกคหิตถฺยจา, กโลโป จ. นิกคหิตถฺย วคฺคนตตตฺ. กณฺโฑ อสุ, ปริมาณญจ.</p> <p>กติ ธาตุ เป็นไปในความตัด เมื่อลง ก ปัจจยแล้ว ลง นิกคหิตถฺยจาที่ธาตุ ที่มี อี อักษรตามมา และลง ก ด้วย สูตรเป็นต้นว่า กวจิ ธาตุ หรือ นิกคหิตถฺย มีการอาเทศ นิกคหิต เป็นพยัญชนะที่สุตวรรษ สำเร็จเป็น กณฺฑ คือ ลูกศร และ ปริมาณ</p> <p>เอวฺ ฆฺมิ ฆฺมฺมฺน. ฆฺนฺโณ, ฆฺนฺนฺวา วา. เหมือนกัน ฆฺมิ ธาตุ เป็นไปในความติดต่อกัน ฆฺนฺโณ หรือ ฆฺนฺนฺวา ระฆัง</p> <p>วฺมิ อวตฺตเน, วฺมิ ธารณพนฺธสงฺขาเตสุ วา, วณฺโณ. วฺมิ ธาตุ เป็นไปในความหมุน, หรือ วฺมิ ธาตุ เป็นไปใน ความทรง ผูก ประชุม, วณฺณ ขั้ว</p> <p>กรทฺติ ภาชนตฺเถ. กรณฺโฑ. กรทฺติ ธาตุ เป็นไปในความเป็นที่รองรับ กรณฺฑ ผอบ</p> <p>มทฺติ มณฺฑนตฺเถ. มณฺโฑ. มทฺติ ธาตุ เป็นไปในความประดับ มณฺฑนตฺเถ ประดับ</p> <p>สทฺติ คุมพตฺเถ. สณฺโฑ. สทฺติ ธาตุ เป็นไปในความเป็นพุ่ม สณฺฑนตฺเถ พุ่ม</p> <p>ภทฺติ ภณฺฑนตฺเถ. ภณฺฑ. ภทฺติ ธาตุ เป็นไปในความแตกกร้าว ภณฺฑนตฺเถ ภาชนะ</p> <p>ปทฺติ ลิงคเวกฺกลตฺเถ. ปณฺโฑ, โส เอว ปณฺฑโก. ปทฺติ ธาตุ เป็นไปในความแตกกร้าว ปณฺฑนตฺเถ ปณฺฑนตฺเถ</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ปติ ธาตุ เป็นไปในความมีลึงค์บกพร่อง ปณฺช หรือ ปณฺชก กระทบ,</p> <p>ทติ อาณาย, ทณฺโฑ.</p> <p>ทติ ธาตุเป็นไปในความมีอาญา, ทณฺช อาชญา</p> <p>รติ หีสาย, รณฺโฑ.</p> <p>รติ ธาตุ เป็นไปในความเบียดเบียน, รณฺช ตันระหุํ</p> <p>ตติ จลนตเถ, วิตณฺโฑ.</p> <p>ตติ ธาตุ เป็นไปในความห้วนไหว, วิตณฺช คำพูดขัดแย้ง</p> <p>จติ จณฺชตเถ. จณฺโฑ.</p> <p>จติ ธาตุ เป็นไปในความดุร้าย จณฺช ดุร้าย</p> <p>คติ สนฺนิจเจ, คณฺโฑ.</p> <p>คติ ธาตุ เป็นไปในความสังสม, คณฺช ฝิ</p> <p>อติ อณฺชตเถ. อณฺโฑ.</p> <p>อติ ธาตุ เป็นไปในความออกไข่อณฺช ไข่อ</p> <p>ลติ ชิคฺฉาย. ลณฺโฑ.</p> <p>ลติ ธาตุ เป็นไปในความน่าเกลียด ลณฺช คุณ</p> <p>เมติ กุณฺณตเถ. เมณฺโฑ, เมณฺชโก วา.</p> <p>เมติ ธาตุ เป็นไปในความคด เมณฺช หรือ เมณฺชก แพะ</p> <p>เอรติ หีสาย. เอรณฺโฑ.</p> <p>เอรติ ธาตุ เป็นไปในความเบียดเบียน เอรณฺช ตันระหุํ</p> <p>ชติ เฉทนตเถ. ชณฺโฑ.</p> <p>ชติ ธาตุ เป็นไปในความตัด ชณฺช ตอน</p> <p>มติ หาเส. มนฺโฑ.</p> <p>มติ ธาตุ เป็นไปในความร่างเร้ง มนฺช ปัญญาน้อย ทิป</p> <p>อิติ ปรมิสฺสรียะ. อินฺโฑ.</p> <p>อิติ ธาตุ เป็นไปในความเป็นใหญ่ยิ่ง อินฺช พระอินทร์</p> <p>จติ อิจฺฉากนฺตีสฺ. จนฺโฑ.</p> <p>จติ ธาตุ เป็นไปในความปรารถนา ใคร่ จนฺช พระจันทร์</p> <p>ชฺร เฉทเน. ชฺโร อิจฺฉาติ.</p> <p>ชฺร ธาตุ เป็นไปในความตัด ชฺร มีตโกณ ดั่งนี้เป็นต้น</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายณะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>“โก”ติ วตตเต. บทว่า โก ย่อมเป็นไป</p>
674.	<p>ขาทมคมานัน ขนฺธนฺคณธา. มีการอาเทศ ขาท อม คม ธาตุเหล่านี้ เป็น ขนฺธ อนฺธ คณฺธ, และลง ก ปัจจัย</p>	<p>ขาท อม คมฺอิจเจเตสฺ ธาตุณฺ ขนฺธ อนฺธ คณฺธอิจเจเต อาเทศา โหนฺติ, กปฺปจฺจโย จ โหติ. มีการอาเทศ ขาท อม คม ธาตุเหล่านี้ เป็น ขนฺธ อนฺธ คณฺธ, และลง ก ปัจจัย ขาท ภกฺขเน. ชาติชราวมรณาทีหิ สํสารทุกฺเขหิ ขชฺชตีติ ขนฺโธ. ขาท ธาตุ เป็นไปในความเคี้ยวกิน ที่ชื่อว่า ขนฺธ เพราะ วิเคราะห์ว่า ย่อมถูกทุกขในสงสาร มี ชาติ ชรา มรณะ เป็นต้น เคี้ยวกิน อม โรเค. อนฺโธ. อม ธาตุ เป็นไปในความเสียดแทง อนฺธ ผู้บอด คม, สปฺป คตฺติมฺหิ. คณฺโธ. คม, สปฺป ธาตุ เป็นไปในความเป็นไป คณฺธ กลิ่น กวฺจิคคฺคเณน กโลปภาเว ขนฺธโก, อนฺธโก, คณฺธโก. ด้วย กวฺจि ศัพท์ เมื่อไม่ลบ ก จึงเป็น ขนฺธก อนฺธก คณฺธก อกฺ วา ราสฺสุเจเน ขนฺโธ. อีกอย่างหนึ่ง ที่ชื่อว่า ขนฺธ เพราะอรรถว่า เป็นกอง คณฺธ สฺจุเน. อดตฺโน นิสฺสยสฺส คณฺธนฺโต สฺจุณฺโต คณฺโธ. คณฺธ ธาตุ เป็นไปในความบ่ง ที่ชื่อว่า คณฺธ เพราะ บ่ง คือ ระบุ ที่นิสัยของตน</p>
675.	<p>ปฏฺวาทิหฺยลฺ. อกฺ ปัจจัย ลงหลัง ปฏฺว ธาตุเป็นต้น และ ปาฏิปทิกบทด้วย</p>	<p>ปฏฺวอิจเจวมาทีหิ ธาตุหิ, ปาฏิปทิกเกหิ จ อกฺปจฺจโย โหติ. อกฺ ปัจจัย ลงหลัง ปฏฺว ธาตุเป็นต้น และ ปาฏิปทิกบท ด้วย อกฺ, ปฏฺว คตฺติมฺหิ. ปฏฺเว อกฺ สฺมตฺถนฺติ อกฺเต อิมินา อกฺปจฺจโย. “สิ”นฺติ อมาเทโส. ปฏฺวลฺ, ปฏฺวลาณี. อกฺ, ปฏฺว ธาตุ เป็นไปในความไป ลง อกฺ ปัจจัย ด้วยสูตร</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>นี้ ในอรรถว่า ควร คือ สามารถ ในแผ่นผ้า อาเทศเป็น อัม ด้วยสูตรว่า สี่ จึงเป็น ปฏล ปฏลานิ แผ่น ผ้า, แผ่นผ้าทั้งหลาย ตถา กล กลเล. กลลล์. เหมือนกัน กล ธาตุ เป็นไปในความนับ กลล เปือกตม กุส เฉทนภูตทานสญจเยสุ. กุสลล์. กุส ธาตุ เป็นไปในความตัด เป็น ให้ สะสม กุสล การตัด ยทา ปน สล ลู ลาอิติ ธาตุ, ตทา กุจฉิตานํ สลนโต. กุसानํ ลวนโต, กุโส วิย ลวนโต วา กุเสน ลาดพพตตา กุสลนติ อปปัจจเยน กปปัจจเยน วา รูปสิทธิ เวทิตพพา. ก็ ในกาลใด เป็น สล ลู ลา ธาตุ, ในกาลนั้น พิงทราบุรูป สำเร็จ ว่า กุสล ด้วย อ ปัจจัย หรือ ก ปัจจัย เพราะ ตัด สิ่งอันบัณฑิตเกลียด, เพราะตัดอกุศลชื่อว่ากุส, เพราะตัด อกุศลด้วยกุส เหมือนหย้าคา กท มเท. กทลล์. กท ธาตุ เป็นไปในความเมา กทล ต้นกล้วย ภคนท เสจเน. ภคนทลล์. ภคนท ธาตุ เป็นไปในความรด ภคนทล โรคริตสีดวง เมช กภูวิจิตเต. เมชลล์, เมชลา วา. เมช ธาตุ เป็นไปในความ ทำสะอาดให้งาม เมชลล์ หรือ เมชลา สายรัดสะอาด ตะปิ้ง วกก รุกขตเจ. วกกลล์. วกก ธาตุ เป็นไปในความเปลือกแห่งต้นไม้ วกกล ผ้า เปลือกไม้ ตกก รุกขลิลเส. ตกกลล์. ตกก ธาตุ เป็นไปในความเป็นยางไม้ ตกกล ยางไม้ ปลล นินนฐาเน ปลลลล์. ปลล ธาตุ เป็นไปในความเป็นที่ลุ่ม ปลลล ที่ลุ่ม สทท หริเต. สททลล์. พรโลโป. สทท ธาตุ เป็นไปในความเขียว สททล ของเขียว ลบสระ</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>หน้า</p> <p>มุล ปติฏฐายิ, มุลาล, รสสตต.</p> <p>มุล ธาตุ เป็นไปในความตั้งอยู่, มุลาล เห่ง้าบัว, รัสสะ สระหน้า</p> <p>พิล นิสฺสเย, พิลาล.</p> <p>พิล ธาตุ เป็นไปในความเป็นที่อาศัย, พิลาล เกลือ สินเธาว์</p> <p>วิท สตตายิ, วิทาล.</p> <p>วิท ธาตุ เป็นไปในความมี ความเป็น, วิทาล หรดาล จติ จณฺทิกเก. จณฺทาล. ทิมตต.</p> <p>จติ ธาตุ เป็นไปในความดุร้าย จณฺทาล คนจันฑาล ทิมะ อ เป็น อา วา คติพนฺธเนสุ. วาล.</p> <p>วา ธาตุ เป็นไปในความไป ผูก วาล น้ำ, เถย่านาง วส อจฺฉาทเน. วสโล.</p> <p>วส ธาตุ เป็นไปในความนุ่งห่ม วสล คนถ้อย</p> <p>ปจฺจิ วิตถาเร. ปจฺโล, ปญฺจาโล, ปญฺจนฺนํ ราชุนํ อลนฺติปิ ปญฺจาโล.</p> <p>ปจฺจิ ธาตุ เป็นไปในความกว้างขวาง, ปจล ปญฺจาล แคว้นปญฺจาละ, ที่ชื่อว่าปญฺจาละ เพราะวิเคราะห์ว่า ควรแก่พระราชธา 5 พระองค์ บ้างก็ได้</p> <p>มจฺ โจเร. มจฺโล.</p> <p>มจ ธาตุ เป็นไปในความลัก มจล ขโมย</p> <p>มุสฺ เถยเย. มุสฺโล.</p> <p>มุส ธาตุ เป็นไปในความลัก มุสล สาก โคตถุ วุเส. โคตถุโล.</p> <p>โคตถุ ธาตุ เป็นไปในความคด โคตถุล สุนัขจิ้งจอก</p> <p>ปุถุ วิตถาเร. ปุถุโล.</p> <p>ปุถุ ธาตุ เป็นไปในความกว้าง ปุถุล กว้าง หนา พหุ สงฺขยาเน. พหุฬ. ปรโลโป. ยทา ปน ลา อาทาเน อิติ</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ธาตุ, ตทา โคตถุ ลาตีติ โคตถุโล. เอว ปุถุโล, พหุล.</p> <p>พหุ ธาตุ เป็นไปในความนับ พหุล หนา ลบสรรหน้า ก็เมื่อใด ลา ธาตุ เป็นไปในความถือเอา, ในกาลนั้น จึงเป็น โคตถุ ผู้ตัดซึ่งโคตร เพราะวิเคราะห์ว่า ตัดซึ่งโคตรเหมือนกัน ปุถุ พหุล กว้าง หนา</p> <p>มงค มงคเ. มงคล.</p> <p>มงค ธาตุ เป็นไปในความเป็นมงค มงค เป็นมงค</p> <p>พห วृทธิมิ, พหุล.</p> <p>พห ธาตุ เป็นไปในความเจริญ, พหุล เจริญ หนา</p> <p>กมพ สยจลเน. กมพล.</p> <p>กมพ ธาตุ เป็นไปในความห้วนไหว กมพล ผ้าขนสัตว์</p> <p>สพิ มณฑล. สมพล. นิคคหิตาคโม. สพล วา.</p> <p>สพิ ธาตุ เป็นไปในความแวดล้อม สมพล เสี่ยง</p> <p>ลงนิกคหิตาคม หรือว่า สพล ต่างพร้อม</p> <p>อคค คติโกฏฐิเล. อคค.</p> <p>อคค ธาตุ เป็นไปในความไป คค อคค กลอนประตุ</p> <p>มทิ ภูสาย.มณฑล.</p> <p>มทิ ธาตุ เป็นไปในความประดับ มณฑล ลาน</p> <p>กุทิ ทาเห. กุณฑล อิจจาทิ.</p> <p>กุทิ ธาตุ เป็นไปในความร้อน กุณฑล ตุ่มหู ดังนั้นเป็นต้น</p>
676.	<p>ปุถสส ปุถุปลาโม วา.</p> <p>มีการอาเทศ ปุถ ธาตุ เป็น ปุถ ปถ</p>	<p>ปุถอิจเจตสส ธาตุสส ปุถ ปถอิจเจต อาเทศา</p> <p>โหนติ, อมปปัจจโย จ โหติ วา, กวจตโย วาสทโท.</p> <p>มีการอาเทศ ปุถ ธาตุ เป็น ปุถ ปถ และหรือลง อม</p> <p>ปัจจโย, วา ศัพท์ มีความหมายว่า บางแห่ง</p> <p>ปุถ วิตถาเร. ปตถฐาติ อตถ กวิปปัจจโย.</p> <p>ปุถ ธาตุ เป็นไปในความแผ่ขยายออก กวิ ปัจจโย ใช้ใน</p> <p>อรรถว่า แผ่ไปแล้ว</p> <p>อิมินา ปุถสส ปุถุปลาเทศา. กวิโลโป. อิตถิโย อิปปัจจโย.</p> <p>ด้วยสูตรนี้ มีการอาเทศ ปุถ เป็น ปุถ ปถ ลบ กวิ ปัจจโย</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ในอิตถิลิงค์ ลง อี ปัจจัย</p> <p>“โอ สเร จา”ติ สุตเต จสทเทเน อวาเทโส. ปุถวี, ปถวี, ปธวี, ถสส ชตตัม.</p> <p>ด้วย จ ศัพท์ ในสูตรว่า โอ สเร จ มีการอาเทศเป็น อว จึงเป็น ปุถวี ปถวี ปธวี แผ่นดิน อาเทศ ถ เป็น ฐ อมปปัจจเย ปถาเทโส. ปถโม.</p> <p>ใน อม ปัจจัย อาเทศ เป็น ปถ จึงเป็น ปถม ที่หนึ่ง</p>
677.	<p>สสุวาทิหิ ตูเทโว.</p> <p>ตุ ตุ ปัจจัย ลงหลัง สสุ ฐาตุเป็นต้น</p>	<p>สสุอิจเจวมาทิหิ ฐาตุหิ ตู ทูอิจเจเต ปัจจยา โหนติ.</p> <p>ตุ ตุ ปัจจัย ลงหลัง สสุ ฐาตุเป็นต้น</p> <p>สสุ หิสาคตีสสุ. ตูปปัจจโย. “กวจิ ฐาตุ”ติอาทินา ฐาตวนตสส ตกาโร. สตตุ.</p> <p>สสุ ฐาตุ เป็นไปในความเบียดเบียน ลง ตุ ปัจจัย อาเทศ ที่สุดฐาตุ เป็น ต ด้วยสูตรเป็นต้นว่า กวจิ ฐาตุ จึงเป็น สตตุ ศัตถุ ชน ชนเน. ชตตุ.</p> <p>ชน ฐาตุ เป็นไปในความเกิด ชตตุ ครั้ง ทท ทาเน. ททท กุฏฐวิเสโส.</p> <p>ทท ฐาตุ เป็นไปในความให้ ทททุ โรคหิต คือ โรคเรื้อน พิเศษ</p> <p>อท ภกฺขณ. อททุ.</p> <p>อท ฐาตุ เป็นไปในความกิน อททุ เรือนจำ</p> <p>มท อุมมาเท.มททุ อิจจาติ.</p> <p>มท ฐาตุ เป็นไปในความเมา มททุ คนบ้า ดังนี้เป็นต้น</p>
678.	<p>จยาทิหิ อีวโร.</p> <p>อีวร ปัจจัย ลงหลัง จิ ปา ฐา ฐาตุ เป็น ต้น</p>	<p>จิ ปา ฐาอิจเจวมาทิหิ ฐาตุหิ อีวรปปัจจโย โหติ.</p> <p>อีวร ปัจจัย ลงหลัง จิ ปา ฐา ฐาตุ เป็นต้น</p> <p>จิ จเย. จียตติ จีวร.</p> <p>จิ ฐาตุ เป็นไปในความก่อสร้างที่ชื่อว่า จีวร เพราะ วิเคราะห์ว่า ผ้า อันท่านยอมก่อสร้าง</p> <p>ปา ปาเน. ปาตติ ปีวโร ปีโน.</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ปา ธาตุ เป็นไปในความดีม ที่ชื่อว่า ปิวร ปิน ผู้ดีม เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมดีม</p> <p>ธา ธาณ. ชีวโร เกวณฺโณ</p> <p>ธา ธาตุ เป็นไปในความทรงไว้ ชีวร ผู้ทรงไว้ คือ ชาวประมง</p>
679.	<p>มุนาทิหิ จิ. ลง อี ปัจจัย หลัง มุน ธาตุ เป็นต้น</p>	<p>มุนาทิหิ ธาตุหิ อีปัจจัยโย โหติ. จสทเทน ปาฏิปทิกเกหิ จ.</p> <p>ลง อี ปัจจัย หลัง มุน ธาตุ เป็นต้น และหลัง ปาฏิปทิกบท ด้วย จ ศัพท์ ด้วย</p> <p>มุน ธาณ. มุนาตีติ มุนิ, วาธิการา น วุทธิ.</p> <p>มุน ธาตุ เป็นไปในความรู้ ที่ชื่อว่า มุนิ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมรู้, ด้วย วา ศัพท์ จึงไม่มีการพฤทธิ</p> <p>ยต ยตเน, ยตตีติ ยติ.</p> <p>ยต ธาตุ เป็นไปในความพยายาม ที่ชื่อว่า ยติ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมพยายาม</p> <p>อคค คติโกฏิลเส. อคคิ.</p> <p>อคค ธาตุ เป็นไปในความไปคต อคคิ ไฟ</p> <p>ปต คติมहि. ปติ.</p> <p>ปต ธาตุ เป็นไปในความไป ปติ การตกไป</p> <p>สุจ โสจกมมนิ. สุจิ.</p> <p>สุจ ธาตุ เป็นไปในความทำความสะอาด สุจิ ความสะอาด</p> <p>รุจ ทิตติมहि. รุจิ.</p> <p>รุจ ธาตุ เป็นไปในความรุ่งเรือง รุจิ ความขบใจ รัศมี</p> <p>อิส ปริเยสเน. สีลาทิกุณเณ เอสตีติ อีสิ.</p> <p>อิส ธาตุ เป็นไปในความแสวงหา ทำชื่อว่า อีสิ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมแสวงหา คุณมีศีล เป็นต้น</p> <p>กฺ สทเท. กวิ. วุทธิ. อวาเทโส จ.</p> <p>กฺ ธาตุ เป็นไปในความขับเสียง กวิ นักกวี มีการพฤทธิ</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>อุ เป็น โอ และอาเทศ โอ เป็น อว รุ สทเท. รวิ, ทธิ, กุฎิ. รุ ธาตุ เป็นไปในความส่งเสียงร้อง รวิ พระอาทิตย์, ทธินมสั้ม, กุฎิ กุฎิ อสุ เขปเน. อสิ. อสุ ธาตุ เป็นไปในความซัดไป อสิ ดาบ ราช ทิตติมहि. ราชิ. ราช ธาตุ เป็นไปในความรุ่งเรือง ราชิ แนวป่า คม, สปป คติมहि, สปปิ. คม, สปป ธาตุ เป็นไปในความไป, สปปิ เนยใส อจจ ปุชาย. อจจ. อจจ ธาตุ เป็นไปในความบูชา อจจ เปลวไฟ ชุต ทิตติมहि. โชติ, นนทิ, ทีปี, กิมิ, อการสส อิตต์. ชุต ธาตุ เป็นไปในความรุ่งเรือง โชติ ความรุ่งเรือง, นนทิ ความเปล็ดเปล็น, ทีปี แม่เสื่อเหลือง, กิมิ หนอน, อาเทศ อ เป็น อี ตม กงชาย. ตมิ. ตม ธาตุ เป็นไปในความสงสัย ตมิ ปลาชื่อ ตมิ พุธ โพรเน. พุชฌิตติ โพร. พุธ ธาตุ เป็นไปในความรู้ ที่ชื่อว่า โพร เพราะวิเคราะห์ ว่า ย่อมตรัสรู้ กส วิเลขเน. กสิ. กส ธาตุ เป็นไปในความทำให้เป็นรอย กสิ การไถ กปิ จลเน, กปิ, กสิ, พลิ, มสิ, ธนิ, หริ, อริ, คิริ อิจจาท โย. กปิ ธาตุ เป็นไปในความห้วนไหว, กปิ ลิง, กสิ โทษ, พลิ พลีกรรม, มสิ เขม่า, ธนิ เสียง, หริ ทอง, อริ ข้าศึก, คิริ ภูเขา ดังนี้เป็นต้น ปาฏิปทิกโต ปน มหาลิ, ภาททาลิ, มณิ, อรณิ, ตรณิ, ธรณิ, สรณิ, รมณิ, อวณิ, อสนิ, วสนิ อิจจาท.</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>อนึ่ง อี ปัจจัย ย่อมลงหลังบทเฉพาะ เช่น มหาลี ดูก่อนมหาลี, ภาททาลี ภิกษุชื่อ ภาททาลี, มณี แก้วมณี, อรณี ไม้สีไฟ, ตรณี เรือ, ธรณี แผ่นดิน, สรณี หนทาง เรือน, รมณี เอ็น, อวณี แผ่นดิน, อสนี สายฟ้า, ดังนี้เป็น ต้น</p>
680.	<p>วิทาทิหฺยโร. ลง อูร ปัจจัย หลัง วิท ธาตุ เป็นต้น</p>	<p>วิทอิจฺเจวมาทีหิ ธาตุหิ อูรปปัจจโย โหติ. วิท ลาภ. วิทิตฺตํ อลํ อนาสนนตตาดิ อตเถ อูรปปัจจโย. วิหฺโร, วิชฺชโร วา, วิหฺเร ชาโต เวหฺโร มณี. ลง อูร ปัจจัย หลัง วิท ธาตุ เป็นต้น วิท ธาตุ เป็นไป ในความได้ อูร ปัจจัย ลงในอรรถว่า ไม่อาจเห็นได้ เพราะอยู่ไกล จึงเป็น วิหฺร หรือ วิชฺชโร มีในที่ไกล, เกิด ในที่ไกล ชื่อว่า เวหฺร คือแก้วมณี วล, วลล สาธารณพนธเนสฺ. วลลฺโร. วล, วลล ธาตุ เป็นไปในความทั่วไปและผูก วลลฺร เนื้อ แห่งผูกเป็นราว มส อามสเน. มสฺโร. มส ธาตุ เป็นไปในความลุ่มคล้ำ มสฺร ลุกเดียว สิท สิงคาเร. สินฺหฺโร. นิคฺคหิตาคโม. สิท ธาตุ เป็นไปในความงาม สินฺหฺร ทองแดง ลงนิกฺคหิต อาคม ทฺ คติมฺหิ. ทฺโร. ทฺ ธาตุ เป็นไปในความไป ทฺร หนทางไกล กุ สทฺเท. กฺโร. กฺ ธาตุ เป็นไปในความมีเสียง กฺร ข้าวแห่ง กปฺ หีสาดกุกกลคนฺธเสฺ. กปฺปฺโร. ทฺวิตฺตํ. กปฺ ธาตุ เป็นไปในความเบียดเบียนและกลั่นอย่างไม่ กปฺปฺร การบुर ช้อนพยัญชนะ มย คติมฺหิ. มยฺโร, มหฺยํ รวตฺติ วา มยฺโรติ. มย ธาตุ เป็นไปในความไป มยฺร นกยูง, หรือว่า ชื่อว่า</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>มยุร เพราะวิเคราะห์ว่า นกร้องบนแผ่นดิน “วณณาคโม วณณวิปริโย จ ทเว จาปเร วณณวิการนาสา ธาตุสุส จตถาติสเยน โยโค ตพฺพจเต ปญจวิธํ นิรุตต”นติ การลงอักษรใหม่ การเปลี่ยนอักษร การเปลี่ยนและลบ และการ- ประกอบบรรดของธาตุอันดียิ่ง ทั้ง 5 วิธีนี้ ท่านเรียกว่า นิรุตตินัย</p> <p>วृตตนिरुत्तिलक्षणानुसारं “तेसु वृत्ति” त्वातिना “गुञ्जि चातु” त्वातिना ज रूपसिद्धि वेदितव्या. ฟังทราบรูปสำเร็จ ด้วยสูตรเป็นต้นว่า เตสุ วृत्ติ และ เป็นต้นว่า กุञ्จि ธาตุ ไปตามแนวแห่งลักษณะแห่งนิรุตติ ที่ท่านกล่าวไว้ตามที่กล่าวมาแล้ว</p> <p>อุत्ति पसवन्कलेत्तेसु. अनुत्तिमुलं समतोदति अनुत्तो. อุत्ति เป็นไปในความเปียก พอกพูน ที่ชื่อว่า अनुत्तर हनु เพราะวิเคราะห์ว่า อาจสามารถ พอกพูนสิ่งสกปรก खख ऋखण. खातिदुं ओलन्ति खखुत्तो. खखु ธาตุ เป็นไปในความกิน ที่ชื่อว่า खखुत्तर เพราะ วิเคราะห์ว่า ควรเพื่อกิน कुर ओगोसे. ओगोसिदुमलन्ति कुरुत्तो. कुर ธาตุ เป็นไปในความดำ ที่ชื่อว่า कुरुत्तर เพราะวิเคราะห์ ว่า ควรเพื่ออันดำ सु हिसाय. सुत्तो. सु ธาตุ เป็นไปในความเบียดเบียน सुत्तर ผู้กล้า</p>
681.	<p>หนาทิธิ ญนุตโว. ญ นุ ตฺ ปัจจยฺ ลงหลัङ् หน ธาตุ เป็นต้น</p>	<p>หนอิฉเจวมาที่ติ ธาตุทิ ญ นุ ตฺอิฉเจเต ปจฺจยา โหนติ. ญ นุ ตฺ ปัจจยฺ ลงหลัङ् หน ธาตุ เป็นต้น ญปฺปจฺจเย หน หีสาคดีสุ. หนตีติ हनु. ใน ญ ปัจจยฺ หน ธาตุ เป็นไปในความเบียดเบียน ไป</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายณะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ที่ชื่อว่า หนู คาง เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมเบียดเบียน ชน ชนเน. ชายตีติ ชาณฺ, ธาตวนตฺโลโป, ทีโฆ. ชน ธาตุ เป็นไปในความเกิด ที่ชื่อว่า ชาณฺ เหา เพราะ วิเคราะห์ว่า ย่อมเกิด, ลบที่สุดธาตุ, ทีฆะ อ เป็น อา ภา ทิตฺติมิหิ, ภาตีติ ภาณฺ. ภา ธาตุ เป็นไปในความสว่าง, ที่ชื่อว่า ภาณฺ พระอาทิตย์ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมส่องสว่าง ริ สนฺตานเ. รยตีติ เรณฺ รัช. ริ ธาตุ เป็นไปในความสืบทอดพันธุ์ ที่ชื่อว่า เรณฺ ละออง เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมสืบทอด ชนฺ อวทารเณ. ชนฺติ ชณฺตีติ วา ชาณฺ. ชนฺ ธาตุ เป็นไปในความขุด ที่ชื่อว่า ชาณฺ ตอ เพราะ วิเคราะห์ว่า ย่อมขุด หรือ อันเขาขุด อม คตฺยาทีสุ. อมตีติ อณฺ. ธาตวนตฺโลโป. อม ธาตุ เป็นไปในความไปเป็นต้น ที่ชื่อว่า อณฺ อณฺ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมไป ลบที่สุดธาตุ นฺปฺปจฺจเย เว ตนฺตสนฺตานเ. วายตีติ เวณฺ, เวณฺ วา. ใน นฺ ปจฺจย เว ธาตุ เป็นไปในความสืบทอดเส้นด้าย ที่ชื่อว่า เวณฺ หรือ เวณฺ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมสืบทอด เธ ปาเน. ธายติ วจฺฉํ ปาเยตีติ เธณฺ, เธ ธาตุ เป็นไปในความดื่ม ที่ชื่อว่า เธณฺ แม้โคนม เพราะ วิเคราะห์ว่า ย่อมเลี้ยง คือให้ลูกโคดื่มนม ภาตีติ ภาณฺ. ที่ชื่อว่า ภาณฺ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมส่องสว่าง ตฺปฺปจฺจเย ธา ธารเณ. กฺริยํ, ลกฺขณฺ วา ธาเรตีติ ธาตุ. ใน ตฺ ปจฺจย ธา ธาตุ เป็นไปในความทรงไว้ ที่ชื่อว่า ธาตุ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมทรงกริยา หรือ ลักษณะ ของตนไว้ ลี พนฺธเน. ลียติ พนฺธียตีติ เสตุ. ลี ธาตุ เป็นไปในความผูก ที่ชื่อว่า เสตุ เพราะวิเคราะห์</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>ว่า อันท่านย่อมผูก คือ ย่อมพัน ก็ ธนวิโยเค, ก็ อุนนติมิหิ. อุทฺธ คจฺจตีติ เกตุ. ก็ ธาตุ เป็นไปในความพรากจากทรัพย์, ก็ ธาตุ เป็นไป ในความไปในเบื้องบน ที่ชื่อว่า เกตุ เพราะวิเคราะห์ว่า ไปในเบื้องบน หิ คติมิหิ, หิโนตีติ เหตุ. หิ ธาตุ เป็นไปในความไป, ที่ชื่อว่า เหตุ เพราะวิเคราะห์ ว่า ย่อมเป็นไป ชน ชนเน. ชายตีติ ชนตุ. ชน ธาตุ เป็นไปในความเกิด ที่ชื่อว่า ชนตุ เพราะ วิเคราะห์ว่า ย่อมเกิด ตนุ วิตถาเร. ตโนตีติ ตนตุ. ตนุ ธาตุ เป็นไปในความแผ่ขยาย ที่ชื่อว่า ตนตุ เส้นด้าย เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมแผ่ขยายออก วส นิวาเส. วสติ เอตถ ผลํ ตพายตตวृตตีตยาตี วตถ. วส ธาตุ เป็นไปในความอาศัยอยู่ ที่ชื่อว่า วตถ เพราะ วิเคราะห์ว่า เป็นที่เป็นที่อยู่แห่งผล เพราะมีความเป็นไป เกี่ยวเนื่องกับเหตุนั้น “กวจิ ธาตุ” คืออาทินา สตการสียคสส ตถาเทโส. มีการอาเทศ สต เป็น ตถ ด้วยสูตรเป็นต้นว่า กวจิ ธาตุ</p>
682.	<p>กฏาทิหิ โจ. จ ปัจจยฺ ลงหลัง กฏ ธาตุ เป็นต้น</p>	<p>กฏาทิหิ ธาตุหิ ฐปฺปจโย โหติ. จ ปัจจยฺ ลงหลัง กฏ ธาตุ เป็นต้น กฏ เชนเน. กฏติ ฉินฺทตีติ กฏโจ พยาธิ. กฏ ธาตุ เป็นไปในความตัด ที่ชื่อว่า กฏจ โรคเรื้อน คือ พยาธิ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมตัด กุส เชนนปฺรณคนเรสุ. กุสติติ โกกฺกโจ อุทฺธ. ธาตวนตฺโลปวิทฺตานิ. กุส ธาตุ เป็นไปในความตัด ให้เต็ม มีกลิ่น ที่ชื่อว่า โกกฺก ชุ่ม คือ ท้องที่เก็บ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมเต็ม</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>กฏ มททเน. กฏติ มททตติ กฏจ.</p> <p>กฏ ชาติ เป็นไปในความยำอี้ ที่ชื่อว่า กฏจ ฟีน เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมยำอี้</p> <p>กณ นิมีลเน. กณโธ.</p> <p>กณ ชาติ เป็นไปในความกลืน กณจ คอ</p>
683.	<p>มนุปุรสุณาทิหิ อุตฺสนุสฺสา.</p> <p>อุตฺส นุส อีส ปัจจย ย่อมลงหลัง มนุ ปุร สุณ ชาติเป็นต้น</p>	<p>มนุ ปุร สุณอิจเจวมาทิหิ ชาติหิ, ปาฏิปทิกะทิจ จ อุตฺส นุส อีสอิจเจเต ปจจยา โหนติ.</p> <p>อุตฺส นุส อีส ปัจจย ย่อมลงหลัง มนุ ปุร สุณ ชาติเป็น ต้น และ เฉพาะบท</p> <p>มนุ โโพธเน. อุตฺสนุสฺสา. มนเต ชานาตติ มนุสฺโส, มานุสฺโส วา, ชาติวณตฺสส อาตตํ.</p> <p>มนุ ชาติ เป็นไปในความรู้ ลง อุตฺส นุส ปัจจย ที่ชื่อว่า มนุสฺส หรือว่า มานุสฺ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมรู้ คือทราบ ทำที่สุดชาติให้เป็น อา</p> <p>ปุร ทานปุรณสุ. ปุรตติ ปุริโส. รสสตตํ. โปโส.</p> <p>รการิการานํ โลโป, วุทธิ จ, ปุเร อุจเจ จาเน เสตติ ปุริโส.</p> <p>ปุร ชาติ เป็นไปในความให้ เต็ม ที่ชื่อว่า ปุริส เพราะ วิเคราะห์ว่า ย่อมเต็ม รัสสะ อู เป็น อู คือ บุคคล ลบ ร และ อี, และพฤทธิ อู เป็น โอ ที่ชื่อว่า ปุริส เพราะ วิเคราะห์ว่า ย่อมนอน เบื้องบน คือ ที่สูง</p> <p>สุณ หีสากุลสนธาเนสุ. สุณติ กุลํ สนทตติ สุณิสฺสา.</p> <p>สุณ ชาติ เป็นไปในความเบียดเบียน สืบต่อสกุล ที่ชื่อ ว่า สุณิสฺสา หึงสะไม้ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมสืบต่อ คือ ดำรงสกุลไว้</p> <p>กุ กุจฉิเต. กวียตติ กรีสํ มลํ. กุสฺส กรตตํ, ทีโข จ.</p> <p>กุ ชาติ เป็นไปในความน่ารังเกียจ ที่ชื่อว่า กรีส อาหาร เก่า คือมลทิน เพราะวิเคราะห์ว่า อันท่านย่อมเกลียด</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p>อาเทศ กุ เป็น กร, และ ทีฆะ อิ เป็น อี สุ หีสายั. อนุธการวิธมนเนน สดตทานั ภยั หีสตีติ สุริโย. รการาคโม, สการสส ยตตณจ.</p> <p>สุ ธาตุ เป็นไปในความเปียดเปียน ที่ชื่อว่า สุริย เพราะ วิเคราะห์ว่า ย่อมเปียดเปียน ความกลัว ของเหล่าสัตว์ ด้วยการกำจัดความมืด ลง ร อาคม, อาเทศ ส เป็น ย มห ปุชายั. มหตีติ มหิโส, มหิยั เสตีติปิ มหิโส.</p> <p>มห ธาตุ เป็นไปในความบูชา ที่ชื่อว่า มหิส กระบือ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมบูชา(เจ้านาย), ที่ชื่อว่า มหิส เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมนอนบนดิน ก็ได้ สิ พนธเน. สียติ พนธิยตีติ สีสั อิจจาติ.</p> <p>สิ ธาตุ เป็นไปในความผูก ที่ชื่อว่า สีส หัว เพราะ วิเคราะห์ว่า อันท่านย่อมโปก คือพันไว้ ดังนี้เป็นต้น</p>
684.	<p>อกฺขเรหิ การ. การ ปัจจัย ลงหลังอักษรทั้งหลาย</p>	<p>อกฺขเรหิ อกฺขรวาจเกหิ วณฺเณหิ การปฺปจโย โหติ. การ ปัจจัย ลงหลังอักษรทั้งหลาย คือ รูปร่างอัน กล่าวถึงอักษร ตฺทิตฺตาทีสุตเต จคฺคหณฺเนน นามพยปฺเทเส สฺยาทยุปฺปตฺติ.</p> <p>เมื่อมีการตั้งชื่อว่า นาม ด้วย จ ศัพท์ ในสูตรมัตถิตสูตร เป็นต้น จึงมีการลง สิ วิภัตติ เป็นต้น</p> <p>อกาโร, อการั, อกาเรน อิจจาติ, รูปสำเร็จ เป็น อกาโร อการั อกาเรน ดังนี้เป็นต้น, อกาโร, โอกาโร, กกาโร, ยกาโร, หกาโร, พกาโร. อา อักษร โอ อักษร ก อักษร ย อักษร ห อักษร ฬ อักษร</p> <p>เอวการาทีสุ ปน กรียติ อฺจฺจารียตีติ กาโร สทฺโท, ส่วนวิเคราะห์ในอุทาหรณ์ทั้งหลายมี เอว อักษรเป็นต้น พึงทราบ อย่างนี้ ที่ชื่อว่า การ คือเสียง เพราะวิเคราะห์ ว่า อันท่านกระทำ คือ เปลี่ยนขึ้น</p>

ลำดับสูตร	สูตรในกัจจายนะ	วृत्ติ (คำอธิบายสูตร)
		<p> เอว จ โส กาโร จาติ เอวกาโร. เอว นั้นด้วย การ ด้วย เพราะเหตุ นั้น จึงชื่อว่า เอวศัพท เอว ธิกาโร, หุกาโร, สาธกาโร. เหมือนกัน ธิ ศัพท หุ ศัพท สาธศัพท อิกาโร ธาตุนิทเทเส วิกรรมานวิโตติ จ ฆานเตตถ คมิสสาทิ หนตยาทีติ ญาปกา. เมื่อท่านแสดงธาตุ ในปัจจัยทั้งหลายเหล่านี้ ย่อมลง อี อักษร และ ติ ปัจจัยอันคล้ายตาม- วิกรรมปัจจัย เพราะเป็นเหตุให้รู้ว่า คมิสสาทิ และ หนตยาทิ ด้วย อุณาทีปปัจจัยนตนโย. วิธีการแห่ง อุณาที ปัจจัย จบ ตพพาที ณาทยโย นิฏฐา ตเวตุนาทยโย ตถา มานนตาที อุณาทีติ ฉทฐา กิตถสงคโห. การรวบรวมปัจจัยกิตก์ มี 6 หมวด คือ 1. กิจ ปัจจัย มี ตพพ ปัจจัยเป็นต้น 2. ปัจจัย อันเป็นไปในกาล 3 มี ณ ปัจจัยเป็นต้น 3. นิฏฐ ปัจจัย คือ ต ตวนตุ ตาวิ 4. นิบาตปัจจัย มี ตเว ตู เป็นต้น 5. ปัจจัยทั้งหลาย มี อนุต มาน เป็นต้น 6. อุณาที ปัจจัย อิติ ปทรูปสิทธิโย กิพพิธานกณโฑ สุตตโม. กิพพิธานกณโฑ ที่ 7 ในคัมภีร์ ปทรูปสิทธิ จบบริบูรณ์แล้ว </p>

สรุปท้ายบท

การแปลคัมภีร์ไวยากรณ์ของทั้งสองภาษานี้ เป็นการแปลโดยอรรถคือถือเอาใจความสำคัญ บางที่ถ้าแปลเฉพาะเท่าที่มีปรากฏอยู่ในประกรณ์หรือกณฑ์นี้ จะไม่ทราบชัดได้ว่าหมายถึงอะไร จะต้องแปลศึกษาประกรณ์หรือกณฑ์อื่นในคัมภีร์ทั้งสองนี้เข้าร่วมด้วย จึงจะทำให้ทราบความหมายที่แท้จริงได้ และทำให้มีความแตกฉานในคัมภีร์มากยิ่งขึ้น อนึ่งในการแปลบางที่จำเป็นต้องมีวงเล็บเพิ่มเข้าเพื่อเสริมความในการแปลเพื่อให้เนื้อความชัดเจนยิ่งขึ้น

บทที่ 4

การเปรียบเทียบภคในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที และกิตกัในคัมภีร์ปทรุปลิทธิ

ในส่วนของบทนี้ผู้วิจัยจะทำการเปรียบเทียบรูปแบบการนำเสนอสูตรภคในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที และ คัมภีร์ปทรุปลิทธิ ในประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

4.1 เปรียบเทียบโครงสร้างภค และกิตกั ในคัมภีร์ทั้งสอง

โครงสร้างของคัมภีร์ทั้งสองนี้ ประกอบไปด้วย ตัวสูตร ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ยกมาเป็นตัวตั้ง แล้วจึงมี วฤติ หรือ วฤติ เป็นตัวอธิบายขยายความ และเพื่อความแจ่มชัดในบางที่จึงยกอุทาหรณ์ขึ้นแสดงด้วย และมีการจัดหมวดหมู่ตามปัจจัย ซึ่งจะได้เปรียบเทียบดังนี้

สูตรที่กล่าวถึงเรื่องภคในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที ทานจัดไว้ในตอนของ กฤทนต์ปกรณ์ ซึ่งเป็นตอนที่ 7 ในบรรดา 11 ตอน กฤทนต์ปกรณ์นี้มีทั้งหมด 122 สูตร โดยเริ่มตั้งแต่สูตรที่ 816 จนถึงสูตรที่ 937 โครงสร้างของ สูตรเมื่อกล่าวเฉพาะแต่ละสูตรแล้วจะมีโครงสร้างของประโยคปรากฏไม่ครบเหมือนกับประโยคสันสกฤตทั่วไป เพราะทานเขียนย่อไวตามหลักของการเขียนสูตร แล้วใช้ วฤติ เป็นตัวขยายความของสูตร เช่น

ตัวสูตร ว่า **ธาโตะ** (ปรตยยะ ที่นำมาต่อ) กับธาตุ(ชื่อว่า กฤต)

ส่วน วฤติ ว่า **อาตฤติยานต์ เย ปรตยยาเสต ธาโตะ ปรเส สษุะ | กฤทติจิติ กฤตส์ชวา |**

ไปจนจบบทเรียนที่ 3 จากสูตรนี้ไป ปรตยยะที่จะใช้ต้องวางไว้หลังธาตุ ปรตยยะเหล่านี้มีชื่อว่า กฤต

ส่วนโครงสร้างของเนื้อหาในเรื่องภค ทานวางโครงสร้างจัดตามหมวดของปรตยยะ เป็น 2 คือ หมวดกฤตย ปรตยยะ และหมวดกฤต ปรตยยะ (หมวดนี้รวมอุณาที่ไว้ด้วย) ตามลำดับสูตรดังนี้

1.สูตรที่ 816-834 รวมได้ 19 สูตร จัดเป็น กฤตยปรกริยา กฤตย ปรตยยะ

2.สูตรที่ 835-900 รวมได้ 66 สูตร และ อุณาทย 901-944 รวมได้ 44 สูตร

จัดเป็น กฤทนต์ปรกริยา กฤต ปรตยยะ

(รวมทั้งหมด 122 สูตร)(ถ้านับตาม วฤติ ได้ 129 ข้อ)

ส่วนในฝ่ายคัมภีร์ปทรุปลิทธิ ทานจัด กิตกั ไว้ในตอนกัพพิธานกัณฑ์ ซึ่งเป็นตอนที่ 7 ซึ่งเป็นตอนสุดท้าย

กัพพิธานมีทั้งหมด 140 สูตร โดยเริ่มตั้งแต่สูตรที่ 545 จนถึงสูตรที่ 684 โครงสร้างของสูตรเมื่อกล่าวเฉพาะ แต่ละสูตรแล้วจะมีโครงสร้างของประโยคปรากฏไม่ครบเหมือนกับประโยคบาลีทั่วไป

เพราะทานเขียนย่อไว้ ตามหลักของการเขียนสูตร แล้วใช้ วุตติ เป็นตัวขยายความของสูตร เช่น

ตัวสูตรว่า **ภาวกมเมสุ ตพพานิยา.**(ตพพ และ อนีย ปัจจัย ใช้ในภาววากจ และ กัมมวากจ)

วุตติ ว่า **ภาวกมมอิจเจเตสวตเถสุ สพพธาตฺหิ ตพพ อนียอิจเจเต ปจฺจยา ปรา โหนติ.**

โยควิภาเคน อณฺยตถาปี.

(ปัจจัยเหล่านี้ คือ ตพพ และ อนีย ลงหลังธาตุทั้งปวง ในความหมายเหล่านี้คือ ภาว และ กัมม แม้ในความหมายอื่น ก็ลงได้บ้าง โดยการจำแนกสูตร)

สวณโครงสร้างของเนื้อหาในกิตก์ ทานวางโครงสร้างจัดตามหมวดของปัจจัย เป็น 6 คือ

เตกาลิก อติต ตเวตฺตนาถิ วตฺตมานกาลิก อนาคตกาลิก อุนาถิ ตามลำดับสูตรดังต่อไปนี้

1.สูตรที่ 545-560 รวมได้ 16 สูตร จัดเป็น กิจจ ปัจจัย

สูตรที่ 561-611 รวมได้ 51 สูตร จัดเป็น กิตก ปัจจัย

รวมทั้งหมดยังจัดเป็น **เตกาลิก**ปัจจัยที่เป็นได้ทั้ง 3 กาล คือ อติต ปัจจุบัน และอนาคต

2.สูตรที่ 612-635 รวมได้ 24 สูตร จัดเป็น **อติต**ปัจจัย

3.สูตรที่ 636-645 รวมได้ 10 สูตร จัดเป็น **ตเวตฺตนาถิ**ปัจจัย

4.สูตรที่ 646 รวมได้สูตรเดียว จัดเป็น **วตฺตมานกาลิกมานนต** ปัจจัย

5.สูตรที่ 647-650 รวมได้ 4 สูตร จัดเป็น **อนาคตกาลิก** ปัจจัย

6.สูตรที่ 651-684 รวมได้ 34 สูตร จัดเป็น **อุนาถิ** ปัจจัย

(รวมทั้งหมด 140 สูตร)

โครงสร้างสูตรหรือโครงสร้างเนื้อหา กถุท หรือกิตก์ ในคัมภีร์ทั้งสองนี้ เมื่อเปรียบเทียบ จะเห็นได้ว่า มีความเหมือนกันคือ โครงสร้างสูตรแต่ละสูตรในคัมภีร์ทั้งสองนั้นจะมีโครงสร้างของ ประโยคปรากฏไม่ครบเหมือนกับ ประโยคสันสกฤตและบาลีทั่วไป เพราะทานเขียนย่อไว้ตามหลักของการเขียนสูตร แต่จะมีการขยายความไว้ใน วฤติ หรือ วุตติ ซึ่งเป็นการอธิบายขยายความจากสูตร ที่มีเนื้อหาสั้นจนเกิดความไม่เข้าใจ สวณโครงสร้างเนื้อหาจัดไว้แตกต่างกัน คือ สันสกฤต จัดเป็น 2 บาลี จัดเป็น 6

4.2 เปรียบเทียบวิธีการเขียนสูตรกถุท และกิตก์ ในคัมภีร์ทั้งสอง

ในการเขียนสูตรคัมภีร์ไวยากรณ์สันสกฤตและคัมภีร์ไวยากรณ์บาลีนั้น นักไวยากรณ์ทั้งหลาย ได้เขียนสูตร โดยยึดหลักการของการเขียนสูตรคือ เขียนให้สั้นกะทัดรัด เพื่อให้ท่องจำได้ง่าย เพราะสูตร เป็นตัวหลักการที่จำต้องท่องจำเพื่อนำไปใช้ในการแต่งหรือเขียนศัพท์และประโยคทางภาษาสันสกฤต และบาลี

เมื่อกล่าวถึงหลักการเขียนสูตร ทานกลาวไว้ในคัมภีร์การิกาวา³⁹

อุปการุขรมสนเทห์   สารตถ์ คุษนินนย
นิทโทส เหนือม คถ   **สุตตลกขณสมมต.**

ลักษณะของสูตร คือ มีอักษรน้อย ไม่ให้เกิดความสงสัย
มีเนื้อหาสาระ มีนัยอันลึกซึ้ง ไม่มีโทษ มีเหตุเป็นจริง

มีอักษรน้อย	คือ มีอักษรไม่มาก มีความหมายรัดกุม
ไม่ให้เกิดความสงสัย	คือ มีลักษณะที่แปลแล้ว ทำให้เข้าใจได้ โดยอาศัยวฤติ หรือ วุตติ เป็นตัวอธิบาย
มีเนื้อหาสาระ	คือ มีลักษณะที่มีแต่ใจความสำคัญเท่านั้น
มีนัยอันลึกซึ้ง	คือ มีลักษณะที่มีความหมายที่ต้องพิจารณาให้ลึกซึ้งลงไป
ไม่มีโทษ	คือ มีลักษณะไม่ผิดกฎไวยากรณ์
มีเหตุเป็นจริง	คือ มีลักษณะเมื่อพิจารณาคำอธิบาย หรือ อุทาหรณ์แล้ว มีเหตุเป็นจริงตามนั้น

การเขียนสูตรในคัมภีร์ทั้งสองนั้น เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่ามีความเหมือนกันคือ จะเขียนสูตร ตามลักษณะที่นักไวยากรณ์ทั่วไปใช้กันกล่าวคือ เขียนสูตรให้อยู่ในรูปที่สั้น รวบรวม แต่ได้ใจความ ทำให้ สามารถท่องจำเพื่อนำ ไปใช้ได้ง่าย

4.3 เปรียบเทียบเนื้อหาโดยรวมของกถ และกิตก์ ในคัมภีร์ทั้งสอง

ตามที่ได้กล่าวไว้แล้วว่า ภาษาสันสกฤตมีมาก่อนภาษาบาลี ฉะนั้นจึงจะขอยก สูตร และ วฤติ ในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที่ขึ้นตั้งก่อน แล้วจึงค้นหา สูตร และ วฤติ ในคัมภีร์ปทรูปสัทธา ที่นำมาเปรียบเทียบได้ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 3 แสดงการเปรียบเทียบกถ และกิตก์

ลำดับ คัมภีร์	สูตร	วฤติ, วุตติ (คำอธิบายสูตร)
ลข.816.	ธาทะ 1 1 91 (ปรตยยะ ที่นำมาต่อ) กับธาดุ (ชื่อว่า กถ)	อาตฤตียานตฺ เย ปฺรตยยาสุเต ธาทะ ปเร สยฺเย กถตติจิติ กถตฺสขณา ไปจนจบบทเรียนที่ 3 จากสูตรนี้ไป ปรตยยะที่จะใช้ต้องวางไว้หลังธาดุ ปรตยยะเหล่านี้มีชื่อว่า กถ

³⁹พระภิกษุทันตธัมมเสนาปติ, การิกา (ยางุง : ม.ป.ท., 2526), 177.

ลำดับ คัมภีร์	สูตร	วฤติ, วฤตติ (คำอธิบายสูตร)
-	-	<p>อถ ธาตุทิวเวว ภาวกมมกตตุครณาทิสานสนหิต์ กัพพิธานมารภียเต.</p> <p>ลำดับต่อจากนี้ ข้าพเจ้าจะเริ่ม กัพพิธาน ซึ่งประกอบเข้ากับธาตุทั้งหลาย สำเร็จเป็น ภาวสาธนะ กัมมสาธนะ กัตตุสาธนะ และ กรณสาธนะเป็นต้น</p>

คัมภีร์ฝ่ายสันสกฤต มีสูตร ตามที่ปรากฏแล้ว และมีวฤติ(คำอธิบาย) มาเพิ่มเติมว่า ปรัตตยะ (ก็คือ ปัจจัยนั่นเอง) มาต่อท้ายธาตุ (ก็คือกริยานั่นเอง) ชื่อว่า กฤต

คัมภีร์ฝ่ายบาลี ไม่มีสูตรปรากฏ แต่ได้ใช้ วฤตติ อธิบายว่า เริ่มต้นวิธีของ กิตก์ ด้วยการ (นำปัจจัยมาต่อ) ประกอบกับธาตุ

จากการเปรียบเทียบกันแล้ว วิธีเบื้องต้นของคัมภีร์ทั้งสองฝ่ายเป็นไปในทำนองเดียวกัน ก็คือ การนำปรัตตยะ หรือปัจจัยมาประกอบกับธาตุ แล้วได้ความหมายไปในรูปแบบต่างๆ เรียกว่า กฤต หรือ กิตก์ และเป็นการบอกนิยามความหมายก่อนเป็นอันดับแรก ว่า กฤต หรือ กิตก์ หมายถึงอะไร ซึ่งก็ได้คำตอบว่า กฤต หรือ กิตก์ นั้น หมายถึง การนำปัจจัยมาต่อกับธาตุ แล้วมีความหมายไปในรูปแบบต่างๆ

ลข.817.	<p>วาสรูป'สตรियาม 3 1 94 </p> <p>(ปรัตตยะ)ที่มีรูปต่างๆ ลงหลังธาตุนั้น</p>	<p>อสฺมิน ธาตวธิกาเร'สรูป'ปวาทปรตตย อุตสรคฺสย พารโก วา สฺยตฺ สฺตรยธิกาโรกฺตฺ วินา </p> <p>ในการแบ่งหลักไวยากรณ์ ที่ “มาหลังกริยาธาตุ” ถูกรู้ในทุกกรณีให้ปัจจัยปรัตตยะซึ่งถูกตัดสิทธิ์คำทั่วไปไม่ใช่เป็นรูปเช่นเดียวกัน บางตัวอาจไม่เข้ากฎ แต่ไม่ใช่ในกรณีที่อยู่ภายใต้อิทธิพลของกฎข้อ 918</p>
-	-	-

ในฝ่ายบาลีท่านมิได้อธิบายไว้ฉะนั้นจึงไม่มีที่เปรียบเทียบ

ลข.818.	<p>กฤตตยาะ 3 1 95 </p> <p>(ปรัตตยะเหล่านี้ เรียกว่า) กฤตตย</p>	<p>ณฺวฺลตฺตจฺจาวิตฺตยเต ปฺรากล กฤตตยสฺสขฺญายะ สฺมุขะ </p> <p>ให้ปรัตตยะ(เหล่านี้)ที่ปรากฏ (ไปจนจบถึงข้อที่ 835) คือ ณฺวฺลตฺตจฺจาวิตฺตยเต เรียกว่า “กฤตตย”</p>
---------	---	--

ปท.548.	เต กิจจา. (ปรัตยยะ)เหล่านั้น ชื่อว่า กิจจ	เย อิธ วุตตา ตพพานีย ญย เตยย रिज्जปปัจจยา, เต กิจจสญญา โหนตตีติ เวทิตพพา. ตพพ อนีย ญย เตยย และ रिज्ज ปัจจัยเหล่านี้ ที่กล่าวไว้- ในคัมภีร์กัจจายนะนี้, ปัจจัยเหล่านั้น พึงทราบว่าเป็นชื่อ กิจจ ปัจจัย
---------	--	--

ตัวสูตรของทั้งสองฝ่ายนี้ มีชื่อคล้ายกันมาก และการอธิบาย ก็เป็นไปในทำนองเดียวกัน คือ เป็นการแบ่งหมวดหมู่ ว่าเป็นหมวด กฤตย หรือ กิจจ ปัจจัย

ลขุ.819.	กรตฺริ กฤต 3 4 67 กฤต ปรัตยยะ (ใช้ใน ความหมายว่า) เป็นผู้ทำ	อิตฺติ ปฺราปเต กฤต ปรัตยยะ ลงในความหมายว่า กัตตุ หมายถึงผู้ทำ
ปท.563.	กตฺตริ กิตฺ. กิต ปัจจัย (ใช้ในความหมายว่า) เป็นผู้ทำ	กตฺตริ การเก กิตฺปจฺจโย โหตตีติ นิยมโต กตฺตริ ภาวติ. กิตปัจจัย ลงในกัตตุการก เหตุนั้น โดยกำหนด จึงลงกิต ปัจจัย ในกัตตุ

ทั้งสองสูตรนี้ มีความคล้ายกันมาก และการอธิบายสูตร ก็เป็นไปในทำนองเดียวกัน คือ เป็นการแบ่งหมวดหมู่ ว่าเป็นหมวด กฤต หรือ กิต ใช้ในความหมายว่าเป็นผู้ทำเอง

ในฝ่ายสันสกฤต ทั้งสองสูตรนี้ (ลขุ.819,ลขุ.820) ท่านจัดหมวดหมู่ของ กฤต โดยภาพรวมก่อน ว่า มี 2 หมวด คือ กฤตย และ กฤต

ลขุ.820.	ตโยเรว กฤตฺยกตฺตฺลระถา 3 4 70 (ปรัตยยะ) 3 อย่าง (นี้ คือ) กฤตย กตฺ และที่อรรถเหมือน ชล	เอเต ภาวกรมฺโณเรว สยฺเย ปรัตยยะที่มีชื่อว่า กฤตย (ข้อ 818) และปรัตยยะ กต (ข้อ- 866) และปรัตยยะทั้งหลายซึ่งมีความหมายเดียวกับปรัตยยะ ชล (ข้อ933) จะมีความหมายเพียงสองประการเท่านั้นคือ ทำ (ภาววาจก) และวัตถุที่ใช้กริยานั้นทำ (กรรมวาจก)
ปท.545.	ภาวกรมฺเมสุ ตพพานียา. อนีย ตพพ ปัจจัย(ลงใน) ภาว (วาจก) และกัมม(วาจก)	ภาวกรมฺมอิจฺเจเตสวตฺเตสฺ สพฺพธาตฺตฺหิ ตพพ อนียอิจฺเจเต ปจฺจยา ปฺรา โหนตฺติ. โยควิภาเคน อญฺญตฺตฺถาปี. ปัจจัยเหล่านี้ คือ ตพพ และ อนีย ลงหลังธาตุทั้งปวง ในความหมายเหล่านี้คือ ภาว และ กัมม แม้ในความหมายอื่น ก็ลงได้บ้าง โดยการจำแนกสูตร

สูตรทั้งสองฝ่ายนี้ ไม่คล้ายกัน แต่ในส่วนของกรอธิบาย เป็นไปในทำนองเดียวกันว่า กฤตย หรือ กิจจ เป็น ภาววาจก คือกล่าวถึงการกระทำ หรือ กัมมวาจก คือ ยกกรรมขึ้นกล่าวเป็นตัวละคราน

<p>ลข.821.</p>	<p>ตวยตตวยานียระ 3 1 96 ตวยต ตวย และ อนีย ปรตยยะ (ลงแล้ว มีความหมายเป็น ภาววาจก หรือ กัมมวาจก)</p>	<p>ธาโตเรเต สยฺะ เอธิตวยมฺ เอธนียํ ตวยยา ภาเว โธตสฺรุกฺก เมกวจนํ กฺลิตฺตวํ จ เจตวยศฺยนิโย วา ธรมสฺตวยยา ปรตยยะเหล่านี้คือ ตวยต ,ตวย และ อนีย ใช้ประกอบ หลังธาตุบางธาตุ เช่น เอธิตวยม (ข้อ436และ 433) เอธนียํ ตวยยา “ท่านจะต้องเพิ่มพูนขึ้น” ในที่นี้ ความหมายบ่งบอกถึงการกระทำ (เป็นเอกพจน์ และเป็น เป็น กฺลิตฺตว คือไม่มีเพศ=ภาววาจก= impersonal passive) มีกรณียอื่นด้วย เช่น เจตวยยะ หรือ จยนิโย ธรมสฺ ตวยยา “ท่านจะต้องสะสมบุญ” (=กรรมวาจก= passive)</p>
<p>ปท.548.</p>	<p>เต กิจฺจา. (ปัจจย)เหล่านี้ ชื่อว่า กิจจ (ปัจจย)</p>	<p>เย อธิ วุตฺตา ตพฺพานีย ญฺย เตยฺย ริจฺจปฺปัจจยา, เต กิจฺจสญฺญา โหนตฺติ เวทิตพฺพา. ตโต “อณฺเณ กิตฺ”ติ วจน โต กิจฺจปฺปัจจยานมกิตฺกตฺตา นามพฺยปฺเทเส อสมปฺตเต “ตทฺธิตฺสมาสกิตฺกา นามวาทเวตฺตุนาทีสุ จา”ติ เอตถ จคฺคหณฺน นามพฺยปฺเทโส. ตโต สฺยาทฺยฺยปฺต ติ. ภาเว ภาวสเสกตฺตา เอกวจนเมว. “สิ”นฺติ อมา เทโส. ภวิตพฺพิ ภวตา ปณฺเณน, ภวนีย. ตพฺพ อนีย ญฺย เตยฺย และ ริจฺจ ปัจจยเหล่านี้ ที่กล่าวไว้ ในคัมภีร์กัจจายนะนี้, ปัจจยเหล่านี้ ฟังทราบว่าเป็น ชื่อกิจจ ปัจจยจากนั้น เมื่อยังไม่ถึงการตั้งชื่อว่าเป็นนาม ตามสูตรว่า อณฺเณ กิตฺ ปัจจยเหล่านี้ ชื่อว่ากิต เพราะกิจจปัจจย ไม่ใช่กิตปัจจย จึงตั้งชื่อว่าเป็นนาม ด้วย จ ศัพท์ ในสูตรนี้ว่า ตทฺธิตฺสมาสกิตฺกา นามวาทเวตฺตุนาทีสุ จ จากนั้น ลง สิ วิภตฺติเป็นต้น, ในอรรถภาวะ ลงวิภตฺติฝ่ายเอกพจน์ เท่านั้น เพราะอรรถภาวะ เป็นเอกพจน์, อาเทศ สิ เป็น อ ด้วยสูตรว่า สิ (อุทาหรณ์ว่า)อันท่านผู้เจริญ ผู้มีปัญญา ฟังเป็น ฟังเป็น</p>

การเปรียบเทียบข้อนี้ ดูจากสูตรทั้งสองฝ่ายแล้ว ไม่ค่อยคล้ายคลึงกัน แต่การอธิบายนั้น เป็นไปในทำนองเดียวกันว่า ฝ่ายสันสกฤต มี ตวยต ตวย และ อนีย ฝ่ายบาลี มี ตพพ อนีย ญย เตยย และ रिज เป็นต้น และใช้เป็นวาทกเดียวกัน คือ ภาว และ กัมม และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลักการใน ความเป็น ภาววาทก เหมือนกัน คือ ต้องเป็น นปฺสกลิงค์ เอกวจนะ เท่านั้น

ตวยต และ ตวย กับ ตพพ น่าจะเป็นปัจจัยตัวเดียวกัน ด้วยเหตุที่ว่า บาลีนั้นมีการแปลง ว เป็น พ และซ้อน พ หน้า พ ได้, ส่วน อนีย นั้นเหมือนกัน และคำแปลนั้น ก็เหมือนกัน คือ จะต้อง หรือพึง

ลข.822.	-	เกลิมร อุปฺสขยานม ปเจลิมา มาษาะ ปกตวยา อิตยฺร ละ ภิเทลิมาะ สรละะ เกตตวยาะ กรฺมณิ ปฺรตยยะ “เกลิมร ปฺรตยยะควฺรณฺนํมาแจกโดยการเพิ่มเติม” ดังนั้นจึงเป็น “ปเจลิมา มาษาะ” คือว่า “เมล็ดถั่วถูก ปรุง” ภิเทลิมาะ สรละะ “ต้นสนเป็นสิ่งถูกผ่า” ปฺรตยยะ นี้บ่งความถึงตัวกรรม
-	-	-

สำหรับข้อนี้ ฝ่ายสันสกฤต เป็นการอธิบายเสริมสูตรข้างต้น กล่าวถึง ปฺรตยยะพิเศษ คือ เกลิมร สำหรับในฝ่ายบาลี ไม่มีปรากฏ ฉะนั้นจึงไม่มีที่เปรียบเทียบกัน

ลข.823.	กฤตยลฺยฺญู พหฺลฺม 3 3 113 (ปฺรตยยะที่ใช้) ส่วนมาก เป็น กฤตย และ ลฺยฺญู	กฺวจิตฺ ปฺรวฤตฺติะ กฺวจิทฺปฺรวฤตฺติะ กฺวจิทฺวิภาษา กฺวจิทฺนยฺเทว วิเธรวานํ พหฺธา สมิภษย จาทฺรวิธํ พาทฺลํ กฺวทฺติ 1 สนาตยเนเนติ สฺนानीยํ จูรณฺม ทียเต’สฺไม ทานีโย วิป ระ กฤตย และ ลฺยฺญู เป็นปฺรตยยะที่ นำมาใช้แยกจากกัน บางครั้งปฺรตยยะถูกนำมาใช้ บางครั้งก็ไม่ต้อง บางครั้งป รตยยะเหล่านี้ที่นำมาใช้หรือไม่นำมาใช้ และบางครั้งมีผล อย่างอื่น บางอย่าง “การเห็นว่า การนำกฎแน่นอนมา ประยุกต์ใช้มีความแตกต่างกัน มีความหลากหลายเฉพาะ 4 อย่าง ยกตัวอย่าง สฺนानीยํจูรณฺม “แบ่งควรการอาบ”
---------	--	---

		ทานีโย วิประ “พราหมณ์ที่มีการให้ถูกทำให้ แล้ว” (อย่างแรกแบ่งเป็นเครื่องมือ และอย่างที่สอง พราหมณ์คือผู้รับ ดังนั้นทั้งสองกรณีปรตยยะถูก นำมาใช้โดยปราศจากการแสดงกฏใด ๆ คือ มีการใช้กฏสำหรับการประยุกต์ใช้ ซึ่งมีการอ้างถึง “การกระทำ” และ “กรรม” (ข้อ 820)
-	-	-

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านอธิบายถึงว่า กฤตย และ ลยฺภู ปรตยยะ เป็นปรตยยะที่โดยมาก มีวิธีการใช้อยู่ 4 อย่างตามที่ปรากฏ

ในฝ่ายบาลี ท่านมิได้อธิบายไว้ แต่ถ้าจะเทียบกัน ก็คือ กฤตย ก็คือ กิจจ ปัจจย และ ลยฺภู ก็คงน่าจะเป็น ยุ ปัจจย เพราะสังเกตเห็นได้ว่า รูปสำเร็จ กลายเป็น น หรือ ณ , ซึ่งในฝ่ายบาลี ก็ได้อธิบายถึงปัจจย เป็นตัวๆ ไป ตามลำดับที่มาถึง, อนึ่ง จากอุทาหรณ์ในสันสกฤตที่ท่านแสดงไว้ เป็นลักษณะว่า ตัวหน้าเป็น กฤตย ตัวหลังเป็น ลยฺภู ถ้าเทียบตามหลักการในฝ่ายบาลี คือตัวหน้าทำหน้าที่เป็นตัววิเสสนะ ขยายความตัวหลัง ซึ่งเป็นตัวประธาน

ลข.824.	อโจ ยต 3 1 97 ยต ปรตยยะ (ลงหลัง) อจ	เจยม ยต ปรตยยะ ลงหลัง สระ ดังนั้นจึงเป็น เจย (สิ่งที่ถูกนำมารวมกัน)
ปท. 552.	ณโย จ. ณย ปัจจย ด้วย(ที่ลงในภาวและกัมม)	ภาวกมเมสุ สพพธาตฺหิ ณยปฺจจโย โหติ, จคฺคหณฺน “ญาเตยฺย”นฺตฺวาที่สุ เตยฺยปฺจจโย จ. ณย ปัจจย ลงหลังธาตุได้ทุกตัว ใน ภาว และกัมม, ด้วย จ ศัพท์ ลง เตยฺย ปัจจยด้วย ในอุทาหรณ์ ว่า เตยฺยนี้เริ่มต้น

ในฝ่ายสันสกฤต มี ยต ปรตยยะ ในฝ่ายบาลี มี ณย ปัจจย เมื่อพิจารณาดูแล้ว เห็นว่า ยต ก็ลบ ต เหลือเพียง ย และเมื่อลงหลังสระ ก็มีการอาเทศ อิ เป็น เอ ส่วน ณย เมื่อลงแล้ว ปัจจยที่เนื่องด้วย ณ ลบ ณ ทั้ง ก็เหลือเพียง ย และมีอำนาจในการ อาเทศ เช่นเดียวกัน

ลข.825.	อิทยติ 6 4 65 (เมื่อลง ยต ปรตยยะ) เอา อา เป็น อิ	ยติ เปร อาต อิตฺ สฺยาตฺ เทยม คฺลยม ให้ที่รหสระคือ อิ เป็นตัวแทนที่สระ อา เมื่อปรตยยะ ยต ตามมา ดังนั้นจึงเป็น เทย “สิ่งที่ถูกให้” คฺลย “ทำให้หมดสิ้น”
---------	---	---

<p>ปท.564.</p>	<p>อาการนทานมาโย. ที่สุดธาตุเป็น อา เอา อา เป็น อายุ</p>	<p>อาการนทาน ธาตุนี้ อนตสส อายุเทโส โหติ ณการานุพนธ ปจฺจเย ปเร. สรโลปาที. ธณฺมาโย. เอวํ ทานํ ททาตีติ ทานทาโย. อาเทศ ที่สุดธาตุ ที่เป็น อา เป็น อายุ ในเพราะปัจจัยที่ เนื่องด้วย ณ มีการลบสระเป็นต้น อุทาหรณ์เช่น ธณฺมาโย ผู้ดวงข้าวเปลือก เหมือนกัน ทานทาโย ชื่อว่า ผู้ให้ทาน เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมให้ ทาน</p>
-----------------------	---	---

ในฝ่ายสันสกฤต อธิบายว่า ยต ปรีตยยะ เมื่อลงหลัง ธาตุที่มี อา เป็นที่สุดธาตุ เช่น ทา ธาตุ
ในความให้ ให้เอา อา เป็น อี แล้วจึงทำให้เป็น เอ อีกครั้ง จึงสำเร็จเป็น เทย

ในฝ่ายบาลี อธิบายว่า ปัจจัยที่เนื่องด้วย ณ เมื่อลงหลัง ธาตุที่มี อา เป็นที่สุดธาตุ ให้เอาเทศ
อา เป็น อายุ และก็ได้ยกตัวอย่าง ทา ธาตุ เป็นอุทาหรณ์ เช่น ทานทาโย
ทั้งสองฝ่ายนี้ รูปสำเร็จใกล้เคียงกัน แต่วิธีการแปลกกันบ้างเล็กน้อย

<p>ลข.826.</p>	<p>โปรหุปรธาตุ 3 1 98 (ลง ยต ปรีตยยะ) หลังธาตุที่มี ที่สุด เกิดจากเพदान</p>	<p>ปวฺรคานตาทุปรธาตุ ญยโต'ปวาทะ ศปยม ลภยม ให้ ยต ปรีตยยะมาหลังธาตุซึ่งลงท้ายด้วยคำที่เกิดจาก เพदानปากซึ่งมาตาม อ ข้อนี้ซึ่งมิใช่ ญย ปัจจัย เช่น ศปย “ทำให้สบบาน” ลภย “ได้รับมา”</p>
<p>ปท.553.</p>	<p>การิตํ วย ฏานุพนโร. (ปัจจัย)ที่เนื่องด้วย ณ (ก็มี) คติ เหมือนกับ (ปัจจัยที่เนื่องด้วย ณ ที่เป็น การิตปัจจัยหรือเรียกว่า เหตุปัจจัย)</p>	<p>อนุพนโร อปปิโยคี. ณการานุพนโร ปจฺจโย การิตํ วย ทฏฺจพโพติ การิตพยปะเทโส. “การิตานํ โณ โลป” น ติ ณโลโป. “อัสโยคนตสส วุทธิ การิตะ”ติ วุทธิ. อิการาค โม. กตตพพิ การिय. ที่ชื่อว่า อนุพันธ์ คือ การไม่ประกอบ(ตัวปัจจัย)เข้ามา ปัจจัย ที่เนื่องด้วย ณ พึงเห็นว่าเหมือน การิต ปัจจัย ดังนั้น จึงใช้ชื่อว่า การิต ลบ ณ ปัจจัย ด้วยสูตรว่า การิ ตานํ โณ โลป มีการพฤทธิ ด้วยสูตรว่า อัสโยคนตสส วุทธิ การิตะ ดังนี้ ลง อี อักษรอาคม (เช่น) กตตพพิ การिय กรรมอันบุคคล พึงกระทำ</p>

		<p>อุทาหรณ์</p> <p>ลก ลาเภ. ลภิตพพ์ ลพภ. “ยวตฺ ตลน” อิจจาทีสูตเต การคคหณน ยวโต ภการสส ภกาโร, ทวิทตฺ.</p> <p>ลก ธาตุ เป็นไปในความได้ อันเขา ฟังได้ มีการอาเทศภ อักษร ที่มี ย อักษร อยู่หน้า เป็น ภ ด้วยการถือเอาซึ่งการ ศัพท์ ในสูตรที่ขึ้นต้น ว่า ยวตฺ ตลน, ทำเทวภาวะ (เป็น พภ)</p>
--	--	--

ในข้อนี้ ตัวสูตรทั้งสองฝ่าย ไม่เหมือนกัน แต่การอธิบาย และการยกอุทาหรณ์ มีส่วนคล้ายกัน คือ ยต หรือ ญย จะมีอำนาจ แปลงสระตัวหน้าธาตุ แต่ก็มีกรยกเว้นได้บ้าง ตัวอย่าง ในฝ่ายสันสกฤต เป็น ลก ธาตุ ในความได้ ไม่ที่หะ อ เป็น อา ลง ยต ลบ ต จึงเป็น ลภย ฟังได้ ตัวอย่าง ในฝ่ายบาลี เป็น ลก ธาตุ ในความได้ ก็ไม่ที่หะ อ เป็น อา ลง ญย ลบ ญ จึงเป็น ลภย แล้วจึงทำ เป็น ลพภ ฟังได้

ลข.827.	<p>เอติสตุศาสวฤชษะ กยป </p> <p>3 1 109 </p> <p>กยป ปรตยยะ ลงหลัง อี ษฏฺ</p> <p>ศาส วฤ ทฤ ชษ ธาตุ</p>	<p>เอภยะ กยป </p> <p>กยป ปรตยยะ อาจมาหลังธาตุเหล่านี้คือ อี (ไป) ษฏฺ (ยกย่อง) ศาส (ปกครอง) วฤ “เลือก” ทฤ (เคารพ) และ ชษ (พอใจ)</p>
-	-	-

ในฝ่ายสันสกฤต สูตรนี้ อธิบายว่า กยป ปรตยยะ ลงหลัง อี ธาตุ เป็นต้น และก็มีได้ยกอุทาหรณ์ให้ปรากฏ ในฝ่ายบาลี ไม่มี กยป ปัจจัย ฉะนั้น จึงไม่สามารถที่จะหา สูตร หรือ การอธิบาย ในฝ่ายบาลีมาเทียบเคียงได้

ลข.828.	<p>หฺรฺสวสย ปติ กฤติ ตุก </p> <p>6 1 71 </p> <p>ให้ ตุก มีเสียงเป็นสระเสียงสั้น</p> <p>เมื่อปรตยยะกฤตตามมา ด้วย</p> <p>ตัวบ่งชี้ ป</p>	<p>อิตยะ สตุตยะ ศาส อนุศิษฏฺ </p> <p>ให้ ตุก มีเสียงเป็นสระเสียงสั้น เมื่อปรตยยะกฤตตามมา ด้วยตัวบ่งชี้ ป . ดังเช่น อิตย ไป, สตุตย ยกย่อง ศาส ปครอง</p>
-	-	-

ในฝ่ายบาลี ท่านมิได้อธิบายไว้ ฉะนั้นจึงไม่มีที่เปรียบเทียบ

<p>ลข.829.</p>	<p>ศาส อิทงหฺโลหะ 6 4 34 ลง อง ปรตฺตยยะ หรือ ปรตฺตย ยะที่เริ่มด้วยพยัญชนะ หลัง ศาส ฐาตุ ให้ทำ อา (ที่ ศาส) ให้เป็น อี</p>	<p>ศาส อุปฺธายา อิตฺ สฺยาทจि หลลาเทา กฺจติ จ ศิษฺยะ วฺฤตฺตยะ อาทฺฤตฺตยะ ชฺษฺยะ ให้ร้สสสระคือ อี เป็นตัวแทนที่ของพยางค์ถัดจากพยางค์ สุดท้ายของฐาตุ ศาส (สอน) เมื่อปรตฺตยยะ อง (ข้อ 634) ตามมา หรือ ปรตฺตยยะใด ๆ ที่เริ่มด้วยพยัญชนะ และมี ก หรือ ง บ่งความ (เราก็จะได้) ศิษฺยะ (ถูกสั่งสอน) วฺฤตฺตย “ถูกเลือก” อาทฺฤตฺตย “ถูกยกย่อง” ชฺษฺย “ถูกรับใช้”</p>
<p>ปท.553.</p>	<p>การิตํ วิย ฌานฺนุพฺนโร. (ปัจจัยที่เนื่องด้วย ฌ (กัม) คติ เหมือนกับ (ปัจจัยที่เนื่องด้วย ฌ ที่เป็น การิตปัจจัยหรือเรียกว่า เหตุปัจจัย)</p>	<p>อนฺนุพฺนโร อปฺปโยคิ. ฌการานฺนุพฺนโร ปจฺจโย การิตํ วิย ทฺฐจฺพโพติ การิตพฺยปเทโส. “การิตานํ โฌ โลบ”นฺติ ฌโลโป. “อสิ โยคนตสส วฺฤติ การิตเต”ติ วฺฤติ. อิการาคโม. กตตพฺพํ การิยํ. ที่ชื่อว่า อนฺนุพฺนโร คือ การไม่ประกอบ(ตัวปัจจัย)เข้ามา ปัจจัย ที่เนื่องด้วย ฌ พึงเห็นว่าเหมือน การิต ปัจจัย ตั้งนั้น จึงใช้ชื่อว่า การิต ลบ ฌ ปัจจัย ด้วยสูตรว่า การิ ตานํ โฌ โลบ. มีการพฤทธิ ด้วยสูตรว่า อสิโยคนตสส ว ฤติ การิตเต ดังนี้. ลง อี อักษรอาคม (เช่น) กตตพฺพํ การิย กรรมอันบุคคล พึงกระทำ อุทาหรณ์ ศาส อนฺนุสิฏฺฐิมฺหิ. สาสิตพฺโพ สิโส, “กฺวจิ ฐาตุ”ติอาท ินา อาการศสสิกาโร. ศาส ฐาตุ ในความตามสอน ศิษฺย อันอาจารย์ พึงสอน, มีการอาเทศ อา อักษร เป็น อี ด้วยสูตรว่า กฺวจิ ฐาตุ เป็นต้น</p>

สำหรับตัวสูตรของทั้งสองฝ่ายนี้ไม่คล้ายกันเลย แต่ การอธิบาย โดยการยกอุทาหรณ์ มีส่วนที่
 คล้ายกันคือ

ในฝ่ายสันสกฤต ยก ศาส ฐาตุ สอน, ลง อง ปรตฺตยยะ, ท่านให้ทำ อา ให้เป็น อี แล้วจึงได้รูป
 สำเร็จเป็น ศิษฺย

ในฝ่ายบาลี ยก ศาส ฐาตุ ในความสอน ลง ฌ ปัจจัย, ท่านให้อาเทศ อา เป็น อี แล้วจึงได้รูป
 สำเร็จเป็น สิโส

ฉะนั้นจึงพอสรุปได้ว่า ตัวธาตุ และความหมายของธาตุ ก็ใกล้เคียงกัน และการแปลงก็คล้ายกัน เป็นแต่การเรียกชื่อวิธีการทำตัวแตกต่างกัน แต่รูปสำเร็จก็ใกล้เคียงกันมาก

ลข.830.	มฤเชรวินภาษา 3 1 113 (กยป ปรตยยะ) เลือกใช้กับ มฤช ธาตุ (ทำให้เกลี้ยง)	มฤเชะ กยพวา มฤชยะ ให้ กยป ปรตยยะมาหลังธาตุ มฤช (ทำความสะอาด) ดังนั้น จึงได้รูปเป็น มฤชยะ (ถูกทำให้สะอาด)
ปท.554.	กคา จขาน์. (ด้วยอำนาจ ณ ปัจจัย) แปลง จ เป็น ก, ช เป็น ค	จขอิจเจเตส ธาตวุนตานัน กการคการาทเสา โหนติ ณการานุนพเช ปจเจเย ปเรติ จสส กาเทโส. วจนีย วากย. มีการอาเทศ จ และ ค เป็นต้น อันเป็นที่สุดธาตุ เป็น ก และ ค ในเพราะมีปัจจัยที่เนื่องด้วย ณ อยู่หลัง ดังนั้น จึง อาเทศ จ เป็น ก.(จึงเป็น) วจนีย วากย คำพูดอันเขาพึง กล่าว อุทาหรณ์ ภช เสวาย. ภชนีย ภาคย. ชสส คาเทโส. ภช ธาตุ เป็นไปในในความคบหา อันเขาพึงคบหา อาเทศ ช เป็น ค

ในฝ่ายสันสกฤต มี กยป ปรตยยะ เมื่อลงกับ มฤช ธาตุ แล้ว ก และ ป ไม่ปรากฏ คงเหลือแต่ ย แล้วสำเร็จรูปเป็น มฤชยะ

ในฝ่ายบาลี มี ณย ปัจจัย ลงแล้วลบ ณ คงเหลือแต่ ย ลงกับ ภช ธาตุ แล้ว ทีฆะ อ ต้นธาตุ เป็น อา แล้วแปลง ช เป็น ค สำเร็จรูปเป็น ภาคย

วิธีการของทั้งสองฝ่าย ก็มีส่วนเหมือนกันตรงที่ ลบพยัญชนะที่มาคู่กับ ย และเหลือแค่ ย เท่านั้น กยป ปรตยยะ ตัวนี้ น่าจะเป็น ณย ปัจจัย ที่เป็นเครื่องหมายของเหตุกัมม หมายถึง สิ่งที่เขาใช้ให้คนอื่นทำ

ลข.831.	ฤทโณรยต 3 1 124 ลง ณยต ปรตยยะ (หลังธาตุ) ที่เป็น ฤ ฤ หรือเป็น หล (คือ พยัญชนะ)	ฤวรณานตาทธลนตาจจ ณยต การยม หารยม ธารยม ให้ใช้ ณยต ปรตยยะ ที่ที่สุดเป็น ฤ หรือ ฤ หรือ เป็น พยัญชนะ ดังเช่น การย ที่จะทำ, หารย ที่จะนำไป, ธารย ที่จะจัดขึ้น
---------	---	---

		ให้ ญยต มาหลังคำที่ลงท้ายใน ฤ หรือ ฤ ในพยัญชนะ ดังนั้นจึงเป็น การย (ถูกทำ) หารย (ถูก ถือเอา) ธารย (ถูกทรงไว้)
ปท.552.	ญโย จ. ลง ญ ย ปัจจย (ใน ภาว และกัมม) ด้วย	ภาวกมเมสุ สพพธาตุนิ ญยปปัจจโย โหติ, จคคหณณ “ญาเตยย”นตืออาทิสฺ เตยยปปัจจโย จ. ญย ปัจจย ลงหลังธาตุได้ทุกตัว ใน ภาว และกัมม, ด้วย จ ศัพท์ ลง เตยย ปัจจยด้วย ในอุทาหรณ์ ว่า เตยย ดังนี้ เป็นต้น
ปท.553.	การิตฺ วิย ฌานุพนฺโธ. ปัจจย ที่เนื่องด้วย ฌ พึงเห็น ว่าเหมือน การิต ปัจจย	อนุพนฺโธ อปฺปโยคี. ฌการานุพนฺโธ ปัจจโย การิตฺ วิย ทฎฺฐพฺโพติ การิตพฺยปเทโส. “การิตานํ โณ โลป”น ติ ฌโลโป. “อสิโยคนตสฺส วุทธิ การิตเต”ติ วุทธิ. อิการาค โม. กตตพฺพํ การียํ. ที่ชื่อว่า อนุพันธ์ คือ การไม่ประกอบ(ตัวปัจจย)เข้ามา. ปัจจย ที่เนื่องด้วย ฌ พึงเห็นว่าเหมือน การิต ปัจจย ดังนั้น จึงใช้ชื่อว่า การิต. ลบ ฌ ปัจจย ด้วยสูตรว่า การิ ตานํ โณ โลป มีการพฤทธิ ด้วยสูตรว่า อสิโยคนตสฺส วุทธิ การิตเต ดังนี้. ลง อี อักษรอาคม (เช่น) กตตพฺพํ การียํ กรรมอันบุคคล พึงกระทำ ทร หรณ. อหริยิตถุ หริยติ หริยิสฺสตีติ วา หริตพฺพํ หา ริยํ. หฺร ธาตุ เป็นไปในความนำไป วัตถุ อันบุคคล ได้นำไป แล้ว ย่อมนำไป หรือว่า จักนำไป เหตุนี้จึงชื่อว่า หริตพฺพํ หารียํ วัตถุ อันบุคคล พึงนำไป

ในฝ่ายสันสกฤต กล่าวว่า ลง ญยต ปรตยยะ หลังธาตุที่มี ฤ หรือ ฤ และได้ยกตัวอย่างว่า
การย หารย ธารย และคำแปล ก็เป็น กัมมวาก, รูปสำเร็จที่เป็นตัวอย่างนั้น จะเห็นได้ว่า มีการลบ ฌ
และ ต เหลือแต่ ย และมีการที่ฆะสระตัวต้นธาตุ จาก ก เป็น กา เป็นต้น

ในฝ่ายบาลี กล่าวว่า ลง ญย ปัจจย หลังธาตุได้ทุกตัว และคำแปลก็เป็น ภาววาก หรือ กัมม
วาก, และได้อธิบายในสูตรถัดไป ถึงอำนาจของ ฌ ว่า มีการที่ฆะสระตัวต้นธาตุจาก ก เป็น กา เป็น
ต้น และตัว ฌ เองก็ลบทิ้ง (ในส่วนของ อี นั้น ท่านกล่าวว่า เป็น การิต จึงไม่นับเข้าในที่นี้)

ณฺยตฺ หรือ ณฺยตฺ มีอำนาจการแปลงเป็นไปในทำนองเดียวกัน น่าจะเป็นปัจจัยตัวเดียวกัน

<p>ลข.832.</p>	<p>จโหชะ กุ ฉินณฺยโตะ 7 3 52 เมื่อลง ฆ และ ณฺยตฺ ปรตฺยยะ (หลังธาตุ ที่มี จ และ ช ให้ แปลง จ และ ช) เป็น ก วรรณค (ใน แถวของตน)</p>	<p>จโหชะ กุตฺวํ สยาทฺธิติ ณฺยตฺติ จ ให้มีการแทนที่คำที่เกิดจากลำคอ (ก ข ค ฆ ง) ในแถวของ จ และ ช เมื่อปรตฺยยะที่มี ฆ ตามมาและเมื่อมีปรตฺยยะ ณฺยตฺ ตามมา</p>
<p>ปท.554.</p>	<p>กคา จชานํ. อาเทศ จ เป็น ก ช เป็น ค</p>	<p>จชอิจฺเจเตสํ ธาตฺวนฺตานํ กการคการาทเสา โหนฺติ ณฺการานฺนุพนฺธํ ปจฺจเย ปเรติ จสส กาเทโส. วจฺนียํ วากยํ. มีการอาเทศ จ และ ค เป็นต้น อันเป็นที่สุดธาตุ เป็น ก และ ค ในเพราะมีปัจจัยที่เนื่องด้วย ณ อยู่หลัง ดังนั้น จึง อาเทศ จ เป็น ก (จึงเป็น) วจฺนียํ วากยํ คำพูดอันเขาพึง กล่าว ภช เสวายํ. ภชนียํ ภาคยํ. ชสส คาเทโส. ภช ธาตุ เป็นไปในในความคบหา อันเขาพึงคบหา อาเทศ ช เป็น ค</p>

ในฝ่ายสันสกฤต อธิบายว่า เมื่อลง ฆ หรือ ณฺยตฺ ปรตฺยยะ ให้เอา จ ขึ้นแทนที่ ก และ ช ขึ้น
แทนที่ ค

ในฝ่ายบาลี อธิบายว่า เมื่อลงปัจจัยที่เนื่องด้วย ณ หลังธาตุที่มีที่สุดธาตุ เป็น จ ให้อาเทศเป็น
ก, ที่มีที่สุดธาตุเป็น ช ให้อาเทศเป็น ค

รูปสำเร็จของทั้งสองฝ่ายเหมือนกัน แต่การอธิบายแปลกกัน โดยเฉพาะฝ่ายสันสกฤตอธิบาย
ให้ลึกซึ้งถึงเรื่องของ ฐานกรณ์

<p>ลข.833.</p>	<p>มฺฤเชรวฤทธิ 7 2 114 (เมื่อลง ณฺยตฺ ปรตฺยยะแล้ว) ให้ทำวฤทธิ มฺฤช ธาตุ</p>	<p>มฺฤเชริโก วฤทธิธึ สารฺวธาตฺกการฺธาตฺกโยชะ มารฺภุชะ ให้ทำวฤทธิเป็นตัวแทนที่ของ อิโก (ข้อ 1) แห่ง มฺฤช (ทำ ให้สะอาด) เมื่อ สารฺวธาตฺก หรือ อารฺธาตฺกปรตฺยยะ ตามมา (ข้อ 420) ดังนั้นจึงเป็น มารฺคย (ข้อ 832) “ถูก ทำให้สะอาด”</p>
----------------	---	---

<p>ปท.554.</p>	<p>กคา จขานี. อาเทศ จ เป็น ก ช เป็น ค</p>	<p>จขอิจเจเตส์ ธาตวนตานัน กการคการาเทศา โหนติ ณการานุพนธะ ปจจเย ปเรติ จสส กาเทโส. วจนีย วากย์. มีการอาเทศ จ และ ค เป็นต้น อันเป็นที่สุดธาตุ เป็น ก และ ค ในเพราะมีปัจจัยที่เนื่องด้วย ณ อยู่หลัง ดังนั้น จึง อาเทศ จ เป็น ก.(จึงเป็น) วจนีย วากย์ คำพูดอันเขาพึง กล่าว ภช เสวาย. ภขนีย ภาคย์. ชสส คาเทโส. ภช ธาตุ เป็นไปในในความคบหา อันเขาพึงคบหา อาเทศ ช เป็น ค</p>
----------------	---	---

สำหรับข้อนี้ เป็นการเปรียบเทียบสืบเนื่องมาจากข้อก่อน

ในฝ่ายสันสกฤต อธิบายว่า เมื่อลง ฌยต หลัง มฤช ธาตุ แล้วได้รูปสำเร็จเป็น มารคย โดยการให้เอา ค ขึ้น แทน ช และ ทีฆะ อ ต้นธาตุ เป็น อา

ในฝ่ายบาลี อธิบายว่า ลง ฌย (ปัจจัยที่เนื่องด้วย ณ) หลัง ภช ธาตุ แล้วได้รูปเป็น ภาคย โดยการให้เอาเทศ ช เป็น ค , ลบ ณ เหลือแค่ ย และทีฆะ อ ที่ต้นธาตุ เป็น อา

วิธีการทำตัว เป็นไปในทำนองเดียวกัน ซึ่ง อีก ในสันสกฤต ก็คือ สระ+ณ เช่น อน สำหรับในฝ่ายบาลี ก็คือ ปัจจัยที่เนื่องด้วย ณ นั่นเอง ลงแล้วมีอำนาจตามที่กล่าวแล้ว และก็ไม่ปรากฏรูป ณ ด้วย

<p>ลข.834.</p>	<p>โกชย ภกษเย 7 3 69 ภช ธาตุ (ลง ฌยต แล้ว) เป็น โกชย หรือ ภกษเย ก็ได้</p>	<p>โกคยมนยต กรียา ภช ทำรูปเป็น โกชย เมื่อมีความหมายว่า “ทำให้ บริโภคน” แต่ โภคย ก็เช่นกัน</p>
<p>ปท.560.</p>	<p>ภุชาทินมนโต โน ทวิ จ. ลพพยัญชนะตัวสุดท้ายของ ภช ธาตุ เป็นต้น และซ้อน ต</p>	<p>ภุชอิจเจวมาทิน ชการาทิอนตานัน ธาตุมนโต โน โหติ, ปรสส กิจจกิตกปจจยตการสส จ เทวภาโว โหติ. โกตตพพ ภุช ภวตา, ภุชนีย ภุชช ภวตา. ที่สุธาตุ มี ช อักษรเป็นต้น มี ภุช ธาตุ เป็นอาทิ ไม่มี ที่สุธาตุ(คือลบ) และมีการทำเทวภาวะ ต อักษร แห่งกิจจ และกิตก ปัจจัย. ภุชนะ อันท่านผู้เจริญ พึงบริโภคน</p>

ตัวสูตรของทั้งสองฝ่าย ใกล้เคียงกันมาก คือท่านยก ฤษู ธาตุ กิน มาเป็นอุทาหรณ์ และก็อธิบาย, ในฝ่ายสันสกฤต บอกรวบรวม สำเร็จรูปเป็น โภชย และ โภคย เลย ในฝ่ายบาลี ท่านอธิบายว่า มีการลบที่สุธาตุ และทำเทวภาวะ

-	-	อิติ กฤตยปรกริยา ปรตยยะกริยาฤตยยะเพิงเท่านี้
-	-	กิจจบปจจยนตโย. วิธีลงกิจจบัจจย จบแล้ว

คำลงท้าย บอกรวมจัดหมวดหมู่ ก็คล้ายกันมาก คือ บอกว่า เป็น หมวด กฤตยยะ และ เป็น กิจจบ จบแล้ว

ลข.835.	ณวุตตฤจา 3 1 133 ณวุต และ ตฤจ ปรตย ยะ ทั้งสองตัว (ลงใน กัตตุ ผู้ทำ)	ธาโตริตเตา สตะ กรตริ กฤทิติ กรตรรฤเถ ปรตยยะสองตัวนี้ คือ ณวุต และ ตฤจ, ถูกวางไว้หลังธาตุ. ตาม ข้อ 819, ซึ่งมันมีความหมายว่า “ผู้ทำ”
ปท.568.	สพพโตณวุตวาวี วา. เมื่อมีกรรมข้างหน้า หรือไม่มีก็ตาม ลง อ ณวุ ต และ อาวี ปัจจย หลังธาตุทั้งปวง	สพพโต ธาตุโต กมมาทิมหิ วา อกมมาทิมหิ วา สติ อ ณวุ ต อาวีอิจเจเต จตตารโ ปจจยา โหนติ. วาคคหณ “อกมมาทิมหิ วา”ติ วิกปปนตถ. เมื่อมีกรรมเป็นต้น หรือไม่มีก็ตาม ลงปัจจย 4 ตัวนี้คือ อ ณวุ ต อาวี ได้หลังธาตุทุกตัว

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านกล่าวถึง ณวุต และ ตฤจ ปรตยยะ และอธิบายว่า ลงหลังธาตุแล้ว มีความหมายว่าเป็น ผู้ทำ

ส่วนในฝ่ายบาลี ท่านกล่าวถึง ปัจจย 4 ตัว คือ อ ณวุ ต และ อาวี ว่าลงหลังธาตุได้ทุกตัว และดูจากอุทาหรณ์แล้ว ก็เป็น กัตตุทั้งหมด ซึ่งหมายความว่าผู้ทำนั่นเอง

ณวุต กับ ณวุ และ ตฤจ กับ ตู น่าจะเป็นปัจจยตัวเดียวกัน

ลข.836.	ยุโวรนาเกา 7 1 1 อาเทศ ยุ เป็น อน และ ณวุ เป็น ออก	ยุ วู เวตโยรนาเกา สตะ การกะ กรตธา ในตำแหน่งของ ยุ และ วู, จะกลายเป็น อน และ ออก ดังเช่น (ณวุต ใส่หลัง กฤ ธาตุ “ทำ” ตามข้อ 853 และ ณ และ ล จะไม่ ใช้ ตามข้อ 148,5,และ7, และ ใช้ วฤทธิ ตามข้อ 163และ202,
---------	--	---

		ก็จะได้ การก,(และ ตฤ ก็เช่นเดียวกัน ข้อ 835) กรตฤ “ผู้ทำ”
ปท.570.	อนกา ฤณวณฺ์. อาเทศ ฤ เป็น อน และ ฤ เป็น ออก	ฤณวฤจเจเตสํ ปจจยอนํ อน ออกจเจเต อาเทศา โหนตติ ออกาเทโส. เสสํ กุมภการสททสมํ. รถการโก. ตถา อนนํ ททาตติ อนนทายโก. อาเทศ ฤ เป็น อน และอาเทศ ฤ เป็น ออก ดังนั้น จึงอาเทศ ฤ เป็น ออก วิธีที่เหลือ เหมือน กุมภการ ศัพท์

สูตรของทั้งสองฝ่าย คล้ายคลึงกันมาก ส่วนในการอธิบายนั้น ก็แปลง ฤ เป็น อน , ฤ เป็น ออก เหมือนกัน ปัจจัยของทั้งสองฝ่ายนี้คือ น่าจะเป็นปัจจัยตัวเดียวกัน

ลฎ.837.	นนทิกฺรทิจปาทิกโย ลฤณินยจะ 3 1 134 ลฤณฺ ปฤตยยะลงหลัง นทิจ ฐาตุ ณินิ ปฤตยยะ ลงหลัง ครท ฐาตุ อจ ปฤตยยะ ลงหลัง ปจ ฐาตุ เป็นต้น	นนทยาเทรลฤครทยาเทรณินิ ปจาเทรจ นนทยตติ นนทนะ ชนารทนะ ลวณะ คราหิ สฎายิ มนฺตริ ปจาทิจราฤตติคณฺ’ยม หลัง นท (นท) “เพลิตเพลิน” เป็นต้น., ใช้ ลฤ ปฤตยยะ; หลัง ครท “ติเตียน” เป็นต้น ใช้ ณินิ ปฤตยยะ; และ หลัง ปจ ฐาตุ “หุงต้ม” เป็นต้น ใช้ อจ ปฤตยยะ ดังเช่น นนท+ลฤ (ข้อ 497,155, และ 836) นนทน “ผู้เพลิตเพลิน” ชนารทน (จาก ชน “มนุษย์” และ อรทน เชื้อสาย เหมือนกับ อรท “เจ็บปวด”) “วิชณฺ ผู้พิชิตมนุษย์ชาติ,” ลวณ “เกลือ”(จาก ลู “ตัด” ที่ซึ่ง ณ เกิดที่ศรีษะ ผิดปกติ). ต่อมาอีก ครท+ณินิ (ข้อ 36)= คราหิน “ผู้ตำหนิ”, สฎายิน (ข้อ 806) “ผู้อาศัย”, และ มนฺตริณ “ผู้ให้ คำปรึกษา”. ระดับของ ปจ ฐาตุ เป็นต้น ไม่มีการกำหนดกฎ (เปรียบเทียบกับข้อ 53)
ปท.596.	นนทาทิจิ ฤ. หลังจาก นนท ฐาตุ เป็นต้น ลง ฤ ปัจจัย ในภาว- สาธนะและกัมมสาธนะ	นนทอิจเจวมาทิจิ ฐาตุหิ ปโร ฤปฺปจจโย โหติ ภาวกมเมสุ. “อนกา ฤณวณฺ”นติ ฤปฺปจจยสฺส อนาเทโส. ฤ ปัจจัย ลงหลังฐาตุเป็นต้นว่า นนท ในภาวะ และ กัมมะ อาเทศ ฤ ปัจจัย เป็น อน ด้วยสูตรว่า อนกา ฤณวณฺ์ นนท สมิทธิมิหิ, นนท นนทเน วา. ภาเว นนทียเต นนทนํ. กม เม อนนทียิตถ นนทียติ นนทียิสสติ นนทิตพพนฺติ วา นนทนํ วณฺ์, นนท ฐาตุ เป็นไปในความสมบูรณ์, หรือว่า ความเพลิตเพลิน ใน ภาวสาธนะ อันบุคคลร่าเริง เหตุนี้ จึงชื่อว่า ความเพลิตเพลิน

	ในกัมมสาธนะ สนวน อันเทวดา ได้ผลิตเพลินแล้ว ย่อมผลิตเพลิน จักผลิตเพลิน หรือว่าพึง ผลิตเพลิน เหตุนั้น สนวนจึงชื่อว่า เป็นที่อันเทวดาผลิตเพลิน
--	---

สูตรของทั้งสองฝ่าย ยกธาตุตัวเดียวกันมาเป็นอุทาหรณ์

ในฝ่ายสันสกฤต อธิบายว่า นนท ธาตุ ลง ลยุ ปรัตยยะ แล้วสำเร็จรูปเป็น นนทน ผู้
ผลิตเพลิน, ลยุ ปรัตยยะ เมื่อลงแล้ว ก็ไม่ปรากฏ ล คงเหลือแค่ ยุ อย่างเดียว

ในฝ่ายบาลี อธิบายว่า นนท ธาตุ ลง ยุ ปัจจัย แล้วสำเร็จรูปเป็น นนทน ความผลิตเพลิน
หรือ เป็นที่ผลิตเพลิน

ลยุ ในสันสกฤต ก็น่าจะเป็น ยุ ในบาลีนั่นเอง

ลข.838.	อิคุปรชญาปริกัระ กะ 3 1 135 ก ปรัตยยะ (ลงหลัง) อิก หน้าอักษรตัวท้ายธาตุ, ชญา ธาตุ ปรี ธาตุ กฤ ธาตุ	เอภยะ กะ พุระ กฤคะ ชญา ปริยะ กิระ มีปรัตยยะ ก หลังกริยาที่มี อิก หน้าอักษรตัวท้ายธาตุ และหลัง ชญา (รู้) ปรี(ขึ้นขอบ) และ กฤ (ขว้าง) ดังนั้นจึงเป็น พุระ (ข้อ 155) (ผู้รู้) กฤคะ (ผู้ยอม) ชญา (ผู้รู้) ปริย (สิ่งที่ทำให้ชื่นชม) กิระ (ข้อ 706) (ผู้ ขว้าง)
-	-	-

สำหรับในข้อนี้ ในฝ่ายบาลี ท่านมิได้อธิบายไว้เหมือนกับสันสกฤต ว่า ก ปรัตยยะ ลงหลัง อิก
ฉะนั้นจึงไม่มีที่เปรียบ

ลข.839.	อาตศโโจปสรุเต 3 1 136 เมื่อมีอุปสรค(นำหน้า) ธาตุที่มีที่สุดเป็น อา (ลง ก ปรัตยยะ)	ปรชญะ สุกละ และ (ก ข้อ838 จะติตมา) หลังกริยาตัวสุดท้าย ใน อา เสียงยาว , เมื่อมี อุปสรค (ข้อ 47). ดังเช่น ปรชญ “ฉลาดมาก”, สุกละ “ เหนื่อยมาก” (อา ถูกแทนที่ด้วย โอ เป็น ไคล โดยข้อ 528)
ปท.568.	สพพโตณวุตวาวิ วา. เมื่อมีกรรมข้างหน้า หรือไม่มีก็ตาม ลง อ ณวุ ตู และ อาวิ ปัจจัย	สพพโต ธาตุโต กมมาทิมหิ วา ออกมมาทิมหิ วา สติ อ ณวุ ตู อาวิอิจเจเต จตตารโ ปจจยา โหนติ. วาคคณั “ออกมมาทิมหิ วา”ติ วิกปปนตถ. เมื่อมีกรรมเป็นต้น หรือไม่มีก็ตาม ลงปัจจัย 4 ตัวนี้คือ อ ณวุ

หลังธาตุทั้งปวง	<p>ตุ อาวี ได้หลังธาตุทุกตัว ฯลฯ</p> <p>อาโต ปน อนนํ ทหาสิ ทหาติ ททิสสตีติ อนนโท. เอวํ ธนโท, สจจํ สนนทหตีติ สจจสนโธ. ปา ปาเน. มชชํ ปิวตีติ มชชโป. ตา ปาลเน. ควํ สททํ ตายตีติ โคตตํ. เอวํ กตตริ.</p> <p>ก็ อ ปัจจัยลงหลังธาตุมีอาเป็นที่สุดได้ เช่น ผู้ใด ได้ให้แล้ว ย่อมให้ จักให้ ซึ่งข้าว เหตุนั้น ผู้นั้นจึงชื่อว่า ผู้ให้ข้าว ผู้ให้ทรัพย์ ก็เช่นเดียวกัน, ผู้ใด ย่อมสืบทอด ซึ่ง สัจจะ เหตุนั้น ผู้นั้นจึงชื่อว่า ผู้สืบทอดสัจจะ ปา ธาตุ เป็นไปใน ความเต็ม ผู้ใดย่อมเต็ม ซึ่งน้ำเมา เหตุนั้นจึงชื่อว่า ผู้เต็มน้ำเมา ตา ธาตุ เป็นไปในความรักษา ตระกูลใด ย่อมรักษาชื่อเสียง เหตุนั้น ตระกูลนั้น จึงชื่อว่า โคตร</p>
-----------------	--

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านอธิบายว่า ให้ลง ก ปรัตยยะ หลังธาตุที่มี อา เป็นที่สุด ในฝ่ายบาลี ท่าน อธิบายว่า ให้ลง อ ปัจจัย หลังธาตุที่มี อา เป็นที่สุด ก กับ อ ปัจจัย เมื่อพิจารณาแล้ว ก ลง ก็ไม่ปรากฏตัวปัจจัย ส่วน อ เมื่อลง ก็ไม่ปรากฏตัวปัจจัย

ฉะนั้นจึงอาจเป็นไปได้ว่า ก กับ อ เป็นปัจจัยตัวเดียวกัน

ลพ.840.	<p>เคเท เก 3 1 144 </p> <p>ลง ก ปรัตยยะ หลัง คฤห ธาตุ</p>	<p>เคเต กรตริ ครหะ เก สยาต คฤหม </p> <p>ให้มีปรัตยยะ ก มาหลังกริยา คฤห (ถือเอา) เมื่อตัวการกซึ่งแสดง ออกมาเช่นนั้นระบุถึง บ้าน ดังนั้นจึงเป็น คฤห (บ้าน)</p>
ปท.569.	<p>คหสสุปรสเส วา. อาเทศ อุประ ของ คห ธาตุ เป็น เอ บ้าง</p>	<p>คหอิจเจตสส ธาตุสส อุปชสส เอตตํ โหติ วา.อุปธาติ อนตกรขร โโต ปุพพกขรสส ปรสมณณา. คยหตีติ เคหํ คหํ วา.</p> <p>อาเทศ อุประ (สระที่อยู่หน้าของอักษรสุดท้าย) ของ คห ธาตุ นี้ เป็น เอ บ้าง, ในคัมภีร์ไวยากรณ์สันสกฤต เรียกอักษรที่อยู่ หน้าอักษรตัวสุดท้ายของธาตุว่า อุปธา</p> <p>ณฺวูปฺปจฺจเย รถํ กโรตีติ อตเถ ณฺวูปฺปจฺจโย. โส จ “อณฺเว กิต”ติ กิตสณฺนตฺตา “กตตริ กิต”ติ</p> <p>กตตริเยว ภาวติ. ตโต การิตพฺยปเทสณฺโลปฺพุทธิโย.</p> <p>อุทาหรณฺใน ณฺวู ปัจจัย, ลง ณฺวู ปัจจัย ในอรรถว่า ผู้กระทำซึ่ง</p>

		รณ, อนึ่ง ญจ ปัจจยนั้น จะลงในกัตตุการกะเท่านั้น ด้วยสูตรว่า กตตริ กิต เพราะ ญจ ปัจจยมีชื่อว่ากิต ด้วยสูตรว่า อณเณ กิต, จากนั้น จึงตั้งชื่อว่ากัริตะ ลบ ญ อักษร และทำการพฤทธิ
--	--	--

ดูจากสูตรของทั้งสองฝ่าย กล่าวถึง คฤห หรือ คห ธาตุ ในความถือเอา ในฝ่ายสันสกฤต ว่า ลง ก ปรตยยะแล้ว ทำสระตัวหน้าธาตุ เป็น เอ หรือ ฤ ได้ จึงสำเร็จรูปเป็น คฤห แปลว่า บ้าน ในฝ่ายบาลี ว่า ลง ญจ ปัจจย อาเทศ สระที่อยู่หน้าของอักษรสุดท้าย ของ คห ธาตุ เป็น เอ ได้บ้าง จึงสำเร็จรูปเป็น เคห แปลว่า บ้าน, ก ปรตยยะ ในสันสกฤต ที่ลงกับ คฤห และ ญจ ปัจจย ที่ลงกับ คห น่าจะเป็นตัวเดียวกัน เพราะ ก ก็ไม่ปรากฏ ญจ ที่แปลงเป็น อก ตัว ก ก็ไม่ปรากฏ

ลจ.841.	กรมณยณ 3 2 1 อณ ปรตยยะลงหลัง ธาตุ ที่มีกรรม(อยู่ข้างหน้า)	กรมณยูปเท ธาโตรณ กุมภ กโรติ กุมภการะ ลง อณ ปรตยยะหลังธาตุ,เมื่อมีวัตถุ (กรรม)อยู่ร่วมด้วย(อยู่เป็น บทหน้า). ดังเช่น กุมภ-การ “ผู้กระทำหม้อ” “ช่างหม้อ”
ปท.561.	ธาตุยา กมาทิมหิ โณ. เมื่อมีกรรมข้างหน้า ลง ณ ปัจจย ข้างหลังธาตุ	กम्मสมิ อาทิมหิ สติ ธาตุยา ปโร ฌนปจจโย โหติ. โส จ เมื่อมีกรรมเป็นเบื้องต้น ลง ญ ปัจจย หลังธาตุ ก็ ญ ปัจจยนั้น

ในฝ่ายสันสกฤต ว่า ลง อณ ปรตยยะหลังธาตุ เมื่อมีกรรมเป็นบทหน้า อุทาหรณ์ กุมภการ ช่างหม้อ

ในฝ่ายบาลี ว่า ลง ญ ปัจจยหลังธาตุ เมื่อมีกรรมเป็นบทหน้า ส่วนอุทาหรณ์ อยู่สูตรที่ 563. กตตริ กิต กุมภกาโร ช่างหม้อ

ฉะนั้นจึงสรุปว่า เป็นไปในทำนองเดียวกัน คือ ตัวปัจจยก็คล้ายกัน เพราะ อณ เมื่อลงแล้ว ก็เหลือแค่ ญ และ ญ เองก็กลับเช่นเดียวกัน, ฝ่ายบาลี ญ เมื่อลงแล้วก็กลับ และมีกรรมเป็นบทหน้า เหมือนกัน และ อุทาหรณ์ ก็ยกตัวเดียวกัน คือ กุมภการ

ลจ.842.	อาโต'นุปรศเค กะ 3 2 3 เมื่อไม่มีอุปสรรคหน้า- ธาตุที่มี อา เป็นที่สุด	อโณ'ปวาทะ โคทะ ธนทะ กมพลทะ อนุปรศเค กิม โคสปรทายะ ปรตยยะ ก ใช้ประกอบหลังธาตุลงท้ายด้วย อา เมื่อไม่มีอุปสรรค อยู่หน้า(ข้อ47) นี้เป็นการห้ามใช้ ปรตยยะ อณ (ข้อ941) จึงได้
---------	--	---

	ลง ก ปรัตยยะ (ก็ได้)	โคท “คนให้โค” ธนท “คนให้ทรัพย์” กมลพท “คนให้ผ้าห่ม” ทำไมจึงกล่าววว่า “เมื่อไม่มีอุปสรรคอยู่หน้า” ขอให้ดู โคสมปทาย “ผู้ให้โคโดย ประกอบพิธี”
ปท.568.	สพพโตณวุตวาวี วา. เมื่อมีกรรมข้างหน้า หรือไม่มีก็ตาม ลง อ ณวุ ตุ และ อาวี ปัจจย หลังธาตุทั้งปวง	สพพโต ธาตุโต กมมาทิมหิ วา อกมมาทิมหิ วา สติ อ ณวุ ตุ อาวีอิจเจเต จตตารโ ปัจจยา โหนติ. วาคคหณ “อกมมาทิมหิ วา”ติ วิกุปปนตถ. เมื่อมีกรรมเป็นต้น หรือไม่มีก็ตาม ลงปัจจย 4 ตัวนี้คือ อ ณวุ ตุ อาวี ได้หลังธาตุทุกตัว ฯลฯ อาโต ปน อนนํ อทาสี ททาทิ ททิสสตีติ อนนโท. เอว ธนโท, สจจํ สนททตีติ สจจสนโร. ปา ปาเน. มชชํ ปิวตีติ มชช โป. ตา ปาลเน. คว สททํ ตายตีติ โคตตํ. เอว กตตริ. ก็ อ ปัจจยลงหลังธาตุมีอาเป็นที่สุดได้ เช่น ผู้ใด ได้ให้แล้ว ยอมให้ จักให้ ซึ่งข่าว เหตุนั้น ผู้นั้นจึงชื่อว่า ผู้ให้ข่าว ผู้ให้ทรัพย์ ก็เช่นเดียวกัน, ผู้ใด ย่อมสืบทอด ซึ่ง สัจจะ เหตุนั้น ผู้นั้นจึงชื่อว่า ผู้สืบทอดสัจจะ ปา ธาตุ เป็นไปใน ความดีมี ผู้ใดยอมดีมี ซึ่งน้ำเมา เหตุนั้นจึงชื่อว่า ผู้ดีมีน้ำเมา ตา ธาตุ เป็นไปในความรักษา ตระกูลใด ย่อมรักษาชื่อเสียง เหตุนั้น ตระกูลนั้น จึงชื่อว่า โคตร

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านอธิบายว่า ให้ลง ก ปรัตยยะ หลังธาตุที่มี อา เป็นที่สุด เช่น ธนท ผู้ให้
ทรัพย์

ในฝ่ายบาลี ท่านอธิบายว่า ให้ลง อ ปัจจย หลังธาตุที่มี อา เป็นที่สุด เช่น ธนท ผู้ให้ทรัพย์
สังเกตดูจากอุทาหรณ์ที่ยกมา ทั้งสองฝ่ายเหมือนกัน แต่ต่างกันตรงที่ปัจจย คือ ก กับ อ ปัจจย แต่เมื่อ
พิจารณาแล้ว ก ลง ก็ไม่ปรากฏตัวปัจจย ส่วน อ เมื่อลง ก็ไม่ปรากฏตัวปัจจย อาจเป็นไปได้ว่า ก กับ
อ เป็นปัจจยตัวเดียวกัน

ลข.843.		มูลวิภูษาทิกยะ กะ มูลานิ วิภูตชติ มูลวิภูโซ ณะ อากถติค โณ’ยม มหีธระ กุธระ ปรัตยยะ ก ใช้ประกอบหลัง มูลวิภูษ เป็นต้น เช่น มูลวิภูษ “รถที่ ตัดรากหญ้าเมื่อเคลื่อนตัวไป” นี้คือกลุ่มคำ(ที่ไม่ถูกกล่าวไว้ตาม
---------	--	--

		กฎใดๆ)จะต้องรู้จากรูปที่ปรากฏเท่านั้น(ดูข้อ53)เช่น มหิธร หรือ กุธร “ภูเขา” สิ่งรองรับแผ่นดินไว้”
-	-	-

สำหรับในข้อนี้ ในฝ่ายสันสกฤต ท่านยังกล่าวถึง ก ปรตยยะ ยกมาเป็นอุทาหรณ์,ส่วนในฝ่าย บาลี พิจารณาแล้วก็ต้องเทียบไปในทำนองสูตรข้อก่อนนั่นเอง(ปท.568. สัพพโตณวุตวาวิ วา.)

ลข.844.	จเรษณะ 3 2 16 ภู ปรตยยะ ใช้กับ จร ฐาตุ	อธิการณ อุปปเท กุจรจระ ใช้ปรตยยะ ภู หลัง จร ฐาตุ เมื่อคำอยู่ข้างหน้าเป็น สัปตมีวิภक्ति เช่น กุจร “ผู้ไปในหมู่ชาวกรุง”
ปท.568.	สัพพโตณวุตวาวิ วา. เมื่อมีกรรมข้างหน้า หรือไม่มีก็ตาม ลง อ ณวุ ตู และ อาวิ ปัจจย หลังฐาตุทั้งปวง	สัพพโต ฐาตุโต กมมาทิมหิ วา อกมมาทิมหิ วา สติ อ ณวุ ตู อาวิจเจเต จตตารโ ปัจจยา โหนติ. วาคคณฺหิ “อกมมาทิมหิ วา”ติ วิภคปนตล. เมื่อมีกรรมเป็นต้น หรือไม่มีก็ตาม ลงปัจจย 4 ตัวนี้คือ อ ณวุ ตู อาวิ ได้หลังฐาตุทุกตัว อุทาหรณ์ จร จรณ. วเน จรตติ วนจโร, กาโม อวจรติ เอตถาติ กามาวจโร โลโก, กามาวจรา สณฺญา, กามาวจโร จิตต. คาโว จรณติ เอตถาติ โคจโร. จร ฐาตุ เป็นไปในความเที่ยวไป ผู้โดยยอมเที่ยวไปในป่า เหตุ นั้นผู้นั้นชื่อว่า ผู้เที่ยวไปในป่า กาม ย่อมเที่ยวไปในโลกนี้ เหตุ นั้น โลกนี้ชื่อว่า เป็นที่ท่องเที่ยวแห่งกาม สัณฺญา เป็นที่เที่ยวไปแห่งกาม จิตเป็นที่เที่ยวไปแห่งกาม โค ทั้งหลายยอมเที่ยวไป ในที่นี้ เหตุ นั้นที่นี้ชื่อว่า เป็นที่เที่ยวไปแห่ง โค

สูตรทั้งสองฝ่ายนี้แตกต่างกัน แต่ว่า การอธิบาย ของฝ่ายบาลี ที่ยกเป็นอุทาหรณ์ กล่าวถึง จร ฐาตุ ซึ่งในฝ่ายสันสกฤต ยกมาเป็นสูตร กล่าวถึง จร ฐาตุ และการอธิบาย เป็นไปในทำนองเดียวกัน คือ บทหน้าที่นำมาประกอบใช้กับ จร ฐาตุ ต้องเป็นวิภคติ ที่ 7 เหมือนกัน

<p>ลข.845.</p>	<p>ภิกษาเสนาทาเยชฺ จ 3 2 17 และ ภิกษา เสนา อาทาย ก็ใช้กับ จร ธาตุ (ได้)</p>	<p>ภิกษาจร เสนาจร อาทาเยติ ลพพุตม อาทายจร และเมื่อคำที่อยู่ข้างหน้า คือ ภิกษา “ของที่ได้จากการขอ” เสนา “กองทัพ” และ อาทาย “เมื่อได้ถือเอาแล้ว” ก็ใช้ปรัตยยะ ภู ด้วย เช่น ภิกษาจร “ผู้ขอ ผู้ท่องเที่ยวไปเพื่อภิกษา” เสนาจร “ผู้ไปกับกองทัพ” คำ อาทาย ลงท้ายด้วย ลยปฺ ปรัตยยะ (ข้อ 941) อาทายจร “ผู้ไปหลังจากที่ได้ถือเอาแล้ว”</p>
<p>ปท.568.</p>	<p>สพพโตณวุตฺวา วา. เมื่อมีกรรมข้างหน้า หรือไม่มีก็ตาม ลง อ ณวุ ตฺ และ อาวี ปัจจัย หลังธาตุทั้งปวง</p>	<p>สพพโต ธาตุโต กมมาทิมหิ วา อกมมาทิมหิ วา สติ อ ณวุ ตฺ อาวีจฺเจเต จตฺตาโร ปจฺจยา โหนติ. วาคคฺคณฺโณ “อกมมาทิมหิ วา”ติ วิกปฺปนตฺถิ. เมื่อมีกรรมเป็นต้น หรือไม่มีก็ตาม ลงปัจจัย 4 ตัวนี้คือ อ ณวุ ตฺ อาวี ได้หลังธาตุทุกตัว อุทาหรณ์ จร จรณ. วเน จรตีติ วนจโร, กาโม อวจรติ เอตถาติ กามาวจ โร โลโก; กามาวจรา สณฺหา, กามาวจโร จิตฺตํ. คาโว จรณติ เอต ถาติ โคจโร. จร ธาตุ เป็นไปในความเที่ยวไป ผู้โดยยอมเที่ยวไปในป่า เหตุ นั้นผู้นั้นชื่อว่า ผู้เที่ยวไปในป่า กาม ย่อมเที่ยวไปในโลกนี้ เหตุนั้น โลกนี้ชื่อว่า เป็นที่ท่องเที่ยวแห่งกาม สัญญา เป็นที่เที่ยวไปแห่งกาม จิตเป็นที่เที่ยวไปแห่งกาม โค ทั้งหลายยอมเที่ยวไป ในที่นี้ เหตุนี้ที่นี้ชื่อว่า เป็นที่เที่ยวไปแห่ง โค</p>

สูตรในฝ่ายสันสกฤตข้อนี้ เป็นการยกอุทาหรณ์ มาเป็นสูตรอีก ซึ่งก็เป็นไปในทำนองเดียวกัน
กับข้อก่อนนี้ คือว่า ศัพท์ ภิกษา เสนา และ อาทาย มี จร ธาตุ ตามหลังมา ต้องประกอบเป็นวิภक्तिที่
7 ส่วนในฝ่ายบาลี ก็ได้ยกกล่าวไว้แล้วในสูตรก่อนหน้านี้ และสรุปว่าเป็นไปในทำนองเดียวกัน

<p>ลข.846.</p>	<p>กฺถญฺเฐ เหตุตฺวาจฉิลฺยา นฺโลกเยชฺ 3 2 20 ในเพราะเป็น เหตุ นินสัย</p>	<p>เอชฺ ทโยตฺเตชฺ กโรเตชฺญะ ปรัตยยะใช้ประกอบหลัง กฺถ ธาตุ เพื่อแสดงถึง สาเหตุ ประกิติ วิสัย และ การยอมตาม</p>
----------------	---	---

	ความยอมตาม ลง ฎ ปรัตยยะหลัง กฤ ธาตุ	
-	-	-

ในฝ่ายบาลี ท่านมิได้อธิบายไว้ ฉะนั้นจึงไม่มีที่เปรียบเทียบ

ลข.847.	อตะ กฤกมิ กัสกุมภ ปาตฺรกุศากรณฺิษ วนวยยสย 8 3 46 (ในการต่อศัพท์) ที่มีใช้ อพยยศัพท์ (เข้ากับ) กฤ กมิ กัส กุมภ ปาตฺร กุศากรณฺิ (ให้เอาวิสรรคะ) คือ อะ (ที่สุดของศัพท์ หน้าเป็น ส)	อาทุตฺตรสฺยานวยยสย วิสรุคฺสย สมาสเ นิตฺยํ สาทะสะ กโรต ยาทิษุ ปรเชฺฐ ยศสฺสกรฺวิฑฺยา ศฺราทฺทฺธกระ วจนกระ ในคำสมาส (ข้อ961) ให้ใช้ ส แทนวิสรรคะเสมอเมื่อวิสรรคะ นั้นตามหลัง อ และไม่ใช้ส่วนหนึ่งของอพยยศัพท์(ข้อ399) เมื่อ กฤ ธาตุ “ทำ” ตามหลัง หรือมี กม ธาตุ “ต้องการอยากได้” ตามหลัง หรือ ตามหลังด้วย กัส “ด้วยมีฐานสำหรับจับ” หรือ กุม ภ “หม้อ” หรือ ปาตฺร “ภาชนะ” หรือ กุศากรณฺิ “ไม้สำหรับนับ มนตรในยัชฌูปิธิ” หรือ กรณฺิ “หู” เช่น (สำหรับข้อ 846) ยศส กรฺ วิฑฺยา “วิทยาการที่น่าเคารพนับถือ” ศฺราทฺทฺธกร “ผู้ประกอบพิธีส่งเครื่องสังเวทไปให้บรรพบุรุษ” วจ นกร “ผู้ทำตามที่บอก ผู้เชื่อฟังคำสั่ง”
-	-	-

ในฝ่ายบาลี ท่านมิได้อธิบายไว้ ฉะนั้นจึงไม่มีการเปรียบเทียบ

ลข.848.	เอเชะ ขศ 3 2 28	ณฺยนฺตาทะเชะ ขศ ใช้ปรัตยยะ ขศ ประกอบ หลังธาตุ เอช “สั้น” เมื่อธาตุนี้นั่งท้าย ด้วย ณี (ข้อ747)
-	-	-

ในฝ่ายบาลี ท่านมิได้อธิบายไว้ ฉะนั้นจึงไม่มีการเปรียบเทียบ

ลข.849.	อรุฑฺฑวิฑฺยทฺชนตฺสย มุม 6 3 67	อรุฑฺฑ วิฑฺยโต’ชนตฺสย จ มุมาคมะ ชิทฺนเต ปเร น ตฺววยยสย คิตฺตฺวาจฉพาทิชะ ชนเมชยตีติ ชนเมชยะ สิ่งที่ตามมาด้วยปรัตยยะ ที่มี ข เป็น อิตฺ ขอให้ใช้ มุม เป็น
---------	---	--

		<p>อาคมของคำว่า อรุส “อวัยวะที่เป็นจุดอันตราย” ทวิษต “ศัตรู” และสิ่งซึ่งลงท้ายด้วยสระ เว้นแต่ว่ามันเป็นคำไม่แจกรูป เนื่องจาก ขศ (ข้อ848)เป็นปรตยยะที่มี ศ เป็น อิต (ข้อ418) ปรตยยะ ศป(ข้อ419)ฯจึงใช้ที่นี่ได้ ชนเมชย “ผู้ทำให้มนุษย์ เคารพด้วยความหวั่นเกรง ชื่อพระราชาราชองค์หนึ่ง”</p>
-	-	-

ในฝ่ายบาลี ท่านมิได้อธิบายไว้ ฉะนั้นจึงไม่มีการเปรียบเทียบ

<p>ลข.850.</p>	<p>ปริยวเศ วท ขจ 3 2 38 เมื่อมี ปริย หรือ วศ (เป็นบทหน้า) วท ธาตุ ลง ขจ ปรตยยะ</p>	<p>ปริยวท วศวท ใช้ปรตยยะ ขศ หลังธาตุ วท “พูด” เมื่อคำว่า ปริย หรือ วศ ประกอบกับธาตุนั้น เช่น ปริยวท(ข้อ849) “พูดน่ารักน่าพอใจ” วศวท “พูดคำแสดงความยอมจำนน”</p>
-	-	-

ในฝ่ายบาลี ท่านมิได้อธิบายไว้ ฉะนั้นจึงไม่มีการเปรียบเทียบ

<p>ลข.851.</p>	<p>อาตมมานะ ขศ จ 3 2 83 และ ลง ขศ ปรตยยะ เมื่อมีการคิดถือตัว</p>	<p>สวกรมเก มนเน วรตมานานมยเต สปิ ขศ สยาด จถณณินะ ปณจิตตมานัน มนยเต ปณจิตตปณนยะ ปณจิต มานี และใช้ ขศ ปรตยยะ หลัง ธาตุ มน “คิด” เมื่อคำที่ผสมกับธาตุนั้นมีวิภक्तिประกอบอยู่ด้วยและหมายถึง การคิดว่าตัวเองเป็นเช่นนั้น การที่ใช้ คำว่า “และ” หมายความว่า ใช้ ณีนิ ปรตยยะก็ได้ ในความหมายเดียวกันเช่น ปณจิตตมณย “ คิดว่าตัวเองเป็นบัณฑิต” หรือปณจิตตมานี “คิดว่าตัวเองมี ความรู้มาก”</p>
-	-	-

ในฝ่ายบาลี ท่านมิได้อธิบายไว้ ฉะนั้นจึงไม่มีการเปรียบเทียบ

<p>ลข.852.</p>	<p>อนนโยโย’ปี ทฤศยน เต 3 2 75 </p>	<p>มณินุ กวนิป วณิป วิจ เอเต ปรตยยา ธาโตะ สยุ ปรตยยะ ต่อไปนี้ คือ มณินุ กวนิป วณิป และ วิจ พบว่าใช้กับ</p>
----------------	---	--

	(ปรตยยะเหล่านี้ คือ มนิน กวนิป วนิป และ วิจ ลงมาปรากฏหลัง ธาตุอื่นได้บ้าง	ธาตุอื่นด้วย(นอกเหนือจากธาตุไม่ลงท้ายด้วย อา ดู ปาณินิ 3/2/74)
-	-	-

ในฝ่ายบาลี ไม่มี มนิน, กวนิป, วนิป, และ วิจ ปัจจัย เหมือนในฝ่ายสันสกฤต ฉะนั้นจึงทำการเปรียบเทียบกันไม่ได้

ลข.853.	เนทวติ กฤติ 7 2 8 การเติม อิฏ ที่ วจ ธาตุ ไม่จัดเป็นปรตยยะกฤต	วศาทะ กฤต อิณน ศฤ ทิสายาม สุศรมา ปรตริตวา อาคม อิฏ (ข้อ433) ไม่ใช่ อาคมของปรตยยะ กฤต เมื่อมัน ขึ้นต้นด้วย วจ ศฤ ธาตุ “ทำให้เกิดอันตราย” (เมื่อประกอบกับ ปรตยยะ มนิน ข้อ852 จะได้ สุศรมน “ผู้ทำลายดี” ได้แก่ทำ ความชั่วหรืออวิชา “ ความไม่รู้จริง” เมื่อใช้ปรตยยะ กวนิป ประกอบกับ อิ ธาตุ จะได้ ปรตริตวน(ข้อ828) “ผู้ไปแต่เข้า”
-	-	-

ในฝ่ายบาลี ท่านมิได้อธิบายไว้ ฉะนั้นจึงไม่มีการเปรียบเทียบ

ลข.854.	วิทวโนรรนุณาสิกสยาต 6 4 41 (พยัญชนะ)ที่เกิดที่จุมก ให้แปลงเป็น อา จาก การลง วิฏ ปรตยยะ และ วน ปรตยยะ	อนุนาสิกสยาต สยาต วิชยต อิติ วิชวา โอนฤ อปนยเน อวาวา วิจ รุช ริช ทิสายาม โรฏ เรฏ สุกณ เมื่อปรตยยะ วิฏ (3.2.67) และ วน (ข้อ852) ตามมาให้ใช้ อา แทนเสียงอนุนาสิก เช่น (จาก ชน ธาตุ “เกิด” วิชวาน “ผู้ตลอด” และแบบเดียวกันนั้นจาก โอน (โอนฤ)ธาตุ “ส่งหนีไป” อวาวน “ผู้จัด” (คือขจัดความชั่ว) ปรตยยะ วิจ(ข้อ852) ใช้ กับ รุช ธาตุ และ ริช ธาตุ “ทำอันตราย” (สระที่ธาตุให้เป็นชั้น “คุณ” (ข้อ485) และ ว ฎกจบออกตาม ข้อ330)จะได้ โรช และ เรช “ผู้ ทำอันตราย” ในทำนองเดียวกัน จาก คน ธาตุ “นับ” สุกณ “ผู้นับดี”
-	-	-

ในฝ่ายบาลี ท่านมิได้อธิบายไว้ ฉะนั้นจึงไม่มีการเปรียบเทียบ

ลข.855.	กวีป จ 3 2 76 อนึ่ง ลง กวีป ปรตยยะ	อยมปิ ทฤศยเต อุยาสรต ปรณธวต อาหกรฎ ปรตยยะ กวีป ฎกพบ ปรระกอบหลังธาด(ดูข้อ816) เช่น (ปรตยยะหายไปทั้งหมดตามข้อ 155, 36, และ 330 จะได้ อุยาสรต (ข้อ 363 และ 287) “ตกจากหม้อ” ปรณธวต “ ตกจากใบไม้” วาหนกรต “ ตกจากรถ”
ปท.585.	กวีโลโป จ. ลบ ปัจจัย กวี	กวีโน สพพสส โลโป โหติ. กิตนตตดา นามมิว กตวา สยาทยุปปตติ. สิโลโป. สมภู. เอวิ วิภาตตี วิภู, อภิกู, สยมภู. ลบ กวี ทุกตัว เพราะเป็นปัจจัยกิต จึงทำให้เป็นเหมือนนาม ลง ส(แล้ว) ลบ ส (เช่น) สมภู ผู้เป็นเอง เหมือนกัน วิภู ผู้เป็นวิเศษ เพราะวิเคราะห์ว่า เป็นวิเศษ, อภิกู ผู้เป็นยิ่ง, สยมภู ผู้เป็นเอง

สังเกตดูจากสูตรของทั้งสองฝ่าย คล้ายๆกัน ส่วนคำอธิบาย ก็เป็นแนวเดียวกัน คือ กวีป กับ กวี ลงแล้วไม่ปรากฏรูป

ลข.856.	สุบยชาเตา ฌินิสตัจ ฉิลเย 3 2 78 เมื่อต้องแสดงนิสัย, ลง ฌินิ ปรตยยะ ตามหลัง ธาด ทำคำกับวิภักติป รตยยะที่ประกอบกับ ตัวมัน มิได้หมายความว่า ประเภท	อชาตยรฎ สุปี ธาโตรณินิสตัจฉิลเย ทโยตเย อุษณโกชี เมื่อต้องการจะแสดงถึงการทำเป็นปกตินิสัยให้ ใ้ปรตยยะ ฌินิ หลังธาด แต่มีข้อแม้ว่าคำที่มีวิภักติที่ประกอบกับธาดต้องไม่ หมายถึงชาติพันธุ์ เช่น อุษณโกชีน “ผู้โดยปกติกินอาหารร้อน”
-	-	

ในฝ่ายบาลีท่านมิได้อธิบายไว้ จึงไม่มีที่เปรียบเทียบกัน

ลข.857.	মনะ 3 2 82 (ฌินิ ปรตยยะ)ลงหลัง มน ธาด	สุปี มนยเตรณินิะ สยาด ทรศนียมานี ใ้ปรตยยะ ฌินิ หลังธาด มน “คิด” เมื่อมีคำประกอบวิภักติ ประกอบเข้ากับ ธาดนั้น เช่น ทรศนียมานิน “ผู้คิดว่าตัวเองรูป งาม
ปท.590.	ตสสีลาทีสุ ฌิตวาวิ จ.	สีล ปกติ. ตสสีล ตทธมม ตสสาธูการีสวตเถสุ คมยมาเนสุ สพพธาดูหิ ฌิ ตู อาวีอิจเจเต ปจจยา โหนตตี กตตริ ฌิปจจโย.

<p>ลง ณี ตุ และ อาวี ปัจจัย ในอรรถว่า ตัสสีละ (เป็นปกติของ เขา) เป็นต้น</p>	<p>สโยคนตตตนา น วุทธิ. เสสึ เนยย.</p> <p>การทำเป็นปกติ ชื่อว่าสีละ, เมื่ออรรถว่า ตัสสีละ (เป็นปกติ ของเขา) ตัทธัมมะ (เป็นธรรมดาของเขา) และตัสสาธุการี (เป็น การทำ ดีของเขา) ถูกรู้ยู่ ลงปัจจัยเหล่านี้คือ ณี ตุ และ อาวี หลังจากธาตุทั้งปวง, ฉะนั้น จึงลง ณี ปัจจัย ในกัตตุการกะ. เพราะเป็นสระที่มีสังโยคอยู่หลัง จึงไม่พฤทธิ, วิธีที่เหลือนักศึกษา พียงนำมาใช้ได้</p> <p>อุทาหรณ์</p> <p>จสทเทเน อตตมานะปี ณี. ปณฺชิตํ อตตมานํ มณฺณตตีติ ปณฺชิต มานี พาโล, พหุสฺสุตมานี อิจจาที.</p> <p>ด้วย จ ศัพท์ ณี ปัจจัย ลงในอรรถว่า สำคัญตนได้บ้าง คนพาล โดยย่อสำคัญตนว่าเป็นบัณฑิต เหตุนั้นคนพาลนั้น จึงชื่อว่า เป็น ผู้สำคัญตนว่าเป็นบัณฑิต, ผู้สำคัญตนว่าเป็นพหูสูต เป็นต้น</p>
---	---

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านอธิบายว่า ณีนี้ ปรัตยยะ ลงหลัง มน ธาตุ คิด แล้วยกอุทาหรณ์ว่า ทร
ศนิยมานิน ผู้คิดว่า ตัวเองน่าชม

ในฝ่ายบาลี ท่านอธิบายว่า โดยยกอุทาหรณ์ว่า ปณฺชิตมานี ผู้สำคัญตนว่าเป็นบัณฑิต ลง ณี
ปัจจัย, ณีนี้ กับ ณี ปัจจัย น่าจะเป็นตัวเดียวกัน เพราะ ณ ของทั้งสองฝ่ายลบทิ้ง และอุทาหรณ์ ก็ยก
ธาตุตัวเดียวกัน คือ มน คิด

<p>ลชฺ.858.</p>	<p>ชิตยนวนยสย 6 3 66 เมื่อ ปรัตยยะ กับ ตัว บ่งชี้ ๆ ตามมา</p>	<p>ปุรวปทสย หุสฺวะ กาลิมนฺยา เมื่อปรัตยยะที่มี ข เป็น อิต ตามหลัง ให้ใช้สระเสียงสั้น(ตาม 5.3.61)แทนคำที่ประกอบกับธาตุนั้น แต่มีข้อแม้ว่าคำนั้นไม่เป็น อัพยศัพท์ เช่น กาลิมนฺยา “ผู้หญิงที่คิดว่าตัวเองเป็นพระเทวี กาลี”</p>
-	-	-

ในฝ่ายบาลีท่านมิได้อธิบายไว้ ฉะนั้นจึงไม่มีที่เปรียบเทียบ

<p>ลชฺ.859.</p>	<p>กรณเ ยชชะ 3 2 85 ลง ณีนี้ ปรัตยยะ หลัง ยช ธาตุ ในเพราะศัพท์</p>	<p>กรณเ อุปฺปะเท ภูตารถยเชรณฺนิชะ กรฺตริ โสเมเนษฺฏวาน โสเม ยาซี อคฺนิษฺโฏมยาซี ปรัตยยะ ณีนี้ ใช้ในความหมายว่า “ผู้ทำ” หลังธาตุ ยช “บูชา ด้วยเครื่องสังเวย” หมายถึงเวลาที่ผ่านไปแล้ว เมื่อคำที่ ประกอบ</p>
-----------------	--	---

	หน้า เป็น วิภักติที่ 3	กับธาตุนั้นเป็นตฤติยาวิภักติ เช่น โสมยาจีน “ ผู้บูชาด้วยน้ำโสม “ อคฺนิขโณมยาจีน “ผู้บูชาด้วยอคฺนิขโณมะ”
ปท.590.	ตสฺสีลาทีสุ ณีตวาวี จ.	<p>สีล ปกติ. ตสฺสีล ตทธมม ตสฺสาธุกาโรสวตเถสุ คมย-มานะสุ สพฺพธาตฺหิ ณี ตฺ อาววิจเจเต ปจฺจยา โหนตฺติ กตฺตริ ณีปจฺจโย. สโยคนตตฺตา น วุทฺธิ. เสลฺล เนยฺย.</p> <p>การทำเป็นปกติ ชื่อว่าสีละ, เมื่ออรรถว่า ตสฺสีละ (เป็นปกติของเขา) ตทธัมมะ (เป็นธรรมตาของเขา) และตสฺสาธุกาโร (เป็นการทำ ดีของเขา) ถูกรู้้อยู่ ลงปัจจัยเหล่านี้คือ ณี ตฺ และ อาวี หลังจากธาตุทั้งปวง, ฉะนั้น จึงลง ณี ปัจจัย ในกัตตุการกะ เพราะเป็นสระที่มีสังโยคอยู่หลัง จึงไม่พฤทธิ, วิธีที่เหลือนักศึกษา ฟังนำมาใช้ได้</p>

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านอธิบายว่า ณีนิ ปรตฺยยะ ลงในความหมายของผู้ทำ
ในฝ่ายบาลี ท่านอธิบายว่า ณี ปัจจัย ลงในกัตตุการกะ ก็คือ ผู้ทำนั่นเอง
ณีนิ กับ ณี ปัจจัย น่าจะเป็นปัจจัยตัวเดียวกัน เพราะลงในความหมายเดียวกัน

ลข.860.	ทฤศะ กฺวนิป 3 2 94 กฺวนิป ปรตฺยยะ ลง หลัง ทฤศ ธาตุ	กรรมณี ภูเต ปาริ ทฤชฺฏวาน ปารทฤศฺวา ปรตฺยยะ กฺวนิป ในความหมายเป็นกรรม(ของกริยา)ใช้ หลังธาตุ ทฤศ “เห็น” หมายถึงเวลาที่ผ่านไปแล้ว เช่น ปารทฤศฺวาน “ผู้ได้ เห็นฝั่งโน้นแล้ว”
-	-	-

ในฝ่ายบาลี ท่านมิได้อธิบายไว้ ฉะนั้น จึงไม่มีที่เปรียบเทียบ

ลข.861.	ราชนิ ยุธิกฺฤณฺชะ 3 2 95 (กฺวนิป ปรตฺยยะ) ลง หลัง ยฺธ ธาตุ และ กฤ ธาตุ เมื่อประกอบเข้ากับ ราชน ศัพท์	กฺวนิป ยุธิรฺนฺตรภาวิทณฺยรฺธชะ ราชานํ โยธิตฺวาน ราชยฺธฺวา ราชกฤตฺวา ใช้ปรตฺยยะ กฺวนิป หลัง ยฺธ ธาตุ “ต่อสู” และ กฤ ธาตุ “ทำ” เมื่อคำที่ ประกอบกับธาตุคือ ราชน “พระราชา” เช่น ราชยฺธฺวาน (ข้อ200)“ ผู้เป็นสาเหตุให้พระราชาต่อสู” ราชกฤตฺวาน (ข้อ 828)“ผู้ได้ทำ(ผู้อื่น) ให้เป็นพระราชา”
-	-	-

ในฝ่ายบาลี ท่านมิได้อธิบายไว้ ฉะนั้น จึงไม่มีที่เปรียบเทียบ

ลข.862.	สเท จ 3 2 96 อนึ่ง ประกอบเข้ากับ สห ศัพท์ ด้วย	เมื่อมีคำว่า สห “กับ” ประกอบกับธาตุ (ใช้กฎข้อ 861) เช่น สหยฺธฺวณ “” สหฤตฺถวณ “ผู้ทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งร่วมกับคนอื่น”
-	-	-

ในฝ่ายบาลี ท่านมิได้อธิบายไว้ ฉะนั้น จึงไม่มีที่เปรียบเทียบ

ลข.863.	สप्तมยฺยา ชนฺรฺตะ 3 2 97 ลง ท หลัง ชน ธาตุ เมื่อศัพท์หน้าเป็น วิภक्ति ที่ 7	เมื่อคำที่ประกอบกับธาตุ อยู่ในสप्तมยวิภक्ति ใช้ ท ปรตฺยยะ หลัง ชน ธาตุ “เกิด” (ชน จะกลายเป็น ช (ตามข้อ267)
ปท.586.	ธาตฺวณฺตสฺส โลโป ก วิมฺหิ. เพราะ กฺวิ ปัจจยฺย ลบ พยัญชนะตัวสุดท้าย ของธาตุ	ธาตฺวณฺตสฺส พยัญชนฺตสฺส โลโป โหติ กฺวิปฺปจฺจเย ปเร. กฺวิโลโป. ฯลฯ เพราะ กฺวิ ปัจจยฺยข้างหลัง ลบพยัญชนะตัวสุดท้ายของธาตุ (และ) ลบ กฺวิ ปัจจยฺย อุทาหรณ์ ชน ชนเน. กम्मโต ชาโตติ อตเถ กฺวิปฺปจฺจโย. ธาตฺวณฺตสฺส โล ปาติ ปุริมสมํ. ปญฺจมีตฺตปฺปฺริสฺสว วิเสโส. กम्मชฺช วิปาโก, กम्मชา ปฏฺฐินฺนํ, กम्मชฺช รุปี. เอวํ จิตฺตชฺช, อุตฺตชฺช, ออาหารชฺช, อตฺตชฺช ปฺตฺโต. วาริมฺหิ ชาโต วาริโช. เอวํ ถลโช, ปงฺกชฺช, ชลชฺช, อณฺชช, สิริชฺช. สตฺตมฺมีสมฺมาโส. ทฺวิกฺขตฺตํ ชาโต ทฺวิโช, ปจฺจมา ชาโต อญ โชอิจฺจาติ. ชน ธาตุ เป็นไปในความเกิด กฺวิ ปัจจยฺย ลงในอรรถ ว่า เกิดแต่ กรรม ลบพยัญชนะตัวสุดท้ายของธาตุเป็นต้นเหมือนเดิม, แตกต่าง เฉพาะเป็นปัญจมีตฺตปฺปฺริสฺสมาสมานันฺนํ วิปาก อันเกิดจากกรรม, ปฏฺฐินฺนํ อันเกิดจากกรรม, รุปี อันเกิดจากกรรม เหมือนกัน อัน เกิดจากจิต, อันเกิดจากธาตุ, อันเกิดจากอาหาร, บุตร อันเกิด

	จากตน. อันเกิดในน้ำ เหมือนกัน อันเกิดบนบก, อันเกิดในเปลือกตม, อันเกิดในน้ำ, อันเกิดในไข่, อันเกิดบนศีรษะ นี่เป็นสัตตมัตตปุริสสมาส ผู้เกิดสองครั้ง ชื่อว่า ทวีชาติ, ผู้เกิดภายหลัง ชื่อว่า อนุชะ เป็นต้น
--	---

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านอธิบายว่า (ยังอยู่ในเรื่องของ กวนิป ปรัตยยะ) เมื่อคำที่ใช้ร่วมด้วย เป็นวิภक्ति ที่ 7, ให้ใช้ ๗ ตามหลัง ชน ธาตุ “ผลิต” (ที่ ชน ข้อ 267 จะกลายเป็น ๗)

ในฝ่ายบาลี ท่านอธิบายว่า ลง กวิ ปัจจัย ให้ลบที่สุดธาตุ คือ ชน เหลือแค่ ๗ และลบ กวิ ด้วยแล้วอธิบายว่า เป็น สัตตมัตตปุริส คือ บทหน้า เป็นวิภक्तिที่ 7

กวนิป กับ กวิ ปัจจัย น่าจะเป็นปัจจัยตัวเดียวกัน เพราะลักษณะการอธิบายแนวเดียวกัน

ลข.864.	ตตปุรุเช กฤติ พหุลม 6 3 14 ปรัตยยะ กฤติ ที่ต่อกับ ศัพท์แล้วเป็น ตตปุรุช สมาส มีมาก	เงรลुक สรลิม สโรชม เมื่อคำที่ประกอบด้วยปรัตยยะ กฤติ เป็นตัวท้ายของ ตตปุรุช สมาส (ข้อ982)จึงไม่จำเป็นที่จะลบสัทมวิภक्ति ในเอกวจนะ (ข้อ 823)เช่น สรลิม (ข้อ863) หรือ สโรช (ข้อ126) “สิ่งที่เกิดใน สระ (คือ ดอกบัว)
ปท.586.	ธาตวนตสส โลโป กวิมहि. เพราะ กวิ ปัจจัย ลบ พยัญชนะตัวสุดท้าย ของธาตุ	ธาตวนตสส พยัญชนสส โลโป โหติ กวิปปัจจเย ปเร. กวิโลโป. ฯลฯ เพราะ กวิ ปัจจัยข้างหลัง ลบพยัญชนะตัวสุดท้ายของธาตุ (และ) ลบ กวิ ปัจจัย อุทาหรณ์ ชน ชนเน. กम्मโต ชาโตติ อตเถ กวิปปัจจโย. ธาตวนตสส โล ปาทิ ปุริมสมิ. ปณจมีตปุริสว วิเสโส. กम्मโซ วิปาโก, กम्मชา ปฏิสนธิ, กम्मช รุปิ. เอว จิตตช, อตุช, อาหารช, อตโตช ปุตโต. วาริมहि ชาโต วาริโซ. เอว ถลโซ, ปงกช, ชลช, อณชช, สิรช. สตตมีสมาโส. ทวิกชตตุ ชาโต ทวิโซ, ปจฉา ชาโต อนุชอิจ จาทิ. ชน ธาตุ เป็นไปในความเกิด กวิ ปัจจัย ลงในอรรถ ว่า เกิดแต่

		กรรม ลบพยัญชนะตัวสุดท้ายของธาตุเป็นต้นเหมือนเดิม, แตกต่างเฉพาะเป็นปัญจมีตปปุริสสมาสเท่านั้น วิบาก อันเกิดจากกรรม, ปฏิสนธิ อันเกิดจากกรรม, รูป อันเกิดจากกรรม. เหมือนกัน อันเกิดจากจิต, อันเกิดจากฤดู, อันเกิดจากอาหาร, บุตร อันเกิดจากตน. อันเกิดในน้ำ เหมือนกัน อันเกิดบนบก, อันเกิดในเปลือกตม, อันเกิดในน้ำ, อันเกิดในไข่, อันเกิดบนศีรษะ นี่เป็นสัตตมีตปปุริสสมาส ผู้เกิดสองครั้ง ชื่อว่า ทวีชาติ, ผู้เกิดภายหลัง ชื่อว่า อนุชะ เป็นต้น
--	--	--

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านอธิบายว่า ลักษณะของการ นำศัพท์มาไว้หน้าธาตุที่ลงปรตยยะกฤต ท่านเรียกว่า ตตปุรุษ แล้วอธิบายต่อว่า วิภक्तिที่ 7 ที่ศัพท์หน้า ไม่ลบก็ได้ วิธีการเป็นได้หลายอย่าง เช่น สิริสิข สิ่งที่เกิดในน้ำ คือดอกบัว

ในฝ่ายบาลี ท่านก็อธิบายเป็นแนวเดียวกัน ว่าเป็น ตปปุริส แล้วยกอุทาหรณ์ว่า ชลช สิ่งที่เกิดในน้ำ แต่ท่านมีได้อธิบายถึง การคงวิภक्तिไว้ ท่านลบวิภक्ति

วิธีการส่วนมากเหมือนกัน แผลงกันบ้างเล็กน้อย ฉะนั้นน่าจะเป็นอำนาจของปัจจัยที่เป็นตัวเดียวกัน

ลข.865.	อุปสค จ สัชฌายาม 3 2 99 อนึ่ง เมื่อข้างหน้าเป็น อุปสรรค ก็เข้าใจตรงกัน	ปรชา สยาด สัตเตา ขเน และ(ใช้กฎข้อ863 ด้วย)เมื่ออุปสรรคประกอบกับธาตุ ขน “เกิด” และใช้ในความหมายเป็นชื่อเรียกไม่ใช่เป็นคำอธิบาย เช่น ปรชา (ข้อ1341) มีความหมายว่า “ลูก” หรือ “ประชาชน”
-	-	-

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านยกอุทาหรณ์มาให้ดู เพื่อให้เห็นความหลากหลายว่า มีอุปสรรคนำหน้าก็ได้
ในฝ่ายบาลี ท่านก็ยกอุทาหรณ์มาให้ดู เช่น อนุโซ (อนุ น้อย ภายหลัง ตาม) (จากข้อก่อนที่
กล่าวมาแล้ว) ว่ามีอุปสรรคนำหน้าก็ได้

อุทาหรณ์ ก็เป็นไปในแนวเดียวกัน ฉะนั้น จึงน่าจะเป็นปัจจัยตัวเดียวกัน ระหว่าง
กวนิป กับ กวิ ปัจจัย

ลข.866.	กตทวตฺต นิชฺฐา 1 1 26	เอเตา นิษฺฐาสัณเฑา สตะ ปรตยยะ 2 ตัวนี้ คือ กต และ กตวตฺต เรียกว่า นิชฺฐา
---------	--------------------------------	---

	กต กตวตฺ จัตเป็น นิษฐา ปรตฺยยะ	
ปท.612.	อดีต ตตวณฺตฺตาวี. ลง ต ตวณฺตฺ และ ตาวี ปัจจย ในอดีตกาล	อดีต กาเล สพเพหิ ชาตฺหิ ต ตวณฺตฺ ตาวีอิจฺเจเต ปจฺจยา โหน ติ. หลังธาตุทั้งปวง ลง ต ตวณฺตฺ และ ตาวี ปัจจย ในอดีตกาล, เอเต เอว ปรสมณฺญา นิฏฺฐสณฺณกาปี. ปัจจยเหล่านั้นเรียกว่า นิฏฺฐ ก็ได้ ตามชื่อในคัมภีร์สันสกฤต,

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านเรียก กต และ กตวตฺ ปรตฺยยะ ว่า นิษฐา ปรตฺยยะ

ในฝ่ายบาลี ท่านจัด ต ตวณฺตฺ และ ตาวี ปัจจย ว่าเป็นอดีตกาล คือ ทำจบลงแล้ว และท่านก็
อ้างถึงคัมภีร์สันสกฤตด้วย ว่า ในคัมภีร์สันสกฤต เรียกว่า นิฏฺฐ ปรตฺยยะ กต และ กตวตฺ น่าจะเป็นตัว
เดียวกับ ต และ ตวณฺตฺ เพราะ ก ในสันสกฤตลงแล้วก็ไม่ปรากฏ และที่ท่านจัดว่าเป็น อดีตกาล ก็คือ
ทำจบลงแล้ว และ นิฏฺฐ ก็คือมีความหมายว่าจบลงแล้วเช่นเดียวกัน

ลข.867.	นิษฐา 3 2 102 นิษฐา ปรตฺยยะ (มี อธิบายดังต่อไปนี้)	ภูตารถวฤตฺเตรธาโตรนิษฐา ตจ ตโยเรเวติ ภาวกรฺมโณะ ก ตะ กรตฺริ กฤทฺติ กรตฺริ กตวตฺตะ สนาตฺ มยา สตุตฺสตุวยา วิษฺณู วิศฺว กฤตฺวาน วิษฺณู ใช้นิษฐา(ข้อ866) หลังธาตุใน ความหมายเป็นอดีตกาล ในป รตฺยยะ2ตัว(นิษฐา)นั้น ตาม(ข้อ820) กต ปรตฺยยะใช้หมายถึง การกระทำ(ภาววาจก หรือ Impersanal passive)และเป็น กรรมวาจก (passive) ส่วน กตวตฺ ปรตฺยยะ (ตามข้อ819) ใช้ในความหมาย เป็นผู้ทำ (กริยา) เช่น สนาตฺ มยา “ ฉันทอาบน้ำแล้ว”ตามตัวอักษร แปลว่า “มันถูกอาบแล้วโดยฉัน” สตุตฺส ตวยา วิษฺณู “พระ วิษฺณูกสตุตีโดยท่าน” วิศฺว กฤตฺวาน วิษฺณู “พระวิษฺณูสร้าง ทุกสิ่งทุกอย่างแล้ว”
ปท.612.	อดีต ตตวณฺตฺตาวี. ลง ต ตวณฺตฺ และ ตาวี ปัจจย ในอดีตกาล	อดีต กาเล สพเพหิ ชาตฺหิ ต ตวณฺตฺ ตาวีอิจฺเจเต ปจฺจยา โหนติ. หลังธาตุทั้งปวง ลง ต ตวณฺตฺ และ ตาวี ปัจจย ในอดีตกาล, เอเต เอว ปรสมณฺญา นิฏฺฐสณฺณกาปี.

		<p>ปัจจัยเหล่านั้นเรียกว่า นิภูจ ก็ได้ ตามชื่อในคัมภีร์-สันสกฤต, เต จ กิตสยถตตา กตตริ ภาวนติ.</p> <p>อนึ่ง ปัจจัยเหล่านั้น ก็ลงในกัตตุสาธนะ เพราะมีชื่อว่ากิต อภาวิตี ภูโต, ภูตา, ภูต.</p> <p>ที่ชื่อว่า ภูต เพราะวิเคราะห์ว่า ได้เป็นแล้ว ฯลฯ</p> <p>ทวนตฺอุปจฺเย “อา สิมฺหิ”ติ อากาโร. อคฺคิ หุตฺวา หุตฺวนฺโต อิจฺจาติ คุณฺวนตฺสมิ.</p> <p>ใน ทวนตฺ ปัจจัย มีการอาเทศ นตฺ เป็น อา ด้วยสูตรว่า อา สิมฺหิ อุทาหรณ์เช่นว่า ผู้บูชาแล้วซึ่งไฟ แจกเหมือน คุณฺวนตฺ ศัพท์</p>
ปท.622.	ภาวกมฺเมสุ ต. ลง ต ปัจจัย ในอดีตกาล ในอรรถ-ภาวสาธนะและกัมมสาธนะ	<p>อดีตเต กาลे คมยมาเน สพฺพธาตฺหิ ตปฺปจฺโย โหติ</p> <p>ภาวกมฺมอิจฺเจเตสฺวตฺเตสุ. ภาเว ตาว เค สทฺเท. คายนฺ, อคายิตถาติ วา อตฺเถ ตปฺปจฺโย.</p> <p>เมื่อรู้ว่าเป็นอดีตกาล ลง ต ปัจจัย ในอรรถเหล่านี้คือ ภาวสาธนะและกัมมสาธนะ หลังธาตุทั้งปวง</p> <p>ในภาวสาธนะก่อน เค ธาตุ เป็นไปในความส่งเสียงร้อง</p> <p>อนึ่ง ต ปัจจัยใช้ในอรรถว่า ได้ส่งเสียงร้อง</p>

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านอธิบายว่า กตฺ ปรตฺยยะ ใช้เป็น ภาวะ และ กรรม ส่วน กตฺตฺ ใช้เป็น กัตตุ

ในฝ่ายบาลี ท่านอธิบายว่า ต ปัจจัยใช้เป็น กัตตุ(ปท.612)และเป็น ภาว และ กัมม(ปท.622) ส่วน ทวนตฺ ใช้เป็น กัตตุ อย่างเดียว

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านจัด กตฺ ปรตฺยยะ ใช้เป็น ภาวะ และกัมม ท่านน่าจะจัดตามที่มีปรากฏในคัมภีร์ต่างๆ เป็นส่วนมาก เพราะว่าในฝ่ายบาลี ส่วนมากแล้ว ต ปัจจัย เป็น ภาวะ และกัมม มากกว่า กัตตุ

ลข.868.	รทาภฺยํ นิษฺฐาโต นะ ปฺรูวสฺย จ ทะ 8 2 42 เมื่อที่สุตธาตุเป็น ร , ท แปลง ต จากนิษฐาป รตฺยยะ ให้เป็น น และ	รทาภฺยํ ปรสฺย นิษฺฐาตฺสย โน นิษฺฐาเปกฺษ ยา ปฺรูวสฺย ธา โตรฺทสฺย จ ศฤ หีสายาม ศิรฺณะ ภินฺนะ ฉินฺนะ ให้ น ไปแทนที่ ต ของนิษฐา(ข้อ866)เมื่อมาหลัง ร และ ท (ให้ น ไปแทน ท ของธาตุที่อยู่หน้านิษฐา ดังนั้น จาก ศฤ ธาตุ “ทำ ให้ บาดเจ็บ”(ตามข้อ706และ651)เปลี่ยนเป็น ศิรฺ จะได้ ศิรฺณ “ถูกทำให้บาด เจ็บ” และจาก ภิทฺ ธาตุ และ ฉิทฺ ธาตุ จะได้ภินฺ
----------------	--	--

	ตัว ท เอง ก็แปลงเป็น น	“ถูกแยกแล้ว” ฉินน “ถูกตัดแล้ว”
ปท.631.	ภิกขาติโต อินนอนน อินนา วา. หลังจาก ภิกขาติ ชาติเป็น ต้น อาเทศ ต ปัจจัย เป็น อินน อนน อิน บ้าง และลบพยัญชนะ สุดท้ายของธาตุ	ภิกขาติเจวมามาที่หิ ชาติหิ ปรสส ตปปัจจัยสส อินน อนน อินนอินเจเต อาเทศา โหนติ วา, อนโต จ โน โหติ. ววตถิตวิภาสสโตโย วาสทโท. สรโลปาติ. มีการอาเทศ ต หลัง ภิกขาติ ชาติ เป็นต้น เป็น อินน อนน อินนได้ บ้าง, และลบที่สุดธาตุ. วา ศัพท์นี้ มีความหมายว่า กล่าวกำหนด วิธีมีการลบสระเป็นต้น ภิกขาติ วิหารณ. อภิกขาติภาติ ภินโน ฆฎฏ ภวตา, ภิกขาติ วา ภิน โน เทวทตโต. ภิกขาติ ชาติ เป็นไปในความทำลาย หม้อ อันท่านทำลายแล้ว, เทวทตต์ ทำลายแล้ว ฉิกขาติ ทวิธากรณ. อฉิกขาติภาติ ฉินโน รุกโข, อจฉินโน จีวร, อจฉิกขา ติ อจฉินโน, อที่ยิตถาติ ทินโน สูงโก. ฉิกขาติ ชาติ เป็นไปในความทำให้เป็น 2 ต้นไม้ อันท่านตัดแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า อันท่านได้ตัดแล้ว, จีวร อันโจร ชิงเอาไปแล้ว, ต้นไม้ ขาดสูญแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า ขาดสูญ แล้ว, ส่วย อันท่าน ให้แล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า อันท่านได้ให้แล้ว

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านให้เอา น แทนที่ ต (นิชฐาปรตยยะ) ซึ่งมาหลัง ท อักษร พร้อมยก
อุทาหรณ์ว่า ภินน ฉินน

ในฝ่ายบาลี ท่านให้อาเทศ ต เป็น อนน หลังธาตุที่เป็น ท อักษรเป็นต้น พร้อมยกตัวอย่างว่า
ภินน ฉินน

การอธิบายของทั้งสองฝ่ายนั้นเป็นไปในทำนองเดียวกัน

ลข.869.	สโยคาเทราโต ธาโตรยณวตตะ 8 2 43 ให้ น เป็น ตัวแทนที่ ของ ต ของ นิชฐา ซึ่ง	นิชฐาตสย นะ สยต ทุกรานะ คุลานะ ให้ น ไปแทน ต ของนิชฐา(ข้อ866)ที่ตามหลังธาตุที่ลงท้ายด้วย อา มีพยัญชนะสังยุคต์ที่เป็น ยน ขึ้นต้น เช่น จาก ไทร ชาติ “นอนหลับ” ซึ่งเปลี่ยนเป็น ทราน (ตามข้อ528) จะได้ ทราน “นอนหลับแล้ว” และจาก ไคล ชาติ จะได้ คุลาน “เศร้า”
---------	---	---

	มาหลังธาตุ อา และ เริ่มด้วยพยัญชนะสนธิ ซึ่งมี ยน	
-	-	-

ในฝ่ายบาลี ท่านมิได้อธิบายไว้ ฉะนั้นจึงไม่มีที่เปรียบเทียบกัน

ลข.870.	ลวาทิภยะ 8 2 44 หลัง ลู ธาตุเป็นต้น (ก็แปลง ต เป็น น)	เอกวิเศษตรฤฎยาทิภยะ ปรัควต ลูณะ ชยา ธาตุะ ครทิตชเยติ สंप्रसारणम् หลังธาตุ 21 ธาตุ มี ลู ธาตุเป็นต้น ให้ทำตามข้อ868ข้างต้น เช่น ลูณ “ตัดแล้ว” ธาตุ ชยา “เนาเปื่อย” มีการแทนที่พยัญชนะกึ่ง ด้วยสระ(ข้อ675) ซึ่งตามข้อ 283 มีการหดเสียงจาก ชยา เป็น ชี
ปท.631.	ภิทาทิโต อินฺนอนน อินฺนา วา. หลังจาก ภิท ธาตุเป็น ต้น อาเทศ ต ปัจจัย เป็น อินฺนอนน อิน บ้าง และลบพยัญชนะ สุดท้ายของธาตุ	ภิทอิจเจวมาทิตี ธาตุทึ ปรัสส ตปจยสส อินฺนอนน อินฺนอิจเจเต อาเทศา โหนติ วา, อนฺโต จ โน โหนติ. วุตถิตวิภาสโตโย วาสทโท. สรโลปาติ. มีการอาเทศ ต หลัง ภิท ธาตุ เป็นต้น เป็น อินฺนอนน อินได้ บ้าง, และลบที่สุดธาตุ. วา ศัพท์นี้ มีความหมายว่ากล่าวกำหนด วิธีมีการลบสระเป็นต้น ฯลฯ ลู ฉะทเน. ลูยิตถาติ ลูโน อิจจาติ. ลี ธาตุ เป็นไปในความแอบแฝง. นก แอบแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า แอบแล้ว นั่งแล้ว

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านอธิบายว่า หลังธาตุ 21 ตัว มี ลู ธาตุ เป็นต้น ก็เอา น มาแทน ต

ในฝ่ายบาลี ท่านอธิบายว่า หลัง ภิท ธาตุ เป็นต้น แปลง ต เป็น อินฺนอนน อิน แล้วลบที่สุด
ธาตุ แล้วยกอุทาหรณ์ ลูณ

ตัวสุตรยกกันคนละอย่าง แต่อุทาหรณ์ เป็นเช่นเดียวกัน คือ ลูณ ฉะนั้น จึงน่าจะเป็นปัจจัยตัว
เดียวกัน

ลข.871.	หละ 6 4 2 หลัง พยัญชนะ (ก็ แปลง ต เป็น น)	องควายวาทุระ ปรัยต สंप्रसारणमतत्तस्य तिरुषะ ชินะ ให้ สระ เสี่ยงยาวไป แทน ที่ สระ สุดท้าย ของ ธาตุ พี เป็น ตัว แทน ของ พ ย ัญ ช น ะ ถึง สระ (ข้อ 281) ซึ่งตามหลังพยัญชนะอันเป็นส่วนหนึ่งของต้นคำที่เรียกว่า องค
---------	--	--

		ดังนั้น จึงได้ ชิน “เนาเปื่อย แก่ชรา”
-	-	-

ในฝ่ายบาลี ท่านมิได้อธิบายไว้ ฉะนั้นจึงไม่มีที่เปรียบเทียบกัน

ลข.872.	โอดิตตจ 8 2 45 และ หลังธาตุที่มี โอดิต เป็นที่สุด (ก็แปลง ต เป็น น)	ภูโซ ภูคนะ ภูโศวิ อัจฉนะ และหลังธาตุ ที่มี โอดิต เป็น อิต (ให้เอา น ไปแทน ต ของนิชฐา) เช่น จาก ธาตุ ภูโซ “คตงอ” ได้ ภูคน “คตงอแล้ว” และจากธาตุ ภูโศวิ “เพิ่มขึ้น” (เมื่อมี “อุต” เป็นอุปสรรค) จะได้ อัจฉนะ “เพิ่มขึ้นแล้ว”
-	-	-

ในฝ่ายบาลี ท่านมิได้อธิบายไว้ ฉะนั้นจึงไม่มีที่เปรียบเทียบกัน

ลข.873.	ศุช กะ 8 2 51 (แปลง ต) เป็น ก หลัง ศุช ธาตุ	นิชฐาตสย ศุชกะ ให้ ก เป็นตัวแทนของ ต ของนิชฐา หลังธาตุ ศุช “แห้ง” ได้ ศุชก “แห้งแล้ว”
ปท.617.	สุส ปจ สกโต กขกกา จ. หลัง สุส ปจ และ สก ธาตุ อาเทศ ต ปัจจย เป็น กข ก และลบบพยัญชนะที่สุดธาตุ	สุส ปจ สก อิจเจเตหิ ธาตุที่ ปรสส ตปจจยสส กขกกาเทสา โหนติ, อนโต จ พยัญชน โน โหติ. จสทเทน มุจาทโต กกาเทโส. หลังจาก สุส ปจ และ สก ธาตุ อาเทศ ต ปัจจย เป็น กข ก และลบบพยัญชนะที่สุดธาตุ ด้วย จ คัพพ์ จึงมีการอาเทศ ต ปัจจย เป็น กข หลัง มจ ธาตุ เป็นต้น สุส โสสเน. อสสสีติ สุกโข รุกโข. สุส ธาตุ เป็นไปในความแห้ง ต้นไม้ ชื่อว่า แห้งแล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า ได้แห้งแล้ว

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านอธิบายว่า ให้ ก มาแทนนิชฐา คือ กต ปรตยยะ หลัง ศุช ธาตุ แห้ง จึงเป็น ศุชก

ในฝ่ายบาลี ท่านอธิบายว่า หลัง สุส ธาตุ ในความแห้ง ให้อาเทศ ต ปัจจยเป็น กข แล้วลบบพยัญชนะที่สุดธาตุ จึงเป็น สุกข

ศุชก และ สุกข เป็นศัพท์ตัวเดียวกัน

ลข.874.	ปโจ วะ 8 2 52 (แปลง ต) เป็น ว หลัง ปจ ฐาตุ	ปกวะ กุษา ทรุษกษเย ให้ ุ เป็นตัวแทนของ ต ของนิชฐา หลัง ปจ ฐาตุ ได้ ปกัว “ทำ ให้สุกแล้ว”
-	-	-

ฝ่ายบาลี ท่านมิได้อธิบายไว้จึงไม่มีที่เปรียบเทียบ

ลข.875.	กศายो มะ 8 2 53 (แปลง ต) เป็น ม หลัง กศ ฐาตุ	กษามะ ให้ ม เป็นตัวแทนของ ต ของนิชฐา หลังฐาตุ โภษ “เสื่อมสลาย” เช่น กษาม “ฝ่ายผอมแล้ว”
-	-	-

ฝ่ายบาลี ท่านมิได้อธิบายไว้จึงไม่มีที่เปรียบเทียบ

ลข.876.	นิชฐายำ เสฎฐิ 6 4 52 เมื่อ นิชฐาปรัตยยะ มี อัญญ	เณรโลปะ ภาวิตะ ภาวิตวาน ทฤท ทัสยาาม เมื่อนิชฐามี อัญญ เป็นอาคมตามมาให้ลบ ณิ(ข้อ747) เช่น ภาวิต “ เป็นสาเหตุให้มี”ภาวิตวาน “ผู้เป็นสาเหตุให้มี”
ปท.633.	นมการานมนตานํ นิ ยุตตตมทิ. เพราะ ต ปัจจยอัน ประกอบด้วย อี อากม ไม่ลบ น ม ก และ ร อัน เป็น พ ัญ ช น ะ สุดท้ายของธาตุ	นการ มการ กการ รการานํ ฐาตวนตานํ โลโป น โหติ อีการากมยุตเต ตกาเร ปเรติ โลปาภาโว. ในเพราะ ต ปัจจยอันประกอบด้วย อี อากม ไม่ลบ น ม ก และ ร อันเป็นพยัญชนะสุดท้ายของธาตุ ฉะนั้น จึงไม่ลบ พยัญชนะสุดท้ายของธาตุ ฯลฯ การิตะ อภาวียิตถาติ อตเถ “ภาวกมเมสุ ต”อติ ตปจจโย. “ยถาคมมิกาโร”ติ อีการากโม, สรโลปาทิ. ในการิตปัจจย ลง ต ปัจจยในอรรถว่า ถูกทำให้มีแล้ว ถูก เจริญแล้ว ด้วยสูตรว่า ภาวกมเมสุ ต, ลง อี อักขรอาคม ด้วย สูตรว่า ยถาคมมิกาโร, ลบสระเป็นต้น ฯลฯ ภาวิโต มคฺโค เตนมรรค อันเขา เจริญแล้ว ให้เจริญแล้ว,

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านอธิบายว่า เมื่อลง นิษฐา ปรัตยยะ และมี อิต(สระที่มี ฌ เป็นที่สุด) ตามมา คือ ฌิจ

ปรัตยยะ(เหตุปรัตยยะ คือ เป็นเครื่องหมายของการใช้ให้ทำ) ให้ลบ อุทาหรณ์ คือ ภาวิต ภาวิตวาน

ในฝ่ายบาลี ท่านอธิบายว่า ต ปัจจย ไซ้ในอรรถว่า การิต ท่านให้ลง อิ อาคม หน้า ต ปัจจย แล้วยกอุทาหรณ์ว่า ภาวิต มคฺโค เตน ในฝ่ายสันสกฤตท่านลง ฌิจ ลง ต รูปสำเร็จเป็นอุทาหรณ์ ภาวิต ก็คือลบ ฌ และ จ คงเหลือแต่ อิ ส่วนฝ่ายบาลี ท่านลง การิตปัจจย(ฌ ฌย ฌาเป ฌาปย)ตัวใดตัวหนึ่งแล้วลง อิ อาคมหน้า ต อุทาหรณ์ ภาวิต นี้ ท่านลง ฌ แล้วลบทิ้ง, วิธีการແก่กันบ้าง แต่รูปสำเร็จเหมือนกัน แผลเหมือนกัน พื้นฐานคงมาจากสันสกฤต

ลข.877.	ทฤฒะ สฤลพลโยะ 7 2 20 ทฤหฺ ธาตุ มีอรรถว่า หนา แข็งแรง	สฤเล พลวัติ จ นิปาตยเต ธาตุ ทฤหฺ มีรูปนิษฐาผิดไปจากธรรมดา คือ ทฤฒ ใน ความหมาย หนาและแข็งแรง
-	-	-

ในฝ่ายบาลี ท่านมีได้อธิบายไว้ ฉะนั้นจึงไม่มีที่เปรียบเทียบกัน

ลข.878.	ทธาเตรหิ 7 4 42 แปลง ธา ธาตุ เป็น หิ ลง ต ปรัตยยะ (และ กฺ ตามมา)	ตาเทา กิติ หิตม ให้ หิ ไปแทนที่ ธา ธาตุ “ถือไว้” เมื่อปรัตยยะ ขึ้นต้นด้วย ต และมี กฺ เป็นอิต ตามมา เช่น หิต “ถือไว้แล้ว วางไว้แล้ว”
ปท.633.	นมการานมนตานํ นิ ยุตตตมฺหิ.	นการ มการ กการ รการานํ ธาตวนตานํ โลโป น โหติ อิการาคมยุตเต ตกาเร ปเรติ โลปาภาโว. ในเพราะ ต ปัจจยอันประกอบด้วย อิ อาคม ไม่ลบ น ม ก และ ร อันเป็นพยัญชนะสุดท้ายของธาตุ ฉะนั้น จึงไม่ลบ พยัญชนะสุดท้ายของธาตุ อคจฺฉิ คมียิตถาติ วา คมิตฺ, รमितถาติ รमितฺ. ฯลฯ (อุทาหรณ์) นิธิยิตถาติ นิหิตฺ. “กฺวจิ ธาตุ”ติอาทินา ธิสสฺ หิ ตปฺปจฺเจ. เอวฺ วิหิตฺ.

		ทรัพย์ อันท่านฝังไว้แล้ว เพราะวิเคราะห์ว่า ฝังไว้แล้ว อาเทศ ธ เป็น หิ ด้วยสูตรว่า กวจิ ธาตุ เป็นต้น ในเพราะ ต ปัจจัย วิหิต ก็เหมือนกัน
--	--	--

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านอธิบายว่า เมื่อลง ต ปรัตยยะ ที่มี ก ตามมา ที่ ธา ธาตุ ท่านให้อาเทศ
ธา เป็น หิ

ในฝ่ายบาลี ท่านอธิบายว่า ธา ธาตุ ลง อี อาคม จึงเป็น ธิ แล้วอาเทศ ธิ เป็น หิ ด้วยวิธีการที่
แปลกกันเล็กน้อย แต่พอเป็นรูปสำเร็จแล้ว ก็เป็น หิ เหมือนกันทั้งสองฝ่าย ฉะนั้นจึงสรุปได้ว่า เป็นไป
ในทำนองเดียวกัน

ลข.879.	โท ทท โหชะ 7 4 46 แปลง ทา เป็น ทถ เรียกว่า ฮุ	ฮุสฺสฺยทสฺย ทา อิตฺยสฺย ทถ ตาทา กิติ จรฺตวม ทตฺตะ ให้ ทถ เป็นตัวแทนของ ทา ธาตุซึ่งถูกเรียกว่า ฮุ (ข้อ622)เมื่อ ตามด้วยปรัตยยะ ขึ้นต้นด้วย ต และมี ก เป็นอิต จร จะแทนที่ ถ (ข้อ90) จึงได้ ทตต “ถูกให้แล้ว”
-	-	-

ในฝ่ายบาลี ท่านมิได้อธิบายไว้ ฉะนั้นจึงไม่มีที่เปรียบเทียบกัน

ลข.880.	ลิฏฺเฆ กานฺชวา 3 2 106 กานจ ปรัตยยะ มา จาก ลิฏ	ปรัตยยะ กนจ แทนที่ ลิฏ (ข้อ423)แต่ไม่บังคับ
-	-	-

ในฝ่ายบาลี ท่านมิได้อธิบายไว้ ฉะนั้นจึงไม่มีที่เปรียบเทียบกัน

ลข.881.	กฺวสฺสฺจ 3 2 107 และ กฺวสฺสฺ ด้วย	ลิฏฺเฆ กานจกฺวสฺ วา สฺตะ ตงานาวาตมเนปทม จกรานะ ปรัตยยะ กนจ และ กวสฺ แทนที่ ลิฏ(ดูข้อ372) ตามข้อ 409 ปรัตยยะ กนจ ใช้ใน อาตมเนปท (และดังนั้นจึงใช้ได้กับธาตุที่ แจกในอาตมเนปทเท่านั้นดูข้อ 410) เช่น จกราน(ข้อ426)”ทำ แล้ว”
-	-	-

ในฝ่ายบาลี ท่านมิได้อธิบายไว้ ฉะนั้นจึงไม่มีที่เปรียบเทียบกัน

ลข.882.	มโยศจ 8 2 65 และมีการแทนที่ของ น ในวรรคของธาตุที่ ลงท้ายด้วย ม เมื่อ ม และ ว ตามมา	มานตสย ธาโตรนตว์ มวาะ ประตะ ขคนวาน ให้เอา น ไปแทนที่ธาตุที่ลงท้ายด้วย ม เมื่อมี ม และ ว ตามมา เช่น จาก คม ธาตุ “ไป” ได้ ขคนวส “ไปแล้ว”
-	-	-

ในฝ่ายบาลี ท่านมิได้อธิบายไว้ ฉะนั้นจึงไม่มีที่เปรียบเทียบกัน

ลข.883.	ลฎะ ศตถนจาวปรถ มาสุมานาธิกรณ 3 2 124 ศ ต ถ และ ศาน จ ปรตยยะ แทนที่ ลฎ เมื่อไม่ใช่ วิภักติที่ 1	อปรถมานเตน สมานาธิกรณ ลฎ เอ เตา วา สตะ ศพาทีะ ปจนต์ โจตรฺ ปศย ปรตยยะ 2 ตัวนี้คือ ศตถ และ ศานจ แทนที่ ลฎ (ข้อ406) ได้แต่ ไม่บังคับ เมื่อมันมีรูปแจกตรงกับคำนามที่ไม่อยู่ในวิภักติที่ 1 (เพราะปรตยยะ 2 ตัวนี้มี ศ เป็น อิต) ปรตยยะ ศป ฯ (ข้อ418 และ419)จึงใช้ได้ เช่น ปจนต์ โจตรฺ ปศย “จงดูโจตระผู้กำลัง ทำอาหาร(เพื่อคนอื่น)”
-	-	-

ถึงแม้จะไม่มีที่นำมาเปรียบ แต่ก็พออนุมานเอาได้ว่า น่าจะเป็น อนต มาน ปัจจัย ในฝ่ายบาลี
เพราะดูอุทากรณที่ยกมา เห็นรูปของ อนต มาน ปัจจัย

ลข.884.	อาเน มุก 7 2 82 ในเพราะ อาน ให้เพิ่ม มุก	อทนตางคสย ปจมานํ โจตรฺ ปศย ลชิตยนุรตมานเน ปุนรล ทศรทณาท ปรถมาสมานาธิกรณเย’ปี กวจิต สน ทวิชะ ให้ มุก เป็นอาคมของต้นคำ “องค” ที่ลงท้ายด้วย อ เมื่อ “อาน” (ข้อ883 และ 409 ตามมา เช่น ปจมานํ โจตรฺ ปศย “จง ดูโจตระผู้กำลังทำอาหาร(เพื่อตนเอง)”เนื่องจากคำว่า ลฎ (ในข้อ 833)น่าจะนำมา(ตามข้อ 5) จากข้อ 406(ซึ่งเป็นสูตรถัดมาจาก สูตรก่อนหน้านี้อ ข้อ 883 ตามลำดับของอักษฺรยาธิของปาณินิ จึง จัดเจนว่ามีความตั้งใจบางอย่างที่มีการกล่าวซ้ำ นี้ไม่มีอะไร นอกจากข้อ 883อาจใช้ได้บางครั้ง แม้คำจะอยู่วิภักติที่ 1 ด้วยกัน เช่น สน ทวิชะ “ผู้ซึ่งเป็นทวิชะ(ผู้เกิด 2 ครั้ง)”
-	-	-

ในฝ่ายบาลี ท่านมิได้อธิบายไว้ แต่ก็พออนุมานเอาได้ว่า น่าจะเป็น อาน ปัจจย ซึ่งจัดอยู่ใน
ตระกูล มาน ปัจจย นั่นเอง

ลข.885.	วิเทะ ศตวรรษ 7 1 36 ลง วสุ ปรัตยยะ แทน ศตฤ ปรัตยยะ ที่ วิท ธาตุ	เวเตะ ปรสย ศตวรรษุราเทโศ วา วิทนะ วิทวาน ปรัตยยะ วสุ แทน ปรัตยยะ ศตฤ (ข้อ883)ได้แต่ไม่บังคับ หลัง ธาตุ วิท “ฐู” เช่น วิทต หรือ วิทวสุ “ผู้รู้”
-	-	-

ในฝ่ายบาลี ท่านมิได้อธิบายไว้ ฉะนั้นจึงไม่มีที่เปรียบ

ลข.886.	เตา สด 3 2 127 ศตฤ และ ศานจ ปรัตยยะ เหล่านั้น เรียกว่า สด	เตา ศตฤศานจา สดลชญา สดะ ปรัตยยะ 2 ตัวนี้ คือ ศตฤ และ ศานจ ถูกเรียกว่า สด
ปท.646.	วตตมานะ มานนตา. ลง มาน และ อนต ปัจจย ในปัจจุบันกาล	<p>อารทโธ อปริสมตโต อตถโถ วตตมานโน. ตสมมี วตตมานะ กาล คम्मมานะ สพพธาตุหิ มาน อนตอิจเจเต ปจจยา โหนติ. เต จ กิตสญตตทา “กตตริ กิต”ติ กตตริ ภาวนติ.</p> <p>เนื้อความที่เริ่มขึ้นแล้วแต่ยังไม่สำเร็จ ชื่อว่าปัจจุบัน. เมื่อรู้ว่า เป็นปัจจุบันกาล ลงปัจจยเหล่านี้คือ มาน และ อนต หลังจาก ธาตุทั้งปวง ก็เพราะมีชื่อว่ากิต มาน และ อนต ปัจจยเหล่านี้ จึงลงในกัตตสาธนะ ด้วยสูตรว่า กตตริ กิต</p> <p>อนตมานปจจยานนเจตถ “ปรสมณญาปิโยเค”ติ ปรสมณญ วเสณ ปรสสพทตตโนปทสญตตทา ตยาทีสุ วีย อนตมานะสุ จ วิ กรณปจจยา ภาวนติ.</p> <p>สำหรับในสูตรนี้ เพราะมี อนต และ มาน ปัจจยอยู่หลัง ลงวิ กรณปัจจย เหมือนใน ติ วิกัตติเป็นต้น เพราะมีชื่อว่าปรสสพท และอัตตโนบท ตามชื่อเรียกในคัมภีร์สันสกฤตด้วยสูตรว่า ปร สมณญา ปิโยเค</p>

สืบเนื่องจากข้อก่อน ที่อนุมานเอาว่า ศตถุ และ ศานจ น่าจะเป็น อนุต มาน ก็ต้องมาเทียบ
อีก ว่า อนุต มาน ลงในปัจจุบันกาล ซึ่งคำแปลในสันสกฤตก็แปลเป็นปัจจุบันกาล ฉะนั้นจึงน่าจะเป็น
ตามที่กล่าวมาแล้ว ว่าน่าจะเป็น อนุต มาน ปัจจัย

ลข.887.	ลฎะ สทวา 3 3 14 สตุ แทนที่ ลฎ	กริษยนตฺ กริณยมาณํ ปศย ปรัตยยะ สตุ (ข้อ886) ใช้แทน ลฎฎ(ข้อ440)ได้แต่ไม่บังคับ เช่น กริษยนตฺ หรือ กริษยมาณํ ปศย “จงดูเขาที่กำลังจะทำ”
-	-	-

ในฝ่ายบาลี ท่านมิได้อธิบายไว้ ฉะนั้นจึงไม่มีที่เปรียบเทียบกัน

ลข.888	อ อ ก เว ส ต จ ฉีลตทธรรมตตสารุกา ริษุ 3 2 134 ตั้งแต่ต้น มาจนถึง กวิป ปรัตยยะนี้ ลงในการ กระทำซึ่งมีความหมาย ว่า นิสสัย ธรรมชาติ และความดี	กวิปมภิวิยาปย วกศยมาณาสดจฉีลาทิสฺสุ กรตถุชฺ โพรธายะ ปรัตยยะที่จะกล่าวจากตรงนี้ไปจนถึง กวิป (ข้อ893) รวมกวิป ด้วย โปรดทราบที่ใช้ในความหมายว่าเป็นผู้ทำ “มีปกติวิสัย เช่นนั้น” “มีธรรมชาติเช่นนั้น” “ชำนาญในการกระทำเช่นนั้น”
-	-	-

ในฝ่ายบาลี ท่านมิได้อธิบายไว้ ฉะนั้นจึงไม่มีที่เปรียบเทียบกัน

ลข.889	ตถนุ 3 2 135 ตถนุ ปรัตยยะ	กรตา กฏานุ ปรัตยยะ ตถนุ (ดูข้อ 888) เช่น กรตา กฏานุ “ผู้ทำเมื่อ”
-	-	-

ในฝ่ายบาลีท่านมิได้อธิบายไว้ แต่น่าจะพออนุมานเอาได้ว่า เทียบได้กับ ตุ ปัจจัยในฝ่ายบาลี

ลข.890	ชลปภิกษกุกฤตฺฐวฤ งะ ชากนุ 3 2 155 ชากนุ ปรัตยยะ มา	ปรัตยยะ ชากนุ ใช้หลังธาตุ ชลป “พูดไร้สาระ” ภิกษุ “เที่ยว หาภิกษา” กฤตฺฐ “ตัด” ลฤตฺฐ “ลัก” และ วฤตฺฐ “รับใช้”
--------	---	---

	หลัง ชลป ภิภษ ภูณณ ลฤณจ และ วฤง	
-	-	-

ในฝ่ายบาลีท่านมิได้อธิบายไว้ ฉะนั้นจึงไม่มีที่เปรียบเทียบ

ลข.891.	ษะ ปรตยยสย 1 3 6 ษ ตัวตันที่ ษากน ปรตยยะ เป็นตัว ความหมายของปรตย- ยะ	ปรตยยสยยทึษ ษ อิตส์ษญะ สยยต ชลปากะ วรากะ ให้อักษร ษ ซึ่งขึ้นตัน ปรตยยะเป็น อิต เช่น ชลปาก (ข้อ890) “คนพูดจ้อ” วราก “น่าสงสาร”
-	-	-

ในฝ่ายบาลีท่านมิได้อธิบายไว้ ฉะนั้นจึงไม่มีที่เปรียบเทียบ

ลข.892.	สนาศ์ภิกษ อูะ 3 2 168 อู ปรตยยะ ลงหลัง สน อาศ์ส และภิกษ	จิกิริษะ อาศ์สะ ภิกษะ ปรตยยะ อู ใช้หลังธาตุที่ประกอบด้วย ปรตยยะ สน (ข้อ752) และ อาศ์ส ธาตุ “ปรารณนา” และ ภิกษ ธาตุ “ขอ” เช่น จิกิริษะ “ผู้ต้องการทำ” อาศ์ส “ผู้ต้องการ” ภิกษะ “ผู้ขอ”
ปท.593.	ภิกษาทิโต จ. หลังจาก ภิกษ ธาตุเป็น ตัน ลง รุ ปัจจย ใน อรรถว่า ตัสสีละ (เป็น ปกติของเขา) เป็นตัน	ภิกษอิจเจวมาทิธิ ธาตุหิ รุปัจจโย โหติ ตสสีลาทิสวตเถสุ. ภิกษ ยางเน. ภิกษิตุ สีสล ยสสาติ วา อภิกษิ ภิกษติ ภิกษิสสติ สีสเล นาติ วา ภิกษนธมโมติ วา ภิกษเน สาธุการิติ วา ภิกษุ “กวจิ ธาตุ”ติอาทินา รสสตัด. หลังจากธาตุว่า ภิกษ อย่างนี้เป็นตัน ลง รุ ปัจจย ในอรรถว่า ตัสสีละ (เป็นปกติของเขา) เป็นตัน ภิกษ ธาตุ เป็นไปในความขอ. การขอเป็นปกติ ของผู้ใด หรือว่า ผู้ใด ได้ขอ แล้ว ย่อมขอ จักขอ หรือว่า ผู้มีการขอเป็นธรรม หรือว่า ผู้ทำ การขอด้วยดี เหตุนั้น ผู้นั้น จึงชื่อว่าภิกษุ รัสสะ อู เป็น อู ด้วย สูตรเป็นตันว่า กวจิ ธาตุ

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านให้ลง อู ปรตยยะ ที่ ภิกษ ขอ แล้วได้รูปสำเร็จเป็น ภิกษุ ผู้ขอ

ในฝ่ายบาลีท่านยก ภิกข ธาตุมาเป็นตัวสูตร แล้วอธิบายว่า ภิกข ธาตุ ลง รุ ปัจจย ลบ ณ รัสสะ อุ เป็น อุ จึงสำเร็จรูปเป็น ภิกข ผู้ขอ

วิธีการต่างกัน แต่รูปสำเร็จ เหมือนกัน ซึ่ง รุ ปัจจยนั้น เมื่อลงแล้ว ก็ลบ ร แล้วรัสสะ ก็คง เป็น อุ เหมือนกับสันสกฤตนั่นเอง

<p>ลข.893.</p>	<p>ภราษภาสฐรุวิฑุโตร ชิปฏชุกราวสตุวะ ก วิป 3 2 177 กวิป ปรัตยยะ ภราษ ภาส ฐรว ทยตุ อูรช (แข็งแรง) ปรี ชู และ ชฎ</p>	<p>วิภราฐ ภาะ ปรัตยยะ กวิป (ข้อ888) ใช้หลังธาตุ ภรช “ส่องแสง” ภาส “ส่องแสง” ฐรว “ทำให้บาดเจ็บ” ทยตุ “ส่องแสง” อูรช “แข็งแรง” ปฏ“ทำให้เต็ม” ชู “ไปอย่างรวดเร็ว” และ ชฎ “สติ” เมื่อมีคำว่า คราวน “หิน” นำหน้า เช่น วิภรช ”ผู้รุ่งเรือง” ภาส “แสง”</p>
-	-	-

ในฝ่ายบาลีท่านมิได้อธิบายไว้ แต่อนุมานเอาได้ว่า น่าจะเป็น กวิ ปัจจย เหมือนในบาลี เพราะ ลงแล้ว ไม่ปรากฏตัวปัจจยเหมือนกัน

<p>ลข.894.</p>	<p>รลโลปะ 6 4 21 ลบอักษรที่ตามหลัง ร มา</p>	<p>หลังอักษร ร ให้ลบ อักษร ฉ และ ฎ เมื่อ กวิ (คือ กวิป ข้อ 893)ตามมา หรือ ปรัตยยะขึ้นต้นด้วย ฌล และมี ก หรือ ง เป็นอิต เช่น จาก ธาตุ ฐรว จะได้ ฐรุ “ผู้ทำให้บาดเจ็บ” และ เช่นเดียวกัน วิฑุตุ “ฟ้าผ่า ฟ้าแลบ” อูรช “ความแข็งแรง” และ ปูร “สิ่งทำให้เต็ม” ส่วนธาตุ ชู “เร็ว” (ตามมหาภษาษยะ) ให้สระเสียงยาวแทน ชู “ไปเร็ว” เนื่องจากผลของของ”การดึงดูด”ของข้อความ”ถูก เห็น”ในข้อ852(ซึ่ง ปัตถุชลิ มีความเห็น กว้างขวางพอที่จะ ช่วยกฏเพิ่มเติมที่กตยาบนะทำขึ้นที่ข้อ 895 พุดถึง (ในคำว่า) คราวสตุต “ผู้บูชาก้อนหิน” (ตุ มาจากข้อ 828)</p>
-	-	-

ในฝ่ายบาลี ท่านมิได้อธิบายไว้ ฉะนั้นจึงไม่มีที่เปรียบเทียบกัน

ลข.895.		กวีพวจิปรจฉายตสตุกฏปรุชุศรีณำ ทิโรฆเ'สัปรสารณั จ วก ตีติ วาก เมื่อใช้ ปรีตยยะ กวีป หลังธาตุ ให้ใช้สระเสียงยาวที่ ธาตุ วจ “พุด” ปรจฉ “ถาม” อายตสตุ “สตุตีนาน” กฏปรุ “เคลื่อนที่ไป ผ่านเสื่อ” ชุ “ไปเร็ว” และ ศรี “รับใช้” และไม่มีเอาสระไป แทนที่พยัญชนะกึ่งสระ(ตามข้อ675) เช่น วาก “คำพุด”(อวัยวะ ซึ่งพุด)
-	-	-

ในฝ่ายบาลี ท่านมิได้อธิบายไว้ ฉะนั้นจึงไม่มีที่เปรียบเทียบกัน

ลข.896.	จฉโวะ ศุทนนาลีเก จ 6 4 19 และของ ฉ กับ ตุกและ แห่ง ว ตามลำดับ ศ กับ อุจ เป็นตัวแทนที่ เมื่อ กวี ตามมาหรือ พยัญชนะนาสิก หรือ ที่เริ่มด้วย ฉล และ มี ก หรือ ง	สตุกกลย ฉลย วลย จ ฎรมาต ศ อุจ เอตาวาเทเตา สตะ กเวา อนุนาสิกาทา ฎกลาทา กิงติจ ปฤจฉตีติ ปฺราฎ อายตฺ ส เตาติ อายตสตุชะ กฏั ปรวเต กฏปฺระ ชุรฎตะ ศรยติ หรี ศรีชะ และ ให้เอา ศ และ อุจ ไปแทนที่ ฉ พร้อมด้วย ตุก(ข้อ120) และแทน ว ตามลำดับ เมื่อใช้ กวี ตามหลังธาตุ หรือ อนุนาสิก หรือ สิ่งขึ้นต้นด้วย ฉล มี ก และ ง เป็น อิต เช่น จาก ปฤจฉติ “เขาถาม” ได้ ปฺราฎ (ข้อ165และ334) “ผู้ถาม” อายตสตุ “ผู้ สตุตีนาน” กฏปฺระ “หนอน” (ซึ่งผ่านมาจากทางเสื่อ) คำ ชุ ได้ กล่าวถึง (ข้อ894) ศรี “พระลักษมี”(ผู้รับใช้พระหรี)
-	-	-

ในฝ่ายบาลี ท่านมิได้อธิบายไว้ ฉะนั้นจึงไม่มีที่เปรียบเทียบกัน

ลข.897.	ทามนิศสยฺยุชสตุตฺทล ลิจ มิห ปตทศน หะ กรณ 3 2 182 ษ ต ร น ล ง ใน ความหมายเครื่องมือ มาหลัง ทาป ณี ศาส ย ยฺช ษฏฺ ตฺท ษิ ษิจ มิห ปต ทศ และ ณฑ	ทาพาทะ ษฏฺรณ สยต ฎรณ' รเถ ทาทยเนน ทาตรม ใช้ปรีตยยะ ษฏฺรณ มีความหมายเป็นเครื่องมือหลังธาตุ ทาป “ตัด” ณี “นำ” ศล “ทำให้เจ็บ” ย “ประกอบ” ยช “รวมเข้า กับ” ษฏฺ “สตุติ” ตฺท “ทำให้เจ็บปวด” ษิ “ผูก” ษิจ “รด” มิห “ถ่ายปัสสาวะ” ปต “ตก” ทศ “กัด” และ ณฑ “มัด” เช่น ทาตร “สิ่งที่เขาใช้ตัด” (คือเคียว)
-	-	-

ในฝ่ายบาลี ท่านมิได้อธิบายไว้ ฉะนั้นจึงไม่มีที่เปรียบเทียบกัน

<p>ลข.898</p>	<p>ติตฺตรตถิสฺสสรกเสชฺช จ 7 2 9 และ การเพิ่ม อิกฺก เข้า มาไม่ใช่ปรัตยยะทั้งสิบ เหล่านี้คือ ติ ตฺน ชฺชฺรณฺ ตนฺ กถฺนฺ กสิ สุจฺ สรณฺ กนฺ และ ส</p>	<p>เอชํ ทศานามินฺน ศสฺตรม โยตรม โยกรม สโตตรม โตตรม เสตรม เสกตรม เมฌม ปกตรม ทํชฺฐรา นทธี อาคม อิกฺก (ข้อ433) ไม่ใช่ของปรัตยยะต่อไปนี้ คือ ติ (คือ กุติ หรือ กติจ) ตฺน ชฺชฺรณฺ ตนฺ กถฺนฺ กสิ สุจฺ สรณฺ กนฺ และ ส เช่น ศสฺตร(ข้อ897) “อาวฺธ” โยตร “การผูกที่มัดแอกไว้” โยกตร “การมัดแอก” สโตตร “บทสวดดี” โตตตร “ขอช้าง” เสตร “เส้น เอ็น” เสกตร “เครื่องรดหรือโปรยน้ำ” เมฌกร “อวัยวะเพศ ชาย” ปตตร “พาหนะ” ทํชฺฐรา (ข้อ334) “เขี้ยว” นทธี “ (ข้อ 389และ586) “ผ้าเตี่ยว”</p>
<p>ปท.670.</p>	<p>สุวฺสานมฺวฺสานมโต โถ จ. มีการอาเทศ อุ อุ อส แห่ง สุ วฺ อส ชาติ เป็น อต, และลง ถ ปัจจัยที่ ท้าย</p>	<p>สุ วฺ อส อิจฺเจเตสํ ชาติฺนํ อุ อุ อสํ อต อิจฺจาเทโส โหติ, อนฺเต ถปฺปจฺจโย จ. มีการอาเทศ อุ อุ อส แห่ง สุ วฺ อส ชาติ เป็น อต, และลง ถ ปัจจัยที่ท้าย สุ หิสายํ. สตถ. สุ ชาติ เป็นไปในความเบียดเบียน. สตถ สิ่งที่เบียดเบียน อาวฺธ</p>

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านอธิบายว่า มีการเพิ่ม อิกฺก เข้ามา พร้อมยกอุทาหรณ์ว่า ศสฺตร อาวฺธ

ในฝ่ายบาลี ท่านอธิบายว่า อาเทศ อุ แห่ง สุ ชาติ เบียดเบียน เป็น อต แล้วลง ถ ปัจจัย จึง
สำเร็จรูปเป็น สตถ อาวฺธ

จากการสังเกตดู อุทาหรณ์ของทั้งสองฝ่าย ความหมายเดียวกัน แต่วิธีการทำตัวแตกต่างกัน
ออกไป

<p>ลข.899.</p>	<p>อรุติธูฐุขนสจร อิต ระ 3 2 184 ให้ อิตร ปรตยยะมา หลังกรียา ฤ ฐู ฐู ฐู ขน ษห และ จร</p>	<p>อริตรม ลวิตรม ธิวิตรม สวิตรม ขนิตรม สหิตรม จริตรม ใช้ ปรตยยะ อิตร หลังธาตุ ฤ “ไป” ฐู “ตัด” ฐู “สั้น” ฐู “คลอด” ขน “ชุด” ษห “ทน” และ จร “ไป” เช่น อริตร “ทาง เสื่อเรือ” ลวิตร “เคียว” ธิวิตร “พัด” สวิตร “สาเหตุของการ ผลิตขึ้นมา” ขนิตร “จอบ” สหิตร “ความอดทน” จริตร”การ ปฏิบัติตามกฎที่บัญญัติไว้” หรือ เรืองเล่า</p>
<p>ปท.666.</p>	<p>ฉทาที่หิ ตตรณ. มีการลง ต ตรณ ปัจจย หลัง ฉท ธาตุ เป็นต้น</p>	<p>ฉทอิจเจวมาทิหิ ธาตุหิ ตตรณอิจเจเต ปจจยา โหนติ. มีการลง ต ตรณ ปัจจย หลัง ฉท ธาตุ เป็นต้น ฉท อปวารณ. “กวจิ ธาตุ”ติอาทินา ธาตวนตสส ตกาโร. ฉท ธาตุ เป็นไปในความปิด ทำที่สุดธาตุ เป็น ต ด้วยสูตรเป็นต้น ว่า กวจิ ธาตุ. อาตปี ฉาเทตีติ ฉตต, ฉตริ. วัตถุ ที่ปกปิดแดด ชื่อว่า ฉตต ฉตริ</p>

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านอธิบายว่า อิตร ปรตยยะ ลงหลัง ฤ ธาตุ สำเร็จรูปเป็น อริตร ทางเสื่อ
ในฝ่ายบาลี ท่านอธิบายว่า ต ตรณ ปัจจย ลงหลัง ฉท ธาตุ เป็นต้น พร้อมทั้งยกอุทาหรณ์ว่า
ฉท ธาตุ ในความชำระ ลง ตรณ ปัจจย ลง อี อาคม สำเร็จรูปเป็น ฉตริ วัตถุบังแดด
จากการวินิจฉัยดูแล้ว ทั้งสองฝ่าย ยกอุทาหรณ์ศัพท์เดียวกัน ฝ่ายสันสกฤต ลง อิตร, ส่วน
บาลี ลง ตรณ ปัจจย ลง อี อาคม ลบ ณ , วิธีการแปลกันบ้าง แต่สำเร็จรูปเหมือนกัน ฉะนั้น จึงสรุปได้
ว่า น่าจะเป็นปัจจยตัวเดียวกัน

<p>ลข.900</p>	<p>ปุวะ สัษญายาม 3 2 185 (อิตร ปรตยยะ) ลง หลัง ปู ธาตุ</p>	<p>ปวิตรม (ปรตยยะ อิตร ใช้หลังธาตุ ปู “ทำให้สะอาด” เมื่อมีความเป็นชื่อ เรียกไม่ ใช้เป็นคำอธิบาย เช่น ปวิตร “ด้ายเพื่อพิธี”</p>
<p>ปท.666</p>	<p>ฉทาที่หิ ตตรณ. มีการลง ต ตรณ</p>	<p>ฉทอิจเจวมาทิหิ ธาตุหิ ตตรณอิจเจเต ปจจยา โหนติ. มีการลง ต ตรณ ปัจจย หลัง ฉท ธาตุ เป็นต้นฯลฯ</p>

ปัจจัย หลัง ฉท ธาตุ เป็นต้น	<p>อุทาหรณ์(ธาตุอื่น)</p> <p>วิท มงคลเล. โท ทสส. ปวิตต์, ปวิตร์.</p> <p>วิท ธาตุ เป็นไปในความความเจริญ มีการอาเทศ ท เป็นต จึงเป็น ปวิตต ปวิตร ความเจริญ</p> <p>ปู ปวเน. ปุณาตติ ปวิตต์, ปวิตร์. อิการาคโม, วุทธิอวาเทศา จ.</p> <p>ปู ธาตุ เป็นไปในความชำระ ที่ชื่อว่า ปวิตต ปวิตร เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมชำระ ลง อี อาคม, มีการพฤทธิ</p> <p>อุ เป็น โอ และอาเทศ โอ เป็น อว</p>
-----------------------------	--

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านอธิบายว่า อิตร ปรัตยยะ ลงหลัง ปู ธาตุ สำเร็จรูปเป็น ปวิตร
ทัฬหีปูชายัญญ

ในฝ่ายบาลี ท่านอธิบายว่า ต ตรณ ปัจจัย ลงหลัง ฉท ธาตุ เป็นต้น พร้อมทั้งยกอุทาหรณ์ว่า
ปู ธาตุ ในความชำระ ลง ตรณ ปัจจัย ลง อี อาคม สำเร็จรูปเป็น ปวิตร ผู้ชำระ

จากการวินิจฉัยดูแล้ว ทั้งสองฝ่าย ยกอุทาหรณ์ศัพท์เดียวกัน ฝ่ายสันสกฤต ลง อิตร, ส่วน
บาลี ลง ตรณ ปัจจ ลง อี อาคม ลบ ญ , วิธีการแปลกกันบ้าง แต่สำเร็จรูปเหมือนกัน ฉะนั้น จึงสรุปได้
ว่า น่าจะเป็นปัจจัยตัวเดียวกัน

ลข.901.	-	<p>กฤวาปาขิมิสวทิสายศุภย อฺณ กโรตติ การุระ วายุระ ปายุระ คุทม ชายุเรอาชรม มายุระ ปิตตม สุวาทุระ สาธโนติ ปร การยมิติ สารุระ อาศุ ศิษรม </p> <p>ให้ลง อฺณ ปรัตยยะ หลังกริยา กฤ (ทำ) วา (พัด) ปา (ตี) ชิ (ชนะ) มิ (เกา) ชวทุ (รสชาติน้ำพอใจ) สาธ (สำเร็จ) และ อศ (ขยาย) จึงเป็น การุ (ช่างฝีมือ) วายุ (ลม) ปายุ (อวัยวะขับถ่าย) ชายุ (ยา) มายุ (ความโกรธ หรือ น้ำดี) สุวาทุ (ขนมหวาน) สาธ (ผู้ทำให้ความปรารถนาของผู้อื่นให้สำเร็จ หรือ ผู้มี คุณธรรม) อาศุ (ริบเร่ง)</p>
ปท.651.	<p>กาล เวตตมานาตีเต ณวาทยโย. ลง ญ ปัจจัย เป็นต้น ใน อ ตี ต กาล และ ปัจจุบันกาล</p>	<p>อตีเต กาล เวตตมานา จ คมมมานา ธาตุหิ ญูปัจจโย โหติ. อาทิสทเทเน ยุ กต มิอิจจาทยโย จ โหนติ. เมื่อรู้ว่าเป็นอดีตกาลและปัจจุบันกาล ลง ญ ปัจจัย หลังธาตุ ทั้งหลาย และลง ยุ กต และ มิ ปัจจัย เป็นต้น ด้วยอาทิสัพพ กร กรณ. อกาสิ กโรตติ วา อตเถ ญูปัจจโย,</p>

		<p>ณโโลโป, วุทธิ. การุ สิบปี, การุ การโว.</p> <p>กร ธาตุ เป็นไปในความทำ ณุ ปัจจัยลงในอรรถว่า ได้กระทำแล้ว หรือ ย่อมกระทำ, ลบ ณ , พฤทธิ อ เป็น อา จึงเป็น การุ นายช่าง ได้แก่ ผู้มีศิลปะ,(พหุพจน์ เป็น) การุ การโว</p> <p>วา คติคนธเนสฺ. อวายิ วายตีติ วา วายุ. อายาเทโส.</p> <p>วา ธาตุ เป็นไปในความไปและมัด. ที่ชื่อว่า วายุ เพราะวิเคราะห์ ว่า ได้ไปแล้ว หรือ ย่อมไป มีการอาเทศ อา เป็น อาย ราช, สาธ สลัทธิมิหิ. สาธียติ อเนน หิตนติ สาธ.</p> <p>ราช, สาธ ธาตุ เป็นไปในความสำเร็จ ที่ชื่อว่า สาธ เพราะ วิเคราะห์ว่า ผู้ยังประโยชน์ให้สำเร็จ</p>
--	--	--

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านอธิบาย ถึง อูณ ปรัตยยะเป็นต้น ด้วยการนำอุทาหรณ์มาให้ดูก่อน เช่น การุ วายุ สาธ

ในฝ่ายบาลี ท่านอธิบายบอกถึงกาลว่าเป็นอดีตและปัจจุบัน ให้ลง ณุ แล้วยกอุทาหรณ์ เช่น การุ วายุ สาธ

จากการสังเกตดู ตัวปัจจัย ของทั้งสองฝ่าย ก็คล้ายกัน และอุทาหรณ์ ที่ยกมา ก็ตรงกัน แปลเหมือนกัน ฉะนั้นจึงพอสรุปได้ว่า น่าจะเป็นปัจจัยตัวเดียวกัน

<p>ลข.902.</p>	<p>อนาทย โ พหุลม 3 3 1 อุณาที ปรัตยยะมีที่ใช้ มาก</p>	<p>เอเต วรตมานे สञ्ญายำ จ พหุลं สยञ्जे เกจิทวิหิตา อပ္ปยุหยาञ्जे สञ्ญาสู ธาตุรูปานิ ปรัตยยะตจ ตตะ ปเร การยาทวิท ยาทनुพนธเมตจฉาสตรมณาทิษุ การใช้ปรัตยยะเหล่านี้คือ อูณ เป็นอาทิ กับการใช้ในปัจจุบัน (เช่น หมายถึง ไม่ใช่อดีต ไม่ใช่อนาคต) และกับตัวอย่างประโยค ง่าย ๆ (จะไม่พูดถึง) มีปรากฏอยู่มากมาย(ดูที่ข้อ 823) ปรัตยยะ บางตัว แม้ว่าจะไม่มีกฎ ก็ให้จัดอยู่ในกลุ่มนี้. แนวทางของ อูณ ปรัตยยะ เป็นต้นนี้นั้น เมื่อมีตัวอย่าง เราก็จะพบได้จากกรากศัพท์ และป รัตยยะที่ตามมา แล้วก็จะรู้จากรูปสำเร็จ(ตามที่ปรากฏอยู่ใน คำศัพท์) ซึ่งมีอักษรบ่งชี้ (ซึ่งเป็นปรัตยยะที่จะต้องลงเพื่อให้ เกิดผลรูปสำเร็จ)</p>
-	-	-

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านอธิบายว่า อุนาติ ปรตยยะ มีมาก ให้เราสังเกตดูจากอุทาหรณ์ ส่วนในฝ่ายบาลี ท่านมิได้อธิบายไว้ แต่ก็ต้องสังเกตดูเช่นเดียวกัน

<p>ลข.903.</p>	<p>ตมฺนุณฺณวุเลา กริยายำ กริยารถายาม 3 3 10 ตมฺนุ และ ณฺวุล ปรตย ยะ ลงหลังกริยา ซึ่งเป็นตัว บอกจุดประสงค์ของ กริยา</p>	<p>กริยารถายำ กริยายามูปปเท ภาวิษยตยรฺเถ ธาโตเรเตธา สฺตะ มานตตวาทวยยตวม กฤษณํ ทฤษฏฺยฺยาติ กฤษณํ ทฤษโก ยาติ ปรตยยะสองตัวนี้คือ ตมฺนุ และ ณฺวุล ลงหลังรากศัพท์ ด้วย อำนาจเป็นอนาคต,เมื่อสร้างคำขึ้นกับกริยาอื่น (หมายถึงการ กระทำที่ทำ) สำหรับวัตถุประสงค์ของการกระทำ. ที่ลงท้ายด้วย ตมฺนุ,เพราะมันลงท้ายด้วย ม, เปิดกลับไปดูข้อ 400. ดังนั้น กฤษณงฺ ทรชตุงฺ ยาติ หรือ กฤษณงฺ ทรชโก ยาติ, เขาไปดู(ไป เพื่อประโยชน์การเห็น)กฤษณะ)</p>
<p>ปท.636.</p>	<p>อิฉฉตฺเถสุ สมานกตฺตุ เกสุ ตเวตุ วา. เมื่อ ธาตุ ที่มี อรรธ ปรารธนา มีกิตตา เดียวกัน ลง ตเว และ ตุ ปัจจย บ้าง</p>	<p>อิฉฉา อตฺโถ เยสฺ เต อิฉฉตฺถา. ความปรารธนา เป็นอรรธ ของธาตุเหล่านี้ ธาตุเหล่านี้ ชื่อ ว่า มีความปรารธนาเป็นอรรธ เตสุ อิฉฉตฺเถสุ ธาตุสุ สมานกตฺตุเกสุ สนเตสุ สพพธาตฺตุหิ ตเว ตฺอิฉฉเต ปัจจยา โหนติ วา “ตเวตุ วา”ติ โยควิภาเคน ตพตฺถกริยายณฺจ. เต จ กิตกตฺตา กตฺตริ โหนติ. เมื่อธาตุทั้งหลาย เหล่านี้ อันมีความปรารธนาเป็นอรรธ มีกิต ตาเสมอกัน มีอยู่ ลง ตเว ตุ หลังธาตุทั้งปวงได้บ้าง และลงใน อรรธของกริยาซึ่งมีอรรธนั้น โดยการจำแนกการประกอบด้วย สูตรว่า ตเวตุ วา อนึ่ง ปัจจยเหล่านี้ ลงในกิตฺตุสาธนะ เพราะ เป็น กิต</p>

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านอธิบายว่า ตมฺนุ และ ณฺวุล ปรตยยะ ถูกนำมาใช้คือเชื่อมโยงเข้ากับ สิ่งที่เป็นอนาคตหรือ จุดประสงค์

ในฝ่ายบาลี ท่านอธิบายว่า ตเว ตุ ปัจจย ถูกนำมาใช้คือเชื่อมโยงเข้ากับ สิ่งที่ปรารธนา ซึ่งสิ่ง
ที่ปรารธนา ก็คือ อนาคต และ จุดประสงค์นั่นเอง

ฉะนั้นจึงสรุปได้ว่า ปัจจยสองฝ่ายนี้นำมาใช้ในการทำงานเดียวกัน

<p>ลข.904.</p>	<p>กาลสมัยเวลาสุ ตมฺน 3 3 167 ตมฺน ปรัตยยะ นำมาใช้ในเรื่องของ กาล สมัย เวลา</p>	<p>กาละ สมโย เวลา วา โภกตุม ตมฺน ปรัตยยะอาจถูกนำมาใช้ในเวลาที่คำในการสร้างประกอบด้วย กาล, สมย, หรือ เวลา (เวลา) เช่น กาลโ โภกตุม หรือ สมโย โภกตุม หรือ เวลา โภกตุม เป็นกาล สมัย เวลา เพื่อการกิน</p>
<p>ปท.638.</p>	<p>อทธสกาทีสุ จ. ลง ตุ ปัจจย ในอรรถ อทธะ (สมควร) และ สัักกะ (อาจ สามารถ) เป็นต้นด้วย</p>	<p>อทธสกาทีสุ จ. อรรถวิภาวนุรูปัจเจจมาทีสวตเสสุ ปยุชมาเนสุ สพพธาตฺหิ ตุ ปัจจโย โหติ. จสทเทน กาลสมัยเวลา ทีสุปี. เมื่อประกอบอรรถว่า อรรถะ (สมควร) สัักกะ (อาจ สามารถ) ภัพพะ (สมควร) อนฺจฉวิกะ (สมควร) และ อนฺรูปะ (สมควร) อย่างนี้เป็นต้น ลง ตุ ปัจจยหลังธาต- ทั้งปวงด้วย, ลง ตุ ปัจจย แม้ในอรรถว่า กาละ สมยยะ และ เวลา เป็นต้น ด้วย จ ศัพท์ อุทาหรณ์ ตลา กาลโ ภุฉิตฺตุ, สมโย ภุฉิตฺตุ, เวลา ภุฉิตฺตุ เหมือนกันนั้น เป็นเวลาเพื่อกิน, เป็นสมัยเพื่อกิน, เป็นเวลาเพื่อ กิน</p>

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านอธิบายว่า ตมฺน ปรัตยยะ ถูกนำมาใช้กับ กาล สมย เวลา ศัพท์ เช่น กาลโ โภกตุม หรือ สมโย โภกตุม หรือ เวลา โภกตุม เป็นกาล สมัย เวลา เพื่อการกิน

ในฝ่ายบาลี ท่านอธิบายว่า ตุ ปัจจย ถูกนำมาใช้กับ อรรถะ (สมควร) สัักกะ (อาจ สามารถ) ภัพพะ (สมควร) อนฺจฉวิกะ (สมควร) และ อนฺรูปะ (สมควร) อย่างนี้เป็นต้น และ กาล สมย เวลา (กาลสมัยเวลา) เช่น กาลโ ภุฉิตฺตุ, สมโย ภุฉิตฺตุ, เวลา ภุฉิตฺตุ. เป็นกาลสมัยเวลา เพื่อการกิน

สรุปแล้ว ตมฺน หรือ ตุ คงเป็นปัจจัยตัวเดียวกัน

<p>ลข.905.</p>	<p>ภาเว 3 3 18 ฉน ปรัตยยะ ลงหลัง ธาตฺ</p>	<p>สิทธาวสธาปนเน ธาตฺวเร วาจเย ธาโตรฉน ปากะ ฉน ปรัตยยะ ลงหลังธาตฺ, เมื่อความหมายของธาตฺแสดงว่ามี ความถึงความบริบูรณ์ ดังที่ปรากฏ ว่า ปาก (ข้อ 489 และ 832)</p>
----------------	---	--

	เมื่อมีภาวะบริบูรณ์	สุกแล้ว
ปท.580.	ภาเว จ. ลง ณ ปัจจัย ในอรรถ ภาวการกะ	ภาวตเถ ภาวากิเรยเย ธาตุหิ ณปปัจจโย โหติ. ภฺยเต ภวนํ วา ภาโว, ปจฺจเต ปจฺนํ วา ปาโก. “กคา จชาน” น ติ กาเทโส. ณ ปัจจัย ลงหลังธาตุทั้งหลาย ในอรรถแห่งภาวะ คือ มีชื่อว่า ภาวะ (เช่น) อันเขย้อมเป็น หรือว่า ความเป็น ชื่อว่า ภาวะ, อันพ้อคร้ว ย่อมหุง หรือว่า ความหุง ชื่อว่าปากะ อาเทศ จ เป็น ก ด้วยสูตรว่า กคา จชานํ

จากการวินิจฉัยแล้ว เห็นว่า ตัวสูตร เหมือนกัน, ส่วนการอธิบาย มีทั้งส่วนเหมือนและส่วน
ต่าง ส่วนต่าง คือ สันสกฤต ท่านว่า ลง ฌณ ปรีตยยะ, บาลี ท่านว่า ลง ณ ปัจจัยส่วนเหมือน คือ ท่าน
ยกอุทาหรณ์ตัวเดียวกัน ปัจจัยสองตัวนี้ลงแล้ว ก็ไม่ปรากฏตัวปัจจัย และแปลงรูปไปเหมือนกัน

ลข.906.	อ ก ร ต ริ จ ก า ร ก ลํษณายาม 3 3 19 และ ฌณ ปรีตยยะ ลง หลังธาตุ ในกรณีที ขยายการกระทำ(แต่ ว่า) ไม่ใช่ตัวกระทำ หลัก	กรตฤทินเน การเก ฌณ และ ฌณ ปรีตยยะ (ลงหลังธาตุ) เมื่อหมายความว่า เป็นสามา นยนาม คือคำที่สัมพันธ์กันแต่ไม่ใช่ตัวการก
ปท.579.	ณมติ รนชสส โช ภาวกรณสุ. เพราะปัจจัยที่มี ณ ใน ภา ว ะ แ ล ะ ก ร ณะ อาเทศ นช ของ รนช ธาตุ เป็น ช	รณชอิจเจตสส ธาตุสส อนตภูตสส นชสส ชการาเทโส โหติ ภาว-กรณอิจเจตสสวตเถสุ วิหิตเ ธนการวติปปัจจเย ปเร. เพราะปัจจัยที่มี ณ อักษร อยู่หลัง อันเป็นไปในอรรถเหล่านี้ คือภาวะและกรรมะ มีการอาเทศ นช อันอยู่สุดท้ายของธาตุนี้คือ รณช เป็น ช อักษร เอตถ หิ ณมติ รนชสส กรณ ชาเทศสส วิธานโต อกตตริปิ วิญญะโย การเก ณสส สมภโวติ. สำหรับในสูตรนี้ พึงทราบว่าเป็นวิธีอาเทศ นช เป็น ช เพราะ ปัจจัยที่มี ณ ในกรณีการกะ จึงสามารถลงปัจจัยที่มี ณ ได้ แม้ใน

		การกะที่ไม่ใช่กัตตุ रणชนติ อเนนาติ ราโค, รมชียติ อเนนาติ วา ราโค. สย รมชติ ตปิ ราโค.
--	--	---

จากการวินิจฉัยแล้ว เห็นว่า ตัวสูตร ของทั้งสองฝ่ายต่างกัน แต่ส่วนการอธิบาย มีส่วนเหมือน และส่วนต่าง ในส่วนต่าง คือ สันสกฤต ว่า ลง ฌณ ปรตยยะ, บาลี ว่า ลง ฌ ปัจจย ในส่วนเหมือน แม้ ในการกะที่ไม่ใช่กัตตุ ก็ลงได้เหมือนกัน

ลขุ.907.	ขณฺฑิ จ ภาวกรณโยชะ 6 4 27 อนึ่ง ฌณ ปรตยยะ ลง ใน ภาวการณกรัทำ และ เหตุหรือเครื่องมือที่ให้ กรัทำ	รมชเรนโลปะ สยาคุ กฤษณํ ทรชญุ ยาคิ กฤษณํ ทรศโก ยา ติ รากะ กฤษณํ ทรชญุ ยาคิ กฤษณํ ทรศโก ยาคิ อนโยชะ กิม กฤษณํ ทรชญุ ยาคิ กฤษณํ ทรศโก ยาคิ รชยตยสมินนิตติ รง คชะ ให้มีการลบ ญ ที่ รมช ธาตุ “เป็นสี” เช่น ราก (ความปรารถนา) (เครื่องมือโดยสิ่งทีวัตถุต่าง ๆ ถูกทำ ให้มีสี) ทำไมจึงกล่าวว่ามี สองความหมาย? หลักฐานคือ รงค (โรงละคร) คือสถานที่ในสิ่ง ทำให้เกิด ความพึงพอใจ (ในสี) (ถูกกล่าวถึง)
ปท.579.	ณมติ รนชสส โช ภาวกรณสุ. เพราะปัจจยที่มี ฌ ใน ภาวะ และ กรณะ อาเทศ นช ของ รนช ธาตุ เป็น ช	รนชอิจเจตสส ธาตุสส อนตภูตสส นชสส ชการาเทโส โหติ ภาวกรณอิจเจตสวตเถสุ วิหิตะ ณการวติปปัจจเย ปเร. เพราะปัจจยที่มี ฌ อักษร อยู่หลัง อันเป็นไปในอรรถเหล่านี้ คือภาวะและกรณะ มีการอาเทศ นช อันอยู่สุดท้ายของธาตุนี้คือ รนช เป็น ช อักษร เอตถ หิ ณมติ รนชสส กรณะ ชาเทศสส วิชานโต ออกตตริปิ วิญญะโย การเก ณสส สมภโวติ. สำหรับในสูตรนี้ พึงทราบว่าเป็นวิธีอาเทศ นช เป็น ช เพราะ ปัจจยที่มี ฌ ในกรณการกะ จึงสามารถลงปัจจยที่มี ฌ ได้ แม้ใน การกะที่ไม่ใช่กัตตุ อุทาหรณ์ रणชนติ อเนนาติ ราโค, รมชียติ อเนนาติ วา ราโค. สย รมช

	<p>ตีตีปี</p> <p>ราโค. “ณมฺหิ รณชสฺส โช”ติ โยคฺวิภาเคน</p> <p>ชนทั้งหลาย ย่อมกำหนดด้วย สภาพนั้น เหตุนั้น สภาพนั้น จึงชื่อว่า เป็นเครื่องกำหนด, หรือว่า อันชน ย่อมกำหนด ด้วยสภาพนั้น เหตุนั้น สภาพนั้น จึงชื่อว่า เป็นเครื่องอันท่านกำหนด. แม้สภาพย่อมกำหนดเอง เหตุนั้น สภาพนั้น จึงชื่อว่า ผู้กำหนด</p>
--	---

ในสูตรและการอธิบาย ทั้งสองฝ่ายนี้ เป็นไปในทำนองเดียวกัน คือ

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านอธิบายว่า รณช ใหลบ ญ คงเหลือ รช แล้วยกอุทาหรณ์ ว่า ราก ซึ่งแปลเป็นสองความหมาย คือ ภาว(สภาพตัวมันเอง หรือว่า การเกิดมี) และ กรรม(เป็นเครื่องมือ หรือสาเหตุ)

ในฝ่ายบาลี ท่านอธิบายว่า รช ชาติ ลง ญ แล้วยกอุทาหรณ์ว่า ราก ซึ่งก็แปลเป็นสองความหมายเช่นเดียวกันกับฝ่ายสันสกฤต

<p>ลข.908.</p>	<p>นิ วา ส จิตฺ ตีโร ป ส มาธาเนชฺวาเทสฺจ กะ 3 3 41 ชาติ ในความอยู่อาศัย กอง พื้น รวบรวม แล้ว แปลง จ เป็น ก</p>	<p>เอชฺ จินฺเตรณฺณ อาเทสฺจ กะ อุป สมาธานํ ราศิกรณฺม นิกา ยะ กายะ โคมยนิกายะ ณฺณ ลงหลัง จิ ชาติ “สังสม” และเอา ก แทนที่ อักษรตัวแรก (จ), ในความหมายดังต่อไปนี้ ที่อาศัยอยู่, ชากศพ, ร่างกาย, และ กอง ดังเช่น นิกาย ที่อาศัยอยู่ , กาย ชากศพ, หรือว่าร่างกาย, โคมยนิกาย กองข้าว</p>
<p>ปท.554.</p>	<p>กคา จชานํ. อาเทศ จ เป็น ก ช เป็น ค</p>	<p>จชอิจเจเตสํ ชาติวณฺตานิ กการคการาทเสสา โหนฺติ ณาการา นุพฺนเช ปจฺจเย ปเรติ จสฺส กาทโส. วจฺนียํ วากฺยํ. มีการอาเทศ จ และ ค เป็นต้น อันเป็นที่สุดธาตุ เป็น ก และ ค ในเพราะมีปัจจัยที่เนื่องด้วย ณ อยู่หลัง ดังนั้น จึงอาเทศ จ เป็น ก(จึงเป็น) วจฺนียํ วากฺยํ คำพูดอันเขาพึงกล่าว</p>

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านอธิบายว่า ฆณ ปรัตยยะ ลงหลัง จิ ธาตุ สังสม ท่านให้อา ก แทนที่ จ เช่น นิกาย

ในฝ่ายบาลี ท่านยกเป็นสูตรไว้ แล้วอธิบายว่า ในเพราะ ญ ปัจจัย ให้อาเทศ จ เป็น ก เช่น วากย

จากการสังเกตดูจะเห็นว่า ทั้งสองฝ่าย ลงปัจจัยต่างกัน แต่วิธีการแปลงนั้นเหมือนกัน และรูปสำเร็จ ก็ไม่ปรากฏตัวปัจจัยให้เห็น ฉะนั้นจึงพอสรุปได้ว่า ฆณ กับ ญ น่าจะเป็นปัจจัยตัวเดียวกัน

<p>ลข.909.</p>	<p>เอรจ 3 3 56 อจ ปรัตยยะ ลงหลัง ธาตุที่มีที่สุดเป็น อี หรือ อี</p>	<p>อิรวณานตาด จยะ ชยะ ที่สุดธาตุ เป็น อี หรือ อี, ให้อจ ปรัตยยะ ดังเช่น จย การ รวมตัว , ชย ชัยชนะ</p>
<p>ปท.568.</p>	<p>สพฺพโตณฺวตฺตวาวี วา. เมื่อมีกรรมข้างหน้า หรือไม่มีก็ตาม ลง อ ณฺว ตฺ และ อาวี ปัจจัย หลังธาตุทั้งปวง</p>	<p>สพฺพโต ธาตุโต กมฺมาทิมฺหิ วา อกมฺมาทิมฺหิ วา สติ อ ณฺว ตฺ อาวีอิจฺเจเต จตฺตาโร ปจฺจยา โหนติ. วาคคฺคณฺโณ “อกมฺมาทิมฺหิ วา”ติ วิกปฺปนตฺถํ. เมื่อมีกรรมเป็นต้น หรือไม่มีก็ตาม ลงปัจจัย 4 ตัวนี้คือ อ ณฺว ตฺ อาวี ได้หลังธาตุทุกตัว อปฺปจฺจเย ตาว ฯลฯ ใน อ ปัจจัยก่อน อุทาหรณ์ จิ จเย. วินิจฺฉียเต อนฺน วินิจฺฉยนฺ วา วินิจฺฉโย. อุจฺจยนฺ อุจฺจโย, สณฺจโย, ฌมฺม วิจฺฉินาตฺติ ฌมฺมวิจฺจโย. ชฺ ชเย. วิชฺชนํ วิชฺชโย ชโย. จิ ธาตุ เป็นไปในความก่อ ผู้ใด อันท่าน ย่อมตัดสิน ด้วยธรรม นั้น เหตุนั้น ธรรมนั้น ชื่อว่า เป็นเครื่องตัดสิน แห่งผู้นั้น หรือ การตัดสิน ชื่อว่า การการตัดสิน ชี ธาตุ เป็นไปในความสิ้นไป ชี ธาตุ เป็นไปในความชนะ ความชนะวิเศษ ชื่อว่า ชัยชนะ</p>

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านอธิบายว่า อจ ปรัตยยะ ลงหลังธาตุมี อี อี เป็นที่สุด เช่น จย, ชย

ในฝ่ายบาลี ท่านอธิบายว่า อ ปัจจัย ลงหลังธาตุ มี อี เป็นที่สุด เช่น อุจฺจย, ชย

จากการสังเกตดูจะเห็นได้ว่า ทั้งสองฝ่าย รูปสำเร็งนั้นคล้ายกันมาก และปัจจัยทั้งสองตัวนี้ลง
แล้วก็ไม่ปรากฏรูปให้เห็น ฉะนั้นจึงเป็นไปได้ว่า เป็นปัจจัยตัวเดียวกัน

ลข.910.	ฤโทรป 3 3 57 ลง อป ปรัตยยะ หลัง ธาตุที่มีที่สุดธาตุเป็น ฤ หรือ อุ หรือ อุ ลง	ฤวรรณานตาพวรรณานตาจจาป กระ กระจะ ยวะ สุตวะ ลวะ ปวะ ที่สุดธาตุเป็น ฤ หรือ อุ หรือ อุ ลง อป ปรัตยยะ ดังเช่น ฤรี “เรียราย” กร การเรียราย, ฤรี “กลืนกิน”คร วายาพิษ, ยุ ติต เหนียว ยว ข้าวบาร์เลย์, ษฏ สดุติ สตว สดุติ , ลุ ตัด ลว เกี่ยวตัด ,ปู ชำระล้าง ปว สีข้าว
-	-	-

ในฝ่ายบาลี ท่านมิได้อธิบายไว้เหมือนในสันสกฤตเลย จึงหาที่เปรียบเทียบได้

ลข.911.		ขณรเถ กวีชานม ปรสเถ วิชณะ ชื่อว่า “เมื่อความหมายที่เป็นของ ขณ (ข้อ 905 เป็นต้น) ก ปรัตยยะถูกแนะนำให้มาใช้” จึงเป็น ปรสเถ (ข้อ 524) (การวัดที่ แน่นอน) วิชณ (ความยุ่งยากหรืออุปสรรค)
-	-	-

ในฝ่ายบาลี ท่านมิได้อธิบายไว้เหมือนในสันสกฤตเลย จึงหาที่เปรียบเทียบได้

ลข.912.	ทวิตะ กตุริตะ 3 3 88 กตุล ปรัตยยะ ลงหลัง ท	กตุล ปรัตยยะมาหลังกริยาที่มี ท ่งความ
-	-	-

ในฝ่ายบาลี ท่านมิได้อธิบายไว้เหมือนในสันสกฤตเลย จึงหาที่เปรียบเทียบได้

ลข.913.	กตุเรรมม นิตยม 4 4 20 กตุล ปรัตยยะ มีการ เพิ่ม มป เข้ามาเสมอ	กตุริปรตยยานตนมป นิรวฤตเต’รเถ ปาเกน นิรวฤตตํ ปกตุ ริมม ทวป อุปตุริมม แห่ง กตุล ปรัตยยะ มีการเพิ่ม มป เข้ามาเสมอเมื่อมี ความหมาย ว่า สมบูรณ์ เช่น ปกตุริม (สิ่งที่ถูกเก็บเกี่ยว) อุปตุริม (ข้อ 584) “หว่านเมล็ดพืช”
-	-	-

ในฝ่ายบาลี ท่านมิได้อธิบายไว้เหมือนในสันสกฤตเลย จึงหาที่เปรียบมิได้

<p>ลข.914.</p>	<p>ทวิโต'อฺจ 3 3 89 ลง ออจฺ ปรตฺยยะ หลัง อฺ</p>	<p>ฏฺเวปฺถ กมฺปน เวปฺถะ หลังกริยาที่มี ฏ (อ -เพิ่มไม่ได้) ให้มี ออจฺ มาด้วย ดังนั้นจึงเป็น ฏฺเวปฺริ (สั้นไหว) เวปฺถ (การสั้นไหว)</p>
<p>ปท.661.</p>	<p>เวปฺสีทววมฺกุทาภูห วาทีหิ อฺตฺติมณฺนิมา นิพฺพตฺเต. หลังจากธาตุทั้งหลายมี เวปฺ สี ทว วมฺ กุ ทา ภู และ หุ เป็นต้น ลง อ ตฺติม และ ณฺนิม ปัจจย ในอรรถว่าเกิด</p>	<p>เวปฺ สี ทว วมฺ อฺจฺเจวมาทีหิ ธาตุหิ, กุ ทา ภูอาทีโต, หฺวาทีโต จ ยถากมฺ อฺ ตฺติม ณฺนิม อฺจฺเจเต ปจฺจยา โหนติ นิพฺพตฺตเถ. หลังจาก เวปฺ สี ทว และ วมฺ ธาตุเป็นต้น ลง อ ปัจจย ใน อรรถว่าเกิด หลังจาก กุ ทา และ ภู ธาตุเป็นต้น ลง ตฺติม ปัจจย ในอรรถว่าเกิด หลังจาก หุ ธาตุเป็นต้น ลง ณฺนิม ปัจจย ในอรรถว่าเกิด เวปฺ กมฺปน. ฏฺปฺปจฺจโย. “กฺวจิ ธาตุ” ตีอาทีนา อการาคโม. อถ วา “อฺ” ตี วตฺตพฺเพ สรโลป กตฺวา “อฺ” ตี วตฺตนฺตี ทฺฐรพฺพิ, เวปนฺ นิพฺพตฺโต เวปฺถ. เวปฺ ธาตุ เป็นไปในความห้วนไหว ลง อ ปัจจย ลง อ อักษรอาคม ด้วยสูตรที่ขึ้นต้นว่า กฺวจิ ธาตุ อีกอย่างหนึ่ง ฟังทราบว่าจะกล่าวได้ว่า ออ แต่ท่านลบสระ อ แล้วจึงกล่าวว่า อฺ, โรคที่บังเกิดด้วยความสั้น ชื่อว่า เวปฺถ ไซ้จับสั้น</p>

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านอธิบายว่า ออจฺ ปรตฺยยะ ลงหลัง เวปฺ ห้วนไหว แล้วรูปสำเร็จเป็น เวปฺถ
สั้นไหว

ในฝ่ายบาลี ท่านอธิบายว่า อฺ ปัจจย ลงหลัง เวปฺ ธาตุ ห้วนไหว แล้วรูปสำเร็จเป็น เวปฺถ โรค
ไซ้จับสั้น

จากการวินิจฉัยดู ออจฺ กับ อฺ สองตัวนี้คล้ายคลึงกันมาก ลงหลังธาตุตัวเดียวกัน รูปสำเร็จก็
เหมือนกัน ฉะนั้นจึงน่าจะเป็นปัจจยตัวเดียวกัน

<p>ลข.915.</p>	<p>ข ช ย า จ ย ต วิจฉปรจฉรภโษ นง 3 3 90 ลง นง ปรัตยยะมาหลัง ยช ยาช ชต วิจฉ ปรจ ฉ และ ภษ</p>	<p>ยชณะ ยาจณา ยตนะ วิศนะ ปรศนะ รกษณะ นง ปรัตยยะมาหลังกรिया ยช (บุชา) ยาช (ถาม) ชต (ดินรน) วิจ ฉ (ส่องแสงสว่าง) ปรจฉ (ถาม) และ ภษ (รักษา ปกป้อง) จึง เป็น ยชณ (การ บุษายัญ) ยาจณา (การร้องขอ) ยตนะ (ความ พยายาม) วิศนะ (แวววาว) ปรศนะ (คำถาม) รกษณ (ปกป้อง)</p>
<p>ปท.580.</p>	<p>ภาเว จ. ลง ณ ปัจจย ในอรรถ ภาวการกะ</p>	<p>ภาวตเถ ภาวาทิเธยเย ธาตุทิ ณปจจโย โหติ. ภฺยเต ภาวนํ วา ภาโว, ปจจเต ปจณํ วา ปาโก. “กคา จชาน”น ติ กาทโส. ณ ปัจจย ลงหลังธาตุทั้งหลาย ในอรรถแห่งภาวะ คือ มีชื่อว่า ภาวะ (เช่น) อันเขาย่อมเป็น หรือว่า ความเป็น ชื่อว่า ภาวะ, อันพ่อครัว ย่อมหุง หรือว่า ความหุง ชื่อว่าปากะ อาเทศ จ เป็น ก ด้วยสูตรว่า กคา จชานํ ฯลฯ อุทาหรณ์ ยช เทวบุชาสงคติกรรมทานesu. อิขชิตถ, อิขชเต, อิขชิสสเต ยชน วา ยาโค, ยุณชนํ โยโค. ยช ธาตุ เป็นไปในความ บุษาทเวตา รวบรวม และการให้ อันชน ได้บุชาแล้ว ย่อมบุชา จักบุชา หรือว่า ความบุชา ชื่อว่า ยาคะ, ความประกอบ ชื่อว่า โยคะ</p>

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านยกอุทาหรณ์ว่า ยชณ การบุชา มาจาก ยช ธาตุ ลง นง ปรัตยยะ
ในฝ่ายบาลี ท่านยกอุทาหรณ์ว่า ยชน, ยาค การบุชา มาจาก ยช ธาตุ ลง ณ ปัจจย
จากการวินิจฉัยดูแล้ว ตัวธาตุเหมือนกัน ปัจจยเพี้ยนกัน นง กับ ณ แต่ทั้งสองตัวนี้ เมื่อลงแล้ว
ก็ไม่ปรากฏรูปให้เห็น สรุปรว่า เป็นไปในทำนองเดียวกัน

<p>ลข.916.</p>	<p>ศวโป นน 3 3 91 ลง นน ปรัตยยะ หลัง สวป ธาตุ</p>	<p>สวปนะ นน ปรัตยยะ มาตามหลัง ธาตุ สวป หลับ เช่น สวปน ฝิน</p>
----------------	--	---

<p>ปท.603.</p>	<p>สุปโต จ. และหลังจาก สุป ชาติ ลง อิน ปัจจย</p>	<p>สุป อัจเจตยา ชาติยา จ ปโร อิน ปุจโย โหติ. อนึ่ง อิน ปัจจย ย่อมลงหลัง สุป ชาติ นี้ สุป สเย. สุปติ สุปนติ วา สุปิโน, สุปิน. สุป ชาติ เป็นไปในความหลับ ที่ชื่อว่า สุปิโน เพราะวิเคราะห์ว่า ผู้หลับ หรือว่า สุปิน เพราะวิเคราะห์ว่า ความหลับ สี สเย. “อิส” อิติ อุปปท. อิส สียติ ภาวตติ อตถ. สี ชาติ เป็นไปในความนอน บทว่า อิส เป็นบทไกล้ชาติ ใน อรรถว่า อันท่านย่อมนอนเล็กน้อย</p>
-----------------------	---	--

ทั้งสองฝ่าย ยกสูตร กล่าวถึง ชาติในความหลับ

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านอธิบายว่า สุวป ชาติ ลง นน ปรัตยยะ สำเร็จรูปเป็น สุวปน ฝัน

ในฝ่ายบาลี ท่านอธิบายว่า สุป ชาติ ลง อิน ปัจจย สำเร็จรูปเป็น สุปิน ฝัน

จากการสังเกตดูรูปศัพท์ ไกล่เคียงกันมาก

<p>ลข.917.</p>	<p>อุปสรรค โฆะ กิระ 3 3 92 ลง กิ ปรัตยยะมาหลัง ขุ เมื่อ มี อุป สรรค (นำหน้า)</p>	<p>ปรัธิ อุปธิ ใช้ กิ ปรัตยยะ มาตามหลัง ขุ (ข้อ 662) เมื่อมีอุปสรรค (นำหน้า มัน). เช่น ปรัธิ (เส้นรอบของวงล้อ) และ อุปธิ (หลอกหลวง)</p>
<p>ปท.598.</p>	<p>สณณาย ทธาโต อี. หลัง ทา และ ธา ชาติ ลง อี ปัจจย ในอรรถที่ เป็นชื่อ</p>	<p>สณณาย คมยมานาย ทธา อัจเจเตหิ ชาติหิ อิ ป- ปุจโย โหติ. ภาวคมมาทอิธิกาเรวयी. สรโลปาหิ. เมื่อรู้ชื่อ ลง อี ปัจจย หลัง ทา ธา ชาติ อี ปัจจยนี้ ลงหลังภาวสาธนะและกัมมสาธนะเป็นต้นเท่านั้น. มีการลบสระ เป็นต้น อุทาหรณ์ ธา ธารณ. อุทกั ทธาตติ อุทธิ. ธา ชาติ เป็นไปในความทรงไว้ ที่ชื่อว่า อุทธิ เพราะวิเคราะห์ว่า ทรงน้ำไว้</p>

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านอธิบายว่า กิ ปรัตยยะ มาตามหลัง ขุ เมื่อมีอุปสรรคนำหน้า เช่น ปรัธิ เส้น
รอบวง

ในฝ่ายบาลี ท่านอธิบายว่า อี ปัจจย ลงหลัง ธา ชาติ แล้วยกอุทาหรณ์ว่า อุทธิ ทะเล

จากการวินิจฉัยแล้ว ทั้งสองฝ่าย ดูจากรูปสำเร็จแล้ว น่าจะเป็นปัจจยตัวเดียวกัน

<p>ลข.918.</p>	<p>สตรีย์ำ กุติณ 3 3 94 ในสตรีลิ่งค์ ลง กุติณ ปรตยยะ</p>	<p>สตรีลิ่งเค ภาเว กุติณ ฆโณ'ปวาทะ กฤติะ สตุติะ เพื่อแสดงการกระทำโดยคำในสตรีลิ่งค์ กุติณ ปรตยยะถูกเพิ่ม เข้ามา ข้อนี้เข้ามาแทนที่ ฆณ (ข้อ 905) ดังนั้นจึงเป็น กฤติ (การ กระทำ) สตุติ (การสรรเสริญ)</p>
<p>ปท.599.</p>	<p>อิตถิมตยโว วา. ลง อ ตี และ ยุ ปัจจย ในอิตถิลิ่งค์ บ้าง</p>	<p>อิตถีย อภิเชยยาย สพพธาตฺหิ อการตยฺยอุจเจเต ปจฺจยา โหนติ วา ภาวกมมาทิสฺสุ. เมื่อควรกล่าวให้เป็นอิตถิลิ่งค์ ลง อ ตี และ ยุ ปัจจย หลังจาก ธาตุทั้งปวง ในภาวสาธนะและกัมมสาธนะเป็นต้น บ้าง ฯลฯ อุทาหรณ์ ติปปจฺจเย สมภวนํ สมภูติ. ใน ตี ปัจจย การเกิดด้วยดี ชื่อว่า สมภูติ วาริการโต ติปปจฺจยมหิ น วุทฺธิ, สวณํ สฺตติ, นยณํ, นียติ เอตายาติ วา นีติ. มน ณาณ, มณฺณตติ มติ. เพราะ ว่า ศัพท์ตามมา ในเพราะ ตี ปัจจย จึงไม่พฤทธิ, การฟัง ชื่อว่า สฺตติ, ที่ชื่อว่า นีติ เพราะวิเคราะห์ว่า การนำไป หรือว่า เป็น เครื่องอันท่านนำไป มน ธาตุ เป็นไป ความรู้, ที่ชื่อว่า มติ เพราะวิเคราะห์ว่า ย่อมรู้</p>

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านอธิบายว่า กุติณ ปรตยยะ กำหนดใช้เป็นอิตถิลิ่งค์

ในฝ่ายบาลี ท่านอธิบายว่า อ ตี และ ยุ ปัจจย ใช้เป็นอิตถิลิ่งค์ได้บ้าง

สรุปแล้ว กุติณ และ ตี คล้ายคลึงกันมาก และโดยเฉพาะรูปสำเร็จแล้ว กุติณ ตัว ก และ น
หายไป จึงเหลือแค่ ตี เหมือนกันทั้งสองฝ่าย

<p>ลข.919.</p>		<p>ฤทฺถวาทิกฺษยะ กุติณ นิษฺฐาวทฺวาจยะ เตน นตวม กิณฺรณิยะ ลฺฐนิยะ ฐฺนิยะ ปุณิยะ “หลังกริยาที่ลงท้ายด้วย ฤ และหลังกริยา ลู (ตัด) เป็นต้น กุติณ ปรตยยะควรถูกแจ้งว่าเป็น เหมือน ปรตยยะ นิษฺฐา (ข้อ 866) ดังนั้นจึงมีการแทนที่ของ น สำหรับ ต ในตัวอย่างคือ กิณฺรณิ(การ เกา) ลฺฐนิ (การเก็บเกี่ยว) ฐฺนิ (การกระสับกระส่าย) ปุณิ (การ ทำลาย)</p>
----------------	--	---

-	-	“กวจิ ธาตุ”คืออาทินา หาทิโต ติสส นิ โหติ. หานิ, ซานิ อิจจาติ. หลัง หา ธาตุเป็นต้น อาเทศ ตี เป็น นิ ด้วยสูตรเป็นต้นว่า กวจิ ธาตุ
---	---	---

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านอธิบายว่า กุติณ ปรัตยยะ ลงหลัง ฤ , ลู กล่าวได้ว่า เหมือน นิษฐา
ปรัตยยะ ดังนั้น จึงมีการแทนที่ ต ด้วย น

ในฝ่ายบาลี ท่านอธิบายว่า หลัง หา ธาตุเป็นต้น ท่านให้แปลง ตี เป็น นิ ได้

จากทั้งสองฝ่ายนี้ เมื่อดูรูปสำเร็จแล้ว มีลักษณะเหมือนกัน ฉะนั้น จึงน่าจะมาจาก ปัจจัย
และ วิธีการเดียวกัน

ลข.920.		สัปทาทิภยะ กุวิป สัปต วิปต อาปต กุติณนปีษยเต สัปตติยะ วิปตติยะ อาปตติยะ “กุวิป ปรัตยยะมาหลัง สัปต เป็นต้น จึงเป็น สัปต (ความมั่งคั่ง) วิปต (ภัยพิบัติ) อาปต (ความหายนยะ) กุวิณ ปรัตยยะถูกปรารภณา ในกรณีนี้ โดยปกติชลี้ ดังนั้นจึงเป็น สัปตติ วิปตติ อาปตติ
-	-	-

ในฝ่ายบาลี ท่านมิได้อธิบายไว้เหมือนกับสันสกฤตเลย ฉะนั้นจึงไม่มีที่เปรียบเทียบกัน

ลข.921.	อู ตี ยู ตี ชู ตี ส ๑ ตี เหตีกิรตยศจ 3 3 97 และคำเหล่านี้คือ อูตี ยูตี ชูตี ส๑ตี เหตีกิรติ	เอเต นิปาตยนเต และคำเหล่านี้คือ อูตี (การรักษา การพักผ่อน) ยูตี (การรวมกัน) ชูตี (ความเร็ว) ส๑ตี (การทำลาย) เหตีกิ (อาวุธ) และ กิรติ (ชื่อเสียง) เป็นรูปแบบที่ต่างไปจากปกติ
-	-	-

ในฝ่ายบาลี ท่านมิได้อธิบายไว้เหมือนกับสันสกฤตเลย ฉะนั้นจึงไม่มีที่เปรียบเทียบกัน

ลข.922.	ชวรตวรสุริยวิมวา มูปรายาศจ 6 4 20 อักษรที่เป็น พยางค์ ก่อนพยางค์สุดท้าย	เอษามุปราวการโยธูจ อนุนาสิเก กุเวา ฤกลา เทา กุจิติ จ อูติยะ กุกิป ชูชะ ตูชะ สรุชะ อูชะ มูชะ เมื่อปรัตยยะเริ่มด้วยพยัญชนะนาสิก หรือ กุ วิ หรือ คำที่เริ่ม ด้วย ฌล และ มี กุ หรือ ง บ่งความ จากนั้น อูถ ถูกแทนที่ใน วรรคของ อักษรที่เป็น พยางค์ก่อนพยางค์สุดท้าย และของ ว
---------	---	---

	และของ ว ของคำ เหล่านี้คือ ขวรฺ ตวรฺ ส ริวฺ อวฺ และ มวฺ	ของคำเหล่านี้คือ ขวรฺ (มีไข่) ตวรฺ (รีบเร่ง) สริว (ไป) อว (ปกป้อง) และ มว (ทำให้มีด) ดังนั้นจึงเป็น อูติ(อนุรักษ) และ ด้วยปรตยยะ กวิปฺ ชุรฺ (คนผู้มีไข่) ตุรฺ (คน ผู้รวดเร็ว) สรุ (ทัพพีที่ ใช้สำหรับพิธีบูชา) อู(ผู้ปกป้อง) มู (คนผู้รัด)
-	-	-

ในฝ่ายบาลี ท่านมิได้อธิบายไว้เหมือนกับสันสกฤตเลย ฉะนั้นจึงไม่มีที่เปรียบเทียบกัน

ลข.923.	อิจฉา 3 3 101 อิจฉา (มีรูปต่างจาก ธาตุ เดิมคือ ริช)	อิเชรฺนิปาโต'ยม รูป อิจฉา (ปรารธนา) จาก ริช (ต้องการ) เป็นรูปที่ผิดไปจากเดิม
ปท.599.	อิติถยฺมตฺยโว วา. ลง อ ตี และ ยฺ ปัจจย ในอิติถิลิงค์ บ้าง	อิติถยฺ อภิเชยฺยายํ สพฺพธาตฺหิ อการฺตฺยฺอิจฺเจเต ปจฺจยา โหนฺติ วา ภาวกมฺมาทิสฺ. เมื่อควรกล่าวให้เป็นอิติถิลิงค์ ลง อ ตี และ ยฺ ปัจจย หลังจาก ธาตุทั้งปวง ในภาวสาธนะและกัมมสาธนะ เป็นต้น บ้าง ฯลฯ อุทาหรณ์ อิสฺ อิจฉายํ, เอสนนฺติ อตฺเถ อปฺปจฺจโย, “อิสฺ ยมฺนมนฺโต จฺโฉ วา”ติ จฉาเทโส, อิจฉา. อิสฺ ธาตุ เป็นไปในความปรารธนา, อ ปัจจย ลงในอรรถว่า แสวงหา, อาเทศ อิสฺ เป็น จฉ โดยสูตรว่า อิสฺ ยมฺนมนฺโต จฺโฉ, อิจฉา ความปรารธนา

สำหรับชื่อตัวสูตรของทั้งสองฝ่ายนี้ คงเทียบกันไม่ได้ แต่ว่า การอธิบาย โดยยกอุทาหรณ์ของ
ฝ่ายบาลีนั้น มีส่วนคล้ายกันมาก คือ ท่านยกว่า อิจฉา ความปรารธนา มาจาก อิสฺ ธาตุ ลง อ ปัจจย
แล้วอาเทศ อิสฺ เป็น จฉ ส่วนในฝ่ายสันสกฤตนั้น ท่านว่า มาจาก ริช ธาตุ

ลข.924.	อ ปรตฺยยาต 3 3 102 อ ปรตฺยยะ (เป็นสตรี ลิงค์)	ปรตฺยยานฺเตภฺยสฺ สตรียามการสฺ ปรตฺยยะ สฺยาตฺ จิกรฺชา ปฺตุร กามฺ ยา หลังกริยาซึ่งลงท้ายในปรตฺยยะ ให้มีปรตฺยยะ อ คำเป็นสตรีลิงค์ ดังนั้นจึงเป็น จิกรฺชา (ความปรารธนาทำ) ปฺตุรกามฺยา (ข้อ 722)
---------	--	--

		“ปรารธนาบุตร”
ปท.599.	อิตถิยมตยโว วา. ลง อ ตี และ ยุ ปัจจย ในอิตถิลิงค์ บ้าง	อิตถิโย อภิเชยยาย สัพพธาตุนิ อการติยอุจเจเต ปจจยา โหนติ วา ภาวกมมาทีสุ. เมื่อควรกล่าวให้เป็นอิตถิลิงค์ ลง อ ตี และ ยุ ปัจจย หลังจาก ธาตุทั้งปวง ในภาวสาธนะและกัมมสาธนะเป็นต้น บ้าง อปปจเจ ตาว ขร วโยหานิมหิ. ชีรติ ชีรณนติ วา ชรา. “อิตถิ ยมโต อาปจจโย”ติ อา ปจจโย. ใน อ ปัจจยก่อน ขร ธาตุ เป็นไปในความเสื่อมวัย ที่ชื่อว่า ชรา เพราะวิเคราะห์ว่า ผู้แก่ หรือว่า ความแก่ ลง อา ปัจจย โดยสูตรว่า อิตถิยมโต อาปจจโย

สำหรับตัวสุตรนั้นเปรียบเทียบไม่ได้ แต่ส่วนการอธิบายของทั้งสองฝ่ายนั้น เป็นไปในทำนอง
เดียวกัน คือ ฝ่ายสันสกต ท่านอธิบายว่า เมื่อกำหนดให้เป็นอิตถิลิงค์ ให้ลง อ ปรตยยะ แล้วทำให้เป็น
อา อีกครั้ง ฝ่ายบาลี ปัจจย 3 ตัวนี้ คือ อ ตี และ ยุ ใช้เป็นอิตถิลิงค์ได้บ้าง แล้วสุดท้าย อ ปัจจย ก็ทำ
ให้เป็น อา เหมือนกัน

ฉะนั้นจึงวินิจฉัยว่า ทั้งสองฝ่ายนี้เป็นไปในทำนองเดียวกัน

ลข.925.	คุโรศจ หละ 3 3 103 (ให้ อ ปรตยยะ มา หลังธาตุ) ที่มีเสียงหนัก และพยัญชนะ	คุรมโต หลนตาด สุตริยามะ ปรตยยะ อีหา และให้ปรตยยะ อ มาหลังกริยาที่มีสระเสียงหนัก (ข้อ 484) และ ลงท้ายด้วยพยัญชนะ เมื่อคำเป็นสตรีลิงค์ ดังนั้นจึงเป็น อีหา (ความพยายาม)
ปท.599.	อิตถิยมตยโว วา. ลง อ ตี และ ยุ ปัจจย ในอิตถิลิงค์ บ้าง	อิตถิโย อภิเชยยาย สัพพธาตุนิ อการติยอุจเจเต ปจจยา โหนติ วา ภาวกมมาทีสุ. เมื่อควรกล่าวให้เป็นอิตถิลิงค์ ลง อ ตี และ ยุ ปัจจย หลังจาก ธาตุทั้งปวง ในภาวสาธนะและกัมมสาธนะ เป็นต้น บ้าง อปปจเจ ตาว ขร วโยหานิมหิ. ชีรติ ชีรณนติ วา ชรา. “อิตถิยมโต อาปจจโย”ติ อา ปจจโย. ใน อ ปัจจยก่อน ขร ธาตุ เป็นไปในความเสื่อมวัย ที่ชื่อว่า ชรา เพราะวิเคราะห์ว่า ผู้แก่ หรือว่า ความแก่ ลง อา ปัจจย โดยสูตรว่า อิตถิยมโต อาปจจโย

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านอธิบายให้ลึกซึ้งลงไปอีกว่า อ ปรัตยยะ ลงหลังธาตุ ที่เป็นสระเสียงหนัก และ พยัญชนะ ให้เป็นอิตถิลิงค์

ในฝ่ายบาลี ท่านมิได้อธิบายลึกซึ้งขนาดนั้น เป็นแต่เพียงกำหนดให้ว่า อ ตี และ ยุ ปัจจัย เป็นอิตถิลิงค์ได้บ้าง

ฉะนั้นคงต้องหาอุทาหรณ์ในฝ่ายบาลีมาวินิจฉัยดูว่า ศัพท์ที่ลง อ ปัจจัย ลงหลังธาตุที่เป็นสระเสียงหนัก และพยัญชนะ เป็นอิตถิลิงค์ทุกตัวหรือไม่

ลขุ. 926.	ณฺยาสฺสรณฺโถ ยฺจ 3 3 107 หลังธาตุที่ลงท้ายด้วย ณิ และ อาสฺ สฺรณฺถฺ ลง ยฺจ ปฺรตฺยยฺชะ	อการสยาปวาทะ การณา หารณา หลังกริยาที่ลงท้ายด้วย ณิ (ข้อ 747) และหลัง อาสฺ (นั่ง) และ สรณฺถ (สูญเสียบ) มีปรัตยยะ ยฺจ เพื่อแยกออกจาก อ (ข้อ 924 และ 925) ดังนั้นจึงเป็น การณา (เป็นเหตุให้ทำ) หารณา (เป็น เหตุให้ถือเอา)
ปท.572.	นฺทาทิหิ ยฺญวณฺมนาน นากานนฺกา สฺการิตฺเทหิ จ. หลังจาก นฺท ธาตุเป็น ต้น และหลังจากธาตุที่ มีการิตปัจจัย อาเทศ ยฺ เป็น อน อานน และ อาเทศ ณฺ เป็น อก อานนก	นฺทาทิหิ ธาตุหิ สฺการิตฺเทหิ จ ธาตุหิ ปเรสํ ยฺญวฺอุปฺจฺยยานํ ยถากฺกมํ อน อานน ออก อานนก- อิจฺเจเต อาเทศา โหนติ. อาเทศ ยฺ และ ณฺ ปัจจัย ซึ่งลงหลัง นฺท ธาตุ เป็นต้น และธาตุที่เป็นการิต(ใช้ให้ทำ) เป็น อน อานน ออก อานนก ไปตามลำดับ

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านอธิบายว่า ลง ณิ หลังธาตุ แล้วลง ยฺจ ดังเช่น การณา เป็นเหตุให้ทำ

ในฝ่ายบาลี ท่านอธิบายว่า ยฺ ปัจจัยลงหลังธาตุ ที่เป็นการิต (ณฺ ณฺย ณฺปา ณฺปย)

จากการวินิจฉัยดูแล้ว ทั้งสองฝ่ายนี้น่าจะเหมือนกัน เพราะ ยฺ กับ ยฺจ รูปสำเร็จ กลายเป็น
อน เหมือนกัน และ ณิ หรือ การิตปัจจัย ก็มีคำแปลว่า “ให้” เหมือนกัน

ลขุ.927.	นฺปฺสเก ภาเว กฺตชะ 3 3 114 กฺต ปฺรตฺยยฺชะ ใช้ใน	กฺต ปรัตยยะ ถูกเพิ่มเข้ามา เมื่อการกระทำถูกแสดงออก คือ คำ ที่เป็นนปฺสกลิงค์
-----------------	--	--

	ภาวะที่เป็นนปุงสก ลิงค์	
ปท.623.	สพพตถ เค คี. เพราะ ต และ ตี ปัจจัยทั้งปวง อาเทศ เค ธาตุ เป็น คี	เคอิจเจตตสส ธาตุสส คีอาเทโส โหติ สพพตถ. ตปฺปจฺยติปฺปจฺยเอสฺสเววายํ. ตสฺส คีตํ, คายนํ คายิตพฺพาติ วา คีติ. เพราะ ต และ ตี ปัจจัยทั้งปวง อาเทศธาตุนี้คือ เค เป็น คี, การอาเทศ เค เป็น คี นี้ จะมีเฉพาะมี ต ปัจจัย และ ตี ปัจจัยอยู่ หลังเท่านั้นการขับร้องของเขา, การขับร้อง หรือว่า การขับร้อง เพราะวิเคราะห์ว่า ฟังขับร้อง ภาเว ตปฺปจฺยนฺตนา นปฺสกา. กมฺมฺนิ ติลิงฺคา. ศัพท์ที่มี ต ปัจจัยอยู่ท้าย ในภาวสาธนะเป็นนปุงสกลิงค์, ในกัมมสาธนะเป็นได้ทั้ง 3 ลิงค์

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านอธิบายว่า ลง กต ปรีตยยะแล้ว ใช้เป็นอาการนาม กำหนดให้เป็น
นปุงสกลิงค์

ส่วนในฝ่ายบาลี เฉพาะตัวสูตร คงเทียบกันไม่ได้ แต่การอธิบาย เป็นไปในทำนองเดียวกัน
คือท่านอธิบายว่า เมื่อลง ต ปัจจัยแล้ว ในภาวสาธนะ ก็คือ อาการนามนั่นเอง ท่านกำหนดให้เป็น
นปุงสกลิงค์เหมือนกัน

ลชฺ.928.	ลยฺภู จ 3 3 115 อนึ่ง ลยฺภู ปรีตยยะ ด้วย	หสิตม หสนม และปรีตยยะ ลยฺภู ดังนั้นจึงเป็น หสิตม หรือ หสนม (ข้อ 836) (หัวเราะ)
-	-	อุทาหรณ์ นต คตตวินาเม. นจฺจนํ อนจฺจิตฺถาติ วา อตฺเถ ตปฺปจฺจโย. นต ธาตุ เป็นไปในการตัดตัวไปมา ต ปัจจัยลงในอรรถว่า การ ฟ้อนรำ

ในฝ่ายสันสกฤต เป็นการอธิบายสืบเนื่องมาจากสูตรก่อนหน้านี้ คือ ลง ลยฺภู ปรีตยยะ เช่น
หสิตม หรือ หสนม หัวเราะ

ในฝ่ายบาลี ท่านก็ยกอุทาหรณ์ นจฺจนํ มาให้ตัวอย่างไว้

จากการพิจารณาปัจจัยทั้ง 2 ตัวนี้ น่าจะเป็นปัจจัยตัวเดียวกัน.

ลข.929.	ปูลี สัณฐายำ ฆะ ปรา เยณ 3 3 118 เมื่อเป็นปุงลิงค์ ลง ฆ ปรัตยยะ	ฆ ปรัตยยะถูกเพิ่มเข้ามา เมื่อคำเป็นสามานยนาม โดยทั่วไปเป็น ปูลิงค์
-	-	-

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านอธิบายว่า เมื่อลง ฆ ปรัตยยะแล้ว เมื่อเป็นคำนามทั่วไป ท่านกำหนดให้
เป็นปูลิงค์ ส่วนในฝ่ายบาลี ในคัมภีร์ปทรูปสัทธาธิ ท่านมิได้อธิบายไว้เลย

ลข.930.	ฉาเทรฆะ'หฺยุปสรคฺสย 6 4 96 เมื่อไม่มีอุปสรรค ลง ฆ ปรัตยยะหลัง ฉท ธาตุ แล้วซ้อนพยัญชนะหน้า ฉท	ทวิปรภฤตฺยฺยุปสรคฺหีนสย ฉาเทรหฺรฺสโว ฆะ ทนฺตจฉทะ อา กฺรวนฺตยฺสฺมินฺนิตยฺการะ เมื่อ ฆ ปรัตยยะตามมา รัสสระจะถูกแทนที่ในวรรค ของ ฉท (คลุม) เมื่อมีการขาดแคลนของอุปสรรคสองหรือมากกว่า ดังนั้น จึงเป็น ทนตจฉท (ริมฝีปาก) คำว่า อากร (ของข้าพเจ้า) “ของ ข้าพเจ้า” มีชื่ออย่างนั้นเพราะว่าคนทั้งหลายย่อมทำงานในนั้น”
-	-	-

ในฝ่ายสันสกฤต ที่สังเกตเห็นได้ คือ ฆ ปรัตยยะ จะมีอำนาจที่ฆะสระที่พยัญชนะต้นธาตุ
ดังเช่น ฉท ธาตุ เมื่อลง ฆ แล้ว จึงเป็น ฉาท ในกรณีที่มีอุปสัคอยู่หน้า แต่ถ้าไม่มีอุปสัค มีศัพท์อื่นอยู่
หน้าแทน ก็ไม่ต้องที่ฆะสระตัวต้นธาตุได้ จึงเป็น ทนตจฉท ตามที่ปรากฏ
ส่วนในฝ่ายบาลี ในคัมภีร์ปทรูปสัทธาธิ ท่านมิได้อธิบายไว้

ลข.931.	อเว ตฤสฺตโรรฆณ 3 3 120 เมื่อมีอุปสรรค อว ปรัตยยะ ฆณ มาหลัง กริยา ตฤ “ข้าม” และ สตฤ “ขยาย”	อวตาระ อวสฺตารो ชวนิกา เมื่อมีอุปสรรค อว ปรัตยยะ ฆณ มาหลังกริยา ตฤ “ข้าม” และ สตฤ “ขยาย” ดังนั้น อวตาร (การลงมาของเทพ) อวสตาร “กระโจมทรงกลม”
-	-	-

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านอธิบาย ศัพท์ว่า อวตาร และ อวสตาร ลงมาเกิด ว่ามาจาก อว อุปสัค+
ตฤ ธาตุ+ฆณ ปรัตยยะ

ในฝ่ายบาลี ในคัมภีร์ปทฺฐปสฺสทฺธินี้ ท่านมิได้อธิบายไว้ แต่ก็มีปรากฏอยู่ในพจนานุกรมบาลี ป. หลงสมบุญ ว่า อวดาร ข้ามลง มาจาก อว อุปลฺก+ตฺร ธาตุ ในความข้าม+ณ ปัจจย

จากการวินิจฉัยแล้ว ถึงแม้ว่า ปัจจยที่ลง จะต่างกัน คือ ฆณ และ ณ แต่รูปสำเร็จแล้ว ตัว ปัจจยไม่มีปรากฏให้เห็น ศัพท์ที่ลง ปัจจย แล้วไม่มีปัจจยให้เห็น ก็คงต้องดู อำนาจของปัจจยที่ เหลืออยู่ในรูปสำเร็จ คือ ตถ ธาตุ กับ ตฺร ธาตุ สังเกตเห็นได้ว่า สฺระ อะ ที่ ต กลายเป็น อา เหมือนกัน ฉะนั้นจึงพอสรุปได้ว่า ฆณ กับ ณ น่าจะเป็นปัจจยตัวเดียวกัน

ลข.932.	ทลศจ 3 3 121 และหลังธาตุที่เป็น พยัญชนะ ก็ลง ฆณ ปรตฺยยะ	ทลนตาทุฆณ ฆापวาทะ รมนเต โยคิโน'สฺมินฺนิตฺติ รามะ อปมฤชยเต' เนน วยารุยาทิตฺตฺยปามารุคะ และหลังกริยาที่ลงท้ายด้วยพยัญชนะ มี ฆณ เพื่อการแยกออก จาก ฆ (ข้อ 929) ดังนั้นจึงเป็น ราม (พระราม) คือ ผู้ซึ่งภักดีต่อ ความชื่นชม อปามารุค (นั่นโดย โรคภัยหรือเช่นเดียวกันถูกย้าย ออกไป)
-	-	-

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านมีการแบ่งธาตุที่ลงท้ายด้วยพยัญชนะ ด้วยสฺระ ที่ลงท้ายด้วย พยัญชนะ
ท่านให้ลง ฆณ ปรตฺยยะ

ส่วนในฝ่ายบาลี ท่านมิได้กำหนดไว้อย่างนั้น ฉะนั้นจึงไม่มีที่เปรียบเทียบกัน

ลข.933.	อิษทุทุสะสุชฺ ฤฤจฺจ รากฤจฺจรารุชฺ ฆล 3 3 126 ลง ฆล ปรตฺยยะ หลัง ในเพราะมี อิษทุ ทุ และ สุ เป็นบทหน้า มีอรรถว่า พอใจและไม่พอใจ	เอษุ ทุชฺชสุยารุชฺ ฆล ตโย เรเวติ ภาเว กรฺมณฺ จ ฤฤจฺจเร ทุชฺชกระ กโฏ ภาวตา อฤฤจฺจเร อิษตฺกระ สฺกุระ ฆล ปรตฺยยะถูกเพิ่มเข้ามากับกริยา เมื่อ อิษทุ และ ทุ และ สฺ ถูกรวมกับปรตฺยยะนี้ในความหมายของความไม่พอใจและพอใจ ตามกฎข้อ 820 ปรตฺยยะตัวนี้ปรากฏเฉพาะเมื่อความหมายของ การกระทำและกรรม ดังนั้น ในความหมายไม่น่า พอใจ ทุชฺชกระ กโฏ ภาวตา “เสียเป็นสิ่งยากสำหรับท่านผู้เจริญที่ท่านจะทำ” และ ในความหมายน่าพอใจ คือ อิษตฺกร “ที่ซึ่งถูกทำโดยเล็กน้อยที่ เวลา” สฺกุร (สิ่งที่ถูกทำได้ง่าย)
ปท.604.	อิสฺทุทฺสุทฺธิ ข. เพราะ ต และ ต ปัจจยทั้งปวง อาเทศ เค ธาตุ เป็น คี	อิสฺทุทฺสุจฺเจเตหิ อุปฺปะเทหิ ปรเทหิ ธาตุหิ ฆปฺปะจฺจโย โหติ. โส จ ลง ข ปัจจยหลังธาตุที่อยู่หลัง อิสฺ ทุ สฺ ซึ่ง เป็นบทใกล้เคียง และ ข ปัจจย นั้น

จากการวินิจฉัยแล้ว ทั้งตัวสูตร และ การอธิบาย ของทั้งสองฝ่ายนี้ เป็นไปในทำนองเดียวกัน คือ ฝ่ายสันสกฤต ท่านอธิบายว่า เมื่อมี อีษทฺ ทุร และ สุ อยู่หน้าธาตุ ท่านให้ลง ขล ปรตฺยยะ ส่วนใน ฝ่ายบาลี ท่านอธิบายว่า เมื่อมี อีสฺ ทุ และ สุ อยู่หน้าธาตุ ท่านให้ลง ข ปัจจยฺ และ ขล หรือ ข ปัจจยฺนี้ เมื่อลงแล้ว ก็ไม่ปรากฏรูปให้เห็น

934.	อาโต ยฺจ 3 3 128 ลง ยฺจ ปรตฺยยะ หลัง ธาตุที่มีที่สุดเป็น อา	ขโล'ปวาทะ อีษตฺปานะ โสโม ภวตา ทฺษปานะ สฺปานะ ท้ายธาตุลงท้ายด้วย อา ให้ประกอบ ยฺจ ปรตฺยยะ โดยไม่ต้องใช้ ขล ปรตฺยยะ (ข้อ933) เช่น อีษตฺปานะ (ข้อ836) โสโม ภวตา “น้ำโสมจะถูกดื่มโดยท่านทีละน้อยๆ ครับท่าน” Pan. / ทฺษปาน “ยากที่จะถูกดื่ม” สฺปาน “ง่ายที่จะถูกดื่ม”
-	-	-

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านอธิบายว่า ธาตุที่ลงท้ายด้วย อา มี อีษทฺ เป็นบทหน้า ให้ลง ยฺจ ปรตฺยยะ ไม่ได้ ฝ่ายสันสกฤต ก็เป็นการสืบเนื่องมาจาก ข้อที่ 933 ข้างต้น ท่านอธิบายว่า ธาตุที่ลงท้ายด้วย อา ให้ประกอบ ยฺจ ปรตฺยยะ โดยไม่ต้องลง ขล ก็ได้ ส่วนในฝ่ายบาลี ท่านไม่ได้อธิบายไว้

ลข.935.	อลฺขลโวระ ปรตฺเชธ โยะ ปรจํา กฺตฺวา 3 4 18 กฺตฺวา ปรตฺยยะลงหลัง อลฺ ขลฺ ในอรรถว่า ปฏิเสธ	ปรตฺเชธารุณโยรลฺขลโวรูปทโยะ กตฺวา โท ททฺโระ อลฺ ทต วา ชฺฆมาสเถตีตฺวม ปีตฺวา ขลฺ อลฺขลโวะ กิม มา การชฺชิต ปรตฺเชธโยะ กิม อลฺการะ ตามความเห็นของนักไวยากรณ์ชาวตะวันตก (ของอินเดีย) ปรตฺยยะ กฺตฺวา จะใช้ประกอบหลังธาตุที่ใช้ร่วมกับคำว่า อลฺ ขลฺ ที่ใช้ในการปฏิเสธ เช่น จาก ทา ธาตุ “ให้” ซึ่งจะทำทวิตฺวเป็น ทถ (ข้อ879) เราจะได้ อลฺทตฺวา “อย่าให้” และจาก ปา ธาตุ เปลี่ยนเป็น ปี (625) ปีตฺวา ขลฺ “อย่าดื่ม” ทำไม่ต้องพูดว่า “เมื่อ ใช้ร่วมกับ อลฺ และ ขลฺ ก็ขอให้ดูคำว่า มา กรฺชฺชิต (469;475) “อย่าปล่อยให้เขาทำ” ทำไม่ต้องพูดว่า “ที่ใช้ในการปฏิเสธ” ก็ ขอให้ดู อลฺการ “การประดับ”
-	-	-

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านอธิบายว่า อลฺ ชลฺ เป็นการปฏิเสธ แล้วนำธาตุมาต่อท้าย ท่านให้ลง กตวา ปรัตยยะ ได้

ในฝ่ายบาลี ในคัมภีร์ปทรุปลิทธิณี ท่านมีได้อธิบายไว้ ฉะนั้นจึงไม่มีที่เปรียบเทียบกัน

<p>ลขุ.936.</p>	<p>สมานนกรตุถโยชะ ปุรวกาเล 3 4 21 ลง กตวา ปรัตยยะ ที่ กิริยาตัวแรก เมื่อมี กิริยา สองตัวที่ทำ ด้วยกัน</p>	<p>สมานนกรตุถโยชะธาตวรุธโยชะ ปุรวกาเล วิทยามา นาทธาโตชะ กตวา สนาตวา วรชติ ทวิทวมตฺนตฺรม มุกตา ปิตฺวา วรช ติ เมื่อการกระทำหมายถึงกริยาสองตัว ผู้ทำกริยาเป็นคนคนเดียว ใช้ปรัตยยะ กตวา ประกอบหลังธาตุที่เกี่ยวข้องกับเวลา ที่มาก่อนกริยาอีกตัวหนึ่ง เช่น สนาตวา วรชติ “เมื่ออาบน้ำเสร็จ แล้วเขาจึงไป” กฎนี้ไม่กำหนดใช้เฉพาะกริยาสองตัว คือมากกว่า ๒ ตัวก็ได้ เช่น มุกตา ปิตฺวา วรชติ “เมื่อกินเสร็จเมื่อดื่มเสร็จ เขาก็ไป”</p>
<p>ปท.640.</p>	<p>ปุพฺพกาเลกตตุกานํ ตฺนตฺวานตฺวา วา. ลง ตฺน ตฺวาน และ ต วา ปัจจัย ในกริยา ที่ทำก่อน ของธาตุที่มี กัตตาเดียวกัน บ้าง</p>	<p>ปุพฺพกาโลติ ปุพฺพกริยา. เอโก กตฺตา เยสํ เต เอกกตฺตฺกา. เตสํ เอกกตฺตฺกานํ สมานกตฺตฺกานํ ธาตุ-นมนฺตเร ปุพ พฺพกาเล วัตตมานธาตฺมหา ตฺน ตฺวาน ตฺวาอิจฺเจเต ปจฺจยา โหนติ วา. คำว่า ปุพฺพกาโล ได้แก่ กิริยาที่ทำก่อน, เหล่าธาตุที่มีกัตตา เดียวกัน ชื่อว่า เอกกตฺตฺกาะ, ลงปัจจัยเหล่านี้คือ ตฺน ตฺวาน และ ตฺวา บ้าง หลังธาตุที่เป็นไปในกริยา ที่ทำก่อน ระหว่างธาตุที่มีกัต ตาเหมือนกันเหล่านั้น ปุพฺพกาเลติ กิมตฺถํ. ปจฺติ ปจฺติ. เอกกตฺตฺกานนฺติ กิ. ภูตฺเต เทวทฺเตเต ยลฺลทฺโต วชฺติ. บทว่า ปุพฺพกาเล มีไว้เพื่อประโยชน์อะไร ย่อมสวด ย่อมหุง บทว่า เอกกตฺตฺกานํ มีไว้เพื่อประโยชน์อะไร เมื่อเทวทตฺตฺกิมอิมแล้ว ยัญญทตฺตฺจิงฺไป</p>

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านอธิบายว่า กิริยาของคนคนเดียวเหมือนกัน มีการประกอบกริยาไปตามลำดับ
 กิริยาตัวแรก ท่านให้ลง กตวา ปรัตยยะ อุทาหรณ์ ก็ตามที่ปรากฏแล้ว

ในฝ่ายบาลี ท่านอธิบายว่า กิริยาของคนคนเดียวเหมือนกัน กิริยาที่ทำก่อน ท่านเรียกว่า ปุพฺพกาล
 กิริยาตัวแรก ท่านให้ลง ตฺน ตฺวา ตฺวาน ปัจจัย อุทาหรณ์ ก็ตามที่ปรากฏแล้ว

จากการวินิจฉัยแล้ว เห็นว่า ทั้งสองฝ่ายเป็นไปในทำนองเดียวกัน

ลข.937.	น กตวา เสฏ 1 2 18 เมื่อลง อิ อาคม กตวา ปรัตตยยะ ไม่มี ก	เสฏุกตวา กิณน สยาด ศยิตวา เสฏ กิม กตวา เมื่อมี อิฏ (อิ) อาคมอยู่ด้วย ขอให้ถือเสมือนว่า กตวา ไม่มี ก เป็น อิต (คือจะต้องมีการเปลี่ยนสระที่ธาตุให้เป็นคุณแม้จะมีกฎ ข้อ476บังคับอยู่) เช่น (จาก ศี ธาตุ “นอนหลับ”) เป็น ศยิตวา “นอนแล้ว” ทำไม่ต้องพูดว่า เมื่อมี อิฏ อาคมอยู่ด้วย ก็ขอให้ดู กตวา “เมื่อทำเสร็จแล้ว” ซึ่งไม่มี อิฏ อาคม ดูข้อ510 ปรากฏ อยู่ และไม่มีการทำสระที่ธาตุให้เป็นคุณ)
-	-	-

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านอธิบายว่า ถ้ามีการเปลี่ยนสระที่ธาตุ เป็นชั้นคุณ ก็ต้องลง อิ อาคม
ก่อนลง กตวา และถือว่า ไม่มี ก ด้วย

ในฝ่ายบาลี ท่านมิได้อธิบายไว้ ฉะนั้นจึงไม่มีที่เปรียบ

ลข.938.	รโล วยุปธาทุลาเท ศฺจ 1 2 26 กตวา ปรัตตยยะ และ สน ปรัตตยยะ เมื่อมี อิฏ (อิ) อาคมอยู่ด้วย ให้ ถือ (ไม่บังคับ) ว่ามี ก เป็น อิต เมื่อประกอบ ท้ายธาตุที่มี อิ อี อุ อู อยู่หน้าพยัญชนะสุด ธาตุและมีต้นธาตุเป็น พยัญชนะ และที่สุด ธาตุเป็น รล กล่าวคือ พยัญชนะทุกตัวยกเว้น ย หรือ ว	อิรวโรวโรปธาทุลาเท รลนตาต ปรา กตวาสนา เสฎ วา กิตา สตะ ทยุตติวา ทโยตติวา ลิตติวา เลตติวา ว ยุปธาต กิม วรตติวา รละ กิม เสวิตวา หลาเท กิม เอชิตวา เสฏ กิม กตวา กตวา ปรัตตยยะ และ สน ปรัตตยยะ เมื่อมี อิฏ (อิ) อาคมอยู่ด้วย ให้ถือ (ไม่บังคับ) ว่ามี ก เป็น อิต เมื่อประกอบท้ายธาตุที่มี อิ อี อุ อู อยู่หน้าพยัญชนะสุดธาตุและมีต้นธาตุเป็นพยัญชนะ และ ที่สุดธาตุเป็น รล (กล่าวคือ พยัญชนะทุกตัวยกเว้น ย หรือ ว เช่น ทยุตติวา หรือ ทโยตติวา “ส่องแสงแล้ว” ลิตติวา หรือ เลตติวา “เขียนแล้ว” ทำไม่ต้องกล่าวว่า “เมื่อประกอบท้ายธาตุที่มี อิ อี อุ อู อยู่หน้าพยัญชนะสุดธาตุ” ก็ขอให้ดู วรตติวา “เมื่อเป็นอยู่อย่างนั้นแล้ว” ซึ่งต้องบังคับให้ ทำสระที่ธาตุให้เป็นคุณ (ข้อ 937) และทำไม่ต้องกล่าวว่า “และ ที่สุดธาตุเป็น รล” ก็ขอให้ดู เสวิตวา “รับใช้แล้ว” ซึ่งท้ายธาตุลง ท้ายด้วย ว ซึ่งไม่ใช่ รล และทำไม่ต้องกล่าวว่า “มีต้นธาตุเป็น พยัญชนะ “ ก็ขอให้ดู เอชิตวา “ไปแล้ว” ทำไม่ต้องกล่าวว่า
---------	--	--

		“เมื่อมี อิกฺ (อ) อาคมอยู่ด้วย” ก็ขอให้ดู ฤกฺตฺวา “กินแล้ว” (ซึ่งเมื่อไม่มี อิกฺ อาคม ก็ไม่อยู่ในการบังคับของ ข้อ 937)
-	-	-

ในฝ่ายบาลี ในปทฺรฺปสฺสฺธิ นี้ ท่านมิได้อธิบายไว้ จึงไม่มีที่เปรียบเทียบ

ลขฺ.939.	อุทฺทิตฺ วา 7 2 56 กฺตฺวา ปรตฺตยยะ ลง หลังธาตุที่มี อุ ลง อ อาคมได้	อตะ ปรสฺย กฺตฺวา อิทฺวา สมิตฺวา ศานตฺวา เทวิตฺวา ท ยฺตฺวา ทธาเตรฺหิยะ หิตฺวา กฺตฺวา ปรตฺตยยะที่ใช้ประกอบท้ายธาตุที่มี อุ เป็น อิตฺ จะใช้ อิกฺ (อ) อาคมก็ได้ (ไม่บังคับ) เช่น สฺมฺ (ศม) ธาตุ “สงบ” เป็น สมิต วา หรือ ศานตฺวา “สงบแล้ว” และจาก ทิวฺ (ทิว) ธาตุ “เล่น” เป็น เทวิตฺวา (ข้อ 937) หรือ ทฺยฺตฺวา (6.4.19) “เล่นแล้ว” ธา ธาตุให้ใช้ หิ แทน (ข้อ 878) ได้รูปเป็น หิตฺวา “ถือไว้แล้ว”
-	-	-

ในฝ่ายบาลี ในปทฺรฺปสฺสฺธิ นี้ ท่านมิได้อธิบายไว้ จึงไม่มีที่เปรียบเทียบ

ลขฺ.940.	ชฺหาเตสฺจ กิตฺวา 7 4 43 กฺตฺวา ลงหลัง หา ธาตุ แปลง หา เป็น หิ	หิตฺวา หางสฺตฺ หาตฺวา ให้ใช้ หิ แทน หา ธาตุ “ทิ้ง, ละทิ้ง” (ดู 878) เช่น หิตฺวา “ทิ้ง แล้ว” แต่เมื่อ กฺตฺวา ประกอบท้าย หา ธาตุ “ไป” ได้รูปเป็น หาตฺวา “ไปแล้ว”
-	-	-

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านอธิบายว่า ใช้ หิ แทน หา แล้วลง กฺตฺวา ปรตฺตยยะ สำเร็จรูปเป็น หิตฺวา
หาตฺวา

ในฝ่ายบาลี ในคัมภีร์ปทฺรฺปสฺสฺธินี้ ท่านมิได้อธิบายไว้ แต่ก็มีปรากฏ ในพจนานุกรมกริยาภิตกั
ว่า หา ธาตุ ในความ เสื่อม,ทิ้ง แปลง อา เป็น อี แล้วลง ตฺวา ปัจจัย จึงสำเร็จรูป เป็น หิตฺวา , ส่วน
หาตฺวา ไม่มีปรากฏในฝ่ายบาลี

ฉะนั้น จึงสรุปได้ว่า ทั้งสองฝ่ายนี้ เป็น ธาตุ ตัวเดียวกัน คือ หา ธาตุ และรูปสำเร็จ ก็
เหมือนกัน แปลกกันตรงที่ บาลี ไม่มี หาตฺวา

<p>ลข.941.</p>	<p>สมาเส'นญปุรว กต โว ลยป 7 1 37 กตวา ปรัตยยะ ลง หลังธาตุที่มีบทหน้า เป็นอพยยยกเว้น น (ไม่) สมาสเข้ามา ให้แปลง เป็น ลยป</p>	<p>อวยยปุรวณเท'นญสมาเส กตโว ลยพาเทศะ ตุก ปรกฤตย อนญ กิม อกฤตวา อวยยปุรวปะเท กิม ปรมกฤตวา ถ้าคำคำนั้นเป็นคำสมาส คำหน้าของคำสมาสเป็น อวยย (คำ แจกรูปไม่ได้) แต่ไม่ใช่ นญ (น) ให้ใช้ ลยป (ย) ปรัตยยะแทน กตวา เช่น ปฺร+กฤ "ทำ" (48) เมื่อผ่านกระบวนการวิธีตามข้อ 163 และ ข้อ 828 ก็จะได้รูปเป็น ปกฤตย "ได้เริ่มทำแล้ว" ทำไม ต้องกล่าวว่า "แต่ไม่ใช่ นญ" ก็ขอให้ดู อกฤตวา "ไม่ได้ทำแล้ว" ทำไมต้องกล่าวว่า "คำหน้าของคำสมาสเป็น อวยย" ก็ขอให้ดู ปรมกฤตวา "ทำให้เป็นสิ่งถาวรแล้ว"</p>
<p>ปท.641.</p>	<p>สพเพติ ตุนาทีน โย.</p>	<p>สปเพติ โสปลศคานุปสคเคติ ธาตุหิ ปเรส' ตุนาทีน ปจจ ยาน' ยสททาเทโส โหติ วา. อาเทศ ตุนาที ปัจจัย ซึ่งลงหลังธาตุ ที่มีอุปสัคหรือไม่มีอุปสัค ได้ทุกตัว เป็น ย ได้บ้าง วณท อภิวณทเน อภิปุพโพ. ตวาปจจยสส โย, อิการาคโม จ. วณท ธาตุ เป็นไปในความอภิวัต มี อภि เป็นบทหน้า อาเทศ ตวา ปัจจัย เป็น ย, และลง อี อากม อภิวณทีย ภาสิสส', อภิวณทิตวา, วณทีย, วณทิตวา. ข้าพเจ้า อภิวัตแล้ว จักกล่าว, อภิวัตแล้ว, วันทาแล้ว, ไหว้แล้ว</p>

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านอธิบายว่า ถ้าเอา อวยย มาสมาสเข้าข้างหน้าธาตุ ก็ให้อาเทศ กตวา เป็น ย

ในฝ่ายบาลี ท่านอธิบายว่า ให้อาเทศ ตุนาที ปัจจัย หลังธาตุ ที่มี อุปสัค หรือไม่มี ก็ได้ เป็น ย ได้บ้าง

จากการวินิจฉัยแล้ว ฝ่ายบาลี ที่ว่า มี อุปสัค อยู่หน้า ก็อุปสัคนั้นแหละ เป็น อพยย, ลง ตุนาที, ตวา ก็เป็นหนึ่งใน ตุนาที และอาเทศเป็น ย ก็ตรงกัน ฉะนั้นจึงสรุปได้ว่า ทั้งสองฝ่ายนี้ เป็นไปในทำนองเดียวกัน

<p>ลข.942.</p>	<p>อาภิกษณเณ ฌมฺล จ 3 4 22 และลง ฌมฺล ปรัตยยะ เพื่อการเน้นย้ำ</p>	<p>อาภิกษณเณ ทโยตเย ปุริวิษเย ฌมฺล กตฺวา จ เมื่อต้องการแสดงการเน้นย้ำ ใช้ปรัตยยะ กตฺวา และ ฌมฺล ได้ ทั้งสองตัว ถ้าการกระทำนั้นเป็นการกระทำที่การกระทำอย่าง หนึ่งมาก่อนการกระทำอีกอย่างหนึ่ง(ดูข้อ 936)</p>
<p>ปท.640.</p>	<p>ปุพฺพกาเลกตฺตูกานํ ตฺนตฺวานตฺวา วา. ลง ตฺน ตฺวาน และ ต วา ปัจจย ในกิริยา ที่ทำก่อน ของธาตุที่ มีกัตตาเดียวกัน บ้าง</p>	<p>ปุพฺพกาโลติ ปุพฺพกฺริยา. เอโก กตฺตา เยสฺ เต เอกกตฺตูกา. เตสฺ เอกกตฺตูกานํ สมานกตฺตูกานํ ธาตฺนมนฺตเร ปุพ พฺพกาเล วตฺตมานธาตฺมฺหา ตฺน ตฺวาน ตฺวา- อิจฺเจเต ปจฺจยา โหนติ วา. คำ ว่า ปุพฺพกาโล ได้แก่ กิริยาที่ทำก่อน, เหล่าธาตุที่มีกัตตา เดียวกัน ชื่อว่า เอกกตฺตูกะ, ลงปัจจยเหล่านี้คือ ตฺน ตฺวาน และ ตฺวา บ้าง หลังธาตุที่เป็นไปในกิริยา ที่ทำก่อน ระหว่างธาตุที่มีกัตตาเหมือนกันเหล่านั้น</p>

ในฝ่ายสันสกฤต สืบเนื่องมาจากข้อ 936 ที่ท่านอธิบายว่าให้ใช้ กตฺวา ซ้ำกัน 2 ตัว แต่ใน
ลำดับนี้ ท่านให้ใช้ ฌมฺล และ กตฺวา

ในฝ่ายบาลีนั้นท่านให้ใช้ได้ทั้ง 3 ตัว คือ ตฺน ตฺวาน ตฺวา

<p>ลข. ลข.943.</p>	<p>นิตยวิปฺสโยะ 8 1 4 เมื่อต้องการแสดงที่ทำ อยู่เป็นประจำ และทำ ตามลำดับ ให้ใช้กิริยา ซ้ำกันได้</p>	<p>อาภิกษณเณ วิปฺสายำ จ ทโยตเย ปทสย ทฺวิตฺวํ สฺยาต อาภิกษณเณยํ ติงนเตชฺววยยสฺชญฺเกชฺ ฤทฺทนเตชฺ จ สฺมาโร ส มาโร นมฺติ คฺวิมฺ สฺมฤตฺวา สฺมฤตฺวา ปายํ ปายมฺ โภช โภชมฺ ศฺราวํ ศฺราวมฺ เมื่อต้องการแสดงถึงความต่อเนื่อง และการกระทำที่เป็นไป ตามลำดับ ให้ใช้คำซ้ำ 2 ครั้ง อาจจะเป็นคำที่ลงท้ายด้วยวิภक्तिที่ บอกเวลา (เช่น ปัจจุบัน อดีต อนาคต ซึ่งเรียกว่า ติงนต) หรือจะ ใช้ ปรัตยยะ ฤทฺท ซึ่งถือว่าเป็น อวยย (ดูข้อ 400) เช่น สฺมาโร สฺมาโร (942) นมฺติ คฺวิมฺ เมื่อได้นึกถึงพระศิวะซ้ำแล้วซ้ำอีกเขาไหว (พระองค์) อยู่” สฺมฤตฺวา สฺมฤตฺวา “เมื่อได้นึกถึงซ้ำแล้วซ้ำอีก” ปายํ ปายมฺ “เมื่อได้ดื่มซ้ำแล้วซ้ำอีก” โภชํ โภชมฺ “เมื่อได้กินแล้วกินอีก” ศฺราวํ ศฺราวมฺ “เมื่อได้ยินซ้ำ แล้วซ้ำอีก”</p>
<p>-</p>	<p>-</p>	<p>-</p>

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านอธิบายว่า เมื่อต้องการแสดงถึงกิริยาที่ทำแล้วทำอีก ติดต่อกัน ให้ประกอบกิริยา 2 ตัวติดกัน

ในฝ่ายบาลี ในคัมภีร์ปทรูปสัทธินี้ ท่านมีได้อธิบายไว้ ฉะนั้นจึงไม่มีที่เปรียบ

<p>ลข.944.</p>	<p>อนยไถวักถมิตถิสฺ สิท ธาปรโยคศเจต 3 4 27 อนยธา เอวม กถม อิถถม รวมกับ กฤ ธาตุ ลง ญมฺล ปรตฺตย ยะ</p>	<p>เอษุ กฤญ ญมฺล สยต สิทโร'ปรโยโค ยสไม่วักตศเจต กฤญ วยรตฺวาท ปรโยคานรห อิตยรณะ อนยถาการม เอว การม กถการม อิตถการํ ญุกเต สิทธเอติ กิม ศิโร'นยธา กฤตฺวา ญุกเต เมื่อคำว่า อนยธา “เมื่อเป็นอย่างอื่น, มิฉะนั้น” เอวม “อย่างนี้” กถ “อย่างไร” และ อิถถม “เช่นนั้น” รวมอยู่กับธาตุ ขอให้ใช้ ญมฺล(อม) ปรตฺตยยะ ประกอบท้าย กฤญ (กฤ) ธาตุ “ทำ” ถ้า หากว่าการงดใช้ปรตฺตยยะตัวนี้เป็นสิ่งไม่อาจจะยอมได้ กล่าวคือ เมื่อความสำคัญไม่อยู่ที่ กฤญ ธาตุ ก็ไม่สมควรที่จะใช้ ญมฺล ปรตฺตยยะ เช่น ยถาการม เอวการม หรือ กถการม หรือ อิตถการํ ญุกเต “เขากินมิฉะนั้น เขากินอย่างนี้ เขากินอย่างไร เขากิน เช่นนั้น” ทำไม่ต้องกล่าวว่า “ถ้าหากว่าการงดใช้ปรตฺตยยะตัวนี้ เป็นสิ่งไม่อาจจะยอมได้ ” ก็ขอให้ ดู ศิโร'นยธา กฤตฺวา ญุกเต “เขากินเมื่อได้หันหัวไปทางด้านข้าง” (ซึ่งในประโยคนี้ จะขาด กฤญ ธาตุไม่ได้) อิติ กฤทหนตฺตปรกิริยา การปฏิบัติเกี่ยวกับ คำที่ลงท้ายด้วย กฤตฺ ปรตฺตยยะ มีเพียงเท่านั้น</p>
<p>ปท.684.</p>	<p>อกฺขเรหิ การ. การ ปัจจยฺย ลงหลัง อักษรทั้งหลาย</p>	<p>อกฺขเรหิ อกฺขรวาจเกหิ วณฺณเนหิ การปฺปจฺจโย โหติ. การ ปัจจยฺย ลงหลังอักษรทั้งหลาย คือ รูปร่างอันกล่าวถึง อักษร ตฺทฺธิตาหิสฺสุดเต จคฺคหณฺน นามพฺยปเทเส สฺยทาพฺยปฺตติ. เมื่อมีการตั้งชื่อว่า นาม ด้วย จ ศัพท์ ในสูตรมีตฺทฺธิตฺตสุตฺร เป็นต้น จึงมีการลง สฺ วิภตฺติ เป็นต้น อกาโร, อการํ, อกาเรน อิจฺจาหิ, รูปสำเร็จ เป็น อกาโร อการํ อกาเรน ดังนี้เป็นต้น, อากาโร, โอกาโร, กกาโร, ยกาโร, หกาโร, พกาโร.</p>

		<p>อา อักษร โอ อักษร ก อักษร ย อักษร ห อักษร ฬ อักษร เอวการาทิสู ปน กรียติ อุจจารียตีติ กาโร สทโท, ส่วนวิเคราะห์ในอุทาหรณ์ทั้งหลายมี เอว อักษรเป็นต้น ฟังทราบ อย่างนี้ ที่ชื่อว่า การ คือเสียง เพราะวิเคราะห์ว่า อัน ท่านกระทำ คือ เปล่งขึ้น เอว จ โส กาโร จาติ เอวกาโร. เอว นั้นด้วย การ ด้วย เพราะเหตุนั้น จึงชื่อว่า เอวศัพท์ เอว ธิกาโร, หุกาโร, สารุกาโร. เหมือนกัน ธิ ศัพท์ หุ ศัพท์ สารุศัพท์ อิกาโร ธาตุนิเทศ วิกรรมานวิโตติ จ ภาวนเตตถ คมิสสาทิ หนตยาทีติ ญาปกา. เมื่อท่านแสดงธาตุในปัจจัยทั้งหลายเหล่านี้ ย่อมลง อี อักษร และ ติ ปัจจัยอันคล้ายตาม- วิกรรมปัจจัย เพราะเป็นเหตุให้รู้ว่า คมิสสาทิ และ หนตยาทิ ด้วย อุณาที่ปัจจัยนตนโย. วิธีการแห่ง อุณาที่ ปัจจัย จบ ตพพาที ณาทยโย นิฐฐา ตเวตุนาทยโย ตถา มานนตาทิ อุณาทีติ ฉทฐา กิตกสงคโห. การรวบรวมปัจจัยกิตก์ มี 6 หมวด คือ 1.กิจจ ปัจจัย มี ตพพ ปัจจัยเป็นต้น 2.ปัจจัย อันเป็นไปในกาล 3 มี ณ ปัจจัยเป็นต้น 3.นิฐฐ ปัจจัย คือ ต ตวนตุ ตาวี 4.นิบาตปัจจัย มี ตเว ตุ เป็นต้น 5.ปัจจัยทั้งหลาย มี อนต มาน เป็นต้น 6.อุณาที่ ปัจจัย อิติ ปทรูปสิทธิย์ กิพพิธานกณโฑ สดตโม. กิพพิธานกัณท์ ที่ 7 ในคัมภีร์ ปทรูปสิทธิ จบบริบูรณ์แล้ว</p>
--	--	--

ในฝ่ายสันสกฤต ท่านอธิบายว่า อนุยถา เอมม หรือ อิตถม อยู่หน้า กฤ ธาตุในความทำให้ลง
 อนุยถ ปรีตยยะ สำเร็จรูปเป็น อนุยถาการม เอมมการม อิตถมการม

ในฝ่ายบาลี ท่านอธิบายว่า การ ปัจจัยลงหลังอักษรทั้งหลายได้ และ การ ปัจจัยตัวนี้ ท่าน หมายถึงศัพท์ หรือเสียงที่เปล่งขึ้น จึงหมายถึง ตัวอักษร มีอุทาหรณ์ เช่น อกาโร อ อักษร

ฉะนั้นทั้งสองฝ่าย จึงสรุปได้ว่า มีรูปสำเร็จ ลงท้ายเป็น การ เหมือนกัน แต่คำแปลต่างกัน ปัจจัยก็ต่างกัน และที่สำคัญ คือ ทั้งสองฝ่าย ต่างก็เป็นสูตรสุดท้าย ของแต่ละคัมภีร์เหมือนกัน

4.3.1 เปรียบเทียบจำนวนปัจจัยกฤต และกิตก์

ในส่วนนี้เป็นการนับรวมปัจจัยทั้งหมดที่ปรากฏในแต่ละฝ่าย มาแสดงในรูปแบบ ตาราง

ตารางที่ 4 แสดงการเปรียบเทียบจำนวนปัจจัยกฤต และกิตก์

คัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที	คัมภีร์ปทรุปสัทธา
กต ขล ตวยต ตวย อนีย เกลิมร ลยุฎ ยต กยป อง ฌยต ฌวุล ตถฉ ลยุ ฌนิ อจ ก ฌณ ฎ ขศ มินิน	ตพพ อนีย ฌย เตยย และ ริงจ ณ อ ฌวุ ตู อาวี ยุ รตถุ ริงตุ รัตตุ กวี รมม ฌิ ฐ ณุก ร อติ ริงย อิน ข ต ตุก และ อิก
กวนิป วนิป วิจ กวิป ฌนิ กตวต กานจ กวสุ ศตถ ศานจ วสุ ตถน ษากน อ ษตรน อิตร	ต ตวนต ตาวี และ กต ตเว ตู ตุน ตวาน และ ตวา
อญ ตมน ฌวุล ฌณ อจ อป ก อถจ นง นน กิ กติน อ	อนต และ มาน ฌิ ฌณ ฌวุ ตู ฌ สส์ นต มาน และ อาน
กต ฌ กตวา ลยป	ญ ยุ กต มิ มน ถ ม ล ย ยาน ลาน ฌิ ฉ ตย ตยุ ถ ตติม ฌนิม อานิ ต ตรณ ฌิตต ตติ ติ ฌ ฐ ถ ฐ ท อิทท ก อีร อล อม ตู ทุ อีวร อี อูร ญ อุสส ญส อิส และ การ

ปัจจัยที่ปรากฏในลขุสัทธานตเกมุที นับได้ 55 ตัว ที่ปรากฏในปทรุปสัทธา นับได้ 92 ตัว

4.3.2 สูตรของกฤต ที่สามารถนำสูตรของกิตก์มาเปรียบเทียบได้

เนื้อหา กฤต ในลขุสัทธานตเกมุที ก็คือ สูตร หรืออวฤติ หรืออุทาหรณ์ ที่สามารถนำ สูตร หรืออวฤติ หรืออุทาหรณ์ในปทรุปสัทธา มาเปรียบเทียบกันได้นั้น จะแสดงในรูปแบบตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 5 เนื้อหากฤตในลขุสัทธานตเกมุที ที่สามารถนำเนื้อหาภักตกีในปทรูปสัทธิมมาเปรียบเทียบได้

ลำดับสูตร ในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที	ลำดับสูตร ในคัมภีร์ปทรูปสัทธิต	ส่วนที่นำมาเปรียบเทียบ
816.	(อาร์มภบท จัดเป็น วุตติ)	สูตร กับ วุตติ
818.	548.	สูตร กับ สูตร
819.	563.	สูตร กับ สูตร
820.	545.	วฤติ กับ วุตติ
821.	548.	วฤติ กับ วุตติ
824.	552.	สูตร กับ สูตร, วฤติ กับ วุตติ
825.	564.	วฤติ กับ วุตติ
826.	553.	วฤติ กับ วุตติ
829.	553.	วฤติ กับ วุตติ
830.	554.	วฤติ กับ วุตติ
831.	552.,553.	วฤติ กับ วุตติ
832.	554.	วฤติ กับ วุตติ
833.	554.	วฤติ กับ วุตติ
834.	560.	สูตร กับ สูตร, วฤติ กับ วุตติ
สรูปการจัดหมวดหมู่(จัดเป็น วฤติ)	สรูปการจัดหมวดหมู่(จัดเป็น วุตติ)	วฤติ กับ วุตติ
835.	568.	สูตร กับ สูตร, วฤติ กับ วุตติ
836.	570.	สูตร กับ สูตร, วฤติ กับ วุตติ
837.	596.	สูตร กับ สูตร, วฤติ กับ วุตติ
839.	568.	วฤติ กับ วุตติ
840.	569.	สูตร กับ สูตร, วฤติ กับ วุตติ
841.	561.	วฤติ กับ วุตติ
842.	568.	วฤติ กับ วุตติ
844.	568.	วฤติ กับ วุตติ, อุทาหรณ์ กับ อุทาหรณ์
845.	568.	วฤติ กับ วุตติ, อุทาหรณ์ กับ อุทาหรณ์
855.	585.	สูตร กับ สูตร, วฤติ กับ วุตติ
857.	590.	วฤติ กับ วุตติ, สูตร กับ อุทาหรณ์
859.	590.	วฤติ กับ วุตติ

ลำดับสูตร ในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที	ลำดับสูตร ในคัมภีร์ปทรูปลิตี	ส่วนที่นำมาเปรียบเทียบ
863.	586.	วฤติ กับ วุตติ
864.	586.	วฤติ กับ วุตติ
866.	612.	วฤติ กับ วุตติ
867.	612.,620	วฤติ กับ วุตติ
868.	631.	วฤติ กับ วุตติ
870.	631.	วฤติ กับ วุตติ, อุทาหรณ์ กับ อุทาหรณ์
873.	617.	สูตร กับ สูตร, วฤติ กับ วุตติ, อุทาหรณ์ กับ อุทาหรณ์
876.	633.	วฤติ กับ วุตติ, อุทาหรณ์ กับ อุทาหรณ์
878.	633.	วฤติ กับ วุตติ, อุทาหรณ์ กับ อุทาหรณ์
886.	646.	วฤติ กับ วุตติ
892.	593.	วฤติ กับ วุตติ, อุทาหรณ์ กับ อุทาหรณ์
898.	670.	วฤติ กับ วุตติ
899.	666.	วฤติ กับ วุตติ, อุทาหรณ์ กับ อุทาหรณ์
900.	666.	วฤติ กับ วุตติ, อุทาหรณ์ กับ อุทาหรณ์
901.	651.	วฤติ กับ วุตติ, อุทาหรณ์ กับ อุทาหรณ์
903.	636.	วฤติ กับ วุตติ
904.	638.	วฤติ กับ วุตติ
905.	580.	สูตร กับ สูตร, วฤติ กับ วุตติ
906.	579.	วฤติ กับ วุตติ
907.	579.	วฤติ กับ วุตติ
908.	554.	วฤติ กับ วุตติ
909.	568.	วฤติ กับ วุตติ, อุทาหรณ์ กับ อุทาหรณ์
914.	661.	วฤติ กับ วุตติ, อุทาหรณ์ กับ อุทาหรณ์
915.	580.	วฤติ กับ วุตติ, อุทาหรณ์ กับ อุทาหรณ์
916.	603.	สูตร กับ สูตร, วฤติ กับ วุตติ, อุทาหรณ์ กับ อุทาหรณ์
917.	598.	วฤติ กับ วุตติ
918.	599.	สูตร กับ สูตร, วฤติ กับ วุตติ
923.	599.	วฤติ กับ วุตติ, อุทาหรณ์ กับ อุทาหรณ์

ลำดับสูตร ในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที	ลำดับสูตร ในคัมภีร์ปทรูปลัทธิ	ส่วนที่นำมาเปรียบเทียบ
924.	599.	วฤติ กับ วุตติ
925.	599.	วฤติ กับ วุตติ
926.	572.	วฤติ กับ วุตติ
927.	623.	วฤติ กับ วุตติ
933.	604.	สูตร กับ สูตร, วฤติ กับ วุตติ
936.	640.	วฤติ กับ วุตติ
941.	641.	วฤติ กับ วุตติ
942.	640.	วฤติ กับ วุตติ
944.	684.	วฤติ กับ วุตติ, อุทาหรณ์ กับ อุทาหรณ์

(รวมที่เปรียบเทียบได้ 63 สูตร)(สูตรเปรียบกับวุตติ นับได้ 1 แห่ง)(สูตรเปรียบกับสูตรนับได้ 14 แห่ง) (วฤติเปรียบกับวุตตินับได้ 60 แห่ง)(อุทาหรณ์เปรียบกับอุทาหรณ์ 17 แห่ง)(สูตรเปรียบกับอุทาหรณ์นับได้ 1 แห่ง)

4.3.3 สูตรของกฤต ที่ไม่สามารถนำสูตรของกิตก์มาเปรียบเทียบได้

การที่ไม่สามารถนำเนื้อหากฤต และกิตก์ ของทั้งสองคัมภีร์มาเปรียบเทียบกันได้ เพราะว่ทั้งตัวสูตร วฤติ และ อุทาหรณ์ ไม่เหมือนกัน จากการสังเกตเห็นว่า ฝ่ายสันสกฤตนั้นมีการอธิบายที่ลึกซึ้งมาก จึงเป็นการยากที่จะนำมาลีมาเปรียบเทียบกันได้ ซึ่งมีสูตรในฝ่ายสันสกฤต ดังต่อไปนี้

สูตรที่	817	822	823	827	828	843	846	847	848	849	850
	851	852	853	854	856	858	860	861	862	865	869
	871	872	874	875	877	879	880	881	882	883	884
	885	887	888	889	890	891	893	894	895	896	897
	898	902	910	911	912	913	914	919	920	922	927
	928	929	930	931	932	934	935	937	938	939	940
	943	(รวมที่เปรียบเทียบไม่ได้ 67 สูตร)									

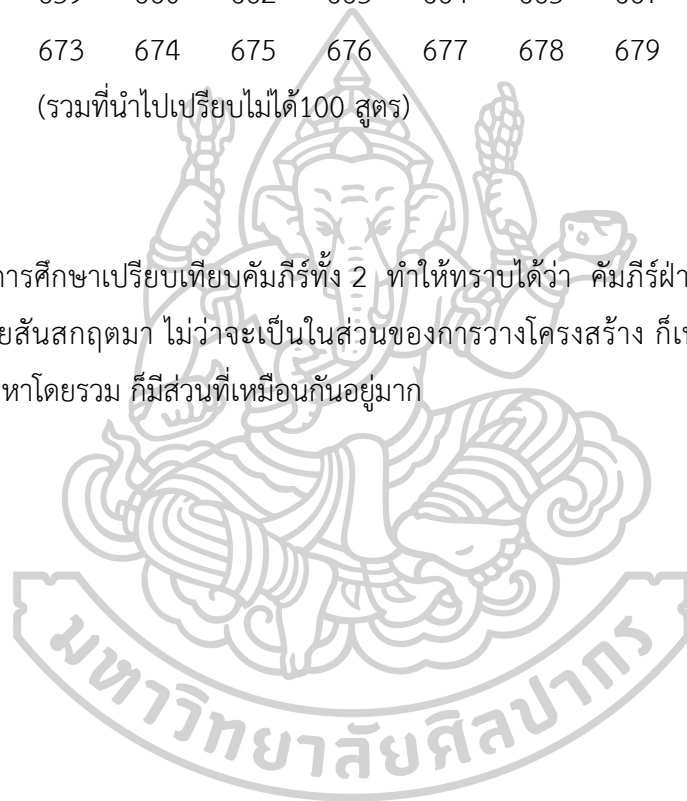
4.3.4 สูตรของกิตก์ ที่ไม่สามารถนำไปเปรียบกับสูตรของกฤตได้

ด้วยเหตุที่ว่า ทั้งตัวสูตร วุตติ และอุทาหรณ์ ในปทรูปลัทธิมีความแตกต่างจากลขุสัทธานตเกมุที ฉะนั้นจึงไม่สามารถที่จะนำสูตรในปทรูปลัทธินั้นไปเปรียบเทียบกันได้ ซึ่งมีปรากฏดังต่อไปนี้

สูตรที่	546	547	549	550	551	555	556	557	558	559	562
	565	566	567	571	573	574	575	576	577	578	581
	582	583	584	587	588	589	591	592	594	595	597
	600	601	602	605	606	607	608	609	610	611	613
	614	615	616	618	619	621	622	624	625	626	627
	628	629	630	632	634	635	637	639	642	643	644
	645	647	648	649	650	652	653	654	655	656	657
	658	659	660	662	663	664	665	667	668	669	671
	672	673	674	675	676	677	678	679	680	681	682
	683	(รวมที่นำไปเปรียบไม่ได้ 100 สูตร)									

สรุปท้ายบท

จากการศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์ทั้ง 2 ทำให้ทราบได้ว่า คัมภีร์ฝ้ายบาลีต้องได้รับอิทธิพลของคัมภีร์ฝ้ายสันสกฤตมา ไม่ว่าจะเป็นในส่วนของการวางโครงสร้าง ก็เหมือนกันคือ สูตร วฤติ อุทาหรณ์ เนื้อหาโดยรวม ก็มีส่วนที่เหมือนกันอยู่มาก

บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา ในเรื่องประวัติภาษาสันสกฤตและภาษาบาลี เจาะลงเฉพาะส่วนในไวยากรณ์กฤตและกิตก์ จึงได้ทำการศึกษาค้นคว้าหาประวัติความเป็นมาของ ภาษาทั้งสอง แคลคัมภีร์ไวยากรณ์ ลขุสิทธิธานตเกามูที่ตอนว่าด้วยเรื่องกฤต และปทรูปลิตีที่ตอนว่า ด้วยเรื่องกิตก์ แล้วได้นำมาเปรียบเทียบกัน ถึงความเหมือน หรือคล้ายกัน ความมีที่เปรียบเทียบได้ และ เปรียบกันไม่ได้ จึงทำให้ได้ผลสรุปดังต่อไปนี้

ประวัติภาษาสันสกฤตและบาลี

ภาษาสันสกฤตและบาลี เป็นภาษาตระกูลเดียวกัน คือ อินโด-ยุโรป โดยภาษาสันสกฤตมี หลักฐานเก่าแก่ที่สุด คือภาษาที่ปรากฏในคัมภีร์ฤคเวท (เมื่อราว 1,200 ปีก่อนคริสตกาล) ส่วนภาษา บาลีเป็นภาษาปรากฏภาษาหนึ่งที่มีวิวัฒนาการมาจากภาษาพระเวท ภาษาบาลีที่ชาวมครใช้พูดกัน ในแคว้นมคธ เรียกว่า “ภาษามาคธี” และพระพุทธเจ้าทรงใช้ภาษานี้ประกาศพระศาสนาของพระองค์ ภาษาบาลีถูกนำมาใช้บันทึกพุทธวจนะเป็นลายลักษณ์อักษรครั้งแรกเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 3 ปรากฏเป็นหลักฐานครั้งแรกในจารึกพระเจ้าอโศกมหาราช และเป็นภาษาประจำพุทธศาสนานิกาย หินยาน(เถรวาท) ในขณะที่ภาษาสันสกฤตถูกใช้เป็นภาษาประจำพุทธศาสนานิกายมหายาน และคำว่า บาลี หรือ ปาลี เพิ่งจะปรากฏเป็นชื่อของภาษาเมื่อประมาณ 500 – 600 ปีที่ผ่านมา

ประวัติคัมภีร์ลขุสิทธิธานตเกามูที่ และปทรูปลิตี

คัมภีร์ลขุสิทธิธานตเกามูที่ เกิดมีมาก่อนคัมภีร์ปทรูปลิตี ประมาณ 400 กว่าปี

คัมภีร์ลขุสิทธิธานตเกามูที่ วรทราช เป็นผู้แต่งขึ้น ราวพุทธศตวรรษที่ 11 โดยการนำสูตรจาก คัมภีร์สิทธิธานตเกามูที่อันเป็นคัมภีร์ ที่ปรับปรุงลำดับสูตรในคัมภีร์อัชฎาธยายีของปาณินิมาเรียบเรียง ใหม่ตามลำดับ ทำให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น

คัมภีร์ปทรูปลิตี พุทธปิยะเถระ เป็นผู้แต่งขึ้น ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 15 ถึงต้นพุทธ ศตวรรษที่ 16โดยการนำเอาสูตรมาจากคัมภีร์กัจจายนะมาเรียงลำดับใหม่ แต่งอธิบายเพิ่มเติม และได้ นำอุททาหารณ์มาจากคัมภีร์ต่าง ๆ ส่วนใหญ่มาจากพระไตรปิฎก

จุดประสงค์ของการแต่งคัมภีร์ลขุสิทธิธานตเกามูที่ และปทรูปลิตี ก็เป็นไปในทำนอง เดียวกัน สรุปได้ 2 ประการคือ

1. เพื่อเป็นการอธิบายคัมภีร์ ที่มีมาก่อนให้ง่ายขึ้น
2. เพื่อให้นักศึกษาได้นำไปศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมต่อไป

เนื้อหาในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที และปทรูปสัทธา

ในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที ที่ได้แต่งไว้นี้ เป็นคัมภีร์แนวไวยากรณ์ จัดเรียงลำดับสูตรใหม่ อธิบายคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที มีเนื้อหาแบ่งออกเป็น 11 ตอน คือ

1. สัญญาปรกรรมะ	2. สนธิปรกรรมะ	3. สุพันตปรกรรมะ	4. อวยยะ
5. ตังนตปรกรรมะ	6. ปกรรียา	7. กถันตปรกรรมะ	8. สมาสปรกรรมะ
9. ตัทธิตปรกรรมะ	10. สตรีปรตยยะ	11. การก	

ในคัมภีร์ปทรูปสัทธา ที่ได้แต่งไว้นี้ เป็นคัมภีร์แนวไวยากรณ์ จัดเรียงลำดับสูตรใหม่ อธิบายคัมภีร์กัจจายณะ มีเนื้อหาแบ่งออกเป็น 7 ตอน คือ

1. สนธิกัณท์	2. นามกัณท์	3. การกัณท์	4. สมาสกัณท์	5. ตัทธิตกัณท์	6. อาชยาด
7. กิพพิธานกัณท์					

ความหมายของกถุตและกิตก์

นิยามความหมายเหมือนกัน คือ การนำปัจจัยมาปรุงแต่งที่ท่ายธาตุ แล้วมีความหมายแตกต่างกันออกไป ธาตุนั้นเป็นตัวรากเหง้าของความหมายที่แท้จริง ถูกปัจจัยปรุงแต่งให้เป็น นามบ้าง กิริยาบ้าง เป็นคุณนามบ้าง หรืออาจกล่าวง่ายๆว่า เป็นตัวจัดสรรหน้าที่ให้ธาตุนั้นเอง ว่าทำหน้าที่อะไร บางศัพท์อาจทำหน้าที่เดียว บางศัพท์อาจทำหน้าที่มากกว่าหนึ่ง

การจัดประเภทของกถุตและกิตก์

ในกถันตปรกรรม์นี้ ท่านจัดประเภทของกถุต ไว้ดังนี้

1. กถุตยปรกรรียา กถุตย ปัจจัย
2. กถุทนต์ปรกรรียา กถุต ปัจจัย

ในกิพพิธานกัณท์นี้ ท่านจัดประเภทของกิตก์ ไว้ดังนี้

1. กิจปัจจัย กิตกปัจจัย รวม 2 หมวดนี้ จัดเป็น เตกาลิกปัจจัยที่เป็นได้ทั้ง 3 กาล คือ อดีต ปัจจุบัน และ อนาคต
2. อดีตปัจจัย
3. ตเวตุนาทีปัจจัย
4. วัตตมานกาลิกมานันตปัจจัย
5. อนาคตกาลิกปัจจัย
6. อุณาที ปัจจัย

การวางโครงสร้าง

ในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุทีใช้สูตรทั้งหมด 129 สูตร (นับสูตรได้ 122 นับข้อได้ 129) ในการอธิบายกถัตันตะ โดยวางโครงสร้างเป็น สูตร วฤติ อุทาหรณ์ แล้วจัดประเภทตามปัจจัยเป็น 2 ตามที่ได้กล่าวแล้ว

ส่วนในคัมภีร์ปทรูปสัทธีใช้สูตรทั้งหมด 140 สูตร ในการอธิบายกถพิธาน โดยวางโครงสร้างเป็น สูตร วฤติ อุทาหรณ์ แล้วจัดประเภทตามกาลและปัจจัยเป็น 6 ตามที่ได้กล่าวแล้ว

ส่วนของจำนวนสูตรของทั้งสองคัมภีร์นี้ จะสังเกตเห็นได้ว่า ฝ่ายบาลี มีมากกว่า ทั้งวฤติ ก็มากกว่า ทั้ง อุทาหรณ์ที่ยกมารับสมอ้างก็มากกว่า

วิธีการเขียนสูตร

ในการเขียนสูตรคัมภีร์ไวยากรณ์สันสกฤตและคัมภีร์ไวยากรณ์บาลีนั้น ท่านเขียนสูตร โดยได้ยึดหลักของการเขียนสูตรคือ เขียนให้สั้นกะทัดรัด เพื่อให้ท่องจำได้ง่าย

การเปรียบเทียบเนื้อหาโดยรวมของทั้งสองฝ่าย

จากจำนวนสูตรฝ่ายลขุ. ทั้งหมด 129 สามารถเปรียบเทียบได้ถึง 63 สูตร นับได้ประมาณเกือบ 50 เปอร์เซ็นต์

การเปรียบเทียบนั้น มีหลายรูปแบบ มีดังนี้

สูตรเปรียบกับวฤตินับได้	1 แห่ง
สูตรเปรียบกับสูตรนับได้	14 แห่ง
วฤติเปรียบกับวฤตินับได้	60 แห่ง
อุทาหรณ์เปรียบกับอุทาหรณ์นับได้	17 แห่ง
สูตรเปรียบกับอุทาหรณ์นับได้	1 แห่ง

จำนวนปัจจัยที่ปรากฏทั้งสองฝ่าย

ปัจจัยที่ปรากฏในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที นับได้ 55 ตัว ที่ปรากฏในคัมภีร์ปทรูปสัทธีนับได้ 92 ตัว

เนื้อหาที่นำมาเปรียบเทียบได้และไม่ได้

สูตรของกถุต ที่สามารถนำสูตรของกิตก์มาเปรียบเทียบได้
(รวมที่เปรียบเทียบได้ 63 สูตร)

สูตรของกถุต ที่ไม่สามารถนำสูตรของกิตก์มาเปรียบเทียบได้
(รวมที่เปรียบเทียบไม่ได้ 67 สูตร)

สูตรของกิตก์ ที่ไม่สามารถนำไปเปรียบกับสูตรของกถุตได้
(รวมที่นำไปเปรียบเทียบไม่ได้ 100 สูตร)

เมื่อดูจากภาพรวมทั้งหมด เป็นไปได้ว่า คัมภีร์ฝ่ายบาลีที่แต่งขึ้นนี้ต้องได้รับอิทธิพลมาจากคัมภีร์สันสกฤต

5.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

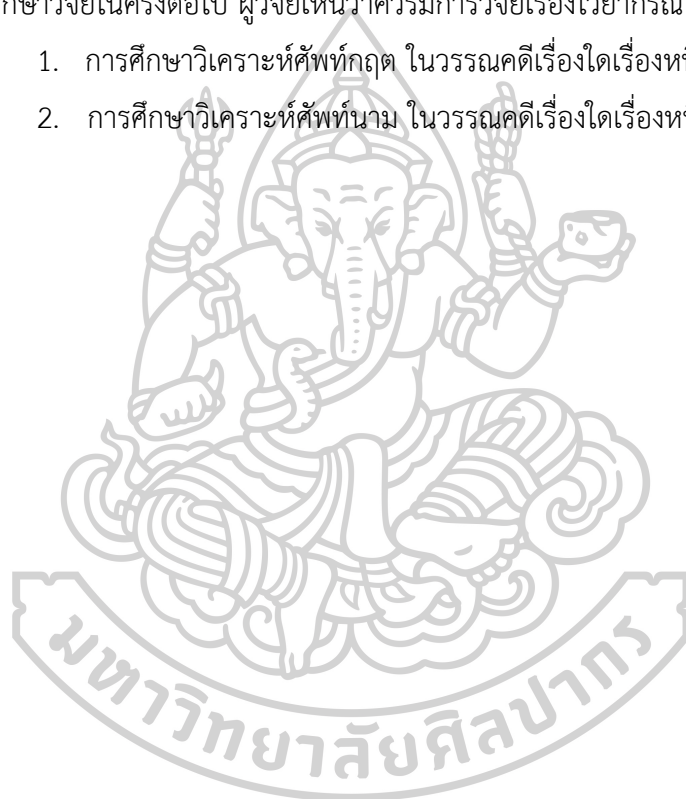
5.2.1 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยมีจุดประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบกฤตทัศน์ตบประมาณในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกามุทีและกพิธานกัณฐ์ในคัมภีร์ปทรูปสัทธิตโดยภาพรวมอย่างกว้างๆ ผู้วิจัยเห็นว่า หากมีการนำไปศึกษาต่อยอด ให้ลึกซึ้งลงไป เก็บรายละเอียดให้มากกว่านี้ คงน่าจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมสำหรับอนุชน ผู้ใคร่ต่อการศึกษาสืบไป

5.2.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาวิจัยในครั้งต่อไป ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการวิจัยเรื่องไวยากรณ์ในวรรณคดีบ้าง เช่น

1. การศึกษาวเคราะห์ศัพท์กฤต ในวรรณคดีเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ตนสนใจ
2. การศึกษาวเคราะห์ศัพท์นาม ในวรรณคดีเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ตนสนใจ

รายการอ้างอิง

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	พระมหากิตติ มลคล้า
วัน เดือน ปี เกิด	12 มีนาคม 2522
สถานที่เกิด	57 หมู่ 10 ต.ทัพหลวง อ.เมือง จ.นครปฐม 73000
วุฒิการศึกษา	เปรียญธรรม 9 ประโยค
ที่อยู่ปัจจุบัน	วัดธัญญวารี 27 หมู่ 8 ต.ไร่รถ อ.ดอนเจดีย์ จ.สุพรรณบุรี 72170

จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา. **อิทธิพลของภาษาบาลีและสันสกฤตที่มีต่อภาษาไทย**. เชียงใหม่:

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2522.

ปฐมพงศ์ โพธิ์ประสิทธิ์นันท์. **การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความเป็นมาของภาษาบาลี และที่สัมพันธ์กับ**

ภาษาปรากฤตและสันสกฤต. งานวิจัย คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2534.

พัฒน์ เฟื่องผลา. **บาลีสันสกฤตในภาษาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 12, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2555.

โมคคัลลานตเถร. **โมคคัลลานวุดติวิวรรณปญจิกา**. ลำปาง : วัดท่ามะโอ, 2521.

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์, 2546.

พระภิกษุทันตธัมมเสนาปติ. **การิกา**. ยางกุ้ง : ม.ป.ท., 2526.

พระมหาโกมล แก้วดิ่ง. **การศึกษาเปรียบเทียบคำนามในคัมภีร์ปทรูปลิตีและลขุสัทธานตแกมูที**.

วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาสันสกฤต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548.

พระมหาชิต ฐานชิวโต. **คัมภีร์ลขุสัทธานตแกมูที : ปรีวรรต แปลความและการศึกษาวิเคราะห์**.

รายงานการวิจัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม, 2560.

พระมหาตีตพงษ์ อุตตมปญโญ. **รูปลิตีที่ปนี เล่ม 7 แสดงขั้นตอนและวิธีการทำตัวในคัมภีร์**

ปทรูปลิตี. นนทบุรี : สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, 2558.

สุภาพรรณ ณ บางช้าง. **ประวัติวรรณคดีบาลีในอินเดียและลังกา**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.

พระมหาประดิษฐ์ ป่อชน. **การศึกษาเปรียบเทียบคำสมาสในคัมภีร์ปทรูปลิตีและลขุสัทธานตแกมูที**.

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาสันสกฤต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2562.

พระมหาสมใจ ปญญาทีโป. **กจจายนสุดต์ และ ปทรูปลิตี แปล**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิทักษ์

การพิมพ์, 2528.

พระมหาสมปอง มุทีโต. **ปทรูปลิตี**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธนาเพรส แอนด์ กราฟฟิค จำกัด,

2547.

พระมหาเสฐียรพงษ์ ปุณณวณโณ. **วรรณ ไวยากรณ์ ภาษาศาสตร์**. โครงการตำราสังคมศาสตร์และ

มนุษยศาสตร์. พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2514.

พระมหาवासนา กลุยาโณ เกื้อนแก้ว. **การศึกษาเรื่องการกในคัมภีร์โมคคัลลานไวยากรณ์**.

วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาบาลี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550.

- พระโมคคัลลานะ. **อภิธานปทีปกา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2535.
- พระราชปรีดีโมลี. **ปทรูปสิทธิ แปลโดยพยัญชนะ**. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, 2563.
- พระอัครวงษ์. **สังคหนิติปกรณ์ ธาตุมาลา**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพลโลกิคุ, 2523.
- พระอัครวงษ์. **สังคหนิติปกรณ์ สุตตมาลา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพลโลกิคุ, 2522.
- วิสุทธ์ บุชยกุล. **อักษรวิสุทธ์**. กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์, 2542.
- สวามีสัตยามีนนทปรี, **นิตยสารไทย-ภารต**. มกราคม-มิถุนายน, 2523.
- Anomadarsi Barua (Bhikkhu). **Introduction to Pali**. Varanasi: Pracya Bharati Prakasan, 1965.
- Barnerji, S.C. **An introduction to Pali Literature**. Calcutta : Punthi Pustak, 1964.
- Bode, M.H. **The Pali Literature of Burma**. Ranggoong : Burma Reseach Sociey, 1965.
- Dvivedī Kapiladeva. **Aśvaghōṣa and His Times**. New Delhi: Intellectual Publishing House, 1983.
- EDWARD DELAVAN PERRY. **A SANSKRIT PRIMER**. NEW YORK AND LONDON COLUMBIA UNIVERSITY PRESS, 1936.
- Geiger, W. **Pali Literature and Language**. Trans. Ghosh Batakrishana, 2nd ed. Delhi: Oriental Books Reprint Coporation, 1968.
- Ghosh Batakrishna. **Introduction to Linguistic Sanskrit**. Calcutta: Arunima Printing Works, 1937.
- Horrwitz, E. **A Short History of Indian Literature**. London: T. Fisher unwin adelphi terrace, 1907.
- Macdonell, A.A. **A History of Sanskrit Literature**. Delhi: Munshiram, 1972.
- Raghavan, Dr. V. **Sanskrit Literature**. Delhi : Government of India Press, 1961.
- Winternitz, M. **History of Indian Literature**. Vol.3. Delhi: Motilal Banarasidass, 1985.